

PONTIFICIA UNIVERSITAS GREGORIANA

VERBO INCARNATO

COMMENTARIUS IN TERTIAM/PARTEM

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. I.

S. R. E. CARDINALI

Editio septima
aucta et emendata

ROMAE

APUD AEDES UNIVERSITATIS GREGORIANAE

M · DCCCC · XXVII

PRO O E M I U M

Initium dicendi de admirabili illo incarnati Verbi mysterio convenienter sumi potest a symbolica visione Ezechielis, quando sub ipso prophetiae exordio aperti sunt ei caeli, viditque visiones Dei : ventum scilicet turbinis venientem ab aquilone, et nubem magnam et ignem involventem, et splendorem in circuitu eius, et in medio ignis animalia quatuor quadriformia et quadrupennata; et iuxta ea rotas pariter quatuor, quae stantibus animalibus stabant, et ipsis ambulantes ambulabant, et iisdem sese a terra elevantes similiter elevabantur; denique supra animalia et rotas, similitudinem throni, et super similitudinem throni, quasi speciem hominis conflata ex electro.

Hic erat, ut dicitur Eccli. XLIX-10, conspectus gloriae, quam vidit Ezechiel in curru Cherubim, id est, apparitio Dei gloriosi secundum quod propter nos homines et propter nostram salutem descensus erat de coelis atque in terras venturus, factus homo. Hinc prophetae in captivitate posito, in spem futurae redemptionis con-

solatoria ista visio apparet. Hinc etiam, qui super currum sedere dicitur, speciem habet electri in forma humana; nam electrum, ut Gregorius ait (1), quaedam est auri ut argenti compositio, per quam argentum ad claritatem crescit, aurum vero a suo fulgore pallescit. Unde, cum in Unigenito Dei Filio naturae divinitatis unita est natura nostra, quasi facta est species electri, pro quanto humanitas in maiestatis gloriam excrevit, divinitas vero a sui fulgoris potentia humanis se oculis temperavit. Hinc demum, omnia in visu ostensa magnum quemdam hostem superatum indicant, similitudine ducta a triumphis, in quibus imperatores sella curru imposita vehebantur, circumstabant hastati, praecedebant subiectae nationes, prodibant trophaea cum armis victoriae.

Et primo quidem, veniebat visio e partibus aquilonis. Porro aquilo in Scripturis accipitur ut sedes diaboli, cuius haec vox est in Isaia : *Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis*. Bene enim regio tenebrosa et frigida regnum diabolicum repraesentat, quia, ut iterum Gregorius dicit, Satanus frigidus et tenebrosus spiritus est, frigidas et duras possidens hominum mentes. Ab Aquilone ergo pompa triumphalis procedit, quasi Christo regrediente a desolata sede Satanae, et a duello inito cum principe tenebrarum. Sed et ventus turbinis et nubes magna et ignis et fulgur, impenetrabilem huius arcani profunditatem, necnon et summam in nostrae redemptionis opere divinae virtutis manifestationem significant. Denique, ne putares tam grande negotium virtute magis et potentia, quam bonitate et misericordia(i)

(i) Greg. M. in Ezech. 1. r. hom. 2. n. 14.

absolvi, ideo circa turbinem fulgurantem splendor ponitur; nam splendor ad iucunditatem oculorum facit, suavitatem divinae miserationis erga hominem ab infernalibus inimicis potenter eripiendum symbolice demonstrans*; vere enim in visceribus misericordiae visitavit nos oriens ex alto.

Attende nunc mystica illa animalia quae apparent in medio ignis sub firmamento in quo Filius hominis sedet; quae sine dubio sunt quatuor evangelistae, in quorum etiam persona omnes quotquot gloriam Christi in hoc mundo annuntiant, figurantur. Sed cum in Apocalypsi eadem illa describuntur animalia, non praetereunda occurrit diversitas. Nam in Apocalypsi habent formas singula singulas; primum enim simile est leoni, secundum vitulo, tertium homini, quartum aquilae volanti, quia ibi singuli evangelistae ex prooemio sui evangelii, proprio quasi caractere notantur. SimilishominiMatthaeus, quia incipit ab humana genealogia Salvatoris; similis leoni

*cus, quia incipit a voce clamantis in deserto; similis vitulo Lucas, quia incipit a victima seu holocausto quod offerebatur in templo quando Zachariae Gabriel apparuit; similis demum aquilae volanti Ioannes, quia ad ipsum principium statim evolat dicens: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ». Ita ergo se habent animalia in Apocalypsi. Hic autem unumquodque animal quaternas habet facies: *Facies hominis*, inquit, *ei facies leonis a dextris ipsorum quatuor, facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor, et facies aquilae desuper ipsorum quatuor*. Cuius differentiae haec ratio esse videtur, quod in visione Ezechielis, quaternae facies iam non proprios characteres singulorum evangelistarum

designant, sed varia mysteria ipsius Christi Redemptoris, quatenus, ut Gregorius ait (x): * Unigenitus Dei Filius veraciter factus est *homo*, ipse in sacrificio nostrae redemptionis dignatus est mori ut *vitulus*, ipse per virtutem suae fortitudinis surrexit ut *leo*, ipse etiam post resurrectionem suam ascendens ad coelos, in superioribus est elevatus ut *aquila*. Totum -ergo simul nobis est, qui et nascendo homo, et moriendo vitulus, et resurgendo leo, et ad coelos ascendendo aquila factus est ». Cum itaque haec symbola sint mysteriorum, quibus vicit diabolum et in Patris gloriam intravit, recte et convenienter symbolicae facies omnibus et singulis attribuuntur evangelistis, utpote qui praedicatores sunt Christi, insignia illius ferentes, quem concordi praeconio annuntiant. Sed et quaternas facies quaternae etiam pennae comitantur, quia dum Christi in carne mysteria patefaciunt (nativitatem dico, passionem, resurrectionem et ascensionem), ex his nos evocant ad altiora, id est, quibusdam quasi pennis in cognitionem invisibilis eius divinitatis attollunt et sublevant ; per incarnati enim Verbi mysterium nova mentis nostrae oculis lux claritatis eius infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur. Unde Gregorius dicit (2): «Evangelistarum ergo facies ad humanitatem Domini pertinent, pennae ad divinitatem, quia in eo, quem corporeum aspiciunt, quasi facies intendunt. Sed dum hunc esse incircumscriptum ex divinitate annuntiant, per contemplationis pennam quasi in aera levantur. Quia itaque et una fides incarnationis eius in omnibus, et par con-

ii) Gr e g . M. in Ezech. 1. i, hom. 4, n. 1.

(2) Gr e g . M. in Ezech. 1. 1, hom. 3. n. 2.

templatio divinitatis eius in singulis, recte nunc dicitur: quatuor facies uni, et quatuor pennae uni ». Ex quo tandem fit ut mystica illa animalia quasi scintillas igneas aeri candenti similes emittant, eo quod doctrina et praedicatio ipsorum ad inflammandum amorem versus Deum singulariter valet, iuxta illud quod dixit ipse Christus: «Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur » ?

Sic igitur quasi in curru triumphali suis evangelistis insidens, per totum orbem vehitur Christus Deus noster incarnatus, iudicans in nationibus, conquassans capita in terra multorum; data enim est ei omnis potestas, non solum in caelo, sed et in terra. In cuius signum sub ipsa sella, in qua triumphator sedet, et iuxta quatuor animalia, de quibus mox dictum est, quatuor etiam rotae conspiciuntur. Et quid per rotas illas mysticas significatum censebimus nisi cuncta temporalia? Ut enim Hieronymus observat, omnes res huius saeculi in rotis aguntur : « Solis annum circulum per singulos menses luna decurrit ; lucifer qui ipse vesper est, dum ad Orientem et ad Occidentem rutilus micat, et noctis tenebras parvo temperat lumine, duobus annis eundem conficit cursum..., et quidquid fulget in caelo, segetum quoque herbarumque varietates per quatuor tempora suis currunt rotis, nihilque aspicimus, quod ante non fuerit. Girans girando vadit spiritus, ait Ecclesiastes, et in circulos suos revertitur. Omnes torrentes vadunt in mare, et mare non adimpletur. Quare? Quia ad fontes suos de matrice abyssu revertuntur » fl). Bene ergo per

quatuor rotas quidquid in hoc inundo est, et accidit, et lit, significatum intelligitur. Et quia temporalia omnia Christo, et cooperatoribus eius subiecta sunt (omnia enim, inquit, subiecisti sub pedibus eius, et nihil, ut Apostolus addit, dimisit non subiectum ei), non solum rotae ponuntur subter triumphalem sedem Christi, sed etiam, stantibus mysticis animalibus pariter stare, ambulantibus illis pariter ambulare, iisdemque a terra sese elevantibus pariter elevari perhibentur, ut perfecta denotetur subordinate eorum omnium, quae in praesenti saeculo, vel volente, vel permittente Deo, quocumque tandem modo eveniunt, ad gloriam Verbi incarnati, et ad salutem corporis eius mystici, quod est Ecclesia.

Quae cum ita sint, tria in hac visione distinguuntur, praecipua consideratione digna. — Primo quidem, similitudo hominis in electro, qua ipsum incarnationis mysterium figuratur, et sic prima sumitur huius disputationis divisio, iuxta illud quod habet S. Thomas in prooemio : « Prima, inquit, consideratio est de ipso incarnationis mysterio, secundum quod Deus pro nostra salute factus est homo » Quaest. 1-26). — Tum secundo, quaternae veniunt facies animalium, per quas nativitas, passio, resurrectio, et ascensio Filii Dei in carne assumpta significantur, et sic altera accipitur huius materiae consideratio : « Secunda est, ait S. Thomas ubi supra, de his, quae per ipsum Salvatorem nostrum, id est Deum incarnatum, sunt acta et passa » Quaest. 27-59). — Tertio demum attendendae sunt mysticae illae rotae quibus designantur res temporales mysterio Christi deservientes, et in credibilitatem incarnationis eius variis mirisque modis dispositae : et sic tertia succedit pars,

hisce nostris temporibus apprime necessaria. Cum enim procedat scientia theologica ex principiis fide ^credit, iisdemque rationi imperviis, demonstrandum tandem superest, haec ipsa principia non caeca credulitate accipi, sed rationabile esse obsequium nostrum, propter tot tantaque signa, quae divinae revelationis existentiam commonstrant. Et hoc quidem, quod ad praesens mysterium attinet, cum confidentia divini auxilii, ultimo loco, praeter ordinem quaestionum, S. Thomae, praestandum remanebit.

PARS PRIMA

IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

PARS PRIMA

' DE IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

Agitur de mysterio proprie dicto, id est de re, quae nobis revelata est ut credenda, excedens intellectum humanum. In tantum autem dicuntur res fidei excedere intellectum humanum, in quantum nec possunt a nobis apprehendi ut in se sunt, nec cum obiectis naturaliter notis eam connexionem habent, quae nos in demonstrationem existentiae ipsorum manuducat.

Hic enim recolendum est ex philosophia, duos esse modos quibus una res cognosci potest. Primus est per propriam et adaequatam speciem, sicut quando Socrate praesentialiter per seipsum videtur ; secundus est per speciem alterius, sicut quando imago specularis utcumque cognoscitur a caeco per speciem imaginis sculptae. Prima cognitio vocatur quidditativa et propria, altera impropria et analogica. De mysteriis ergo divinis, quae vel aeternaliter in ipso Deo continentur, vel in tempore praeter omnem naturae ordinem a Deo sunt facta, non possumus scire quid sint in seipsis, sed solum valemus illa utcumque apprehendere, sumpta analogia a rebus nostrae experientiae subiectis. Sciendum tamen est, non esse hanc solam et sufficientem causam, propter quam res fidei dicuntur transcendere rationem. Cum enim Deus O. M. nullius intellectus creati obiectum proportionatum sit, quidquid de ipso Deo est intellectui creato naturaliter co-

gnoscibile, non est cognoscibile nisi analogica et impropria cognitione. Non ergo distinguuntur mysteria rationem superantia ab iis quae de rebus divinis naturaliter sunt noscibilia, quatenus ista possumus apprehendere ut in se sunt, illa vero minime; sed quatenus ea, quae sunt nota Dei, nexu causalitatis connectuntur cum rebus, quas propria et immediata cognitione attingimus, adeoque per illas demonstrantur tanquam causa per effectum. At contra, ea quae naturali rationi impervia sunt, nullam habent causalitatis habitudinem ad praedicta. Quo fit ut non existat via per quam intellectus noster, seclusa revelatione, certificetur an sint vel etiam esse possint, et ideo recte dicitur quod talia «sic
« homini revelantur, ut tamen non intelligantur, sed solum quasi
< audita credantur ».

Verum, cum audis non revelari ista ut intelligantur, cave ne propterea supervacaneam reputes curam in iis perscrutandis collocatam. Equidem verissimum est illud quod Scriptura dicit apud Iob XXVI-14: nos scilicet vix parvam aliquam stillam sermonum Dei capere posse, et neminem in huius vitae statu valere tonitruum magnitudinis intueri. Mysteria quippe divina ea sunt vel maxime, quorum ratione dictus est Deus posuisse tenebras latibulum suum, habitare in caligine, esse in densa nube. Et simile quid accidit, quando sol est in meridie et lucet in virtute sua; tunc enim in seipso quidem praeclarissimum lumen est, sed respectu noctuae et vespertilionis quaedam caligo est; porro Philosophus dixit, et vere dixit, quod intellectus noster est ad manifestissima Dei sicut oculus noctuae ad lumen solis. Attamen, etsi loquatur nobis Deus magnalia mysteriorum suorum quasi de medio nebulae, loquitur profecto, et non est verbum eius sonus inanis et vacuus, sine re et sine sensu; nec est omnino nihil modica illa stilla « de profluvio perfectae cognitionis
« qua divina veritas in seipsa videtur, ad nos usque descen-
« dens » (r), sed potius magnum aliquid aestimabile super alias scientias humanum intellectum perficientes, eo quod minima cognitio de rebus altissimis praestat maximae scientiae de infimis.

(s) s. Thom. 1. 4 c. Gent. c. i.

DK IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

Quare, praeaccepta per revelationem notificatione mysteriorum, quorum positiva possibilitas vel exsistentia non demonstratur sed creditur, tria omnino per rationem fide regulatam in illis considerari et possunt et debent, (de iis mysteriis nunc loquor, quae a Deo sunt contingenter facta, ut opus incarnationis). Primum est id, quod praesupponi debuit ad decretum et executionem mysterii, scilicet convenientia eius cum divinis attributis et fine universi. Nihil enim Deus decernit et exsequitur, nisi quod congruit suae sapientiae et bonitati. Secundum est ipsa in se mysterii substantia, ut nimirum, quantum fieri potest, distinctam quidditatis eius notionem assequamur, et inde ostendamus nihil in eo assignari posse, quod rationi naturali repugnet evidenter, sed argumenta ab infidelibus allata, vel ex falso supposito, vel ex ignorantia terminorum procedere. Tertium denique est id, quod ex radice mysterii consequitur, et se habet ad illam sicut effectus ad causam, vel conclusio ad principium'.

Et haec est ratio divisionis a S. Thoma, in prooemio primae quaestionis, assignatae: « Circa ipsum incarnationis mysterium, inquit, tria considerata occurrunt: Primo quidem de convenientia incarnationis (Quaest. i). Secundo de modo unionis Verbi incarnati (Quaest. 2-15). Tertio de his, quae consequuntur ad hanc unionem (Quaest. 16-26).

CAPUT PRIMUM

QUAEST. I.

DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS

Convenientia incarnationis dupliciter consideratur, vel quoad substantiam, vel quoad circumstantias. Et iterum, si quoad substantiam consideretur incarnatio, quaeri potest utrum fuerit conveniens tum absolute tum relative: absolute quidem, id est in seipsa, praescindendo a qualibet accidentali hypothesi; relative vero, id est, supposito hominis lapsu, in ordine ad finem nostrae reparationis. Manifestum est autem quod absoluta consideratio est prior. Hinc :

THESIS I.

Incarnatio de sui ratione nullam habet in quacumque hypothesei disconvenientiam cum divinis attributis; sed absolute dicenda est convenire Deo, et non dedecere eius Maiestatem.

Notandum hic est quod convenientia consequitur possibilitatem, quia nihil est conveniens nisi possibile, licet aliquid sit possibile, quod non est conveniens. Non tamen mirum alicui videri debet, si praetermissa quaestione de possibili, statim circa convenientiam nostra versetur disputatio. Ratio sumitur ex dictis, quia possibilitas demonstrari non potest nisi pure negative, id est refutando argumenta, quae ab adversariis fidei afferuntur; et hoc quidem in capite sequenti, quando modus unionis distinctius erit explicandus, cum Dei auxilio praestabimus. Nunc ergo iuxta generale principium quo theologica scientia regitur (x), oportet supponere ex auctoritate revelationis positivam huius mysterii possibilitatem, et sic procedere ad expositionem rationum convenientiae.

Videretur autem dicendum non esse absolute conveniens Deum incarnari. Nam si incarnatio est conveniens, negatio incarnationis erit inconveniens; inconveniens autem in Deum cadere non potest. Ergo incarnatio foret eo ipso absolute necessaria; quod nec ratio approbat, nec fides.

Praeterea, si conveniens esset Deum incarnari, Deus foret unibilis creaturae, seu in potentia ad unionem. Sed Deus, utpote actus purissimus, nullo modo est in potentia.

Praeterea, inconveniens esset corpori humano cervicem iungere equinam, ut poeta dicit. Multo ergo magis inconveniens est ut infinite distantia, id est Deus et creatura, in unum coniungantur.

(*) Cf. Ia Part. Quaest. , a. 2 in corp.

Denique, per incarnationem Deus exinanivit semetipsum, ut loquitur Apostolus ad Philipp. II-7. Ergo hoc mysterium absolute conveniens non fuit, sed debuit excusari seu cohonestari ex quadam accidentali causa. Sicut si nobilis duceret plebeiam, aut mancipii officium susciperet, non esset congruum, nisi forte id exigente communi bono et totius reipublicae salute (').

Sed contra est quod incarnatio de sui ratione nullam importat mutationem aut minorationem divinitatis, sed solum inefabilem quamdam elevationem creaturae, per quam novo modo manifestatur infinita Dei virtus et bonitas, iuxta illud quod cantatur in missa : *Quia per incarnati Verbi mysterium nova mentis*

(*) Hoc est argumentum Lessii, de Praedestinatione Christi, n. 13 : «Cum incarnatio, inquit, includat humiliationem et exinanitionem divinitatis, ut Apostolus loquitur, nullo modo fuit per se expetenda...., «sed solum ob aliam causam extrinsecam maioris momenti, cui alia ratione consuli non poterat. Nec obstat quod hac ratione natura humana «ad infinitam evehatur excellentiam, quia etsi adferat summam excellentiam humanitati, per se minus decere videtur divinitatem; imo videtur fieri cum quadam, ut sic dicam, iniuria illius Maiestatis. Per se «enim indecorum videtur ut Creator fiat creatura, et Dominus fiat «servus ; sicut si rex assumeret habitum et officium rustici aut mancipii, et dmitteret se ad illorum consuetudinem, nobilitaretur quidem «rusticorum et mancipiorum ordo ; id tamen non erat regi per se expetendum, quia cedit in quamdam iniuriam regiae maiestatis et auctoritatis. Similiter, si copularet sibi servam aut mendicam in uxorem, «eamque efficeret reginam et regni sociam, illa quidem mirifice extolleretur, haec tamen illius excellentia non erat per se regi expetenda, «sed solum ob causam extrinsecam maioris momenti, cui alia ratione «non poterat subvenire : ut si regnum vel pars aliqua regni salva esse «aliter non poterat : quo casu id esset maxime laudabile, et summo pere regis illius amorem in suos commendaret. Simili modo, cum «Deus genus humanum peccato perditum statuisset salvare, neque id «perfecto modo fieri posset, nisi ipse carnem assumeret, (aliter enim «condigna satisfactio pro peccato exhiberi non poterat), statuit ut Filius naturam nostram indueret, et nos redimeret ». Quae omnia valde difficilia videntur, quia si verum est quod incarnatio non fit *nisi cum quadam iniuria divinae Maiestatis*, statim quaeritur, quaenam ratio extrinseca esse possit, quae tantum inconveniens valeret unquam compensare.

nostrae oculis lux tuae claritatis infulsit. Unde absolutam eius convenientiam recte ostendit Angelicus sequenti argumento.

Absolute convenit Deo id quod pertinet ad rationem boni simpliciter. Atqui communicare se pertinet ad rationem boni simpliciter. Ergo convenit Deo communicare se creaturae. Sed incarnatio invenitur in latitudine communicationis Dei ad creaturam ; immo est vertex et summum veluti fastigium omnium communicationum ad extra. Ergo absolute conveniens est Deum incarnari.

Duae priores praemissae sufficienter constant ex principiis quae in philosophia traduntur de natura boni. Nam bonum, quatale, idem est ac appetibile ; unde natum est movere ad volendum sui communicationem, et sic est diffusivum sui in ratione causae finalis. Ex consequenti autem, cum sit perfectum in actu, natum est etiam efficere hanc sui communicationem per quam alia a se perficit et bonificat, et sic est diffusivum sui in ratione causae efficientis. Observandum autem quod dicta communicatio non affert perfectionem communicanti, sed illis solum, quibus communicatur. Unde ipsa communicatio in actu non pertinet ad naturam boni quasi intrinsece constituens aut complens eam, nec quasi necessario consequens perfectionem infinitam, sed solum ut congruens ei secundum abundantiam benignitatis eius, sicut de Deo universorum Creatore sana docet philosophia.

Ad declarationem autem minoris subsumptae, adverte cum Caetano, esse tres modos plus quam genere diversos, quibus Deus intelligi potest communicare se creaturae. – Primus est per ipsam creationem, et gubernationem rerum. Nam per creationem res consistunt in suis propriis naturis, quae sunt aliquales imitationes essentiae divinae. Per gubernationem vero adducuntur ad suam ultimam perfectionem, quam ab eo oportet esse participatam, qui solus est per essentiam bonus et perfectus. Et ideo dici solet quod omnia appetunt divinam bonitatem in quadam eius similitudine, et quod ipsa divina bonitas, dum ad se trahit universa, sese etiam aliquo modo communicat universis. Verumtamen, iuxta hunc primum modum, communicationes Dei in solis eius participationibus seu deficientibus imitatio-

nibus constant; Deus autem ipse, extra et supra totum universum, solus est in sui ipsius possessione ac fruitione beatus. — Succedit itaque modus alter, idemque supernaturalis et multo excellentior, dum scilicet assumit Deus intellectuales creaturas in sui consortium per gratiam et consequentem gloriam, easque elevat ad ea, quae sunt propria naturae suae, videre Deum, frui Deo. Nam visio Dei est soli divino intellectui connaturalis, et constituit propriam beatitudinem eius, qui est ipsum esse per essentiam. Iam igitur in hoc communicationis modo, non attenduntur amplius merae quaedam participationes seu similitudines divini boni, sed ipsa quoque divina bonitas *ut in se est* communicatur, dum essentia divina immediate unitur intellectui finito ut eius intelligibile, et creatura intellectualis attingit ac possidet Deum in seipso, conregnans cum eo beata. — Verum, tam excellens est communicativus ille amor Summi Boni, ut non satis ei fuerit creare universum, et assumere intellectualem creaturam in divinae consortium naturae, sed ad id unum, quod reliquum erat elevavit ipsam, trahendo eam ad suam subsistentiam, ut qui ab aeterno subsistebat in natura propria, hoc est divina, ille idem inciperet subsistere in natura creata. Porro tertius ille gradus pertinet ad summum modum communicandi se, eundemque soli actui purissimo possibilem, ut suo loco videbitur, nec est alius, quo Deus possit communicari melius. Nam in *primo* modo communicatur tantum secundum creatas sui participationes; in *secundo* communicatur quidem secundum seipsum, sed ita ut non uniatur nisi in ratione formae intelligibilis; in *tertio* vero, communicatur uniendo sibi naturam creatam substantialiter, id est in unitate hypostasis seu personae. Ita fere Caietanus in 3^a Part. q. i, a. i. Vide etiam pulcherrimum prooemium S. Thomae in III Sent, super illud Eccl. «Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant» (1).

(1) «Ex verbis istis, inquit Angelicus, duo possumus accipere..., «scilicet divinae incarnationis mysterium, et eius copiosum fructum. «Mysterium incarnationis insinuatur in fluminum reversione, cum dicitur: *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur*. Sed incarnationis «fructus ostenditur in iterato fluxu, cum dicitur: *Ut iterum fluant*. Flu-

Ad ium ergo dicendum quod conveniens dupliciter dicitur: cuius scilicet oppositum est inconveniens, et cuius oppositum non est inconveniens, sicut cum dicimus conveniens fuisse Deo creare universum : per hoc profecto non intendentes quod dedecuisset ipsum nihil ad extra operari, sed solum significantes opus creationis congruere divinae suae perfectioni, licet si non creasset, perfectio ista eodem semper modo se haberet.

Ad 2um dicendum quod Deus est unibilis creaturae, in quantum absque ulla sui mutatione potest esse terminus realis unionis naturae creatae ad ipsum, ut infra dicitur. Et ideo non sequitur, ipsum esse in potentia ad aliquem actum, sicut non sequitur aliquid detrahi de puritate divini esse, ex hoc quod Deus in tempore fit dominus vel creator, atque ita porro.

Ad 3um dicendum quod exemplum non est ad rem. In dicta enim pictura, humanum corpus et cervix equina iunguntur ut duae partes ex quibus unum totum efformatur, utique monstruo-

« mina ista sunt naturales bonitates, quas Deus creaturis influit, ut esse,
 « vivere, intelligere, et huiusmodi. De quibus fluminibus intelligi potest
 « quod dicitur Isa. XLI-iS: *Aperiam in supremis montium flumina.*
 « Montes enim supremi sunt nobilissimae creaturae, in quibus prae-
 « dicta flumina aperiri dicuntur, quia in eis et copiosissime recipiuntur,
 « et sine imperfectione ostenduntur. Sed locus unde ista flumina exeunt,
 < est ipse Deus, de quo potest intelligi quod dicitur Isa. XXXIII-21 :
 « *Locusfluviorum rivi latissimi etpatentes*, idem ac si diceret: In loco ortus
 « fluviorum, rivi naturalium bonitatum eminenter inveniuntur... Ista flu-
 « mina in aliis creaturis inveniuntur distincta, sed in homine inveniun-
 « tur quodammodo aggregata ; homo enim est quasi horizon et confi-
 « nium spiritualis et corporalis creaturae, ut quasi medium inter utras-
 « que, bonitates participet et corporales et spirituales... Et ideo, quando
 « humana natura per incarnationis mysterium Deo coniuncta est, omnia
 « flumina naturalium bonitatum ad suum principium reflexa redierunt....
 « Sequitur, *ut iterum fluant*, in quo notatur incarnationis fructus. Ipse
 « enim Deus, qui naturalia bona influxerat, reversis quodammodo om-
 « nibus per assumptionem humanae naturae in ipsum, non iam Deus
 « tantummodo, sed Deus et homo, hominibus fluenta gratiarum abun-
 « danter influxit, quia de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam
 « pro gratia. Et de isto influxu legitur Eccli. XXXIX : *Benedictio illius*
 < *quasi fluidus inundabit.* ».

sum et disproportionatum. Non sic autem intelligenda est incarnatio divina, quasi Deus et creatura convenerint ut partes; non enim unio ista facta est in natura, sed *solum in persona*, quemadmodum ex dicendis de modo unionis Verbi incarnati satis superque apparebit.

Ad 4um denique dicendum quod nullo vero sensu dici potest ipsa divinitas per incarnationem exinanita, quia incarnatio nullam ponit mutationem in esse divino, sed solum habitudinem specialem naturae creatae ad Deum. Unde in tantum dicitur Filius Dei exinanivisse semetipsum, in quantum parvus effectus est, non quidem amittendo magnitudinem suam, sed assumendo inanitatem nostram, et trahendo ad suum esse personale naturam humanam, in qua sola imitandum hominibus humilitatis exemplum proponeret. Quapropter similitudines propositae iterum nihil concludunt, tum quia non in forma propria suscepit Filius Dei officium servi, tum quia per unionem suam cum natura creata nullo modo perfici potuit aut deprimi. Nec est simile de unione coniugali, eo quod homo natus est perfici per societatem, et ideo, absolute loquendo, non est conveniens intima societas viri cum muliere inferioris conditionis, aut vice versa, sed indiget cohonestari quibusdam rationibus extrinsecis, quin hoc idem de divina incarnatione dici queat. Omnibus ergo modis neganda paritas.

THESIS II.

(Art. 2).

Fuit etiam convenientissima incarnatio in ordine ad reparationem generis humani lapsi. Imo, ut divinae iustitiae pro peccato condigne satisfieri posset, omnino requirebatur.

Post demonstrationem absolutae convenientiae incarnationis, sequitur quaestio de convenientia eius in ordine ad specialem finem; illum dico finem, qui in symbolo enuntiatur his verbis: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis*. Et licet S. Thomas in praesenti videatur loqui de necessitate, tamen quia in corpore dividit necessarium in id, sine quo

aliquid esse non potest, et id per quod melius et convenientius pervenitur ad finem, addens non fuisse primo modo necessariam incarnationem Verbi: constat necessitatem illam omnino contineri intra terminos simplicis convenientiae. Similiter in secunda propositionis parte asseritur quidem omnimoda incarnationis necessitas ad condignam pro peccato satisfactionem. Sed quia haec ipsa condigna satisfactio non nisi ad maiorem perfectionem nostrae reparationis requirebatur, semper quaestio versatur circa *convenientiam* incarnationis Verbi in ordine ad finem salutis humanae Θ.

Quoad primum igitur, videri posset non fuisse conveniens Verbum incarnari ad reparationem nostram, quia inconvenienter maius ordinatur ad minus. Sed incarnatio est quid maius et nobilius genere humano reparando. Ergo inconvenienter ad huiusmodi finem incarnatio fuisset ordinata.

Sed contra est quod decebat humanam naturam reparari, et quod nullus esse potuit melior atque efficacior reparationis modus.

Decebat, inquam, humanam naturam reparari, tum quia per unius delictum fuerat tota collapsa, tum quia, cum Deus sit summe bonus et misericors, conveniens fuit ut nulli naturae negaret id ad quod positivam habet aptitudinem. Natura autem humana erat apta reparationi, quia quamdiu homo in hac mortali vita vivit, sicut nec confirmatur in bono immobiliter, ita nec immobiliter obstinatur in malo. Et non est simile de angelo, iuxta illud Damasceni, 1. 2 de Fide orth. c. 4: <Hoc est hominibus mors, quod angelis casus>. Nam angelus ex conditione

(l) Omnino singularis est in hac parte sententia Anselmi, qui vult Deum plane non potuisse reparare hominem, nisi exigendo perfectam pro peccato satisfactionem. Ratio eius est quia Deus non potest omittere opus iustitiae. Sed facile respondetur quod dupliciter intelligitur omitti opus iustitiae: uno modo, ut fiat *contra* iustitiam, alio modo *praeter*. Et non exigendo satisfactionem condignam, fecisset Deus praeter, non contra, ut bene ostendit Petavius de incarn. 1. 2, c. 13, solvendo argumenta Anselmi.

suae naturae statini adhaeret fini fixe et immobiliter, et ideo via eius unico actu concluditur, quo actu posito, statim est in viae termino, non secus ac homo, morte interveniente. Sicut igitur homo non est reparabilis post mortem, ita nec angeli reparabiles fuerunt post suum peccatum, ut docet S. Thomas, *1a Part*, q. 64, a 2, in corp.

Nunc autem, si possibile, imo et decens fuit ut humana natura repararetur, constat quod nullo meliori atque efficaciori modo reparari potuit, sive quoad remotionem mali, sive quoad promotionem in bono, quam per incarnationem Verbi. Rationes a S. Thoma variis in locis declarantur. - *Prima* est quia, ut homo lapsus ad suum finem supernaturalem reduceretur, ante omnia oportebat dari unde peccatum auferretur. Id autem optimo modo factum est, dum in humana natura institutus est ille qui pro peccato perfecte satisfacere posset, Deus simul et homo existens, quandoquidem homo purus hoc praestare non poterat, ut mox dicetur. - *Secunda* est quia oportebat hominem a conscientia offensae praeteritae liberatum, tum beatitudinem caelestem, tum viam ad illam certo cognoscere. Quod quidem nulla meliori ratione procurari potuit quam per Deum incarnatum, qui praeceptor noster factus, secundum modum humanum nos de altissimis mysteriis regni caelorum personaliter instrueret, iuxta illud : « Et erunt omnes docibiles Dei ». - *Tertia* est quia oportebat efficaciter erigere hominum mentes in spem perveniendi, non obstante infinita distantia naturarum, ad illius beatitudinis participationem, qua solus Deus est naturaliter beatus. Per hoc igitur quod Deus humanam naturam sibi unire voluit in persona, datum est homini quoddam exemplum beatae illius unionis qua intellectus creatus increato spiritui intelligendo unietur. Non enim restat incredibile quin intellectus creatus Deo uniri possit, eius essentiam videndo, ex quo Deus homini unitus est, naturam eius assumendo ; unde et videmus homines post incarnationem coepisse magis ad caelestem beatitudinem aspirare - *Quarta* est quia oportebat, ut virtutibus insisteremus ; ad virtutem autem verbis et exemplis provocamur ; exempla autem alicuius et verba tanto efficacius ad virtutem inducunt, quanto

de eo firmior bonitatis habetur opinio ; de nullo autem homine puro infallibilis opinio bonitatis haberi poterat. Quapropter, ut Augustinus dicit : * Homo sequendus non erat, qui videri poterat ; Deus sequendus erat, qui videri non poterat, ut ergo « exhiberetur homini, et qui videretur ab homine, et quem homo « sequeretur, Deus factus est homo ». – *Quinta* demum ratio est quia oportebat vel maxime ut per caritatem Deo inhaereremus : porro ante incarnationem bonitas Dei refulgebat de longinquo, in invisibili latebat, et ideo non attendebatur. Homo quippe habens intellectum et affectum ad corporalia depressum, ad ea quae supra se sunt, de facili elevari non poterat ; considerare enim divinam altitudinem, et in eam ferri per debitum amorem, non est omnium, sed eorum, qui per Dei auxilium cum magno studio et labore a corporalibus ad spiritualia sublevantur. Volens igitur Deus patere omnibus facilem viam ad ipsum, factus est homo, ut etiam infirmi Deum cognoscere et diligere possent quasi similem sibi, atque hoc modo, per incarnati Verbi mysterium in invisibilium amorem raperentur. – Convenientissime ergo per incarnationem suam fugitivum hominem Deus ad se reducebat, ipsum a servitute peccati redimens, a conscientia praeteritae offensae liberans, iter ad beatitudinem demonstrans, ad virtutem verbis et exemplis provocans, nostrum affectum in se commovens, donec vicissim ardore dilectionis a nobismetipsis deficiamus, et in dilectum Deum transmutemur, et cum eodem summo Deo unus spiritus aeternaliter efficiamur (1).

(*) S. Thom. 1. 4, c. *Gent.* c. 54 passim : et *Comp. theol.* c. 201. – Porro, ex tam perfecta convenientia huius mysterii in ordine ad reparationem perdit generis humani, rationem accipies quare ab antiquis Patribus, et praesertim a Graecis, consueverit incarnatio appellari *oeconomia*: vel absolute, vel cum addito, puta *oeconomia inhumanationis*, *oeconomia in carne*, vel *secundum carnem*. Est enim οἰκονομία idem ac dispensatio, qua paterfamilias congruo et convenienti modo ea quibus familia indiget dispensat. Unde apud veteres oeconomia dicebatur quidquid liberali ac benefica providentia disposuit divina Bonitas, nostrae infirmitati atque indigentiae accommodatum. Et quia in hoc genere principem locum obtinet incarnatio, ideo oeconomiam quasi per excellentiam illam appellabant. De qua re vide Petavium de incar. 1. 2, c. 1.

Ad illud ergo, quod in contrarium obiiciebatur, dicendum est, finem alicuius rei esse duplicem, nempe id quod principaliter intenditur, et id cui res utilis est. Aliquid potest esse propter aliud dupliciter, ait S. Thomas in II, D. 15, q. 1, a 1, ad 6um. Uno modo quia ordinatur ad ipsum sicut ad finem proprium et principalem, et sic inconueniens est dicere quod aliquid sit propter vilius se, cum finis sit potior his, quae sunt ad finem. Alio modo quia ordinatur ad illud, sicut ad id cui provenit utilitas secundum intentionem et ordinem agentis, sicut potest dici rex esse constitutus propter rusticum cui provenit bonum pacis ex regimine regis; et sic non est inconueniens quod aliquid sit propter minus se, quia hoc modo non ordinatur ad inferius quasi ei subiectum, sed magis quasi excellens causa bonitatis in eo. Quare, si in reparatione generis humani consideres ipsam divinam perfectionem, videlicet iustitiam, sanctitatem, et misericordiam excellenti modo manifestatam, habes quidem proprium et principalem incarnationis finem; sed non est iste finis minus nobilis quam sit incarnatio ipsa, ut constat. Si autem consideres homines, in quorum utilitatem cedit bonum redemptionis, sic significatur solum finis cui provenit utilitas secundum intentionem et providentiam Dei, et iuxta haec principia facile tibi erit in forma ad argumentum respondere.

§ 2.

Restat nunc inquirendum an, seclusa incarnatione, impossibile omnino fuerit hominem reparari *per viam condignae satisfactionis pro peccato*.

In quo quidem per prius notandum est, nihil aliud ex testimoniis Scripturae et Patrum concludi posse, nisi quod incarnatio necessaria fuit ad perfecte satisfaciendum *in praesenti ordine providentiae*: supponendo scilicet quod in natura humana inveniri debuerit qui satisfaceret, et quod omnis purus homo post Adae praevaricationem, vel fuit in peccato, vel certe debitum habuit peccatum contrahendi. Et hoc modo ratio impossibilitatis est satis in aperto. Constat enim neminem sub peccato quolibet modo constitutum sufficere potuisse ad solvendum pro se, mul-

.7

toque minus pro aliis, eo quod immunitas seu liberatio a culpa necessario praesupponitur ad omnem condignitatem sive meriti sive satisfactionis fl). Unde Basilius, Hom. in Psalm. 48, n. 3, dicit: « Animam omnem humanam succubuisse malo servitutis « iugo communis omnium inimici, et ea quam a Creatore acce- « perat libertate privatam, captivam ductam esse per peccatum. « Iamvero captivo omni opus est redemptionis pretio ad liber- < tatem recuperandam. Neque igitur frater fratrem suum potest < redimere, neque ullus seipsum, eo quod redemptorem, eo qui « captivus est et iam servit, oportet esse longe praestantio- rem. « Sed et ne ullo quidem modo eam facultatem habet homo erga « Deum, ut pro peccatore eum placet, cum et ipse peccati sit < reus. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, iustificati < gratis per redemptionem, quae est in Christo Iesu...* Neque igitur « fratrem in redemptionem quaere, sed aliquem qui tuam exce- « dat naturam, neque hominem nudum, sed hominem Deum le- « sum Christum, qui solus pro nobis omnibus Deo dare potest « placationem, quod eum proposuit Deus propitiationem per fi- « dem in sanguine ipsius». Et in eodem sensu loquuntur alii Patres (2), ita ut nullus hic remanere possit controversiae locus, Nunc autem ulterius quaeritur, utrum condigna satis- factio fuisset in potestate alicuius purae creaturae, quae co- gitaretur nostrae contaminationis omnino expers. Et hoc modo quaestio est scholastica potius, quam ad fidei doctrinam perti- nens; unde inveniuntur quidam theologi in affirmativam partem propendisse.

Videretur ergo, purum hominem sufficere potuisse ad per- fecte satisfaciendum Deo, aut certe si purus homo sufficere non potuit, nec sufficere etiam hominem Deum. Etenim primo, quan- tum malum est aversio a Deo per peccatum, tantum bonum est conversio ad Deum per caritatem. Ergo per caritatis actum cuius homo purus est capax, omnino redditur aequivalens, et suppo-

(*) Cf. de Sacramentis, Torn. 2, de effectu poenitentiae quoad re- missionem mortalium et recuperationem virtutum.

(*) Leo Magnus, Serm. 4 et 5 de Nativ. Domini; Augustinus, Tract. 120 in Ioan.: Athanasius, Orat. 2 et 3 contra Arianos, etc.

sita acceptatione Dei, condigne satisfit. — Praeterea secundo, homo purus potest condigne mereri a Deo praemium vitae aeternae. Ergo et potest condigne satisfacere, quia si infinitas peccati in causa esset cur non posset satisfacere, etiam infinitas vitae aeternae impediret, quominus eam mereretur. — Praeterea tertio, quod homo possit sufficientem satisfactionem Deo exhibere, concedit S. Thomas in IV, D. 15, q. 1, a. 2. — Denique quarto, meritum Christi fuit bonum finitum, quia non fuit bonum increatum. Ergo si infinita peccati malitia prohibet satisfactionem puri hominis, etiam prohibet, posita incarnatione Verbi. — Ita fere Scotus, Durandus, Aureolus, et qui ipsos sequuntur.

Ad huius itaque rei evidentiam sciendum est quod condigna satisfactio est illatae iniuriae recompensatio ad aequalitatem, ut scilicet quantae gravitatis fuit laesio honoris per offensam, tantae aestimabilitatis sit restitutio per obsequium. Manifestum est autem quod laesio honoris aestimatur ex dignitate personae offensae, quatenus, ut S. Thomas dicit in resp. ad 2am, tanto est offensa gravior, quanto maior est ille in quem delinquitur. Sed quoad restitutionem honoris est e converso: mensuram enim habet, non ex dignitate personae honoratae, sed personae honorantis. Sic igitur satisfactio condigna esse nequit, nisi persona satisfaciens conveniat cum persona offensa in eodem ordine eodemque dignitatis gradu. Sed hoc est impossibile cum de Deo et creatura sermo est. Quapropter divinae Maiestatis offensa semper excessum habebit prae qualibet purae creaturae satisfactione, eo quod infinita distantia personarum, ex qua fit ut reparatio tanto minoris aestimationis sit, quanto maioris est offensa, pertransiri omnino non potest. Denique ex iisdem principiis sequitur condignam fore satisfactionem hominis Dei, quia habebit valorem infinitum, utpote procedens a persona infinite digna (x).

(l) Nota quod demonstratio ista minime supponit, gravitatem peccati *adaequare infinitam dignitatem Dei secundum se*. Et ideo cessant instantiae Lugonis, cui etsi doctrina ipsa probetur, non tamen ratio. «Cum ergo, «inquit de Incarn. Disp. 5, Sect. 3, n. 36, quodcumque peccatum mortale, « quantumvis ex perfecta deliberatione procedat, fiat tamen cum valde im-

Ad iura ergo dicendum quod non tantum bonum est conversio purae creaturae ad Deum per caritatem, quantum malum est aversio a Deo per mortale peccatum, *si utrumque consideres sub formali ratione satisfactionis et iniuriae*, quorum valor ex habitudine personarum mensuratur, ut dictum est. Si autem caritas et peccatum considerentur sub absoluta ratione boni et mali, sic verum est quod caritas ponit illam ipsam perfectionem[^] quam peccatum privat. Sed hinc nihil sequitur, quia cum de satisfactione pro peccato agitur, non oportet considerare bonum et malum absolute, secundum quod unum privative alteri opponitur, sed magis secundum quod in morali aestimatione, omnibus pen-

< perfecta cognitione divinae dignitatis, hinc est, nunquam contrahere
 < gravitatem infinitam pro mensura dignitatis Dei offensi ; nam omnis
 « nostra cognitio, quaecumque illa sit, imperfectissime apprehendit Dei
 « magnitudinem. Quare, sicut puerorum offensae parvi aestimantur, nec
 « accipiunt adaequate gravitatem a persona offensa, propter imperfectum
 « modum apprehendendi, quem habent: ita cum proportionem dicere possu-
 « mus omnem nostram cogitationem de rebus divinis esse quasi puerilem...
 « Non ergo ponderatur moraliter nostra offensa in Deum pro gravitate
 « personae offensae adaequate, sed multo minus, decrescente scilicet of-
 « fensa ex imperfecta nostra apprehensione, quae infinite distat a perfe-
 « ctissima cognitione comprehensiva Dei». Haec profecto, quod ad prin-
 cipalem assertionem attinet, ultro concedimus; non enim dicimus offensam
 peccati esse *simpliciter infinitam*, sed solum esse in ordine gravitatis
 excedentis omnem reparationem quam possit offerre pura creatura. Et
 ratio est quia, etsi peccans imperfectissime cognoscat Deum, comparatione
 facta cum cognitione, quam Deus de seipso habet, absolute tamen cogno-
 scit ipsum ut infinite dignum, idest, ut primum principium et necessa-
 rium finem rerum omnium; adeoque persona offensa vere apprehenditur
 ut digna ea dignitate, quae est supra omne genus et omnem categoriam
 entium creatorum. Hoc autem plane sufficit ut offensa Dei, et quaelibet
 purae creaturae satisfactio, improporcionabiliter omnino ad invicem se
 habeant. Sed et multo minus persuadet argumentum, quod assumit Lugo
 ex consideratione peccati venialis, dicens veniale etiam peccatum esse
 offensam Dei, quin tamen inde contrahat ullam infinitatem, etiam secun-
 dum quid. Ad hoc enim dicendum est, *veniale non esse offensam Dei*
simpliciter, quia non contrariatur charitati, et non praefert creaturam
 Deo, nec ponit finem ultimum in aliqua re extra Deum ; unde nullo
 modo potest quoad gravitatem cum mortali peccato comparari.

satis circumstantiis, adaequabilia sunt, *ut tanti valeat reparatio prout a satisfaciente, quanti valuit iniuria prout contra offensum.*

Porro etiamsi per gratiam Spiritus Sancti eliciatur actus caritatis perfectae, semper tamen est et manet obsequium a pura creatura Deo exhibitum, ideoque semper invenitur in infimo ordine reparationis respectu peccati quod est in summo ordine iniuriae fl).

Ad 2um, transmisso antecedente, (non enim aliis, sed sibi soli meretur homo de condigno, per gratiam cooperantem, quae gratuitam iustificationem consequitur), negatur consequentia. Non enim fundatur in praesenti argumentum super infinitatem peccati, (quae non est nisi infinitas secundum quid), absolute consideratam: sed supra excessum, qui necessario invenitur in offensa *qua tali*, prae qualibet puri hominis satisfactione *in quantum satisfactio est*. Nunc autem, etsi vita aeterna habeat infinitatem quamdam secundum quod aeterna est fruitio infiniti boni, adhuc tamen non est nisi bonum creaturae, cum sit creaturae beatitudo. Atqui intelligitur creaturam posse de condigno mereri suum bonum, hoc est suam beatitudinem, tametsi oporteat ut elevetur per donum gratiae, si de supernaturali beatitudine sermo sit. Sed infinitas peccati longe alterius rationis est. Attenditur enim in peccato infinitas in quantum est laesio divini(*)

(*) Cum hoc tamen stat quod si compares bonum charitatis et malum peccati per ordinem ad finem qui est gloria Dei, praevalet vel unus charitatis actus millibus et millies millibus actibus peccatorum. Plus enim datur gloriae Deo, vel in uno opere gratiae, quam possit de illa per se subtrahi in millies millibus factis insipientium hominum. Sed nunquam mensuratur offensae gravitas ex damno vel quasi damno quod personae offensae infertur. Nam certe, quanto vilior est persona offendens, tanto minus est damnum vel quasi damnum offensi: et tamen offensa qua offensa, tanto est gravior. Nota igitur bene quod termini comparisonis in praesenti non sunt actus charitatis et peccatum, quantum ad quasi emolumentum et quasi damnum respective emergens pro gloria Dei. Sed termini comparisonis sunt: peccatum prout contra eum qui excedit totum ordinem creaturarum, et actus charitatis prout ab eo qui est in gradu purae creaturae. Hinc offensa cui ut tali pondus dat laesa Dei maiestas; inde satisfactio quam ut talem dignificat creaturae tantum personae conditio; et haec duo inadaequabiliter prorsus se habent inter se, ut fere in terminis evidens est.

iuris et infinitae Maiestatis offensa, quam non adaequat, ut dictum est, reparatio puri hominis, quantacumque gratia iste cogitetur praeventus. Ergo creatura potest cum gratia mereri de condigno vitam aeternam, id est, ponere opus quod sit dignum pretium beatitudinis caelestis; et tamen, etiam cum gratia, non potest de condigno satisfacere pro peccato, hoc est, dare compensationem quae in oculis iusti aestimatoris rerum, habeatur respectu peccati ut tantum redditum pro tanto.

Ad 3^{am} dicendum quod S. Thomas in dicto loco docet purum hominem posse satisfacere Deo sufficienter, intelligendo per sufficientiam, non quidem aequalitatem inter reparationem et offensam, sed solum sufficientiam secundum acceptationem Dei qui est ea contentus, in quantum proportionatur hominis possibilitati. Animadvertendum tamen est quod satisfactio de qua nunc loquimur, est satisfactio pro formali culpa; alia est autem satisfactio pro materiali post culpa condonationem adhuc remanente, et de ea non procedunt rationes in praesenti propositae.

Ad 4um denique dicendum quod infinitas peccati non est infinitas entitativa, sed moralis aestimationis. Et ideo ad hoc ut satisfactio Christi sit sufficiens et superabundans, nullo modo requiritur ut sit bonum entitative infinitum; sed satis est ut habeat coram Deo acceptabilitatem praevaletem gravitati quorumlibet peccatorum, et hoc habet ex conditione personae satisfaciens, ut satis suo loco explicabitur, Quaest. 19, et iterum, Quaest. 46 et seq.

Hactenus de convenientia incarnationis pro variis hypothesebus, quae possunt excogitari. Unde iam sponte sua enascitur dubium, quis ille finis fuerit propter quem *de facto* a Deo volita est et decreta, et ad huius quaestionis elucidationem sequens statuitur propositio.

THESIS III.

(Art. 3-4).

Quamvis, peccato non existente, sua adhuc incarnationi fuisset convenientia, ad factum tamen quod attinet, probabilius dicitur hoc divinum opus in reparationem humanae naturae lapsae ita ordinatum, ut vi praesentis decreti, si homo non peccasset, Deus incarnatus non fuisset.

Inquiritur quaenam ratio Verbo fuerit, ut caro fieret : an praecise manifestatio bonitatis divinae per viam misericordiae et iustitiae in redemptione hominum sub iugo diaboli existentium : an etiam, vel principalius, vel aequae principaliter, eiusdem bonitatis ostensio, nullo respectu habito ad casum generis humani. Si primum, constat quod *vi praesentis decreti*, Adamo non peccante, Verbum incarnatum non fuisset. Si secundum, e contra (1).

Fuerunt autem circa hoc diversae opiniones. Inter antiquos doctores scholasticos quidam dicebant, de incarnatione loquen- (*)

(*) Nota accurate sensum huius propositionis : *Vi praesentis decreti, Adamo non peccante, incarnatio non fuisset*. Hoc enim loquendi modo minime intendimus adstruere quid *absolute* fuisset vel non fuisset, hac vel illa conditione posita, quia nihil circa hoc per revelationem accepimus. Sed tota assertio restringitur ad decretum nunc existens, quod asseritur esse eiusmodi, ut dempto peccato, non amplius persisteret eius ratio et finis. Unde propositio ista : *Si homo non peccasset, Verbum incarnatum non fuisset*, nihil aliud est quam circumlocutio quaedam, exprimens finem adaequatum ad quem Deus *de facto* incarnationem praeordinavit. Nihil igitur valet si dicas : Si homo non peccasset, fuisset alius providentiae ordo, in quo nescitur quid Deus disposuisset. Obiectio enim ex falso supposito procedit, quasi nos vellemus determinare quid evenisset in hac hypothese, quod absit. Nam solum intendimus quod praesens decretum non respicit nisi reparationem peccati et caetera quae cum reparatione illa sunt connexa. Caeterum, si homo non peccasset, forsitan fuisset aliquod aliud decretum circa incarnationem, sed non idem decretum quod nunc est, respiciens eundem finem, easdemque rationes.

dum esse dupliciter : aut *quantum ad substantiam*, aut *quantum ad defectum possibilitatis et mortalitatis*. Si fiat sermo de ipsa quantum ad defectum carnis passibilis, sic, aiebant, incarnationis praecipua ratio fuit humani generis redemptio. Si autem quantum ad assumptionem naturae humanae simpliciter, sic ratio principalis non fuit liberatio hominum, sed perfectio multiplex surgens ex dignitate illius operis. Hanc opinionem quae est Alensis (x), et Alberti (2), Scotus postea fecit suam (3), Nec fere dissimilis est opinio Suarezii, nisi quod vult incarnationem quoad substantiam fuisse aequae principaliter ordinatam a Deo, tam ad redemptionem nostram, quam ad perfectionem divinorum operum absque occasione vel remedio peccati, ita ut, inquit de Inc. Disp. 5, Sect. 4, « ratio seu motivum sufficiens et adaequatum » volendi incarnationem, non fuerit unicum tantum, sed plura, « non tantum partialia et quasi constituentia unum adaequatum » « motivum, sed totalia et per se sufficientia ». Consequenter docet idem Suarez cum aliis nonnullis Christum advenisse universale principium gratiae et gloriae, non solum hominibus, sed etiam angelis; item existimat gratiam status innocentiae fuisse ex meritis Christi; denique ad hanc suam opinionem accommodat id quod nonnulli Patres dixisse feruntur, malos scilicet angelos occasione huius mysterii per superbiam et invidiam excidisse, indigne ferentes tantam naturae humanae exaltationem, et Christo subiici recusantes. Verum, quidquid nunc sit de habitudine Christi et meritorum eius ad angelos, quaestio praesens versatur tantum circa rationem propter quam incarnatio in sua substantia considerata, fuit de facto divinitus praeordinata. Porro sententia negans talem esse finem in praesenti decreto praestitutum, ut remoto lapsu nostri generis, adhuc exsequendae incarnationis perstaret ratio, sententia est longe communior apud theologos post SS. Thomam et Bonaventuram ; et haec est sententia quae hic defenditur, non quidem ut omnino certa, sed ut magis consona auctoritatibus Scripturae et dictis Sanctorum

(*) Alensis, Part. 3, Quaest. 2, Membr. 13.

(*) Albertus Magnus, in III, D. 20, a 4.

(.) Scotus, in III, D. 7, 9, 3, et D. 19. q. 1, et D. 32, q. unie.

Videretur tamen opinio affirmans potius amplectenda. Etenim primo, ordinate volens per prius vult finem, et post hoc, quod est fini propinquius. Sed gratia et gloria est propinquior fini quam permissio peccati. Ergo priusquam voluit Deus permittere peccatum, voluit gloriam omnibus electis, et maxime voluit Christo gloriam quasi Unigeniti a Patre. Si autem ita, ergo Christus fuit praedestinatus antecederet ad omnem permissionem et praevisionem peccati, et per consequens, etiamsi homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset. Accedit quod redemptio hominum non est tantum bonum quantum est incarnatio; ergo non propter illam solam causam Deus praedestinavit Christum. Item non est verisimile, tam magnum bonum fuisse pure occasionatum, et quasi per accidens. Ita Scotus ubi supra.

Praeterea secundo, Cyrillus l. 15 Thes., contra Arianos ita argumentatur: « Si, ut haeretici dicunt, ut nos producat Deus, Filium produxit, erit ipse propter nos factus, non * nos propter ipsum; cur ergo nobis non aget gratias, qui < propter nos est ? ». Et infra: « Si propter nos Filius factus est, primi nos erimus apud Deum; sic enim Deus nos « primo, deinde Filium propter nos intendisse videbitur ». Similiter ergo, si Deus praedestinavit Christum hominem propter solam salutem nostram, ita ut, genere humano non labente, incarnatio non fuisset, Christus homo erit propter nos, non nos propter ipsum, et nos erimus illo priores in intentione Dei. Quae omnia, praeterquam quod absurda sunt satis, adversantur Apostolo in i Cor. III dicenti: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei*. Item Tridentino, Sess. 6, c. 7, ubi edocemur gloriam Christi esse causam finalem nostrae iustificationis, et non e converso. Ita Suarez, l. c.

Praeterea tertio, etiamsi Scriptura explicando causas incarnationis, de sola nostra redemptione meminisset, adhuc nihil sequeretur; sicut ex eo quod Apostolus dicat angelos esse administratores spiritus in ministerium missos propter eos qui hereditatem capient salutis, non sequitur ipsos non fuisse creandos si nulli fuissent homines in quorum custodiam destinarentur. Sed neque concedendum est, penitus praetermissas esse in seri-

ptura alias incarnationis causas a peccato vel redemptione independentes, ut cum dicitur Christus praedestinatus in gloriam nostram (i Cor. II-7); vel ut sit nostra iustitia et sanctificatio (1 Cor. I-30); vel ut sit caput omnium angelorum et hominum (Eph. I-22, et Coloss. I-iS). Ergo, etiam homine non peccante, vi praesentis decreti, Deus incarnatus fuisset.

Sed contra est quod dicitur in Symbolo : *Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis* : ubi videtur assignari propria et adaequata causa adventus Christi in mundum, quam expressius etiam attestantur multa loca Scripturarum, ut mox apparebit. Verum, ad convenientem argumentorum expositionem nonnulla per prius occurrunt observanda.

Primum omnium considerare oportet quod quaestio proposita nullo modo solvi potest a priori. Sive enim cogitemus incarnationem provisam pure et simpliciter in remedium peccati, sive cogitemus illam vel magis vel aequè principaliter ordinatam in divinam gloriam, nulla ex peccato sumpta occasione, apparet hinc et inde aequalis saltem possibilitas. Fatendum sane est conveniens fuisse Deum incarnari, etiam propter solam perfectionem intrinsecam huius mysterii, in quantum per se solam confert sufficienter ad excellentem divinae bonitatis manifestationem ; et hoc ostendunt rationes superius traditae in ipso tractatus postliminio. Sed quia convenientia huiusmodi non infert inconvenientiam oppositi : sicut non fuit impossibile vel inconveniens Deum nullo modo incarnari, ita etiam possibile fuit et conveniens incarnationem non decerni, nisi quatenus manifestationi bonitatis quae ab hoc mysterio inseparabilis est, adiungeretur manifestatio summae misericordiae erga homines ab aeterna vita exclusos, et summae iustitiae cui aliter quam per Hominem Deum non poterat pro peccato perfecte satisfieri. Negari ergo nequit quin potuerit incarnatio ita ordinari in peccati remedium, ut peccato non existente, ipsa non fieret. Imo, si rationibus, quae maiorem minoremve convenientiam adstruunt plus iusto fideremus, dicendum potius esset cum S. Bonaventura in III, D. 1, a. 2, q. 2, quod posterior modus videtur incarnationis mysterium magis commendare, dum dicitur hoc mysterium tantum esse ut

non debuerit fieri nisi *ex* maxima causa, utpote propter placandam divinam iram, et instauranda omnia sive quae in coelis sunt, sive quae in terra. Item, plus inflamat affectum animae fidelis quod Deus sit incarnatus ad delenda scelera nostra, quam ad consummanda inchoata opera sua. Denique, plus erigit spem peccatoris, dum recogitat nulla esse peccata tam gravia vel tam enormia quae non capiant curationem illius qui non venit nisi ad instaurandas ruinas.

Cum igitur omnis ratio a priori sit necessario inefficax, restat ut ex positivis testimoniis quaestio resolvatur, quia quae ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturae, nobis innotescere non possunt nisi quatenus in Sacra Scriptura traduntur, per quam divina voluntas nobis innotescit. Sed in Sacra Scriptura et in dictis Sanctorum expositorum, ubique incarnationis ratio ex peccato primi hominis assignatur. Ergo probabilius dicitur incarnationis opus ordinatum esse a Deo in remedium contra peccatum, ita quod peccato non existente, incarnatio non fuisset.

Minor declaratur. — Nam primo, in V. T. causa adventus Christi manifestissime dicitur esse ut conterat caput serpentis (x)? ut afferat remedium humanae miseriae (2), ut finem imponat peccato (3), ut auferat iniquitates terrae (4), ut pacem hominum cum Deo conciliet (5); et sicubi aliae rationes afferuntur, semper inveniuntur pertinere ad remedium malorum quae protoparentis peccatum invexerat, sicut cum dicitur Christus futurus doctor et praeceptor hominum, congregaturus gentes divisas, novum atque aeternum foedus initiaturus, etc. — Maxime vero in N. T., quoties ratio incarnationis ex professo explicatur, toties assignatur hominum liberatio, et nulla alia assignatur, quae cum ista non sit per se connexa. Nam, *venit Filius hominis quaerere et salvum facere quod perierat* (Luc. XIX- 10); *Misit Deus Filium*.(*)

(*) Genes. III - 15.

(') Isa. LXI - i.

(.) Dan. IX-24.

(«) Zach. III - 9.

(.) Isa. LUI - 5; Mich. V - 5; Agg. II - 10.

suum ut salvetur mundus per ipsum (Ioann. III - 27); *Christus /esus venit in hunc mundum peccatores salvos facere* (1. Tim. I-15); *Non veni vocare iustos, sed peccatores* (Matth. XIV-14); *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini. et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum* (Heb. II 14). Unde ibidem Apostolus introducit Filium Dei in incarnatione sua quasi imminensem dorso fugitivorum suorum, dicens: *Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit.* « Quid est enim » *apprehendit* ? ait Chrysostomus, Horn 5 in ep. ad Heb. Non « enim apprehendit, inquit, illam angelorum naturam, sed nostram. Cur autem non dixit *suscepit*, sed usus est hac dictione » *apprehendit* ? A metaphora eorum qui persequuntur aversos, « et omnia faciunt ut fugientes comprehendant et resilientes » *apprehendant.* Ab ipso enim fugientem naturam humanam et « procul fugientem, ipse persecutus comprehendit ». Porro, quod haec sola fuerit principalis incarnationis causa, apparet etiam ex parabola Christi Luc. XV, et Matth. XVIII, de ove perdita. Nisi enim Deus centesimam ovem perdidisset, non reliquisset in montibus alias nonaginta novem, id est, coelestes angelos, nec de coelo unquam ad terram assumendo carnem descendisset, Sed et valde efficax videtur ratio desumpta ex nomine Iesu quod coelitus inditum interpretatur Salvator (1). Temere enim impositum nomen quod est super omne nomen, cogitare nefas. Quin immo recte diceres ipsum significasse adaequate principale munus gratiae Christo homini collatum, et fuisse instar definitionis, quae ut sit bona, debet convenire definito *soli* et *loti*. Unde, si alia multa nomina Christi inveniuntur tradita in scripturis prophetarum, ex hoc ipso quod nomen Iesu divinitus imponitur tanquam maxime proprium, caetera omnia in illud collineare convincuntur sicut quaedam eius explicationes. Verbi gratia, « in hoc quod dicitur *Emmanuel* (Is. VII -14), « designatur causa salutis, quae est unio divinae et humanae » *naturae in persona Filii Dei, per quam factum est ut Deus*

(*) Matth. I - 21.

< esset nobiscuin, quasi particeps nostrae naturae. Per hoc autem
 < quod dicitur: *Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina*
<praedari (ibid. VIII-3), designatur a quo nos salvavit, quia a
 «diabolo cuius spolia abstulit, secundum illud Coloss. II-15:
 < Exspolians principatus et potestates traduxit confidenter. In
 < hoc autem quod dicitur: *Vocabitur nomen eius admirabilis,*
« consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis
 «(Is. XI-6), designatur via et terminus nostrae salutis, in
 < quantum scilicet admirabili divinitatis consilio et virtute ad
 « haereditatem futuri saeculi perducimur, in quo erit pax per-
 « fecta filiorum Dei sub ipso principe Deo. Quod vero dicitur :
 < *Oriens nomen eius* (Zach. VI - 12), ad idem refertur ad quod
 « primum, secundum quod exortum est in tenebris (h. e. in nocte
 i peccati) lumen rectis corde». Ita S. Thomas infra, Quaest. 37,
 ad ium. Sic igitur, ex impositione nominis Iesu concludi potest
 Christum non fuisse praedestinatum nisi ut salvatorem seu re-
 demptorem, et quia redemptor non est si non sint creaturae
 peccato obnoxiae, ergo peccato non existente, Deus de facto
 incarnatus non fuisset (x).(*)

(*) Crescit argumentum si considerentur loca Scripturae quae pro
 opposita sententia passim afferuntur.

Primus locus est, Prov. VIII -22 : *Dominus possedit me in initio* (vel
 initium) *viarum suarum*. Ubi, aiunt, incarnata Sapientia est quae lo-
 quitur, quaeque seipsam absolute dicit principium viarum Domini, id
 est viarum gratiae, per quas ad gloriam pervenitur. Si autem absolute,
 ergo tam quoad homines qui redempti sunt, quam quoad angelos qui
 redempti non sunt. Unde consequens est, incarnationem fuisse decre-
 tam, non propter solam hominum reparationem, sed etiam propter
 Justificationem et glorificationem angelorum, ac per hoc, adhuc habi-
 turam fuisse locum, quantum est ex vi praesentis decreti, etiamsi homo
 non peccasset.

Verum argumentatio ista multiplici defectu laborat. Primo quia sine
 fundamento supponitur locum hunc esse de aeterna Sapientia ut incar-
 nata, cum nihil in toto contextu sit ad hunc sensum determinans. Se-
 cundo quia, hoc praetermisso, incarnationem esse initium viarum seu
 operum Domini, intelligi optime potest, non in ordine causalitatis, sed
 in ordine excellentiae : sumendo initium in eodem sensu quo sumitur
 Iacob. I-18. cum dicitur Deus voluntarie genuisse nos, *ui simus initium*

Quae omnia adeo decretoria visa sunt Patribus, ut incarnationis causam in nostra redemptione agnoscentes, formulis exclusives passim utantur. < Si non haberet caro salvari, ne-
«quaquam Verbum Dei caro factum esset», ait Ireneus l. 3
cont. haeres, c. 14. Et Athanasius, orat. 2 cont. Arian, n. 54:†

aliquod creaturae eius, id est, ut principalitatem quamdam habeamus inter caeteras creaturas. Et sic sensus esset, incarnationem esse excellentissimum omnium Dei operum ; quod utique a nemine negatur et semper verum manet, quacumque hypothese facta circa rationem propter quam fuit a Deo decreta. Tertio demum, quia dato iterum et non concessio quod initium viarum Domini poneretur hic pro causa earumdem, sufficeret intelligere principium earumviarum de quibus intendit Scriptura specialiter instruere nos. Scriptura autem instruit nos de viis quae ad nos spectant et circa nos sunt, hoc est, de viis reparationis et restaurationis post Adae peccatum. Omnibus ergo modis nulla est aut esse potest ex huiusmodi testimoniis conclusio.

Alter locus est, Coloss. I. 15-21. Ex quo eruere volunt quod si *in ipso*, i. e. in Christo, *condita sunt universa in cadis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, etc.*, ergo incarnatio tam independens esse debuit ab hominis lapsu, quam ab eo independens fuit creatio universi. Sed ad hoc dicendum est quod, quidquid nunc sit de nexu consequentiae, locus ille non est ullo modo ad rem. Ut enim esset quomodolibet ad rem, oporteret praecitata apostoli verba (vers. 15-17) dici de Verbo qua incarnato, seu in quantum est homo. Id autem non solum non probatur, sed positive refutatur, quia sunt intelligenda de Christo secundum divinitatem, posteriora autem tantum (vers. 18-21), de Christo secundum humanitatem. Et ideo solent trahere inde argumentum pro unitate personae, dum scilicet de uno eodemque praedicantur tam quae divinitatis sunt, quam quae humanitatis. Vide l. 4 c. Gent. c. 54 circa finem. Et sane, sicut ad Christum hominem evidenter referuntur ista vers. 18, *et ipse est caput corporis Ecclesiae, primogenitus ex mortuis*: ita ad Christum Deum non minus manifeste referuntur praecedentia vers. 15, *qui est iniago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt*, etc. Ubi nota quod non dicit, primogenitus *ex* omni creatura, quasi de numero creatorum existens, sicut postea dicit, primogenitus *ex* mortuis. Sed dicit, primogenitus omnis creaturae, -πρωτοτόκο πάση κτίσει, i. e. genitus prior omni creatura, sicut alias, Ioan. I-15, “πρὶν μου ἦν, *prior me erat*: ut scilicet significaretur generatio qua genitus est ante creationem universi, seu, ut habetur in Symbolo, ante omnia saecula.

DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS

« Dominus non habuit causam ut esset Verbum, nisi quod Patris esset germen. Cum tamen homo efficitur, tunc causa substituitur cur eum oporteat carnem gestare; necessitas quippe indigentiaque hominum anterior est quam illius nativitas; qua sublata, carnem non induisset». Rursus Chrysostomus, hom. 3 in Gen. n. 4 : « Propter nihil aliud Deus induit carnem nostram... nisi ut nos peccato obnoxios a maledicto liberaret». Item Leo Magn., serm. 3 de Pent.: «Si homo ad imaginem et similitudinem Dei factus in suo honore mansisset, Creator mundi creatura non fieret». Et Augustinus, serm. 175, n. i. « Nulla causa veniendi fuit Christo Domino, nisi peccatores salvos facere». Et iterum, serm. praec. n. 2 : «Si homo non peccasset, Filius hominis non venisset». Caeterum vide alios plurimos citatos apud Petavium, de Inc. l. 2, cap. ult., et ne dicas, (quod adversariis unicum manet effugium), particulas exclusivas restringi ad accidentalem circumstantiam carnis passibi-

Tertius locus est Heb. II - io : *Decebat eum propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare*. Qui tamen, si stemus lectioni vulgatae quae omnino legitima videtur, ne a longe quidem praesentem attingit quaestionem, quia supposita lectione activa *consummare*, illud propter quem omnia, et per quem omnia, in quo tota vis probationis resideret, non ad Filium refertur, sed ad Patrem. Cum tamen vox graeca τελειωσα; posset etiam habere sensum passivum, (quo in casu sermo set de Filio, quem in carne assumpta decebat per passionem *consummari*}, hanc versionem eligunt, ut in ea fundent suam de incarnatione independente ab hypothesisi peccati sententiam. At frustra, quia etiam sic, auctoritas illa non esset ad rem. Sumeretur enim ratio ex verbis *propter quem omnia et per quem omnia*, quae accipi nequaquam possunt de Filio qua incarnato. Et si quidem solum diceretur *propter quem omnia*, res forsitan foret in dubio posita. Nunc autem dicitur, *propter quem et per quem*. Quis autem feret, incarnationem esse *per* quam sunt omnia? Nisi forte illud quoque Ioannis, *omnia per ipsum facta sunt*, de incarnatione accipias, cum tamen evidentius constet de Verbo dici prout erat ab aeterno apud Patrem.

Sic ergo subtrahuntur omnes auctoritates Scripturae, et non relinquuntur adversariis nisi argumenta a priori, quae in subiecta materia nihil valent, praetereaque nihil.

lis, quia hoc esset omnino voluntarium, id est, gratis et sine fundamento dictum, ut cuilibet testimonia diligenter consideranti patebit.

Ad ium ergo dicendum quod ratio Scoti tota nititur in falso supposito, quia in divina praescientia et praedestinatione nulla est prioritas aut posterioritas naturae ex parte actus divini, nec ex parte obiectorum ut cadunt sub actu intellectus aut voluntatis ; sed Deus uno simplicissimo actu simul vult et decernit et permittit omnia, puta hunc numero ordinem prae aliis in infinitum possibilibus. Considerandum enim est quod in scientia simplicis intelligentiae, simul videt Deus omnia quae sunt possible habere esse ; ea autem quae sunt possible habere esse, non sunt solummodo res individuae seorsum sumptae, sed etiam ordines rerum et omnes compositiones earumdem. Unde, ille ipse ordo qui nunc de facto existit, cum omni concatenatione liberorum agentium atque operum, necnon et cum omni exitu seu eventu eius, fuit unus ex infinitis possibilibus, quorum ratio lucebat apud Deum in sua scientia aeterna. Et quia aliunde nequit esse ut in Deo una voluntas influat in aliam, hinc est quod aeterno indivisibilique decreto omnia, quae in dicto ordine continentur, fuerunt simul a Deo aut volita aut permissa. Falsum igitur est quod prius natura voluerit Deus gloriam Christi vel aliorum, quam permiserit aliquid circa peccatum, quia falsum est quod in divinis actibus sit ordo naturae, h. e. causalitatis, ex parte actuum in se, vel ut tendunt in obiecta creata. Sed in eo deceptus est Scotus, quod transtulit in ipsam divinam volitionem, ordinem prioritatis et posterioritatis qui in solis obiectis praevisis et praevolitis invenitur: in quantum Deus qui ordinatissime vult, hoc est, vult rectissimum ordinem in suis volitis, praevoluit hunc effectum esse propter alium, et ordinari ad alium, et causari ab alio, causalitate efficientis, aut finis, aut materiae, aut formae. Si qua ergo esset difficultas, haec non esset repetenda ex parte divinae voluntatis prius natura tendentis in bonum incarnationis quam in permissionem peccati, sed solum ex parte ordinationis volitorum inter se : quatenus inconvenienter diceretur res fuisse ita disposita a Deo, ut prioritatem habeat peccatum permissum supra incarnationem, et genus hu-

manum reparandum supra Christum. Verum hic diligenter considerandum est, prius et posterius dici in multiplici ordine, et nihil obstare quin aliquid sit secundum quid natura posterius, quod tamen est prius simpliciter, id est in via perfectionis et actus. Voluit igitur Deus peccatum esse prius incarnatione secundum ordinem causae occasionalis; sed in hoc non est vera prioritas naturae, quia occasio non est proprie dicta causa. Voluit insuper, reparandum humanum genus esse prius Christo secundum ordinem causae materialis, qui est ordo prioritatis in linea imperfectionis et potentiae. In triplici autem ordine causae efficientis, formalis, et finalis, — qui est ordo perfectionis, omnino est prior Christus. In ordine quidem efficientis, quia est constitutus a Deo auctor salutis nostrae. In ordine etiam causae formalis, quia ordinatus est exemplar nostrae iustificationis et glorificationis. In ordine demum causae finalis, quia ipse est cui tanquam fini omnes assimilari debemus, et in cuius maximam gloriam redundat nostra redemptio, iuxta illud Philipp. II: « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum ». Et per hoc patet solutio ad principale argumentum Scoti.. — Ad id autem quod addit, non tantum bonum esse redemptionem hominum quantum est incarnatio, iam fuit sufficienter responsum in art. praec. — Item, si per bonum occasionatum intelligatur quoddam bonum, quod esset praeter intentionem agentis, sic negatur suppositum. Si autem intelligatur bonum quod Deus de facto non voluit nisi sumpta occasione ex peccato, sic conceditur quidem incarnationem posse dici occasionatam: sed in hoc sensu nullum est inconveniens.

Ad 2^{am} dicendum in primis, quod incarnationis causam in redemptione nostri generis Cyrillus ubique reponit. « Unam quidem, inquit (1), veram et generalem incarnationis Unigeniti causam divinus Paulus nobis exponens aiebat: *Placuit Deo ac*

(*) Cyrill. 1. 9 in Ioan.

« *Patri instaurare omnia in Christo*. Ubi instaurare significat in
 < pristinum statum revocare, quae in diversum plane exitum ce-
 «ciderant». Et alibi j1): «Sacrae Scripturae incarnationem Verbi
 «factam esse aiunt ad emendationem atque instaurationem car-
 «nis, universaeque naturae humanae». Et rursus (2): «Semen
 «Abrahae apprehendit, ut per omnia fratribus assimilatus mor-
 «tem devincat. Hunc enim ad finem et scopum, universum in-
 «carnationis mysterium refertur ». In his ergo et similibus te-
 stimoniis tutius quaeres sententiam Cyrilli de incarnationis fine,
 quam in loco obiecto, ubi nihil aliud est quam argumentum ali-
 quod dialecticum pro consubstantialitate Verbi contra impietatem
 Arianam.

Caeterum ratio in argumento proposita procedit adversus
 eos qui ponebant Filium a Patre creatum instar cuiusdam puri
 instrumenti fabricationis universi Unde ibidem Cyrillus sub-
 dit : < Et nos quidem opus, ipse vero (Filius) operis instrumen-
 «tum ». Quo posito, sequeretur Filium ordinari ad universum
 tanquam ad proprium ac principalem finem, sequerentur et alia
 absurda a Cyrillo hic notata ; purum enim instrumentum nequa-
 quam est propter se, sed solum propter perfectionem operis
 quod ultimo intenditur. Nos autem non ponimus *Christum ho-*
minem instar nudi instrumenti redemptionis hominum, quia licet
 humanitas assumpta recte dicatur instrumentum coniunctum di-
 vinitatis, id tamen sensu largiori, qui infra, ubi de operatione
 theandrica, explicabitur. Si ergo consideremus primarium ordi-
 nem a Deo in rebus institutum, secundum quem omnia ordinan-
 tur ad divinam bonitatem suo modo participandam et manife-
 standam, dum inferiora intendunt assimilari melioribus et meliora

(¹) Thesaur. Assert. 13.

(*) Homil. Pasch. S.

(»j «Cum, inquiunt (Ariani), Deus vellet creaturarum naturam con-
 «stituire, cum illa immensam ipsius vim ac virtutem capere non pos-
 «set, primum creavit Filium, ut per illum quasi medium reliquae crea-
 «turae tantae virtutis capaces efficerentur. Erat enim alioqui absurdum
 < ineffabilem Dei virtutem ad haec minima pervenire, et circa adeo
 «exilia laborare». Cyrill. Thesaur. Assert. 15.

Deo, sic non ordinatur humanitas Christi ad aliquid minus se. Quantumcunque enim dicatur ordinata ad salutem hominum, proprius eius finis est assimilatio ad Deum, cuius perfectam similitudinem consequitur per hoc ipsum quod toti generi humano excellens causa bonitatis efficitur. Si autem consideremus ordinem secundarium, iuxta quem una creatura ordinatur ad aliam ut illam iuvet in consequenda participatione divinae bonitatis, sic non est inconveniens perfectius esse propter vilius, ut iam ostensum est, et caeteroquin evidenter patet exemplo angelorum qui in ministerium mittuntur ut Deo cooperentur in reductione inferiorum ad ipsum. Verum est igitur quod Christus in quantum homo, propter nos est, non equidem ut nudum instrumentum propter opus efficiendum, sed potius sicut perfectum propter imperfectum cui provenire debet utilitas. Nos vero e converso sumus propter Christum sicut propter finem cui assimilemur, et cuius gloriam in nostra iustificatione et salute procuremus.

Ad 3um denique dico : Etiamsi Scriptura de angelis nihil aliud doceret nisi quod sunt in custodiam hominum deputati, adhuc tamen recte teneretur custodiam hominum non esse principalem rationem creationis angelorum, quia angeli pertinent ad ordinem naturae et ad perfectionem universi, et ideo principaliter intelliguntur effecti ad hoc ut universitas rerum omnibus entium gradibus compleretur. Sed incarnatio est supra omnem ordinem naturae, immo et communis gratiae ; unde iterum nulla est paritas. « Alia opinio dicit, ait S. Bonaventura in III, D. i, a 2, q. 2, « quod Deum congruebat incarnari ad perfectionem universitatis, « et ideo quodammodo Deum intra perfectionem universi con- « eludit, et quamdam necessitatem incarnationis ponit ei, cum « dicit opera eius aliter ad perfectionem non perducere. Hic autem « modus dicendi, cum dicit quod incarnationis mysterium est « super omnem perfectionem, ponit Christum esse supra omnem « perfectionem universitatis, sive quantum ad naturam, sive quantum ad gratiam; sive quantum ad gloriam. Et hoc recte facit, « quia Deus super omnem universi ordinem ponendus est, sicut « non dicitur esse dux de exercitu, sed supra exercitum ». Non est igitur in tali materia aliquid affirmandum praeter positivas

auctoritates Scripturae. Porro auctoritates allatae intentum adversariorum non evincunt. Non prima, quia in tantum dicitur Christus esse in gloriam nostram, in quantum est dux et auctor salutis nostrae quae in aeterna gloria terminatur. Non secunda, quia iustitia et sanctificatio hominum pertinent certe ad remedium culpaе seu peccati. Non denique tertia, quia nullibi dicitur Christus venisse ut esset caput angelorum, sed (quod idem non est) fuisse constitutus a Patre caput supra omnes angelos: in quo non assignatur causa cur facta est incarnatio, sed tantum declaratur id quod ad illam necessario consequitur. Incarnatione enim supposita, debitum est ut Christus homo habeat principatum supra omnes creaturas, tam humanas quam angelicas, seseque habeat ut finem respectu omnium quae sunt in universo (r).

(*) Cum de fine universi agitur, distingue bene finem *ex parte Dei*, et finem *ex parte operum*. Et ex parte quidem Dei finis dicitur id quo Deus movetur ad volendum. Unde non potest esse aliquid a Deo distinctum, sed est necessario sola divina et increata bonitas manifestanda, quin locus sit possibili distinctioni inter finem ultimum et finem proximum sive intermedium. Sed ex parte operum, finis dicitur quicquid se habet ut cuius gratia, vel proxime vel ultimato, aliquid aliud est. Et sic, sub fine ultimo Deo possunt esse alii fines intermedii, sicut homo est finis proximus inferioris creaturae quam eius gratia Deus produxit in esse: utputa plantarum, animalium, et caeterorum quae sunt super faciem terrae sita. Hoc igitur modo sumendo finem, dicendum omnino est Christum secundum carnem esse finem operum Dei, iuxta illud i Cor. XV-26 : *Omnia subiecit sub pedibus eius*, et rursus Heb. II-8 : *In eo quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei*. Porro, nihil omnino est in iis quae de ratione incarnationis hactenus dicta sunt, quod rite possit in oppositum afferri : modo tamen de Deo praeordinante restaurationem a ruina peccati, non tamquam de homine cogitemus. Quidam enim rem concipiunt quasi praeordinato per prius universo absque Christo, praevisoque deinde peccato absolute futuro, tunc incepisset Deus priorem ordinem corrigere, et secunda veluti molitione Christo reparatori utcumque accommodare. Quo quidem modo difficile revera esset intelligere Christum finem operum Dei. Sed est lusus imaginationis, quia primo et semel ferebatur decretum divinum supra totum ordinem, qui nunc de facto est : in quo foret peccatum, et Christus ad reparandum peccatum, et subiectio omnium ad ipsum, quantumvis non existentem nisi in suppositione peccati, caelestium scilicet, terrestrium, et infernorum.

Nota. Articulus sequens non habet difficultatem. Praesupponit S. Thomas, tam pro originali peccato quam pro peccatis actualibus hominum, incarnatum esse Deum. Deinde instituendo comparisonem inter utrumque peccati genus, docet actuale esse quidem maius intensive, quia est voluntarium voluntate propria illius in quo est peccatum; sed originale esse maius extensive, quia ex capite naturae in omnia eius supposita propagatur, et ideo tollit bonum totius generis humani. Ex quo demum sequitur, stando scilicet formali comparationi eorum quae *per se* utrique peccato conveniunt, principalius venisse Christum propter originale, in quantum bonum gentis est divinius et eminentius quam bonum unius, ut Philosophus dicit.

THESIS IV.
(Art. 5-6).

Conveniens demum fuit ut incarnatio nec statim fieret ab origine mundi, nec etiam differretur in finem saeculorum, sed in medio temporum perficeretur, sicut reipsa effecta est.

Quaestio ista pertinet ad convenientiam incarnationis quoad circumstantiam temporis. Caeterum, quia satis superque intelligitur non debuisse differri redemptoris adventum usque in finem mundi, sufficiet nunc breviter inquirere an saltem decuerit ut retarderetur usque in illam plenitudinem temporis, de qua Apostolus, Gal. IV-4. Praecipua enim ratio dubitandi esse posset illa quam olim Augustino obiiciebat quidam Porphyrius : Si propter amorem et salutem hominum Deus homo factus est, cur non antea venit, ne tanta hominum multitudo periret.

Nihilominus dicendum est tempus incarnationis fuisse a divina providentia convenientissime praefinitum. Quod quidem apparet ex tribus : primo ex dignitate Verbi incarnati, secundo ex utilitate hominum quibus incarnationis remedium parabatur, tertio ex decentia ordinis servandi in reductione humani generis e tsatu peccati ad perfectionem gloriae.

Ex dignitate Verbi incarnati, quia « oportuit adventum

« Dei in terras multa praecedere, quibus homines essent parati
 «ad eum reverentius suscipiendum » (1). Unde Augustinus dicit:
 « Per multam seriem temporum et annorum praedicendus fuit ;
 < non enim aliquid parvum venturum fuit : diu fuerat praedi-
 « candus, semper tenendus ; quanto maior index veniebat, tanto
 « praeconum longior series praecedebat » (2). Et re quidem vera,
 ad maiestatem tanti Redemptoris pertinebat ut in medio anno-
 rum innotesceret quasi eminens in summo culmine totius histo-
 riae generis humani, dum ad ipsum omnia antecedentia tempora
 per prophetiam currunt, et ab ipso novus de integro saeculo-
 rum nascitur ordo. In cuius figuram, ingrediente Domino san-
 ctam civitatem, « turbae quae praecedebant et quae sequebantur
 « clamabant dicentes: hosanna filio David, benedictus qui venit
 « in nomine Domini » Nam turbae, quae praecedebant, signifi-
 cabant generationes praeteritas inde ab origine mundi, quatenus
 semper in eis fuerunt qui in venturum credentes, decantaverunt
 illi hosanna et salutem ab ipso consecuti sunt, iuxta fidem de-
 functi, ut dicit Apostolus, licet non acceptis repromissionibus,
 sed a longe eas aspicientes et salutantes. Turbae autem quae
 sequebantur, significabant generationes futuras ab adventu Christi
 ad consummationem saeculi, consona Iesum confessionis voce
 laudantes, iuxta Hieronymum in c. 21 Matth. Conveniens igitur
 fuit Deum non incarnari statim ab initio, ne tanta Christus gloria
 careret, quae solius Regis saeculorum propria esse potuit.

Ex utilitate hominum quibus incarnationis remedium pa-
 rabatur. Nam spirituale remedium tanto maiorem habet effica-
 ciam, quanto magis infirmus agnoscit infirmitatem suam, et pro
 curatione morbi gratus existit ; nisi enim superbia retundatur,
 peccatum non aufertur. Et ideo debuit Deus beneficium incarna-
 tionis differre, ut homo convinceretur de ignorantia et in lege
 indita et in lege scripta, ut sic convictus confugeret ad divinam
 gratiam, et confugiens curaretur efficaciter. De quo vide Rom. II-III,
 ubi Apostolus postquam commemorasset nefanda scelera Gen-

(*) S. Thom. 1. 4 c. Gent. c. 55.

(*) August. Tract. 31 in Ioan., η. 5.

tinni, necnon et Iudaeorum, concludit dicens : « Omnes peccaverunt et egent gloria Dei, Justificati gratis per gratiam ipsius, « per redemptionem, quae est in Christo Iesu ». Hic tamen observabis quod cum S. Thomas ait Deum reliquisse prius hominem libertati arbitrii in lege naturali... etc., sensus non est quod homo relictus sit omnino sine auxilio gratiae ; sed quod Deus permisit plurimos, tam Gentiles, quam Iudaeos, deficere a fide et spe spiritualis Redemptoris, et non uti gratia quae iam ex tunc, licet non ita abundanter, offerebatur, ut hoc modo innotesceret quid valeat liberum arbitrium absque medicina redemptionis. Nam aliunde certissimum est, tam in lege naturae quam in lege scripta, concessum fuisse auxilium gratiae, per quamdam anticipationem Novi Testamenti. De quo vide S. Thom. i - 2, Q. 98, a. 2, ad 4um ; S. Bonav. in III, D. 25, a. 1, q. 2, ad 5um ; Suarez de legibus, l. 1, c. 8, etc.

Ex decentia ordinis servandi in reductione generis humani a miseria peccati ad perfectionem gloriae filiorum Dei. Imperfectum enim non statim perducitur ad perfectionem actus, sed gradibus quibusdam, sicut in homine praecedit infantia, succedit iuventus, adest tandem maturitas. Et ideo oportuit ut in genere humano reducendo in suum ultimum finem, praecederet primo status servitutis et infantiae, qui fuit ante incarnationem (x) ; deinde succederet status iuventutis qui fuit post incarnationem (2) ; donec tandem veniat status perfectae maturitatis, qui erit in aeterna gloria (3).

(*) «Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo... Dico autem: «Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit «dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre: ita et nos, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes» Gal. III-24; IV, 1-3.

(') < At ubi venit fides, iam non sumus sub paedagogo... Ubi «venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, «factum sub lege..., ut adoptionem filiorum reciperemus... Itaque iam «non est servus, sed filius; quod si filius, et haeres per Deum». Gal. III-25; IV, 4-7.

(') < Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus ; cum «autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est, «etc.» i Cor. XIII, 9-12.

Ad illud ergo quod obiiciebatur, scilicet non debuisse Christum post tam longam moram venire ne tanta hominum multitudo periret, negandum est suppositum. Suppositum enim est, ideo periisse istam multitudinem quia Christus non statim ab initio venit; quod est apprime falsum, quia nunquam defuit divinus succursus, sed < ipsa expectatio et fides futuri adventus < erat antiquis in remedium salutare et sustentationem, quousque « veniret ille, qui consummaret » †. Religio quippe Christiana coepit ab Adam, statim ac Gen. III promissus est Redemptor; et statim data est hominibus potestas accedendi ad Deum per Christum mediatorem, tametsi alia sint sacramenta quibus nunc mysterium Christi annuntiatur impletum, alia vero fuerint ea quibus in futuro complendum praenuntiabatur. Simili enim modo alii sunt soni verborum quibus exprimitur aliquid futurum esse, alii vero illi, quibus exprimitur aliquid iam esse, sicut illa duo quae dixi, *facienda* et *facia*, nec paribus morarum intervallis, nec iisdem nec totidem litteris syllabisve sonuerunt, ut dicit Augustinus l. 19 cont. Faust., c. 16. Non ergo dilatio incarnationis fuit causa perditionis antiquorum. – Urgent tamen dicentes quod *aliquibus saltem patuisset magis* via ad salutem, si Christus ante fuisset incarnatus; afferuntque exemplum de illis Tyriis et Sidonibus, de quibus dicit Dominus, Matth. XI, quod olim in cinere et cilicio poenitentiam egissent si apud eos factae essent virtutes quae factae sunt in Capharnaum. Sed facile respondetur cum Bonaventura l. c., quod Deus bonum commune praeponit bono privato. Et ideo cum ordinis exigentia hoc requireret, ut Deus in medio temporum incarnaretur, usque ad sextam aetatem fuit dilatum; neque propter utilitatem aliquarum personarum existentium in prioribus aetatibus accelerari debuit divinum beneficium. Caeterum potuisset omnino Deus, etiam absque acceleratione incarnationis, efficacem poenitentiae gratiam illis hominibus concedere; quare autem de facto eam non concesserit, non est ullatenus a nobis inquirendum, quia hoc esset idem ac quaerere praedestinationis causam quae nulla est nisi voluntas Dei,

(*) S. Bonavent. in III. D. i, a 2, q. 4.

ut ex Augustino insinuat S. Thomas in resp. ad 2UTn. – Denique si quis opponeret quod ipsum bonum commune exigebat incarnationis accelerationem, eo quod Christo statim veniente, plures numero homines salvandi erant quam nunc salvantur: dicendum sane hoc gratis omnino affirmari, imo contrarium potius apparere ex multis rationibus, quae in promptu sunt. Nam, ut recte notat Suarez, de Inc. Disp. 6, Sect. 2, si Christus in principio venisset, pauci tunc essent homines, qui ab ipso vel discipulis eius instrui potuissent; et cum conditio hominum sit ut non longo tempore in primo fervore perseverent, fidei et caritatis fervor tunc incepisset languescere, quando genus humanum plenius propagatum fuisset, et maior hominum multitudo tanto remedio indiguisset. Accedit quod certitudo humana de miraculis et conversatione Christi in mundo, quae inter praecipua ad fidem praeambula profecto recensetur, multum fuisset imminuta si in ipsis mundi primordiis potius quam in pleno lumine historiae facta esset incarnatio. Rursus, defuissent pleraque signa ex quibus nostrae fidei consurgit credibilitas, puta signum maximae mutationis, quam Christus adveniens induxit in mundo, praesertim vero divinissimum illud argumentum prophetiae qua *multifariam, multisque modis olim* ipse Redemptor praenuntiatus est (1). Unde, nisi Deus alium providentiae ordinem elegisset, quod est extra hypothesim, non essent tam multa et tam mira divinitus disposita, quibus nunc homines inducuntur ad fidem. Ex quo demum sequitur, incarnationem non potuisse convenientiori tempore fieri, quam quo reipsa facta est, attenta hominum utilitate et auxilii opportunitate. Bene igitur Leo M., Serm. 3 in Nativ. Dom. c. 4: « Cessent itaque illorum querelae, qui impio murmure divinis dispensationibus obloquentes, de Dominicae nativitatis tarditate causantur, tamquam praeteritis temporibus non sit impensum, quod in ultima mundi aetate sit gestum.

(*) « Quem non moveat ad credendum, tantus ab initio ipse rerum «gestarum ordo, et ipsa connexio temporum, praeteritis fidem de praesentibus faciens, priora posterioribus et recentioribus antiqua confirmans? Eligitur unus ex gente Chaldaeorum, etc.». August., epist. 137 ad Volus. n. 15 - 16.

« Verbi enim incarnatio hoc contulit faciendum, quod factum, et
 « sacramentum salutis humanae nulla unquam antiquitate ces-
 « savit. Quod praedicaverunt apostoli, hoc annuntiaverunt pro-
 « phetae, nec sero est impletum, quod semper est creditum. Sa-
 « pientia vero et benignitas Dei hac salutiferi operis mora ca-
 « paciores nos suae vocationis effecit, ut quod multis signis,
 « multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat saecula prae-
 « nuntiatum, in his diebus Evangelii non esset ambiguum ; et
 « nativitas Salvatoris, quae omnia miracula omnemque humanae
 « intelligentiae erat excessura mensuram, tanto constantiorem in
 « nobis gigneret fidem, quanto praedicatio eius et antiquior prae-
 « cessisset et crebrior. Non itaque novo consilio Deus rebus hu-
 « manis, nec sera miseratione consuluit, sed a constitutione mundi
 « unam eamdemque omnibus causam salutis instituit. Gratia enim
 « Dei, qua semper est universitas iustificata sanctorum, aucta est
 « Christo nascente, non coepta ; et hoc magnae pietatis sacra-
 « li mentum, quo totus iam mundus impletus est, tam potens etiam
 « in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint qui illud
 « credidere promissum, quam qui suscepere donatum ».

Et per hoc patet solutio ad principalem difficultatem. Cae-
 tera vero, quae habet S. Thomas, expositione non indigent.

SCHOLION.

Sunt et qui convenientiam incarnationis impugnant quoad
 circumstantiam loci. Quibus incredibile videtur, tale ac tantum
 opus, quale et quantum fuisset incarnatio, theatrum habere po-
 tuisse hunc nostrum orbem qui in comparatione mundialis im-
 mensitatis vix arena est exigua. Supponunt siquidem vitam esse
 cum profusione sparsam per totum universum ; mundos caelestes
 sicut et terram nostram inhabitari volunt, et quaerunt quid veri
 dissimilius cogitari queat, quam quod Deus in incarnatione sua
 ad minimam hanc portiunculam rationalium creaturarum, stirpem
 scilicet terrigenam descenderit. Sed responsio non ita ardua est,
 et duplici observatione constabit.

Prima et per se sufficiens observatio est : incarnationem esse

supra omnem exigentiam cuiusvis creaturae, ac per hoc nequaquam esse consequens si incarnatio est facta, ergo debuit fieri pro universitate aut maiori parte rationalium creaturarum; Deum esse absolutissimum dominum suarum communicationum, et uni dare quod alii denegat pro sua summa libertate; huius summae libertatis ostensionem natam esse praevalere omni alii rationi convenientiae; denique, non magis debere haerere nos in praesenti, ac si quis quaereret cur *nusq̃ttam angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit*, aut quare ad genus humanum in peccato existens venit Deus incarnatus, qui ad genus humanum in innocentia perseverans, vi saltem praesentis decreti non venisset, etc. In omni ergo hypothesis, argumentum casso vulnere aërem ferit.

Nunc autem, ut magis magisque obiicienti satisfiat, altera sit observatio circa ipsam suppositionem in medium allatam de habitatione mundorum caelestium, quae ad trutinam frigidae rationis revocata, partim falsissima, partim vero maxime hypothetica seu dubia ostenditur. Dicendum enim in primis est quod innumerabiles illae stellae, quas nos in firmamento conspiciamus, viventium sedes nequaquam esse possunt. Sunt enim totidem soles in statu igneo, cum quo nullus organismus vivens composibilis est. Quin imo, nullam earum, etiam post extinctionem suam, idoneam vitae sedem in futurum fieri posse, inde comperitum est, quod ratione immensae distantiae, qua omnes ab invicem distant, non esset sol satis vicinus, qui astro extincto sufficientem impertiret calorem et lucem.

Itaque, si de habitatione mundorum sermo sit, quaestio iam restringitur ad solos planetas, qui forte circa stellas istas gyrent sicut nostra terra circa solem. Sed iam considera, quot et quanta conditiones simul unitae requirantur in proposito; conditiones, inquam, astronomicae, mechanicae, geologicae, chimicae. – Quoad conditiones astronomicas, oportebit planetam esse semper in iusta distantia a sole suo, ut semper sit temperies quaedam moderata et constans, media inter nimium frigus et nimium calorem. Quo ex capite excludenda sunt astra omnia, quorum orbita nec circularis est, nec ad circularem accedens, sed prorsus ex-

centrica, cuiusmodi sunt cometae. Oportebit insuper, axem rotationis non esse super planum orbitae, ne scilicet, sicut contingit in planeta *Uranus*, ad statum regionum polarium duo hemisphaeria successive transeant. - Quoad conditiones mechanicas, requiratur rotatio, quae non sit concitata nimis, ne gravitas in aequatote per vim centrifugam superetur. Requiretur quoque massa sufficiens, ne idem contingat ac in trecentis illis minoribus planetis, inter orbitas Martis et Iovis gyranibus, in quibus lapis manu pueri proiectus fieret ipsius planetae satelles. - Quoad conditiones geologicas, desiderabitur atmosphaera, quae in luna deest. Desiderabitur et densitas media densitate aquae maior, ne, sicut accidit in *Iove*, crusta careat sufficienti firmitate, aut sicut in *Saturno*, non sit constans et fixa divisio inter aquas et aridam. — Conditiones quoque chimicae multiplices. Et analysis quidem spectralis demonstrat prima corporum elementa esse ubique eadem, sed et ostendit quoque, maxime diversam esse repartitionem eorum in mundis caelestibus, quin possit aliquis definire, utrum necne exigentiis vitae organicae, quae nunc est, apte respondeant.

Quisquis igitur haec et alia plura, quae adiici possent, rite perpenderit, videbit famosam positionem de habitatione mundorum coelestium esse revera ex parte falsissimam, et ex parte in mera hypothesei cui nullum suffragatur argumentum, repositam. Et dico nullum argumentum, nam si altius repetens principium, quaereres ad quid tunc immensitas universi, si in illis innumeris mundis silentium esset, et mors, seu melius negatio vitae, non absurde forsitan responderem : Hominis gratia haec omnia fuisse facta, *ut a magnitudine speciei et creaturae cognoscibiliter possit Creator horum videri*. Hominis gratia, inquam : at non solum pro tempore praesentis vitae, sed maxime pro statu aeternitatis, post resurrectionem corporum et omnium renovationem, quando iusti in interminatis spatiis *tamquam scintillae in arundineto discurrent*, et locus erit dicto Psalmistae : *Quoniam videbo coelos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quae tu fundasti!*

Nihil itaque modernae etiam scientiae positive repugnans in hypothesei, secundum quam terra nostra diceretur verificare

sola multiplices conditiones ad vitam quae nunc est, necessarias. Nihil revera absurdi in sententia eorum, qui olim asserebant terram centrum universi visibilis : centrum autem dico, non sensu astronomico seu mechanico (quis enim post Copernicum, Newtonium et alios, id iam somniaret?), sed sensu philosophico, ut quae sola esset viventium sedes, et viventium rationalium.

Et haec quidem ad labefactandam ipsam suppositionem e qua procedebat difficultas, suum procul dubio valorem habent. Quae tamen ad abundantiam iuris potius quam ad necessitatem causae dicta, velim accipias. In omni enim modo satis est responsio primo loco data.

CAPUT SECUNDUM

(Quaest. II-XV).

DE MODO UNIONIS VERBI INCARNATI

Nunc agendum est de ipsa substantia mysterii, id est de unione Verbi cum natura humana. Procedit autem S. Thomas ordine optimo, primum quidem exponendo modum unionis secundum se (Quaest. 2); deinde vero, magis specialiter considerando unionis terminos, scilicet personam assumentem (Quaest. 3), et naturam assumptam (Quaest. 4-15).

Quaest. II.

DE IPSA UNIONE HYPOSTATICA^{*}

Duo sunt errores extremi, quibus catholicum dogma de unione hypostatica penitus destruitur. Primus est error eorum, qui solvunt lesum, ut S. Ioannes ait, duas in eo personas vel duo supposita affirmantes. Alter eorum, qui confundunt vel componunt naturas, dicentes ex unione Dei et hominis unam tertiam rem resultasse ab utroque componente diversam. Hae sunt haereses fundamentales, ad quas aliae fere omnes facili negotio reducuntur. Communis autem fons erroris fuit quia nescierunt distinguere inter naturam et hypostasim. « Hoc demum est quod « haereticis errandi causa est, ait Damascenus de fide orth. 1. 3, « c. 3, quod naturam et hypostasim esse idem statuunt ». Et S. Thomas in III, D. 5, q. 1, a. 3 : « Ex hoc deceptus fuit (Nestorius), quia credidit idem esse personam et naturam... et ex « eodem fonte processit error Eutychetis » fl). Videtur ergo ne-(*).

(*) Uterque vult tot esse naturas quot hypostases. Sed rationalista Nestorius assumpsit in doctrina de incarnatione id quod ratio assequitur, id est, dualitatem naturarum, et concludit esse etiam duas hypostases. Eutyches e converso assumpsit id quod est supra rationem, id est unitatem personae, et concludit unam pariter esse naturam.

cessarium ad maiorem doctrinae claritatem, quasdam praemittere notiones circa naturam et hypostasim, caeterasque res ad hanc difficilem materiam pertinentes (1). Nunc autem, non eadem apud omnes viget philosophia de natura et persona, et licet catholici doctores quoad generales notiones inter se conveniant, tamen quando devenitur ad metaphysicam conceptuum analysim, incipit apparere sat magna diversitas. Opus igitur erit distincta expositione, et ne ulla suboriatur confusio, primum omnium expo-

(*) Nec dicas quod notiones istae, utpote philosophicae, non pertinent ad theologiam, aut si in theologia admittuntur, iam accommodatur theologia philosophiae. Hanc calumniam alibi iam confutatam ex aequo aestimabit quisquis rite consideraverit quod dogmata fidei a Deo revelante expressa sunt in idiomate naturalium nostrorum conceptuum. Revelatio siquidem nobis non attulit novas ideas elementares, vel novas species intelligibiles per quas illae acquirerentur; sed idioma, ut sic dicam, doctrinae revelatae ab eo quod in communi nostro usu est minime dissidet, utpote constans iisdem notionibus, quas aliunde a natura comparavimus, quae etiam iuxta communes grammaticae regulas, in subiectum et praedicatum per copulam connexa disponuntur. Ex quo quidem consequens est revelationem de rebus divinis nobis factam habere modum valde imperfectum, inadaequatum, et infinite elongatum a proprio modo divinorum ut in se sunt: id tamen, sine detrimento veritatis seu conformitatis cum obiecto: nisi forte adeo desipias ut dicas defuisse Deo potestatem exprimendi veritatem mysteriorum suorum lingua quantumvis inope et deficiente, qua nos utimur. Et haec sane certa atque indubitata sunt. Nunc autem, ex hoc ipso quod usus est Deus conceptibus nostris, notionibus nostris, vocabulis nostris, per quae nobis sua mysteria revelaret, consequitur quod quidquid iuvat ad accuratam horummet conceptuum analysim, iuvat quoque ad intelligentiam et expositionem revelatae veritatis: eodem plane modo, quo ad intelligentiam et explicationem textus cuiuspiam, iuvat lexicon in quo rationes nominum dilucide, enucleate, et exacte proponuntur. Proinde, si ad philosophiam pertinet classificare, definire, et in prima elementa resolvere communes nostras ac vulgares notiones: proportionaliter se habebit usus eius in theologia, sicut usus lexici in re exegetica. Et sicut exegeta non accommodat expositionem suam lexico, ex hoc quod in lexico quaerit unde sensum sui auctoris magis penetret, aut magis declaret: ita nec accommodamus nos doctrinam sacram ad philosophiam, ex hoc quod philosophia utimur ad exponendum distincte, ordinate, et scientificè dogma revelatum.

nenda erunt principia S. Thomae. Declaranda deinde ea, in quibus aliae scholae ab eo dissident. Ultimo indicandae opiniones, quae cum immediate et veluti in terminis regulae fidei repugnent, nullo prorsus modo, salva orthodoxia, possunt consistere O).

(*) Philosophia quidem ancilla theologiae. Interest tamen qua philosophia utaris, sicut etiam quo lexico. Ut aliquo exemplo utar, legis homiliam vel tractatum, in quo sermo est de presbyteris et de diaconis, et tu nescis quid sit diaconus. Recurris ergo ad quoddam lexicon in quo invenis : Diaconus, *espèce de prêtre*) e. Tale lexicon non tibi usui erit ad recte intelligendum tractatum, qua parte de diaconis tractat, et de habitudine eorum ad presbyteros. Simili quoque modo, quaedam philosophiae sunt, quae nulli alii usui esse possunt quam depravando, imo penitus corrumpendo dogmati, nedum conferant ad intelligentiam eius. Quippe: «ex connubio falsae philosophiae cum fide, illorum (modernistarum) systema, tot tantisque erroribus abundans, ortum habuit».

At nunc quaeres : Quis ergo mihi bonam et rectam philosophiam demonstrabit? Respondeo: Bona philosophia in primis ea est, quae nec cum sensu communi pugnat, nec a veritatibus ab Ecclesia in sua doctrina, suis symbolis, suisque definitionibus traditis discordat. Puta : Aliqua philosophia est, quae dicit personalitatem in conscientia esse repositam. Quaero: infans ille unius diei, qui nullam conscientiam habet, est persona, vel non est? Sensus communis dicit quod revera est. Pessima illa philosophia quae contradicit. Item, una in Deo conscientia, quia unus intellectus et unus actus intellectivus. Si ergo personalitas est conscientia, una quoque erit in Deo personalitas. Revelatio autem et Ecclesia dicunt : non una, sed tres. Pessima iterum philosophia ista. Adhuc, alia in Christo conscientia divina, et alia humana, quia alius et alius intellectus, divinus et humanus. Duae ergo personalitates? Revelatio et revelationis interpret Ecclesia dicunt : non duae, sed una. Et semper ruimus in peius.

At, inquires, illae etiam philosophiae, quae non habentur ut oppositae revelatis dogmatibus, inter se dissident. Respondeo : in quibusdam, *conc.* Simpliciter, *neg.* Exemplum est in ea ipsa quaestione, quam nunc aggredimur. Putasne catholicos doctores simpliciter discordare quoad notionem naturae et personae? Falsum est, quia concordant omnes in *formali ratione* utriusque. Omnes dicunt, notionem personae esse ontologicam, non psychologicam ; personam esse individuum subsistens in natura intellectuali : naturam esse, quo unumquodque in certa entium specie constituitur, etc. Diversitas incipit tantum, quando ad penitiorem analysim proceditur, et inquiritur quae sint determinata ele-

I.

PRINCIPIA S. THOMAE DE NATURA ET SUPPOSITO

Tribus punctis expositio ista constat : Primum est de natura et de iis quae in rebus creatis naturae adiuncta inveniuntur. Secundum de supposito et persona. Tertium de discrimine naturam inter et hypostasim.

Σ.

De natura et iis quae apud nos cum natura componuntur.

Primum omnium sciendum est quod hoc nomen *essentia* impositum est ad significandum id quo unumquodque in certa entium specie constituitur (1). Et quia propriam rationem speciei declarat definitio indicans quid sit res, inde est quod nomen essentiae a philosophis in nomen *quidditatis* mutatur. Ad idem etiam significandum impositum est nomen *natura*, ab eo quod est nasci, quia in viventibus essentia est formale principium et formalis terminus naturalis generationis ; neque enim quantum ad principia individualia, sed quantum ad solam essentiam speciei generans assimilât sibi genitum, ut constat. Quare idem sonant tria haec nomina, *essentia*, *quidditas*, *natura*. Sed essentia (quasi forma et ratio essendi), illud significat per ordinem ad esse ; quidditas (quasi id quod respondet quaestioni *quid*), per ordinem ad intentionem, quam format intellectus ; natura demum(*)

menta seu constitutiva, ex quibus in creatis consurgit individuum subsistens. Primo igitur accipias ea, in quibus concordia est. Quoad caetera, habebis campum relictum sententiis quae salva fide disputantur : inter quas tu eliges eam quae solide tibi in ratione fundata videbitur, et explicationi dogmatis perquam idonea.

(*) Hic nota quod Deus nec in specie est, nec in genere. Et tamen consideratur in eo id quod *quodammodo* respondet essentiae specificae in aliis, videlicet ipsa absoluta ac pura essendi perfectio, quae tribus relativis personis communis est.

(quasi id quod nativitate communicatur), per ordinem ad operationem, quatenus scilicet principium intrinsecum motus generationis viventium extensum est ad significandum intrinsecum principium cuiuscumque actionis, in quacumque specie. Denique, etsi nomina praedicta dicantur tam in genere substantiae quam in genere accidentis (nam etiam accidentia suam essentiam et quidditatem habent), tamen per prius attribuuntur substantiae, quae est maxime et principaliter ens, et hoc modo sumuntur semper in praesenti.

«Et si quidem, ait S. Thomas, q. 2, a. 2, his, quae ad rationem speciei pertinent nihil aliud adiunctum inveniri posset, « nulla necessitas esset distinguendi naturam a supposito naturae, < quod est individuum subsistens in natura illa, quia unumquodque « individuum subsistens in natura aliqua esset omnino idem cum « natura sua ». Nunc autem contingit inveniri in rebus creatis plura, quae non pertinent ad rationem speciei seu naturae, scilicet : *primo* principia individualia, *secundo* esse, *tertio* accidentia. Prius ergo per ordinem videndum est qualiter unumquodque praedictorum naturae superaddatur, quia hinc maxime pendet notio suppositi et personae, quae postmodum erit expolienda.

I. — De compositione naturae et principiorum individualium il).

Modo dictum est naturam secundum se consideratam significari in abstracto, ut quo aliquid formaliter est homo, planta, lapis, atque ita porro. Hinc, ubicumque datur in eadem specie materialis multiplicatio individuorum solo numero differentium, principia individualia sunt praeter rationem naturae, et non includuntur in definitione eius. Oportet ergo considerare ibi quamdam compositionem naturae specificae et principiorum individui, de qua, si ad unionem incarnationis exponendam directe serviret, multa hic dicenda essent. Nunc autem doctrina de individuatione fere usui non est in proposito nobis mysterio, nisi quod attinet ad varios modos significandi et loquendi. Insuper non re-

(ⁱ) Hoc compositum vocatur *res naturae*, quasi una ex rebus, quae in aliqua communi natura inveniuntur. Cf. S. Thom. 1, Quaest. 29, a 2.

fert quam sententiam teneas, si forte circa rem difficilem et subtilem valde, occurrat opinionum diversitas. Ideoque satis erit indicasse potius quam explicasse doctrinam S. Thomae in hac materia, quinque, ut videtur, sequentibus punctis comprehensam.

Primo, nulla sunt in immaterialibus creaturis principia individualia praeter rationem naturae specificae, quia unaquaeque natura incorporea (utpote expers materiae, quae est radicale principium divisionis in partes quantitativas), ex ipsa ratione suae speciei individuatur. Quare non habetur ibi gradus individualis ultra gradum specificum, sed unumquodque individuum est ipsa species. In corporalibus vero, sicut rationi genericae adiungitur differentia specifica, ita naturae specificae superadditur id, quod ipsam contrahit ad esse individuum. Si enim Socrates per id esset homo, per quod est hic homo, quemadmodum non possunt esse plures Socrates, sic etiam non possent esse plures homines. Ergo praeter compositionem generis et differentiae occurrit ibi ulterior compositio naturae speciei et principiorum individualium.

Hinc secundo, compositio ista, non secus ac illa prior generis et differentiae, si formaliter et non tantum fundamentaliter consideretur, nequaquam realis est, quia principia individualia, puta *haec* anima et *haec* carnes et *haec* ossa, a principiis quibus natura individui constituitur non sunt realiter distincta, sed ex eadem omnino realitate Socrates est Socrates et homo et animal et substantia et ens (x).

(l) Nota bene quod apud S. Thomam apprime distinguuntur *principia individualia* et *principium individuationis*. De principio individuationis ubique docet quod est materia quantitate signata. De principiis vero individualibus, ia, q. 29, a. 2, ad 3um dicit: «Anima et caro et os «sunt de ratione hominis, sed haec anima et haec caro et hoc os sunt «de ratione huius hominis, et ideo hypostasis et persona addunt supra «rationem essentiae principia individualia». Nimirum principia individualia sunt illud, quo formaliter natura speciei contrahitur ad gradum individualement, sicut differentia est illud, quo formaliter contrahitur genus ad gradum specificum. Et quia nihil esse potest a parte rei, quod particulare non sit (universale enim in quantum huiusmodi, tantummodo in intellectu est), constat principia individualia a natura individui realiter non distingui, id est non distingui in Socrate animam ab hac anima,

Nihilominus tertio, licet praefata compositio sit, sensu indicato, rationis tantum, omnino tamen fundatur in reali compositione materiae et formae, quae sola in causa est cur possibile sit plura individua a parte rei specificè inter se convenire, et solo numero differre (1).

carnes ab his carnibus, atque ita porro. — At vero principium individuationis designat illud unde *radicaliter* provenit, quod unum individuum ab aliis eiusdem speciei solo numero distingui possit, seu quod in una specie possint materialiter multiplicari individua. Et hoc principium S. Thomas dicit esse, non naturam ipsam, sed partem potentialem et determinabilem naturae, id est materiam, prout ex ea fluit quantitas, de cuius ratione est ut sit per se divisibilis in partes individuales eiusdem rationis. — Aliter ergo loquendum de principio individuationis et de principiis individualibus. Principium enim individuationis distinguitur a natura individui distinctione reali inadaequata, ut realis pars eius existens; principia vero individualia, sola distinctione rationis cum fundamento in re. Unde per S. Thomam, duplex tantum datur *secundum rem* in rebus corporalibus compositio substantialis, scilicet materiae et formae tamquam principiorum intrinsecorum essentiae, ac deinde ipsius essentiae compositae et esse. Si autem distinctio naturae a rationibus individuantibus esset realis, daretur secundum rem compositio triplex, quod alienum videtur a doctrina Angelici. (Cf. *de Spirit, creatur, a. z*). Denique animadvertit S. Doctorem nusquam dicere rationes individuanter realiter distingui a natura in uno eodemque individuo, sed dicit tantum quod in corporalibus individuum naturae secundum rem differt a natura speciei, hoc est, a natura prout in multis, immo infinitis aliis, potens est existere. Sicut si dicerem speciem humanam realiter distingui a genere animalis, quia species humana includit rationem animalis, et addit aliquid aliud per quod ratio illa contrahitur; quo fit ut genus animalis latius pateat quam species humana in natura rerum. Sed sicut realis distinctio speciei humanae a genere animalis non facit ut in uno eodemque homine animalitas realiter distinguatur a rationalitate, ita realis distinctio inter individuum naturae et naturam speciei non facit ut in uno eodemque individuo principia individualia aliud sint secundum rem a natura individui. Quoties igitur S. Thomas distinguit formas separatas a naturis compositis ex materia et forma, quatenus in istis individuum secundum rem differt a natura, in illis vero minime: differentia assignata consistit in hoc, quod in compositis unum individuum non est ipsa species, in simplicibus e contra, quia in solis simplicibus id quo individuum constituitur, nihil continet quod de ratione essentiae non sit.

(1) S. Thom, de Spirit, creat, a. 8 in corp.

Immo quarto, si fiat comparatio inter rationes individuatas et naturam specificam, non quidem prout est in Socrate, sed prout multis aliis est communicabilis, distinctio potest quodam vero sensu dici realis : pro quanto scilicet, natura speciei realiter invenitur in Paulo et Titio, etc., absque determinatione individuali, quam in Socrate consequitur. Et simile esset si dicerem speciem humanam realiter distingui a genere animalis, quia natura animalitatis realiter existit in plurimis speciebus absque determinatione specifica, quam habet in homine.

Hinc quinto, cum determinatio speciei sit a forma, determinatio vero individualis suam habeat radicem in individuationis principio, quod est materia ; ideo tandem in uno eodemque supposito principia individualia et natura specifica *conciuntur* per modum *dicarum partium*, quarum prima est ut materialis et determinabilis, alia autem ut formalis et perfectiva (x). Solemus enim apprehendere varias naturas tanquam singula individua informantes specifica differentia. Solemus etiam dicere hoc individuum esse talis naturae sive essentiae, non secus ac si essentia esset recepta in eo sicut forma in subiecto ; cui modo loquendi se accommodat Apostolus, ubi ait : *Qici cum in forma Dei esset..., formam servi accipiens*, id est naturam.

Apparet itaque quo sensu in corporalibus natura secundum se considerata dicatur esse *quasi pars* individui, et significari in abstracto per modum partis ; cur etiam non debeat praedicari de individuo, vel significari sicut id, quod habet esse, eo quod pars de toto nunquam praedicatur, et quia proprie loquendo, ipsa esse non habet, sed totum habet esse secundum eam (2). Apparet praterea quod in puris spiritibus eadem ratio non tenet. Quapropter, si in illis quoque natura significetur ut pars, tunc modus significandi non fundatur amplius in modo essendi rei significatae, sed provenit tantum ab intellectu nostro concipiente et nominante ea quae supra se sunt, secundum analogiam corporalium, prout recte explicat Caie-

(') Id. 3* Part. Quaest. 2, a. 2 in corp.

(') Id. III, D. 5, q. i, a. 3, etc.

tanus in cap. 5 de ente et essentia, ubi essentias substantiarum simplicium cum essentiis compositarum inter se invicem confert.

Et hucusque quidem habes unde explicare possis varios loquendi modos spectantes suppositum in sua habitudine ad naturam. Nunc autem, magis ad rem accedendo, veniendum est ad compositionem ex essentia et esse, de qua, quia directe inservit ad theologicam explicationem mysterii incarnationis, accuratior esse debet disputatio.

II. — De compositione essentiae seu naturae individuae cum esse existentiae.

Haec compositio omnino realis est, et invenitur in omni creatura (*). Ad cuius explicationem, fundamenti loco ponendum est quod *esse*, ut docet S. Thomas in I, D. 33, q. 1, ad tUQ, tripliciter accipitur: primo pro esse, quod est copula propositionis; secundo pro esse, quod est essentia; tertio pro esse, quod est actus essentiae, scilicet existentia. Cum itaque dicimus dari compositionem ex natura individua et esse, *esse* hic manifeste sumitur in tertia acceptione, quae etiam est principalis et maxime propria.

Sed iterum existentia, seu esse, non est eiusdem rationis in substantia et accidente. Non enim substantia eodem modo habet esse quo accidens, quia substantia habet esse in seipsa, accidens vero habet esse in alio, scilicet in subiecto iam constituto in primo esse suo, cui illa ipsa accidentis actualitas superadditur. Necesse ergo fuit invenire diversas voces ad significandum id quod pertinet ad esse accidentis, et id quod pertinet ad esse substantiae. Porro tota diversitas est penes τὸ *inesse* et τὸ *subsistere*, nam sicut proprium accidentis *esse* est quo accidens alii existenti inest seu *inexistit*, ita proprium esse substantiae est quo substantia existit in se, id est *subsistit*. < Illa enim subsistere dicimus, quae non in alio, sed in se «exsistunt», ait S. Thomas, in ia, Quest. 29 a. 2. Et iterum, de

(1) Praecipua loca S. Thomae sunt: 1. 2 c. Gent. cap. 52 - 54 - In Boetium de hebdom. lect. 2 - De ente et essentia, c. 5-I.2 Metaphys. lect. 2, etc., etc.

Pot. Quaest. 9, a. 1 : « Subsistere nihil aliud est quam per se exsistere. Quod ergo existit solum in alio, non subsistit ». Et iterum, in I, D. 23, Quaest. 1, a. 1 ad 3° : « Subsistere » dicitur aliquid, in quantum est sub esse suo » fl). Unde inter substantiam et subsistentiam hoc interest, quod *substantiae* nomine significatur id cui naturali aptitudine et exigentia competit esse in se ; nomine autem *subsistentiae* id quod re etiam et actu habet esse in se. Hoc tamen dico secundum quod *subsistentia* accipitur ut nomen concretum, iuxta illud S. Thomae, loco supra citato : « Substantia secundum quod per se existit, et non in alio, dicitur subsistentia ». Cui consonum est id, quod legitur in Quaest. 9, de Pot. a. 1, et alibi saepe. At vero, ipsummet subsistentiae nomen frequenter etiam sumitur in abstracto, scilicet pro actu essendi quo aliquid subsistit seu existit in se. Exemplum habes in tertia parte, Quaest. 6, a. 3, ubi refutans S. Thomas opinionem Origenis dicentis omnes animas a principio fuisse creatas : « Est inconueniens, inquit, si ponatur quod (anima Christi) fuerit tunc creata, sed non statim Verbo unita, quia sequeretur quod *anima illa aliquando habuisset propriam subsistentiam sine Verbo*; et sic, cum fuisset a Verbo assumpta, vel non esset facta unio secundum subsistentiam, vel corrupta fuisset subsistentia animae praeexistens » Quo in loco manifestum est subsistentiam significari ut habitam, adeoque hic sumi, non sensu concreto pro subsistente, sed sensu abstracto pro esse substantiali, quo subsistitur (2).(*)

(*) Nota etymon huius nominis *subsistere*, et analogiam cum voce *exsistere*. Nam *subsistere* est *sistere sub*, sicut *exsistere* est *sistere ex*. Unde *exsistere* dicit actualitatem qua sistitur *ex*, id est, extra causas ; *subsistere* vero dicit actualitatem qua sistitur *sub*, id est, sub proprio actu essendi. Et in substantiis quidem eadem est actualitas qua sistitur *ex* et *sub*, sicut in accidentibus idem est, quo sistitur *ex* et *in*.

(') Hic iam videre est principium dissensus inter theologos quoad scientificam expositionem unionis hypostaticae, quia unio hypostatica et unio secundum subsistentiam convertuntur. Nam, si quaeras a Caietano et Suarezio quid sit subsistentia, respondebunt quod subsistentia est *modus substantialis* quodammodo claudens et circumscribens naturam singularem, ne possit amplius alteri supposito communicari. Si

Et hactenus quidem, omnia videntur clara, obvia, desumpta ex communi modo concipiendi et loquendi, qui profecto magnum veritatis critérium est. Sane vero, esse proprium substantiae ab omnibus apprehenditur ut sub quo substantia sistit, absolute in seipsa stans extra causas. E contra, tale est esse debitum accidenti, ut accidens non sistat sub illo, quia accidens est alterius, scilicet subiecti, ad quod pertinet non solum esse primum et substantiale, verum etiam omne esse superadditum secundum quamcumque accidentalem determinationem. Ergo rursus, *subsistere* dividitur contra *inesse*, et haec duo in naturali ordine rerum designant specialem existentiae modum, qui vel substantiae competit vel accidenti.

Verum de esse accidentis in praesenti non est sermo, sed de solo esse substantiae. Huiusmodi autem *esse*, vel est subsistens ipsum, vel certe formale principium subsistendi. Dixi, vel subsistens ipsum, vel principium subsistendi. Nam duobus modis intelligi potest substantiam exsistere in se, sive subsistere: vel quatenus substantia *est* per identitatem sua existendi actualitas, vel quatenus proprium essendi actum *habet* in seipsa. Si primum, ipsum *esse* est subsistens, adeoque purum et absolutum ab omni comprincipio realiter distincto in quo recipiatur. Si secundum, *esse* non est subsistens, sed merum principium subsistendi, utpote receptum in essentia tanquam id reali essendi potentia, et non debet dici *id quod est*, sed tantum *id quo aliquid est*. Quaeritur ergo, utrum omnis actus existendi sit subsistens, hoc est, irreceptus et per se stans: quod est quaerere an omne *ens quod est* sit per identitatem suum exsistere, adeoque, an commentitia sit, vel certe indemon-

idem quaeras a Scoto, dicet quod subsistentia est *totaliùs*, quae naturae singulari ex hoc solo inest, quod alteri hypostasi actu non unitur. Sed iuxta S. Thomam, subsistentia in abstracto significata, nihil aliud est quam esse existentiae quod naturaliter debetur substantiae. Porro, singulis his dicendi modis necessario correspondent totidem sententiae, eaeque diversissimae, circa quidditatem unionis quam fides catholica docet factam esse secundum subsistentiam. Quod vel ab initio, quasi historice annotatum velim.

DE II^{SA} UNIONE HYPOSTATICA

strata, realis illa compositio, quam in creatis adstruimus, ex essentia et esse.

Respondet autem S. Thomas, impossibile esse ut omne ens sit suum *esse*, quia ens, cuius essentia est esse, est primo infinitum simpliciter (x); est deinde singulare et prorsus immultiplicabile(2); est praeterea omnino immutabile et incapax recipiendi quodlibet accidens (3); est etiam formaliter a se, cui repugnat causari ab alio (4); est demum eiusmodi, ut non possit poni sub genere cum aliis (5).

Et re quidem vera, ut solum illud argumentum attingam quod primo loco ex variis locis S. Thomae indicatum est, cuilibet diligenter consideranti apparebit quod ens, cuius essentia identica est cum esse, habet necessario in se omnem perfectionis plenitudinem. Etenim illud, quod in linea essendi nullum limitem compatitur, est simpliciter perfectione infinitum. Nam cum esse sit perfectio universalissima, utpote ultima omnium perfectionum actualitas, quidquid est illimitatum secundum ipsam essendi rationem, eo ipso ostenditur infinitum simpliciter, et non solum secundum quid, id est in aliquo particulari ordine perfectionis. Nunc autem considera quod *esse subsistens*, praecise quia subsistens et solutum ab omni comprincipio in quo sit receptum, non compatitur ullum limitem in ratione essendi; est enim ipsa pura essendi perfectio. Sed ipsa perfectio nunquam compatitur negationem alicuius quod in ambitu suae propriae rationis inveniatur, quia tunc negaret semetipsam, quod impossibile et contradictorium est. Sicut ergo, si daretur albedo subsistens, id est, albedo

(*) S. Thom. I^a Part. Quaest. 7, a. 1 — L. 1 c. Gent. c. 43 — In I^aæ, D. 43, Quaest. 1, a. 1. — Comp. theol. c. iS — De Spirit, creatur, a. 1.

(') Id. i^a Part. Quaest. 11, a. 3 — L. 1 c. Gent. c. 42, et l. 4, c. 48 — In I^{um} D. 2, a. 1; et D. 34, Quaest. 1, a. 1 — De Pot. Quaest. 3, a. 6 — Comp. theol. c. 15.

I^a Part. Quaest. 3. a. 6 — L. 1 c. Gent. c. 13, 14, 16, 23 — In I^m, D. 8, Quaest 3, a. 1 et 2 — Comp. theol. cc. 14, 16, 17, 124, 122.

de Pot. Quaest. 5, a. 3.

in II^{um}, D. 3. Quaest. 1, a. 1 ad i^{um}; et a. 5, in corp. — De Pot. Quaest. 7, a. 3, etc.

ipsa, soluta ab omni subiecto, perfectio albedinis in ea non terminaretur, sed haberet quidquid de perfectione albedinis haberi potest ; sicut etiam, si daretur sapientia ipsa, iustitia ipsa, misericordia ipsa, atque ita porro, nihil eis deesset quod pertinere possit ad rationem sapientiae, iustitiae, misericordiae, etc. : ita profecto, si datur in natura rerum aliquod ens quod sit subsistens essendi perfectio, impossibile est ut aliquid ei desit de essendi ratione, et per consequens necesse est ut sit simpliciter et in omni perfectione infinitum. Neque enim dici potest, illud ens habiturum causam limitationis ab extrinseco, scilicet a causa efficiente, quia dato etiam quod causari ab alio non sit contra rationem esse subsistentis, adhuc stat quod omnis limitatio ab extrinseco supponit limitabilitatem intrinsecam, sicut possibilitas extrinseca supponit internam rei non repugnantiam. Nihil quippe ab extrinseco limitari potest, nisi secundum suam rationem propriam limitabile sit, quemadmodum nihil potest fieri a causa efficiente, nisi sit ex sua intrinseca conditione factibile. Atqui *esse subsistens*, ut ostensum est, intrinsece repugnat limitationi, quia nullum continet principium formaliter limitans seu coarctans ad aliquem particularem essendi gradum. Superest igitur ut purus ille essendi actus sit absolute et simpliciter illimitatus (1).

Ex hoc autem fundamentali principio statim consequitur quod *esse finitum* nec est, nec esse potest absoluta existentiae perfectio, sed oportet ut sit actus alicuius determinatae potentiae essendi, ad cuius capacitatem contrahatur. Quare entia creata realiter componuntur ex essentia et esse, et in tantum dicuntur *subsistere* in quantum sunt, non quidem *esse* ipsum, sed habentia esse in seipsis. «Manifestum est, ait S. Thomas, de Spirit, creatur. « a. i, quod primum ens, quod Deus est, est actus infinitus, utpote « habens in se totam essendi plenitudinem, non contractam ad « aliquam naturam generis vel speciei. Unde oportet quod ipsum

(1) Cf. S. Thomam, locis supra citatis, praesertim vero, in I, D. 43, Quaest. i, a. 1 in corp. Caeterum proprius locus huius demonstrationis est in tractatu *de Deo Uno*, Quaest 7. Unde, quoad ampliorem declarationem et solutionem argumentorum in contrarium, videnda sunt ea quae ibi fuerunt exposita.

« esse eius non sit esse quasi inditum alicui naturae, quae non
 « sit suum esse, quia sic finiretur ad naturam illam. Unde di-
 « cimus quod Deus est ipsum suum esse. Hoc autem non potest
 « dici de aliquo alio.... Omne igitur quod est post primum ens,
 « cum non sit suum esse, habet esse in aliquo receptum, per
 « quod ipsum esse contrahitur, et sic, in quolibet creato, *aliud*
 « *est natura rei, quae participat esse, et aliud ipsum esse partici-*
 « *patum**. Quod tamen ne absurde intelligas, cogita bene transcen-
 dendam hic esse imaginationem. Cum enim imaginatio non re-
 ferat nisi res concretas, ipsa autem principia intrinseca, ex quibus
 illae constituuntur, nequeat ullatenus attingere, ideo omnem rea-
 litatem apprehendit per modum entis *ut quod*, scilicet ut quod
 est, et quod existit; ac per consequens, non assequitur distin-
 ctionem inter essentiam et esse, quae in hac via procedendo, pe-
 nitus absurda et inconceptibilis est. Sed si praedicta imaginatio
 esset vera, sequeretur, ut alia multa praetermittam, nullam dari
 compositionem in rebus, aut certe omnem compositionem esse
 instar cuiusdam iuxtapositionis, ex qua nunquam resultare posset
 unum per se, sed ad summum, unum per accidens. Oportet igitur
 corrigere phantasiam, et per rationem concipere quomodo inter
 nihilum et ens *ut quod*, mediet ens *ut quo*, id est, reale princi-
 pium subsistentis, cui etsi reale sit, omnino tamen repugnat in-
 veniri separatum in natura rerum: quandoquidem ex hoc ipso,
 quod separatum inveniretur in natura rerum, esset ex sese *id*
quod est et subsistit, cum tamen ex hypothesis tota eius ratio con-
 sistat in essendo *id quo* aliquid subsistit et est.

Dicendum itaque, quod esse in creaturis non se habet *ut*
quod, sed *ut quo*, quia alias foret purus et subsistens essendi
 actus, adeoque simpliciter infinitus, ut supra ostensum est.
 Hinc S. Thomas, in Boet, de hebdom. lect. 2: « Sicut non pos-
 « sumus dicere quod ipsum currere currat, ita non possumus
 « dicere quod ipsum esse sit». Et 1. 2 c. Gent. c. 52: «Invenitur
 « in eis (angelis) aliqua compositio, ex eo quod non est idem
 « in eis *esse* et *quod est*». Et rursus, ibid. c. 54: «Ipsum esse est
 « actus, et *quo est*». - Simili modo essentia sive natura cui esse
 adiungitur, non est realis *ut quod*, si secundum se seorsum con-

sideretur. Nam si per se seorsum esset id quod est, non deberet ei adiungi esse, sed foret per identitatem suum exsistere, quod iam fuit exclusum. Relinquitur ergo ut sit et ipsa, *quo* aliquid subsistens est, sed non eodem modo ac esse, ad quod comparatur sicut potentia ad suum actum. Ex hoc enim quod *esse creatum* est reale, non ut ipsa per se subsistens existentiae perfectio, sed ut actus determinatae capacitatis et formae essendi, necesse est ut aliud reale principium ei respondeat, quod sit illa ipsa essendi capacitas et forma, secundum quam esse participatur. Et hoc principium (r) vocamus *essentiam*, quae secundum superius praemissa, est id, quo unumquodque in proprio gradu et propria specie collocatur. Consequenter vero est titulus habendi esse, et ratio exigitiva eius, scilicet, *id quo aliquid habet esse* (2), vel etiam *forma determinativa ipsius esse{?}*'), denique est id in quo esse recipitur; nam *natura est ut potentia respectu ipsius esse, in quantum est susceptiva eius* §. Et haec quidem de essentia et esse, in quantum sunt principia subsistendi. — Nunc autem, si ipsum individuum essentiae consideretur prout unitum proprio suo esse eidemque subiectum (5), sic tandem habetur id quod est et quod subsistit, quasi habens suum esse in se, et *sub esse sistens*. Unde S. Thomas, in Boet, de hebdom. lect. 2 : « Sicut id quod currit significatur sicut subiectum currendi, sic « id ipsum quod est significatur sicut subiectum essendi. Et ideo, « sicut possumus dicere de eo quod currit, sive de corrente, quod « currat, in quantum subiicitur cursui et participat ipsum : sic « possumus dicere quod ens, sive id quod est, sit, in quantum « participat actum essendi. Et hoc est quod dicit (Boetius): ipsum

(*) Nota quod principium generaliter dicitur illud omne a quo aliquid quocumque modo procedit. Dantur autem principia intrinseca et extrinseca. Intrinseca sunt illa, ex quibus tamquam intimis constitutivis seu componentibus internis, exsurgit ens quod est.

(') S. Th. 3a Part. Quaest. 17, a 2.

(*) Id. in Boet de hebdom. lect. 2.

Id. de Spirit, creatur, a. r, in corp.

(*) Proprium *esse* dico illud, ad quod substantia aliqua creata transcendentaliter ordinem habet, et quod vicissim refertur transcendentaliter ad substantiam illam.

«esse (creatum) nondum est, quia non attribuitur sibi esse sicut «subiecto essendi. Sed id quod est...., suscipiendo ipsum actum «essendi, est atque consistit, id est, in seipso subsistit ». Sed iam notanda occurrunt duo ad intelligentiam doctrinae de supposito et natura apprime necessaria.

Primum est, quod cum subsistens creatum nihil aliud sit quam substantia habens suum proprium esse in se, ut saepe inculcatum est, duobus modis sumi et significari potest: *realiter* scilicet, et *denominative*. Realiter sumptum, dicit totum compositum ex essentia et esse, quorum utrumque in sui ratione intrinseca claudit. Denominative autem acceptum, dicit tantum substantiam individuum, connotando esse quod ab illa habetur, quandoquidem omne subiectum habens perfectionem, a perfectione habita recte denominari potest. Et simile est de albo, quod realiter consideratum dicit compositum ex subiecto et albedine, sed denominative dicit solum subiectum, connotando albedinem quae illud afficit et in eo recipitur. Et haec est ratio cur S. Thomas aliquando dicit quod *esse* pertinet ad ipsam constitutionem subsistentis (x), aliquando vero excludit *esse* ab eo quod importat in recto ratio suppositi (2). Sed nulla est ibi contradictio, quia ut bene animadvertit Capreolus in III, D. 5, Quaest. 3 circa finem: «Album est duplex, denominativum et formale; ita etiam persona vel suppositum potest dici dupliciter. Primo modo *denominative*, et sic suppositum dicitur illud individuum quod per se subsistit. Secundo modo *formaliter*, et sic suppositum dicitur «compositum ex tali individuo et ex sua subsistentia per se».

(1) «*Esse* pertinet ad ipsam constitutionem personae », inquit Angelicus in tertia Parte, Quaest 19, a 1 ad 4um. Et iterum, in Quodl. 9, a 3 ad 20^m: «*Esse* est in quo fundatur unitas suppositi».

(*) Puta, quando ait 1. 2 c. Gent. c. 54, quod in substantiis intellectualibus « est unica tantum compositio actus et potentiae, quae scilicet est ex substantia et esse, quae a quibusdam dicitur ex *quod est* et *esse* ; vel ex *quod est* et *quo est*. In substantiis autem compositis ex «materia et forma, est duplex compositio actus et potentiae: prima «quidem, ipsius substantiae quae componitur ex materia et forma: secunda vero, ex ipsa substantia iam composita et esse, quae etiam «dici potest ex *quod est* et *quo est*».

Non mirum igitur videri debet si S. Thomas rem subsistentem modo una, modo altera ratione accipiat, et per consequens sibi semper constare dicendus sit, licet quandoque verba discordare videantur.

Alterum notandum in eo est, quod etsi *essentia individui* et *individuum essentiae* non sint duae realitates extra mentem distinctae, sed una eademque realitas, ut supra ostensum fuit, habent tamen formalitates diversas ; quo fit ut non eadem indiscriminatim praedicata suscipiant. Et re quidem vera, in composito subsistente essentia seu natura non solum *recipit* actum essendi, verum etiam *determinat* ipsum, in quantum ad capacitatem essentiae esse contrahitur. Nunc autem, suscipere esse convenit essentiae praecise in quantum singularis est et individuata, quia esse non est nisi singularium. Non ergo essentia seu natura ut sic, sed individuum naturae significari debet ut *quod est*, pro quanto scilicet esse habetur ab individuo secundum quod huiusmodi. At contra, determinatio modi essendi non provenit ex essentia formaliter qua est singularis, quia alias omnia singularia tam accidentis quam substantiae haberent eundem modum essendi, quod constat esse falsum. Dependet igitur determinatio ista a quidditate essentiae singularis, adeo ut ipsa natura individui, non autem e converso naturae individuum, debeat assignari tamquam id quo modus essendi determinatur: modum autem essendi nunc dico, qui est vel subsistere vel inesse, prout substantiae competit vel accidenti.

Sic igitur ex individuo naturae substantialis et proprio eius esse constituitur subsistens creatum, in quo tria veniunt accurate distinguenda. Primo, ipsum subsistens ut quod; secundo, id quo subsistit tamquam actu subsistendi; tertio, id quo subsistit tamquam ratione exigitiva subsistentiae. — Ipsum subsistens est *individuum naturae substantialis habens suum proprium esse in se*. Id quo subsistit tamquam actu subsistendi, est *esse substantiale debitum huic individuo*. Id demum quo subsistit tamquam ratione subsistendi, est *natura huius individui, quae in ordine essentiae, non accidentalis, sed substantialis invenitur*.

Haec itaque diligenter commenda memoriae, quia in materia

de incarnatione valde necessaria, et fere continui usus erunt. Dico autem continui usus non per modum fundamenti, super quo theologia explicatio ipsius mysterii innitatur, sed tamen instar normae, quae iuvet intellectum in efformandis et ordinandis conceptibus suis. Equidem realis distinctio inter essentiam et esse in creatis tantae est necessitatis, ut sine illa, unio duarum naturarum in uno eodemque divino supposito videatur undequaque inintelligibilis. Verum doctrina de unitate actus essendi in Christo minime fundatur supra doctrinam *philosophicam* hactenus declaratam. Quin immo, quod apud nos esse exsistentiae non sit re idem cum natura, directe eruitur et solide deducitur vel ex sola veritate revelata unionis naturae creatae ad Deum secundum subsistentiam. Et ideo etiamsi praefata distinctio non probaretur efficaciter ex argumentis pure rationalibus mox indicatis, adhuc maneret thelogice demonstrata, ut suo loco videbimus, et firma semper consisteret theologia de Verbo incarnato. Igitur ad abundantiam iuris praemissa sunt argumenta pure metaphysica, ut scilicet mens connaturalius praeparetur ad inveniendam fidei intelligentiam, et perfecta concordia rationis cum revelatione facilius ei appareat. Caeterum, quia conclusiones nostrae de unione hypostatica nequaquam innitentur demonstrationibus philosophicis, quas plerique adversariorum pro inani systemate habere volunt, non est cur in iis firmandis ampliolem nunc operam collocemus: sed satis est, absolute loquendo, si a conclusione *theologica* de reali distinctione essentiae et esse postmodum demonstranda, removeatur *saltem* evidens contradictio.

Sunt autem qui existimant repugnare in ipso conceptu praedictam distinctionem *realis essentiae* a *reali esse* exsistentiae. Quod ideo est, ut iam ab initio fuit insinuaturn, quia non satis assequuntur conceptum *principii quo*: cuius scilicet tota realitas, necnon et intelligibilitas, consistit in essendo constitutivum elementum eius *quod* subsistit et est (1). Qua in re aliquoliter iuvare po- (*)

(*) « Omnis difficultas, quae fit contra distinctionem exsistentiae «ab essentia, oritur ex eo quod homines assueti per sensus tractare, «et numerare tantum individua subsistentia, aegre concipiunt aliquid ita «esse *ut quo*, quin simul sit *ut quod*. Propter quam ipsam rationem

teris sequenti similitudine. Duobus namque modis contingit aliquam molem ad sensum stare, seu erectam consistere. Uno modo, quatenus id quo stat, nihil aliud est praeter ipsam, sicut videre est in obelisco apud S. Petrum. Alio modo, quatenus id quo erecta consurgit, est aliquid ab ea realiter distinctum, sicut videre-est in mole corporis humani, cui ad consistendum vitali vi opus est. In hoc autem casu, quid est, quaeso, quod consistit? Non virtus vitalis, quae solum est quo consistitur; non moles corporea seorsum considerata, quia ipsa statim concideret si sufficiens energia deesset; ergo id quod consistit, est corporis moles in quantum habet energiam in se receptam sibi que unitam ut principium consistendae. Nunc ergo id quod dictum est in ordine consistendae sensibilis, transfer in ipso ordine existendi seu subsistendi, et cum proportione ratiocinare. Existere enim nihil aliud est quam consistere extra causas in natura rerum; et iam quaeris an consistat extra causas essentia sive natura realis. Dico autem: Si realis est, profecto consistit, sed consistit materialiter, ut habens quo consistat seu ut unita actui quo formaliter in exercitio suae realitatis sustentatur. Unde si auferretur quo consistit, simul cum materiali consistentia essentiae auferretur et realitas, quia exercitium realitatis essentiae et materialis eius consistentia profecto non distinguuntur. Itaque, si per existentiam intelligeremus hanc ipsam materialem consistendam extra causas, sic profecto dicendum esset, essentiae realitatem et existentiam, coincidere. Sed si per actum existentiae intelligimus principium quod communicatione sui consistendam facit, sic existentia aliud principium est secundum rem ab essentia.

Rursus si dicas: *Individuum realis naturae seipso formaliter reale est; ergo non est reale per distinctum actum existentiae; ergo seipso formaliter est existens*, respondeo: Ad 1° dist. Seipso formaliter reale est, ut quod per se seorsum est, *neg.* Ut quod in realitate consistit ratione unionis cum suo actu existentiae,

« veteres philosophi ante Aristotelem, et multi ex recentioribus negant
« distinctionem accidentium in eodem supposito, et cuncta componunt
« ex atomis incompositis ». Card. Pallavicini, de Deo 1. 8, c. 3.

MIC. Ad 2^{nn'} : Non est reale per distinctum actum existentiae, quasi habens ab actu distincto intrinsecam constitutionem sui in propria sibi quidditate, *conc.* Quasi potens perstare in ordine realitatum absque unito sibi actu, a quo distinguitur, *neg.* Ad 3^{un} denique : Ergo eo ipso est existens, ut in unione cum suo actu materialiter consistens in natura rerum, *conc.* Ut absolutum a distincto comprincipio quo habet consistere, *neg.* — Ne ergo somnies terminos unibiles in priori naturae ab invicem seiunctos, et iam exercitio existentiae donatos. Sic enim iterum confunderes omne principium entis cum ipso ente per se subsistente, et sine ullo fundamento negares a priori intelligibilitatem entis contingentis, cui repugnat ut extra unionem cum suo essendi actu consistat in ordine existentium.

Ultimo tandem animadvertes, (quod ad doctrinam de Verbo incarnato plurimum confert), talem esse unionem essentiae cura esse existentiae, ut ex ea non resultet tertia res, quae sit alterius naturae ab utroque componente. Etenim *esse* minime diversificat distinctivam essentiae rationem, sed pure et simpliciter tribuit ei consistendam et sustentationem in proprio suo ordine et gradu. Sed quia de his opportunior disserendi locus dabitur infra, superest nunc ut de accidentibus, quae enti post primum esse superveniunt, aliquid dicamus. Ibi enim est ultima ex tribus compositionibus, quae initio capituli fuerunt commemoratae.

III. — De compositione naturae substantialis cum accidentibus.

Tria tantum animadversione digna hic occurrunt. Primum est quod accidens dupliciter dicitur, *logice* nimirum, et *physice*. Accidens logicum est quidquid quocumque modo praeter essentiam speciei est. Et in hoc sensu S. Thomas saepe commemorat principia individualia, imo ipsum *esse*, inter accidentia. Sed accidens physicum *de quo solo hic agitur*, non est nisi forma quae nata est advenire subiecto in suo primo esse iam praeconstituto (1). Alterum est quod accidens non constituit subsistens, sed(*)

(*) Sensu logico accidens sumit Damascenus, *Dialect.* c. 30, cum ait: <Hypostasis essentiam cum accidentibus, et ut per se subsistat

praesupponit ipsum, uti ex ipsa definitione constat. Tertium denique est, quod nihilominus pertinet ad subsistens ut aliquid eius. Quidquid enim invenitur in natura rerum, si non est subsistens, est certe subsistentis.

Nota. — In Deo non datur ulla ex tribus supradictis compositionibus: nec subiecti et accidentis, quia in Deo nullum est accidens; nec essentiae et esse, quia essentia Dei est ipsum suum esse: nec tandem illa mere logica, quae primo loco recensita est, naturae scilicet et principiorum individualium. Ratio est quia compositio huiusmodi haberi nequit, nisi ubi principia individualia ponunt realitatem per quam natura contrahitur. At vero in Deo ea quae *quodammodo* respondent principiis individualibus in corporeis, (relationes dico distinguentes personas), non afferunt realitatem condistinctam a realitate essentiae, sed ipsa realitate naturae absolutae reales sunt, ut in tractatu de Trinitate late explicatur. Cum ergo in materialibus natura sit per se indifferens ad plura vel pauciora individua, ad hanc individuationem aut ad illam, (tum quia ibi omnes individuationes radicaliter proveniunt ex divisione materiali, tum quia natura ipsa secundum illas numerice multiplicatur, et per consequens potest esse in qualibet designata quin esset in aliis): divinitas numero una et penitus immultiplicabilis existens, est per summam identitatem realem Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Quapropter ratio essentiae divinae et ratio relationis personalis non sunt rationes separabiles sicut ratio humanitatis et ratio Socrateitatis, nec se habent ullatenus per modum partium. Eodem igitur pacto quo removetur a Deo logica compositio generis et differentiae, removeri etiam debet compositio naturae et principii individualis, quae etsi rationis sit, suum tamen fundamentum habet in quadam compositione reali, ut supra sub num. i explicatum est. Hoc tamen non obstante, modus intelligendi personam divinam conformis est modo quo intelligimus individua

«exigit... Nec vero fieri potest ut duae hypostases inter se non differant ratione accidentium, numeroque inter se distinguantur». Accidentium enim nomine principia individualia hic designari constat.

naturae corporalis, quia Deum nonnisi ex sensibilibus cognoscimus, et ideo per quamdam analogiam ad compositionem naturae cum principiis individualibus primo loco recensitam, distinguimus in eminentia divini suppositi essentiam communem et relationem personalem, quae est quasi ratio individuans.

Sed ex his, quae dicta sunt, facilis est transitus ad *suppositum*, de quo sit paragraphus sequens.

De supposito et persona.

I. — De notione suppositi et personae.

Oportet ordiri a definitione, et melioris intelligentiae gratia, methodo divisiva, per successivas eliminationes, cui competat suppositi et personae ratio investigandum est.

Primo igitur ens dividitur in *substantiam* et *accidens*, sumendo nunc substantiam, non prout est aliquid univocum constituens speciale praedicamentum, sed prout analogatur ad omnia, quae non sunt nata inhaerere subiecto, et sub hac notione negativa ad ipsum ens divinum seu increatum extenditur (1). Porro a ratione suppositi et personae excludi accidens, evidentius est quam ut probatione indigeat. Ergo suppositum est substantia.

Secundo, substantia dividitur in *primam* et *secundam*. « Philosophus ponit substantiam dici dupliciter. Dicitur enim uno modo substantia ipsum subiectum ultimum quod non praedicatur de alio, et hoc est particulare in genere substantiae ; alio modo dicitur substantia forma vel natura subiecti. Huius autem distinctionis ratio est quia inveniuntur plura subiecta in una natura convenire, sicut plures homines in una natura

(¹) Substantia sensu praedicamentali est id cui competit habere esse in se ; substantia vero prout dicitur de Deo, est ipsum esse subsistens. Ut igitur notio personae quam tradere intendimus, conveniat etiam Deo, necesse est accipere substantiam quodammodo transcendentaliter, secundum quod analogice dicitur de eo omni cui non competit subiecto inhaerere.

«hominis* ,1). Itaque substantia *secunda* est natura speciei, seu natura communis, praecisis principiis individualibus. Substantia vero *prima* est singulare substantiae, cui per prius substantiae nomen competit et ratio, quandoquidem natura speciei nonnisi in singularibus est. Atqui iterum manifestum est, notionem suppositi et personae nequaquam substantiis secundis convenire, quia < nunquam in universalibus persona dici poterit, sed in < singularibus tantum atque individuis; generalis enim hominis « nulla persona est, sed vel Ciceronis, vel Platonis, vel singulorum individuorum personae singulae nuncupantur ». Suppositum igitur est substantia prima.

Tertio, substantia prima seu individua alia est *individua secundum quid*, alia vero *individua simpliciter*. Individuum secundum quid dico illam, quae minime universalis est ut genus vel species : quin immo est prorsus determinata in ordine singularium, sed non habet incommunicabilitatem requisitam ut omnino distincte subsistat, sitque ultimum quoddam subiectum attributionis. Cum enim individuum dicatur quasi indivisum in se et divisum a quolibet alio, illud tantum simpliciter individuum agnoscitur quod de nullo alio praedicatur, et a nullo habetur vel haberi potest. Porro triplex est communitas repugnans huic perfectae rationi individui. Prima, *quae aliquam habet analogiam cum communitate universalis*, consideratur in natura divina praecise sumpta sub formalitate absoluti. Divina enim essentia, etsi maxime singularis et ab omni indeterminatione elongata, adhuc tamen realiter identica est pluribus relativis inter se oppositis, de quibus praedicatur. Dicimus namque Patrem esse Deum, et Filium Deum, et Spiritum Sanctum Deum, sicut dicimus Socratem esse hominem, et similiter Caium, Titium, atque ita porro. Unde, cum divinitas pluribus communis exsistat quamvis longe alio modo ac humanitas, non est sub omni respectu individuum quid. Secunda est *communitas partis*. Haec consideratur potissimum in anima humana, quae etiam separata retinet ordinem transcendentalem ad corpus, et semper attribui potest perfecto

(1) S. Th. de Pot. Quaest. 9, a. 1.

composito, cuius est de sui ratione intrinseca partiale constitutum. Tertia demum est *communitas assumptibilis*, si forte aliqua substantia integra assumeretur a praeexistente supposito, et pro tanto non sisteret in seipsa, sed deberet attribui assumenti ut aliquid eius, prout de facto contingit in humanitate Christi.

Sola igitur substantia singularis, cui nulla ex praedictis communicabilitas manet (1), rationem habet *substantiae simpliciter individuae*, et ipsa etiam sola est, quae a S. Thoma ut talis agnoscitur. Ait enim in Quaest. 29 primae partis, substantiam individuum idem esse ac distinctam atque incommunicabilem (2), Et iterum, animam humanam, etiam separatam, non posse dici substantiam individuum quae est hypostasis vel substantia prima, quia retinet naturam unibilitatis, quasi pars cuiusdam totius (3). et similia habet in aliis locis frequenter. Quibus praemissis, statim apparet rationem suppositi vel personae, minime convenire substantiae quae omni ex parte individua non est, quia huiusmodi substantia adhuc est alicuius, et praedicari potest de aliquo, adeoque nondum constituit ultimum attributionis subiectum quod per ipsum suppositi nomen importatur. Recte igitur suppositum dicitur *substantia individua*, quatenus ly *individua* in plena et adaequata huius nominis acceptione sumitur.

Tandem, inter substantias simpliciter individuas, aliae sunt in genere intellectualium, aliae vero in genere irrationalium. Et quia in iis quae sunt naturae intellectualis, excellentiori modo verificatur propria perfectio suppositi, nempe esse sui ipsius,

(¹) Nota quod praeter tres assignatos communicabilitatis modos, habetur etiam communicabilitas quae dicitur *assumentis*, Sed ista non est contra perfectam rationem individui, neque ex consequenti contra rationem suppositi et personae, quia si aliquis praeexistens ad suam personalitatem trahit naturam extraneam, non ideo desinit esse sui ipsius, et distincte in seipso subsistere, sed solum incipit subsistere secundum plura. Unde S. Thomas, in III, D. 5, Quaest. 2, a. 1 ad «plex incommunicabilitas est de ratione personae.... Non est autem «contra rationem personae communicabilitas *assumentis* ».

(*) S. Thom, in prima parte, Quaest. 29, a. 1 ad 3um. Et de Pot. Q. 9, a. 2 ad i2um.

(.) S. Th. 1^a Part. Quaest. 29, a. 1 ad 5um.

seu in se et per se (ipsa enim habent dominium sui actus, et non ordinantur principaliter in aliorum utilitatem sicut irrationalia), ideo speciale nomen ad dignitatem pertinens eisdem inditum fuit, quod est personae nomen (*). Concludendum itaque, legitimam esse notionem personae a Boetio assignatam ; Rationalis naturae individua substantia. In qua quidem definitione vox *substantia* accipitur communiter, prout abstrahit a prima vel secunda. Vox *individua* determinat substantiam ad standum pro substantia prima, et quidem sensu strictissimo, prout excludit omnem communicabilitatem repugnantem ultimo attributionis subiecto. Denique vox *rationalis* accipitur generatim pro intellectivo, eo scilicet modo, quo ipsi angeli a Patribus nonnunquam rationales appellantur.

Ad hanc autem definitionem omnino reducitur illa alia quam saepe tradit Angelicus : Distinctum subsistens in aliqua natura, (utique intellectuali, si de supposito quod est persona sermo sit). Et sane, in hoc quod dicitur *subsistens*, significatur substantia individua prout excludit communitatem assumptibilis, quia illud quod in se subsistit, quamdiu in se subsistit, ab alio praeexistente supposito nequaquam assumi potest. Praeterea, cum additur *subsistens in aliqua natura*, signatur substantia individua prout excludit communitatem partis, quia subsistens in natura possidet totam naturam, et non est solum aliqua naturae pars quae toti attribuitur. Denique per appositum *distinctum*,

(*) Persona et suppositum in intellectualibus quoad rem significatam omnino convertuntur, quia persona non addit nisi determinationem naturae rationalis. Differunt tamen quoad significationis modum, quia suppositum est nomen *intentionis*, persona vero est nomen *rei*. Suppositum, inquam, est nomen intentionis, quatenus rem significat a conditione quam habet in intellectu. Non enim dicitur *suppositum* quasi realiter *positum sub* omnibus quae hypostasi insunt, sed quasi subiectum cui in propositionibus quas format intellectus, attribuuntur et natura, et subsistentia, et principia individualia, et esse, et accidentia, etc. E contra, persona est nomen rei, quatenus hypostasim rationalis naturae significat ab eo quod competit ei in seipsa, hoc est, a dignitate ei propria, ut bene explicat S. Thomas in prima parte, Quaest, 29, a. 3

designatur substantia individua prout excludit omnem aliam communitatem quae esset contra rationem suppositi, (puta communitatem quae invenitur in natura divina), quia id quod distincte subsistit in aliqua natura, nullo modo communicabile est pluribus huius naturae suppositis, ut ex terminis evidens est. Igitur definitio ista cum illa Boetii est omnino idem.

Hactenus de notione suppositi et personae in communi. Sequitur nunc quaestio de eo in quo haec notio salvatur.

II. — De eo quod vérifient rationem personae, sive in divinis, sive in creatis.

Sciendum in primis est, « quod aliquid significat dupliciter: «uno modo formaliter, et alio modo materialiter. Formaliter «quidem significatur per nomen, id ad quod significandum nomen «est principaliter impositum, quod est *ratio nominis*, sicut hoc «nomen homo significat aliquid compositum ex corpore et anima «rationali. Materialiter vero significatur per nomen, *illud in quo* «*talis ratio salvatur*, sicut hoc nomen homo significat aliquid «habens cor et cerebrum, et huiusmodi partes sine quibus non «potest esse corpus animatum anima rationali. Secundum hoc «ergo dicendum est quod hoc nomen *persona* communiter sumpta, «nihil aliud significat quam substantiam individuum rationalis «naturae. Et quia sub substantia individua rationalis naturae «continetur substantia individua, id est incommunicabilis, tam «Dei, quam hominis, quam etiam angeli, oportet quod persona «divina significet subsistens distinctum in natura divina, sicut «persona humana significat subsistens distinctum in natura humana, et haec est formalis significatio tam personae divinae, «quam personae humanae»(1). Sed formalis significatio non determinat quid sit illud in quo secundum varias naturas ratio subsistentis distincti salvatur; et ideo superest inquirendum de materiali significato personae, in Deo primum, deinde in creaturis.

Et primo quidem quoad personam divinam, observandum est quod essentia seu natura Dei est formaliter ipsum esse subsistens; est insuper ex necessitate quidditatis suae prorsus.

(») S. Thom, de Pot. Quaest. 9, a 4.

singularis, immultiplicabilis, divisa atque distincta ab omni supposito quod in numerica eius unitate non sit. Quapropter si esset incommunicabilis pluribus, etiam ad intra, verificaret ex sese rationem substantiae undequaque individuae, et ex consequenti personam constitueret, eo modo quo Iudaei in Deo personam intelligunt. Ast non ita est, ut ex tunc Trinitatis edocemur. Et ideo ratio subsistentis distincti in natura divina non salvatur nisi in eo quod est *subsistens* propter realem identitatem cum essentia, et aliunde, id est ex propria sua ratione, potest esse distinguens ac *distinctum* in divinis. In divinis autem non potest esse distinctio secundum rem absolutam, sed solum secundum relationes, ut in materia de Trinitate fuse ostenditur. Superest ergo ut persona in Deo dicat relationem prout est re idem cum essentia seu subsistentia divina fl). Unde S. Thomas ubi supra : « Persona divina formali significatione significat distinctum subsistens in natura divina, et quia hoc non potest esse nisi relatio vel relativum, ideo materiali significatione significat relationem vel relativum ». Et si quidem relatio significetur nomine concreto per modum rei subsistentis, tunc ponitur in recto in notione divinae personae, quae est *relativus*, puta Pater vel Filius, *in natura divina subsistens*. Si autem nomine abstracto et per modum formae, tunc ponitur oblique in significatione divinae personae, quae nihil aliud est quam *subsistens in natura divina, relatione distinctum*, puta paternitate, filiatione, processione. Sed amplior horum declaratio pertinet ad proprium tractatum de Deo trino in personis. Interim vero unum hoc specialiter investigandum restat, videlicet quid sit in divinis personalitas abstracte significata, puta esse personale Verbi, de quo in sequentibus mentio saepius habebitur. Nec difficilis sane resolutio est, quia si persona divina est *subsistens relatione distinctum*, ergo personalitas nihil aliud importat praeter *subsistentiam distincto modo habitam per relationem personalem*, adeoque

C) In his semper supponitur quod relatio divina non est de formali subsistentia, sed identice tantum. De quo vide Tractatum de Deo Trino, praesertim in epilogo, J 2.

esse personale Verbi bene assignatur cum dicitur : subsistentia divina prout distincto atque incommunicabili modo per relationem filiationis habita a Verbo (\). Et de supposito quidem divino, hactenus.

Nunc autem si ad principia constitutiva suppositi creati, puta humanae personae, animum convertas, facile intelliges duo requiri et sufficere ut verificetur ratio distincti subsistentis in natura : primo quidem individuum naturae, sive naturam completam prout ad gradum individualement contractam per individualia principia : tum secundo esse proprium huius individui, quod scilicet in eo sit receptum ut proprius actus in propria potentia. Ex primo enim horum habetur *distinctum in natura*, quia differentia individualis, puta socrateitas, facit distinctum in specie seu natura humana. Ex altero autem habetur *subsistens*, quia ut supra praemisimus, subsistens in creatis nihil est aliud quam substantia habens suum proprium esse in se. Quodcumque horum tollas, perit ratio suppositi ; ubicumque haec duo coniuncta inveniuntur, constituitur suppositum, et in intellectualibus, persona. Hoc certe sensu dixit auctor de totius logicae Aristotelis summa, Tract. 2, cap. 2, inter opuscula S. Thomae: «In creaturis esse
«essentiae et esse actualis existentiae differunt realiter ut duae
■«diversae res... Unde in quacumque substantia creata est com-
«positio esse et essentiae, quae non est compositio materiae et
<formae, sed est *compositio duorum principiorum suppositi*, quo-
«rum essentia est potentia, et esse est actus. Unde *esse* respectu

(⁶) Est et alia ratio significandi personalitatem divinam, quae tamen
■ priori non differt quoad rem significatam, sed quoad logicam compositionem terminorum tantum, dum scilicet enuntiatur in recto quod prius ponebatur in obliquo, et vice versa. Porro si persona divina consideretur formaliter et reduplicative secundum quod est *distincta in communi natura*, et facit numerum in divinis, tunc personalitas explicari debet ponendo in recto id quod est distinctionis principium, ut puta si dicas quod est distinctus modus relativus subsistendi in natura divina. Si autem consideretur reduplicative ut est *subsistens*, quo modo consideratur semper in materia de incarnatione, quae est unio naturae creatae ad divinam personam secundum subsistentiam, tunc in recto poni debet subsistentia ipsa, ut supra in textu.

«essentiae dicitur accidens (logicum), quia est extra essentiam < rei, et dicitur substantia (reductive) quia est in genere substantiae sicut principium suppositi». Cui doctrinae conforme esth quod ipse S. Thomas dicit in tertia parte, Quaest. 19, a. 1 ad 4m: «*Esse* pertinet ad ipsam constitutionem personae». Et in Quodl. q. a, 3ad 2M : «*Esse* est id in quo fundatur unitas suppositi; «unde esse multiplex praeiudicat unitati essendi». Certum igitur est, non solum ex principiis, sed etiam ex diserta et explicita S. Thomae doctrina, quod *esse* est principium suppositi constitutivum. Certum etiam est apud ipsum, quod naturae individuae non habenti *suum esse* in se, nec suppositi nomen competit, nec ratio. Quo posito, iam non videtur tanti momenti controversia inter quosdam existens, an *esse* includatur intrinsece in significatione personae, an tantum de connotato. Ceterum, utrumque dicendum est conformiter ad doctrinam Angelici, prout suppositum vel denominative vel formaliter accipitur, iuxta superius praemissa cum de subsistentia ageretur.

Verumtamen, etiam atque etiam considerandum est quod *esse* non recte diceretur principium suppositi, si sumeretur pro existentia sine addito. Nam in intellectu existentiae praecisive qualis, nihil revera est quod ad propriam personalitatis rationem pertineat, et ideo, qui inde fundamentum accipiunt adversarii, nimis facilem sibi victoriam adsciscunt, imputantes nobis quod nostrum non est. Itaque illud *esse* de quo nunc loquimur, non est quodcumque esse, sed *esse proprium* huius vel illius numero substantiae: ad quod scilicet ipsamet transcendentaliter refertur ut potentia ad suum actum, et quo habet exsistere, non quavis ratione, sed determinate *in se*. Sicut igitur subsistentia addit supra existentiam in communi determinationem modi existendi, ita etiam *esse* quod dicitur principium suppositi, non tam late patet quam actus essendi generaliter acceptus, quia non est nisi *esse* quod ad unamquamque substantiam comparatur *ut suum*, adeoque praestat *exsistere per se*, id est, subsistere. Porro, etsi nuda existentiae notio non inveniatur in notis quae supposito et personae propriae sunt, at certe *existentiam in se* sive subsistentiam primo et principaliter in iis includi, nemo est qui infi-

cietur. Unde Damascenus, Dialect, c. 43: «Sciendum, inquit, «sanctos patres, hypostasim et individuum et personam pro eodem usurpasse: nempe pro eo, *quod per se atque in propria* <*subsistentia constat et subsistit*, numeroque differt, ac certum alium quem significat, ut Petrum, Paulum, aliquem equum, etc.». ».

Recte ergo assignata manent principia suppositi apud nos. Sed quia in supposito non solum illa sunt, per quae constituitur, verum etiam alia, quae post primum esse superveniunt, ideo :

III. – De iis quae praeter constitutiva supposito insunt.

Omnia fere sequuntur ex dictis. Etenim accidens nullo modo est principium suppositi constitutivum, nec principium distinctionis, nec principium subsistentiae eius. Si ergo accidentia sunt suppositi, fatendum sane est multa inesse supposito praeter principia quibus constituitur. Atqui revera accidentia omnia ad suppositum pertinent, quia eius est esse secundum quid, cuius est esse simpliciter. Et facile confirmatur ; nam *suppositi* nomen eatenus fuit impositum rei incommunicabiliter subsistenti, quatenus supponitur omnibus quae in re sunt, eorum praedicationem recipiendo (x). Hinc S. Thomas, in III, D. 5, Quaest. 1, a. 3 : « Est ergo ratio personae, quod sit subsistens distinctum, *t et omnia comprehendens quae in re sunt* ». Non tamen omnia titulo aequali, sed quaedam ut constitutiva, quaedam vero ut superaddita. Unde in tertia parte, Quaest. 17, a. 2, idem S. Doctor dicit : « Est considerandum quod si est aliqua forma vel natura, « quae non pertineat ad esse personale hypostasis subsistentis, « illud esse non dicitur esse illius personae simpliciter, sed secundum quid, sicut esse album est esse Socratis, non in quantum est Socrates, sed in quantum est albus. Et huiusmodi « esse nihil prohibet multiplicari in una hypostasi vel persona.... « Sed illud esse quod pertinet ad ipsam hypostasim vel personam secundum se, impossibile est in una hypostasi vel persona « multiplicari, quia impossibile est quod unius rei non sit unum « esse ». Quotiescumque igitur suppositum menti obversatur, non solum considerare oportet quid de eo debeat praedicari, verum etiam qua ratione et quo titulo praedicetur attendendum est.

(*) S. Thom., in tertia parte, Quaest. 2, a. 3.

g.

quaest. ii.

Sed iam pronum est assignare discrimen inter naturam et hypostasim ; cuius discriminis neglectus fuit haereticis occasio errandi in mysterio incarnationis, ut ab initio praemonuimus. Hinc :

De discrimine naturam inter et personam.

Discrimen illud considerari potest, vel quoad rem, vel quoad modum significandi.

Quoad rem, natura et suppositum in Deo minime differunt, ut constat. Sed in creaturis quibuslibet distinguuntur distinctione reali inadaequata, quatenus suppositum dicit naturam individuum in quacumque specie, et addit aliquid aliud, scilicet esse proprium huiusmet individui ~ ut ~ cōstitutū ~ urri, et accidentia ut integritas. « In solo Deo non invenitur aliquod accidens (sive logicum, sive physicum), praeter eius essentiam, quia suum esse est sua essentia, ut dictum est, et ideo in Deo est omnino idem suppositum et natura. In angelo autem, (ac per consequens in qualibet creatura), non est omnino idem, quia aliquid accidit ei praeter id quod est de ratione suae speciei, quia et ipsum esse angeli est praeter eius essentiam seu naturam, et alia quaedam ei accidunt, quae omnino pertinent ad suppositum, non autem ad naturam » (1).

Nunc autem, quoad modum significandi, necesse est ut tam in creatis quam in divinis natura a supposito differat, quidquid aliunde sit an in Deo una tantum persona absoluta, vel plures

0) S. Thom. Quodl. 2. a. 4 — Et nota bene quod ubicumque ait S. Thomas quod in angelo suppositum a natura non differt secundum rem. (puta l. 4 c. Gent. c. 55, et alibi passim), tunc sumit suppositum sensu denominative, ut explicatum est supra: nimirum pro eo quod sistit sub esse suo, ita ut esse sub quo sistit, sit solum de connotato. Et iuxta hanc acceptionem verum est quod suppositum, quoad ea quae importat in recto, non distinguitur in angelo secundum rem a natura. Quia in substantiis separatis non sunt principia individualia contrahentia naturam a gradu specifico ad individuum, sed unicum individuum est tota natura sive tota species.

personae relativae inveniantur. Et ratio est quia res divinas nominamus secundum analogiam inferiorum. Porro naturam semper significamus per modum formae, et cum praecisione eorum omnium, quae de constitutivo eius non sunt, Suppositum vero significamus per modum perfecti subsistentis, nihil praecidendo ex eis, quae ei insunt quocumque modo, sive sint principia ipsius constitutiva, sive non. Et hinc accipitur fundamentalis illa differentia inter unionem creaturae ad Deum *in natura* et unionem *in persona*. Hinc apparet vera ratio cur duae illae uniones in tantum distare dicantur, ut altera exhibeat absurdum et monstruosum doctrinae commentum, altera vero sublime illud arcanum quod fides catholica veneratur. Diversitas enim non provenit ex hoc quod natura divina et persona divina sint aliud et aliud, absit; sed ex hoc quod ratione discriminis in modo significandi, alius atque alius unionis modus designatur cum dicitur unio in natura et unio in persona. Si enim dicerem unionem humanitatis ad Deum factam esse *in natura*, dicerem Deum et creaturam convenisse ut partes constitutivas alicuius novae essentiae, quae amplius nec Deus esset nec creatura, sed quoddam tertium ex iunctione utriusque resultans. E contra cum dico unionem hanc factam esse *in persona*, non eam unionem designo, ex qua nova debuerit persona exurgere, quia si quid significatur ut inclusum in persona, non ideo significatur ut constitutum, quo variato, ipsum constitutum varietur necesse est.

Hinc tandem realis distinctio personae et naturae in creatis explicat qui fieri potuerit ut aliqua natura creata assumeretur a Verbo; nam si natura et persona apud nos essent re omnino idem, natura semper haberet incommunicabilitatem, quae est propria personae, et ideo, non secus ac persona, foret inassumptibilis. Distinctio autem personae et naturae tam in divinis quam in creatis quoad modum significandi, rationem exhibet cur secundum fidem dicendum sit, unionem incarnationis factam fuisse *in persona*, nequaquam vero *in natura*.

Sed haec ut summarie nunc dicta accipias velim. Adhuc enim versamur in praeambulo, in quo ne aliquid dissimulare videamur, post declarationem principiorum S. Thomae de na-

tura et supposito, oportet commemorare principia sat diversa, quae a quibusdam theologis defenduntur, et pro hac expositione ponitur sequens capitulum.

II.

DE NATURA ET SUPPOSITO PRINCIPIA AB ALIIS THEOLOGIS PROPUGNATA.

i. Opinio Caietani,

Fere consentit Caietanus quoad principia hactenus exposita, nisi quod ad constitutionem suppositi seu personae in creatis requirit modum realiter distinctum tum a natura, tum a principiis individualibus, tum ab esse exsistentiae fl), per quem substantia singularis fit incommunicabilis, ultimo in seipsa terminata, ac per hoc, susceptiva proprii actus essendi. « Est igitur *personalitas*, inquit in tertiam Partem, Quaest. 4, a. 2, realitas constitutiva personae ut sic; et ideo ad eam consequuntur negationes et repugnantiae ad esse *quo*, et esse partem, et capacitates ad personales realitates, ut sunt actus essendi, et quod est, et habens esse, et reliqua quae hypostasi attribuuntur. Est autem huiusmodi realitas in genere substantiae reductive, sicut reliquae rationes constitutivae substantiarum, ut rationale et huiusmodi, quamvis non sit differentia proprie loquendo, sed *est terminus ultimus, ac ut sic, purus, naturae substantiae* ». Consequenter opinatur Caietanus hypostasim intrinsece constitui natura individua et termino illo substantiali; propriam autem exsistentiam non pertinere ad personalitatem, nisi per modum consecrarii, quatenus impossibile est ut *esse proprium* non con-

i') Hic habes primam originem modorum substantialium, de quibus recte ait Tiphanius in suo opere de hypostasi et persona, c. 40 : « Tota haec de modis, praesertim substantialibus, deque eorum distinctione doctrina, mihi et plerisque aliis, nova et parum probabilis esse videtur. Ac eius *novitatem* vel ipsi modistae agnoscunt et confitentur. Nam Gabriel Vasquez, Disp. 41 in 3am Partem, c. 4. n. 22, loquens de modo unionis hypostaticae quem ipse defendit, ait *nunquam fortasse venisse in mentem Sanctis Patribus, eumque scholastica* * *disputatione* non multis abhinc annis adinventum esse ».

sequatur substantiam praedicta modalitate in seipsa clausam et undequaque terminatam. Quare si a Caietano quaeras cur humanitas Christi non sit persona, ratio formalis apud ipsum non erit, quia caret suo proprio esse (quamquam hoc ipsum omnino admittat Caietanus), sed ratio formalis est quia deest supradictus modus seu terminus naturae, Verbo supplente illam realitatem in natura humana, quae ex necessaria consequentia in communionem esse eius assumitur.

Fundamenta autem Caietani partim ex ratione desumuntur, et partim ex quibusdam S. Thomae testimoniis. Et ex ratione quidem nihil aliud video ab ipso afferri, nisi quod oportet distinguere substantiam sumptam pro hypostasi, a substantia sumpta pro essentia seu natura etiam individuata. Item, quod personalitas non potest in aliquo negativo consistere, sed necessario est in aliqua re positiva. Quod attinet ad S. Thomam, adducit Caietanus duo loca tantum, in quorum primo dicit S. Doctor, quod «*esse* consequitur naturam, non sicut habentem esse, sed sicut «qua aliquid est; personam autem sive hypostasim consequitur, «sicut habentem esse» (1). In secundo autem, docet quod natura non est subiectum relationis filiationis, sed solum suppositum (2); Verum haec omnia, si quid probant, probant tantum realem distinctionem suppositi a natura in creatis. Eiusmodi autem distinctio, ut ex disputatis in praecedenti articulo patet, optime stat sine additamento modalitatis, quam primus adinvenit Caietanus, quaeque non solum sine fundamento adstruitur, sed etiam in suis notis considerata, chimaerae simillima esse videtur.

Et re quidem vera, substantia creata in seipsa terminatur, fitque suppositum, per hoc ipsum quod est singularis, et completa in ratione naturae, et sistens sub suo proprio esse. Porro terminus ille a Caietano assertus nihil facit ad singularitatem, quae per individualia principia iam habetur; nihil etiam ad complementum naturae, puta humanitatis, quae ex corpore et anima

(1) S. Thom., in Tertia Parte, Quaest. 17, a. 2 ad 1^{am}.

(2) Ibid. Quaest. 35, a. 5.

rationali adaequate est q̄pustituta. Eatenus ergo aliquid conferret ad personalitatem, quatenus sine illo individuum naturae non esset susceptivum proprii actus essendi. Hoc autem gratuitum omnino est et voluntarium, quandoquidem natura substantialis individua de sui intrinseca ratione est, cui naturaliter competit habere esse per se et in se. Nec tantum gratuito inventus, verum etiam chimaericus modus esse noscitur. Nam teste inventore suo, est *terminus purus*, qui nullam dicit causalitatem, «ita quod, non «solum est extra genera causarum extrinsecarum, sed etiam «extra causas intrinsecas, quoniam nec in genere causae formalis, nec in genere causae materialis se habet ad naturam, «sed ut terminus eius > (1). Et quasi difficultatem praeoccupans, quae ultro cogitanti occurrit: < Nec hoc figmentum est, inquit, • sed testimonium habet ex terminis quantitatis : punctum enim «est ita terminus lineae, quod nulla causa est illius ». Sed contra est quod *terminus purus* nusquam aliquid positivum est praeter rem terminatam, nam punctum terminans lineam nihil omnino addit lineae nisi negationem ulterioris extensionis. D'cit enim illud lineae ultra quod nihil lineae est, et quia per hanc ipsam negationem subit denominationem termini, si linea protraheretur, eo ipso terminus esse desineret, nihil de suo esse amittendo. Hinc igitur, realitas positiva a principiis naturae realiter distincta et ab eis auferibilis, quae naturam terminaret non complendo eam, aut aliquid ei praestando per modum causae formalis. sed purum limitem afferendo, iure meritoque inter imaginationis figmenta recensetur. Simul enim aliquid adderet et nihil adderet. Aliquid adderet pro quanto asseritur esse positivum principium praeter principia constitutiva rei terminandae ; nihil adderet pro quanto dicitur esse purus terminus, cuius adaequata ratio proponitur in essendo illud rei, post quod nihil rei est. Quae omnia contradictionem involvunt, ut apparet in terminis. Dicendum igitur quod *personalitas* seu *suppositalitas* in creatis non est modus a Caietano confictus, sed individualitas subsistentis, ad quam duo requiruntur et sufficiunt : ut scilicet

(V Caietanus, ubi supra.

singulare substantiae sit integrum in natura (sic enim excluditur communitas *partis*), et sub suo proprio esse sistat (sic enim excluditur communitas *assumptibilis*).

Testimonia autem S. Thomae intentum Caietani non evincunt. - Non primum, ubi solum dicit quod *esse* non consequitur naturam sicut habentem esse, adeo ut ex dualitate naturarum in Christo minime liceat inferre quod sint pariter in eo duo esse. Natura enim est *quo subsistitur* tanquam ratione subsistendi ; solum autem suppositum est *quod subsistit* et habet esse. Et siquidem natura creata uniatur suo proprio esse, tunc est suo individuo subsistendi ratio. Sin autem proprium esse non adsit, sicut in incarnationis mysterio factum est, tunc non subsistit proprium huius naturae individuum, sed suppositum assumens subsistit et habet esse etiam secundum naturam assumptam. Non ergo necesse est ut semper multiplicetur esse subsistentiae secundum numerum naturarum. Hoc docet S. Thomas in loco citato, et nihil aliud, ut legenti patebit (x). Sed multo minus convincit alterum testimonium, ubi explicans S. Doctor quomodo relatio filiationis quam habet Christus ad B. Virginem non sit nisi rationis relatio, fundamenti loco ponit quod subiectum relationis filiationis est suppositum, non natura. Cum igitur suppositum aeternum Filii Dei sit incapax omnis relationis realis ad creaturas, relatio praedicta realis esse non potest. Hoc autem ratiocinium supponit humanitatem Christi non esse idem cum persona Verbi (quod profecto omnes confitemur), vel etiam naturam creatam semper a supposito distinguere ; nulla tamen vel apparens ratio affertur innuens realem hanc distinctionem provenire a modo sive termino, de quo hactenus fuit sermo. Non ergo admittenda videtur opinio Caietani.

2. — Opinio Suarezii.

A doctrina in praecedenti articulo exposita adhuc magis discedunt Suarez et alii post eum theologi. Sequuntur quidem Caietanum in eo quod existimant *personalitatem*, sive (ut aiunt)

(1) Amplior horum declaratio, et praesertim modi loquendi hic a S. Thoma adhibiti, habetur infra, ubi *de consequentibus unionem*, Quaest. 16-17. Vide ea, quae ibi exponuntur.

subsistentiam fl), esse modum quemdam substantialem, quo natura singularis terminatur ac veluti in se clauditur, et formaliter efficitur hypostasis : « Tertio suppono, inquit ipse Suarez, de Incarn. Disp. u, Sect. 3, in rebus creatis perseitatem existendi « non convenire naturae formaliter per se ipsam, seu per existentiam suam, sed per aliquid reale, et in re ipsa ab illa et ab « eius existentia distinctum.... Et hoc satis nobis manifestavit « mysterium incarnationis, in quo repentur humanitas in rerum « natura absque propria perseitate existendi quam ex se habet.... « Suppono in rebus creatis, per eundem omnino terminum seu « modum positivum substantialis naturae constitui rem per se « existentem et omnino incommunicabilem, et consequenter personam vel suppositum » (-).

Verum, quia praedicti theologi identificant in creatis naturam cum actu essendi, necesse est ut dicant hunc modum supervenire enti in suo substantiali esse iam praeeonstituto. In quo certe a Caietano dissentiunt, atque etiam, ut videtur, multo faciliorem ansam suis contradictoribus praebent. Nam primo, quidquid advenit rei post esse substantiale, accidentaliter advenit nisi trahatur in communionem huius esse substantialis, quod quidem in praedictorum auctorum principiis impossibile omnino est. Sequitur ergo, *modus* sic dictum *subsistentiae* esse accidens : acci-

(*) Hic nota quod si *subsistentia* in suo nativo et maxime proprio sensu sumatur, non est omnino idem ac *personalitas*, quia persona est subsistens, non quodeumque, sed distinctum seu incommunicabile, et licet nihil sit incommunicabile nisi subsistens, aliquid tamen est subsistens quod incommunicabile non est. Praeterea in Deo persona non ex eodem formaliter incommunicabilitatem habet, a quo subsistentiam. Habet enim incommunicabilitatem ex nota propria relationis, subsistentiam vero ex reali identitate cum essentia absoluta. Et ideo, etsi in documentis ecclesiasticis subsistentia nonnunquam per quamdam extensionem pro personalitate sumatur, non sunt promiscue usurpandae hae voces tamquam synonymae, quia facile deveniretur ad confusionem conceptuum.

(*) Cf. etiam Suarez in Metaphysica, ubi de subsistentia et supposito. Item Gregorium de Valentia, in III, D. 1. Quaest. 4, Puncto 2. Item varia documenta apud Franzelin, de Verbo incarnato, Thes. 30, n. 2.

dens dico, non sensu logico, prout omne id quod est praeter rationem speciei accidens vocari potest, sed sensu physico et praedicamentali, prout quidquid recipitur in eo quod praehabet esse simpliciter, eidemque inhaeret afferendo novum esse, accidens dicitur et est. Si autem est accidens, fieri nequit ut sit hypostasis constitutivum, adeoque, cum vocatur *modiis substantialis*, contradictoria iunguntur, quae sese invicem destruunt. — Adhuc, si natura est per identitatem sua existentia, ut isti auctores volunt, ergo est per semetipsam *id quod est*. Et si est per semetipsam id quod est, profecto est per semetipsam in se et per se, quin debeat consequi perseitatem existendi ex aliquo superaddito. — Denique, cum possibile sit, fatentibus adversariis, ut natura substantialis inveniatur in natura rerum sine modalitate de qua nunc sermo, contingeret, verificata hypothesis, ut substantia esset subsistens simul et non subsistens: subsistens quidem, quia non esset in alio, sed in se; non subsistens, quia careret modo subsistentiae. Sed haec profecto consociabilia non sunt.

Caeterum nulla omnino ratio demonstrativa affertur praeter illam, quam deducunt ex mysterio incarnationis. Porro ratio ista nullam habet efficaciam, ut iam insinuat est, et in sequentibus amplius declarabitur. Non ergo videtur admitti posse opinio Suarezii.

3. — Opinio Scoti.

Duae praecedentes opiniones adstruunt saltem realem ac positivam distinctionem naturam inter et suppositum in creatis. Sed Scotus in III, Dist. 1, opinatur suppositum addere tantum negationem aliquam supra naturam individuum. Et haec est negatio duplicis dependentiae: dependentiae scilicet *aptitudinalis*, quam semper retinet anima rationalis, et *dependentiae actualis* qualis invenitur in humanitate Christi. « Constituit Scotus rationem hypostaseos *in negatione dependentiae actualis et aptitudinalis*: ¶ hoc est, ut substantia sit nec actu dependens ab altero ut supposito, sicut est humana natura Christi dependens actu, nec ¶ ex se postulet talem dependentiam, -ut eam postulat anima humana etiam separata... Docet porro Subtilis, naturam singularem et integram per se constitui in tali independentia, non

i aliquo positivo ultra illam entitatem, quae est haec natura ». Ita Cardinalis Franzelin (1), qui cum multis modernis eandem sententiam sequitur. Quare, ponendo nunc a parte animam humanam, quae non est nisi pars naturae, et loquendo de sola natura singulari integra : natura illa iuxta Scotum, in ratione personae ultimo constituitur per hoc, quod actu non unitur nobiliori supposito ; si autem actu unitur, per hoc ipsum formaliter cadit a ratione personae seu hypostasis. Unde tandem natura et suppositum in creatis sunt realiter idem, et sola ratione differunt, ut concludit Franzelin, de Verbo incarnato, Thes. 30.

Videri ergo posset opinionem istam esse admittendam, immo esse veram et genuinam ipsiusmet S. Thomae sententiam. Ait enim Angelicus in tertia Parte, Quaest. 4, a. 2, ad 2um : « Naturae assumptae non deest propria personalitas propter defectum alicuius quod ad perfectionem humanae naturae pertineat, «sed propter additionem alicuius quod est supra naturam humanam, quod est unio ad divinam personam ». Et similiter in III, D. 6, Quaest. 1, a. 2, ad 5a^a : « Ex hoc ipso quod compositum ex anima et corpore non adiungitur alteri subsistenti.... sequitur quod coniunctum sit homo : unde si Christus humanam naturam quam assumpsit, deponeret, ex hoc ipso esset homo illud coniunctum ex duabus substantiis ».

Sed contra est quod repugnat omnino ut aliquid ultimo constituatur in ratione personae per negationem unionis cum altero supposito.

Etenim primo, ultima nota suppositi est incommunicabilitas, cum iuxta omnes suppositum definiatur substantia individua, id est, incommunicabilis. Atqui negatio actualis unionis cum altero supposito non facit substantiam incommunicabilem, sed solum actu incommunicatam. Ergo substantia ultimo non constituitur in ratione suppositi per negationem actualis unionis cum altero supposito. Replicabunt adversarii, non esse de ratione hypostasis incommunicabilitatem omnimodam, etiam per respectum ad potentiam Dei absolutam ; sed sufficere ut aliquid sit actu incom

(1) De Verbo incarnato. Thes. 29, Coroll. 3.

municatum et naturaliter incommunicabile, tametsi adhuc remaneat communicabile supernaturaliter sive obedientialiter, virtute agentis infiniti. Porro, inquiunt, natura integra ex hoc ipso quod integra est, iam habet incommunicabilitatem naturalem : huic accedit actualis incommunicado ex negatione assumptionis ; rectissime ergo in negatione actualis communicationis reponitur ultimum⁹ suppositi creati constitutivum (1). Sed contra, quia si quaelibet communicabilitas ad nobilius suppositum, etiam mere obedientialis, rationi personae repugnare ostenditur, eo ipso demonstratur insufficientia et nullitas responsionis. Sit itaque secundum argumentum, ut sequitur.

Nulla natura est quacumque ratione assumptibilis ab altero supposito, nisi adhuc sit ei unibilis substantialiter, id est, apta ad esse unum cum eo secundum hypostasim. Rursus, nihil alteri supposito unibile est substantialiter, nisi sit in se substantialiter adhuc incompletum. Impossibile enim est de potentia etiam Dei absoluta, ut duo substantialiter completa fiant unquam substantialiter unum, quia forent unum in eo ipso, in quo sunt duo, quod apertam involvit contradictionem. Ergo omnis communicabilitas ad suppositum nobilius, quantumvis mere obedientialis, importat in suo conceptu incomplementum in linea substantiae, et hac de causa repugnat rationi hypostasis seu personae, quae est iuxta omnes aliquid completum sive substantialiter terminatum. Ergo assumptionis negatio, cum qua in principiis adversariorum adhuc manet eiusmodi communicabilitas, nequaquam esse potest ultimum constitutivum suppositi vel personae.

Atque hinc tandem sumitur contra Scotum ratio valde efficax. Cum enim dicit quod eadem natura singularis integra, sumpta cum sola negatione unionis est suppositum, sumpta autem cum additione unionis non est suppositum, de eodem et secundum idem affirmat et negat esse completum : quod est contradictorium. Negat quidem cum dicit naturam illam adhuc esse capacem assumptionis ad alterum secundum hypostasim ; affirmat cum dicit naturam eandem, cui nihil additur, esse personam. Immo vero

(») Cf. Franzelin, ubi supra.

negatio illa unionis nequidem vera negatio esse noscitur, quia vera negatio negat aliquid; aliquid, inquam, possibile, non aliquid contradictorium, quod nihil est. Atqui in eo cui adsunt omnia positiva hypostasis creatae constitutiva, assumptio a nobiliori supposito est quid chimaericum et impossibile, uti ostensum est. Omnibus ergo modis sententia Scoti excluditur.

Ad illud autem quod ex S. Thoma obiiciebatur, dicendum quod in primo loco S. Doctor solummodo docet, non ideo deesse humanitati Christi propriam personalitatem, quia deest ei aliquid positivum pertinens ad perfectionem naturae humanae *in linea naturae*; sed quia unio ad divinam personam impedivit ne humanitas haberet suum esse proprium, ac per hoc, in se subsisteret (}), Et similiter ad aliud testimonium dicendum est quod eatenus coniunctum ex corpore et anima fieret homo subsistens si Verbum humanam naturam deponeret, quatenus ex hoc ipso oporteret dari in coniuncto proprium actum essendi, quem sola unio ad divinam personam impediabat. Non ergo dicitur quod ipsa cessatio seu negatio unionis constitueret humanitatem in esse hypostasis, sed id quod ad cessationem istam, quasi remoto prohibente, necessario sequeretur. Unde in corpore articuli docet S. Thomas quod homo subsistens habet esse completum, humanitas autem assumpta non habet esse completum, quia « quod < habet esse completum in quo subsistit, non potest uniri alteri x nisi tribus modis: vel *accidentaliter*, ut tunica homini...; vel *per modum aggregationis*, sicut lapis lapidi in acervo; vel *aliqua* < *accidente*, sicut homo unitur Deo per amorem vel gratiam >. Sed haec est ipsissima ratio, qua superius contra Scotum usi sumus (1).

(') Et idem est sensus Patrum quando dicunt Verbum assumpsisse ea omnia, quae in natura nostra plantavit. Semper enim intelligunt ea quae se tenent ex parte naturae et proprietatum eius, contra multiplices haereses de quibus infra, Q. 4. Vide dicenda ibi.

(.) In summa, quisquis vel leviter perpenderit tot et tanta testimonia huic consona, quae in sequentibus afferuntur, facile intelliget quod si inter S. Thomam et Scotum quidam apparens verbalis parallelismus ostenditur, sensus subiacens longe longeque diversus est.

Nota, — A doctrina Scoti minime discedit Tiphanius in suo opere *de hypostasi et persona*, nisi forte quoad modum loquendi. Ponit equidem formalem rationem suppositi in eo quod aliquid sit *totum in se*. Sed si ab eo quaeras quidnam illud sit, in quo ratio *totius in se* salvatur, assignat naturam singularem et integram cum sola negatione assumptionis a nobiliori hypostasi. Si enim, ait, natura haec integra retinendo semper omnia positiva,, quae prius habebat, alii supposito uniretur, eo ipso caderet a ratione totius in se, et fieret pars vel quasi pars alterius, adeoque suppositum seu hypostasis amplius non esset. Sed Scotus nihil aliud docet, ut clare ostendit Cardinalis Franzelin, ubi supra et modus dicendi Tiphanii non differt nisi in eo quod arte quadam dissimulare satagit rationem *negativi* in ultimo personae constitutivo.

Porro, argumentum, quo utimur contra Scotum, praescindit a positivo vel negativo in formali ratione personae. Solum enim impugnat falsam notionem totius et partis, ostendendo esse omnino impossibile ut ens in linea substantiae ultimo completum desinat esse completum, adeoque totum in se, quamdiu retinet omnia principia positiva quibus in seipso complebatur. Sed origo huius opinionis in hoc est, quod de totalitate substantiali iudicant *secundum phantasma* totius et partis in rebus quantitatives. Si enim seorsum ponas massam aquae bicubitalem, massa ista est tota in se; cui si adiungas aliam quantitatem aquae, statim vi additionis, quin fiat aliqua alia *ad sensum* mutatio, prior massa a ratione totius cadit, et incipit esse pars. Verum, altius philosophandum est de toto et parte, nec oportet remanere in eo quod exterior sensus renuntiat. Nam ens substantialiter completum et totum in se, est ens terminatum in linea essendi simpliciter, et hanc terminationem consequitur ex actu essendi proprio sub quo sistit; partes autem non habent actum essendi proprium, sed sunt per esse totius. Unde si quod totum fit pars per additionem ad aliud, necesse est ut vi additionis amittat suum esse proprium, ad quod remanet solum in potentia. Alias fieret quaedam

(*) De Verbo incarn p. 256.

totorum aggregatio, seu totum per accidens, non autem totum per se. « Ad rationem totius, ait S. Thomas in III, D. 6, Quaest. 2, « a. 3, pertinent duo: unum scilicet, quod esse totius compositi « pertinet ad omnes partes, quia partes non habent proprium « esse, sed sunt per esse totius, etc. ». Et in 7 Metaphys. lect. 13: « Duo quae sunt in actu, nunquam sunt unum actu; sed duo quae « sunt in potentia, sunt unum actu, sicut patet in partibus con- « tinui. Duo enim dimidia unius lineae sunt in potentia in ipsa * linea dupla, quae est una in actu... Et secundum hunc modum « Democritus recte dixit quod impossibile est, unum fieri ex « duobus, et ex uno heri duo. Est enim intelligendum quod duo < in actu exsistentia nunquam faciunt unum ».

Haec sunt principia, quae contra sententiam Scoti valent, et vim suam de integro retinent contra modum dicendi Tiphanii; quae etiam multo ampliorem confirmationem habebunt, ubi dogma incarnationis scholastico modo erit exponendum. Nunc autem, solum superest ad complementum huius praeambuli, ut principia heterodoxa de natura et supposito breviter recenseantur.

III.

DE NATURA ET SUPPOSITO PRINCIPIA HETERODOXA.

Ad heterodoxas opiniones in primis revocandae sunt notiones omnes, quae formale constitutivum hypostasis repetunt ex aliqua facultate sive proprietate naturae. Quo in genere, specialiter recenseri debet sententia reponens personalitatem *in conscientia sui*. Equidem verum est, personam non dici nisi in naturis intellectualibus, adeoque facultate instructis consciendi se. Sed si personalitas est ipsa conscientia, statim sequitur esse in Christo personalitatem creatam praeter increatam hypostasim Verbi, cum humana conscientia profecto in eo sit. Sequitur quoque esse in Deo personalitatem unicam, cum in eo non sit nisi unus intellectus et una operatio intellectiva qua et se et alia omnia cognoscit. Ceterum, eiusmodi opinio sanae philosophiae non minus repugnat quam regulae fidei. Nam, ut more

adversariorum loquar, per conscientiam non constituitur ly *ego*, sed apprehenditur dumtaxat, et ideo aliunde constitutum supponi debet. Praeterea conscientia in creaturis sumitur vel pro facultate, vel pro actu facultatis. Neutro autem modo aliquid substantiale est, sicut oporteret ad rationem personalitatis (r).

Apparet igitur quam periculosa sit personae descriptio ab aliquibus introducta: *substantia conscia sui* (2). Dum enim non distinguit inter substantiam adhuc communicabilem et substantiam simpliciter individuum, videtur continere virus praefati erroris, assignando proprietatem intellectualis naturae ut quo formaliter determinatur substantia ad esse personae. Insinuat itaque personae rationem absolvi notione naturae intellectu praeditae: quo posito, iam pronus est descensus ad gravissimos errores in materia de Incarnatione et Trinitate. Cavendum igitur ab huiusmodi novitatibus quae dogma catholicum in discrimen adducunt, et prae oculis habendum id quod recte dixit Plato: « Investigatio divinorum non recte facta, id est, non praemissis debitis disciplinis, malorum omnium est causa ».

Sed nec melius repeteretur personae constitutivum ex notis illis quibus nos unum individuum ab alio discernimus, tamquam distinctive», ut vocant, caractere, propriave indole. In his enim nihil aliud invenire est praeter determinationes quasdam accidentales quae ex principio individuante fluunt, et ideo in principiis hypostaticis nequaquam computantur, cum nullum accidens constitutivum hypostasis esse possit. Quin immo, a veritate fidei evidenter aberraret quicumque in sola individualitate naturae personalitatem agnosceret. Nam humanitas a Verbo assumpta

(¹) Quid si conscientiam abusive sumas pro eo quod est in conscientia? Sic enim accipiunt modernistae, dicentes personalitatem divinam in Christo esse iam explicandam et intelligendam de identitate cum Deo ut ab eo conscita. Horrendum hoc est, quia eiusmodi conscita identitas nihil aliud sonat quam pantheisticum quemdam idealismum, et unionem hypostaticam reducit ad nescio quam amentem mentalitatem. Vides quot venena in ea philosophia quae notionem personae esse vult, iam non ontologicam seu metaphysicam, sed psychologicam.

(2) Cf. Collect. Lac. Torn. 7, col. 541.

non est persona, et tamen propria singularitate donatur, non secus ac humanitas Socratis, vel Caesaris, atque ita porro; nec dubitare fas est quin potuisset Verbum assumere aliam numero humanitatem, aliis principiis individuatum et ex consequenti aliis notis individuantibus signatam, quamvis una semper eademque fuisset persona Verbi, in divina simul et humana natura subsistens. Ratio autem huius veritatis est quia, etsi principia individualia quibus natura specifica contrahitur, iure meritoque inter constitutiva suppositi recenseantur, non tamen ad suppositalitatem sufficiunt; faciunt enim *distinctum in natura* sed non *distinctum subsistens*, ut clare apparet in humanitate Christi. Adhuc ergo ad rationem personae aliquid omnino necessarium, deest.

Hinc generatim loquendo, fidei incarnationis manifestissime repugnant, et a theologis catholicis summo consensu reiiciuntur sententiae omnes quibus adstruitur, hypostasim in creatis *nihil prorsus addere* supra naturam integram singularem, et proprietates eius; statim enim sequeretur duas esse in Christo hypostases. Non tamen eadem fidei lege tenemur in assignando quid sit illud quod addit: an mera negatio, an aliquid positivum, et quatenus aliquid positivum, an modus terminans substantiam, an actus essendi qui per se ei debetur. Nihilominus non videtur admittendum quod sit simplex negatio assumptionis a nobiliori supposito, uti contra Scotum probatum est; nec etiam modus, substantialis, sive ad mentem Caietani, sive ad mentem Suarezii. Relinquitur ergo ut de supposito in posterum loquamur iuxta principia primo loco declarata, quae novam iterum demonstrationem habebunt, eamque independentem ab argumentis mere philosophicis, ex dogmate revelato unionis naturae humanae cum Verbo secundum hypostasim, prout in huius quaestionis expositione palam fiet.

QUAESTIONIS PARTITIO.

Primum omnium, circa unionis modum statuit S. Thomas veritatem catholicam in generali, ostendendo unionem Verbi incarnati factam esse in persona, non autem in natura (Art. 1-2».

Sed quia <ad huius veritatis expositionem aliqui per quasdam «vias erroneas processerunt» (J), statim eas excludit. Excludit positionem eorum qui dixerunt esse in Christo unam personam et duo supposita, prout fert prima opinio a Magistro in III Sent. Dist. 6 relata. Excludit similiter opinionem tertiam ibidem expositam, eorum scilicet qui volebant animam et corpus ab invicem separata, fuisse unita Verbo accidentaliter ut vestis homini. Demum statuit sensum legitimum et catholicum, exponendo opinionem secundam apud Magistrum, quae «non est dicenda «opinio, sed sententia catholicae fidei». Docet enim personam Verbi post incarnationem in duabus naturis subsistere, et ideo naturam humanam fuisse Filio Dei unitam secundum subsistentiam (Art. 3-6). Ast, cum inter theologos posteriores, circa explicationem huiusmet catholicae sententiae, exortae sint opinionum diversitates, ea tandem proponenda erit sententia, quae vera videtur atque retinenda. Continetur autem in articulis praecedentibus passim, maxime vero art. 2 ad 3um, necnon et in locis parallelis tertii Sententiarum (2), ubi quodammodo anticipantur ea quae habet S. Doctor in Quaest. 17 Summae theologiae. Denique, post explicatam unionem ut est coniunctio divinae et humanae naturae in una incommunicabili subsistentia seu esse personali Verbi, disserit Angelicus de unionem sumpta pro relatione nascente inter extrema (Art. 7-8); tum de eadem prout exsuperat uniones alias (Art. 9); tum demum de eius supernaturalitate et proprio modo supernaturalitatis (Art. 10-12).

THESIS V.

(Art. τ-2).

Unio Verbi incarnati facta est in persona,
non autem in natura.

Dictum est in antecedentibus, quod unio in natura ea est ex qua resultat natura nova; natura, inquam, duobus unitis tamquam partibus essentialibus composita, et per consequens,

(*) S. Thom. Comp, theolog. c. 209.

(*) S. Thom, in HI, D. 6, q. 2, a. 3; et q. 3, a. 2.

ab utroque componente diversa. Ratio sumebatur ex hoc quod natura significat cum praecisione reliquorum omnium, essentiam sive quidditatem sive speciem, et quia quidquid ingreditur essentiam est quoddam constitutivum talis essentiae (quo sublato, ipsa non manet eadem, sed necessario mutatur in aliam), plura fieri unum in ratione naturae, est plura concurrere inter se ut potentiam et actum ad constituendam essentiam unam, quae est tertia res resultans ex praedictorum coniunctione.

E contra, unio duorum in persona non est necessario unio ex qua resultat nova persona: persona, inquam, duobus unitis tanquam intrinsecis principiis in esse personae constituta. Ratio etiam clare apparet ex praemissis. Non enim omnia quae ingrediuntur personam sive suppositum ut constitutiva suppositi haberi debent, quia non omne quod ad distinctum subsistens pertinet, est eo ipso principium quo in ratione huius subsistentis constituitur. Sed bene intelligitur inesse alicui personae aliquid quod prius ei non inerat, ipsa persona semper eadem manente; et in hoc est valde notabilis differentia inter personam et naturam, ut suo loco ostensum est. Quare, unio in persona recte definiri potest coniunctio qua unum est ab alio indivisum secundum suppositum, sive suppositum ex coniunctione resultet, sive non. Et si quidem suppositum ex coniunctione resultat, tunc unio non est tantum in persona, sed *etiam et per prius in natura*: exemplum habes in consueta unione animae et corporis. Si autem suppositum ex coniunctione non resultat, sed praexistens incipit de novo habere aliquid quod prius non habebat, tunc unio est *solum in persona*: cuius exemplum esse potest in unione accidentis cum subiecto « Subiectum enim et accidens, < ait S. Thomas, Comp. Theol. c. 2Ji, non sic uniuntur ut ex « eis aliquid tertium constituatur... Accidens autem trahitur ad «personalitatem subiecti >. Absit tamen ut dicamus unionem accidentis cum subiecto esse hypostaticam, nam unio quae est solum in hypostasi latius patet quam unio hypostatica, ut in thesi sequenti satis apparebit. Interim vero, ut ordine quodam procedamus, oportet ab ulteriori determinatione praescindere,

et solum in generali .statuendum est unionem incarnationis vere quidem in persona, et nullo modo in natura esse factam (1).

Argumenta in contrarium sunt : Primo, id quod dicitur in symbolo: «Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita «Deus et homo unus est Christus ». Nam unio carnis et animae est *diam* in natura, et non solum in persona.

Secundo, auctoritas Cyrilli Alexandrini in actis Concilii IV adducta : < Non oportet intelligere duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam ». Cui accedit locutio apud eundem Cyrillum frequenter occurrens: ἐνωσι φυσική, vel κατὰ φύσιν, id est, unio naturalis, vel secundum naturam.

Tertio, ratio omnino obvia, quia in Deo persona et natura sunt re omnino idem. Si ergo in re ipsa non est facta unio in natura Verbi, nec etiam facta est in persona; aut si facta est in persona, etiam in natura.

Sed fides catholica in Concilio Chalcedonensi (Act. 5) definita, sic habet: «Sequentes Sanctos Patres, unum eundem- <que confiteri Filium et Dominum nostrum Iesum Christum «consonanter omnes docemus..., *in duabus naturis* inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam «sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva «proprietas utriusque naturae, et *in unam personam* atque subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum aut divisum... His igitur cum omni undique exacta cura a nobis «dispositis, definivit sancta et universalis synodus, alteram fidem «nulli licere sentire aut alios docere » (2). Ad huius autem ca-

(*) Cum persona divina nequeat recipere ullum accidens, et humana etiam substantia non possit subiecto inhaerere, quisquis dicit unionem Verbi incarnati non esse factam nisi in persona, eo ipso *implicite* iam asserit unionem hanc esse hypostaticam ; termini enim, qui uniuntur, alterius unionis capaces non sunt. Verumtamen, secundum nostros inadaequatos et praecisivos conceptus, id quod *explicite* asseritur in praesenti, formaliter differt ab eo quod in sequenti propositione ex professo demonstrandum relinquitur.

(*) Ibi explicitam definitionem habes contra duas oppositas haereses Nestorii et Eutychetis. Vide apud Socratem, Hist eccles. l. 7, c. 32, initia haeresis Nestorii, cuius praecursores fuerant Paulus Samo-

tholicae veritatis demonstrationem duo praecipua praesto sunt argumenta, quorum primum desumitur ex Scripturis apud S. Thomam, 1. 4 c. Gent. c. 34 et 35. Alterum vero ratione theologica conficitur apud eundem S. Doctorem, art. 1 et 2 huius quaestionis.

Sane vero, omne quod factum est aliquid (seclusa conversione unius in aliud, quae in proposito evidenter excludi debet), est vere illud quod factum est, sicut quod factum est homo vere est homo, et quod factum est album vere est album. Sed, Ioan. I-14, *Verbum caro* seu homo *factum est*. Igitur Verbum Dei est vere homo. Impossibile est autem ut duorum differentium persona aut hypostasi, unum de altero praedicetur. Cum enim dicitur: homo est animal, idipsum quod animal est, homo est; et iterum cum dicitur: homo est albus, ipse homo albus esse signatur, licet albedo sit extra rationem humanitatis. Et ideo, nullo modo dici potest quod Socrates sit Plato, vel aliquod aliud singularium eiusdem aut alterius speciei. Si igitur Verbum homo factum est, ut testatur evangelista, impossibile est ut Verbi Dei et illius hominis sint duae personae. Sequitur ergo quod unio est facta in persona (V).

Insuper oportet dicere quod in Christo post unionem sunt duae naturae integrae atque inconfusae, iuxta illud Apostoli, Philipp. II, 6-7 : *Qui cum in forma Dei esset... formam servi accipiens*. Ubi primum adverte quod forma hic pro integra natura accipitur, uti constanter intellexerunt Patres, et manifeste etiam apparet ex oppositione inter formam Dei et formam servi, nam forma Dei nihil aliud esse potest quam natura Dei. Aliunde vero iam explicatum est supra, qua de causa natura a nobis concipiatur per modum formae unumquodque informantis propria differentia. Nunc igitur, si ille ipse qui in natura Dei erat

satenus et Photinus. Eutyches vero, stupidi ingenii senex, ut scribit Flavianus Cp. ad S. Leonem, ut se Nestorio opponeret, naturae quoque unitatem asseruit, non intelligens quid diceret. Cf. S. Leonem, epist. 26, seq.

(1) Vide alia in eodem 1. 4 c. Gent. c. 34.

accepit naturam servi, non potest dici quod natura Dei in Christo per unionem desierit. Neque iterum dici potest quod natura servi sit corrupta in unione, quia sic non fuisset accepta. Sed nec dici potest quod natura servi sit permixta naturae Dei, quia quae permiscentur non manent integra, sed partim utrumque corrumpitur; unde et divinitas fuisset mutata, et forma servi non fuisset assumpta, sed solum aliquid eius. Et sic oportet dici secundum verba Apostoli, quod in Christo post unionem sunt duae formae, id est duae naturae. Non ergo facta est unio in natura. Ita fere S. Thomas 1. 4 c. Gent. c. 35.

Hoc etiam, ut ibidem additur c. 37, ipsius Domini Iesu Christi verba manifeste ostendunt, cum de se quandoque loquatur humilia et humana, ut est illud: *Pater maior me est* (Ioan. XIV-28), et: *Tristis est anima mea usque ad mortem*. (Matth. XXVI-38), quae ei secundum humanitatem assumptam conveniunt. Quandoque vero sublimia et divina, ut est illud: *Ego et Pater unum sumus* (Ioan. X-30), quod certum est ei secundum naturam divinam competere. Ostendunt etiam hoc ipsius Domini facta quae de ipso leguntur. Quod enim timuit, tristatus est, esuriit, mortuus est, pertinet ad naturam humanam. Quod propria potestate infirmos sanavit, quod mortuos suscitavit et elementis mundi efficaciter imperavit, quod daemones expulit, quod peccata dimisit, quod a mortuis cum voluit resurrexit, quod denique coelos ascendit, divinam in eo virtutem demonstrant. Oportet igitur unam eandemque esse personam cui utriusque naturae proprietates attribuantur, et sic, idem ac supra. Hinc Leo M. Serm. 13 de Pass. c. 4: «Cum ergo in uno Domino «nostro Iesu Christo, vero Dei atque hominis filio, confitemur «divinam de Patre naturam, humanam de matre substantiam, «licet Dei Verbi et carnis una persona sit..., intelligendae tamen «sunt ipsorum operum qualitates». Et Serm. seq. c. 1: «Quam- «vis ergo ab illo initio quo in utero Virginis Verbum caro factum est, nihil unquam inter divinam humanamque substantiam «divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius «personae fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen quae «inseparabiliter facta sunt nulla permixtione confundimus, sed

* quid cuius naturae sit, ex operum qualitate sentimus ; nec di-
 < vina enim humanis praeiudicant, nec humana divinis, cum ita
 < in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absu-
 « matur, nec persona geminetur ».

Accedit et ratio theologica. Est enim quaedam unio Verbi ad naturam humanam, per quam Deus factus est homo, ut ex revelatione habetur. Iam vero evidenter repugnat omnis unia Dei ad creaturam quae esset eiusmodi, ut Deus et creatura haberent rationem partium: ex qua scilicet resultaret quaedam tertia res, puta una nova quidditas conflata ex divinitate et natura creata, vel una nova persona ex unitis principiis consurgens. Sed quia hoc secundum non potest esse nisi mediante primo, (non enim intelliguntur plura concurrere ad constitutionem unius novae personae, nisi per prius constituent unum novum actus essendi subiectum, id est, unam novam naturam), ideo sufficienter excluditur *unio tamquam ex partibus*, excludendo *unionem in natura*. Oportet igitur concipere unionem quamdam ex qua non resultet tertium, (sive natura sit, sive persona), sed magis unionem quia Deus perfectus in sua perfectione manens, ad se trahit substantiam creatam: ut sit semper antiqua res non transmutata, scilicet Deus Verbum, naturam tamen humanam de novo habens. Fit ergo unio incarnationis secundum quod aliqua natura de novo habetur ab aliquo praeexistente, in suo esse immutabiliter permanente. Et quia habere aliquam naturam est personae, quae praedicatur ut subsistens ad quod omnia pertinent quae quocumque modo insunt, ideo tandem unio dicenda est facta *tantum in persona*. Hinc S. Thomas, Comp. Theol. c. 211: « Quia persona, hypostasis, et suppositum designant aliquid integrum, « si divina natura in Christo est ut pars, et non ut aliquid integrum, sicut anima in compositione hominis, una persona Christi non se teneret tantum ex parte naturae divinae, sed « esset quoddam constitutum ex tribus, sicut et in homine persona est quod ex anima et corpore constituitur. Sed quia divina natura est aliquid integrum quod sibi assumpsit per « quamdam ineffabilem unionem humanam naturam, persona se « tenet ex parte divinae naturae, anima vero et corpus trahun-

<tur ad personalitatem personae divinae, ut sit persona Filii < Dei, sicut etiam persona Filii hominis». Cfr. etiam Anselm.

1. 2. Cur Deus homo, c. 7.

Ad iu^u*ergo dicendum, minime necesse esse ut similitudines et comparationes teneant in omnibus; hoc enim nullibi requiritur, et multo minus in praesenti mysterio, quia unio incarnationis est singularis et supra omnes modos unionis nobis notos. Affertur ergo in symbolo similitudo consuetae unionis carnis et animae rationalis, non quasi univoca cum hypostatica unione Verbi ad humanitatem, sed solum *tanquam propinquius exemplum* quod in naturalibus habeatur. Ad cuius evidentiam in primis considera quod animae et corporis in homine oportet esse unum actum essendi; nam alias homo nihil aliud foret quam merum aggregatum duorum subsistentium, sicut videre est in angelo qui assumit corpus ut oculis mortalium appareat. Si enim corpus humanum haberet suum proprium esse in se, similiter et anima, ipsa anima vere esset purus spiritus movens corpus,, eique per applicationem virtutis alligata tamquam motor mobili. Quare, ne haec absurda sequantur, omnino necesse est dicere animam et corpus in eodem substantiali essendi actu communicare; communicant autem tamquam unius essentiae partes, ac per consequens, praedictus actus essendi est totius compositi, in eoque subiectatur. Quantum igitur ad primum, analogia est cum incarnatione, quia divinitas et humanitas vere conveniunt in eodem esse personali Verbi, ut infra videbitur. Sed quantum ad alterum non est similitudo, eo quod humanitas et divinitas non sunt partes constitutivae unius essentiae, et ideo esse personale Dei Verbi (id est existentia per relationem personalem incommunicabili modo habita) nullo modo subiectatur, nec in divinitate cum qua est omnino idem, nec in humanitate, quae non est eius receptiva, nec in natura ex ambobus composita quae non datur.

Nunc autem ulterius considerandum est cum S. Thoma in prima parte, Quaest 76. a. 1 ad 5^{mm}, quod «anima illud esse in quo subsistit communicat materiae corporali, ex qua et anima < intellectiva fit unum, ita quod *illud esse quod est totius compo-*

« λ #, *est etiam ifisius animae*, quod non accidit in aliis formis, « quae non sunt subsistentes. Et propter hoc anima humana «remanet in suo esse, destructo corpore, non autem aliae formae». Scilicet, anima rationalis est cum corpore unum actus essendi subiectum, ita tamen ut in essendo sit a corpore independens, propter gradum⁷ intellectivum quo supra caeteras corporeas formas eminet. Atque hoc modo, dum in aliis compositis ex materia et forma, dissoluto composito, perit ipsum *esse* quod amplius subiectum non habet in quo recipiatur, contingit ut dissoluto composito humano, actus essendi maneat, quia adhuc manet sufficiens eius subiectum. Quapropter, *esse* sic est compositi, ut sit etiam ipsius animae, ait S. Thomas. Et ideo exemplum unionis animae et corporis multo magis accedit ad unionem hypostaticam Verbi et humanitatis quam quaelibet alia substantialis unio materiae et formae: pro quanto scilicet humanitas et divinitas sic communicant in eodem esse existentiae, ut tamen illud esse sit esse proprium solius divinitatis, immo, nullo modo secundum rem referatur ad naturam humanam, a qua est penitus absolutum, licet in ea suppleat actum essendi creatum, prout suo loco declarabitur.

Tandem, anima non solum unitur corpori ut forma materiae, sed etiam (qua intellectiva), ut principale agens coniuncto instrumento; movet enim linguam ad proprius conceptus significandos, movet manum ad operationem artis, atque ita porro. Et simili quodam modo humanitas assumpta organum est divinitatis ad operationem redemptionis humanae: organum, inquam, non separatum, sed coniunctum in supposito Filii Dei: « Anima, prae-
«terquam quod est corporis forma, sui corporis eiusque partium perinde ac congenitorum organorum utitur ministerio. « Non enim putandum est, hominis corpus esse coniunctum intellectivae animae organum, ob id quia illud informat et perficit, sed potius quia idem cum ipsa sortitum est subsistere. « Nonne intellectus hominis ad explicandos eorum quae intelligit conceptus, lingua utitur quae corporalis est..., et tamen « intellectus nullus corporis est actus? Quemadmodum igitur intellectiva anima miris quidem, veris tamen modis geminum

« habet instrumentum, coniunctum et separatum: non secus, gloriosus Deus universo creaturarum genere veluti organo utitur «separato; illam autem humanitatem quae in Christo permanet, «tamquam organum coniunctum assumpsit, ad illa magnifica et « excellentissima Dei opera, redemptionem generis humani, sanctificationem hominum peccatorum, aeterni regni aditum. Quare « Athanasius unionem animae ad corpus, non ut ad materiam, « sed ut ad instrumentum proprium intuitus, dixit: Sicut anima « rationalis et caro unus et homo, ita... etc. » fl). Vides ergo, analogias inter unionem Verbi cum carne et unionem animae cum corpore se tenere ex parte communicationis in actu essendi, non autem ex parte compositionis essentiae, et ideo ratio obiecta non sequitur.

Ad 2um dicendum quod sensus Cyrilli est, non esse duas naturas *separatas*, sed naturam divinam coniunctam carni in uno supposito Verbi. Sese enim explicat Cyrillus, epist. ad Ioannem Antiochenum : « Unus est Dominus I. C., *quamvis naturarum* * *differentia non ignoretur*... Tua vero Sanctitas illorum ora com- « primere dignetur, qui concretionem vel confusionem vel com- « mixtionem Verbi Dei cum carne factam esse dicunt. Verisi- « mile namque est, nonnullos esse qui ista quoque de me in « vulgus iactent quasi talia dixerim aut senserim » (2). Ceterum,

il) Inter opuscula Caietani, sermo habitus coram Alexandro VI.

(*) Eadem prorsus habet et pluribus prosequitur Cyrillus, tum in apologetico contra Theodoretum pro XII capituli? (Aligne P. G. Torn. 76, col. 395-399), tum in epistola secunda ad Succensum (Torn. 77, col. 242), et alibi passim. Sed Cyrillum pro se loquentem.. suamque propriam mentem tam aperte explicantem modernistae penitus recusant, seseque existimant Cyrilli interpretes ipso Cyrillo meliores. Ratio est quia necesse habent invenire Cyrillum Chalcedonensi concilio contrarium, ut suis theoriis de dogmate ab uno sensu in alium sensum sese evolvente apte consulant. Neminem namque fugit quid praesidii eorum causae accederet, si ipse Ephesinae Synodi praeses, dux et protagonista orthodoxiae contra Nestorium, traduci posset tanquam qui incarnationis mysterium in eodem sensu revera intellexisset, quo Eutychiani Chalcedone postmodum anathematizati, unam non modo personam, sed et naturam praedicantes. Nunc autem, quantum abhorruerit Cyrillus a sensu illo, indubitanter demonstrant toties repetitae eius declarationes, secun-

ad alias similes difficultates diligenter observabis, certa esse vocabula quae nonnisi usu subsequenter! fuerunt determinata ad restrictam illam significationem quam nunc habent. Unde videmus Hieronymum inquirentem in epistola ad Damasum, utrum dicendum sit esse in Deo unam vel tres hypostases. Non quod de ipsa veritate dubitaret, sed de sensu vocis *hypostasis*, quae litteraliter idem sonat ac *substantia* apud Latinos, et ex sese, tam pro natura quam pro supposito posset adhiberi. Eadem igitur aequivocatio contingebat quoad alias voces, antequam usu ecclesiastico tolleretur. Hinc, cum Cyrillus post Athanasium, unionem Verbi cum carne dicit esse κατὰ φύσιν, (litteraliter, secundum naturam), vel etiam φυσικὴν (naturalem), vel etiam οὐσιώδη (.essentialem): iis formulis non significabatur unio in natura, prout nunc de natura loquimur, sed significabatur unio *phvsica et substantialis*, per oppositionem ad unionem *moralem et accidentalem* quam Nestorius asserebat fl'. Nec demum maiorem con-

dum quas *natura Dei Verbi incarnata* nihil aliud dicit quam naturam Verbi unitam carni in ipsius Verbi supposito. Quae etiam dicitur *una*, non unitate numerica, nec unitate compositionis tamquam ex elementis se invicem complentibus, sed unitate adunionis seu convenientiae in eadem hypostasi. «Non enim, ait ad Succensum l. c., in his solis < quae secundum naturam simplicia sunt, ipsum unum vere dicitur, sed < in his etiam quae sunt κχτζ σύνθβσιν coniuncta.... Supervacue igitur < ratiocinantur, qui asserunt, si una sit natura Verbi incarnata, prorsus < consequi permixtionem atque confusionem factam fuisse, imminuta < nimirum atque subtracta hominis natura ». Nec contra hoc est, quod Cyrillus diu reiecit formulam Orientalium seu Antiochenorum, qui volebant ut dicerentur *duae naturae post unionem indivisae*. Ideo enim reiecit, quia hac eadem formula Nestoriani utebantur, intelligentes: *indivisae sola indivisione iuris et honoris*. At postquam Orientales sensum explicassent, in quo indivisionem accipiebant, minime dubilavit Cyrillus eis consentire, sicut ipse late exponit in epistola ad Aeacium (P. G. Torn. 77, col. 182-202).

(*) Generaliter hic notandum occurrit quod diversi sensus vocum ὑπόβτοδ'. et φύοι, vel apud ipsum Cyrillum, vel apud alios antiquos Patres notati, non magis ancipitem faciunt sensum dogmatis, quam perseverans usque nunc aequivocatio vocabuli *substantia*, vel frequens usurpatio nominis substantivi *natura* seu adiectivi *physicum*, ad designan-

fusionem in sensu posteriorum Patrum inducunt concertationes ortae circa vocabula $\mu\iota\lambda'$. (*mixtio*), $\kappa\rho\alpha\sigma\iota$ (*temperatio*}, $\omicron\upsilon\gamma\kappa\rho\alpha\sigma\iota$ {*conlemperatio*} in quorum singulis aliquid notatur improprium quod heterodoxo sensui favet, et etiam aliquid idoneum quod ad catholicam intelligentiam confert, ut bene ostendit Petavius de Incarn. 1. 3, c. 2. Semper enim apud orthodoxos illos doctores, ad illam fidei confessionem reducimur, quam Cyrillus posuit in exordio librorum adversus Nestorium : *Unum esse Christum, non divisum in hominem seorsim, ei in Deum similiter, sed eundem esse et ex Deo Patre Verbum, et ex muliere hominem nostri similem, unaque Deum permanere* (x).

Ad 3um denique dicendum quod, licet *in Deo* non sit aliud secundum rem natura a persona, differt tamen secundum modum significandi. Unde aliud significatur per hoc quod dico unionem in natura, et aliud per hoc quod dico unionem in persona : non quod natura et persona sint aliud et aliud, sed quia *alius et alius importatur unionis modus*. Cum enim in significatione naturae praecedatur omne id quod non constituit essentiam, unionem fieri in natura, esset, creaturam sic uniri Deo, ut novum cum Deo ens constitueret. 'E contra, cum persona significetur ut subsistens, cuius est habere quae quomodolibet insunt, unionem fieri solum in persona, est, naturam creatam sic uniri Deo, ut incipiat pertinere ad divinum suppositum in sua semper immutabili totalitate ac perfecta integritate manens.' Et ideo recte Caietanus notat quod S. Thomas, art. 2 ad iutn, recurrendo ad distinctionem rationis secundum modos significandi inter naturam et personam in divinis, reddidit altissimam rationem quare unio facta est in persona, et non in natura. Non quod realis differentia inter unum et alterum unionis modum proveniat ex modo significandi nominum, sed quia ex modo significandi nominum fit ut unus modus unionis

<ium quidquid dividitur contra ens rationis, sive sumatur ens rationis pro eo quod in sola intellectus consideratione consistit, sive pro eo quod apud modernos ens morale appellari solet.

(*) Cyrill. 1. 1 c. Nest. c. 1.

debeat vocari *in natura*, alter vero toto coelo diversus, *in persona*. Et est ratio adeo profunda et formalis, ut non solum comprehendat quare unio est in persona Verbi, sed etiam quare sit in persona divina ut sic, ita ut, dato quod Deus non esset trinitas, sed Deitas ipsa per seipsam persona esset, (ut Iudaei intelligunt), responsio inveniretur satisfactiva argumento.

Atque hinc tandem videre est quomodo doctrina huius quaestionis per se praescindit a pluralitate personarum in divinis, itemque a dogmate quo una tantum persona creditur incarnata. Unde, ut certus ordo servetur, difficultates provenientes ex hoc quod solus Filius carnem assumpsit, non autem Pater nec Spiritus Sanctus, examinari potius debebunt in Quaest. 3, ubi de persona assumente. Nunc autem *propriissimus* obiectum praesentis disputationis est enucleatio formalis rationis hypostaticae unipnis naturae creatae cum Deo, quidquid sit an sint in Deo plura relativa supposita, an una tantum persona absoluta.

THESIS VI.

(Art. 3-6)

Haeretica est sententia eorum qui unionem incarnationis in persona, sed non in supposito seu hypostasi factam esse dixerunt. Item eorum qui posuerunt partes naturae humanae a se invicem separatas uniri Filio Dei accidentaliter. Sed fide catholica tenendum est, unionem divinitatis ad humanitatem esse hypostaticam, id est, secundum subsistentiam. Adeoque recte dici potest, personam Christi post incarnationem esse compositam, in quantum una et eadem in duabus naturis subsistit.

Post expositionem veritatis catholicae in generali excludit S. Thomas expositiones *materialiter* haereticas, quae ab anterioribus quibusdam theologis de schola Abelardi fuerant introductae, eisque opponit orthodoxam ac legitimam interpretationem. Sequitur autem ordinem trium sententiarum quae referuntur in III Sent. Dist. 6. Nimirum in art. 3 refutat opinionem primam.

Turn in art. 4 confirmat opinionem secundam, quae tamen, ut inferius ait, *non esi dicenda opinio, sed sententia catholicae fidei*. Denique in art 5 et 6 reiicit opinionem tertiam, quam simul cum prima, in eadem reprobatione confundit, affirmans quod *non sunt dicendae opiniones, sed haereses in Conciliis ab Ecclesia damnatae* (x). Nos vero praedictum ordinem paululum invertentes, primo quidem excludimus ea quae adversantur veritati, et postmodum statuimus id quod secundum fidei regulam tenendum est.

(Art. 3).

Quidam igitur dixerunt, (et est prima opinio a Magistro L c. relata), esse in Christo duo supposita, hoc est, *duos* subsistentes, quia et Verbum est subsistens, et ex coniunctione animae cum corpore resultat alius subsistens, nempe hic homo qui est individua substantia. Nihilominus, aiebant, una est persona Verbi Dei et illius hominis, quia a . Verbo Dei assumptus est homo ille : « Dicunt, in ipsa Verbi incarnatione hominem quem-
«*dain* ex anima rationali et humana carne constitutum... Con-
ii cedunt etiam hominem illum assumptum a Verbo, et unitum

(l) Mirum videri posset quod apud Magistrum tres illae sententiae tali ordine recenseantur, ut in eadem linea veniant opiniones haereticae cum doctrina orthodoxa. Verum admiratio cessabit, si quis consideret quod auctores primae et tertiae opinionis non fuerunt formales haeretici, sed theologi *qui putabant se catholice dicere*, ut ait Caietanus art. 6 huius quaestionis. Ceterum nec ipse Magister hac in re satis perspexerat veritatem Unde refert *mere historice* varias explicationes quae suo tempore prodierant in scholis, simul cum fundamentis quibus singuli opinantes innitebantur. (Migne, P. L. Torn. 198, col. 1043, seq., et 1129, seq.). Notandum autem quod opiniones erroneae primam originem habuerunt a Petro Abelardo qui propter ingenii subtilitatem, plurimam apud multos obtinuerat auctoritatem, sed et abusu dialecticae multa nova contra antiquam fidem molitus est. Vide ad exemplum quomodo sophisticated circa mysterium incarnationis in *epitome theologiae Christianae*, quam vocat Bernardus librum sententiarum eius (Migne, Fom. 178., coi. 1733).

< Verbo, etc. » fl). Sed hunc errorem facile refutat S. Thomas tribus rationibus.

Primo quia in naturis rationalibus suppositum et persona omnino convertuntur, ac per hoc, attribuere humanitati Christi proprium suppositum, est etiam attribuere illi propriam personalitatem. Unde in Concilio V, can. 5, dicitur: « Si quis introducere conetur in mysterio Christi *duas hypostases seu duas personas*, anathema sit; nec enim adiectionem *personae vel hypostasis* suscepit Sancta Trinitas, incarnato uno de Sancta Trinitate Deo Verbo ».

Secundo, quia etiamsi concederetur personam aliquid addere supra suppositum naturae intellectualis, illud quod adderet non esset aliud quam accidens, puta specialis dignitas cui specialis honor debeatur. Sequeretur ergo in opinione iTLa, hominem Christum cum Verbo Dei non uniri nisi secundum quamdam communionem dignitatis et honoris. Sed haec conclusio est ipsa haeresis Nestorii reprobata in Synodo Ephesina, can. 3: « Si quis in uno Christo dividit hypostases » post adunationem, sola copulans eas coniunctione quae secundum dignitatem quamdam vel auctoritatem est, et non « magis concursu secundum adunationem physicam, anathema sit ».

Tertio, quia communicatio idiomatum non fit inter ea quae separatione in se subsistunt. Si ergo esset in Christo aliud suppositum praeter suppositum Verbi, iam de aliquo alio quam de Verbo verificarentur ea quae sunt hominis, puta esse natum de Virgine, esse passum, crucifixum, mortuum et sepultum. Et hoc etiam damnatum est in Concilio Ephesino his verbis; « Si quis personis duabus vel hypostasibus eas < quae sunt in evangelicis et apostolicis Scripturis impartitur < voces..., et quasdam quidem velut homini praeter illud ex « Deo Verbum specialiter intellecto applicat, quasdam vero * velut Deo decibiles, soli ex Deo Patre Verbo, anathema < sit ». Sic ergo patet, inquit S. Thomas, haeresim esse olim

() Apud Magistrum Sent., ubi supra.

ab Ecclesia damnatam, dicere quod in Christo sunt duae hypostases vel duo supposita, sive quod *unio facia esi in persona, non tamen in supposito vel hypostasi*. Unde in praefata Synodo dicitur: « Si quis non confitetur carni secundum hypostasim unitum ex Deo Patre Verbum, unumque esse Christum cum sua carne... Deum et hominem anathema sit». Et haec quidem de opinione prima.

(Art. 5-6)

Fuerunt itaque alii qui intendentes vitare *dualitatem suppositorum* (quam cum *dualitate personarum* idem omnino esse intelligebant), alia via censuerunt esse procedendum. Et est tertia opinio apud Magistrum, ubi supra. « In incarnatione « Verbi aliquam substantiam ex anima et carne compositam « diffitentur, sed sic illa duo, scilicet animam et carnem, « Verbi personae unita esse aiunt, ut non ex illis duobus « aliqua substantia fieret sive componeretur, sed illis duobus « velut indumento Verbum Dei vestiretur ut mortalium oculis « congruenter appareret. Qui ideo dicitur factus verus homo, « quia veritatem carnis et animae suscepit, quae duo etiam « in singularitatem suae personae accepisse legitur: non quia « illa duo, vel aliqua res ex illis composita, sit una persona « cum Verbo, sed quia illis duobus accidentibus Verbo, non « est personarum numerus auctus, ut fieret quaternitas in Tri- « nitate». Quare, opinio ista in aliquo concordat, cum praecedenti, et in aliquo ab ea differt. Concordat, quatenus nullam agnoscit unionem secundum subsistentiam; differt, quatenus ab humanitate assumpta necessario auferendam esse videt rationem *suppositi*, id est, *completi subsistentis*. Huic tamen necessitati haud aliter consulendum existimat, quam negando in Christo unionem animae et corporis, unionem scilicet ex qua resultasset homo subsistens, adeoque perfecta hypostasis. Ceterum, tam corpus quam anima accidentaliter uniuntur Verbo, non quidem ut accidens subiecto, sed sicut vestis supposito vestito, et hac

ratione putabant auctores illi mysterium incarnationis exponere modo rationi consentaneo, quin in praecedentis sententiae errorem impingerent.

Verum, huiusmodi opinio dupliciter derogat veritati fidei. Primo, in quantum dicit non esse factam unionem animae et corporis in Christo. Sequeretur enim Christum non esse hominem verum, eiusdem speciei cum aliis, quod est haereticum. Secundo¹ in quantum vult Verbum univisse sibi partes naturae humanae unione tantum accidentali. Non quod repugnet unio accidentalis inter plures substantias, puta inter substantiam creatam et Deum, (nam licet substantia non possit esse accidens alicuius, tamen coniunctio unius substantiae ad alteram accidens esse potest, sicut cum vestis advenit homini»); sed quia unio mere accidentalis minime sufficit ad verificanda ea quae de incarnationis mysterio revelatio docet: puta, quod Deus vere sit homo, et quod proprietates humanae naturae vere attribuantur hypostasi Verbi. Sane vero, unio accidentalis inter substantias non contingit nisi dupliciter: vel secundum contactum quantitatis, vel secundum contactum virtutis. Et cum contactus quantitativus non sit nisi corporum, relinqueretur in praesenti solus conjunctionis modus qui est motoris cum mobili: quatenus Verbum assumpsisset humanam naturam, sicut angelus Raphael assumpsit corpus ut Tobiae ministraret, vel sicut Spiritus Sanctus assumpsit speciem columbae ad sui manifestationem. Sed haec assumptio non facit praedicari naturam assumptam de assumente, nec proprietatem assumpti vere transfert in assumentem. Non enim angelus assumens corpus vere corporeus praedicaretur, nec unquam Spiritus Sanctus dici potuit minor Patre propter naturam columbae in qua hominibus apparuit. Sic igitur patet, concludit S. Thomas (x), quod haec opinio non potest dicere quod Filius Dei vere sit homo, vel vere sit passus; et ideo, cum neget veritatem articulorum fidei, condemnata est in decretali Alexandri III ut haeretica (2).

Auctores autem huius sententiae muniebant se verbo Apo-

(1) In III, D. 6, Quaest. 3, a. 2.

(*) Decretalem Alexandri vide in Enchiridio, n. 330.

stoli, ad Philipp. II-7 : *Habitu inventus ut homo*, quasi Verbum se haberet ad humanitatem, sicut homo ad habitum sive vestem, nec plus nec minus. — Sed contra hoc est, quod Apostolus, ad Rom. IX aperte docet Christum hominem esse super omnia Deum benedictum in saecula. Porro, etsi propter coniunctionem cum veste dici possit homo vestitus, non tamen vestis, quod est praedicari, non *in quid*, sed *in quale*. Eadem igitur ratione, si vera esset haec sententia, Deus non posset dici homo, sed ad summum humanatus, vel potius, in carne et anima sese manifestans. — Praeterea, quid sibi idem Apostolus vellet, cum ait Filium Dei *exinanivisse semetipsum*, id est, incepisse existere in parvitate seu inanitate naturae nostrae, si unio eius ad humanitatem nihil importaret praeter id quod importat coniunctio vestis cum vestito ? An forte exinanitio fuit, cum Deus in theophaniis Ν. Γ. per creaturam sibi subiectam patriarchis apparuit ? — Sed nec videtur nomen habitus nunc sumi pro ultimo decem praedicamentorum, nam graece est σχῆμα, scilicet figura, et sensus est, Christum nihil a ceteris hominibus specie etiam externa discrepasse. Quamquam nihil adhuc sequeretur, etiamsi daremus sensum huius loci esse, quod Verbum fuit humanitate indutum velut vestimento. Et ratio est quia unio incarnationis nullum habet apud nos exemplum adaequatum, nec potest inveniri comparatio quae conveniat in omnibus. « Humana ergo natura in Christo assimilatur vestimento, inquit Angelicus (1), <non quidem quantum ad accidentalem unionem, sed quantum ad hoc quod Verbum videtur per humanam naturam sicut <homo per vestimentum ; et etiam quantum ad hoc quod vestimentum mutatur, quia scilicet formatur secundum figuram eius <qui induit ipsum, qui a sua forma non mutatur propter vestimentum. Et similiter humana natura assumpta a Verbo Dei est meliorata, ipsum autem Verbum Dei non est mutatum». Quae etiam responsio adhibenda est quoad omnes textus in quibus unio incarnationis assimilatur *inhabitationi* divinitatis in humanitate Christi (Coloss. II-9, etc.).

(1) Art. 6, ad 1um.

Omnino ergo apparet, tertiam opinionem a Magistro relatum reduci, non secus ac primam, ad haeresim Nestorii, quantum non conatur vitare nisi addendo aliquid peius: scilicet, animam in Christo non informare corpus, quod est in re ipsa negare veritatem humanitatis.

(Art. 6).

Duae opiniones hactenus refutatae, *unionem in persona non-nisi verbo tenus* affirmabant. Nam prima ponebat cluo distincte subsistentia in duabus naturis intellectualibus, quod est ponere secundum rem, personas duas. Altera ponebat partes humanae naturae quasi extrinsecus adiacentes Verbo, sicut adiacet vestis vestito vel corpus angelo, et hoc etiam est remove unionem in hypostasi. Fides autem catholica, ut in propositione praecedenti iam declaratum est, confitetur *unionem in persona veram et realem*, quae sola in causa esse potuit cur de uno eodemque Deo Verbo cum veritate praedicarentur, tam quae divinitatis, quam quae humanitatis sunt. Sed hinc statim consequitur, agnoscendum esse in hoc mysterio eum unionis modum quem praecedentes sententiae communiter reiiciebant: videlicet, unionem hypostaticam sive secundum subsistentiam. Non quod oporteat omnem unionem in persona esse huiusmodi, sed quia ratione materiae seu terminorum, alia unionis ratio debet necessario excludi.

Ad cuius evidentiam considerandum est quod unio quae est *tantum in persona seu hypostasi*, dupliciter dividitur. Nam hypostasis habet duplicem actum, ut ex praecedentibus liquet. Habet primo actum hypostaticum, seu ipsam incommunicabilem subsistentiam per quam in esse hypostasis formaliter constituitur: habet praeterea actum accidentalem, qui ad eam non pertinet nisi per accessionem et inhaerendam. Si qua igitur forma unia-tur alicui supposito, ei inhaerendo, tunc fit *unio in hypostasi, sed non secundum hypostasim*, quemadmodum videre est in omni unione accidentis ad subiectum, puta cum homo efficitur filius Dei adoptivus per infusionem gratiae. Nam gratia unitur homini

DE IPSA UNIONE HYPOSTATICA

in persona, — in esse hypostatico, (quasi homo inciperet subsistere secundum hanc formam), sed ut afferebat esse accidentale quod superadditur subsistenti. Si autem aliqua natura substantialis traheretur ad ipsam personae praesistentis subsistentiam, quatenus persona illa nullum novum esse sibi inhaerens acquireret, sed tantum inciperet subsistere duabus distinctis rationibus subsistendi, id est, tum in propria sua natura, tum in natura de novo sibi unita: tunc unio fieret *praecise in hypostasi et secundum hypostasim*, adeoque vere hypostatica diceretur (1).

Quod igitur unio eiusmodi necessario sit in praesenti mysterio agnoscenda, facile deducitur ex praemissis. Remove enim oportet *unionem per inhaerentium*, quia nec Deus est subiectum inhaesionis, nec divina natura more accidentis inhaerere potest. Et hac de causa dictum est superius, quod unio accidentalis inter humanitatem et Verbum non esset fingenda instar unionis subiecti et accidentis, sed potius instar coniunctionis duorum suppositorum, aliquo accidente unitorum: quo in casu, nulla esset unio in persona, ut constat in terminis. Relinquitur ergo *unio secundum subsistentiam*, qua sola posita, verificatur quod Deus Verbum sit homo (Ioan. I-14), et quod hic homo Christus sit Deus in saecula benedictus (Rom. IX-5). Et re quidem vera, una singularis substantia de alia substantia non praedicatur si unaquaqueque in se subsistat; aliunde vero, propositio ista, Deus est homo, nonnisi hoc modo exponi potest: Qui subsistit in divinitate, ille idem subsistit in humanitate. Omnibus ergo viis devenitur ad unionem quae sit non solum in hypostasi, verum etiam secundum hypostasim sive subsistentiam.

Ergo ad unionem hypostaticam duae conditiones requiruntur: primo, ut unio sit solum in hypostasi, et nullo modo in natura; secundo, ut sit secundum subsistentiam. Quare, nec unio animae et corporis, nec unio accidentis cum subiecto, hypostatica dicenda est: prior quidem, propter defectum primae conditionis: posterior vero propter defectum secundae. Ceterum, unio hypostatica non est ratione naturali nota, et non potest esse naturae creatae ad hypostasim creatam, sed solum ad increatam et divinam, ut postea apparebit.

Hinc in Concilio V, can. 4 legitur: «Sancta Dei Ecclesia
 «utriusque perfidiae (Eutychianae et Nestorianae) impietatem reii-
 <ciens, unionem Verbi Dei ad carnem confitetur secundum sub-
 «sistentiam» (b. Hinc Cyrillus in epistola ad Nestorium (-) :
 <Non enim dicimus quod Verbi natura conversa facta est caro...,
 «illud vero magis, quod carnem animatam anima rationali uniens
 «sibi Verbum *secundum subsistentiam*, ineffabiliter et incompre-
 «hensibiliter factus est homo, et appellatus est filius hominis». Et in alia epistola quam ut praeses Synodi Alexandrinae idem
 Cyrillus conscripsit: «Unitum autem esse carni *secundum subsi-*
stentiam confitentes Verbum, unum adoramus Filium et Domi-
 «num Iesum Christum; neque per partes ponentes et dividen-
 «tes hominem et Deum, utpote coniunctos sibi invicem dignita-
 «tis et auctoritatis unitione, (novitas enim vocis hoc est, et aliud
 «nihil; neque Verbum quod ex Deo est, specialiter Christum
 :nominantes, et simili modo specialiter quasi Christum, alterum
 «eum qui ex muliere est: sed unum scientes Christum, Verbum
 «quod ex Deo Patre est, cum sua carne... Unitum enim, sicut
 «praediximus, Dei Verbum carni secundum subsistentiam, Deus
 «quidem est omnium, dominatur autem universitati» (3).

Sed iam, ad ultimam propositionis partem conclusionis instar,
 gradum facere oportet. Est autem de compositione personae Chri-
 sti, de qua dicendum ut sequitur.

(Art. 4).

Doctrina catholica mox exposita continetur in secunda ex
 tribus opinionibus quas refert Magister, et quae sic habebat :
 <Dicunt... unam personam tantum esse, ante incarnationem vero
 «solummodo simplicem, sed *in incarnatione factam compositam*
 «*ex divinitate et humanitate*. Nec est ideo alia persona quam

(*) Enchirid. n. 175.

(*) Cyrill. Alex, epist. 4, Migne P. G. Tom. 77, col. 46.

(') Ibid. Epist. 17, col. no.

DE IPSA UNIONE HYPOSTATICA

< prius, sed cum prius esset Dei tantum persona, in incarnatione
 « facta est hominis etiam persona... Persona ergo quae prius erat
 « simplex, et in una tantum natura existens, in duabus et ex
 « duabus subsistit naturis; et persona quae tantum Deus erat,
 s facta est etiam verus homo, subsistens non tantum ex anima
 < et carne, sed etiam ex divinitate; nec tamen persona illa de-
 « bet dici facta persona, quamvis dicatur facta persona hominis.
 « Facta est igitur illa, persona quidem subsistens ex anima et
 « carne, sed non est facta persona vel substantia: *et in quantum*
test ille subsistens, composita est; in quantum autem Verbum est,
« simplex est». Hinc igitur apparet quod compositio personae
 Verbi incarnati assumebatur velut quoddam quasi symbolum se-
 cundae sententiae. Porro, auctores primae et tertiae opinionis
 ideo praecise in sententias erroneas superius reiectas abibant,
 quia omnem compositionem a divina Verbi persona removendam
 existimabant. Inspiciendum itaque est, an et quo sensu compo-
 sitio possit, imo et debeat admitti.

Videretur ergo quod dici non debet, personam Verbi post
 incarnationem esse compositam. Et primo quidem, quia Deus
 nec est compositus, nec in compositionem aliorum venire potest.

Secundo, quia persona divina est immutabilis. Si autem prius
 fuit simplex, et postea composita, profecto est mutata.

Tertio, quia in tantum divina persona incarnata assereretur
 composita, in quantum subsisteret ex duabus naturis. Atqui per-
 sona Verbi non subsistit *ex* natura humana, sed tantum *ex* di-
 vina, ut recte dicitur 1. 4 c. Gent. c. 49. Ergo a persona divina
 omnino removenda compositio.

Sed contra est quod habetur in Concilio V, can. 4 : < Si
 « quis... non confitetur, sicut Sancti Patres docuerunt, unitatem
 < Verbi Dei ad carnem... *secundum compositionem*, id est secun-
 * dum subsistentiam factam..., talis anathema sit».

Ad huius ergo quaestionis elucidationem distinguit S. Tho-
 mas duplicem respectum sub quo considerari debet persona Chri-
 sti seu Verbi incarnati, scilicet: *secundum illud quod est in se*,
 tum praeterea, *secundum rationem personae vel hypostasis*. Per-
 sona secundum illud quod est in se, idem est ac persona se-

eundum sui intrinseca constitutiva. Persona autem secundum rationem personae vel hypostasis, est persona prout in aliqua natura subsistens. Subsistere enim in tali vel tali natura, sive exercere actum existentiae secundum hanc aut illam substantialem formam essendi, est proprium hypostasis in quantum huiusmodi. Et quia natura in qua subsistitur potest esse natura etiam assumpta, non pertinens ad intrinsecum assumentis constitutivum, consideratio personae secundum illud quod est in se, non coincidit cum consideratione personae secundum rationem personae vel hypostasis. Primo igitur modo, persona Verbi est omnino simplex, uti evidentissime patet, et humana natura est ei extrinseca. Secundo modo, recte dicitur composita, quatenus inveniuntur in ea duae naturae, quarum unaquaeque est Verbo ratio subsistendi, divina quidem subsistendi simpliciter, humana vero subsistendi, ut homo fl). Hinc Damascenus, l. 3 de fide orthodox. c. 7: «Divinam itaque Dei Verbi hypostasim dicimus ante omnia exstare, simplicem nec compositam (ἀσύνθετον), omnia habentem quae Pater habet, quia eiusdem cum eo substantiae

*) Rursus notandum hic occurrit id quod supra dictum est ubi de unione in persona et unione in natura. Nam ex hoc quod unio est in persona, non sequitur quod sit etiam in natura, tametsi in Deo idem sint natura et persona: idem dico secundum rem, sed non idem secundum modum significandi. Et diversitas in modo significandi facit ut specialis ille modus unionis qui consideratur in incarnatione, debeat appellari unio in persona, minime vero in natura. — Simili itaque modo ex hoc quod persona Verbi dicitur esse composita, non licet concludere quod natura est composita, quamvis natura et persona re idem sint. Natura enim divina non significat Deum nisi secundum illud quod in se est. At persona divina significat Deum, etiam secundum quod potens est subsistere in natura assumpta. Et ideo compositio quae sequitur ad assumptionem debet appellari compositio personae sub ratione personae, minime vero compositio naturae. Nec dicas quod modi significandi nihil faciunt ubi agitur de compositione secundum rem. Hoc enim verum esset si modus significandi afferretur tamquam ratio compositionis quae est secundum rem. Sed verum non est si affertur tantum ut ratio cur specialis ille compositionis modus qui consequitur unionem secundum subsistentiam, *appellari debeat* compositio personae, sub ratione personae, non autem compositio naturae.

* est, et sola generationis relatione a Patris hypostasi discretam; ceterum in novissimis diebus, Verbum in sanctae Virginis utero habitasse, fecisque ut caro ex sancta Virgine assumpta in sua saeculis antiquiore hypostasi existeret... Incarnatus itaque est, ita ut ipsa Verbi hypostasis, hypostasis etiam carnis facta fuerit, et Verbi persona quae ante simplex erat, composita evaserit: composita, inquam, ex duabus naturis perfectis, divinitate nimirum et humanitate. "Ὡστε σύνθετον γενέσθαι τὴν πρότερον ἀπλήν οὐσαν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν, σύνθετον δὲ ἐξ δύο τελείων φύσεων, θεότητό τε καὶ ἀνθρωπότητο ».

Ad ium igitur dicendum quod dupliciter dici potest aliquid componi ex pluribus. — Uno modo tanquam ex partibus, id est, ex principiis non habentibus proprium esse, sed concurrentibus ad constitutionem totius, cui soli competit esse primo et principaliter. Et hoc sensu, persona Christi nec habet in se compositionem, nec in compositionem alicuius venit. De ratione enim summae simplicitatis est, ut nec composita sit ex partibus, nec componibilis alteri tanquam pars (x). — Alio modo dicitur compositum ex diversis, illud in cuius esse plura conveniunt, quin tamen esse ipsius ex coniunctione causetur, vel in aliquo resultante subiectetur. Et per hunc modum persona Christi componitur ex naturis, quia in esse personali Verbi convenit una et altera natura, quamvis aliter et aliter: humana quidem per assumptionem, divina vero per identitatem (2). Porro, tantum abest quin posterior ille modus aliquem importet defectum in persona quae dicitur composita, ut e contra, infinitam in ea arguat perfectionem. Assumere enim ad suum esse aliquid quod nec est, nec efficitur pars propriae naturae assumentis, nonnisi actui pu-

(') Nota quod pars est semper in potentia ad perfectionem totius; et ideo cum Deus sit simplicissimus simplicitate perfectionis et actus, omnino repugnat ut pars totius existat.

(*) Illa compositio personae ex naturis, inquit Angelicus in responsione ad 2ura, non dicitur esse ratione partium, sed potius ratione numeri: sicut « omne illud in quo duo conveniunt, potest dici ex iis compositum ».

rissimo convenire potest, ut postea apparebit. Priorem ergo compositionem excludit Angelicus, cum dicit personam Verbi, *secundum illud quod est in se*, esse omnino simplicem ; et alteram tantum admittit, ubi ait personam Verbi esse compositam *secundum rationem personae vel hypostasis*, seu *in quantum unum duobus subsistit*. Sed quia verbum compositionis calumniabile est, inquit S. Bonaventura, in III, D. 6, a. 1. q. 2, non est passim adhibendum absque adiecta declaratione: per quam scilicet excludatur intellectus compositionis, prout apud nos communiter accipi solet, id est, compositionis partium (^,

Ad 2°“ dicendum quod ratio procederet, si persona Verbi diceretur esse composita secundum illud quod est in se, vel venire in compositionem alicuius per modum partis. Nunc autem asseritur composita, quatenus ex hoc solo quod humanitas trahitur in communionem esse personalis Verbi, incipit Verbum sine sui mutatione esse hypostasis divinae simul et humanae naturae, cum prius non esset nisi divinae.

Ad β113 denique dicendum quod si *ly ex* determinet illud quod est Verbo ratio subsistendi simpliciter. Verbum non potest dici subsistere ex humanitate. Et hoc sensu ait S. Thomas, loco citato contra Gentes: «Hypostasis non extenditur extra terminos illius naturae ex qua subsistentiam habet. Non autem «Verbum Dei subsistentiam habet ex natura humana, sed magis

(; Quidam distinguunt compositionem *ex his*, et compositionem *cum his*. Per compositionem *ex his*, intelligunt compositionem tamquam ex partibus, et consequenter illam remouent a Verbo. Per compositionem *cum his*, intelligunt compositionem quae est solum, *simul cum alio positio* ; volunt autem personam Verbi esse compositam cum his. Verum compositio *cum his* nondum explicat unionem secundum subsistentiam, quia, ut dicit S. Thomas in III, D. 6, q. 2, a. 3, tam prima quam tertia opinio admittebat compositionem cum his. Nam et in homine vestito qua tali, habetur eiusmodi compositio, et similiter in quacumque accidentali unione duorum subsistentium. Potius igitur dicendum quod compositio incarnationis est omnino singularis, et non solum *cum his*, verum etiam *ex his* dici potest, pro quanto Verbum exercens suum personalem actum in natura tum divina tum humana, ex natura divina subsistit simpliciter, ex humana autem subsistit ut homo.

«naturam humanam ad suam subsistentiam vel personalitatem
 « trahit; non enim per illam, sed in illa, subsistit ». Si autem Iv
 designet in confuso illud quod est Verbo ratio subsistendi,
 vel simpliciter, vel in quantum homo, recte dici potest Verbum
 subsistere ex divinitate et humanitate. Unde in eodem capite
 contra gentes S. Thomas docet : « Cuiuslibet rei subsistentis
 « oportet esse unam naturam tantum per quam simpliciter esse ha-
 it beat: et sic Verbum Dei per solam naturam divinam simpliciter
 « esse habet, non autem per naturam humanam. Sed per eam habet
 « quod sit hoc, scilicet quod sit homo ». Et rursus in tertia Parte,
 Quaest. 2, a. 4, ait esse in Verbo aliam et aliam rationem sub-
 sistendi. Et denique, in symbolo Athanasiano legitur : « Perfe-
 « ctus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne
 « subsistens ». Et sic patet responsio ad instantiam.

THESIS VII.

(Art. 2, ad 3um. — In III, Dist. 6.).

Non explicatur unio incarnationis per hoc quod Ver-
 bum assumpsit naturam cui omnia adsunt positiva hypo-
 stasis creatae constitutiva, et sola deest ad personae ratio-
 nem assumptionis negatio. Item nec per hoc quod huma-
 nitas propriam habens existentiam, sed modalitate perso-
 nalitatis destituta, formaliter coniungitur Verbo per quem-
 dam, ut aiunt, unionis modum substantialem. Item nec per
 hoc quod personalitas Verbi est loco illius termini quo
 alias, iuxta Caietanum, natura creata ultimo terminatur et
 fit suppositum. Sed explicatur per hoc quod humanitas sic
 communicatur Verbo, ut in illo exsistat, et non in semet-
 ipsa ; quatenus scilicet, cum omnis realis natura creata non
 sit secundum se nisi aliquid *sustentabile* in ordine rerum, et
 non consequatur esse *sustentatum* nisi ex unito sibi actu es-
 sendi, esse personale Filii Dei supplet vices creati existen-
 tiaie actus qui assumptae humanitati naturaliter debebatur.

Ingredimur quaestionem usque nunc agitatam inter catholi-
 cos Cum enim omnes uno corde credant atque uno ore profi-

quaest. η.

teantur, Christum esse verum Deum simul et verum hominem unam personam, unum Verbi suppositum in duplici natura subsistens, (quia haec est fides orthodoxa quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, salvus esse non poterit): ulterius fit inquisitio *de scientifica. expositione* eius quod communi fide tenetur. Quidam enim dicunt: obiectum quod fide catholica credimus, adaequatur per explicationem primam. Alii dicunt: non, sed per secundam vel tertiam. Nos dicimus: nequaquam, sed per ultimam. Quare, si refutando unam vel alteram ex his de unione hypostatica sentiis, arguo et dico: Expositio in quam *scientificae* resolvit obiectum communiter a nobis creditum non reddit id ipsum quod creditur, sed reddit aliquid aliud quod non est vera incarnatio, nec vera unio humanitatis ad Verbum secundum subsistentiam: absit ut tibi imputem errorem in fide, vel recenseam quemquam inter haereticos aut dubiae notae catholicos. Sed unice expono quid post summos magistros *de vera aequatione obiecti crediti* tenendum videatur, et iure meo utor proponendo omnia argumenta quae ad rem facere possunt. Ceterum, quia hic tantum valet auctoritas quantum ratio, si rationes appareant convincentes, approba quod dico. Sin minus, remaneamus uterque in propria sententia, donec forte Ecclesia cui in rebus fidei parati sumus omnes obedire, aliquid de hac controversia determinaverit. His igitur praemissis :

Excluditur sententia Scoti et Thiphanii.

Haec sententia vult, Verbum assumpsisse humanitatem cum omnibus principiis quibus homo quispiam subsistens constituitur: omnis enim realitas substantialis quae est in Petro, invenitur univoce in humanitate Christi. Nihilominus humanitas illa non est quid subsistens, nec persona, quia ex hoc solo quod assumitur, cadit a ratione *totius in se*, et induit quamdam rationem partis. Unde tandem, una est in Christo persona et unum suppositum, licet in eo sit *actu* id omne quod cessante unione constitueret suppositum distinctum a supposito Verbi.

Sed contra est quod in hac sententia humanitas est aliquid substantialiter completum : completum, inquam, in omni linea substantiae, sive substantia accipiat pro natura, sive accipiat pro hypostasi. Ergo humanitas est per se suppositum distinctum a Verbo. Ergo non pertinet ad suppositum Verbi. Omnes consequentiae sunt apertae atque evidentes. Satis est igitur ut demonstretur antecedens. Porro demonstratio ista facili negotio perficitur, quandoquidem fatentibus adversariis, nihil positivum humanitati deest quod ad ultimum suppositi complementum requiratur. Aliunde vero, impossibile omnino est ut eadem humanitas amittat rationem totius completi propter solam adiunctionem ad Verbum, quia per additionem ad aliud nihil fit ex completo incompletum in eo ordine in quo de se complementum habet, nisi pereat vi unionis ultimus actus constituens in esse completo (1). Hic autem vi additionis nihil perit. Ergo dicere quod ratione additionis ad alterum humanitas fit incompleta substantialiter, adeoque cadit ab esse hypostasis, idem est

(*) Hoc principium sumitur ex ipsis rationibus formalibus totius et partis, et valet in omni ordine. — Vide hunc lapidem qui nunc iacet in terra et postea domui aedificandae aggregatur, muroque superimponitur. Caditne vi additionis a ratione totius, in hac ipsa linea in qua prius erat et manet completum, hoc est, in linea totius substantialis, et ut sic dicam, suppositalis ? Minime. Semper est aliquod totum in se subsistens, sed incipit esse pars pure et simpliciter in ordine illius totius per accidens, in quo nec erat nec est completum. — Attende nunc combinationem chemicam quam periti iure meritoque distinguunt a meris mixtionibus. Habes duo substantialiter completa et perfecta, puta oxygenium et hydrogenum. Vi combinationis quae responderet additioni in sententia Scoti, utrumque cadit a ratione totius substantialis, et non solum totius suppositalis, sed etiam totius essentialis seu naturalis. Sed hoc praecise est quia vi additionis seu combinationis perit actus quo constituebantur in esse completo naturae et suppositi ; perit forma substantialis, perit esse, et fit novum ens, scilicet aqua, cui actu non immanet nisi materia utriusque componentium. — Quorum omnium ratio metaphysica et veluti mathematica est, quia quamdiu retinentur omnia positiva quae in aliquo ordine complent, tamdiu manet ens in eodem ordine completum. Si quid igitur sit ultimo completum in omni linea substantiae, et nihil amittat eorum quae complent, semper erit in hac ipsa linea completum, adeoque hypostasis sive suppositum.

ac dicere quod complementum non habet retinendo *actu* omnia principia suae completionis, quod est contradictorium in terminis.

Praeterea, ratio unitatis in negatione divisionis reponitur il). Omnis autem negatio fundatur in positivo- Ergo in omni unitate oportet invenire aliquid positivum in quo fundamentum habeat indivisio. Et si quidem unitas sit unitas simplicitatis, positivum illud est ipsa entitas simplicis. Si autem sit unitas compositionis, debet esse certa quaedam actualitas in qua unita aliquo modo communicant : sicut anima et corpus communicant in eadem completa ac perfecta essentia, sicut individuum naturae et actus essendi communicant in eadem actualitate existentis per se et in se, sicut subiectum et accidens communicant in eodem esse secundum quid, sicut lapides domus communicant, in eadem forma artificiali, atque ita porro. Ex his igitur principiis quae perspicua sunt satis, sic arguo : Omnis unitas quae ultimo explicatur per ipsam indivisionem. quin detur aliquid positivum indivisionem fundans, est unitas chimaerica. Atqui in sententia Scoti unitas Verbi incarnati ultimo explicatur per indivisionem ipsam, et excluditur omne positivum quod indivisionem tundet. Ergo unitas quam adstruit haec sententia, non est unitas vera, sed imaginaria et ficta. Maior constat ex ipsa formali ratione unitatis. Minor probatur, quia humanitas et Verbum non communicant neque in natura, neque in substantiali existentia, neque in qualibet alia forma, *sed ratio cur sunt unum, est quia indivisa sunt, et ratio cur indivisa sunt, est quia divisa non sunt* (2). Non solum igitur hypostatica unitas est impossibilis, sed ne elementum quidem cuiuscumque alius unionis adhuc est assignatum.

Tertio, non apparet quomodo vitetur inconveniens primae opinionis apud Magistrum, quae ponebat in Christo unam per-

(*) Cf. S. Thomam, in prima parte, Quaest. 11, a. 1, et de Pot. Quaest. 9, a. 7.

(*) Nec refert dicere quod sic vult Deus, et sic facit Deus. Nam Deus non potest facere hominem absque intrinsicis principiis hominis, et similiter non potest facere indivisionem absque formali causa indivisionis ; alias faceret ut idem esset simul et non esset.

DE IPSA UNIONE HYPOSTATICA

sonam et duo supposita. Asserit enim Scotus duos sistentes in esse suo, et ita sistentes in esse suo, ut cessante unione, absque ulla additione vel mutatione intrinseca ex parte etiam naturae assumptae, tam humanitas quam Verbum singillatim subsisterent. Ergo et stante unione, humanitas in suis intrinsecis considerata existit in se, subsistit, et est hic homo. Unde tandem resolvitur haec sententia in sententiam eorum qui dicebant, «in * ipsa Verbi incarnatione hominem quemdam assumptum a «Verbo et unitum Verbo». Nam teste S. Thoma in III, D. 6., Quaest. 2, a. 1, prima ex tribus opinionibus supra relatis asse-
rebat quod *assumptum non tantum habet rationem humanitatis, sed
diam hominis, et tamen non potest dici aliquis quia est alteri
digniori adrunctum* (1).

Accedunt quarto argumenta quibus repugnare ostenditur omnis unio secundum hypostasim inter eas substantias quae habent singulae propriam existentiam. Sed cum in hoc puncto Suarez minime differat a Scoto, communis amborum assertio communem in sequenti paragraphe statim habebit confutationem.

§ 2.

Ubi refutatur sententia Suarezii.

Dico Suarezium cum Scoto consentire quatenus nullam realem agnoscens distinctionem inter essentiam et esse, utrumque terminum in unione incarnationis propria vult existentia existere; nam et Verbum est suum esse, et similiter humanitas cum suo acto essendi omnino identificatur. Discedit tamen Eximius a Subtili quatenus videt apertam repugnantiam in eo quod humanitati assumptae omnia adsint positiva hypostasis creatae constitutiva; itemque quatenus intelligit chimaericam fore uni-(*).

(*) Mutantur ergo appellationes, sed res ipsa non mutatur. Illud idem quod prima opinio vocabat *hominem assumptum*, Scotus vocat *humanitatem assumptam*. Et illud idem quod dicebant cadere per assumptionem a ratione personae, sed non hypostasis, Scotus dicit cadere a ratione tum personae tum hypostasis. Caetera sunt identica.

tatem quae ultimo resolveretur in ipsam negationem divisionis, verbo quidem tenus assertam, sed omni interim obiectivo fundamento carentem. Et ideo, ad vitanda eiusmodi inconvenientia, aufert ab humanitate Christi substantialem illum personalitatis modum de quo dictum est supra, et loco eius ponit alium modum pariter substantialem, quem *unionis* vocat, ut eo mediante, humanitas copulata Verbo iam pertineat ad eius hypostasim, eique propria efficiatur.

Sed contra est quod haec sententia a vera explicatione unionis hypostaticae dupliciter deficere videtur : primo in eo quod commune habet cum opinione Scoti, secundo in eo quod adstruit ex propriis.

Primo itaque reiicitur sententia Suarezii, pro quanto multiplicat in Christo substantiales existentias. — Et totius summa demonstrationis est, quia oportet ut unius hypostasis non sit nisi unum substantiale esse existentiae. Quod quidem principium, tum ex analysi metaphysica, tum ex communi intellectu terminorum, tum ex omnimoda impossibilitate subtrahendi ab humanitate Christi rationem subsistentiae si propria ei tribuatur existentia, invicte demonstratur,

Ex analysi quidem metaphysica. Etenim, una hypostasis est unus subsistens ; unus subsistens est unus existens in se ; unus existens in se est ens indivisum indivisione fundata super ipsum esse primum, a quo denominatur ens simpliciter, et hoc est substantiale esse existentiae. E converso, ubi dantur duae substantiae quarum unaquaeque propriam existentiam habet, ibi sunt duo habentia esse in se ; et ubi sunt duo habentia esse in se, ibi est ens et ens, hoc est, ens primo et simpliciter divisum ab ente, quamvis adhuc concipi possit indivisio quoad convenientiam in aliqua coordinatione, quae non facit unum per se, sed unum per accidens. Cogita rursus lapidem qui prius seorsum iacet in terra, et postea aliis lapidibus adiungitur ad domum efficiendam : profecto semper remanet divisus ab aliis in linea entis simpliciter, et non fit pars ab aliis indivisa nisi in ordine compositionis aggregativae quae est forma artificialis, non autem actus entis in quantum est primo ens.

Ex communi intellectu terminorum. Nam si praescindamus a disputationibus scholae, inveniemus nos per hoc nomen *subsistens* apprehendere illud quod habet esse in seipso, nihilque aliud ad rationem subsistentiae desiderari. Ideo in uno subsistente unum esse, quia si plura sint propria sibi existentia donata, iam totidem subsistentia confitearis necesse est. Et re quidem vera, quisquis Eutychianae controversiae monumenta percurreret, videbit fuisse communiter tum a Patribus catholicis tum ab haereticis Monophysitis admissum hoc principium : subsistentiam videlicet converti cum propria uniuscuiusque substantiae existentia. Hinc illud dilemma Severi Monophysitae (1) : « Si «duas naturas dicitis, vel illae subsistentiam habent, vel ea carent. Si subsistentiam habent, personas duas introducitis, Christos duos, filios duos. Sin subsistentia carent, iam in rerum « natura non existunt ». Cui dilemmati respondebant Patres catholici, non quidem negando argumenti suppositum, sed distinguendo ὑπόστασιν, ἐνυπόστατον, et ἀνδρόστατον, ut videre est apud Damascenum, c. 43-45 dialecticae (2). Quippe, iuxta Damascenum, hypostasis est distinctum subsistens : « Sciendum, inquit c. 43, sanctos Patres hypostasim et individuum et personam nam pro eodem usurpasse, nempe pro eo quod per se atque « in propria subsistentia constat et subsistit, numeroque differt, « ac certum aliquem significat, ut Petrum, Paulum, aliquem « equum. Hypostasis porro παρὰ το δφεστάναι, hoc est, a subsistendo dicta est». Enhypostaton vero dicitur, vel natura specifica quae in hypostasi est ut ratio exigitiva subsistentiae, vel pars naturae quae in toto existit et per esse totius, vel denique natura aliqua assumpta quae suo proprio esse carens existit existentia assumentis. « Proprie enhypostaton est, ait « Damascenus, c. 44, aut quod non per se et seorsum subsistit, « sed consideratur in hypostasibus, v. g. species sive hominum « natura... Aut quod cum alio ad totius cuiusdam generationem « componitur, unamque hypostasim compositam efficit, utputa

(¹) Apud Migne, Patrol, graec., Toni. 94» Pa& 1016 in nota.

(²) Migne, Patr. graec., Torn. 94» Pa& 614 et secl.

< homo ex corpore et anima constitutus est ; nec vero anima
 « sola dicitur hypostasis, nec item corpus, sed dicuntur ambo
 < enhypostata... Rursus autem, *enhypostaton dicitur natura ea quae*
< ab alia hypostasi assumpta, ut in illa existat consecuta est. \i-
ι·ρα·. πάλιν ἐνυπόστατον ἢ δφ' ἐτέρα ὑποστάσεω προσληφΟ-εῖσα
 < φύοι , και ἐν ἑαοτη εοχηκοῖα την ὕπαρ ιν. Unde etiam Do-
 < mini caro, cum per se ac seorsim ne momento quidem temporis
 c exstiterit, nec proinde hypostasis est, sed potius cnhypostaton
 cquid». Denique anhypostaton, vel est id quod nullo modo
 existit, vel id quod alii inexistit, ut accidens. « Sed et anhy-
 « postaton duplici modo dicitur. Interdum enim id quod nusquam
 - omnino est significat ; interdum vero id quod in seipso esse
 « non habet, verum in altero existit, hoc est, accidens » . Sic ergo
 solvebant Patres argumentum Eutychianorum, pro quanto inter
 hypostasim et anhypostaton dicebant mediare enhypostaton, seu
 naturam substantialem non existentem per proprium esse, (alias
 foret in se subsistens), sed per esse personae assumentis a quo
 formaliter habet sustentari extra causas.

Tandem, quicquid habet propriam existentiam, per se est
ipsum quod est, et ex consequenti natum est per se consistere
 in natura rerum. Nam si per se solum non posset sustentari
 extra causas, sed indigeret alio comprincipio, ergo per se solum
 non esset nisi quoddam principium entis. Et contra, si non est
 purum principium entis, sed ipsum existens in se, evidentissime
 sequitur quod separatim consistere natum est in natura rerum.
 Quo posito, quaero: Estne illud subsistens, necne ? Si subsistens
 dicis, ergo quaecumque substantia habens propriam existentiam,
 est subsistens Si autem dicis non subsistens, peto quam notio-
 nem habeas subsistentiae et subsistentis, cum neges subsistere
 rem quae solide constat a parte rei, quin ad hoc indigeat quo-
 cumque subiecto vel comprincipio sibi unito ?

Frustra igitur finges necessitatem adiunctae negationis ad
 subsistentiae complementum, nam certe in conceptu subsistentiae
 nihil negativum continetur, licet positivam subsistentiae rationem
 quandoque per negationem circumloquamur, ut si ly *in se* et *per*
se exponamus per ly *non in alio*. Frustra etiam imaginaberis

personalitatis modum. Modus enim ille ex hypothesei adversariorum qui ubique identificant essentiam cum esse, superveniret enti in seipso iam exsistenti, adeoque non constitueret subsistens, sed aliunde constitutum praesupponeret. Hinc tandem, si humanitas Christi propria exsistit exsistentia, est etiam subsistens in se; et si est subsistens in se, profecto a Verbo subsistentia differt; et si a Verbo subsistentia differt, nequaquam unitur ei secundum hypostasim.

Concludendum itaque quod omnes sententiae quae humanitati Christi tribuunt proprium esse, id statuunt cum quo hypostatica unio nequit omnino componi. Vel enim sunt duo supposita in Christo, vel si una tantum est hypostasis, super unius incommunicabilis exsistentiae actualitatem unitas suppositi fundetur oportet, omnia intelligendo iuxta ea quae infra declarabuntur. Et sic etiam patet legitimitas praecedentis asserti, quando dictum est realem distinctionem inter essentiam et esse in creatis, theologica ratione constare. Conclusio enim theologica illa est, quae ex veritate revelata per ratiocinium deducitur. Rursus revelata veritas est quod natura humana in Christo unitur Deo secundum subsistentiam. Denique ex huius veritatis revelatione statim licet sequentes deductiones eruere: Si aliqua natura creata unitur Deo secundum subsistentiam, propria subsistentia careat necesse est; propria autem subsistentia nusquam careret, si realitas naturae substantialis et actus exsistentiae essent unum quid et idem. Ergo haec duo nequaquam idem sunt, imo vero inter se ita realiter distinguuntur, ut creatae exsistentiae actus possit suppleri per esse personae assumptis, quae nonnisi hoc modo vere dici poterit in duabus naturis subsistere, et ambarum attributionem haud fallaciter suscipere in se. Haec, inquam, simplicissima est analysis principii revelati cui innitimur, et argumentum inde deductum generaliter valet contra eos omnes qui in Christo exsistentias multiplicant pro numero naturarum, adeoque tam opinionem Scoti impetit, quam modum dicendi Suarezii. Caeterum, ab ineluctabili necessitate conclusionis minime se expedit Suarez ope modorum substantialium, et hoc ad confirmationem praecedentium paucis restat ostendendum.

Reiicitur unio explicata ope modorum substantialium. - Et modorum dico substantialium, quia unum aufert Suarez a natura assumpta ne propriam habeat personalitatem, et alterum in ea substituit quo sit secundum hypostasim unita Verbo.

Porro, quod ad *modum personalitatis* attinet, iam ostensum est quomodo in Suarezii sententia nequeat esse nisi merum accidens il). Si autem merum accidens, ergo non obstante carentia eius, humanitas Christi adhuc est ultimo completa in omni linea substantiae, statimque redeunt consequentiae quae superius contra Scotum urgebantur. Et sane, actualitas seu perfectio substantiae in quantum huiusmodi non consideratur nisi secundum rationem essendi per se seu in se. Insuper, si creata natura est per identitatem suum exsistere, iam ex sese est *actu* per se et in se : *actu*, inquam, *et non solum aptitudine seu naturali exigentia*. Quidquid ergo ei supervenit instar modi in ea subiectati, eamque ulterius determinantis, extra omnem lineam substantialitatis necessario invenietur. Non enim valet si dicas quod modus ille adhuc complebit rationem essendi in se, quatenus faciet naturam tam perfecte esse in se, ut amplius non possit assumi ab altero supposito. Hoc, inquam, nihil est, quia cum impossibile sit ut aliquid existat simul in se et non in se, quidquid ex sua essentia iam est actu exsistens in se, ex sua etiam essentia excludit possibilitatem assumptionis, quin ad hoc ulteriori indigeat determinatione, prout ex sola terminorum analyst luculenter constare videtur. Non ergo apparet qua ratione modus a Suarezio assertus vel verosimiliter diceretur facere ad substantialitatem, adeoque inter substantialia principia debere aut posse recenseri.

Sed si modus personalitatis esset accidens, quanto magis *modus unionis* quo humanitas uniretur Verbo. Nam licet immerito, ut dixi, non tamen cum tam evidenti contradictione assereret quis modum personalitatis, claudendo et terminando naturam, complere rationem essendi in se. Ast modus unionis non solum nihil confert ad rationem essendi in se, sed magis illam aufert ab humanitate Christi, quam facit esse, non sui ipsius, sed(*)

(*) Vide supra, de natura et supposito. Opinio Suarezii.

alterius, id est, Verbi. Non ergo *substantificat*, sed magis *desubstantificat* humanitatem, et ideo si substantialis nihilominus asseritur, deberet substantificare Verbum, ipsumque Verbum afficere, tribuendo ei esse per se et in se secundum naturam humanam. Quae consequentia cum sua absurditate satis superque excludatur, dicendum superest modum unionis nihil aliud fore quam humanitatis accidens: quo posito, humanitas coniungeretur Verbo, mediante accidente, et ex consequenti unio foret accidentalis, minime vero secundum subsistentiam.

Vides igitur quomodo haec sententia, velit nolit, imitetur opinionem tertiam apud Magistrum, sicut etiam sententia Scoti scientifice considerata videbatur reduci ad opinionem primam. Nam auctores tertiae opinionis auferebant informationem corporis ab anima, ne cogerentur confiteri hominem subsistentem seorsum a Verbo. Suarez aufert personalitatis modum quem ad hoc ipsum invenit ut posset auferre. Insuper, auctores tertiae opinionis volebant partes humanitatis uniri ad Verbum accidentaliter, mediante quodam contactu. Suarez vult ut humanitas uniatur mediante modo, quem utique omni ope contendit non esse accidens, sed frustra, ut pluribus ostendit Tiphanius (x): quippe accidens est id cui competit supervenire subiecto in esse simpliciter iam praeconstituto.

Accedunt demum nonnullae rationes impetentes sententiam Caietani, de qua iam in sequenti paragraphe agendum est.

Ubi Caietani opinio reiicitur.

Uti supra praemisimus, primus inventor modi personalitatis, Caietanus fuit; quem in hac novitate secutus est Suarez, recedendo tamen ab eo et a reliquis scholae S. Thomae theologis quoad fundamentalia principia de constitutione entis. Quare, contra Caietanum non sunt omnia praecedentia argumenta in quibus impossibilis ostendebatur unio hypostatica, si semel as-

(¹) Tiphani. de hypostasi et persona, c. 41 et seq.

sumptae humanitati propria attribueretur existentia. Non enim unum esse in Christo Caietanus diffitetur, sed solum vult unionem hypostaticam formaliter consistere in aliquo alio quam in tractione humanitatis ad esse increatum Verbi : in aliquo, inquam, quod ordine causalitatis antecedit, et est natura prius. Nam si Caietano credas, unio incarnationis formalissime in eo reponitur, quod personalis relatio Filii Dei terminat naturam humanam in Christo, tenendo locum modi seu termini creati quo alias natura nostra completur ac veluti circumscribitur in seipsa, ut fiat suppositum proprii esse susceptivum.

Et haec quidem opinio iam fuit sufficienter exclusa in superioribus il). Nam si substantialis terminus a Caietano assertus chimaericus esse noscitur, non ideo humanitas propria destituitur personalitate, quia eo caret; neque ex hoc quod eiusdem vices Verbum supplet, explicatur unio hypostatica. His nunc adde sequentes considerationes.

Primo, carentia modalitatis substantialis quae in caeteris hominibus esse supponeretur, impediret perfectam illam consubstantialitatem quam fides incarnationis ponit inter Christum et nos. Reiicenda igitur omnis explicatio huic innixa postulato. Ubi nota iuxta superius praemissa, hanc esse maxime attendendam differentiam inter actum essendi et alia entis principia, quod actus essendi minime diversificat aut modificat rationem secundum quam inter plura similitudo consideratur, vel dissimilitudo. Sed solum praestat essentiae creatae consistentiam sive sistentiam extra causas, nihil prorsus addendo, nihil auferendo, nihil variando, quantum ad ea quae ei competunt in proprio genere, propria specie, propriaque singularitate. At vero quidquid se tenet ex parte ipsius naturae sub actu essendi constitutae, ad propriam illam formam in qua et secundum quam unumquodque exsistit, dicendum est pertinere. Et quia ratio et forma illa non potest esse univoca ubi non sunt eadem principia quae ad eius constitutionem concurrunt, impossibile est ut vel unum detrahatur aut mutetur in aliud, quin eo ipso alterius rationis ens resultet.

(¹) Vide supra, de natura et supposito. Opinio Cajetani.

Quapropter, absque nilo detrimento perfectae similitudinis in natura, dicetur humanitas Christi creato actu essendi carere. Sive enim existat per suum esse proprium, sive per esse Filii Dei sibi communicatum, unius semper eiusdemque rationis erit cum humanitate alterius cuiuspiam ex nobis, puta Caii, Socratis, vel Titii. Sed quia modalitas a Caietano asserta, *si figmentum non est*, in linea principiorum naturam constituentium vel qualitercumque modificantium deberet necessario inveniri, non poterit auferri a Christo quin statim derogetur veritati fidei, qua filius Dei creditur *consubstantialis nobis /actus modis omnibus* absque peccato (1). Et ideo, cum Tiphanius huic inhaerens principio, ex Scriptura et Conciliis fuse probat, *humanitatem Christi in ipsa incarnatione nullius formae realis, aut modi a se re distincti iacturam fecisse* (2): nihil equidem conficit adversus sententiam quae docet naturam assumptam per suum proprium esse minime existere: sed quanto minus in hac parte ad intentum pertingit finem, tanto efficacius concludit adversus Suarezium et Caietanum auferentes modum quo alias natura nostra est affecta atque ultimo terminata.

Praeterea, esto quod ex ablatione modi tale ac tantum inconveniens non sequatur. Iam merito quaeritur utrum absque evidenti absurditate dici posset Verbum tenere locum eius, ut vult Caietanus. Porro ratio negandi est, quia *modus* non suppletur nisi per aliquid quod subiectum *modificet*; et nihil subiectum modificat, nisi quod recipitur in subiecto. Consequentia autem est in aperto, quia Deus vel divina personalitas in nullo subiecto recipitur aut recipi potest.

Denique, dato etiam quod personalitatis modus posset suppleri a Verbo citra omnem receptionem in humanitate, fidenter dico unionem hanc nondum fore, formaliter loquendo, secundum subsistentiam. Nam illud quod in Verbo *utcumque* responderet modalitati terminanti et circumscribenti naturam, nihil aliud foret

(¹) Confessio fidei Tarasii Patriarchae Constantinopolitani, in Concilio VII approbata.

(²) Tiphanius, de hypostasi et persona, c. 29.

quam relatio Verbi praecisive in quantum relatio est, prout scilicet explicat distinctivum et incommunicabilem modum qui in divinitate proprius est Verbo. Atqui relatio divina sic considerata nondum importat subsistentiam, quia non est subsistens formaliter ex propria nota relationis, id est ex *esse ad*, sed ex nota identitatis cum esse divino absoluto, id est ex *esse in*, uti fuse in tractatu de Trinitate demonstratum est *f*). Quod etiam apprimè cohaeret cum eo quod vel ab initio huius disputationis fuit inculcatum : subsistentiam videlicet idem esse ac existentiam in se. Quamdiu ergo tinges humanitatem convenire cum Verbo in aliquo quod ex suo conceptu incommunicabilitatem quidem dicit, nondum tamen substantiale esse existentiae habitum modo incommunicabili, nondum etiam assignata erit unio quae secundum subsistentiam vere dicatur et sit. Quare, etiamsi positio ista tot ac tantis inconvenientibus quae supra enumerata sunt non pateret, adhuc tamen veritas hypostaticae unionis non in eo consisteret in quo eam *formaliter* reponit Caietanus, sed magis in eo quod ipse vult esse natura posterius, scilicet in tractione humanitatis ad increatam Verbi existentiam, uti nunc paucis declarandum et pro virili restat adserendum.

-LTC

Ubi vera S. Thomae sententia adseritur

De tribus famosis opinionibus a Magistro relatis loquens S. Thomas in III, D. 5, Quaest. 2, a. 2, ait: «Loquendo de *esse* « secundum quod est *acius entis*, sic dico quod secundum secundam opinionem 2), oportet ponere in Christo *tantum unum esse*; secundum alias autem duas, oportet ponere duo esse.... < Prima ergo opinio quae ponit duo subsistentia, ponit duo esse « substantialia. Similiter tertia opinio, quia ponit quod partes « naturae humanae adveniunt divinae personae accidentaliter,

(') Cf. de Deo uno et trino, Toni. 2, praesertim in epilogo.

(') Haec opinio est de qua in Summa theologiae, Quaest. 2, a. 6 ait quod non est dicenda opinio, sed sententia catholicae fidei.

a ponit duo esse, unum substantiale et aliud accidentale. Secunda vero opinio, *quia ponit unum subsistens, et ponit humanitalem non accidentaliter advenire divinae personae, oportet quod ponat unum esse*». Et infra, a. 3: «Opinio prima dicit quod «hic homo habet esse suum proprium; unde esse divinae personae ad ipsum non pertinet. Similiter tertia opinio dicit quod «est esse superadditum ad esse divinae personae accidentaliter. «Sed secunda *ponit unum esse in Christo; unde esse divinae personae pertinet ad utramque naturam* 2. Et rursus, Quaest. 3, art. 2: «Tertia opinio procedit ab eodem fonte cum prima, scilicet ex hoc quod humana natura non assumeretur ad esse divinae personae. Unde prima opinio ponebat quod assumptum habebat esse per se in quo subsistebat; haec autem tertia opinio ponit quod non subsistit assumptum (1), neque persona in eo, sed est esse accidentale superadditum».

His gemina sunt ea quae habet S. Doctor, tum in praesenti (art. 2, ad 3um), tum infra in notissima Quaestione 17, art. 2, tum in Quodlibeto 9, art. 3, ubi rem totam breviter et nervose recapitulans, sic ait: «Esse dupliciter dicitur. Uno modo, secundum quod est copula verbalis significans compositionem cuiuslibet enuntiationis quam anima facit; unde hoc esse non est in rerum natura. Alio modo *esse dicitur actus entis in quantum est ens*, id est, quo denominatur aliquid ens actu in rerum natura, et sic, *esse non attribuitur nisi rebus ipsis*... Sed hoc *esse* proprie et vere non attribuitur nisi rei per se subsistenti; huic autem attribuitur esse duplex. Unum scilicet esse resultans ex his ex quibus eius unitas integratur, *quod proprium est esse suppositi substantiale*. Aliud esse est supposito attributum praeter ea quae integrant ipsum, quod est esse superadditum, scilicet accidentale, ut esse album attribuitur Sorti, cum dicitur. Sortes est albus. Quia ergo in Christo ponimus unam rem subsistentem tantum, ad cuius integritatem concurrit etiam humanitas, *quia unum suppositum est utriusque naturae, ideo oportet dicere quod esse substantiale quod proprie attribuitur supposito in Christum*

(») Saltem ut aliquid completum atque integrum.

«¹⁷ *unum lanium* ; habet autem unitatem ex ipso supposito, et
 « non ex naturis. Si tamen ponatur humanitas a divinitate sepa-
 ls rari, tunc humanitas suum esse habebit aliud ab esse divino ;
 « non enim impendebat quin proprium esse haberet nisi hoc,
 < quod non erat per se subsistens ; sicut si arca esset quoddam
 « individuum naturale, ipsa tota non haberet nisi unum esse ;
 « quaelibet tamen partium eius ab arca separata proprium esse
 « habebit. Et sic patet quod *secundum opinionem secundam oportet*
 « *dicere quod in Christo esi unum esse substantiale*, secundum
 « quod esse est suppositi proprie, quamvis sit in eo multiplex
 « esse accidentale».

Ex his igitur testimoniis manifeste constat, S. Thomam sine
 haesitatione tradidisse unitatem actus existentiae in Christo
 velut contentam in ea opinione quae non est dicenda opinio, sed
 sententia catholicae fidei 4). Neque enim dubium de quo esse

(') Frustra opponitur auctoritas *Quaestionis de unione Verbi incar-*
nati, inter quaestiones disputatas nunc insertae. Circa quam monet
 Caietanus in 3^a Partem, Quaest. 17, a. 2, quod non est existimandum,
 « doctrinam in hoc ultimo libro, (hoc est in Summa theologia) tradi-
 « tam, et in authenticis libris etiam prius probatam, (videlicet in III,
 « D. 6, q. 2, et Quodl. 9, q. 2), reducendam esse ad quaestiunculam
 « vix cognitam inter opera auctoris... Quae rationabilius creditur colli-
 « gendo condita inter schedulas disputationum, quam unquam edita a
 « D. Thoma. Constat enim, quaestionem illam de tanta re imperfectis-
 « sime materiam unionis tractare, et per hoc dissonare ab aliis quae-
 « stionibus disputatis eiusdem, etc. ». Et re quidem vera, etsi coevi
 auctores, speciatim vero Ptolomaeus Lucensis, ipsius Aquinatis primum
 auditor, deinde familiaris et socius, alias omnes quaestiones disputatas
 diserte recenseant, hanc unam alto silentio praetereunt, ut clare appa-
 rebit consulenti documenta apud De Rubeis, Dissert. 1, cap. 1 et 2.
 Quin imo, refert Echardus nomenclaturam earumdem prout ante an-
 num 1300 venales prostabant in Universitate Parisiensi ex libro Rectoris
 eiusdem, his verbis: « Quaestionum de Veritate, 65 pecias ; quaestio-
 « num de Potentia, 28 pecias ; de Spiritualibus creaturis, 5 pecias ;
 « quaestionum de Malo, 28 pecias ; quaestionum de Anima et de Vir-
 « tutibus, 24 pecias ». Ubi iterum de *Unione Verbi Incarnati*, nihil. —
 Nec valent rationes quibus ipse De Rubeis eius authenticitatem nihilo-
 minus defendere studet, dicens veteres quaestionem illam, utpote uni-
 cam, sub alio quaestionum titulo comprehendisse ; tum Valleoletanum

loquatur: de *esse* scilicet quod est actus entis, et quo formaliter aliquid subsistit. Sed *esse* quod est *actus entis*, profecto est illud quo res creata ponitur in ultima exsistentiae actualitate. *Vxessequo subsistitur*, nihil aliud audit, saltem in doctrina Angelici, praeter substantialem actum exsistendi: quippe, « illa subsistere dicimus, inquit in «prima Parte, Quaest. 29, a. 2, quae non in alio, sed in se exsistunt». Et hoc dico exponendo sententiam S.Thomae. Unde non sequitur dogma fidei esse secundum nos, quod una sit in Christo exsistentia; sed sequitur tantum unitatem actus essendi objective contineri iuxta S. Doctorem in doctrina quae asserit unionem

in suo quem texuit operum Thomae catalogo, diserte ac speciatim illam memorasse: tum denique eandem recensitam inveniri in vetustis codicibus mss., quos affert Echardus. Non, inquam, valet ratio prima, quia unica etiam est quaestio *de Anima*, unica pariter *de Spiritualibus creaturis*: quo tamen non obstante, neutra sub alio quaestionum titulo a coaevis comprehenditur. Non secunda, quia Valleoletanus temporibus S. Thomae valde posterior est, floruit enim sub initiis saeculi XV. Non tertia, quia non quaeritur an dentur necne vetusti codices quaestionem *de Unione* continentes, sed utrum in his ipsis vetustis codicibus nihil irrepperit quod authentica collectio non habebat. Et certe nemo diffitebitur plurima spuria inveniri in collectione opusculorum, tametsi pro singulis vetusti etiam codices proferantur. — Accedunt rationes e criterio intrinseco desumptae, puta, ex locutionibus ab Aquinatis terminologia plane alienis. In articulo 40 qui solus in praesenti difficultatem facere posset, notari debent: Primo, locutio qua distinguitur inter *esse primum* et *esse secundarium suppositi*. Et alibi quidem, distinctio non est nisi inter esse suppositi simpliciter, quod est esse substantiale seu hypostaticum, et esse suppositi secundum quid, quod est esse accidentale; de primario autem et secundario nihil. Secundo, locutio in qua dicitur Christus esse *duo secundum quid*, contra categoricam resolutionem omnium aliorum locorum, ubi constanter asserit Angelicus, Deum et hominem in Christo nequaquam facere duo, quocumque modo. Tertio, locutio de supposito aeterno quod per naturam divinam *simpliciter substantificatur*, et per humanam *substantificatur ut homo*: qui loquendi modus a stylo Angelici penitus abhorrere videtur. Alibi enim nusquam apud eum occurrit, nisi semel tantum, in IIIura Sent. Dist. 6 in praeambula divisione textus, ubi refert tres famosas de unione hypostatica opiniones quae hac aetate fuerant in scholis a diversis magistris introductae, et relatoris munere fungens, eorum usurpat locutiones ac stylum, quo-

secundum subsistentiam, et quae est fide. Quod etiam nunc foret notum in terminis, nisi circa sensum vocis *subsistentia* suborta esset apud posteriores theologos opinionum diversitas. Si enim dicas subsistentiam ultimo compleri per negationem assumptionis, adhuc poteris multiplicare substantiales existentias, non multiplicando subsistentias; et idem etiam continget si subsistentiam definias modum naturae exsistenti superadditum. Sed si subsistentia nihil aliud est quam propria substantiae exsistentia[^] statim apparet quod in uno subsistente substantialis existendi actus omnino multiplicari nequit. Porro haec est subsistentiae notio quae per communem hominum sensum datur, et quam retinet doctrina a nobis nunc adserta.

Vult igitur doctrina ista, conformiter ad principia superius tradita de natura et supposito, non esse in humanitate assumpta creatum actum substantialis exsistentiae, sed personale esse Verbi ei communicari eo modo quo communicari potest esse subsi-

rum sententias recensebat. At vero, ubicumque proprio suo nomine loquitur, suamque de unione incarnationis mentem explicat, longissime abest tam male sonans ille loquendi modus *de supposito aeterno* per naturam seu divinam seu humanam *substantificato*.

Haec sunt quae authenticitatem Quaestionis de Unione sat dubiam faciunt, et argumentum quod ex ea sumeretur, prorsus incertum. Porro ad rem nostram vix ac ne vix quidem interest dubii resolutio. Etenim, apud omnes certissime constat, quatuor Sententiarum libros fuisse primum Angelici opus, ultimum vero, tertiam Summae theologiae partem quam morte praeventus non absolvit. Si ergo, tum in primo (III Sent. Dist. 6), tum in ultimo (Quaest. 2, a. 6 ad 2um, et Quaest. 17, a. 2), sibi ipsi apprime constans invenitur circa unum esse in Christo, ubiuani, quaeso, retractioni locus? Et ideo, unum de duobus dicendum restat: aut quaestionem de Unione non esse genuinum atque incorruptum opus Aquinatis; aut, si secus, ad probatam ejus doctrinam in Summa theologia et Commento super Sententias, non obstante elocutionis diversitate, plane reduci, prout reapse contendunt plures insignes theologi, nec spernendis rationibus ducti. De quo vide omnino J. B. Terrien S. J. in egregio suo opere, 5. *Thomae doctrina sincera de unione hypostatica amplissime declarata*, 1. 2, cap. 4.

stens (1). Ideo *ipsum esse Verbi* supplet *proprium esse humanitatis*, sed modo eminentiori. Supplet, inquam, pro quanto praestat humanitati consistere in natura rerum: non quidem tribuendo formaliter vel quasi formaliter realitatem specificam essentiae seu naturae, (hoc enim esset omnino absurdum); sed gerendo vices alterius comprincipii sine quo natura creata extra causas sistere nullatenus potest. Supplet tamen eminentiori modo, quia esse Verbi nec recipitur in humanitate, nec contrahitur ad eam, nec qualibet alia ratione mutatur, sed semper subsistendo in seipso, (idem enim est in Verbo, quo subsistitur, et quod subsistit), sustentat naturam creatam. Quapropter Verbum extendit ad humanitatem suum subsistendi actum per hoc solum quod humanitas a Deo producta est et conservatur, nonj sub proprio esse ipsius, sed ut communicata hypostasi Verbi, cuius increata exsistentia eidem humanitati est loco esse proprii. Et ideo, cum omnis natura substantialis sit ut quo subsistitur tanquam ratione exigitiva subsistentiae, contingit ibi aliquid omnino singulare. Nam alias, natura est suo proprio individuo ratio subsistendi in hac vel illa specie; hic autem humanitas non est suo individuo subsistendi ratio, eo quod proprium esse substantiale ei non adiungitur, sed est Verbo ratio subsistendi secundum ipsam, quia proprius subsistendi actus suppletur per subsistentiam Verbi. Atque hinc tandem fit ut Filius Dei incipiat exercere, etiam in natura assumpta, suum personalem exsistendi actum, iam nunc in appropriata sibi humanitate exsistens; quisquis autem in humana natura exsistit, sine dubio homo vere dicitur et est.

Quae ut melius intelligas, attende comparisonem propositam a S. Thoma in praesenti, art. 6, ad 2um. « Illud quod advenit post esse completum, inquit, accidentaliter advenit, nisi »trahatur in communionem illius esse completi: *sicut in resur-*

(1) Nota iterum quod, ut supra dictum est, contra rationem subsistentis vel suppositi est quidem communicabilitas *assumptibilis*, quia id quod assumitur transit in subsistentiam alterius, et eo ipso non exsistit per se et in se. At non ita est de eo qui assumit, et ideo, ubicumque de incommunicabilitate propria subsistenti aut personae sermo erit, semper excepta subintelligetur communicabilitas quae dicitur *assumentis*.

« *rectione corpus adveniet animae praeexistenti, non tamen acciden-
* taliter, quia ad idem esse assumetur **. Et (orte exemplo adhuc evidentiori uti quis posset, supponendo Deum, (quod sane possibile est, et nullam repugnantiam involvere noscitur), non tantum unire, sed et de novo creare alicui animae separatae corpus. Equidem verum est quod anima separata persona non est; habet tamen id quod principaliter attenditur in ratione personae, scilicet subsistentiam et intellectualitatem. Quare, considerari nunc potest non secus ac si persona esset, quia communicabilitas quae ei adhuc competit in quantum est pars naturae humanae, accidit in proposito, ubi solum quaeritur de extensione alicuius esse personalis praeexsistentis ad aliquid adiunctum, sive illud integret vel compleat propriam subsistentis naturam, sive non. Finge ergo Deum creare alicui animae praeexsistenti corpus. Unum de duobus necessario dici debet: vel corpus de novo creatum incipiet exsistere per esse sibi proprium, vel certe antiqua animae exsistentia incipiet eidem corpori acquiri, pro quanto materia quae proprii actus essendi est incapax, non aliter producet a Deo quam ut unita ad praesubsistentem formam.

Atqui primum dicere, omnino impossibile est. Nam si daretur in homine, praeter exsistentiam animae, distincta exsistentia et corporis, quomodo posset adhuc intelligi corpus humanum vivum? Tunc enim compararetur ad animam tamquam ad motorem extrinsecus applicatum, non secus ac corpus in quo oculis mortalium Raphael apparuit. Scilicet corpus vivum concipi nequit, nisi anima sit pars eius intrinseca et formalis, quatenus corpus neque materia dicatur, neque anima, sed substantia ex utroque principio consurgens. Sed hoc est evidenter chimae-ricum, si ultima exsistentiae actualitas duplicatur pro numero partium, quae hac hypothese facta, partes amplius non forent, sed duo subsistentia ad invicem consociata, aut si vis, subordinata. Mitto quod tribuere homini duas substantiales exsistentias, est contra communem omnium intelligentiam, necnon et loquendi modum. Mitto quod nemo concipit mortem ut divortium inter duos exsistentes, sed potius ut destructionem unius per se naturae singularis, cui una atque indivisibilis exsistentia aufertur.

Mitto quod duplicato in homine substantiali actu existendi, non amplius apparet qua de causa unio cum corpore faceret animam passibilem vel etiam dependentem ab organis in exercitio vitae intellectivae. Semper enim anima unita vel non unita haberet eundem essendi modum, sicut angelus, sive assumat corpus, sive non. Mitto denique quod excluditur omnis possibilitas unionis substantialis, cum nullus remaneat substantialis actus in quo anima et corpus communicent; et hic redeunt omnia argumenta contra Scotum superius allata.

Oportet itaque de necessitate dicere quod in exemplo proposito non accresceret nova substantialis existentia, sed existentia animae extenderetur ad materiam, quae ipsa communicatione ad praesubsistentem formam a Deo crearetur *Q.*. Et licet in huiusmodi exemplo materia efficeret cum praeexistente anima naturam unam, unumque subiectum actus existentiae, (quod sane in unione Verbi incarnati non contingit), differentia tamen ista utilitatem comparationis non destruit. Solum enim facit quod esse personale Filii Dei nequaquam mutatur per hoc quod humanitati acquiritur; dum e contra, esse animae, utpote de novo incipiens *subiectari* in composito, eo ipso se haberet aliter ac prius, et ideo omni ex parte immutatum non maneret.

Hinc igitur habes unde aliquo modo concipias qualiter assumpta natura ita communicetur Verbo, ut existat per esse ipsius. Dixi tamen *aliquo modo*, qui longe est a cognitione propria, et intrinsecam unionis hypostaticae possibilitatem naturali rationi minime perviam reddit. Sane vero, omne esse creatum est contractum et limitatum ad unam determinatam naturam ad quam transcendentalem ordinem dicit, et ex consequenti nequit se extendere ad id quod nec est nec efficitur pars saltem integralis(*)

(*) Ad modum loquendi quod attinet, magis proprie diceretur tunc creari hominem secundum partem sui materiale, quam creari materiam. Et eodem etiam modo in mysterio incarnationis, non tam proprie dicitur, facta humanitas, quam Verbum factum secundum humanitatem, iuxta illud ad Rom. I-3 : *De Filio suo qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*

illius naturae cuius est hoc esse. Certo igitur certius, assumere aliquid ad suam propriam subsistentiam, non assumendo illud ad communionem propriae naturae, (in quo stat hypostaticae unionis ratio), nulli omnino creaturae competere potest. Ast, eritne possibilis eiusmodi unio inter creatam naturam et Deum? Equidem pro Deo argumentum ex limitatione actus essendi deductum non valet. Sed aliunde apparet inscrutabilis profunditas, quia non assequimur quo pacto actus exsistentiae possit actuare aliquam naturam *citra receptionem in illa*. Imo videmus evidentem impossibilitatem loquendo de actu creato, qui se toto ordinatur ad potentiam sibi respondentem. Ergo si nulla est in proposito repugnantia, hoc provenit ex conditione actus puri et absoluti qui Deus est; de puro autem actu nullam propriam cognitionem habemus. Est igitur impossibile ut sciamus per naturale lumen rationis, *quid sit* illa humanitatis communicatio cum Verbo in esse exsistentiae. Sed solum valemus principiis revelatis demonstrare *quod sit*, et respondere argumentis contrariis, ostendendo nec plus nec minus, quomodo et cur non assurgant ad vim verae atque evidentis probationis. His itaque praemissis :

Ratione theologica monstratur veritas sententiae propositae. — Rationem porro theologicam nunc dico illam, quae perficitur analysi revelatae propositionis : *Una est in Christo hypostasis, divinae et humanae naturae*. Omnia autem fere constant recapitulatione praecedentium.

Etenim iuxta omnes, hypostasis dicitur *individua substantia*, videlicet, uti fuse suo loco declaratum est, subsistens individuum, distinctum, incommunicabile : quod neque est pars compositi, neque potest ab altero assumi aut de pluribus praedicari. Nunc autem, si suppositum in concreto dicitur *subsistens distinctum*, necesse est ut forma suppositi, puta suppositalitas vel personalitas in abstracto, nihil aliud sit quam *id quo res incommunicabiliter subsistit*, seu existit in se. Sed id quo res incommunicabiliter existit in se, est sine dubio substantialis eius exsistentia incommunicabili modo habita. Ergo unio hypostatica, (quae attenditur praecise atque exclusive secundum personalita-

tein sive supposititalitatem), est formalissime unio qua una natura substantialis coniungitur cum praeexistente hypostasi ut tracta ad incommunicabilem eius existentiam, Adeoque mysterium incarnationis vere reponitur in hoc quod natura humana sic communicatur Verbo, ut in illo existat et non in semetipsa, pro quanto esse personale Filii Dei supplet vices creati actus existentiae qui eidem humanitati in proprium debebatur.

Quod ut clarius evadat, considera sequentem processum. Quid est ex vi nominis unio hypostatica? Duorum indivisio pure et praecise secundum actum hypostaticum. Et quid est actus hypostaticus? Id quo aliquid subsistit, id est, existit in se. Et quid est quo aliquid existit in se? Substantialis eius existentia. Sequitur ergo, unionem hypostaticam esse duorum indivisionem pure et praecise secundum substantialem existentiam. Nunc autem si solum hac ratione indivisa sunt, non sunt indivisa secundum rationem essentiae seu naturae. Ergo oportet duas esse naturas. Ergo actus existentiae in quo ambae naturae communicant, non est proprium esse utriusque. Ergo alterutrius tantum. Ergo oportet ut alterutra careat propria existentia, et trahatur ad existentiam alterius. Et sic, eadem conclusio habetur ac supra.

Nec obstat quod in Verbo existentia sit idem cum essentia, Nam ut saepe in superioribus dictum est, unio cum Deo in persona non differt ab unione in natura ex parte termini ad quem est unio. Ideo, si *de eo cum quo* unitur humanitas inquiratur, nihil refert utrum naturam Verbi, vel Verbi existentiam significes, quia re idem sunt. At vero, si *de eo secundum quod* humanitas est unita Verbo scisciteris, non amplius debet significari natura, sed incommunicabilis existentia sive subsistentia. Huius ratio est, quia iam non de extremis unionis materialiter consideratis, sed de modo unionis inquiritur. Modus autem iste non est tanquam duorum principiorum naturae ex quibus conflaretur aliquod tertium diversae rationis ab unoquoque componente, sed tanquam naturae integrae cum superiori actu existentiae, eodemque irrecepto et citra ullam sui mutationem sustentante naturam sibi communicatam, relinquendo illam in suo proprio gradu, propria specie, propria quidditate. Unitur ergo humanitas ad esse divinum eo unionis

modo qui, attenta vi vocabulorum, non potest veraciter exprimi, nisi assumptionis terminus assignetur sub respectu respondente ei quod apud nos est forma suppositi vel personae : adeoque nisi esse Verbi significetur secundum quod fungitur munere actus hypostatici, non autem prout fungitur munere essentiae seu naturae. Omni ergo ex parte firma manet conclusio de vera et formali ratione unionis Verbi incarnati.

Eadem conclusio roboratur doctrina Patrum. – Legitur enim in epistola Sophronii lecta et approbata in Concilio VI : « Incarnatur ergo Verbum Deus, non praefactae carni copulatus, « praeformatove atque in sese praesubsistenti aliquando corpori « cunitus, vel animae praeexsistenti coniunctus ; sed tunc his « ad exsistentiam venientibus, quando eis ipsum Verbum et Deus « copulatus est physice.... Et non ante verissimum ipsius Verbi < conventum in seipsis unquam exstiterunt, sed cum Verbi ipsius « physico conventu exsistentiam habuerunt... Simul quippe caro, < simul Dei Verbi caro ; simul caro animata rationalis, simul Dei « Verbi caro animata rationalis; *in illo enim, et non per semetipsam* *. *habuit exsistentiam.* Ἐν αὐτῷ γάρ, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὴν εἶχε τὴν « διαρξ'.v. Simul enim cum syllepsi Verbi haec prolata sunt ad < consistendum, et unita sunt ei secundum hypostasim quando « ad consistentiam prolata sunt». Hucusque Sophronius. Qui etsi hoc unum *directe* intendat, unionem scilicet hypostaticam non fuisse tempore posteriorem productione humanitatis in utero virgineo, explicans tamen quid sit uniri secundum hypostasim, asserit humanitatem non habere exsistentiam per semetipsam : quod est ipsam carere proprio actu essendi, sed habere exsistentiam in Verbo, id est, exsistere per ipsum esse Verbi. Neque enim est, humanitatem exsistere in Verbo sicut in virtute continente, quo quidem modo nos omnes in Deo vivimus et movemur et sumus; neque etiam sicut in subiecto, cum nulla res hac ratione in Verbo exsistere possit. Ergo humanitatem exsistere in Verbo, nihil aliud est nisi ipsam communicare cum Verbo secundum actum exsistentiae, quia nihil aliud excogitari potest : nam si dicas humanitatem exsistere in Verbo sicut natura in supposito,

vel nihil dicis, vel dicis idipsum quod dixi: quippe, natura in supposito non est nisi per esse suppositi fl).

Accedit auctoritas Damasceni, qui Sophronii doctrinae in-

(¹) Nescio quam argumentationem ex praesenti Sophronii auctoritate contra nos construit Card. Franzelin, de incar. Thes. 34, pag. 806. Quae tamen, pace tanti viri dixerim, tota nititur in mendosa versione ipsius Sophronii. Verba Sophronii sunt: Ἀμα γάρ π, συλλήψει του Λόγου ταῦτα παρήχθη πρό σύστασιν, καί ἡνῶθ' αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν ἅμα τῷ πρό σύστασιν αγεσθαι τήν ὄντω ἀληθῆ καί ἀμέριστον, τήν μήτε διαίρεσιν πάσχουσιν, μήτε τροπήν εἰσδύχομένην καί σύγχωσιν, Porro Franzelin adducit versionem, qua posita, clarissimum esse ait, existentiam naturae humanae ita distinguere iuxta Sophronium ab existentia divina, sicut distinguitur existens natura humana ab existente natura divina. Versio est eiusmodi: «Una cum conceptu Verbi (in utero) haec (corpus et anima) «producta sunt *ad existentiam*, πρό σύστασιν; et unita sunt illi secundum hypostasim eo ipso momento quo producta sunt *ad existentiam* « *realiter veram et indivisam*, πρό σύστασιν τήν ὄντω ἀληθῆ καί ἀμέριστον; quae *existentia*, σύστασι, nec separationem patitur, nec confusionem». Ubi vides quod σύστασι constanter vertitur *existentia*. Atqui σύστασι nusquam existentiam significat, sed coniunctionem vel compositionem vel consistentiam, a συν *simul cum*, et ἵστημι *stare*, ut omnia lexica fidem faciunt. Quicquid ergo sit de argumentatione satis obscura illustrissimi theologi, nulla esse potest conclusio quae falso supposito tota inniteretur.

Similis observatio occurrit circa notam in eadem thesi, pag. 304 positam; ubi adducitur auctoritas Euthymii dicentis esse in Christo unam hypostasim προσωπικήν (personalem), et posse sine periculo concedi duas hypostases sive substantias ὑπαρκτικό (existentes). Et ratio ab Euthymio allata (P. G. Torn. 130, col 1063), haec est: Ἵνα μή θάτεραν τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων ἀνύπαρκτον εἴπωμεν. Quod Franzelin vertit: «Ne alterutram Christi naturam *sine sua existentia* esse dicamus». Sed rursus, salva omni reverentia, legitima versio esse videtur: Ne alterutram in ipso naturam *non existentem* (ἀνύπαρκτον) dicamus. Cur, quaeso, *sine sua existentia*, quod textus non habet, et per se est aequivocum, et tacite trahitur ad sensum opinantis? Aliud enim est dicere humanam in Christo naturam non existentem, aliud vero, non existentem sua existentia propria. Certe in hoc convenimus omnes, quod existit Christi humanitas, utpote sustentata et sistens extra causas; de hoc nulla quaestio. Sed quaestio est de eo *quo* est sustentata et sistens, et Euthymius non dicit oportere confiteri illam existentem *sua* existentia, sicut perperam ei imponitur.

haerens, I. 3 de hde orthodoxa, c. 9, ait: « Neque enim ut seorsim subsisteret, Dei Verbi caro condita est, aut praeter Dei Verbi personam alia facta fuit persona; sed facta est potius « ἐν&ζόοιατο (id est, in alio exstans), quam seorsum in seipsa «substans hypostasis». Quid autem per *enhypostaton* intelligat Damascenus, iam in superioribus satis superque fuit declaratum fl).

Superest nunc, ut argumentis adversariorum convenienter respondeatur.

: 1

Ubi solvuntur adversariorum argumenta.

Obiicit primo Tiphanius (2): *i Si humanitas Christi existat « existentia Verbi, vel in genere causae materialis, vel formalis, « vel efficientis, vel formalis. Non per modum causae materialis, « ut patet... Nec per modum causae formalis et actuantis: tum quia « impossibile est, Deum esse actum informantem ullius potentiae « passivae: tum quia si posset Deus supplere actum formalem existentiae, fosset etiam supplere actum formalem sapientiae, amoris, et cognitionis, posset supplere animam rationalem informantem; tum quia nullius formae effectus formalis primarius ab alio « fieri potest, quam ab ipsa forma, ut patet inductione; impossibile « enim est, aliquid esse album sine albedine, lucidum sine luce. « Igitur, cum existentia creata in sententia S. Thomae sit verus « actus essentiae creatae, quo formaliter constituitur extra nihil et « extra sjcas causas, sitque actus existens: talis effectus formalis « et positivus a nullo alio formaliter oriri potest quam a profiria « et creata existentia ».*

Respondeo quod causalitas increatae Verbi existentiae respectu assumptae humanitatis pertinet *reductive* ad causalitatem formae. Dico tantum *reductive*, quia causa formalis habet duo :

(l) Qui plura veterum Patrum testimonia desiderat, conferat omnino prae laudatum opus J. B. Terrien. *Doctrina sincera de unione hypostatica*, l. 3, cap. 5 per totum.

(') Tiphanius, de hypostasi et persona, c. 36, n. 6.

primo quidem habet actuare subiectum citra omnem efficientiam, sola communicatione sui; praeterea habet recipi in subiecto, tamquam in propria potentia ad quam se tota ordinatur. Est autem maxime evidens quod hoc alterum omnino repugnat Deo; nam Deus est actus purus et irreceptibilis, qui idcirco causalitatem *proprie formalem* nusquam exercere potest. Ast, apparetne eadem evidens impossibilitas quantum ad primum e duobus praedictis, id est, in eo quod Deus communicatione sui tribuat rei creatae actualitatem, quae alias ex actu proprio et recepto eidem provenire solet? Sane vero in hoc distinctione opus est.

Nam in primis, omnis forma dans esse specificum, (sive esse specificum substantiale, sive esse specificum accidentale), nequaquam potest suppleri per formam creatam alterius rationis, multoque minus per increatam. Ratio est quia esse specificum est quoddam particulare *esse essentiae*, dependens ex principiis maxime determinatis, quibus in alia mutatis, ut caetera absurda praetermittam, eo ipso mutatur species seu distinctiva ratio essendi. Concedendum ergo quod impossibile est, *aliquid esse albam sine albedine, lucidum sine luce*. Concedendum plane, monstruosum fuisse commentum Apollinaristarum, qui cum in Christo animam rationalem negarent, ponebant in eo Verbum loco animae, et hoc modo unionem incarnationis in natura, et non tantum in persona seu hypostasi adstruebant. — Ex alio etiam capite constat, nunquam fieri posse *ut Deus suppleat actum formalem sapientiae, amoris, cognitionis*, atque ita porro. Est enim de ratione actus vitalis ut sit ab intrinseco elicitus; quin imo, haud aliter sentiendum est de qualibet alia operatione, etiam mere transeunte, quia operatio transiens ab immanente solum differt in hoc, quod terminum habet operatum extra operantem, dum immanens sistit in operante ipso, ut propria eius actualitas et perfectio. Igitur tam repugnat ut operatio aliqua formaliter suppleatur per Deum in creatura, quam repugnat ut idem sit simul ipsum et non ipsum, simul progrediens et non progrediens ab intima rei facultate. — Tandem quaedam aliae formae sunt quae possunt quidem per aliquid aequivalens suppleri, sicut habitus elevantes potentias ad operandum supernaturaliter, supplentur

«a

quamdoque per motionem Dei transeuntem. Verumtanien sup-
pleri nequeunt per aliquid non receptum in ipsis potentiis, quia
contradictorium foret, potentiam elevari, (id est, effici capacem
eliciendi operationem altioris ordinis), absque nova determina-
tione seu modificatione quam in se recepisset. Iterum ergo im-
possibile est ut Deus per seipsum, formaliter vel quasi forma-
liter, horum habituum suppleat vices.

At vero actus existentiae non aequiparatur praecedentibus
formis, quia nec confert esse specificum seu esse tale vel tale ;
nec modificat subiectum quantum ad essentiam, vires, aut quas-
libet proprietates; nec de sui ratione habet exoriri ex intimo
potentiarum sicut operatio. Sed ut pluries dictum est, communi-
catione sui solum confert *consisientiam* extra nihil et extra causas,
servatis, minimeque mutatis omnibus determinationibus quibus
unumquodque per principia tum specifica tum individualia pro-
prium in scala entium obtinet gradum, et a caeteris eiusdem
speciei individuus distinguitur. Non ergo eisdem evidentibus ra-
tionibus demonstratur repugnare ut in incarnationis mysterio
actus existentiae creatus suppleatur per esse divinum : dum sci-
licet increata Verbi subsistentia humanitati tribuit quasi forma-
liter eandem illam sustentationem in ordine entis, quam natura
creata solet accipere ab actu sibi proprio, sibique commensurate.
- Neque in hoc assignatur ex parte Verbi ulla imperfectio. Quin
imo absoluta essendi puritas noscitur esse conditio omnino ne-
cessaria ad actuandum tali modo, quem ideo ratio positive non
assequitur, quia propriam actus puri cognitionem non habet nec
habere potest. « Nam, si de actuare et actuari infra totam lati-
tudinem suorum modorum sermo sit, inquit Caietanus (1), non
* est remotum a philosophia divina, Deum posse actuare rem
« creatam. In cuius signum, divinam essentiam esse actum
« cuiusque intellectus videntis ipsam theologi fatentur ». Sicut
igitur omnes dicere debent quod in visione beatifica species in-
telligibilis suppletur per essentiam divinam, (nam sine dubio
divina essentia est quae per semetipsam tribuit intellectui

i ?

¶) Caietanus. in 3^a Part. Q. 17, a. 2.

beato actualitatem quam alias confert species inhaerens, seu species vicaria obiecti quoad intelligibilem eius repraesentationem): ita nunc quodam simili modo dicimus, proprium esse humanitatis suppleri per esse personale Filii Dei, et naturam humanam produci a Deo ipsa communicatione ad Verbum, ut ex Verbo habeat actualitatem sustentationis extra causas, id est, actualitatem existentiae (1). — Sed nec opponi potest, quod inter actuantem et actuatum oportet esse proportionem. Nam si de proportionem coinmensurationis sermo sit, negandum est suppositum in sua generalitate; si autem de proportionem habitudinis, qua fit ut unum possit actuare, et alterum actuari, sic

i

(*) Nota similitudinem inter *unionem hypostaticam* et *unionem beatam in visione gloriae*. Repugnat enim ut perficiatur visio intuitiva Dei eo modo qui alias locum habet, cum obiectum intelligibile per species vicarias recipitur in cognoscente; nulla enim species creata repraesentare potest Deum ut est in se. Ad hanc igitur visionem necesse est ut mens angelica vel humana trahatur ad divinum intelligibile in seipso, et non tantum in aliqua eius similitudine.

Unde unio hypostatica et unio gloriae inter se conveniunt: Primo *quoad terminos qui uniuntur*. Utrobique enim creatura immediate unitur Deo, vel natura creata supposito increato, vel mens creata increato intelligibili. — Secundo *quoad modum unionis*. Utrobique enim Deus actuat creaturam quasi formaliter: vel scilicet naturam substantialem cui communicatione sui tribuit consistere, vel potentiam intellectivam cui communicatione sui tribuit adsistere obiecto in esse intellecto. — Tertio *quoad supernaturalitatem unionis*. Sicut enim natura creata non est in naturali potentia ad hoc quod trahatur ad esse divinum ut ad suum actum essendi: ita mens creata non est in naturali potentia ad hoc quod trahatur ad divinam essentiam ut ad suam speciem intelligibilem. — Quarto *quoad non repugnantiam unionis*. Eaedem enim rationes quae removent impossibilitatem circa unionem hypostaticam, similiter eam removent circa unionem beatitudinis, ut satis ostensum est in tractatu de Deo Uno, Quaest. 12.

Bene ergo Angelicus in compendio theologiae, c. 201, unam unionem ex alia credibilem fieri affirmat dicens: < Per hoc igitur quod Deus « humanam naturam sibi unire voluit in persona, datum est homini * quoddam exemplum beatae illius unionis, qua intellectus creatus in- * creato spiritui intelligendo uniatur. Non enim restat incredibile quin «intellectus creatus Deo uniri possit, eius essentiam videndo, ex quo « Deus homini unitus est, eius naturam assumendo ».

QVAEST. II.

conceditur proportionis necessitas, sed negatur quod desit in proposito.

Ad i*® ergo rationem Tiphanii respondetur, impossibile quidem esse ut Deus sit actus informans potentiam passivam, hoc est, actus in ea receptus et ad eam limitatus ; non autem ut sit in ordine existendi actus naturae creatae modo eminentiori. — Ad 2*“ rationem prorsus neganda est paritas inter substantialem actum existentiae qua talem, et actus amoris, cognitionis, aliasque id genus operationes. — Ad 3tm denique rationem dicendum quod effectus formalis primarius non potest esse ab alio quam ab ipsa forma, si sermo sit de forma quae confert esse tale vel tale ; nunc autem alius conditionis esse noscitur transcendentalis actus existentiae. Et quamvis proprius essendi actus nequeat suppleri unquam per aliud esse creatum, hoc tamen ideo est, quia omne esse creatum ad suam respondentem potentiam coarctatur, et nihil extra illam praestare valet. At vero satis superque constat, considerationem eiusmodi non habere omnino locum quoad actum purum et illimitatum qui est ipse Deus.

Arguit secundo Tiphanius p) : « *Humana natura Christi* < *vere est creata et facta de nihilo. Creatio autem non potest terminari ad existentiam divinam. Igitur creatio humanitatis Christi* » *terminatur ad existentiam creatam illius. Confirmatur, quia terminus creationis est ifsum esse, quod est intimum et maxime tformale in qualibet re* ».

Respondeo primo : Simili argumento probaretur Deum non posse creare animae separatae corpus, aut corpus quod de novo tunc fieret, non posse dici creatum et factum de nihilo. Non enim habet corpus humanum existentiam distinctam ab existentia animae, ut supra pluribus demonstratum est ; et idcirco, cum in proposito anima praeexistens supponatur, nullus esset actus existentiae de novo productus, ac per hoc, nihil etiam foret ad quod terminaretur actio creativa.

Respondeo secundo, falso supponi in argumento quod creatio

(I) Tiphani. ubi supra, n. 7.

terminetur praecise ad esse existentiae: nam terminatur ad rem existentem, videlicet ad rem quae extra causas sustentatur per suum actum essendi. Unde ad hoc ut aliquid dicatur et sit creatura, non oportet ut *esse* quo existit sit esse creatum: sed sufficit plane ut secundum suam essentiam sit eductum de nihilo. Neque enim sola illa productio seu creatio agnoscenda est, qua res fit sub suo esse proprio, sed illa etiam qua producitur ut communicata praeexistenti supposito, iuxta illud S. Leonis Magni, in ep. 35, ad Iulianum : « Natura nostra non sic assumpta est « ut prius creata, post assumeretur, *sed ut ipsa assumptione creati reiur t* ». (1).

Si tamen proprietatem terminorum desideres, iterum considerandum est quod creatio proprie non attribuitur nisi subsistentibus, ut habetur in prima Parte, Quaest. 45. a. 4. Et ideo in exemplo superius allato, in quo Deus faceret animae separatae corpus, potius esset dicendum fieri hominem *secundum corpus*, quam fieri materiam vel corpus. Et similiter in incarnatione, magis proprie dicitur Filius Dei factus vel creatus *secundum carnem* seu humanitatem, quam humanitas facta vel creata. Et hoc modo Io-

il) Notandum itaque quod cum *ipsum esse* dicitur proprius terminus creationis, *esse* tunc non accipitur pro actu essendi condiviso ab essentia, sed pro *ratione entis* condistincta a *ratione talis entis*, quemadmodum declarat S. Thomas in 1a Part. Q. 45, a. 4 ad 1um. Quatenus scilicet creatio per se primo operatur, non ad tale ens ut tale, sed omnino ad ens ut ens simpliciter, eo quod causât quidquid requiritur ad esse quocumque modo, usque ad ipsas radices primas quas praesupponit omnis alia productio. Et sic recte intelligendo principium unde procedit difficultas, quidquid educitur de nihilo, creatur : sive educatur de nihilo sub proprio et concreato essendi actu, sive educatur de nihilo ut communicatum increatae hypostasi, cuius actus hypostaticus suppleret vices proprii esse existentiae. Quaecumque enim hypothese facta, semper res illa emanabit a causa efficiente secundum totum id quod requiritur ad hoc ut sit, eo modo quo est. Et ideo humanitas Christi vere est creatura : et quoad animam quae immediate e nihilo educta est sicut caeterae animae humanae, et quoad corpus quod formatum est e materia a Virgine quidem ministrata, adhuc tamen originaliter a Deo-creante emanata. Vere, inquam, creatura, etsi essendi actus ad quem unita fuit, nec creatus sit, nec concretus.

quitur Apostolus, Rom. I-3 : « De Filio suo qui factus est ei se-
eundum carnem ex semine David».

Tertio obiicit Tiphanius (1): « *Si humanitas Christi, quia
« assumpta est a Verbo, eique unita, existit per existentiam di-
j : .nam, pari iure naturales omnes eiusdem humanitatis potentiae,
« omnes habitus, et omnia dona et accidentia, tam naturalia quam
< supernaturalia eiusdem, existent sola divina existentia, quodvi-
< detur perabsurdum. Haec enim sunt suo modo assumpta a Verbo
« divino. Omne enim quod inest alicui personae, sive pertineat
« ad naturam eius, sive non, unitur ei in persona, ait S. Thomas
« in tertia Parte, Quaesi. 2, a. 2, in corpores.*

Respondeo negando paritatem. Et ratio disparitatis est, quia
multiplex esse substantiale praeiudicat unitati suppositi, cum
loiat unitatem subsistentis. Sed huic unitati non opponitur mul-
tiplex esse accidentale: imo vero, esse accidentale semper di-
stinguitur ab esse substantiali quod est esse suppositi. — Te-
stimonium autem S. Thomae non est ad rem. Equidem verissi-
mum est quod omnia accidentia, tam naturalia quam supernatu-
ralia, fuerunt coassumpta a Verbo, et unita ei *in persona*. Sed
notandum quod aliud est uniri *in persona*, aliud vero uniri etiam
secundum personam seu hypostasim, ut late in superioribus de-
claratum est (2), Nam ad hoc ut aliquid uniatur alteri *in per-
sona*, satis est ut quocumque modo afficiat personam vel natu-
ram quae propria personae effecta est; ut autem uniatur *secun-
dum* hypostasim, oportet ut trahatur in communionem ipsius esse
quo subsistitur. Et ideo, accidentia sunt Verbo unita in persona,
quatenus inhaerent naturae substantiali quam sibi Verbum univit
secundum subsistentiam. Sed nequaquam necesse est ut etiam
exsistant per esse personale Filii Dei, quia de ratione *accidentis*
est ut afferat esse superadditum, quod quidem diversum omnino
ab esse hypostatico vel ipsa ostendit nominis ratio atque auctoritas.

Quarto obiicit Tiphanius (3j: < *Sententiam illam quae as-
* serit humanitatem Christi sua propria spoliata existentia, vi-*

(*) Tiphani. n. 9.

(*) Supra, thes. 6, \ 3.

(') Tiphani. 1. c. n. 13.

« *det i periculosam, quia repugnat omnibus Scripturae locis et Conciliorum ac Sanctorum Patrum auctoritatibus, quibus Christus per omnia nobis similis ostenditur absque peccato* ». Facile autem congeruntur testimonia traditionis nos edocentis, omnem realitatem quae est caeterorum hominum, a Verbo fuisse assumptam, iuxta commune principium : Quod non est assumptum, non est salvatum. Ait enim Eusebius Vercellensis : Verbum omnia quae veteris nostrae humanitatis erant, assumpsit. Ait Leo Magnus : Totum veterem nostrum sine peccato hominem assumpsit. Ait Cyrillus Alexandrinus : Nec quidquam omnino quod naturae humanae cognatum esset, praeter solam malitiam, reliquit. Ait Augustinus : Nihil naturae humanae in illa susceptione fas est dicere defuisse. Ait Damascenus : Neque Deus Verbum quidquam eorum quae cum nos initio fingeret naturae nostrae inseruit, praetermisit, sed omnia assumpsit. Ait S. Maximus : Si quis forte dicat, aliquid eorum quae sunt secundum naturam Deo repugnare, ipsius Dei potius quam naturae vitium est, siquidem bellum naturaliter imposuit rebus. Ex his igitur, aliisque plurimis eiusdem sensus eiusdemque sententiae, concludere oportet Verbum assumpsisse etiam creatum esse existentiae.

Verum si sensu adversariorum Patres interpretari placet, statim consequitur inveniri in Christo et humanam personalitatem, quia et personalitatem in nobis Verbum Creator inseruit. Nec ullus modus est evadendi nisi dicendo personalitatem esse nihil, vel negationem quamdam. Porro si personalitas est nihil vel negatio, ergo etiam unio secundum personalitatem erit unio secundum nihil vel secundum negationem, quod absit. Rursus, ex iisdem principiis in sensu adversariorum intellectis sequeretur Verbum debuisse assumere omnes individualitates humanas, seu illud omne quo unum individuum distinguitur ab altero ; nemo enim negare potest, et hoc etiam fuisse in singulis insertum a Verbo Creatore. Legitima ergo conclusio foret quod Filius Dei assumpsit naturam humanam in omnibus suis individuis.

Quae si absurda sunt, evidens est locutiones Patrum hoc sensu esse intelligendas : Verbum scilicet assumpsisse quidquid pertinet ad speciem humanam cum omnibus proprietatibus ipsam

speciem consequentibus, sola excepta deordinatione quae non erat primaevae conditionis, sed per originale peccatum fuit inducta. Volunt enim Patres, Christum dici hominem univoce nobiscum, et hoc sane verincatur omnino, quantumvis esse increatum Verbi suppleverit creatum esse existentiae, eo quod *esse* non ingreditur ullo modo rationem speciei, sed de transcendentibus est, ut etiam saepe diximus in huius quaestionis expositione. Quare allata documenta Patrum valent ad summum contra Caietanum et Suarezium, ponentes deesse in humanitate Christi modum illum substantialem quem in caeteris esse dicunt. Sic enim foret Christus diversae rationis ab aliis hominibus in aliquo quod esset praeter personalem existentiam, et tamen substantialiter diceretur, secundum auctores illos.

Caeterum difficultas adversariorum desumpta est ab ipso S. Thoma, qui in III, D. 2, Quaest. 1, a. 2, sibi obiicit : « Videtur quod Filius Dei humanam naturam assumere debuit in omnibus suppositis humanae naturae, quia ut Damascenus dicit, *quod esi inassumptibile est incurabile*. Sed natura humana curabilis est in omnibus suis suppositis, etc. ». Et respondet : « Ad primum ergo dicendum quod per incarnationem proprie assumitur natura. Unde si aliqua natura assumptibilis non est, curabilis non est. Non tamen oportet ut si haec natura individua non assumitur, quod suppositum huius naturae non curatur : quia per hoc quod natura in aliquo individuo assumpta est, praeparatur curatio omnibus qui similem naturam habent, sicut e contra, per hoc quod una persona infecit naturam humanam quae in ipsa erat, in omnes homines peccatum transmisit ».

Obiicitur quinto apud Scotum: *Illud per generationem acquiritur, quod per corruptionem amittitur; atqui per corruptionem amittitur esse existentiae; ergo per generationem acquiritur. Sed per generationem temporalem non acquisitum est Christo esse aeternum; ergo esse creatum et temporale, et sic oportet ponere in Christo duo esse, unum secundum quod ab aeterno Deus est, alterum secundum quod in tempore factus est homo.*

Sed contra est quod per generationem homo acquirit esse :.

et tamen hoc esse in morte non amittitur absolute, quia manet anima separata cum eodem esse existentiae quod erat prius esse compositi. Dicendum igitur est quod *per generationem acquiritur hypostasi*, id quod *per corruptionem hypostasi amittitur*. Et si quidem hypostasis sit creata, cuius est in una sola natura subsistere, sicut per generationem acquiritur ei esse simpliciter, sic et per mortem simpliciter ei deperditur; morte enim interveniente, hypostasis amplius non est. Nunc autem si sermo sit de hypostasi increata quaë non in propria tantum, verum etiam in quadam corruptibili assumpta natura subsistebat, impossibile est ut mors ei auferat esse, sed solum auferet habitudinem ipsius esse hypostatici ad naturam mortalem quae ei supervenerat, et nunc destruitur. Non sequitur ergo quod in utero virgineo hypostasis Christi acquisivit esse creatum et temporale: quia per temporalem mortem non amisit nisi extensionem aeterni sui esse ad humanitatem assumptam, et non cessavit esse simpliciter, sed tantum desiit esse homo, salvo interim dogmate quo edocemur permansisse in triduo sepulturae personalem unionem cum corpore et anima a se invicem separatis.

Obiicitur sexto: *Plura supposita possunt convenire in uno esse substantiali, sicut ex mysterio Trinitatis aperte demonstratur. Sed non est maior repugnantia in eo quod plura esse substantialia conveniant in uno supposito. Ergo sicut dantur in divinis plura supposita unius esse, ita dari potest in Christo unum suppositum multiplicis esse: ex quo ulterius sequitur quod esse non est id in quo fundatur unitas suppositi.*

Respondeo: *Dist. mai.* Plura supposita absoluta possunt convenire in uno esse substantiali, *neg.* Plura supposita formaliter relativa, et relativa oppositione ab invicem distincta, *conc.* Et ratio discriminis innotescit ex principiis quae traduntur in tractatu de Trinitate. Nunc autem minor argumenti, in qua vis difficultatis praecipue reconditur, simpliciter et absolute est neganda. Et ad negationis evidentiam dico quod *unum* definitur indivisum in se et divisum a quolibet alio. Qui autem dicit indivisum in se, excludit omnem divisionem in ea linea in qua unitas accipitur; sed qui dicit divisum a quolibet alio, non ideo affirmat

omnem modum distinctionis, quia sufficit unus. Quo posito, considera complexum duorum, quorum singula suum esse substantiale habent: ibi non est indivisio secundum subsistentiam, et ideo est repugnantia ad unitatem hypostasis. E contra, considera plura supposita relativa quae sunt Pater et Filius et Spiritus Sanctus: sane vero unumquodque eorum est primo indivisum in se et praeterea est divisum ab alio, non quidem secundum rem absolutam, sed secundum modos relative oppositos habendi unum idemque esse, unam eandemque perfectionem; quare, licet una sit exsistentia sive subsistentia, sunt tamen plures relativi distincte subsistentes. Ergo omnino repugnat ut unum suppositum habeat multiplex esse substantiale, non tamen ut plura supposita, si relativa sint, conveniant in eodem esse substantiali absoluto. Unde tandem nego consequens et consequentiam argumenti, et dico unitatem essendi ita fundare unitatem suppositi, ut esse multiplicato, semper et absolute necesse sit multiplicari subsistentes, ac per hoc, hypostases. Etenim, « impossibile est quod unius rei non sit unum esse » fl).

Obiicitur septimo: *Esse in divinis est iquum et commune tribus personis. Si ergo incarnatio explicatur per hoc quod humanitas fuit tracta ad esse divinum, humanitas unitur Trinitati, et sic Trinitas est incarnata, non sola Filii persona, ut docet fides catholica.*

Respondeo: *Esse* est quidem unum in divinis, sicut omnia absoluta; sed tribus distinctis modis relativis habetur, ita ut esse Patris personale qua tale, non sit esse personale Filii, nec Spiritus Sancti. Est igitur Filius idem esse quod Pater et Spiritus Sanctus, sed cum alia relatione. Quare si assumeretur humanitas ad esse divinum secundum quod est cum relatione singulae cuiusque personae, sic ratio sequeretur. Nunc autem solum trahitur humanitas ad esse divinum prout per filiationis relationem habetur modo distincto, eodemque alii supposito penitus incommunicabili. Et ideo argumentum non concludit, licet ibi novum addatur mysterium, scilicet mysterium realis distinctionis consubstantialium personarum, mysterio unionis secundum subsisten-

(*) s. Thomas, infra, Quaest. 17, a. 2, in corpore.

tiam. Caeterum responsio magis patebit ex dicendis in Quaest. 3, in qua proprius est locus huius difficultatis, et ad quam benevolum lectorem interim remitto.

Ultima demum instantia esse potest: *Unio hypostatica nihil aliud est nisi relatio quaedam, quae consideratur inter divinam naturam et humanam, secundum quod conveniunt in una persona Filii Dei, ut expresse tradit S. Thomas, tum in praesenti, tum in III, D. 5, Quaest. I, a. 1. Sed relatio non in eo est ut unum existât per esse alterius. Non ergo recte fuit assignata formalis unionis hypostaticae ratio.*

Respondeo quod ubicumque unio hypostatica dicitur esse relatio, sapientem lectorem ad intelligentiam revocat vel ipsa fidei veritas. Nisi enim hoc dictum convenienter accipiatur, sequeretur unionem non esse substantialem, sed merum accidens, quia omnis relatio, praeter illas aeternas quas in Trinitate adoramus, inter accidentia reponitur.

Sciendum igitur S. Thomam loqui de unione hypostatica, sicut loqui solet de creatione passive accepta, Notissima quippe sunt loca ubi docet creationem *prout in creatura*, nihil aliud esse quam relationem, utique inhaerentem et praedicamentalem, qua creatura refertur ad Deum ut ad auctorem totius suae entitatis. Ita S. Doctor in prima Parte, Quaest. 45, a. 3, et de Potentia, Quaest. 3, a. 3, et alibi passim. Non quod haec relatio sit terminus directus actionis creativae, ut constat; unde si passiva creatio sumatur pro termino operationis creatricis, sic est ipsa substantiaeducta de nihilo. Verum hoc modo non distinguitur a creatura, et pro tanto dici nequit *in creatura*. Et ideo loquendo de creatione passiva secundum quod *in creatura* consideratur, per quamdam analogiam ad *fieri* rei in vulgari productione medians inter producentem et productum, sic non est nisi simplex relatio qua creatura refertur ad creatorem pro primo instanti suae educationis in esse.

Simili itaque modo, si unio hypostatica accipiatur pro eo quod formaliter facit ut Deus sit homo, non potest esse accidens; sed est ipsa humanitas prout consistens sive sustentata per esse Verbi, nec distinguitur ab assumpta substantia secundum quod primo existens est per communicationem ad Verbum.

Nunc autem ex huiusmodi communicatione innascitur relatio quae proprie dicenda est *esse in humanitate*: relatio quidem ad totam Trinitatem tamquam ad causam efficientem unionis, relatio vero ad solum Verbum tamquam ad terminum ad quem facta est unio. Et haec posterior relatio eodem sensu dicitur unio hypostatica, quo relatio creationis dicitur ipsa creatio. Quare non mirum est si S. Thomas, iis in locis in quibus inquit an unio sit realiter *in Deo* vel *in humanitate*, soleat considerare solam relationem praedicamentalem quae est accidens; et tamen gratia unionis formaliter considerata non est haec relatio, sed fundamentum eius. De ipsa autem relatione nunc agendum est ad doctrinae „
■complementum; pro quo sit sequens propositio.

THESIS VIII.

(Art. 7)

Unio hypostatica sumpta pro relatione innascente inter duo unita, est in sola natura humana realiter, in Verbo autem secundum rationem tantum.

Ut mox dictum est, relatio inter divinam naturam et humanam secundum quod conveniunt ambae in una hypostasi Filii Dei, (divina per identitatem, humana per assumptionem), potest accipi tum formaliter tum fundamentaliter. Et fundamentaliter quidem considerata, nihil aliud est quam passio vel quasi passio qua humana natura tracta est ad esse personae divinae, ut non in seipsa seorsum existeret, sed per actum hypostaticum Verbi. Formaliter vero accepta, est habitudo resultans inter divinitatem et humanitatem prout ad unam eandemque hypostasim pertinentes, et hoc modo sumitur in praesenti. Caeterum hic valet generale principium quo statuitur, relationem de novo inter duo extrema exurgentem non esse realiter in ambobus, nisi ambobus adveniat secundum rem relationis fundamentum. Nam si uni soli novitas huius fundamenti insit, altero extremo manente penitus

immutato, relatio in hoc altero realis non est, sed rationis tantum.

Quaeritur ergo utrum relatio unionis cum suo fundamento sit realiter in sola natura creata, an in solo Verbo, an in utroque simul. Et videretur dicendum quod sit in Verbo. Nam primo, Verbum est vere et realiter homo. Sed si unio incarnationis nihil poneret in ipso praeter relationem rationis, non esset homo in re, sed ad summum secundum considerationem mentis.

Praeterea, Filius Dei est homo nobiscum *univoce*. Sed nemo nostrum per relationem rationis est et dicitur homo.

Adhuc, unio ista est realiter in eo extremo quod de non unito factum est unitum. Sed hoc extremum non est humanitas quae nunquam exstitit ante unionem, et ideo mutata non fuit. Ergo oportet quod unio sit in Verbo, aut si non est in Verbo secundum rem, in nullo extremorum erit, et sic perit incarnationis fides.

Sed contra est quod dicit Leo Magnus, Serm. 7 de Nat. Dom. c. i : « In utraque ergo natura idem est Dei Filius, nostra « suscipiens et propria non amittens ; in homine hominem renouans, *in se incommutabilis perseverans* ». Si autem Verbum in incarnatione manet incommutabile, ergo relatio unionis non nascitur secundum mutationem Verbi, sed secundum mutationem solius naturae humanae, et ideo in ea sola secundum rem esse potest. Nihilominus Verbum dici debet realiter unitum et realiter habens humanitatem, quia realiter terminat naturam assumptam ut eius hypostasis. Hic enim applicanda sunt ea quae in theologia naturati dicuntur de relationibus Dei ad extra, quatenus : « a relationibus realiter exsistentibus in re, Deus denominatur..., « secundum quod cointelliguntur per intellectum nostrum oppositae relationes in Deo, ut sic Deus dicatur relative ad creaturam, quia creatura refertur ad ipsum ». Sed est differentia, quia alias realis relatio creaturae ad Deum fundatur super receptionem esse creati a Deo, hic autem fundatur super tractionem naturae creatae ad divinam subsistentiam ; adeoque creatura nunc refertur ad Deum ut pertinens ad suppositum eius, alias vero minime.

Ad i^o“ ergo dicendum quod relationi quae est rationis ex parte Verbi, respondet realis relatio, necnon et mutatio, ex parte naturae humanae. Unde etsi Verbum nullatenus mutatum fuerit in seipso, tamen ex quo primum producta est humanitas ut dependens ab esse divinae personae tamquam a sustentante actu essendi, statim incepit ipse Dei Filius vere et realiter humanam naturam habere et in ea exsistere. Porro ille est veraciter homo, qui hominis naturam vere habet, vereque in ea subsistit.

Ad 2um dicendum quod Filius Dei est homo *univoce* cum aliis quantum ad nostrae naturae veritatem, non autem quantum ad modum habendi eam. Habet enim naturam humanam per assumptionem ad suam praeexistentem hypostasim; caeteri vero habent ipsam ut quoddam constitutivum personae sive suppositi.

Ad 3um“ denique dicendum quod relatio unionis est realiter in eo extremo quod per unionem fuit mutatum, et hoc extremum est sola humanitas. Considerandum tamen quod mutatio de qua loquimur, non est accipienda per respectum ad quemdam anteriorem assumptae humanitatis statum; quasi ipsa humanitas unioni praeexistisset, et post unionem aliter se habuerit ac antea. Sed mutatio naturae humanae accipienda est per comparisonem ad modum quo se habuisset si fuisset producta sub suo proprio esse. Nunc enim longe alio modo exsistit quam si existeret per esse proprium, sub quo constitueret distinctam hypostasim, ac per consequens hominem alium ab illo homine qui est Iesus Christus.

Nota. — Ex dictis de relatione unionis intelliges quomodo synonyma non sint *unio* et *assumptio* in mysterio Verbi incarnati. De qua re agit S. Thomas in art. 8 huius questionis.

Prima et principalis differentia est, quod assumptio non significat relationem, sed solum mutationem ex qua resultat relatio. Secunda in eo est, quod assumptio significatur ut via ad esse unum; unio autem secundum acceptionem sibi maxime propriam, significat habitudinem eorum quae iam facta sunt unum. Tertia denique est, quod unio quantum ad modum significandi, abstrahit a diversa conditione extremorum, indifferenter deno-

ininans utrumque; dicimus enim quod natura humana est unita divinae, et e converso divina humanae. Sed assumptio designat esse fixum et stans in uno extremorum, ad quod aliud trahitur, (est enim quasi ad se sumptio); et ideo non indifferenter dicitur humanitas assumpta a divinitate, vel divinitas ab humanitate. Quin imo, etiamsi unio sumeretur pro actione uniendi, adhuc non esset idem cum assumptione; nam assumens dicitur ille *a quo unio est efficienter, et ad quem etiam est terminative*; unde Pater et Filius sunt unientes, sed non sunt assumentes, ut dicitur in quaestione sequenti.

Demum ex praemissis haud difficulter intelligitur id quod in art. 9 exponit S. Thomas: videlicet unionem hypostaticam esse maximam unionum, non quidem ex parte coniunctorum quae inter se maxime distant, sed ex parte eius in quo coniunguntur. Communicant enim in persona divina, cuius unitas est qua maior et perfectior esse aut cogitari nequit.

Sed de his satis. Superest iam exponenda doctrina trium ultimorum articulorum, quae est de supernaturalitate unionis, ut in thesi quae sequitur.

THESIS IX.

(Art. 10-12).

Unio incarnationis, etsi facta non sit per gratiam habitualement, est donum supernaturale per excellentiam; ipsam nulla merita, nec ipsius Christi nec alterius cuiusvis, praecedere potuerunt; dici tamen potest Christo naturalis in quantum est in humanitate ipsius ex virtute naturae divinae, a primo instante conceptionis sive nativitatis.

Quoad primum observa quod donum simpliciter supernaturale, hoc est, excedens omnem ordinem naturae, suum apicem habet in coniunctione creaturae cum Deo *ut est in se*. Haec porro coniunctio est duplex: vel in ordine intelligibili in quantum creatura coniungitur Deo tanquam obiecto suae visionis ac fruitionis; vel in ordine substantiali, in quantum coniungitur ei

ut pertinens ad eius hypostasim. Et primo quidem modo unio fit mediante gratia habituali, quia ad Dei visionem mens debet elevari per infusum lumen gloriae quod comparatur ad habitua-lem gratiam ut quaedam ejus proprietas. Sed altero modo nullus habitus intercedere potest, cum sit impossibile ut mediante accidente, natura habeat esse in supposito. Nunc igitur, si comparatio fiat inter unum modum et alterum, iste posterior invenitur longe excellentior, ut per se constat, tametsi aliququaliter deficiat a primo, si seiunctus ab eo cogitetur. Quippe unio prior facit creaturam beatam, quod posterior *formaliter* non facit. Sed quia hoc facit saltem *exigitive*, ut dicetur infra, Quaest. 7 et 10, consequitur unionem personalem esse absolute et sub omni respectu perfectissimam ad Deum coniunctionem, adeoque summum donum supematurale, quo scilicet maius dari aut cogitari nequit.

Hinc, unionem istam *nulla merita naturalia* praecedere potuerunt. Sed *nec etiam merita gratiae*, nam merita ista fuissent vel ipsius Christi, vel alterius. Atqui non merita alterius, puta B. Virginis aut antiquorum patrum; tum quia ex quo decreta est incarnatio ut esset in praesenti ordine causa meritoria totius gratiae hominibus collatae, adeoque et principium omnis meriti antiquorum iustorum, eo ipso sub hoc eodem merito cadere omnino non potuit; tum quia impropotionabiliter se habent opera iustorum ad unionem hypostaticam, quae excellentia sua transcendit omnem mercedem, etiam vitae aeternae, et continet in se bonum totius generis humani, quod adaequare nequit meritum unius puri hominis, vel etiam aliquorum. Non ergo merita Sanctorum gratiam unionis praecedere potuerunt. Sed nec merita ipsius Christi. Nam praecedere non potuerunt ordine temporis, quia humanitas numquam fuit ante assumptionem; item nec ordine causalitatis, quia unionis gratia ad omnia merita subsequencia se habuit ut quoddam eorum principium, adeoque ut causa ad effectum, et non vice versa ut effectus ad causam. Recte ergo Augustinus, ut probet gratiam Dei non secundum merita nostra dari, huius rei primarium ducere solet argumentum ex incarnatione Filii Dei: < Est etiam, inquit l.

«de praedest. Sanet, c. 15, praeclarissimum lumen praedest-
 < tinationis et gratiae ipse Salvator, ipse mediator Dei et ho-
 « minum homo Christus Iesus ; qui hoc ut esset, quibus tandem
 « suis vel operum vel fidei praecedentibus meritis, natura hu-
 « mana quae in illo est, comparavit? Respondeatur, quaeso: ille
 « homo, ut a Verbo Patri coaeterno in unitatem personae assum-
 « ptus Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit? Quod eius
 « bonum qualecumque praecessit? Quid egit ante, quid credidit,
 « quid petivit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret?». Quibus similia habet idem Augustinus, 1. 3 de Trin. c. 17 ; de corrept. et grat. c. 1 r, et alibi saepe.

Constat tandem quod gratia unionis, etsi sit praeter omne meritum et supra omnem humanae naturae exigentiam, potest tamen aliququaliter dici ipsi assumptae humanitati naturalis, pro quanto scilicet naturale nonnunquam dicitur id quod ab ipsa nativitate seu conceptione habetur: quo sensu gratia sanctificans fuisset in statu innocentiae posteris Adae naturalis.

TOTIUS QUAESTIONIS RECAPITULATIO

Quaestio est de unione *substantiali*, qua ipsi Deo unitur creatura. Substantia autem dupliciter accipitur: uno modo pro essentia sive *natura*, alio modo pro supposito sive *hypostasi*; ideoque, cum de unione substantiali agitur, duplex quoque valde diversus unionis modus considerandus occurrit.

Primus est, unionis *in natura*, et quia natura significat essentiam speciei praecisive ab omni adjuncto, modus iste dicit unionem duorum in unius essentiae compositionem coeuntium, ex qua proinde resultat novum ens ab utroque componente diversum. Sicut ex. gr. ex unione animae et corporis resultat aliqua nova humanitas, et ex consequenti (supponendo servatum regularem ordinem secundum quem unicuique rei attribui debet proprius existentiae actus), nova etiam quae prius non erat persona. Hic est modus quem ponebat haeresis Eutychetis, quique ab unione incarnationis prorsus excluditur; sic enim Deus

desineret esse id quod ab aeterno erat, et in aliud transiret quod non erat : quo nil. il absurdus.

At longe alterius rationis est secundus modus unionis qui dicitur *in persona*, et *solum in persona*. Et discrimen statim apparet ex diversitate inventa in significatione nominum. Nam uti mox dictum est, hoc nomen *natura* nihil aliud claudit in sua significatione praeter constitutivum essentiae, et quia antecedenter ad constitutivum non potest esse constitutum, impossibile est ut unioni praeexistat illa ipsa individua natura ad quam constituendam duo dicuntur coire in unum. Nunc autem non eadem ratio est de hoc nomine *persona*. Claudit enim in sua significatione, non id tantum quo persona constituitur, sed ea etiam omnia quae constitutivo superadduntur, ut sunt apud nos accidentia et si quid aliud huiusmodi, iuxta illud S. Thomae in

Dist. 5, q. i. a. 3: «Est ergo ratio personae, quod sit subsistens distinctum, et omnia comprehendens quae in re sunt». Ex quo statim intelligere datur quomodo esse possit unio in persona, per quam non constituitur persona nova, sed solum personae praeexistenti, intacto manente eius constitutivo, adiungitur aliquid novum. Sicut ex. gr. cum alicui de novo additur ornatus gratiae sanctificantis cum omni comitatu infusarum virtutum, fit certe unio in persona, quin tamen, uti patet, inde resultet persona alia ab ea quae erat prius. Et sic est de unione incarnationis quam praedicat fides catholica, salva interim valde notabili quae iam declaranda venit, differentia.

Ulterius ergo procedendo, considerare oportet quod unio in persona iterum dupliciter dicitur. Uno modo *secundum inhaerentiam*, si illud quod unitur afferat personae novum aliquod esse accidentale, ut in exemplo mox allato videre est, et tunc, etsi vere sit unio in persona seu hypostasi, non tamen secundum actum hypostasis constitutivum ; unde nec hypostatica vocatur, nec in mysterio incarnationis habet locum, cum Deus nullius accidentis subiectum esse possit. Alio modo *secundum subsistentiam*, si illud quod personae unitur, trahatur in communionem ipsiusmet actus hypostatici personae praedictae, ut iam dicatur illa subsistere, non solum secundum suam naturam

propriam, sed etiam et simul, secundum naturam aliam confuse et salva utriusque proprietate, ei unitam. Porro hic praecise unionis modus est, quem in incarnati Verbi mysterio fides nostra credendum proponit. Est omnino singularis et sine exemplo in toto qua late patet ambitu universi. Imo absolute impossibilis dicendus foret, loquendo de unione naturae creatae cum creata quacumque persona seu hypostasi. Cum increata autem, etsi non appareat eadem evidens repugnantia, adhuc tamen nonnisi revelatione edocti possibilem talem unionis modum fatemur, utpote transcendentem omnem naturae ordinem, omnemque rationis nostrae comprehensionem.

Et hucusque quidem, dogma fidei in quo catholici omnes summo consensu convenire debent et reipsa conveniunt.

Quod nunc attinet ad scientificam seu analyticam huius dogmatis explicationem, in qua iam incipiunt variae theologorum opiniones ; nos plena animi persuasione sententiae angelici doctoris tanquam unice verae subscribimus ; cuius sententiae rationes demonstrativae uno hoc simplici argumento ad compendium contrahi possunt.

Fieri nimirum nequit ut illud quod est completum in natura, et habet proprium esse existentiae, ulterius compleatur substantialiter per adiunctionem cuiuscumque novi principii. Poterit quidem adhuc compleri *accidentaliter*, sicut cum aequiritur scientia, aut beatitudo, aut aliquid huiusmodi, vel etiam *integraliter*, sicut accidit in augmento et nutritione viventium. Sed primo modo non fit complementum in linea substantiae, ut patet in terminis. Secundo autem modo nulla fit novi principii adiunctio, quia id quod per nutritionem acquiritur, quantitative tantum addit ad praeexistens, et manet prorsus immutata substantiae ratio, quae profecto eadem est in infante recens nato et in homine adulto. Iam vero, quidquid est substantialiter ita terminatum, ut non possit in linea substantiae per alterius principii adiunctionem amplius terminari, si forte alteri pariter com-

pleto et perfecto adiungatur, nunquam erit cum eo *unum substantia/e*, sed numerice ab eo divisum in aeternum remanebit, cum heri utique nequeat ut duo sint unum in eo ipso ordine in quo sunt et manent duo. Oportet igitur ut in substantiali unione incarnationis, unum extremorum scilicet creatura, sit substantialiter incompletum; idque per carentiam alicuius principii, ex cuius defectu minime tollatur ratio et integritas humanae naturae, et cuius vices ipsa divina persona supplere possit. Hoc autem principium iuxta omnes non potest esse aliquod naturae seu essentiae constitutivum. Relinquitur ergo ut sit actus existentiae, praeter quem nihil aliud substantiale in ente creato assignabile est. Et iam sponte sese offert ultima conclusio: quod scilicet humana natura in Christo non habet proprium essendi actum, quem incomprehensibili modo supplet ipsum esse personale Verbi fl).

Porro, conclusio ista tam rigorose eruitur ex analyst conceptus unionis hypostaticae, ut omnia in oppositum tentamina, sive iam facta, sive adhuc forte facienda conformiter ad praeiudicatam opinionem de reali in creatis identitate essentiae cum actu essendi, et frustra esse, et frustra in sempiternum fore. dilucide appareat.

Re enim vera, ecce tibi individua humanitas propria existentia existens, imo, uti supponitur, identica secundum rem cum eius essentia. Quomodo nunc, non verificans ad amussim

(1) Et nota iterum quod cum dicit S. Thomas, non deesse humanitati Christi propriam personalitatem propter defectum alicuius positivi, semper intelligit defectum positivi quod ad naturae integritatem pertineat. Et similiter ubi ait, compositum ex anima et corpore esse personam ex hoc ipso quod alteri subsistenti non adiungitur, sensus est: ex hoc ipso *consecutive*, non autem: ex hoc ipso *formaliter*. Nam ex hoc ipso quod non trahitur ad esse alterius suppositi, consequitur quod debeat habere proprium esse in quo subsistat. Unde, si Christus deponeret humanam naturam quam assumpsit, compositum animae et corporis eatenus fieret persona, quatenus, seclusa hypothesis annihilationis quae nunquam in considerationem venit, eo ipso reciperet proprium esse quo in se existeret, supposita utique nusquam deficiente *Primae Causae* in res omnes, prout unaquaeque postulat, actione conservativa.

definitionem personae: *subsistens distinctum in rationali natura* ? Non erit forte *subsistens*, cum sit existens non in alio, sed in se et per se? aut non *subsistens distinctum*, cum sit individua? aut non *in rationali natura*, cum sit completa omnibus principiis humanae speciei constitutivis? Iterum ergo, cur non hypostasis, cur non persona ? Responde, quaeso. Et non sunt ad propositum nisi duae rationes excogitabiles, videlicet: vel quia huic humanitati in se et per se existent! *aliquid additur*, vel quia ab ea *aliquid auferhir*, et non relinquitur medium. Primum dicit Scotus cum prima opinione apud Magistrum, alterum Suarez cum tertia opinione apud eundem: at vano et irritio utrinque conatu. - Etenim, si quia *aliquid additur*, scilicet unio ad Verbum, remanent in humanitate Christi omnia principia humanarum personarum constitutiva. Et quia ex quo omnia adsunt constitutiva, eo ipso resultat necessario constitutum, unio ad Verbum quae additur, utpote superveniens personae humanae iam constitutae, aliud esse non poterit quam unio hypostasis cum hypostasi, adeoque unio accidentalis, talis qualis eam asserebat Nestorius, et ab hypostatica longe longeque diversa. - Sin autem, quia *aliquid aufertur*, praetermisso, uti par est, nimis absurdo tertiae opinionis commento auferente in Christo unionem animae cum corpore, et semper supposita, uti fert hypothesis, reali identitate substantiae creatae cum suo actu essendi, quidquid ab humanitate integra manente auferetur, puta fictitius ille modus quem Suarez vocat subsistentiae, erit in reipsa merum accidens: cuius proinde ablatio nequaquam impedire poterit quominus humanitas illa sit per se hypostasis, sicut nec eius positio potuisset ad hypostasis constitutionem quidquam conferre. Unde iterum redit ineluctabili necessitate praecedens conclusio, quod non relinquitur locus nisi unioni hypostasis cum hypostasi, qua semel asserta, totaliter subruitur fides incarnationis.

Et haec quidem dicta sint ut palam fiat, non esse modum perveniendi ad veram et exactam analysim conceptus unionis hypostaticae quem omnes pariter firma fide retinemus, extra principia S. Thomae de reali in creatis distinctione essentiae et

■esse, connexamque doctrinam de uno esse in Christo, quod est esse personale Verbi, il).

Nunc autem, si quaeratur qui heri possit ut esse divinum suppleat in humanitate assumpta proprium essendi actum, respondemus non eam esse quaestionem cui nos satisfacere valeamus, quamdiu a beatifica visione Actus puri seu esse subsistentis •quam futuram speramus in patria, elongamur. Quod ut meliori quo potest modo patebat, ea quae hac de re hucusque disputata sunt, paucis recapitulate iuvabit.

Et primo quidem, ultro dedimus pro evidenter absurdo habendum, quod esse cujuslibet creaturae suppleat unquam in creatura alia, proprii ejus esse vices. Et ratio per se patet, quia esse omnis creaturae de sui intrinseca ratione est coarctatum, contractum, limitatum ad unam determinatam essentiam tanquam actus ad potentiam ad quam transcendentalem ordinem habet, et

(*) Non erit inutile hic animadvertere quod ipse Suarez, Disp. Met. Disp. 34, Sect. 4. fatetur hanc doctrinam de uno esse in Christo fuisse valde communem apud theologos sui temporis. Quod si illam reiiciat, hoc non est nisi propter rationem philosophicam, ex qua videtur ei inadmissibilis realis distinctio inter essentiam et esse. Et argumentum quod avertit, Disp. 31, Sect. 1 in fine, ad hoc de integro reducit: Id quo essentia realis distinguitur ab essentia possibili, non potest ab ipsa essentia reali realiter differre. Sed esse exsistentiae est id quo essentia realis distinguitur a mere possibili. Ergo, etc. Sed facile respondetur: Id quo tamquam constitutivo, essentia realis distinguitur a possibili, non potest esse aliquid distinctum ab ipsa reali essentia, *conc.* Id sine quo, tanquam actu sibi unito, haec ipsa realis essentia nequit extra causas consistere, *neg.* Atqui esse exsistentiae est id quo tanquam -constitutivo, realis essentia distinguitur a possibili, *neg.* Id sine quo sibi unito, etc. *conc.* Et ideo negatur consequentia. Aliud enim est, actum exsistentiae esse ipsum realis essentiae constitutivum. Aliud vero, actum exsistentiae esse formale principium, extra cuius unionem sistere non potest realis essentia seu natura, iuxta illud S. Thomae, Quaest. disp. de Spiritualibus creaturis, art 1 in corp.: « Natura com-
ic paratur ad suum esse ut potentia ad actum. Non dico autem ut po-
< tentiam separabilem ab actu, sed quam semper suos actus comitatur ..

DE ipsa UNIONE HYPOSTATICA

in qua ita concluditur, ut ad aliam quamcumque omnino nequeat se extendere. Nec sane contra hoc est, quod nos homines ad nostrum esse nostramque subsistentiam continuo trahimus extrinseca illa elementa, quorum additione crescit infans, viget et pinguescit adultus. Non enim manent ista in sua propria natura propriaque specie, sed convertuntur in substantiam sanguinis et carnis nostrae, semelque tracta per ejusmodi conversionem in communionem naturae, consequenter utique trahuntur in communionem et subsistentiae: quod quam longe sit ab eo quod nunc in suppositionem venit, nimis est manifestum. Pro certissimo igitur tenendum non posse fieri, etiam de potentia Dei absoluta, ut sit unquam exempli gratia, *angelus-homo*, id est, angelus cujus esse sese extenderet ad humanitatem sibi unitam, quique in angelica simul et humana natura subsisteret; obstat enim evidenter essentialis relativitas et finitudo creati actus existentiae. Quare, posito semel a parte esse creato, ad increatum convertamur oportet, de quo utique non est eadem ratio.

At vero, si in ordine ad effectum de quo agitur, non obstat in esse divino *limitatio* quam omnis actus creatus habet a potentia sibi respondente, obstare jam videbitur, et multo multoque magis, ratio alia e diametro opposita, id est, ipsa divini esse *absoluta puritas*, repugnans omni immixtioni, omnique informationi eorum quae sunt ad extra. Recta siquidem ratio nos edocet creaturas participare purissimum actum qui Deus est, *per imitationem*: quatenus scilicet, omne quod est vel esse potest extra Deum, in tantum est vel esse potest, in quantum prae se fert quemdam specialem modum imitabilitatis divinae essentiae, prout in philosophia, ubi de possibilibus, explicari solet. Et hoc est «participare *per similitudinem* primum et purum actum», ut loquitur Angelicus, Quodl. 12, a. 5. Ulterius autem procedere, usque ad participationem quae esset *per veram et proprie dictam informationem*, nihil aliud foret quam vergere in purum putidumque pantheismum, cum iis qui Deum dicunt animam mundi, aut quovis alio modo eum faciunt rebus creatis intrinsicum. Est igitur impossibile, et rursus pro evidenter absurdo habendum fatebamur, quod esse divinum actus naturam aliquam

QUAEST. i;.

creatam eo ipso modo quo eam actuaret esse ejus proprium : illud esse dico, quod creatae essentiae commiscetur, et ad ejus capacitatem contrahitur, et cum ea in compositionem eniens, compositi resultantis intrinsecum evadit comprincipium.

Propterea, in toto hujus disputationis decursu, nihil antiquius habuimus quam ut accurate vitaretur omnis loquendi ratio, an-
sam dans ad existimandum quod in nostra de unione hypostatica doctrina, esse divinum fieret respectu humanitatis, veri nominis furni: forma, inquam, proprie dicta, id est, actus creatum sub-
jectum informans, eique intrinsece immixtus. Huc spectabat illud *quasi* semper adjectum, quoties timendum fuisset ne divino esse Verbi attributa censeretur causalitas proprie formalis. Habet si-
quidem de sui ratione forma proprie dicta, actuare subjectum citra omnem efficientiam, sola communicatione sui, sed non alia demum communicatione quam ea quae fit per modum adhaeren-
dae ad subjectum et, compositionis cum subjecto. Hunc porro modum penitus removendum esse ubique monebamus, ad hanc tandem conclusionem adducti: quod scilicet, divinum esse Verbi, manendo semp'er sua entitate humanitati extrinsecum, qualibet proinde permixtione vel inhaerentia exclusa, fungitur nihilominus eminentiori modo per sui communicationem, munere actus for-
malis quo alias habet res creata consistere, perstare, sustentari extra nihilum unde est educta. Caeterum, eminentior ille com-
municationis modus nobis est omnino incomprehensibilis, sicut incomprehensibilis quoque propria vis et ratio Actus supra omne genus omnemque ordinem creaturae elevati, cui soli competere posset. Unde, non philosophicis argumentis possibilitatem et rea-
litate[m] ejus demonstrare unquam tentavimus, sed argumento unice deducto ex analysi revelatae veritatis quam in symbolo confite-
mur omnes : *Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Alaria virgine, et homo factus est.* Quae quidem analysis ad compen-
dium reducta, sequentibus deductionibus continebatur.

Primo, si Filius Dei homo factus est, unus est in increata simul et creata natura subsistens. Secundo, si unus in increata simul et creata natura subsistens, una quoque substantialis exi-
stentia, in qua, suo quaque modo, duae naturae communicant.

Tertio, si una substantialis existentia in qua increata et creata natura communicant, non illa certe existentia quae, aut naturae creatae propria fuisset, aut ex junctione creatae cum increata de novo resultasset, sed illa ipsa, illa unica, propria ejus qui ab aeterno Deus, factus est in tempore homo, id est, existentia Verbi. Quarto, si existentia Verbi, ergo existentia quae cum sit increatae naturae per identitatem, se extendit ad creatam per sui communicationem. At quinto, non per communicationem ex qua sequeretur pantheistica esse divini cum creatura commixtio. Ergo tandem, per communicationem in qua esse divinum, manens entitate sua humanitati extrinsecum et plane impermixtum, in ea nihilominus obtinet formalem sustentationis effectum quem haberet esse naturaliter inditum cuius supplet vices. Talis igitur est eminentior ille communicationis seu unionis modus quem a revelatione datum opinamur, et latere dicimus in profundo pro nunc impenetrabili mysterii incarnationis ¶.

Sed de unione hypostatica secundum se iam satis. Nunc

(*) De his vide omnino G. Mattiussi, *In tractatum de Verbo incarnato animadversiones, Quaest. de subsistentia, art. ii*, praesertim quoad aequiparationem unionis hypostaticae et unionis mentis creatae cum divina essentia in visione beatifica, de qua etiam nos. *Thes.* 7, § 5. Certe, idem omnino est utrobique, superans comprehensionem nostram, unionis modus increati cum creato, hoc solo discrimine: quod in unione incarnationis, increatus Actus unitur supplendo substantiale esse humanitatis; in unione autem visionis beatificae, supplendo formam accidentalem, speciem intelligibilem scilicet, tum impressam qua mens determinatur ad videndum, tum expressam ad quam, sicut ad obiecti imaginem, primo et immediate visio terminatur. Sed sive sermo sit de esse substantiali, sive de forma accidentali, eadem semper remanet difficultas, quae in hoc maxime consistit, quod effectus formalis obtineatur absque *intrinsicatione* (sit venia verbo) formae actuantis in subiecto actuato. Et tamen, cum de modo unionis in visione beatifica, ad speciem saltem impressam quod attinet, nulla sit inter theologos concertatio: est et durat usque nunc, quoad unionem incarnationis. An iure et consequenter, diiudicent alii. Nos cum integra schola Doctoris angelici dicimus: « Si-
* cut potentia obedientiali, quae repugnantiam excludit et virtutem Dei
* infinitam respicit, potest creata mens immediate actuari per divinam

QUAEST. III.

singillatim considerandum venit utrumque unionis extremum, scilicet *assumens* et *assumptum*. Et primo occurrit quaestio de assumente.

Qu a e s t . III.

DE PERSONA ASSUMENTE

Tria hic omnino declaranda veniunt. Primum omnium inquirendum est, cui proprie conveniat denominatio *assunientis*, quacumque hypothesisi facta: id est, sumendo unionem hypostaticam in abstracto, prout praescindit ab unitate vel pluralitate personarum in divinis. Siquidem sublata Trinitate, adhuc conciperetur incarnationis unio. (Art. 1-3). Verum abstractio huiusmodi, etsi suam habeat utilitatem, utpote conducens ad intimius penetrandam hypostaticae unionis rationem, non tamen exhaurit quaestionem. Unde oportebit secundo loco considerare personam assumentem in sensu composito eorum quae reapse sunt, et de facto credenda proponuntur. Est autem principalis difficultas, an et quomodo fieri potuerit ut unus solus e consubstantiali Trinitate carnem assumpserit. Et consequenter occurrunt aliae quaestiones secundariae, de possibilitate assumptionis unius naturae a pluribus personis divinis, vel e converso plurium naturarum ab una tantum persona. (Art. 4-7). Tertio demum rationes convenientiae afferendae erunt pro incarnatione personae Verbi, quaerendo an conveniens fuerit ut persona Filii assumeret naturam humanam, potius quam Pater vel Spiritus Sanctus (Art. 8).

Totius ergo quaestionis expositio tribus propositionibus absolvetur.

·>■· z

«essentiam ut purum actum intelligibilem, potest quoque creata essentia in actu poni per divinum esse, quod absolute est purissimus actus. « Quo certe non habet ut recipiatur in potentia ut illi immixtum ab ea-
«que limitatum, sed ut non absurde dici queat ad illam extendi, per
« quamdam terminationem informationi similem ».

t h e s i s x.

(Art. 1-3).

Personae divinae propriissime et primario convenit denominatio assumentis, naturae autem nonnisi secundo, et ratione personae cum qua est realiter idem: quod quidem omni ex parte adhuc maneret verum, etiamsi per impossibile non essent relationes quibus in Deo supposita multiplicantur.

Principii loco in memoriam revoca id quod supra dictum est de ratione huius nominis *assumere*, (quasi *ad se sumere*). Duo scilicet in eo indivisim significantur, actio unitiva et unionis terminus, quatenus assumens dicitur ille a quo est unio efficienter,, et ad quem est etiam terminative. Porro utrumque praedictorum competit personae qua tali, quia persona significatur ut quod est,, et consequenter ut quod operatur et agit; similiter persona est, ad cuius unitatem unio hypostatica terminatur. Ipsa igitur propriissime suscipit denominationem assumentis.

Verumtamen natura in Deo non differt secundum rem a persona, quamvis differat secundum modum significandi qui semper desumitur a creaturis. Hinc, esse terminum unionis, naturae quidem divinae non competit sub formali denominatione naturae seu essentiae, bene tamen potest ei competere sub ratione rei subsistentis, quae in summa simplicitate respondet composito ex essentia et esse in creatis: siquidem unio de qua loquimur, est ad subsistens et secundum subsistentiam, Nihil ergo impedit quominus dicatur natura divina in Verbo assumere, id est unire *ad se* humanitatem, intelligendo ly *ad se*, non quidem de ipsa natura in quantum significatur ut natura, sed in quantum est quid subsistens et cum suo supposito idem. « Et ideo, primo « quidem et propriissime persona dicitur assumere; secundo « autem potest dici quod etiam natura assumpsit naturam ad sui « personam. Et secundum etiam hunc modum dicitur natura incarnata, non quasi in carnem conversa, sed quia naturam

QUAEST. HI.

«carnis assumpsit. Unde Damascenus dicit: Dicimus naturam
« Dei incarnatam esse, secundum beatos Atnanasium et Cyril-
« lum * (x).

Quaecumque autem hic asseruntur, eodem modo procederent, etiamsi supponeretur esse in Deo una tantum persona absoluta. Hac enim hypothese facta, adhuc in Deo natura a persona differret quoad significandi modum, adhuc esset removenda unio in natura, et sola admittenda unio in persona. Quippe incarnatio de suo conceptu nihil aliud importat praeter unionem substantialem ex qua non resultat ens novae speciei, sed per quam Deus immotus in se permanens incipit in humana etiam natura subsistere. Porro ad huiusmodi conceptum sufficit cogitare Deum subsistentem. Deus autem intelligitur subsistens, etiam sub praecisione personalium relationum, ut iam in superioribus notatum est, et in tractatu de Trinitate late ostenditur. Sive ergo abstrahas a relationibus per quas *constituuntur plures* in natura divina subsistentes, sive non abstrahas, semper personae proprie conveniet assumere, naturae vero in quantum est idem cum persona. Hinc S. Thomas in III, D. 5, Quaest. 2, a. 3: «Circumscriptio personae a natura divina potest dupliciter intelligi. Uno modo, quod
« circumscribatur omnis ratio personalitatis, et sic ipsa natura
(\ neque erit subsistens in se, neque erit in aliquo subsistente,
«et sic non habebit esse in re, sed in intellectu, et sic non con-
«veniet ei neque assumere neque aliquid agere. Alio modo po-
«test intelligi *quod circumscribantur personae distinctae quas fides*
* *Ponit*; eis autem circumscriptis, adhuc remaneret divina natura
«subsistens, sicut Deum intelligunt qui non habent fidem Tri-
«nitatis... Unde adhuc remanebit ibi personalitas aliqua; et hoc
« modo dicendum quod, circumscriptis personis, adhuc divinae
« naturae conveniet assumere ».

Verum circumscriptio sive praecisio personalitatum relativarum in divinis, non est nisi secundum operationem intellectus nostri. Nam ex absoluta necessitate divinae naturae, (quamvis huius necessitatis ratio nos lateat, tria sunt reUtiva supposita.

(¹) S. Thom., hic, art. 2 in corp.

Praeterea docet nos revelatio quod ad unum dumtaxat e tribus terminatur humanae naturae assumptio. Hinc igitur crescit difficultas mysterii, enasciturque necessitas specialiter considerandi unionem, secundum quod unius tantum, et non aliarum simul personarum est.

THESIS XT

(Art. 4-5).

Solus Filius secundum Scripturas homo factus est, non autem Pater nec Spiritus Sanctus, adeoque fides catholica manifeste docet unam personam divinam posse sine alia naturam creatam assumere. Sed quoad huius veritatis expositionem, nulla reperiri potest inter varias sententias differentia, quia omnes indiscriminatim dicere debent uniri humanitatem cum esse Verbi, quod est ipsum esse divinum distincto atque incommunicabili modo habitum per relationem filiationis.

Solum Filium assumpsisse carnem, omnes fere Novi Testamenti paginae tradunt. Ubique enim Deus incarnatus dicitur Verbum, Filius, Filius Dei pariter et hominis, Unigenitus qui est in sinu Patris, Imago Dei invisibilis: quae totidem nōmina sunt, soli secundae personae convenientia.

Nec sensu tantum affirmativo de solo Verbo incarnatio praedicatur, sed sensu etiam exclusive, quatenus a communione assumptae humanitatis positive excluduntur Pater et Spiritus Sanctus. Excluditur quidem Spiritus Sanctus, cuius visibilis missio seu adventus asseritur tempore posterior adventu et missione Filii, iuxta illud Ioan. VII-30 : *Nondum erat Spiritus datus, quia /esus nondum erat glorificatur*. Et iterum, Ioan. XVI-7: *Expedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam cum ad vos, et cum venerit ille, arguet mundum de peccato et de iustitia et de iudicio*. Non ergo

Spiritus Sanctus eatndem cum Filio assumpsit humanitatem, nam alias, simul cum Filio venisset et simul fuisset datus. At vero adhuc evidentius excluditur Pater, cum nihil magis contrarium traditioni Sacrae Scripturae cogitari possit, quam quod Pater cum Filio convenerit in humanae assumptione infirmitatis, in susceptione laborum crucis, in satisfactione pro peccato et solutione pretii redemptionis. Ipse enim Pater ubique proponitur ut a sua gloria non descendens, ut mittens et non veniens, ut acceptans et non solvens, ut exaudiens et non deprecans, denique ut maior Filio secundum carnem: quod rursus verum non esset si ipsemet per incarnationem, humanae factus fuisset particeps naturae. Haec igitur et alia multa quae commemorare non vacat, adeo decretoria semper visa sunt omnibus, ut nullus unquam alicuius momenti error in contrarium prodierit. Adeoque universaliter est creditum, *incarnationem divinitatis, non in Patre, neque in Spiritu Sancto factam, sed in Filio tantum*. Et quia ab actu ad posse valet illatio, statim sequitur posse unam personam sine alia naturam creatam assumere. Sed si una potest, ergo quaelibet ex divinis, cum evidentissimum sit non esse maiorem rationem possibilitatis, loquendo de potentia absoluta, pro persona Filii quam pro persona Patris vel Spiritus Sancti.

Et hucusque quidem fidei dogma. Nunc autem quomodo contradictionem non involvat, qualiter etiam concilietur cum doctrina superius exposita de unione secundum subsistentiam, paulo diligentius est considerandum.

Rursus habeto prae oculis illa duo quae in ratione assumptionis includuntur. Et si quidem assumptio nihil aliud importaret praeter *operationem* qua natura creata trahitur ad divinam hypostasim, sic impossibile foret ut una persona sine alia assumeret, quia virtus operandi, quae pertinet ad naturam sub formali ratione naturae, est communis in divinis; adeoque nulla est operatio in aliqua persona, quin eo ipso sit in aliis duabus simul. Nunc autem nihil impedit quominus una persona sine alia

terminet unionem, quia terminatio non dicit efficientiam, sed reducitur ad causam formalem, quae sola communicatione sui praestat quod praestandum habet. Hinc, quidquid actionis importatur in verbo *assumere*, totum necesse est attribuere tribus; verum enim est quod tota Trinitas univit humanam naturam Filio, ac per hoc, fuit efficiens incarnationis causa. Sed unionis terminus non est nisi persona Filii, eo quod per operationem divinam communicatur humanitas uni tantum e tribus qui in natura divina distincte subsistunt. Cum igitur assumptio non solam importet uniendi actionem, sed indivisim consignificet terminum ad quem unio fit, uni et eidem supposito utrumque attribuens: hinc est quod solus Filius dicendus est humanam naturam assumpsisse, non autem Pater, nec Spiritus Sanctus.

Sed iam nonnullis videbitur hoc dogma conciliari non posse cum doctrina de unione hypostatica quae in praecedenti quaestione fuit asserta et declarata. Quorum difficultati statim satisfacere oportet in solutione sequentium argumentorum.

Obiicitur primo : *Si assumptio terminatur ad unam solam personam, necesse est ut terminetur « in id quod est proprium » Filii, non quod commune Trinitati », ut dicitur in Concilio Toletano XI. Atqui proprium Filii, sive personalitas eius non est esse existentiae, sed relatio filiationis. Ergo, vel non explicatur unio hypostatica fer hoc quod humanitas trahitur ad increatam Verbi existentiam, vel certe tota Trinitas dicenda est incarnata.*

Respondeo : Distinguo minorem : Esse existentiae ut sic, non est proprium Filio, sed tribus personis commune, concedo. Esse existentiae prout habitum distincto quodam et incommunicabili modo, per oppositionem relativam ad duos alios relativos modos qui in deitate habentur, nego. Et similiter, personalitas Filii est relatio filiationis praecisive sumpta secundum solum *esse ad*, nego. Indivisim considerata secundum *esse ad* et *esse in*, ac per hoc, secundum identitatem cum substantia divina quae est ipsa subsistens existentiae perfectio, concedo. Et ad huius rei intelligentiam rursus observa quod si sumatur relatio divina solum qua relatio est, id est, secundum solum *esse ad*, sic ponit tantum oppositionem ad alterum ac per consequens, distinctio-

nem, ideoque, nondum exhibet completam personalitatis rationem, eo quod persona non dicit tantum *distinctum*, sed etiam et per prius *subsistens*. Oportet itaque sumere relationem divinam, etiam et maxime secundum *esse in*, videlicet prout et in quantum importat aliquid identicum cum esse divino absoluto, quia ex hac identitate convenit ei subsistere. Inde tandem nego disjunctionem consequentis, et dico explicari unionem incarnationis per hoc quod trahitur humanitas ad unum e tribus relativis modis quibus habetur divina exsistentia, sive (quod idem est, *ad exsistentiam divinam habitam uno relativo modo*). Quod etiam maxime conforme est doctrinae Patrum, speciatim vero Damasceni, qui l. 3 de fide orthod. c. 5, proprietatem in divinis vocat distinctum exsistentiae modum, τὸν τῇ ὑπαρξεω τροπὸν διαφορὸν fl). Sed nec aliis principiis inhaeret Concilium Toletanum, cum distinguit Filii proprium ab eo quod est commune Trinitati.

Eadem porro responsio facile adptari potest eidem difficultati, quam sub forma paulo diversa proponunt nonnulli: *Aut, inquit, una est subsistentia in divinis, aut piures. Si una, non potest esse quod aliquid secundum subsistentiam uniatur uni personae, et non aliis duabus. Si piures, ut habetur in Concilio Lateranensi (2), ergo subsistentia non est substantialis exsistentia, quia haec in Deo non multiplicatur, et sic mutanda omnino est doctrina superius tradita.*

Ad hoc enim dicendum est quod *subsistentia* quandoque sumitur in vi nominis concreti pro substantia habente suam exsistentiam in se. Et quia apud nos substantiae corporales, quamdiu suam in se exsistentiam retinent, individuae sunt atque incommunicabiles, hinc fit ut nonnunquam transferatur hoc nomen ad standum non solum pro *subsistente*, sed etiam pro *subsistente distincto*, hoc est pro hypostasi, et hoc sensu in Concilio Late-

C) «Quaelibet illarum personarum per se subsistit, sive perfecta «hypostasis est, suamque proprietatem, hoc est. exsistentiae modum «disparem habet».

(*) Enchirid. n. 231.

ranensi dicuntur esse in Deo tres subsistentiae, id est, tres hypostases. Quamquam si sumatur subsistentiae nomen in vi propriissimae suae significationis, pro eo a quo aliquid formaliter habet exsistere in se et non in alio, sic utique una in Deo subsistentia est agnoscenda; nam nomina substantiva, inquit S. Thomas in I, D. 26, Q. I. a. 1 ad 4am, *quae dicuntur per respectum ad esse, praedicantur singulariter* (in divinis), *ut subsistentia et essentia*. Et tamen, ut dictum est, haec una subsistentia seu substantialis exsistentia tribus relativis modis habetur. Unde, cum natura humana uniatur divinae subsistentiae prout per relationem filiationis distincto modo habitae, nequaquam sequitur humanitatem uniri tribus personis, aut totam Trinitatem esse incarnatam.

Obiicitur secundo : *Si per impossibile fieret unio in natura, eo ipso necesse esset totam Trinitatem incarnari. Sed exsistentia in divinis non minus communis est quam natura. Ergo etiam, si unio fit secundum esse exsistentiae, non solus Filius homofactus est, sed ei Pater et Spiritus Sanctus.*

Respondeo: Dist. mai. Et ratio cur, supposita unione in natura, oporteret totam Trinitatem incarnari, reponeretur praecise in hoc quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unius eiusdemque numero naturae, sicut sunt unius eiusdemque esse, neg. Et reponeretur in aliquo alio quod locum non habet in unione secundum solam subsistentiam, conc. Unde non sequitur argumenti conclusio.

Non, inquam, in eo staret consequentiae ratio, quod natura ut sic communis est in divinis. Nam etsi sit communis communitate numerica, adhuc tamen proprio modo (relativo) habetur a singulis, sicut ipsum esse cum quo est idem, et a quo nequidem distinguitur distinctione rationis adaequata. Itaque vera ac formalis ratio hinc desumenda esset, quod unio in natura, utpote significans coniunctionem duorum concurrentium in ratione partium essentialium ad constitutionem novae essentiae, poneret mutationem in natura divina. Et quia impossibile est fingere realem eiusmodi mutationem quin divinitas intelligatur mutari tam in Patre, quam in Filio, quam in Spiritu Sancto (est enim

mediate nec mediate unitur divinitas prout distincto modo Paternitatis vel Processionis habita, sed solum ut habita per modum Filiationis. Itaque si naturam ponas mediate unitam, non oportet nominare naturam simpliciter, sed cum addito personalis proprietatis secundum quam est in Verbo, sicut cum Cyrillus dicit *naturam Dei Verbi incarnatam*, et ideo semper redit distinctio ab initio facta circa subsistentiam, quae licet una in divinis, tribus tamen incommunicabilibus modis relativis habetur.

Sed iam ex dictis pronum est eruere id quod ultimo loco in thesi positum est: praesentem scilicet quaestionem indifferenter occurrere in quibuslibet de unione hypostatica sentiis, et non aliam ferre solutionem apud eos etiam qui humanitatem assumptam propria volunt existentia existere.

Sane vero, quacumque sententia circa rationem unionis supposita, eadem est difficultas quoad incarnationem unius personae sine alia; et quisquis putat specialem ex hoc capite inveniri arduum in doctrina S. Thomae, iste conditionem divinorum non satis assequitur. Quid enim, quaeso, dicere iuvat unionem incarnationis terminari ad relationem personalem Filii in quantum relatio est? An forte asseres cum Porretanis in Concilio Rhemensi sub Innocentio II damnatis, relationes esse assistentes in divinis, et distingui realiter ab essentia? Profecto oportet ponere secundum fidem, ipsas esse in re idem cum esse sive substantia absoluta; quin imo, qua reales, formalissime includunt hanc identitatem, ut dictum est supra. Quare, vel incarnatio est fictitia, vel fatearis necesse est unionem *realiter* terminari ad ipsum esse divinum. Nunc autem qui fieri possit ut natura humana realiter unita esse divino, non eo ipso uniatur tribus personis quarum est unum esse, eodem semper modo explicari debet, nec alia est responsio excogitabilis praeter eam quae fuit assignata. Quippe, inter nos et adversarios catholicos controversia non est circa id *cum quo* unitur humanitas, sed magis circa id *secundum quod*

personalis unio perfici dicenda est (J). Cum autem inquiritur de incarnatione unius personae sine alia, nihil refert posterior haec consideratio, sed solum illa prior in qua nulla est nec esse potest differential).

Quod si sententiarum diversitates nullam in praesenti differentialiam afferunt dum ex parte termini consideratur assumptio, multo minus si consideretur ex parte actionis unitivae. Et nos quiddem statuimus humanitatem non fuisse prius natura produ-

(*) An scilicet secundum additionem, ut vult Scotus. An secundum modalitatem colligandae, ut vult Suarez, an secundum suppletionem propriae existentiae humanitatis, ut nos volumus.

(') Sane nihil refert ad praesens, quod inter esse absolutum et relationem personalem sit distinctio rationis, sive, ut adversariis loqui placet, *distinctio viriualis*. Nam distinctiones rationis quae introducuntur in divinis, nequaquam sunt attribuendae Deo secundum se; alias si essent aliquid in Deo, ad genus distinctionum realium omnino reducerentur, et iam non foret Deus id quo simplicius esse nequit. Sed distinctiones istae quas dicis virtuales, quasque alii rectius rationis vocant, (sive sint adaequatae ut inter essentiam et relationes, sive solum inadaequatae ut inter attributa absoluta), in nobis solis causam sui habent: quatenus intellectus noster non potest assurgere usque ad effbrmandum conceptum unum qui plene repraesentet divinae simplicitatis eminentiam, et ideo necesse habet formare multiplices rationes intellectas, ad nonnam eorum quae in creaturis per diversa praedicamenta seu genera distribuuntur. Quae tamen rationes intellectae non dicuntur esse in Deo, quasi foret in ipso aliquid respondens earum multiplicitati et distinctioni ut tali, sed solum quia Deus verificat in sua simplicitate supereminenti quidquid divisim et multipartite de eo a nobis cogitatur. Et in materia quidem de Trinitate praedictae distinctiones rationis plurimum inserviunt, ut scilicet palam fiat quomodo hoc mysterium secundum quod ex verbo revelationis ad nos factae repraesentatur in conceptibus nostris, nullam contineat contradictionem, idest, non constet notionibus inter sese pugnantibus, idem affirmantibus et negantibus secundum idem. Verum in praesenti nihil ex eis efficitur, praetereaue nihil. Nam si solum sunt in intellectu nostro, profecto in causa esse non possunt ut si quid realiter unitur personae divinae, uniatur cum relatione et non cum esse ipsius personae, aut immediate uniatur cum relatione et mediate tantum cum esse; haec enim duo omnibus modis sunt unum atque idem secundum rem. Quare, cum ex hac parte nulla omnino pateat via, clarum est quod in omni opinione eadem est difficultas, eademque adhibenda responsio.

ctam quam Verbo unitam, sed unionem involvi in ratione creationis eius, eo quod productio includit necessario unionem producti cum actu essendi, qui in proposito non alius est quam esse personale Filii Dei. Sed sicut non sequitur in sententia Scoti vel Suarezii, Trinitatem esse incarnatam, ex hoc quod per totam Trinitatem humanitas fuit prius natura producta et postea unita: ita certe non potest sequi apud nos, Trinitatem incarnari, quia a tota Trinitate est actio productiva involvens in sui ratione unionem ad Verbum. Sive enim identifíees *uniri* cum *produci*, sive distinguas, cum tam *uniri* quam *produci* debeat iuxta omnes esse efficienter ab omnibus personis, eadem sane semper doctrina est secundum praesentem considerationem.

Nihil ergo valet sequens argumentum : *Humanitas ipsa assumptione creatur. Sed creatur a tota Trinitate. Ergo assumitur a tota Trinitate et ad totam Trinitatem.* Nihil, inquam, valet; et eandem enodationem requireret, si loco dicendi cum S. Leone, *ipsa assumptione creatur*, dicerem solum cum aliis, *ipsa assumptione unitur*.

Quapropter ab omnibus pariter adhibenda est sequens solutio: Dist. mai. Humanitas ipsa assumptione creatur, ita tamen ut actio assumptiva quae efficienter est a tribus personis, denominationem assumptionis non recipiat nisi respectu personae in qua, praeter efficientiam unionis consideratur et unionis terminus, conc. Ita ut actio assumptiva possit nominari assumptio respectu omnium personarum a quibus est ut a causa efficiente neg. Et concessa minore, distinguo consequentiam: Ergo a Tota Trinitate est quidquid actionis per assumptionem importatur; non tamen sequitur Trinitatem esse terminum unionis, et si terminus unionis non est, nec convenit ei denominatio assumentis.

Quocumque igitur modo res inspiciatur, nulla est in praesenti inter varias sententias oppositio, sed omnes aequalem inveniunt difficultatem e conspectu mysterii, quod est ipsum mysterium realis distinctionis consubstantialium personarum. De quarum tamen cognitione non est ratiocinandum sicut de incarnatione earumdem. Cum enim sint distincte subsistentes, realis unio secundum subsistentiam potest terminari ad unam, et non

ad caeteras. Nunc autem sunt personae relativae; ex quo fit ut sit impossibile unam videri, non visa altera : relativa enim necessario sunt simul in cognitione, ut fert notum axioma.

(Art. 6-7)

Loquendo de potentia absoluta, non videtur impossibile ut plures personae divinae unam numero naturam assument, vel e converso, una persona plures naturas.

Possibilitas assumptionis unius numero naturae a tribus personis negatur a quibusdam, quos inter S. Bonaventura in III, D. i, a. i, Quaest. 3. Nihilominus opinio affirmans sicut est communior post S. Thomam in praesenti, ita videtur et longe probabilior. Esset quidem evidens repugnantia, si una numero natura supponeretur assumi a pluribus suppositis absolutis, quia plura supposita absoluta omnino differunt secundum esse, et fieri non potest ut una essentia existat per plura esse substantialia. Verum eadem ratio non militat quoad supposita relativa in quibus esse non multiplicatur, sed solum modus habendi unum idemque esse. Et cum aliunde fides Trinitatis proponat tres personas convenientes in una natura aeterna, quid, quaeso, posset absolute impedire quominus convenirent in una etiam natura assumpta? Pleraque porro argumenta in contrarium allata eodem ferme modo solvi videntur ac sophismata quae afferri solent contra consubstantialem Trinitatem ; quae tamen, quia non sunt huius loci, in praesenti praetermittuntur (1).

Nunc autem e converso, unam divinam personam posse assumere plures naturas, < fere ab omnibus conceditur », ait S. Thomas in III, D. 1, Quaest. 2, a 5. Et recte quidem, quia si una natura creata potest existere in hypostasi divina, ergo possunt plures, imo aliae et aliae in infinitum. Ideo enim convenit personae divinae unire sibi hypostatice naturam extraneam,

(1) Cf. S. Thom., art 6, ad 1^{am} et ad 3^{am}.

quia est purus et infinitus actus existendi. Sed infinitum non potest exhaustiri per finitum. Ergo, « sicut Deus potest semper
 « novas creaturas concedere, quia eius potentia per creaturas
 « nullo modo exhaustitur, ita etiam persona divina potest, qua-
 « libet natura assumpta, iterum aliam assumere, quia potestas
 •«assumendi per naturam assumptam non terminatur» (1). Cae-
 terum, quod attinet ad modos loquendi qui, hac hypothese facta,
 deberent adhiberi, multa dubia et difficultates occurrunt, prae-
 sertim si supponantur plures naturae assumptae, non specie, sed
 solo numero differentes. Sed non vacat in praesenti horum du-
 biorum solutionem inquirere. Sufficit enim (praesertim quia de
 mera possibilitate agitur), ut res ipsa sit perspicua; porro ex
 dictis in Quaest. 2, videtur clara et evidens satis.

THESIS XII.

(Art. 8)

Habita ratione finis incarnationis, congruum fuit ut Ver-
 bum incarnaretur, potius quam Pater vel Spiritus Sanctus.

Huius assertionis duae sunt principales rationes, desumptae
 e duobus praecipuis nominibus quae secundae personae attri-
 buuntur.

Etenim primo, finis incarnationis fuit reparatio operis Dei
 quod fuerat collapsum. Conveniens ergo erat ut ea potissimum
 persona incarnaretur, in qua specialiter attenditur similitudo
 exemplaris seu forma artis secundum quam condita sunt universa;
 nam et artifex per formam artis conceptam qua artificiatum con-
 didit, ipsum si collapsum fuerit restaurat, inquit Angelicus in
 praesenti. Atqui persona in qua specialiter attenditur similitudo
 exemplaris totius creaturae, ipsum est Verbum Dei. Non quod
 proprium ei sit continere formas exemplares et ideas creatura-
 rum, hoc enim pertinet ad naturam divinam tribus communem;
 sed quia personalis proprietas seu relatio quae in nomine Verbi

(1) S. Thom, in III, D. 1, Quaest. 2, a 5.

importatur, est relatio procedentis secundum operationem intellectus, et idcirco secundae personae peculiari modo appropriatur natura divina prout est intellectum exemplar in quo omnium rerum rationes elucent. Recte ergo et convenienter ad reformatam humanae substantiae dignitatem ordinata est Verbi incarnatio. Quod non obscure innuit Ioannes dicens : * In principio < erat Verbum... : omnia per ipsum facta sunt ; et Verbum caro « factum est ». (*).

Adhuc, finis incarnationis fuit redintegratio hominum in gloriam filiorum Dei, hoc est, in possessionem coelestis illius haereditatis quae non debetur nisi filiis. Congruum ergo fuit ut per eum qui est Filius naturalis, participaremus filiationem secundum adoptionem, iuxta illud apostoli: *Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*. Unde Augustinus, Serm. 57, n. 2: « Dominus noster Iesus Christus..., cum sit ipse « Dominus, Filius Dei unicus, tamen noluit esse unus. Unicus « est, et unus esse noluit, fratres habere dignatus est. Quibus < enim dicit: *Dicite, Pater noster quies in caelis?* Numquid in- « vidit nobis...? Quia talis est haereditas quam nobis promittit, « quam multi obtineant, et angustias nemo patiatur, ideo in suam « fraternitatem vocavit populos gentium, et habet Unicus innu- « merabiles fratres qui dicant: Pater noster, qui es in caelis ».

Accedit demum quod congruebat fini reparationis nostrae, ut persona divina assumeret naturam ex genere nostro propagatam, adeoque fieret non solum homo, sed et hominis filius. Ne

(1) Et exhinc assignari potest causa cur Ioannes in prooemio evangelii, gesta personae incarnatae enarraturus, ipsam appellavit nomine *Verbi* potius quam *Filii*. Nam etsi eo Verbum quo Filius, ut Augustinus ait, et eo Filius quo Verbum : tamen in nomine Filii non elucet explicite ratio causae exemplaris, seu ideae, seu artis, quae secundae personae propter intelligibilis processioneis modum appropriatur. Quasi ergo dixisset evangelista : In Verbo attenditur idea secundum quam factus fuerat homo in honore et perfectione primae creationis. Et cum ille ab ea perfectione peccando defecisset, ipsa exemplaris idea carnem assumpsit, et in assumpta humanitate sese veluti visibiliter delineavit, ut opus mirabiliter primitus factum, per ipsam et secundum ipsam mirabilius iam reformaretur.

ergo impediretur manifestatio personalium proprietatum in divinis, debuit incarnari Verbum potius quam Pater vel Spiritus Sanctus; alioquin nomen relativum competens personae qua incarnatae, vergeret in confusionem proprietatis personae secundum se. Hinc Damascenus l. 4 de fide orthod. c. 4 : * Pater, « Pater est et non Filius, Filius, Filius est et non Pater. Spiritus Sanctus, Spiritus ac non Pater nec Filius. Proprietas enim « immobilis est; quonam enim alio modo proprietas maneret si « moveretur, exque alia in aliam transiret? Ob eam causam Dei « Filius, hominis filius fit, ut proprietati immobilitas sua constet. « Nam cum Dei Filius esset, factus est hominis filius, ex Sancta « Virgine carnem sumens, nec propterea ab ea proprietate quae « Filium decet excedens».

Et de persona quidem assumente hactenus. Sequitur nunc consideratio de modo unionis ex parte naturae assumptae.

,4

QUAEST. IV-VI.

DE NATURA ASSUMPTA

Deinde, inquit Angelicus, considerandum est de unione ex parte assumpti. Et primo quantum ad ipsam naturam humanam, secundo quantum ad partes ipsius, tertio quantum ad ordinem assumptionis.

THESIS XIII.

(Quaest. 4)

*

Natura humana, prae aliis omnibus naturis, fuit a Filio Dei assumptibilis.

Ante omnia, removenda aequivocatio. Cum enim natura creata dicitur assumptibilis, id est potens assumi a divina persona, primo quidem « non signatur aliqua potentia activa creaturae, quia sola potentia infinita hoc facere potuit ut in infinitum distantia coniungerentur in unitatem personae. Similiter

«non signatur etiam potentia passiva naturalis, quia nulla potentia passiva naturalis est, cui non respondeat potentia activa alicuius naturalis agentis. Unde relinquitur quod dicat in creatura solam potentiam obedientiae. Haec autem potentia (obedientialis) correspondit divinae potentiae, secundum quod... ex creatura potest heri quod ex eo Deus facere potest» (1). Sed potentia divina dupliciter accipitur, vel *ut ordinata*, vel *ut absoluta*.

Ad cuius intelligentiam sciendum est quod omnipotentia Dei praecisive sumpta, pro obiecto habet illud omne in quo salvari potest ratio entis (*). Nunc autem in his in quibus ratio entis potest salvari, pro quanto scilicet non importatur affirmatio et negatio eiusdem secundum idem, triplex occurrit differentia. Nam primo, aliquid est conveniens ordini qui de facto institutus est in rebus. Et hoc dicitur posse a Deo fieri *de potentia ordinata*, quia tunc accipitur omnipotentia non secundum nudam potentiae rationem, sed etiam secundum quod nostro concipiendi modo exsecutiva est *ordinationis* divinae sapientiae et decreti divinae voluntatis. — Aliquid praeterea est non conveniens huic ordini, sed tamen non habens disconvenientiam ad divinam sapientiam, cum ipsa potuisset statuere ordinem alium secundum quem esset, congruum id quod nunc iuxta ordinem istum qui rebus inest, non convenire videtur. Et hoc dicitur posse a Deo fieri *de potentia absoluta simpliciter*. Fieri quidem posse de potentia absoluta, quia tunc consideratur omnipotentia quasi soluta a praestitutione ordinis qui in libera Dei voluntate est; fieri etiam posse simpliciter, quia nihil est in obiecto quod repugnet potestati divinae virtutis, sive ipsa sumatur secundum praecisam rationem potentiae activae, sive etiam consideretur prout cum sapientia et iustitia idem. — Tandem aliquid est quod nullo modo cadit in iusta voluntate et sapiente intellectu, et hoc dicitur posse a Deo fieri *de potentia absoluta conditionaliter*. Quo quidem loquendi modo significatur, esse in obiecto rationem quam respicit

C) S. Thom, in III, D. I, Quaest. 2, a. 3.

(*) In prima Parte, Quaest. 25, a. 5.

omnipotentia secundum se, deesse tamen conditionem quam exigit in quantum a sapiente intellectu et voluntate recta non distinguitur. Ideo non est dicendum hoc esse simpliciter in potentia Dei, sed solum sub conditione caeteroquin impossibili, id est, si aliunde congrueret sapientiae, bonitati, et iustitiae. Non enim est inconueniens, inquit Angelicus il), si in conditional! vera antecedens sit impossibile.

Loquendo ergo de potentia absoluta, prout respicit vel simpliciter vel sub conditione, illud omne quod non involvit in se contradictionem, sic dicendum quod omnis natura substantialis potest assumi a divina persona, et quod hoc modo non est una creatura magis assumptibilis quam altera. Ratio patet ex dictis in Quaest. 2. Nam ut salvetur conceptus unionis secundum subsistentiam, nihil aliud requiritur ex parte creaturae nisi ut sit quaedam subsistendi ratio, sive aliquid in quo et secundum quod subsistitur. Sed hoc omnibus substantiis indifferenter commune est.

Loquendo autem de potentia absoluta, prout respicit illud quod non solum non involvit in se contradictionem, sed potest etiam iuste et sapienter a Deo decerni, sic sunt a divina persona assumptibiles omnes et solae naturae intellectuales. Dixi primo, *omnes naturae intellectuales*. Non enim in hac absoluta consideratione discriminatur natura angelica ab humana, sed sub alio atque alio respectu maior congruitas attenditur tam in angelica prae humana, quam in humana prae angelica. In angelica quidem, ratione maioris perfectionis et propinquitatis ad Deum secundum intellectualitatem. In humana vero, ratione coadunationis omnium graduum entis, quatenus homo omnes alias creaturas naturali generationis ordine praesupponens, convenienter primo rerum principio coniungibilis est, « ut quadam circulatione perfectio rerum concludatur » (2). Dixi secundo, *solae naturae intellectuales*, quia assumptio naturae intellectu carentis non esset ordinabilis ad aliquem iustum finem. Etenim assumeretur haec natura in instrumentum alicuius operis faciendi. Sed natura ir-

(¹) In III, D. i, Quaest. 2, a. 3.

(²) S. Thom. 1. 4, c. Gent., c. 35.

rationalis, cuius est agi potius quam agere, non haberet meliorem operationem coniuncta Deo secundum hypostasim, quam separata. Si quid igitur, inquit S. Thomas 1. 4 c. Gent, divinitus agendum fuit per irrationalem creaturam, sufficebat secundum huiusmodi creaturae conditionem, ut solum a Deo moveretur, minime vero iuvabat ut in hypostasi uniretur. Praeterea natura irrationalis non est capax illius excellentiae, beatitudinis, et gloriae, quam oportet esse in eo quod Deo unitur in persona. Item incongruum profecto est ut quod non potest uniri Deo secundum operationem, assumatur ad unionem secundum esse personale, quae ordinis est multo excellentioris.

Tandem, loquendo de potentia ordinata, id est de potentia Dei prout executiva est ordinis a divina sapientia et voluntate praestituti, sic sola natura humana prae aliis omnibus naturis fuit assumptibilis a Verbo. Et ratio est quia divina sapientia ordinavit ut assumptio nunc non heret nisi ad reparationem peccati, iuxta praemissa in Quaest. 1. Unde illa sola natura assumptibilis exstitit, quae indigebat reparatione, et potuit reparari.

Nota. — In art. 2 huius quaestionis docet S. Thomas, assumptam fuisse a Filio Dei naturam humanam, non personam; quae quidem doctrina in superioribus omnino fuit praeoccupata. Sed rursus hic animadvertes, quam male aliqui contra nos arguant dicentes, Filium Dei debuisse assumere etiam existentiam creatam, eo quod iuxta Sanctos Patres *assumpsit quidquid in natura nostra plantavit*, vel quia iuxta eosdem, *non est curatum a Verbo, quod non est assumptum a Verbo*. Haec enim et similia intelligenda esse de natura ut sic, et de iis omnibus quae pertinent ad naturae et speciei perfectionem, luculenter monstratur in praesenti. Alioquin, debuisset assumi et humana personalitas, ut iam notavimus. Sed et nova atque amplior declaratio haberi potest ex ipso contextu Patrum, qui praedicta axiomata opponebant variis erroribus veritatem humanae naturae in Christo impetentibus. Processerat quippe contra benedictum mulieris semen magnus eius antagonista serpens antiquus, et nihil quod ad ipsum pertineret reliquerat intactum. Negaverat divinitatem, negaverat humanitatem; negaverat unionem solvendo, negaverat

distinctionem confundendo. In ipsa humanitate negaverat corpus, negaverat animam, negaverat mentem ; modo posuerat carnem phantasticam, modo carnem e caelo delapsam, modo carnem cuius anima esset ipsa divinitas, modo carnem sola anima sensitiva animatam, cui tanquam mens Verbum fuisset illapsum. Igitur contra istas multiplices diabolicae fraudis formas asserebant Patres orthodoxi, *toti humanae naturae totam deitatis substantiam unitam fuisse*, t Neque enim, ait Damascenus, l. 3 de fide orthod. « c. 6, Deus Verbum quidquam eorum quae cum nos initio rerum fingeret, naturae nostrae inseruit, non assumptum omisit; « sed omnia assumpsit, puta corpus et animam intelligentem rationabilemque cum eorum proprietatibus. Animal enim quod « alterutrius est expers, ne quidem homo est. Totum quippe me « totus assumpsit, ac totus toti unitus est, ut toti salutem afferret. « Nam alioquin non potuit sanari quod assumptum non fuit». Et haec quidem in doctrina huius articuli, ad novam praecedentium confirmationem, annotata velim.

In art. 3 docet S. Thomas, non fuisse proprie loquendo assumptum hominem, sed humanitatem. Nam nomina concreta significant naturam ut in supposito. Porro non fuit assumptum suppositum, sed assumpta est natura ad suppositum Verbi. Hinc, si quando apud Sacros Doctores occurrat locutio in contrarium, large est accipienda, ut intelligamus hominem assumptum, «quia « eius natura est assumpta, et quia assumptio terminata est ad <hoc ut Filius Dei sit homo».

In articulis 4 et 5 edocemur, Verbum non debuisse assumere humanitatem abstractam a principiis individualibus, quia hoc erat omnino impossibile. Item non debuisse assumere naturam humanam in omnibus suis individuis, quia licet fuerit absolute possibile, tamen non erat conveniens, ut per se satis constat.

Demum in art. 6 ostendit Angelicus, convenienter fuisse a Verbo assumptam naturam ex stirpe Adae propagatam, potius quam e nihilo immediate eductam. Cuius rei assignat plures rationes optimas quae in thesi sequenti commodius proponentur.

THESIS XIV.

(Quaest. 5).

Filius Dei assumpsit verum corpus, scilicet carnem ex stirpe Adae propagatam, et similiter animam, eamque intellectivam seu rationalem.

Haec assertio nihil aliud est quam amplior quaedam determinatio quaestionis praecedentis, descendendo ad singulas humanae naturae partes, et ad multiplices haereses quae hac in re ab initio prodierunt.

Et primo quidem fuit error Manichaeorum, postea error Valentini, ex eadem falsa radice ortus, nempe ex hoc quod credebant haec omnia terrena a diabolo seu principio malo fuisse creata (1). Unde cum Filius Dei in hoc apparuerit ut dissolveret opera diaboli, non ei compete-
bat ut de creatura diaboli assumeret corpus. Dixerunt itaque Manichaei, ait S. Thomas in l. 4 c. Gent, c. 29, Dei Filium non verum corpus, sed phantasticum assumpsisse. Et ideo, nec verus homo esse potuit, sed apparens; neque ea quae secundum hominem gessit, sicut quod natus est, quod comedit, bibit, ambulavit, passus est et sepultus, in veritate fuerunt, sed in quadam assimilatione tantum. Hoc igitur modo,, totum incarnationis mysterium ad quamdam fictionem deducebant. Verum, quia huiusmodi doctrinam cum narratione evangelica ne verosimiliter quidem conciliari posse intelligeret Valentinus, ut nihilominus omnem contaminationem a divinitate removeret, dixit quod Christus verum et solidum corpus habuit, illud tamen non terrenum, sed de caelo asportatum, et quod nihil a Virgine Matre accepit, sed per eam quasi per aquaeductum transivit. Patrociunim etiam sui erroris quaesivit ex Scriptura. Dicitur enim : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo*. Et iterum : *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam*. Et iterum : *Primus homo de terra terrenus. secundus homo de caelo caelestis*. Quae omnia sic intelligi

(*) Ci. August. Tract i in Ioan., n. 14.

voluit Valentinus, ut Christus de caelo, etiam secundum corpus, descendisse crederetur.

Ad haec accesserunt errores alii circa aliam partem naturae humanae, quae est anima. Posuit enim Arius, ait S. Thomas l. 4 c. Gent. c. 32, quod in Christo non fuit anima, sed quod solam carnem assumpsit, cui natura Verbi loco animae fuit. Cum enim vellet asserere quod Filius Dei sit creatura, et minor Patre, ad hoc probandum illa Scripturarum assumpsit testimonia quae infirmitatem humanam ostendunt in Christo. Et ne aliquis eius probationem refelleret dicendo assumpta ab eo testimonia Christo secundum naturam humanam convenire, nequiter animam removit a Christo, ut cum quaedam corpori humano convenire non possint, puta quod miratus est, quod timuit, quod oravit, necessarium fiat ea in inferioritatem Verbi in quantum est Verbum, refundere. Nec omisit Arius munire se etiam auctoritate Scripturae dicentis : *Verbum caro factum est*, ex quo accipere volebat quod solam carnem Verbum assumpserit, non autem animam. Porro in hac positione Apollinaris. primo Arium secutus est, non tamen ex eadem ratione, sed ut impeccabilitati Christi consuleret, quam e medio tolli arbitrabatur si in Christo anima esse diceretur. Postmodum vero convictus testimoniis evangelicis, novum excogitavit dicendi modum. Confessus est in Christo animam sensitivam fuisse, sed sine mente et intellectu, ita quod Verbum Dei fuerit illi animae loco intellectus et mentis: sic enim existimabat doctrinae Scripturarum facere satis, et aliunde vitare incommoda quae ex libero arbitrio creato sequi videbantur. Caeterum huic suae opinioni accommodabat sententiam quorundam antiquorum ponentium in homine duas animas, sensitivam unam, rationalem alteram : quae sententia in Concilio Constantinopolitano IV fuit deinde solemniter anathematizata fl).

Et haec quidem de genesi et ratione variorum errorum qui circa assumptam a Verbo naturam prodierunt. Reliquum est ut paucis exponamus argumenta quibus haeresis confutatur et veritas catholica firmatur.

(*) Enchirid., n. 274.

Filius Dei assumpsit verum corpus. Nam alias, quidquid Evangelium narrat de incarnatione Verbi et gestis eius in carne, merum mendacium est. Non enim ponuntur ea quae eius adventum spectant, in descriptione visionis imaginariae, sed in narratione historiae. Rursus, narratio historiae non est de aliqua specie ad horam apparente, sicut in theophaniis V. T., sed de vero homine qui concipitur in utero matris, nascitur, adolescit, more communi conversatur, patitur, moritur, et sepelitur. Quin imo, etiam post resurrectionem, phantastici corporis suspicionem a mentibus discipulorum expresse removens Dominus dicit : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*. Unde tandem, Ioannes in principio epistolae quam voluit esse veluti praefationem sui evangelii, insaniam Docetarum uno verbo exclusit inquit : *Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae.... testamur et annuntiamus vobis*.

Caeterum testimonia in quibus Scriptura missum dicit Filium in similitudinem carnis peccati (Rom. VII-3), vel etiam in similitudinem hominum factum eum asserit (Philipp. II-7), nihil omnino concludunt. Non enim dicitur solum *in similitudinem carnis*, sed additur *peccati*, quia Christus veram quidem carnem habuit, non tamen carnem peccati, sed similem carni peccati, id est passibilem, qualis facta est caro hominis per peccatum. Et eodem pacto in secundo testimonio, fictionis intellectus excluditur per hoc quod praecedit : *formam* (id est naturam) *servi accipiens*. Unde similitudo non accipitur pro similitudine apparentiae, sed pro vera similitudine speciei, sicut omnes homines inter sese similes specie et dicuntur et sunt. Ita S. Thomas, l. 4 c. Gent, c. 29.

Praeterea, assumpsit Filius Dei carnem terrenam e stirpe Adae propagatam.

Ait enim /Apostolus, Rom. I-3: «Qui factus est ei *ex semine* « *David* secundum carnem». In veteri quoque testamento, vel a primo prophetiae messianicae exordio, promissus Salvator quasi proprio nomine *semen mulieris* appellatur. Et deinde dicitur ad Abraham : « Benedicentur *in semine tuo* omnes cognationes terrae». Et similiter ad David: «*De fructu ventris tui* ponam su- « per sedem tuam ». Rursus in prophetis vocatur Christus *germen David* (Ierem. XXIII-5), *virgultum* ascendens de terra sitiendi (Is. LIII-2), *flos de virga et radice lesse* (Ibid. XI-i), *fruchis e terra nostra exoriens*, dante Deo benignitatem (Ps. LXXXIV-13). Nec sane dubitandum quin haec ipsa incarnati Verbi e stirpe humana processio, habenda sit ut firmissimum fundamentum omnium benedictionum quae in eam a lapsu Adae copiose descenderunt.

Porro testimonia in contrarium allata rursus nihil probant. Nam, Ioan. III-13, dicitur filius hominis *descendisse de coelo*, in quantum suae hypostasi terrenam substantiam copulavit. Sic enim verificatur metaphora descensus, dum scilicet ille idem qui excellentia suae naturae propriae supra omnem creaturam eminebat, incipit in natura quoque infima, id est terrestri, subsistere. Item, dato quod ratione corporis dicatur Christus, 1 Cor. XV-27, *homo de coelo coelestis*, id quidem, « non quia ipsum corpus Christi secundum suam substantiam de coelo descenderit, sed quia « virtute coelesti, id est, Spiritu Sancto, est eius corpus formatum », ut ex Augustino et Hilario exponit S. Thomas in resp. ad ium (i).

(*j Nec obstat quod etiam primus Adam cui opponitur homo de coelo coelestis, habuerit corpus a Deo immediate formatum. Nam in Scripturis illud tantum dicitur esse de coelo, quod a Deo fit praeter et supra omnem ordinem naturae. Porro corpus Adae non fuit a Deo praeter naturae ordinem operante, sed a Deo naturam instituyente. At Christus, ipseque solus, per Spiritum sanctum in utero virgineo *miraculosa* et *supernaturali* conceptione formatus est. Caeterum, locus apostoli de Christo intelligitur, non tam quantum ad corpus quam quantum ad animam. Dicitur enim novus Adam Christus de coelo coelestis, ratione plenitudinis gratiae de qua nos omnes accipimus, per oppositionem ad veterem qui, amissa sibi et posteritati originali iustitia, factus est fons

Caeterum rationes convenientiae sumuntur tum in ordine ad Deum cuius iustitiae erat satisfaciendum, tum in ordine ad diabolum cuius audacia erat retundenda, tum denique in ordine ad nos qui in gloriam filiorum Dei eramus provehendi.

In ordine quidem ad Deum, cuius iustitiae erat satisfaciendum, quia congruit ut qui peccavit, ipse satisfaciat. Et si impossibile est ut sit idem supposito, decet saltem ut satisfaciens communicet cum eo pro quo satisfacit, in natura de eadem stirpe propagata. Unde Ambrosius, de Inc. D. sacr. n. 54 : < Ergo « ex nobis accepit quod proprium offerret pro nobis, ut nos re- « dimeret ex nostro ».

In ordine ad diabolum, cuius audacia erat retundenda. Oportebat enim poenam deceptoris in quadam recirculatione consistere, ut loquitur Irenaeus l. 3, c. 22 : quatenus omnia quaecumque ad perdendum hominem serpens excogitaverat, idipsum eodemque ordine, sed ratione e regione contraria, divinitus disponeretur ad reparationem. Sed haec dispensatio requirebat ut diaboli victor ex illo ipso genere nasceretur, quod per diabolum fuerat victum.

In ordine ad nos, qui in gloriam filiorum Dei eramus provehendi. Non enim qualicumque modo in hanc filiationem advocamur, sed per incorporationem ad filium naturalem : et in hoc est excessus gratiae quem in natura reparata considerat Apostolus, Rom. V, prae statu naturae innocentis. Porro, prima veluti radix intimae illius unionis corporis mystici cum capite, est ipsa originis communitas, per quam factum est ut Unigenitus Dei Filius esset unus e filiis Adae, primogenitus inter fratres plurimos.

§ 3.

Tandem, Filius Dei assumpsit animam, eamque intellectu et ratione praeditam.

naturae coelesti spiritu destitutae. Unde subdit apostolus : «Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis coelestis, tales et coelestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis».

Nam alias, non esset verus homo, et ideo mentiretur Scriptura dicens : *Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus*. Praeterea, non solum in Evangelio passiones animae sensitivae tribuuntur Christo, ut timor et tristitia, sed etiam talia de eo leguntur quae nec naturae divinae convenire possunt, nec naturae creatae intellectu carenti, puta admiratio, Matth. VIII-io. Item, si natura divina fuisset homini Christo loco intellectus et mentis, unio incarnationis dicenda foret facta in natura, quod iam ostensum est evidenter repugnare. Denique, non solum debuit mens assumi a Verbo, sed imo fuit ratio assumptibilitatis caeterorum omnium quae naturae humanae insunt, ut ex iam dicendis in sequenti propositione satis apparebit.

THESIS XV.

(Quaest. 6)

Simul tempore facta est assumptio totius humanitatis et omnium partium eius. Sed ordine naturae, recte dicitur Verbum assumpsisse corpus mediante anima, animam mediante spiritu, et partes mediante toto.

Postquam de natura assumpta et de partibus eius egit S. Thomas, quaerit tandem de ordine assumptionis. Ubi nota non esse hic quaestionem an omnes partes naturae humanae *uniantur* Verbo immediate, necne. Satis enim constat ex dictis, omnes et singulas esse immediate unitas Filio Dei, cum existant per ipsum esse personale ipsius p). Solum ergo inquiritur de ordine quo facta est *assumptio*, quia in natura humana considerantur diversa quorum aliqua potuerunt prius assumi quam alia. Adverte tamen quod prius et posterius dicuntur dupliciter :

(*) Et in hoc etiam sensu intelligi potest illud apostoli, Coloss. II-9: *In quo inhabitat plenitudo divinitatis corporaliter*. Id est, inhabitat, non sicut in sanctis, ratione solius gratiae habitualis quae non est nisi in anima, sed tali inhabitationis modo in quo communicat et corpus, et eodem titulo ac anima, scilicet titulo sustentationis per esse hypostaticum Verbi, cui aequae immediate unitur.

ordine scilicet temporis, et ordine naturae sive causalitatis. El ordo quidem temporis in praesenti nullus est, quia Verbum omnia ad naturam humanam pertinentia simul sibi univit, ut ostenditur art. 3 et 4 huius quaestionis, et infra in Quaest. 33 magis declarabitur. Relinquitur itaque considerandus solus ordo naturae, in quantum dici debet prius assumptum, id quod fuit reliquis ratio assumptibilitatis, id est causa cur possent assumi et de facto assumerentur.

Quo posito, si compares ad invicem partes essentielles naturae humanae, manifestum est quod anima est causa assumptibilitatis corporis, quia corpus non est convenienter assumptibile nisi per ordinem ad animam rationalem. Dictum est enim supra, quod naturae irrationales non sunt assumptibiles a divina persona. Rursus, si in anima ipsa compares inter se partes potentiales, patet quod causa assumptibilitatis est pars superior, scilicet mens seu spiritus, cuius ratione anima ad imaginem Dei exsistit. Denique si compares partes naturae ad naturam ipsam, sic manifestum est quod integra natura in quantum est quiddam perfectum et completum, est causa assumptibilitatis partium quae sunt aliquid incompletum. In hoc igitur sensu recte dicitur quod corpus est assumptum mediante anima, et partes mediante toto. Hinc Damascenus, de fide orth. 1. 3, c. 6: « Verbum Dei per intermediam mentem carni unitum est ». Et Augustinus, epist. 140, n. 12 : « Verbum autem incommutabile nihil in deterius mutatum, « particeps carnis effectum est, anima rationali mediante ».

Difficultas tamen esse posset quia in morte Christi, interveniente separatione corporis ab anima, adhuc remansit unio Verbi ad corpus. Sed facile solvitur. Primo quia non omne quod dependet ab aliquo in fieri, dependet ab eodem postquam est in facto esse, sicut si inter duos homines amicitia causatur aliquo mediante, adhuc eo recedente, durat amicitia. Secundo quia simplex medium congruentiae potest causare coniungibilitatem, etiam postquam abscesserit, dummodo remaneat ordo et possibilitas ad ipsum. Unde, cum anima se habuerit tantum ut medium congruentiae, non autem colligantiae, nequaquam oportuit ut ea abscedente, dirimeretur coniunctio divinitatis cum corpore. Adhuc

enim remanebat habilitas et ordo ad ipsam mox in resurrectione corpori reuniendam, et ideo conclusio non sequitur.

Sed de ipsa natura a Verbo assumpta, hactenus satis. Sequitur iam ordine logico, consideratio de his quae dicuntur coassumpta, a Quaest. 7^a ad 15^{am} inclusive.

DE COASSUMPTIS A FILIO DEI IN NATURA HUMANA.

« Deinde considerandum est de *eoassumptis* a Filio Dei in < natura humana, et primo quidem de his quae pertinent ad perfectionem, secundo de his quae pertinent ad defectum ». Dicuntur autem *coassumpta*, ea quae in tantum trahuntur ad suppositum Filii Dei, in quantum ornant vel afficiunt humanitatem *assumptam*, id est, unitam Verbo secundum subsistentiam. Porro in huiusmodi, principem locum obtinent quaecumque sunt ornamentum ac perfectionis. Et rursus, in his quae ad perfectionem pertinent, prima consideratio esse debet de gratia, de qua S. Thomas in duabus quaestionibus 7^a et 8^a.

QUAEST. VII-VIII.

DE GRATIA CHRISTI

Sciendum hic est quod triplex gratia consuevit attribui Christo (x). Primo quidem *gratia unionis*, secundum quod natura humana, nullis praecedentibus meritis, hoc donum accepit ut uniretur Dei Filio in persona. Secundo *gratia singularis* quae in gratum lacientem et gratis datam dividitur; nam anima Christi fuit prae caeteris, supernaturalibus donis ornata atque ditata. Tertio *gratia capitis*, secundum quod ab ipso Christo in alios homines gratia redundat.

Et haec tria Ioannes (I, 14-16) congruo ordine complectitur. Nam quantum ad gratiam unionis dicit: *Verbum caro factum est*. Quantum ad gratiam singularem subiungit: *Et habitavit in nobis plenum gratiae et veritatis*. Quantum ad gratiam capitis addit: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus*.

(^o) Haec S. Thomas, in Compendio theologiae, c. 214.

Et de gratia quidem unionis dicendum amplius non est, sed de sola gratia accidentali qua unctus est Christus *prae consortibus suis* (Psalm. XLIV-8), quaeque competit ei, iuxta mox praemissa, tum in quantum est quidam singularis homo, tum in quantum est totius Ecclesiae caput.

THESIS XVI.

(Quaest. 7, Art. 1-8)

Fuit in anima Christi gratia habitualis ; fuerunt etiam virtutes et dona, iis solum exceptis quae cum statu comprehensoris componi nequaquam possunt.

De donis gratiae gratum facientis praesens procedit assertio, et est ad minus theologice certa, quandoquidem in ea universaliter consentiunt theologi, non ut in opinione quadam, sed ut in veritate quae ad sacrae doctrinae depositum omnino pertineat, tametsi non sit de ea *tamquam de fidei articulo* adeo expressa Ecclesiae praedicatio, ut pro explorata haeresi propositio contradictoria hactenus habeatur.

Videretur tamen dicendum quod gratia habitualis non fuit in anima Christi. Etenim impossibile est ut forma sit in subiecto sine suo formali effectui. Sed formalis effectus gratiae habitualis est facere filium Dei adoptivum. Christus autem est filius naturalis, et nullo modo adoptivus. Non ergo in eo esse potuit gratia habitualis.

Praeterea, qui habet maius, non indiget eo quod minus est. Atqui in humanitate Christi est gratia unionis, quae est aliquid multo maius et excellentius quam sit gratia habitualis. Ergo inutiliter saltem ipsa habitualis gratia in Christo poneretur.

Sed contra est, tum Scripturae auctoritas, tum ratio theologica.

Primo quidem Scripturae auctoritas. — Nam, Coloss, I, 18-19, dicitur esse in Christo omnis plenitudo donorum quae sunt in mystico corpore cuius est caput secundum humanitatem (1). Atqui primum horum donorum est procul dubio gratia sanctificans, seu forma illa accidentalis qua deiformes efficitur, et ad Dei beatitudinem radicaliter ordinatur, iuxta illud 2 Petr. I-4 : « Per quem maxima et pretiosa vobis promissa donavit, ut et per haec efficiamini *divinae consortes naturae*

Huc etiam faciunt omnia loca ubi Christo homini attribuitur inhabitatio Spiritus Sancti (2); quae eleganter refert atque ordinat Hieronymus in commentario super Isaiam, l. 4, c. 11 : « Super hunc igitur florem, inquit, qui de trunco et radice lesse per Mariam Virginem repente consurget, requiescet Spiritus Domini... ; nequaquam per partes, ut in caeteris Sanctis, sed iuxta evangelium quod hebraeo sermone conscriptum legunt Nazaraei: *Descendet super eum omnis fons Spiritus Sancti...* In eodem Matthaei volumine legimus illud quod in consequentibus scribitur: *Ecce puer meus quem elegi: electus meus in quo complacuit animae meae: ponam Spiritum meum super eum; iudicium gentibus proferet*, ad Salvatoris referri intelligentiam, in quo requievit Spiritus Domini, id est, aeterna habitatione permansit : non ut avolaret, et rursum ad eum descenderet, sed iuxta Ioannis Baptistae testimonium iugiter permaneret, qui ait: *Vidi Spiritum descendentem quasi columbam de coelo, et manentem in eo, et ego nesciebam illum, sed quoniam me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem in eo, ipse est qui baptizat in Spiritu Sancto*». Atqui Spiritus Sanctus humanitatem Christi non inhabitat, formaliter propter unionis gratiam, cum non sit huius unionis terminus. Superest ergo ut requiescere et manere dicatur in Christo homine, eadem ratione qua in aliis sanctis membris

(*) « *Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare* ».

(*) Isai. XI-2 ; Matth. XII-18 ; Ioan. I. 32-33.

Christi, ratione scilicet donorum gratiae habitualis. Nam etsi per haec dona tota Trinitas mentem inhabitet ut obiectum fruitionis eius, speciali tamen appropriatione ipsemet Spiritus Sanctus, iuxta ea quae solent explicari ubi de divinis missionibus.

Accedunt rationes theologicae. — Prima est, quia illi animae quae ad divinam hypostasim assumitur, et Dei Verbi propria efficitur, debetur profecto ut sit deiformis. Sed hanc deiformitatem accipere non potest nisi per gratiam habitualement. Etenim, ut dicit S. Thomas in responsione ad i^o, « quia cum unitate personae remanet distinctio naturarum, anima Christi non est per suam essentiam divina; unde oportet quod fiat divina per participationem quae est secundum gratiam ». Nimirum per unionem hypostaticam nihil aliud humanitati confertur nisi ut existat per esse personale Verbi; nunc autem, quantum ad esse essentiae non mutatur, sed manet cum solis perfectionibus quae humanae naturae propriae sunt. Sequitur ergo quod deiformitas ei accedere nequit nisi per formam accidentalem infusam, quam gratiam habitualement nominamus. Unde vides, unam tantum in praesenti esse differentiam inter Christum et homines caeteros; quatenus in caeteris gratia habitualis non supponit antecedens aliquod donum a quo exigatur; hic autem gratia debetur humanitati consequenter ad donum maius quod est gratia unionis. « Gratia enim causatur in homine ex praesentia divinitatis, sicut lumen in aere ex praesentia solis; unde dicitur Ezech. XLIII-2: *Gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem, et terra splendebat a maiestate eius*. Praesentia autem Dei in Christo intelligitur secundum unionem humanae naturae ad divinam personam; unde gratia habitualis Christi intelligitur ut consequens * hanc unionem, sicut et splendor solem » (x).

Praeterea cum hic homo Christus sit filius Dei naturalis, ut dicitur infra in Quaest. 53, eo ipso debetur ei divina haereditas, scilicet fruitio infiniti boni quo Deus est dives, et quod est ipse Deus (2). Atqui ad huiusmodi beatitudinem necessaria est

C) S. Thom., hic, art. 13.

⊕ Cf. Rom. VIII-17.

habitualis gratia. « Cuius ratio necessitatis, ait S. Thomas, de
 « Verit. Quaest. 29, a. 1, hinc sumi potest, quod duplex ad Deum
 « potest esse coniunctio: una secundum esse in una persona, alia
 « secundum operationem... Prima quidem coniunctio sine secunda
 « ad beatitudinem non sufficit, quia nec ipse Deus beatus esset,
 « si se non cognosceret et amaret; non enim in seipo delecta-
 « retur, quod ad beatitudinem requiritur. Ad hoc ergo quod ani-
 « ma Christi sit beata, praeter unionem ipsius ad Verbum in
 « persona, requiritur unio per operationem, ut scilicet videat
 « Deum per essentiam, et videndo fruatur. Hoc autem excedit
 « naturalem potentiam cuiuslibet creaturae; soli autem Deo se-
 « eundum naturam suam conveniens est. Oportet igitur, supra
 « naturam animae Christi aliquid sibi addi, per quod ordinatur
 « ad praedictam beatitudinem; et hoc dicimus gratiam (habitua-
 « lem). Unde necesse est in anima Christi gratiam ponere». Et
 nota quod necessitas beatitudinis in Christo non venit solum ex
 filiatione eius naturali, sed etiam ex fine assumptionis humanae
 naturae a Verbo, qui fuit salus et reparatio hominum. Talem
 enim oportuit esse Christum secundum humanitatem, ut conve-
 nienter esse posset auctor salutis nostrae. Si igitur salus nostra
 in fruitione Dei consistit, sequitur quod Christus debuit esse
 perfecte Deo fruens, eo quod principium in unoquoque genere
 debet esse perfectum. Ad hoc autem ut Christus in natura hu-
 mana perfecte Deo frueretur, necessaria fuit gratia, ut mox di-
 ctum est, et sic semper redit eadem conclusio.

Ad 1um ergo dicendum, quod formalis effectus gratiae san-
 ctificantis non est, proprie loquendo, facere filium Dei adopti-
 vum, sed conferre animae deiformitatem in ordine ad possessio-
 nem haereditatis Dei in futura beatitudine. Ex quo consequen-
 ter resultat denominatio filii adoptivi in personis quae aliunde
 huius denominationis sunt capaces, scilicet in personis Deo ex-
 traneis. Definatur enim adoptio, *personae extraneae in filium et*
haeredem gratuita assumptio (fi). Quare, si forte gratia inveniatur(*)

(*) Notandum quod in hac definitione nomine *personae extraneae*
 intelligitur persona quae e substantia eius, cuius respectu extranea di-
 citur, genita non fuit. Non ergo alia est formalis ratio adoptionis divinae

in gersona non extranea Deo, pro quanto ornat naturam Deo-unitam secundum hypostasim, semper quidem habebit suum proprium formalem effectum, quin tamen in huius naturae supposito resultet denominatio adoptivi, quia huic denominationi omnino repugnat personae conditio.

Ad 2um dicendum quod qui habet plus, non indiget eo quod est minus, quando minus continetur vel formaliter vel eminenter in eo quod est plus. Sed cum maius et minus accipiuntur in alia et alia linea, ratio non valet, praesertim si maius, nedum excludat id quod minus est, sit potius ratio exigitiva eius, ut contingit in proposito. Et haec responsio adhibenda est ad omnes eiusdem generis instantias, ut si dicatur quod humanitas Christi sancta est ipsa unione ad Verbum, ergo superflua est accidentalis forma sanctificans quae est gratia. Hoc enim verum esset si sanctitas quam formaliter confert gratia, containeretur in eadem linea ac sanctitas quam formaliter dat unio. Quippe, ratio sanctitatis consistit in applicatione seu coniunctione ad Deum qui est bonum summum atque imparticipatum. Sic Deus ipse est ipsa subsistens sanctitas, quia est subsistens actus inhaesionis ad seipsum per affectum et amorem. In creaturis vero, ubicumque est specialis applicatio ad divina, ac per hoc, a rebus profanis secretio, ibi quoque specialis elucet santitatis modus. Unde et dicuntur res sanctae illae quae divino cultui mancipantur, dicitur officium sanctum quod circa Deum versatur et religionem eius, etc. Videndum igitur utrum uno tantum modo humanitas Christi debeat toniungi Deo, ad diiudicandum utrum praeter gratiam unionis aliqua admittenda sit forma sanctificans, vel secus. Atqui alia est ratio coniunctionis ad Deum secundum esse exsistentiae, alia vero ratio coniunctionis per cognitionem et amorem. Gratia igitur

et humanae, licet adoptio divina id proprium habeat, ut adoptato conferat quoddam consortium naturae adoptantis. Sed differentia est mere materialis, proveniens ex diversa conditione haereditatis ad quam adoptatus assumitur. Caeterum, consortium naturae divinae quod importat divina adoptio, longe longeque est a *consubstantialitate*, adeoque non tollit extraneitatem, prout nunc de extraneitate loquimur.

unionis formaliter confert humanitati sanctitatem quae in primo modo coniunctionis reponitur, sanctitatem dico qua adhuc sanctissimum erat corpus Christi in triduo sepulturae. At sanctitatem consistentem in coniunctione cum Deo per supernaturalem cognitionem et amorem formaliter non confert gratia unionis, sed habitus accidentalis perficiens animam Christi ut radicale principium supernaturalium operationum. Unde in Christo gratia sanctificans non superfluit, sed est maxime necessaria.

§ 2.

Ex dictis iam sequitur, fuisse in Christo habitus supernaturales operatives, qui consequuntur gratiam sicut potentiae consequuntur naturam. Et licet pleraeque rationes superius allatae, directe et explicite non respiciant gratiam habitualement nisi in quantum est radix luminis gloriae per quod intellectus creatus confortatur ad videndum Deum, tamen facile possunt adaptari omnibus habitibus infusis quibus anima proxime perficitur in ordine ad operandum divinae et supernaturaliter. Necesse enim fuit ut Christus secundum humanitatem perfectissimo et divino modo in omnibus operaretur, prout congruebat Unigenito a Patre, et vero Deo homini facto. Neque ad hoc sufficiebat specialissima divinitatis per actuales motiones assistentia et directio, cum sine inhaerentibus principiis elicitivis actuum, non posset esse operatio connaturalis et undequaque perfecta, Atqui habitus operativi consequentes consortium naturae divinae quod per habitualement gratiam datur, dicuntur virtutes et dona. Ergo virtutes et dona fuerunt in Christo, imo excellentissime, ultra omnem mensuram, ut infra dicitur.

Non tamen fuerunt in eo fides et spes, quia haec duo absolute impossibilia sunt cum visione et fruitione beata, quam habuit a primo suae conceptionis instanti. Sed quod attinet ad virtutes cardinales, nulla debet excludi, eo quod nulla est quae secundum totam latitudinem sui obiecti, repugnet summae perfectioni. Si qua enim ex illis videtur importare, vel potius supponere imperfectionem cum absoluta sanctitate impossibilem,

hoc non est nisi quia consideratur in quodam statu adhuc imperfecto, vel secundum habitudinem ad quemdam particularem actum. Sic *temperantia*, ut dicitur art. 2 ad 3^{““}, sumi potest in eo statu in quo adhuc habetur aliquid admixtum de inclinatione contraria, nempe in quo homo patitur adhuc affectiones inordinatas; et tamen temperantia consummata ab huiusmodi imperfectione est libera. Unde universaliter animadvertendum est, « quod virtutes morales Christo non conveniunt quantum ad < usus quosdam qui in nobis sunt, sicut quod per eas domantur < passiones quibus caro contra spiritum concupiscit, quod in < Christo non fuit. Sed quantum ad alios usus secundum quos < erunt in patria, plenissime fuerunt in Christo, et etiam quantum ad quosdam usus viae qui eius perfectioni non derogabant, in quantum erat verus viator et comprehensor » fl).

Nunc autem de donis adhuc minor ratio dubitandi esse potest, cum Isai. XI, diserte attribuantur Christo: « Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus * consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini ». Accedit et ratio theologica, quia inter virtutes et dona hoc interesse videtur, quod virtutes sunt habitus disponentes ad agendum quasi ex motione propria, adhibita scilicet consueta deliberatione rationis; dona vero, habitus ordinati ad recipiendum familiarem instinctum Spiritus Sancti, ut habeat anima iusta non solum quo ad actus supernaturales seipsam moveat, verum etiam quo suggestive moveatur ab inhabitante ductore suo per actuales illustrationes mentis et suasiones voluntatis. Et ideo dici solet quod dona sunt necessaria maxime ad actus sublimes et heroicos qui communem modum excedunt, ut declarat S. Thomas in III, D. 34, Q. 1, a. 1, et iterum in 1-2, Q. 68, a. i. Caeterum de familiari instinctu Spiritus Sancti in anima Christi expressae in Evangelio inveniuntur auctoritates, velut Matth. IV-1: *Tunc Iesus ductus est in desertum a Spiritu ut tentaretur a diabolo*, et Luc. X-21: *In ipsa hora exultavit*

(l) S. Thom, in III, D. 19, q. 1, a. 2. ad 2am. Et vide tractatum *de virtutibus*, ubi de duratione virtutum post hanc vitam.

Spiritu Sancto, et dixit: Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti haec, etc. 1).

(*) Praeter dona gratiae gratum facientis, attenduntur etiam dona gratiae quae dicitur *gratis data*. Non quod huic gratiae proprium sit ut gratis detur, sed quia supra hoc quod est gratis dari, non habet per se ut gratum faciat Deo subiectum in quo est. Confertur enim solummodo in utilitatem aliorum, et ideo potest esse etiam in malis, iuxta illud Matth. VII, 22-23 : *Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam novi vos*. Et non vacat pro nunc explicare ad quam categoriam entis praedictae gratiae gratis datae reducantur. Certe generatim dici potest quod habitus non sunt. Habitibus enim utimur cum volumus, et tamen qui accepit donum prophetiae, non ideo prophetizat quando vult. Praeterea, per habitus constituimur causae principales operationum et consequentium effectuum, et tamen impossibile est ut creatura unquam fiat causa principalis miraculorum, quae de sui ratione requirunt plenum atque absolutum naturae dominium. Quid ergo sint in seipsis dona huiusmodi, forsitan non inepte defines dicendo quod consistunt in quadam ordinatione qua quis destinatur a Deo ad identidem prophetandum, vel miracula faciendum, etc., in fidei manifestationem.

Nunc igitur, si quaeratur utrum in Christo fuerint gratiae gratis datae, respondendum est cum distinctione. Certo certius fuerunt in ipso quantum ad omnem perfectionem quam important. Nam, ut dicitur hic. art. 7, in corp., «gratiae gratis datae ordinantur ad fidei et «spiritualis doctrinae manifestationem. Oportet enim eum qui docet, «habere ea per quae sua doctrina manifestetur. Spiritualis autem doctrinae et fidei primus et principalis doctor est Christus, secundum «illud Hebr. II: « *Cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab «eis qui audierunt in nos confirmata est, contestante Deo signis etportentis*. Unde manifestum est quod in Christo excellentissime fuerunt «gratiae gratis datae, sicut in primo et principali fidei doctore ». At vero non fuerunt in eo seciindum eandem rationem quam habent in aliis, sed multo eminentiori modo. Nam prophetia, discretio spirituum, sermo sapientiae, sermo scientiae, aliaque huiusmodi, continebantur in perfectione scientiae tum beatae tum infusae qua anima eius semper fuit repleta. Et similiter operatio virtutum, gratia sanitarum, etc., in habitudine suae humanitatis ad divinitatem tanqnain *coniuncti* instrumenti ad agens principale, ut ex dicendis de scientia et potentia animae Christi apparebit.

THESIS VII.

(Quaest. 7. Art. 9-13).

In Christo, eoque solo, est absoluta et perfecta habitualis gratiae plenitudo. Unde gratia eius vero quodam sensu dicitur esse infinita, et sicut nunquam potuit augeri, ita nunquam per gratiam cuiuslibet purae creaturae poterit adaequari.

Ad huius doctrinae veram intelligentiam primum omnium observandum est, quod tota assertio procedit de gratia, prout est possibilis haberi in praesenti ordine rerum, id est, de potentia Dei quae dicitur ordinata (x). Nam aliunde evidentissimum est non posse dari summum in gratia, hoc sensu quod de potentia etiam absoluta repugnet gradus maior et perfectior. Quare S. Thomas, art. 12 ad 2um, expresse dicit quod *virtus divina potest Jacere aliquid maius et melius quam sit habitualis gratia Christi*, licet non possit facere ut ordinetur ad aliquid maius quam sit unio personalis ad Filium Unigenitum a Patre: cui unioni respondet *sufficienter* mensura gratiae, quam de facto habet Christus secundum definitionem divinae sapientiae. Hinc,, cum dicitur gratia Christi pertingere ad summum, esse infinita et absque mensura, non posse adaequari, et a fortiori superari per gratiam cuiuscumque alterius, sermo est semper de gratia prout est comprehensa intra terminos et sub legibus praesentis providentiae: « Sicut enim aliarum formarum est ex divina sapientia determinata propria mensura, ita et gratiae, secundum « illud Sap. II: *Omnia in numero et pondere et mensura disjuncti sunt* ». Hoc igitur sensu :

In Christo, eoque solo, fuit et est tota gratiae plenitudo. Nam Ioan. I, dicitur: *Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre*

(') Vide supra, thes. 13.

plenum gratiae et veritatis... et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Oportet autem quod plenitudo de qua hic est sermo, sit perfecta atque absoluta, utpote plenitudo de qua omnes accipiunt, plenitudo quae decet Unigenitum a Patre, uno tandem verbo, plenitudo consequens unionem personalem humanitatis cum Deo. Quippe, necesse est ut quanto magis creatura aliqua ad Deum accedit, tanto magis de bonitate eius participet, et abundantioribus donis ex eius influentia repleatur, sicut et ignis calorem magis participat qui ei magis appropinquat. Nullus autem modus esse aut excogitari potest quo aliqua natura propinquius Deo adhaereat, quam si ei in unitate personae coniungatur. Ex ipsa igitur unione naturae humanae ad Deum in unitate personae omnino sequitur quod anima Christi receperit quidquid de donis gratiarum habitualibus divinitus dari potest in praesenti providentia.

Caeterum ex iisdem principiis apparet hanc plenitudinem esse propriam Christo et nulli alii communem, sicut ei soli proprius est titulus super quo fundatur. Quapropter aliae plenitudines in Scriptura commemoratae intelligi debent, non absolute, sed relative ad statum uniuscuiusque, sicut bene notat S. Thomas art. 10 ad 1um, dicens quod Beata Virgo dicta est gratia plena, non quasi habuerit gratiam in summa excellentia qua potest haberi, sed quia habuit totam gratiam quae decebat personam electam a Deo ut esset mater Unigeniti eius. Et similiter, Act. VI, Stephanus dicitur plenus Spiritu Sancto, quia habuit totam gratiam convenientem ei qui in protomartyrem fuerat praedeterminatus. Plenitudo tamen Virginis est incomparabiliter maior altera, ex hoc ipso quod status eius fuit, quo sublimior in puris creaturis esse omnino nequit.

S 2.

Nunc igitur, quo sensu gratia Christi dici possit infinita, facile est determinare. Scilicet, est infinita, non in ratione entis sed secundum propriam rationem gratiae, pro quanto se extendit ad omnes gratiae operationes et effectus, (et sic accipitur infi-

nitas *extensiva*}: tum praeterea, est in summo gradu qui possibilis est haberi in actuali ordine a divina Sapientia definito (et sic accipitur infinitas *intensiva*). Ideo Augustinus interpretans illud Ioan. III, *non ad mensuram dat Deus spiritum*, dicit: « Mensura divisio quaedam donorum est. Alii enim datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae. Sed Christus qui dat, non ad mensuram accipit ».

Sed iam de modo intelligendi summum illum gradum gratiae quem omnes theologi concorditer agnoscunt in anima Christi, occurrit dubitatio: an scilicet sit solum accipiendus secundum maiorem intensitatem prae gratia quae in nobis est, an potius secundum modum specificum etiam diversum atque excellentiorem. Et si quidem esset accipiendus secundum solum intensitatis excessum, tunc anima Christi eatenus tantum haberet eam gratiae plenitudinem cui aequari nunquam poterit gratia cuiuslibet alius creaturae, quatenus positivo decreto decrevisset Deus gratiam in tali limitata mensura aliis omnibus distribuere, et sub talibus augmenti conditionibus, ut in inferiori semper gradu *de facto* remaneret. Quod faceret gratiam Christi esse in summo per accidens, et non per se, secundum excessum quantitativum potius quam ontologicum, denique secundum comparisonem qua comparatur magis ad minus, non autem eminentius a quo participatur ad inferiora quae participant.

Porro eiusmodi conceptio quae satis est vulgata, alicui principio nititur quod non omni forsitan scrupulo caret, et eximiis quibusdam theologis videtur inducens in nimis diminutam aestimationem *investigabilium divitiarum Christi* (1). Principium est, non posse esse plures diversas species neque in genere gratiae habitualis, neque in visione intuitiva Dei ad quam ipsa habitualis gratia se tota ordinatur. Hoc namque principio semel admissio et praestituto, nihil aliud revera de gratia Christi dicendum relinquitur praeter id quod supra. Sed de eius soliditate non immerito quis inquireret. Sane vero, si de intuitiva visione sermo sit, omnino liquet nullam esse posse differentiam ex parte speciei intelli-

(*) Cfr. Mattiussi, *In tractatum de Verbo incarnato animadversiones*, de gratia Christi, n. 48-55.

bilis quae in omnibus videntibus Deum una est. Sed ex parte luminis elevantis intellectum, constat esse maximam diversitatem quoad perceptionis claritatem sive limpiditatem. Quae quidem diversitas, an sit necne, secundum solum plus et minus in eadem continuo specifica ratione visionis, quis pro certo diiudicabit? Nam ad plenam quaestionis solutionem oporteret conspicuum esse novum illum mundum ineffabilium perfectionum, cuius veli extremitas nobis viatoribus vix ac ne vix quidem est tantisper sublevata. Interim vero, nescio an iustae discretionis limites excederet quisquis diceret, videri saltem valde verosimile, dari modos etiam formaliter diversos, seu rationes videndi Deum essentialiter inter se differentiatas, easque semper infinite elongatas ab illo modo supereminenti, omnemque speciem ac genus transcendente, quo Deus se videt et comprehendit. Et dico valde verosimile, cum non minus participabilis diversis in infinitum modis agnoscendus sit Deus finis supernaturalis, quam Deus finis naturae. Ex quo ulterius sequeretur possibilis quoque diversificatio modorum specie differentium in genere gratiae sanctificantis, quae ad visionem comparatur sicut principium ad principiatum et natura ad operationem. Nunc autem, si rationabiliter ista admittuntur, nonne etiam de gratia animae Christi altius sentiendum esset quam quod vulgata conceptio prae se fert? Tunc utique, nisi totus fallor, oporteret dicere gratiam illam, tam singulari unionis hypostaticae titulo collatam, praeeminere gratiae aliis datae, non iam solo gradu intensitatis, verum etiam perfectione specifica. Oporteret ponere eam in summo, non eo modo in quo foret absolute adaequabilis per crescentem gratiam filiorum adoptivorum, sed modo alio in quo simpliciter excelleret ex natura rei tamquam altioris rationis existens, quemadmodum videtur omnino sentire S. Thomas, tum in praesenti, Q. 7, a. 11 ad 3um, tum de Verit. Q. 29, a. 3 ad s'^lTM, ubi sic dicit: « Quod finitum aliquid
« per continuum augmentum possit attingere ad quantumcumque
* finitum, veritatem habet si accipiatur eadem ratio quantitatis
« in utroque finito..., non autem si accipiatur alia et alia ratio
« quantitatis. Et hoc patet in quantitate dimensiva; quantum-
< cumque enim linea augeatur in longum, numquam perveniet

«ad latitudinem superficiei. Et similiter patet in quantitate vir-
 «tuali... Quantumcumque enim cognitio cognoscentis Deuni per
 «similitudinem proficiat, nunquam potest adaequari cognitioni
 «comprehensoris qui videt Deum per .essentiam. Et similiter
 «chantas (actualis) viatoris non potest adaequari charitati com-
 «prehensoris; aliter enim aliquis afficitur ad praesentia et aliter
 «ad absentia. Similiter etiam, quantumcumque crescat gratia
 «alicuius hominis qui gratiam secundum aliquam particularem
 «participationem possidet, nunquam potest adaequare gratiam
 «Christi, quae universaliter plena existit».

Vide ergo quid tibi melius videatur in hac sententiarum di-
 versitate. Caeterum, cum non habeamus expressam aut Scripturae
 auctoritatem aut alius regulae determinationem, sub indice lis
 relinquatur, firma interim remanente doctrina de ea plenitudine
 quae est in omni hypothesis intelligenda, habito respectu, non
 quidem ad potentiam Dei absolutam, sed solum ad praestabili-
 tum ordinem praesentis providentiae. Adhuc tamen inquirendum
 restat, utrum ad praedictam plenitudinem per successiva incre-
 menta pervenerit Christus, an potius in dote sacratissimae hu-
 manitati constituta propter unionem ad Verbum, statim ab initio
 perfectus exstiterit.

Ratio dubitandi esse posset primo, id quod legitur Luc. II-52:
 «Et Iesus proficiebat sapientia et aetate et gratia apud Deum
 «et homines». Ex quo videretur sequi quod secundum incre-
 mentum aetatis fuit etiam augmentum gratiae.

Praeterea, Ioan. I, 32-33, testatur Ioannes Baptista se vidisse
 Spiritum descendentem et manentem super Christum; quibus
 verbis significatur quaedam missio Spiritus Sancti de novo ad
 ipsum facta. Sed missio Spiritus Sancti non fit nisi ad eos qui
 de novo participant gratiam habitualement, vel quoddam eius augmen-
 tum suscipiunt. Ergo idem ac prius.

Sed contra, firmiter tenendum est secundum constantem
 doctrinam omnium theologorum, quod nunquam in Christo fa-

ctum est augmentum huiusmodi. Primo quia *ab initio*, testante Evangelista, habitavit in nobis plenum veritatis et gratiae. Ab initio siquidem fuit gratia unionis in humanitate eius, adeoque et plenitudo gratiae habitualis quae unionem ipsam consequitur et ab ea exigitur, ut supra ostensum est. Secundo quia, ut dicetur in sequentibus, Christus fuit a primo instanti, *quantum ad animae perfectionem*, verus comprehensor. Sed nullus comprehensor qua talis, est capax progressus, quia status termini in quo iam invenitur, repugnat profectui qui soli statui viae proprius est. Tertio quia Christus comparatur ut quoddam primum principium ad eos omnes qui proficiunt in gratia. Non ergo ipsemet in ea proficere debuit, quia in quolibet genere primum principium oportet esse perfectum, non autem mobile de potentia in actum.

Ad i^{““} ergo dicendum quod ex allato testimonio evangelii nulla prorsus conclusio est. Pro cuius evidentia considera quod locus ille in quo dicitur Christus profecisse sapientia, aetate, et gratia, invenitur in narratione historiae, et quod narratio historiae semper est de iis quae cadunt sub sensu. Narrat enim Lucas, historici partes agens, factum externum, experimentale, quod acceperat a testibus oculatis apud quos adoleverat Iesus. Atqui factum huiusmodi nihil aliud esse potuit quam progressus quidam in exterioribus Iesu Christi actionibus observatus, secundum quod in eis magis magisque cum evolutione annorum manifestabatur sapientia et gratia: sicut si de quovis puero dicerem quod proficit in virtute, intelligeres, puto, testimonium meum esse de operibus virtutis, non autem directe de virtute ipsa quae in se invisibilis est. Id igitur ab evangelista tibi datur, praetereaue nihil.

Sed nunc ulterior occurrit quaestio de interpretatione facti, et est duplex interpretatio possibilis: quatenus scilicet actiones adolescentis Christi fuissent ex crescente sapientia et gratia, vel quatenus fuissent tantum crescentes manifestationes sapientiae et gratiae qua plenus ab initio erat. Et tu quidem, rationalista, cui Christus purus homo est et unus de caeteris, eligis a priori explicationem primam, ut quae sola sit consona consuetis na-

turae legibus, praeter quas nihil cogitas, nihil aestimas, nihil admittis. Ego vero, superiori revelationis lumine ductus, eligo alteram, et dico Christum profecisse sapientia et gratia sicut et aetate, secundum inditae sibi gratiae manifestationem, quam incremento aetatis sapienter voluit esse proportionatam. Unde Athanasius, Orat. 3 c. Arian, n. 52 : « Ad corpus igitur spectat huiusmodi progressus: eo enim proficiente, in ipso pariter, cernentium oculis proficiebat patefactio divinitatis». Et quia haec progressiva manifestatio non in phantastica quadam apparentia consistebat, sed in solida realitate operum, ideo dicitur fuisse non solum apud homines, sed etiam apud Deum. Vel potius, ideo *apud Deum et homines*, quia tam in iis quae erant ad Deum, quam in iis quae erant ad homines. Nec frustra talem ab eo oeconomiam observatam legimus, ne in pueritia portentosam demonstrans maturitatem, praeberet hominibus occasionem dubitandi de veritate assumptae humanitatis, aut certe non agnoscendi verum Emmanuelem qui in usum laboremque nostrum descendens, debuit per omnia fratribus similari. Quod pulchre animadvertit Augustinus, epist. ad Volusianum, dicens: « Quidam < haeretici, perverse mirando laudandoque eius virtutem, naturam < humanam in eo ! Christo; prorsus agnoscere noluerunt, ubi est « omnis gratiae commendatio, qua salvos facit credentes in se, « profundos thesauros sapientiae et scientiae continens, et fide « mentes imbuens, quas ad aeternam contemplationem veritatis « incommutabilis provehat. Quid si Omnipotens hominem ubi- < cumque formatum non ex materno utero crearet, sed repenti- « num inferret aspectibus ? Quid si nullas ex parvulo in iuveni- « tam mutaret aetates ? Nonne opinionem confirmaret erroris, nec « hominem verum suscepisse ullo modo crederetur, et dum omnia « mirabiliter facit, auferret quod misericorditer facit ? Nunc vero, < ita inter Deum et homines mediator apparuit, ut in unitate per- < sonae copulans utramque naturam, et solita sublimaret inso- « litis, et insolita solitis temperaret ».

Et ad 2Qm similiter dicendum, quod missio Spiritus Sancti alia est visibilis, alia invisibilis. Et missio quidem invisibilis fit per infusionem vel augmentum gratiae, missio autem visibilis

est solum ad manifestationem alterius. Ex hoc ergo quod Ioannes Baptista vidit Spiritum Sanctum descendentem supra Christum, non sequitur quod tunc ipse Christus creverit in gratia, sed solum quod tunc facta sit miraculosa manifestatio plenitudinis gratiae quae in eo erat tanquam in vero Unigenito a Patre, secundum humanitatem assumptam.

Sed iam animum convertamus oportet ad gratiam Christi, prout caput est Ecclesiae, et per prius exponenda sunt ea quae ad rationem capitis spectant. Id quidem in propositione quae sequitur.

THESIS XVIII.

(Quaest. 8).

Christus est secundum diversos gradus caput omnium qui vel actu vel potentia supernaturalem vitam participant. Caeteris tamen paribus, plenius et perfectius est caput hominum, quam sit angelorum. Denique gratia capitis in eo, non re, sed ratione tantum differt a gratia habituali qua anima eius in seipsa sanctificatur.

Christus idem est ac *unctus*. Et duplex est unctio qua uncta est seu consecrata eius humanitatis. Una est ei soli propria, in qua oleum consecrationis fuit ipsa Verbi personalitas, et per quam effectum est ut qui homo nascebatur, idem esset et Sanctus Sanctorum Deus. De hac angelus ad Danielelem : *Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt... ut tingatur Sanctus Sanctorum*. Alia est unctio gratiae habitualis, de qua sermo est in Psalmo 44, cum dicitur: *Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem ; propterea* (seu in hunc finem) *unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis*. Quae etiam dupliciter consideratur: primo quidem secundum ~~se,~~ deinde vero secundum ~~derivationem~~ ad nos. Porro gratia habitualis in Christo, secundum quod ab eo in alios derivat, *sicut unguentum in capite quod descendit in barbam Aaron*,

et in oram vestimenti eius, dici solet gratia capitis, sive gratia Christi in quantum est Ecclesiae caput, et de hac ipsa appellatione, praeambula quaedam esse debet explicatio.

Exordium autem hinc sumitur, quod dignitas capitis etiam supremi, non omnino convertitur cum potestate regia, quia licet ad supremum caput pertineat summa potestas gubernandi, influendo in subditos socialem vitam et motum, (unde et reges capita gentium dicuntur): proprie tamen loquendo regalis potestas Christi ad eos etiam extenditur, quorum caput nec dicitur nec est. Ratio est quia subiectio membrorum ad caput est de sui ratione subiectio non violenta, sed benevola, ut constat ex analogia corporis naturalis. Insuper attenditur secundum influentiam per quam ipsis membris provenit a capite bonum, et quidem bonum non qualecumque, sed consistens in quadam derivatione vitae quae in capite est. Atqui ii omnes qui finaliter exciderunt a supernaturali beatitudine, iam non possunt a Christo aliquam supematuralis vitae influentiam recipere. Nullo ergo modo Christus comparatur ad eos ut caput ad membra, tametsi ad ipsos etiam regalis eius potestas extendatur, cum ad regem pertineat non solum fideles subditos gubernare, verum etiam rebelles coercere, et unicuique suum attribuere locum ne ordinis tranquillitas perturbetur. Et hinc est quod apostolus non dicit Christum constitutum esse caput super omnes rationales creaturas, sed solum *super omnem Ecclesiam* (Eph. I.22). In inciso autem praecedenti e contra dixerat *omnia subiecta fuisse sub pedibus eius*, et nihil dimissum fuisse non subiectum ei.

Oportet igitur sumere rationem capitis Ecclesiae ex similitudine capitis physici, in qua praeter coniunctionem cum membris in eodem vitali organismo, tria haec potissimum considerantur: *primo* situs praestantia, quia caput eminet supra partes caeteras; *secundo* praestantia perfectionis et virtutis, quia in capite, eoque solo, vigent omnes sensus; *tertio* influxus in reliquum corpus, quia caput toti corpori instillat suo modo motum et sensum, idque ratione cerebri ad quod conveniunt et unde distribuuntur spiritus vitales. Huic itaque similitudini fideliter inhaerendo, apparet quod in mystico corpore aliquid est in quo caput

cum membris communicare debet, aliquid vero in quo a membris differt. Communicare debet in eodem genere vitae: eius, inquam, vitae secundum quam socialis organismi attenditur coaptatio, nam caput et membra ad unum idemque corpus vivum pertinent. Unde si sermo sit de capite et membris in ordine supernaturali, communicatio haec intelligitur quantum ad vitam gratiae. Sed supra cetera membra caput emineat necesse est, primo quoad dignitatis excellentiam, secundo quoad virtutis et vitae plenitudinem, tertio quoad influxum.

Porro, praerogativam capitis Scriptura expresse attribuit Christo. Specialiter quidem *respechi hominum*, cum dicit Eph. IV-10: » Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus». Specialiter etiam *respectu angelorum*, cum ait Coloss. II-10: «Qui «est caput omnis principatus et potestatis». Generaliter demum *respectu omnium evocatorum ad vitam aeternam*, Eph. I, 20-22: «Suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in «coelestibus supra omnem principatum, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc «saeculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit sub pedibus «eius, et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam ». Accedit etiam pulcherrimum illud eiusdem ad Ephesios epistolae, I-10: «Proposuit,... instaurare omnia in Christo, quae in coelis et quae «in terra sunt». Ubi, dum vulgata habet *instaurare*, textus graecus fert ἀναζεφαιώσασθαι, quod est *recapitulate*. Recapitulare autem est proprie ad unum revocare caput, et eidem principi subiicere ea quae antea soluta et divisa erant. Quia vero dicit, *quiae in coelis et quae in terra sunt*, patet quod non solos homines recapitulatio ista comprehendit, qui per variorum numinum cultus vagi ac dispersi ad unum principem Christum congregati sunt, sed etiam angelos.

Cave tamen ne excidat e memoria, appellationem capitis esse metaphoricam, adeoque sat magnam habere latitudinem, prout magis minusve verificatur similitudo cum capite physico in sua habitudine ad corpus organicum. — Primo enim latitudo datur *quoad id in quo caput communicare debet cum membris*, quia coniunctio per gratiam potest esse vel in actu, vel in potentia

tantum. Et si sit in actu, vel secundum immobilem unionem patriae, vel secundum mobilem unionem viae, et iterum, vel secundum perfectam charitatis adhaesionem, vel secundum meram quamdam inchoationem per fidem informem. Et hinc est quod non eodem modo, sed secundum diversos gradus comparatur Christus ad homines ut caput ad membra. — Sed et secundo, latitudo datur *quoad id quod proprium est capiti respectu corporis*. Unde etsi habeat Christus relate ad angelos tria illa quae ad capitis rationem pertinent, (praeeminendam dico dignitatis propter unionem, praeeminentiam perfectionis propter gratiae plenitudinem, ac denique praeeminentiam imperii necnon et influxus propter communicationem variorum donorum spiritualis vitae), longe tamen perfectius ac multo magis proprie est caput hominum quam sit angelorum. Et ratio est primo, quia nobiscum communicat in natura speciei, cum angelis vero secundum genus intellectualis naturae tantum. Ratio est secundo quia nobis influit totum quod est spiritualis vitae et beatitudinis, tam animae quam corporis. Influit, inquam, ut causa meritoria et ut causa efficiens, eo modo qui explicabitur ubi de efficientia passionis Christi in Quaest. 48. Angelis autem, loquendo consequenter ad dicta superius, non influit probabilius substantiam gratiae et gloriae, sed ea quae pertinent ad accidentalia beatitudinis: quatenus angeli cum sint ministri Christi per omnia ei tanquam summo principi famulantes (Hebr. I, 6-14), admittuntur etiam ad eius societatem et fruitionem et consortium, ab eoque recipiunt illuminationes de iis mysteriis gratiae in quae desiderant prospicere, *εἰ ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παραχόψαι* ut dicitur 1 Petr. I-12. Unde S. Thomas in III, D. 12, q. 2, a.2, dicit: < Quantum ad influentiam... non influit « Christus angelis.... merendo gratiam.... sed in his quae ad x actus hierarchicos pertinent (1), secundum quod unus angelus

(') Actus hierarchici nunc dicuntur actus qui pertinent ad principatum unius intelligentiae super alias, eo modo quo hierarchia accipitur apud angelos. Est enim hierarchia sacer principatus, qui cum inter intelligentias exercetur, maxime secundum intellectuales illuminationes consideratur.

◁ illuminat alium.... Hoc enim multo eminentius a Christo recipiunt ».

Ultimo observabis duplicem esse statum immortalis illius societatis cuius est caput Christus; scilicet statum viae in quo tenditur ad finem, et statum termini in quo possidetur finis. Ex quo sequitur quaedam esse nunc munia capitis quae postea cessabunt et in alia mutabuntur, dicente Paulo, I Cor. XV-24 : « Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuerit omnem principatum et potestatem et virtutem ; oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius ». Nunc enim Christus regit et gubernat homines viatores modo consentaneo statui ipsorum, utiturque ad salutis opus perficiendum et potestates adversas abolendas, tum quidem invisibili angelorum ministerio, tum visibili hierarchia quam instituit in terris, de qua vide S. Thomam, art. 6 huius quaestionis, ubi explicat quo sensu pro praesenti statu viae, alii sub Christo capita Ecclesiae et dicantur et sint. Postmodum autem, quando *tempus non erit amplius,... sed in diebus vocis septimi angeli consummabitur mysterium Dei sicut evangelizavit per servos suos prophetas*, evacuabitur hic regiminis modus et fiet definitiva regni coelorum sub capite Christo ordinatio. Verum modus et ordo beatæ illius societatis omnium electorum in communi finis fruitione collaetandum et conquiescentium, Deo existente omnia in omnibus, penitus ineffabilis est, et hominis mortalis captum omnino transcendit; neque enim oculus vidit, nec auris audivit.

2.

Patet igitur ex praemissis, quod gratia habitualis illud est quod potissimum attendi debet in Christo sub ratione capitis Ecclesiae, quia est ipsa vita in qua nos cum eo communicamus, de eius influenza illam recipientes. Et ideo quaeri tandem potest, utrum gratia ista quae ad nos derivat, et quae hac de causa *gratia capitis* nominatur, sit eadem secundum rem cum gratia habituali qua anima Christi sanctificatur in seipsa. Respondetur autem esse eandem, et ad huius veritatis evidentiam observat S. Tho-

mas quod unumquodque constituitur potens agere seu induere in alia, per ipsissimam actus eminentiam qua constituitur in se ipso perfectum. Ergo eadem est plenitudo gratiae habitualis qua anima Christi secundum se perficitur, et qua caeteris omnibus influit supernaturalem sanctificationem.

Hoc tamen ne perperam intelligas, animadverte quod absolute potuisset Christus cum minima gratia influere infinitis hominibus omnia sanctificationis dona. Etenim, qua homo non influit gratiam ut causa efficiens principalis, sed influit tum ut causa meritoria, tum ut primum agens ministeriale (J). Porro meritum eius habuit infinitatem ex dignitate personae, non autem ex gratia habituali, et similiter ministerium principale in collatione gratiae competit ei ex unione suae humanitatis ad Verbum. Quapropter ratio S. Thomae procedit solum de eo quod requirebatur ex necessaria quadam convenientia, quatenus potestas excellentiae ad gratiae influxum in genere humano non fuit in Christo *modo convenienti*, nisi per illam ipsam gratiae plenitudinem et eminentiam quam accepit ad sui ipsius perfectionem. « Humanitas Christi excellentius bonitatem divinam participavit per gratiae donum. Ex quo idoneitas in ea fuit ut non «solum gratiam haberet, sed etiam per eam gratia in alios transfunderetur, sicut per corpora magis lucentia lumen solis ad «alia transit.... Ipse (Christus) est principium quodammodo omnis «gratiae secundum humanitatem, sicut Deus est principium omnis ; esse. Unde sicut in Deo omnis essendi perfectio adunatur, ita : in Christo omnis gratiae plenitudo invenitur, per quam non «solum ipse possit in gratiae opus, sed etiam alios in gratiam «adducere, et per hoc habet capitis rationem. In capite enim * naturali, non solum est vis sensitiva ad hoc quod sentiat per «visum, auditum, et tactum, et huiusmodi sensus, sed etiam est «in eo ut in radice a quo in alia membra sensus effluunt. Sic x ergo, una et eadem gratia habitualis in Christo dicitur.... *carpit*, in quantum per eam fit refusio in alios ad salutem; *sin-*

(¹) Cf. S. Thom., infra. Quaest. 64. a. 3.

tgularis vero personae, in quantum ad opera meritoria perfici-
«ciebat» fl).

Dicimus tamen gratiam capitis esse gratiam habitualement, non praecisive acceptam a gratia unionis, sed magis prout ad illam consequitur, eaique connotât. Et certe gratia capitis signatur per unctionem de qua in Psalmo XLIV : *Dilexisti*, inquit, *iustitiam et odisti iniquitatem : propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis*. Sed unctio ista quae per habitualement gratiam est, non debet considerari seorsum ab unctione potiori in qua oleum consecrationis est ipsa Verbi personalitas; nam sublimior ista alterius est ratio et principium.

QUAEST. IX-XII.

DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI

Consequenter consideranda sunt ea quae ad scientiam pertinent. Dicit enim Evangelista quod Verbum ratione naturae assumptae, habitavit in nobis plenum, non solum gratiae, sed et *veritatis*. Porro in hac quaestione quam recentes controversiae plurimum obscurant, hic erit disputationis modus. Primo quidem exponentur more scolastico conclusiones quae de triplici scientia animae Christi, universali et rata sententia in theologia recipiuntur. Tum deinde specialiter dicetur de formali haeresi quae ex falsa critica evangelicae historiae procedens, non ignorantiam modo, sed et positivos errores impio ausu attribuit Christo. Quod autem ad primum attinet, incipiendum a scientia perfectiori, id est beata.

THESIS XIX.

(Quaest. 9, a. 2 — Quaest. 10)

In Christo a primo instanti suae conceptionis fuit scientia beata qua divinitas in seipsa videtur. Fuit insuper in eo haec scientia secundum summum gradum perfectionis qui

(¹) S. Thom. de Verit., Quaest. 29 a. 5, in corp.

dari potest in actuali ordine rerum. Per eam denique anima Christi cognoscit omnia quae Deus scit scientia visionis.

Difficultas quaestionis de exsistentia visionis beatæ in Christo, ut recte notat Suarez de Incarn. Disp. 26, est tantum circa tempus quo Christus illam habere coepit. Nam quod illam habuerit saltem a tempore mortis et resurrectionis suae, nimis evidens est ut probatione indigeat; sed et rationes superius allatae idipsum manifeste evincunt. Quod ergo nunc in quaestionem venire potest, est solum an tempore vitae mortalis hac scientia potitus sit, et licet S. Thomas de temporis circumstantia expresse non loquatur nisi infra in Quaest. 15, a. 10, et Quaest. 34, a. 4, maioris tamen claritatis gratia visum est hic comprehendere quidquid quolibet modo refertur ad scientiam beatam animae Christi.

In primis itaque dicendum, quod Christus habuit permanentem in hac vita mortali scientiam beatorum seu comprehensorum, sicut certissime constat apud omnes theologos. Ait enim ipse, Ioan. III, 11-13, ad Nicodemum : *Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur*. Ubi aperte loquitur de se ut homine, et de intuitiva quam habet, profundorum Dei cognitione. Subdit enim : *Si terrena dixi vobis et non creditis, quomodo si dixerò vobis coelestia credetis ?* Hoc est, si enarranti mihi spiritualement filiorum adoptivorum generationem, (supra, vers. 3-10), fidem detrectatis, quid erit cum vos docuero sublimiora et vere coelestia mysteria quae Deum ut in se est spectant ? De quibus tamen idoneus et omni ex parte dignus testis exsisto, nam : *Et nemo ascendit in coelum nisi qui descendit de coelo, filius hominis qui est in coelo*. Ad cuius testimonii pleniorē intelligentiam considerandum est quod si solum diceretur Filius hominis esse in coelo, hoc recte accipi posset tanquam dictum per communicationem idiomatum. Nam Filius hominis est suppositum divinae simul et humanae naturae, et quia per divinitatem est in coelo, ex hoc ipso persona illa, quantumvis denominata ex

sua natura humana, omnino potest et debet dici *esse* in coelo. Nunc autem non tantum dicitur Filius hominis esse in coelo, sed complexive, *ascendisse in coelum et esse in coelo* (1). Atqui ascensum hunc non potest sibi attribuere in natura in qua ab aeterno subsistebat, quia ascensus in coelum Deo ut Deo convenire non potest. Relinquitur ergo ut in coelum ascendisse dicatur persona Filii hominis ratione ascensionis humanitatis sibi unitae. Sed non ratione ascensus corporalis qui adhuc erat in futuro, et aliunde non faciebat ad rem de qua cum Nicodemo agebatur. Corporalis enim ascensus non pertinet ad cognitionem intellectus, et non facit aliquem idoneum ad testificanda invisibilia mysteria quae omnem corporalem sensum exsuperant. Unde tandem nullus alius in coelum ascensus intelligi potest nisi secundum mentem, ascensus consistens in elevatione animae Christi supra suam cognitionem naturalem ad visionem beatam, ut Filius hominis dicatur ascendisse in coelum et esse in coelo eo pacto quo angeli puerorum (Matth. XVIII-10) *in coelis semper vident faciem Patris*. Non quod sint semper in coelis ratione loci, sed bene ratione visionis et beatitudinis coelestis qua semper fruuntur (2).

(*) Nota bene, *ascendisse* in praeterito, ut sermo sit de ascensione iam facta. Nam etsi verbum latinum *ascendit* sumi posset tam in forma temporis praesentis quam in forma praeteriti, tamen omne dubium tollit vox graeca ἀναβέβηκε.

(1) Sunt qui putant argumentum non concludere, eo quod Filius hominis dici potuit in coelum ascendisse propter incarnationem ipsam, ratione tractionis humanae naturae ad divinam personam Verbi. Nam, inquiunt, *qui descendit, ipse est et qui ascendit*, dum scilicet consideratur incarnatio primo quidem ut descensus, pro quanto nobilior persona sese quodammodo inclinavit ad naturam inferiorem, deinde vero ut ascensus, pro quanto inferior natura elevata est ad nobilius suppositum. Sed hoc nullatenus sustinetur, et falsum ostenditur, tum absolute, tum relate ad contextum. Relate ad contextum, quia contextus, determinat ascensum qui sit secundum cognitionem, cuiusmodi non est unio hypostatica. Absolute, quia recte quidem dicitur persona Filii Dei per incarnationem descendisse, quatenus incepit de novo subsistere in forma servi, cum prius non esset nisi in forma Dei. At nullo possibili sensu diceretur haec eadem persona ascendisse. Ratio est quia etsi per incarnationis mysterium natura humana fuerit elevata supra suam conditionem ad

Eandem etiam veritatem continuant ea quae leguntur Ioan. VIII 38: *Ego quod vidi apud Patrem meum loquor*. Et iterum. Ioan. Ili. 31-32: *Qui de coelo venit super omnes est, et quod vidit ei audivit, hoc testatur*. Et iterum, Ioan. I-18: *Deum nemo vidit unquam ; Unigenitus filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*, ac si apertius diceretur: Unigenitus qui videt, et est in secreto Patris, (nam quia sinus noster intus est, secretum Patris sinus Patris vocatur, inquit August. Tract. 3 in Ioan. η. 17), ipse, etc. Et sicut per humanitatem assumptam dum nobiscum in hac vita conversabatur, enarravit, ita secundum eandem humanitatem et eodem tempore vidit. Quae enim loquebatur Christus homo, sciebat etiam ut homo, nam loquela humana ex notitia quae in humano intellectu est, utique procedit (1).

Nec deest ratio theologica, quandoquidem advenerat Chri-

esse personale Filii Dei, tamen elevatio ista de persona ipsa nequaquam praedicari potest, sed debet semper *praesupponi* ut necessarium ac *prae-vium* fundamentum ad omnem communicationem idiomatum, quemadmodum declarabitur infra in Q. 10. Sicut ergo non dicitur Filius hominis assumptus, ex hoc quod assumpta est natura in qua est hominis filius; sicut etiam non dicitur Filius hominis factus Deus, ex hoc quod humanitas eius facta est propria Deo, atque ita porro: sic nequaquam dici potest Filius hominis in coelum ascendisse, ex hoc quod humana natura tracta est ad hypostasim coelestem seu divinam. Huiusmodi enim praedicata non conveniunt naturae humanae nisi secundum gratiam unionis, *consequenter ad quam* proprietates humanitatis assumptae *incipiunt primo* praedicari de supposito assumente.

Caeterum auctoritas Pauli, Eph. IV-9, non est ullo modo ad rem, ut ex contextu evidenter constat. Ibi enim sermo est de *corporali* ascensione Christi post resurrectionem: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem. Quod autem ascendit, quid est nisi quia et descendit primum in inferiores partes terrae? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia*. Omnibus ergo modis necesse est ut ascensus in coelum, ratione cuius Christus sese in praesenti exhibet ut idoneum testem mysteriorum coelestium, de scientia beata animae eius intelligatur.

C) Erit forte qui dicat, esse supra omnem *conceptum*, adeoque supra omne *eloquium*, id quod per scientiam beatam videtur: Paulum e tertio coelo reducem non invenisse verba ad renuntianda arcana visio-

stus inter nos excellentissimus testis divinae veritatis, itemque perfectissimus dux hominum ad beatitudinem, et consummatus praeceptor sanctitatis. Sed ad excellentissimum veritatis testem pertinet ut de visu testificetur, et ad perfectissimum ducem, ut terminum quo alios ducturus est perfectissime cognoscat. Cui rationi apprime congruunt verba Christi: *Ego sum via, veritas et vita*. Utique veritas et vita secundum divinitatem, in qua est beatitudinis terminus quo oportet nos pervenire; via vero secundum assumptam humanitatem in qua est medium ducens ac dirigens nos ad perveniendum. Porro non direxisset nos ut ipsa via, nisi per humanitatem in qua erat via, terminum contigisset, eique immobiliter coniunctus fuisset. Quis enim non videt hoc esse de ratione viae, quae idcirco infallibiliter ducit et dirigit indeclinabiliter? Nunc autem humanitas Christi terminum beatitudinis non contingebat formaliter per hoc quod hypostatice uniebatur Verbo, cum haec hypostatica coniunctio non sit ad esse Verbi praecise in quantum est visionis obiectum. Requirebatur ergo in anima eius scientia beata, et quidem in hac vita mortali in qua maxime sese nobis viam exhibuit (x). Denique debitum erat ut quae natura propinquissime attingebat Deum secundum

nis, et similiter alios sanctos post altissimas visiones quasi de monte Thabor descendentes. Quomodo ergo de thesauro scientiae beatae locutio illa fuisset, qua nos divina mysteria docebat Christus? Verum facile respondetur, concedendo quidem quod Christus non potuit eloqui ad nos ea quae videbat in secreto Patris, eodem quo illa videbat modo, nimirum ut erant in se; sed prorsus negando sequelam, quae si recta esset, nihil minus importaret quam impossibilitatem omnis revelationis, etiam ex parte Dei. Porro, ideo neganda est sequela, quia in eodem lumine simul videbat anima Christi, quibus humanis conceptibus, humanisve verbis, analogis quidem, et per omnem modum deficientibus, mysteria visa enuntiarentur. Caeterum, nihil potest cogitari magis absonum, magisque absurdum, quam quod Verbum caro factum per humanitatem assumptam locutum sit tamquam per *phonographum* seu mechanicum instrumentum, prout dicendum remaneret si, ubi ait se *loqui ea quae vidit*, visio ad divinitatem, sola autem locutio, aut verius sonorum prolatio, ad humanitatem esset referenda.

(*) Cfr. August. Tract. 2 in Ioan. η. 4, et Tract. 69, n. 2.

esse, propinquissime etiam ipsum attingeret per cognitionem. Porro mens, cum videt per speculum et in aenigmate tantum, peregrinatur a Domino, et tunc solum est praesens ac propinqua, quando cognoscit facie ad faciem.

Unde etiam dicendum, quod Christus habuit scientiam beatam a primo instanti suae creationis, quia non erat maior ratio de uno tempore vitae mortalis ac de alio. Et ideo Ierem. XXXI-22 legitur: *Creavit Dominus novum super terram; femina circumdabit virum*, hoc est, in utero habebit virum, virum scilicet, non aetate et magnitudine membrorum, sed plena et consummata perfectione sapientiae. «Novam rem, inquit Hieronymus in Ierem. «l. 6, cap. 31, creavit Dominus super terram. Absque viri semine femina circumdabit virum gremio uteri sui, qui iuxta incrementa quidem aetatis per vagitus et infantiam *proficere videbitur* sapientia et aetate; sed *perfectus vir* in ventre femineo «solitis mensibus continebitur». Atqui in Scripturis non dicitur hoc modo vir nisi qui visione beata consummatur, nam reliqui aestimantur ut parvuli iuxta apostolum, Cor. XIII, n-12. Vide etiam Damascenum, l. 3 de fide orth. c. 22, itemque Bernardum, Horn. 2 super Missus est, n. 8-11.

§ 2.

Nunc, quod anima Christi videat divinam essentiam clarius qualibet alia creatura, est corollarium praemissorum de plenitudine habitualis gratiae.

Ostensum quippe est, plenitudinem hanc accipiendam esse sensu absoluto, quia ex quo divina Sapientia in sua aeterna praedefinitione attribuit Christo quantitatem gratiae quae decebat Filium naturalem, oportuit ut in praesenti ordine nulla maior vel etiam aequalis dari posset, imo ut omnis gratia quibuslibet filiis adoptivis concessa compararetur ad gratiam Christi veluti quaedam diminuta eius participatio. Idem enim Deus qui in universo visibili omnia disposuit in numero et pondere et mensura, singulis rebus proportionatas attribuens vires et formas, easdem profecto proportionalitates et iustas mensuras servavit in distributionibus gratiae, atque hoc modo summae unioni ad Deum

(quae est secundum subsistentiam), summum etiam gradum gratiae sensu supradicto debuit assignare. Atqui plenitudinem gratiae necessario consequitur plenitudo gloriae, seu visionis ac fruitionis divini boni. Ergo in hac etiam visione anima Christi eminet supra omnes creaturas, non humanas tantum, verum etiam angelicas.

Ad minoris intelligentiam, considera quod perfectio cuiuslibet cognitionis mensuratur ex duobus: scilicet ex vigore luminis intellectualis a quo pendet cognitionis claritas et certitudo, tum ex specie intelligibili a qua pendet modus quo obiectum per cognitionem attingitur. In cognitione autem gloriae haec species una eademque est pro omnibus intellectibus tam angelicis quam humanis. Est enim ipsa divina essentia sese eis uniens per modum formae intelligibilis. Et ideo, unus etiam idemque est in omnibus modus cognoscendi ex parte rei cognitae, quam omnes pariter intuentur *ut est in se*. Quare diversitas ibi solum esse potest in claritate et limpiditate visionis, pro maiori minorive perfectione luminis intellectualis. Sed non luminis naturalis, quia quantum ad naturam aequaliter sunt improporcionati intellectus angelici et humani; ergo luminis gloriae, quod necessario proportionatur mensurae gratiae habitualis a qua fluit sicut facultas a propria natura. Gratia autem Christi est in summo; ergo et lumen confortans intellectum eius ad visionem beatam. Patet igitur ex praedictis, quod anima Christi summum cognitionis gradum inter caeteras creaturas obtinuit quantum ad visionem qua Dei essentia videtur, et alia in ipsa.

Hinc Apostolus ad Eph. I-20 dicit: *Constituens ad dexteram suam in coelestibus, supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro*. Quo quidem loquendi modo Christus nobis ostenditur tamquam possidens potiora Dei bona, et primum ac supremum tenens locum in beatitudine et gloria. Nec obstat quod sessio ad dexteram in coelestibus describatur ibi ut consequens resurrectionem a mortuis, cum tamen visio intuitiva data sit Christo ab initio. Non enim necesse est ut quidquid importatur in sessione ista, post ascensionem ince-

perit, siquidem Scriptura loquitur de gloria consummata et beatitudine undequaque perfecta, quae tamen quoad substantiam iam erat in Christo antequam resurgeret et corporaliter ascenderet supra omnes coelos.

Restat demum ut dicatur de obiecto secundario scientiae beatae in Christo. Supponitur enim quod beati in divina essentia visa creaturas vident; non tamen omnes creaturas tam exsistentes quam possibiles, (nam cognoscere in causa omnia ad quae virtus causae sese potest extendere, esset comprehendere causam, et divina essentia a creato intellectu comprehendere omnino nequit); sed tanto plures creaturas, quanto perfectius Deus videtur. Supponitur praeterea, quod nulli intellectui beato deest « quin cognoscat in Verbo omnia quae ad ipsum spectant ». Cuius ratio est quia visio beata est propria cognitio comprehensoris qua talis, id est illius qui attigit ultimum perfectionis. Ei autem qui est in ultimo suae perfectionis intellectualis, procul dubio competit cognoscere omnia ad suum officium, suum statum, suum dominium, suamque dignitatem attinentia. Quomodo enim esset undequaque completus in scientia, quem adhuc lateret aliquid de propriis negotiis ac rebus? Atque hinc statim sequitur animam Christi non solum videre per scientiam beatam multo plura quam quivis alius comprehensor, sed etiam cognoscere in essentia divina visa, omnia quae sunt, aut erunt, aut fuerunt, etiam facta vel dicta vel cogitata a quocumque secundum quodcumque tempus. Ratio est quia omnia ista ad Christum vere spectant, in quantum ut homo, est omnium iudex, et praesertim dominus universorum, utpote cui *omnia tradita sunt a Patre*, Matth. XI-27; *omnia in manibus data*, Ioan. XIII-3; *omnia sub Pedibus subiecta*, 1 Cor. XV-26, et Hebr. II-8. Recte ergo ponitur scientia beata in Christo se extendens ad totum obiectum illius scientiae Dei quam visionis vocant.

Hanc conclusionem rident neocritici dicentes intellectum humanum sicut est intellectus animae Christi, nequaquam talis ac tantae scientiae esse capacem. De demonstratione autem suae

assertionis non curant, forte quia rem existimant per se evidentem, cui nullo argumento opus sit. Quod quidem facile eis permitteretur, si de absoluta capacitate intellectus humani iudicandum foret secundum praesentem nostrum cognoscendi modum per species a rebus acceptas et a phantasmatibus abstractas. At vero haec ipsa suppositio est, quam ratio non approbat, et fides destruit. Ratio non approbat, quia nihil tam inevidens quam quod humanus intellectus nequeat a Deo elevari ad eam intelligendi perfectionem quae praesentis vitae condiciones undequaque transcendat. Fides vero destruit, cum docet naturale lumen intellectus nostri posse per habitum infusum usque adeo intendi, et tam sublimi formae intelligibili applicari, ut ad intuenda ipsa Dei profunda nobis pateat accessus. Et quid, quaeso, de capacitate obedientiali animae humanae in genere scientiae adhuc erit incredibile, semel ac possibilis supponitur visio Dei ut est in se?

Dicesne quod in anima humana capacitas etiam mere obedientialis ad scientiam infinitam esse non potest? Id quidem omnino concedimus. Et quod scientia animae Christi, si se extenderet actu. et simul *ad omnia quae quocumque modo sunt, vel enent, velfuerunt velfacta, vel dicta, vel cogitata a quocumque se, eundum quodeumque tempus* p), foret scientia infinita? Id iam negamus. Et si pro ratione afferas quod cogitationes et motus angelorum et hominum, quorum est vita interminabilis, in infinitum utique multiplicabuntur, respondemus negando consequentiam, eo quod aliud est cognitio infiniti, aliud vero infinita cognitio. Nam et nunc *fipite cognosçimus, Deum infinitum*, et in futura vita videbimus infiniti Dei incircumscriptam essentiam, videbimus eam totam, videbimus eam cum proprio modo infinitatis eius, at non visione infinita. Denique, nonne vulgare etiam et ubique receptum axioma est, quod humanum cor non quietatur nisi in possessione boni infiniti? Quis tamen unquam de infinito actu quo infinitum illud bonum deberet apprehendi, aliquid est suspicatus? Si ergo non tenet consequentia ab infini-

tâte obiecti ad infinitatem cognitionis, etiam quando sermo est de obiecto simpliciter et per essentiam infinito, quanto minus tenebit quoad obiectum quod est infinitum secundum quid tantum, id est secundum solam quantitatem seu multitudinem actuum sibi succedentium per interminabilem aevi durationem.

Nec obstat quod multitudo ista non habeat ultimum in quo sistat intellectus. Hinc enim efficitur, impossibile quidem esse cognoscere multitudinem huiusmodi per modum multitudinis, intellectu quasi transeunte per indefinitae successionis viam, id est, discurrente per singula, et apprehendente partem post partem ; non autem cognoscere per modum unitatis, seu per unam speciem quae se extendat ad infinita, et in qua omnia simul uno eodemque actu, etiam ut sunt ab invicem distincta, videantur.

divina essentia unite et simul repraesentans cuncta existentia pro qualibet differentia aeviternitatis. (l).

Non ergo affertur ratio a priori contra illam plenitudinem scientiae quam antiqua et traditionalis theologia, in Scripturarum doctrina optime fundata, concorditer agnoscit in anima Christi. Caeterum, nec in rationibus a priori specialiter insistunt adversarii. Habent enim alia argumenta, eaque, ut ipsi aestimant, magis decretoria, ex positivis fontibus quos sibi critica vindicat,

(*) Ad horum meliorem intelligentiam considerandum in primis est quod infinitum dupliciter sumitur : ex parte actus et ex parte potentiae, ut dicitur in 1a Part. Q. 7, a 1. Quippe infinitum generarim dicit negationem termini. Et si quidem negatio termini se teneat ex parte actus, tunc infinitas ad perfectionem pertinet, quia actus non terminatur nisi per receptionem in potentia per quam perfectio contrahitur et limitatur. Si autem negatio termini se teneat ex parte potentiae, tunc e converso infinitas pertinet ad imperfectionem, quia potentia non terminatur nisi per receptionem actus a quo perficitur. Unde etiam in nostris linguis vox *terminatum*, *finitum*, usurpatur in acceptionibus e diametro oppositis. De opere enim artis dico: quam perfectum, quam terminatum, quam finitum ! utique in laudem operis. De Deo autem dico : magnus est, perfectus est, non terminatus nec finitus, pariter ad extollendam Dei excellentiam. Ergo, modo removeo finitudinem, et modo illam assero. utrobique ad perfectionem insinuandam, quia nunc finitudo sumitur ex parte actus, nunc vero ex parte potentiae.

deprompta. De quibus tamen nondum est dicendi locus, quia ordo nostrae disputationis fert ut priusquam errorem criticorum directe aggrediamur, communem scholarum doctrinam exponamus de aliis scientiis quae praeter beatam fuerunt in Christo. Et ad hoc statim ponitur sequens propositio.

THESIS XX.

(Quaest. 11-12)

Praeter scientiam beatam fuit ab initio in anima Christi scientia infusa, per quam absque dependentia a phanta-

His igitur suppositis, dico quod cum quaestio movetur de scientia beata animae Christi respectu infiniti, vel est sermo de obiecto primario, vel de obiecto secundario. — Et obiectum quidem primarium est infinitum ex parte actus seu perfectionis, absolute et simpliciter. Verum anima Christi non videt istud infinitum infinito modo, quia non comprehensivo modo : imo eo modo videt seu ea claritate quae etsi emineat supra omnem mensuram puris creaturis concessam, adhuc tamen infinite elongatur a modo quo Deus cognoscibilis est. Nec difficultas specialis ibi esse potest supra difficultatem communem quae alibi pertractatur cum dicitur Deus videri totus sed non totaliter. — Obiectum vero secundarium est infinitum ex parte potentiae, quia est infinitum atque interminatum quoad multitudinem sive quantitatem ; terminatum autem est sicut forma quantitatis, ut dicitur in 1a Part. Q. 7, a 1, ad 2um. Et tale quidem infinitum in quantitate, nusquam esse potest actu in natura rerum, quia omnis quantitas actu existens est necessario sub aliquibus terminis comprehensa, sicut omnis materia sub aliqua forma. Sed neque esse potest in intellectu per modum sui, seu per repraesentationem sibi commensuratam ac veluti parallelam, in qua esset accipere partem post partem. Et ideo non mirum est si nos qui non habemus experientiam nisi cognitionis rerum in seipsis per species acceptas a rebus, tantam in praesenti difficultatem inveniamus. Nunc autem hoc infinitum non cognoscitur ab anima Christi per modum infinitatis, sed per modum finitudinis seu unitatis, in eminenti specie essentiae divinae quae unite repraesentat omnia quae in seipsis sibi invicem succedunt per interminabilem aevi ducationem. — Ergo anima Christi nec infinite cognoscit infinitum per essentiam quod est divinitas, nec per modum infiniti cognoscit infinitas multitudines. Unde nulla ostendi potest repugnantia.

smatibus cognovit omnes res naturalis ordinis, necnon et omnia mysteria gratiae quae unquam facta sunt vel fient. Agnoscendum etiam in eo est tertium genus scientiae, scilicet acquisitae, in qua sola profecit secundum naturae ordinem, mensuram aetatis, et rerum experientiam.

Scientia beata de qua supra, est scientia undequaque supernaturalis: supernaturalis, inquam, non solum ex parte luminis a quo procedit, sed etiam ex parte modi cognoscendi qui non est modus commensuratus naturali facultati intelligentiae creatae. Ibi enim, ut dictum est, intelligibilis species est ipsa Dei essentia, cui ineffabiliter applicatur praeter et supra omnem naturae ordinem intellectus sive humanus sive angelicus. Porro gratia non destruit naturam, ut fert notum axioma, et ideo fieri nequit ut cognitio gloriae tollat modum intelligendi unicuique intellectui competentem secundum proprium gradum propriamque conditionem. Ex quo iam sequitur, nullum beatorum esse posse, qui simul cum visione Dei et creaturarum in Deo, non habeat inferiorem scientiam: scientiam dico sibi connaturalem, per quam res creatae directe cognoscuntur in seipsis. Quapropter, si solum diceremus fuisse in Christo, praeter visionem beatificam, illud scientiae et cognitionis genus quod est proprium huic praesenti statui viae, nihil sane difficultatis occurreret, et assertio vix ac ne vix quidem specialem pateretur demonstrationem. Nunc autem cum communi theologorum, inferiorem scientiam in Christo dividimus in duas species prorsus diversas: unam per se infusam in qua fuit perfectus a primo instanti conceptionis suae, alteram acquisitam in qua more caeterorum per temporum intervalla de potentia transivit in actum. Quid igitur haec sibi velint, et quibus fundamentis innitantur, operae pretium est investigare.

§ i-

Principii loco ponendum est quod anima humana habet *naturaliter* duplicem statum, termini scilicet et viae, et duplicem etiam correspondentem modum cognoscendi. Nam in statu viae

non intelligit nisi per species a phantasmatibus acceptas et ab eis dependentes. Dico autem dependentes non solum quoad originem, verum etiam quoad usum, quatenus dum anima actu intelligit, continuo indiget convertere se ad sensibilem phantasmatis repraesentationem, tamquam ad tabellam e qua intelligibilis forma per intellectum agentem fuit abstracta (*) In statu autem termini connaturale ei est ut intelligat « per species ex influentia « divini luminis participatas, quarum anima fit particeps sicut et « aliae substantiae separatae, quamvis inferiori modo. Unde, « tam cito cessante conversione ad corpus, ad superiora convertitur. Nec tamen propter hoc cognitio vel potentia non est naturalis, quia Deus est auctor non solum influentiae gratuiti < luminis sed etiam naturalis » (2). Caeterum evidens est quod

(*) « Impossibile est intellectum nostrum secundum praesentis vitae « statum quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu < nisi convertendo se ad phantasmata. Et hoc duobus indiciis apparet. « Primo quidem quia cum intellectus sit vis quaedam non utens corporali organo, nullo modo impediretur in suo actu per laesionem aliquius corporalis organi, si non requireretur ad eius actum actus aliquius potentiae utentis organo corporali. Unde manifestum est quod cad hoc quod intellectus actu intelligat, non solum accipiendo scientiam de novo, sed etiam utendo scientia iam acquisita, requiritur actus « imaginationis et caeterarum virtutum (pertinentium ad partem sensitivam). Videmus enim quod impedito actu virtutis imaginativae per « laesionem organi, ut in phreneticis, et similiter impedito actu memorativae virtutis, ut in lethargicis, impeditur homo ab intelligendo in « actu etiam ea quorum scientiam praeaccepit. Secundo quia hoc quilibet in seipso experiri potest, quod quando aliquis conatur aliquid « intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum « in quibus quasi inspiciat quod intelligere studet. Et inde est etiam < quod quando aliquem volumus facere aliquid intelligere, proponimus « ei exempla ex quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum ». S. Thom. 1, Quaest. 84, a. 7.

(·) S. Thom. i, Quaest. 89, a. 1, ad 3um. Ubi obiter nota quod *secundum naturae ordinem* anima humana non est in termino, nisi quando separatur a corpore. Et ideo argumenta quae demonstrant existentiam specialis scientiae statui termini connaturalis, desumuntur ex conditione status separationis. Non tamen sequitur, eiusmodi scientiam esse in solis animabus separatis. Nam et remanebit post resurrectionem corpo-

species illae infusae, utpote exemplatae a divina essentia prout est intelligibilis omnium similitudo, longe alterius rationis sunt ac species acquisitae, et nec quoad originem nec quoad usum a phantasmatis usquequaque dependent. Proinde modus ille intelligendi similis est modo cognoscendi angelico, pro quanto scilicet res non amplius videntur secundum quod ex sensibilibus in intelligibilem earum veritatem mens deduci potest, sed per oppositam viam conversionis ad immaterialia, quae sunt intelligibilia simpliciter et per se. Scientia ergo infusa de qua in praesenti, ea est quae connaturaliter debetur animae pro statu termini. Et dicitur infusa, non quidem quantum ad cognitionem ipsam, sed quantum ad species impressas quae actum cognoscendi determinant. Habet modum commensuratum naturae animae humanae, tam ex parte cognitorum quam ex parte cognoscentis, et non est necessario simul in actu respectu omnium obiectorum suorum sicut scientia beata. Denique potest consistere cum solo lumine naturaliter indito, (et sic est certo certius in damnatis), sed tunc dicenda videtur omnino imperfecta, nam anima cum sit infima in ordine intellectivarum substantiarum, infimo etiam et debilissimo modo participat intellectualem lumen sive intellectualem naturam, ita ut, nisi a Deo per habitum superadditum confortetur, non sufficiat ad plene et complete cognoscendum eo cognoscendi modo qui puris spiritibus maxime proprius est (^,

Haec igitur de scientia quae animae humanae in futura vita naturaliter debetur, necessario praemittenda erant.

Nunc autem ratio ponendi in anima Christi scientiam per se infusam ab initio suae creationis, haec est, quia ab initio fuit secundum se in statu termini. Christus enim non erat viator nisi quantum ad corpus, et quantum ad ea quae unionem cum corpore passibili consequuntur. Caeterum, quantum ad animam

ris in futura resurrectione, et statim ab initio adesse deberet, si forte *praeternaturaliter* contingeret animam creari et infundi corpori cum omnibus perfectionibus quae statui termini propriae sunt.

(¹) Cf. S. Thoni. Prima Parte, Quaest. 89, a. 1 in corp.; et de Verit. Quaest. 19, art. 1; et Quaest. disp. de Anima, art. 15.

absolute consideratam statim extra viam fuit, uti postea explicabitur, et iam sufficienter patet ex dictis de scientia beata quae est propria comprehensorum. Nisi ergo ab initio habuisset scientiam statui termini debitam et connaturalem, id est, scientiam infusam superius declaratam, caruisset perfectione requisita secundum suae conditionis modum: quod profecto de anima hypostatice unita Verbo indignum est sentire, praesertim cum apostolus dicat, Coloss. II-3, esse in ea omnes thesauros sapientiae et scientiae absconditos (1).

De obiecto autem huius scientiae observare oportet quod pro statu termini naturaliter debentur animae humanae species infusae quibus cognoscat res ordinis naturalis; et si vivat vita gratiae, etiam res ordinis supernaturalis; et si in summo gratiae emineat, etiam totum ordinem in quo tenet principatum. In Christo igitur scientia infusa se extendit primo ad creationem universam, et ad ipsas substantias angelicas prout sunt cognoscibiles, non quidem propria et intuitiva cognitione, sed per modum quo illas naturaliter cognoscit anima humana in altera vita. Praeterea se extendit ad omnia mysteria gratiae quae per revelationem divinam creaturis innotuerunt. Denique addit S. Thomas, ipsam versari etiam circa omnia facta singularia, tam praesentia, quam praeterita, quam futura.

(¹) Contra hanc rationem forte obiiceret quispiam: Scientia infusa fuisset in Christo qua viatore, vel qua comprehensore. Non qua viatore, cum haec scientia non sit propria viatorum, ut constat. Neque qua comprehensore, cum sola scientia beata sit propria scientia comprehensorum. Sed facile respondetur quod status comprehensoris includit statum termini in communi, et superaddit consecutionem divinae ac supernaturalis beatitudinis. Et licet scientia infusa non pertineat ad comprehensores sub posteriori respectu, bene tamen sub priori. Est enim scientia connaturalis omni animae existent! in termino quocumque modo, iis etiam qui sunt in inferno, vel in limbo, vel in purgatorio, vel qui fuissent in pura natura constituti: quamquam maior minorve eius perfectio dependeat a speciali cuiusque conditione in hoc ipso termini statu. Christo ergo debebatur haec scientia, quia ab initio fuit in statu termini quantum ad animam absolute consideratam. Debebatur autem cum perfectione proportionata conditioni animae hypostatice unitae Verbo, ut in sequentibus dicitur.

Sed hic quoad cognitionem futurorum occurrit difficultas, quia futurum contingens duobus tantum modis notitiae intellectus creati subiacere videtur. Vel per scientiam beatam in speculo divinae aeternitatis in quo se habet non ut futurum, sed ut praesens: vel per revelationem per quam cognoscitur pure et simpliciter ut a Deo praeannuntiatum. Quomodo ergo anima Christi habere potuerit notitiam futurorum per scientiam infusam, difficile est videre. Adhuc tamen ex duobus probabiliter explicatur. Primo ex hoc quod scientia infusa Christi, sicut scientia angelorum, constituitur per species universales ab initio inditas quae iam potentia repraesentant facta futura, tametsi nondum actu vel habitu, quamdiu futura sunt. Secundo ex hoc quod haec ipsa futura anima Christi per lumen gloriae actu semper videt ut praesentia in speculo aeternitatis; quo fit ut notitia adhuc mere potentialis quam continet scientia infusa secundum se et ratione sui, possit per conversionem ad scientiam beatam in actum reduci. Et sic fortasse propositae difficultati satisfiet. Quamquam in his oporteat nos ad sobrietatem sapere. Xihil enim obscurius quam quae scientiam infusam spectant, ubi a generalioribus descenditur ad magis determinata.

Sed nunc, quid de scientia acquisita dicendum sit, iure meritoque inquiritur. In primis eius quidditas non est pluribus declaranda, cum sit illa ipsa scientia quam habemus in praesenti vita. Et de aliis quidem duabus, utpote statum viae excedentibus, nonnisi analogica apud nos notio est; de hac vero est notio etiam propria, imo experimentalis. Caeterum, cum dicitur *acquisita*, minime necesse est ut acquisita intelligatur per doctrinam scholae vel magistrorum institutionem. Unde S. Thomas ponens scientiam acquisitam in Christo, nihilominus negat Christum aliquid didicisse magisterio hominis vel angelorum. Et re quidem vera, quidquid per propriam inventionem comperimus, profecto comperimus scientia acquisita, id est, accepta a rebus exterioribus tamquam a signis sapientiae Dei, ut dicitur in lit-

tera (*). Huiusmodi ergo scientiam nunc Christo vindicamus, et quomodo se habeat ad duas alias scientias, quomodo praesertim cum illis componatur et nequaquam dicenda sit redundare, paucis declarandum est.

Augustinus, l. 4 de Genes, ad litt. c. 23, duplicem in sanctis angelis cognitionem attendens, beatam scilicet qua res vident in Verbo, et inditam seu infusam qua res vident in seipsis, unam vocavit *diurnam*, alteram vero *verpertinam*, quia haec secunda in comparatione alterius longe est decoloratior: « Multum quippe » interest, inquit, inter cognitionem cuiusque in Verbo Dei, et cognitionem eius in natura eius, ut illud merito ad diem pertineat, hoc ad vesperam... Quapropter, cum sancti angeli quibus post resurrectionem coaequabimur semper videant faciem Dei, procul dubio universam creaturam in ipso Verbo Dei prius noverunt, in quo sunt omnium aeternae rationes, tanquam in eo per quod facta sunt omnia; ac deinde in ipsa creatura, quam sic noverunt quasi infra despicientes, eamque referentes * ad illius laudem in cuius incommutabili veritate rationes seundum quas facta est, principaliter vident. Ibi ergo tamquam «per diem, hic autem tamquam per vesperam». At vero, dum scientia per se infusa, comparatione scientiae beatae, vespera est et non dies, ita nunc comparatione scientiae acquisitae, dies dicenda esset potius quam vespera. Omnium enim infimus cognitionis modus ille est quo mens ad intelligibilem rerum veritatem assurgit, pro quanto ad eam ex sensibilibus manuduci potest.

Et tamen non est cur in una eademque anima perfectio cognitionis tam beatae quam infusae excludat scientiam acquisi-

« Dicendum quod ille qui addiscit ab homine, non accipit immediate scientiam a speciebus intelligibilibus quae sunt in mente ipsius, sed mediantibus vocibus sensibilibus, tamquam signis intelligibilium conceptionum. Sicut autem voces ab homine formatae sunt «signa intellectualis scientiae ipsius.» ita creaturae a Deo conditae, «sunt signa sapientiae eius. Unde dicitur Eccli. 1-10, quod *Deus effudit sapientiam super omnia opera sua*». S. Thom. hic, Quaest. 12, a. 5, ad 2um.

tam quae est humano intellectui maxime naturalis, eidemque cum unitur corpori maxime debita. Nonne in hoc universo adspectabili, ut sensibile quoddam exemplum adhibeam, aliter apparent res in splendoribus lucis meridianae, aliter sub pallida luce lunae, aliter cum sol matutinus oritur ab alto, aliter vero cum decrescit horizontem versus, et priusquam dispareat, ultimo rutilat? Unde pictores easdem res, sive nemora, sive littora, sive campos, sub diversis lucis vicissitudinibus depingere solent: nec quispiam sane dixerit frustra hoc fieri, si modo sensu aesthetico non omnino privetur. Et simile quid considerari potest in ordine scientiae. Aliter namque videntur res a beatis in divina arte secundum quam factae sunt, et in qua longe magis fulgent quam in seipsis, aliter vero videntur in seipsis per species creatas, et aliter iterum per species in anima a phantasmatibus abstractas, aliter per species desuper influxas. « Numquid tamen « dicet aliquis, inquit Augustinus ubi supra, c. 29, illam coelestem in angelorum millibus civitatem, aut non contemplari « Creatoris aeternitatem, aut mutabilitatem ignorare creaturae, aut ex eius quoque inferiore quadam cognitione non laudare « Creatorem? Simul hoc totum possint, simul hoc totum faciant, « possunt tamen et faciunt. Simul ergo habent et diem et vesperam et mane..., quia non ibi abscessu lucis superioris, sed « inferioris cognitionis distinctione fit vespera; nec mane tamquam « nocti ignorantiae scientia matutina succedat, sed quod vespertinam etiam cognitionem in gloriam Conditoris attollat. Denique et ille, nocte non nominata, *vespere*, inquit, *et mane ei meridie enarrabo et annuntiabo, et exaudies vocem meam* (1), significans quid sine temporum vicibus ageretur in patria, cui eius « peregrinatio suspirabat ».

Sicut ergo scientia beata non impedit in Christo scientiam infusam, ita nec infusa acquisitam. Quam ideo necesse est in eo agnoscere, quia assumpsit naturam nostram cum omnibus perfectionibus ei propriis, et quia in eius anima intellectus agens cuius est abstrahere species a phantasmatibus, non potuit esse frustra. Sed haec scientia non fuit in eo statim ab initio, nec

C) Psal. LIV-18.

eam habuit perfectam a prima adolescentia, cum de ratione eius sit ut per collationem et discursum comparetur, itemque ut dependeat a phantasia, quae non potest operari, organo corporeo nondum rite disposito. Nec obstat quod anima Christi dicatur fuisse statim a tempore incarnationis *plena gratiae et veritatis*. Nam veritas seu scientia de qua hic sermo, ea est quae consequitur gratiam, non quae naturaliter acquiritur. Insuper, scientia acquisita est perfectio animae, non prout absolute in seipsa considerata, sed prout unitae corpori. Cum igitur Christus ante passionem fuerit viator quoad corpus, nihil certe prohibet quin creverit in scientia illa iuxta aetatis incrementa. Et secundum hoc, vere dici potest profecisse, etiam intrinsecus. Secundum hoc, fuit in eo naturalis quidam progressus, ad quem accommodaret manifestationem scientiae superioris. Quae quidem progressiva manifestatio omnino requirebatur, ut iam superius notatum est, ne si in puerili aetate perfectam sapientiam demonstrasset, phantasticus homo putaretur.

Sed iam supersunt solvendae nonnullae difficultates, quarum prima est ex doctrina apostoli, 1 Cor. XIII. Dicit enim fore ut destruat in futura vita scientia quae nunc est, idque profecto non alia de causa, nisi quia perfectio visionis beatae non compatitur eam. Ergo nec in Christo potuerunt esse simul cum scientia beata scientiae inferiores. — Ad hoc autem facilis et obvia responsio est, quod scientia de qua hoc loco apostolus, non est scientia vel infusa vel acquisita de qua nos loquimur, sed gratia gratis data connumerata cum dono linguarum et dono prophetiae, quae etiam dicitur *sermo scientiae* ad informationem aliorum in doctrina fidei. Hic enim agit de iis de quibus tractaverat in capite superiori, videlicet de donis quae sunt in instructionem proximi, inter quae eminet donum exponendi mysteria christianae religionis per analogiam obiectorum humanae scientiae vel experientiae. Et tale donum destruetur, pro quanto in

Dr Vfrbn Încarnatn

patria usum amplius non habebit. — Et similiter dicendum de iis quae sequuntur: *Cum venerit id quod perfectum est, evacuabitur id quod ex parte est*. Non enim accipitur ici quod ex parte est, de eo quod respectu scientiae beatae se habet solum ut minus perfectum, sed de eo quod includit vel supponit imperfectionem positivam ad genus privationis pertinentem. Et sic, *ex parte* est fides, itemque spes: ista propter inevidentiam obiecti, haec propter elongationem a termino, utraque quia est veluti motus non quiescentis, adeoque actus existentis in potentia in quantum huiusmodi. Sic etiam *ex parte* sunt dona gratis data, ab apostolo prius enumerata, tametsi non propter eandem rationem. Neque enim important in seipsis imperfectionem positivam, sed tamen illam supponunt in iis ad quorum utilitatem dantur, et ideo evacuabuntur, adveniente statu omnimodae perfectionis in patria. Nunc autem scientia sive infusa sive acquisita, licet longe posita a perfectione scientiae beatae, adhuc tamen in proprio ordine propriaque ratione nullam importat privationem seu imperfectionem positivam. Quamobrem, non solum non debet evacuari, perfecto adveniente, sed imo requiritur ad omnimodam perfectionem unicuique beato competentem. Alias, si deberet evacuari scientia, multo magis deberet evacuari cognitio sensibilis post resurrectionem, cum ista adhuc magis elongetur a perfectione visionis beatificae.

Secundo occurrunt difficultates ex hoc quod videatur impossibile ut in eadem potentia sint simul plures operationes. Atqui si in anima Christi coexistissent scientia beata, infusa, et acquisita, necessario in eius intellectu fuissent plures operationes simul. Nam scientia beata est semper in actu, et nequidem potest concipi in solo habitu. Ergo scientia inferior, vel nunquam poterit esse in actu, quod est absurdum, vel erit in actu simul cum scientia beata, et sic erunt plures operationes simul elicited ab eodem intellectu. — Ad hoc autem respondeo, impossibile quidem esse ut in eadem facultate apprehensiva sint plures operationes ejusdem speciei et solo numero distinctae, (idque propter generalem repugnantiam plurium eiusdem speciei accidentium in eodem subiecto), non tamen plures operationes diversae speciei,

quando simul adsunt ea ad quae terminentur. Et re quidem vera, necesse est ut intellectus simul videat illud omne cui unitur tamquam intelligibili in actu, sicut necesse est ut oculus corporeus videat illud omne cui unitur tamquam sensibili in actu. Videndum igitur est utrum possibile sit, intellectum simul uniri pluribus intelligibilibus in actu. Et de naturali quidem cognitione» loquens S. Thomas, impossibile hoc esse affirmat, quia in naturali cognitione intellectus non unitur intelligibili in actu nisi per hoc quod ipse intellectus formatur forma repraesentativa sibi inhaerente: et non potest esse, ait, quod intellectus simul informetur pluribus formis repraesentativis, sicut esse non potest quod idem corpus secundum idem diversis coloribus coloretur vel diversis figuris figuretur. Quamquam hoc ipsum, ut opinor, accipi debeat non secundum omnimodam aequiparationem, sed secundum quamdam proportionem, de formis intelligibilibus omnino disparatis, quae ad ordinem unitatis nequaquam reducuntur. Alias angelus qui est semper in actu cognitionis sui ipsius, nusquam posset intelligere alia a se, quod absit. Quidquid vero sit, patet quod ratio nullo modo applicatur quoad simultaneam unionem intellectus cum intelligibili scientiae beatae et scientiae inferioris, quandoquidem intelligibile scientiae, beatae non est forma informans intellectum, injeoque recepta. Unde nihil prohibet quominus in eodem intellectu sit visio Dei simul cum qualibet cognitione inferiori, et si qua adhuc superesset quaestio, tota versaretur circa possibilitatem simultaneitatis actuum scientiae infusae et scientiae acquisitae. De qua etiam non videtur esse dubitandum, si obiecta non sint disparata, uti superius insinuat est. Caeterum, cum nec de infusae nec de acquisitae scientiae ratione sit ut semper in exercitio sui inveniat, nulla contradictio sequeretur, quacumque hypothesi facta. Sufficit ergo ad praesens, ut salva sit simultaneitas actus scientiae beatae cum actu alterutrius ex aliis duabus, et de hoc satis hactenus est dictum.

COROLLARIUM.

Sunt ergo in Christo omnia genera scientiaeabilia. Et quoad acquisitam superat caeteros homines; quoad infusam, partim superat angelos, et partim superatur ab eis; sed quoad beatam, eminet simpliciter et absolute supra cunctas creaturas, et ideo bene dicitur habitasse in nobis plenus gratiae et veritatis.

Haec assertio compendium est et recapitulatio praecedentium, addita speciali consideratione circa perfectionem uniuscuiusque scientiae in Christo, comparative ad alias creaturas sive humanas sive angelicas.

Iam dictum est quod in omni cognitione oportet distinguere apprehensionem obiecti et modum quo apprehenditur. Et ex parte quidem apprehensionis, cognitionis perfectio consistit in eius claritate sive limpiditate, mensuramque habet ex vi et efficacia luminis intellectualis, seu naturalis seu gratuiti, a quo intellectiva operatio procedit. Ex parte autem modi quo apprehenditur obiectum, perfectio consideratur secundum cognitionis proprietatem, necnon et comprehensionem: ita scilicet ut quanto plura aliquis uno actu et per modum unius distincte ac proprie intelligit, tanto sit sublimior intelligendi ratio, et tanto magis participans de modo quo Deus per suam essentiam et in sua essentia omnes entis abyssos omnesque possibles entis differentias suo intuitu penetrat ac pervadit. Porro, sub hoc respectu perfectio cognitionis non amplius pendet per se ab efficacia luminis, sed a specie intelligibili, id est, ab obiecto prout intelligibiliter unitur intellectui, eique applicatur.

Quapropter, cum in scientia beata ipsa Dei essentia, non per speciem vicariam sui, sed per seipsam sese applicet intellectibus creatis, profecto ex parte intelligibilis formae nulla est differentia, et ideo unus quoque est respectu omnium videntium modus rei visae, scilicet Dei et rerum creatarum in Deo. Sunt tamen in puritate et claritate visionis gradus innumeri, sed non secundum maiorem minoremve perfectionem luminis naturalis, ut iam prae-

missum est, quia omnes creaturae intellectuales aequaliter elongantur per naturam suam ab unionem cum Deo tamquam cum forma intelligibili, et ex consequenti omnes aequalem habent capacitatem obedientialem ad recipiendum lumen gloriae quomens ad videndum Deum confortatur. Si igitur nihil obstat quominus huiusmodi lumen sit abundantius in anima humana quam in angelo et supremo etiam angelorum, nulla pariter occurrit difficultas quoad praeeminendam animae Christi in visione Dei supra cunctos beatorum ordines. Et re quidem vera: « Conveniens fuit ut prae caeteris creaturis illa anima divina visione beatificaretur, quae Deo propinquius coniungebatur. In qua i quidem visione gradus attenditur secundum quod aliqui aliis « clarius Deum vident, qui est omnium causa. Quanto autem « aliqua causa plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures eius effectus perspicere possunt... Anima igitur Christi summam perfectionem divinae visionis obtinens inter creaturas caeteras, omnia « divina opera et rationes ipsorum in ipso Deo plene intuetur, « ut non solum homines, sed etiam supremos angelorum illuminet. < Et ideo apostolus dicit quod in ipso sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei absconditi» (1).

Sed nunc, quod ad scientiae infusae perfectionem attinet, oportet distinguere respectum sub quo scientia Christi eminet supra scientiam angelorum, et respectum sub quo scientia angelorum eminet supra scientiam Christi. Nam in hac scientia, cognitio perficitur *per receptionem intelligibilis in intellectu*, nec iam trahitur mens ad intelligibile secundum quod est in seipso, sed e converso intelligibile per speciem sui vicariam trahitur ad mentem cognoscentis, et induit modum eius. Hinc fit primo, ut quidquid excellentia sua superat cognoscentem, non possit secundum hanc scientiam cognosci cognitione propria, ut in se est. Et ideo anima humana in futura vita seipsam quidem intuitive naturaliter videt, sed per species infusas cognoscit superiora ad modum sui, et non secundum proprium modum nobilitatis eorum (2). Hinc fit secundo, ut quanto intellectus est inferioris

(*) Comp. Theolog. c. 216.

(' < Est commune omni substantiae separatae, quod intelligat id

speciei, tanto etiam magis deficiat ab unitate, ac per hoc, a perfectione ac sublimitate cognitionis: siquidem universaliores (comprehensione) species proportionantur supremis angelis, hoc est, species perfectius imitantes essentiam divinam in quantum una existens intelligibiliter repraesentat omnia; minus universales inferioribus, atque ita porro, usquedum pervenias ad animam humanam, quae etiam separata ultimum obtinet locum in hierarchia intelligentiarum. Nam licet post hanc vitam intellectus noster non indigeat converti ad phantasmata, semper tamen manet infimus intellectus cui hoc ipsum maxime naturale est, puta intelligere per conversionem ad phantasmata et per collationem ac discursum, ut Angelicus observat, Quaest. 11, a. 4, circa finem. Si ergo compares scientiam infusam Christi cognitioni inditae angelorum, invenitur minus perfecta quoad modum cognoscendi qui non est ita sublimis et altus. Sed nihil prohibet quominus in sua multiplicitate se extendat ad plura; nihil etiam impedit quominus habeat excessum claritatis ex lumine gratuito per quod potest naturale lumen confortari, quin intellectus a suo gradu specifico removeatur. Et hoc modo scientia infusa Christi excedit scientiam angelorum, ut probant rationes in praecedentibus iam sufficienter expositae.

Tandem de scientia acquisita non est dubium quin fuerit in Christo modo excellenti, id est, secundum summum gradum

»quod est supra se, et id quod est infra se, per modum suae substantiae. Sic enim intelligitur aliquid secundum quod est in intelligente; est autem aliquid in altero per modum eius in quo est. Modus autem substantiae animae separatae est infra modum substantiae angelicae, sed est conformis modo aliarum animarum separatarum. Et ideo, de aliis animabus separatis perfectam cognitionem habet; de angelis autem imperfectam et deficientem, loquendo de cognitione naturali animae separatae. De cognitione autem gloriae est alia ratio». Ita S. Thomas in Prima Parte, Quaest. 89, a. 2. Nec aliter sentit de cognitione infusa animae Christi. Dicit enim in Tertia Parte, Quaest. 11, a. 1 ad 2^{am}: «Christus ante passionem non solum fuit viator, sed etiam comprehensor; unde anima eius poterat cognoscere substantias separatas per modum quo cognoscit anima separata».

scientiae humanae. Quomodo enim anima eius non eminuisset supra caeteras quoad dona, non modo gratuita, verum etiam naturalia? Praeterea, si diversi gradus virtutis intellectivae proportionantur dispositionibus organorum quae sunt instrumenta animae ab intelligendum, statim sequitur fuisse in eo excellentissimam rationis vim. Nam corpus eius non per causas secundas defectibiles, sed sola virtute Spiritus Sancti formatum, ex hoc ipso fuit animae rationali perfectissime proportionatum atque coinplexionatum, ita ut naturale lumen intellectus agentis plenum habuerit exercitium, nullis etiam inordinatis phantasiae vel passionum motibus unquam perturbatum.

Hactenus doctrina scholastica de scientia animae Christi. Breviter dicendum nunc superest de opposito errore neocriticorum.

THESIS XXL

Vana sunt argumenta quae novi exegetae ex historia evangelica depromunt contra veram et catholicam doctrinam de omniscientia animae Christi. Sed et apertam haeresim prae se ferunt opiniones quas e rationalistis acceperunt, de positivo errore in quo fuisset idem ipse Christus circa mox venturam consummationem saeculi, et de progressiva evolutione per quam pervenisset ad conscientiam filiationis divinae vel vocationis messianicae.

Plenitudo scientiae in anima Christi non est de his veritatibus quae possunt ex factis historiae, adaequate saltem, demonstrari. Equidem narratio evangelica Iesum ubique monstrat velut transcendente quadam scientia ornatum. Quem scilicet secreta cordium non latebant, {*Marc.* II-6, *Matth.* XVI-7, *Luc.* XI-39, *Ioan.* II-25, etc.). Qui ea etiam cognoscebat, quae in notitiam eius nullo medio humano potuerant devenire, {*Ioan.* IV-29, *Ioan.* I-48, *Luc.* VII-47, *Marc.* XVI-13, etc.). Cuius denique conspectui futura aeque ac praesentia subdebantur, {*Matth.* XI-23, *Luc.* XIX-41, *Luc.* XXI-20, *Marc.* X-33, *Marc.* XIV-2, etc.). Haec igitur et alia plura quae hic transcribere non vacat, indicio tibi erunt illius

omniscientiae de qua in superioribus dictum est, non tamen sufficiens et adaequata eius demonstratio. Quapropter, si nihil aliud sibi critici vellent, nisi quod e solius historiae fontibus non constat omne id quod de extensione scientiae in anima Christi docet vera et orthodoxa theologia, non esset sane cur eis contradiceretur. Nunc autem longe ultra procedunt, novum fingentes Christum a quo penitus abhorret catholica fides, communi nostrae ignorantiae, communibus erroribus, imo et hallucinationibus obnoxium.

S i.

Et primo quidem, contra sanam et catholicam doctrinam omnino sentiunt quicumque in anima Christi aliquam ignorantiam ponunt. Nam etsi in hac parte non possit afferri diserta et solemnis definitio, adhuc tamen communis Ecclesiae fides iis documentis constat, quae nullis ambagibus relinquunt locum. Praecipua autem sunt sequentia (x). Saeculo V, cum primum incepisset quaestio agitari (-), occurrit retractatio Leporio presbytero imposita, et ab omnibus Africae necnon et Galliarum episcopis approbata, in qua anathematizatur doctrina Christo homini igno-(*).

(*) Apud Vacant, Dictionnaire de théologie catholique. Art. *Agnoètes*

(2) Nota bene, *cum primum incepisset agitari quaestio*. Certe, ante saeculum V feruntur quidam tribuisse Christo nescientiam quorundam futurorum, utputa diei indicii, sicut testatur Ambrosius l. 5 de fide, c. 18; qui etsi non abeat in eam opinionem, tamen non damnat sic sentientes. Sed sciendum quod tunc, saeculo IV, de confutanda haeresi Ariana maxime solliciti erant Patres. Porro Ariani qui animam rationalem a Christo tollebant, referebant ad Verbum nescientiam de qua Marc. XIII-32, et contra consubstantialitatem argumentum inde sumebant. Hinc Patres in hoc intendebant, ut nescientiam, *quocumque tandem modo intelligi illa deberet*, non ad Verbum qua Verbum, sed ad naturam assumptam tribuendam esse ostenderent. Quidquid aliud erat, secundarium erat, et ad controversiam cum praepotentibus haereticis omnino indifferens. Non mirum igitur est si circa id quod in quaestionem non veniebat, non ita firma fuerit praedicatio, imo si ad sensum deteriore permissive se habuerint aliqui etiam e praestantioribus, ut videre est in Ambrosio l. c. Satis enim tunc erat, poni in tuto principale dogma consubstantialitatis Verbi.

rantiam imputans: « Tunc dixi, imo ad obiecta respondi, Dominum nostrum Iesum Christum secundum hominem ignorare. «Sed nunc non solum dicere non praesumo, verum etiam priorum anathematizo prolatam in hac parte sententiam, quia dici non licet, etiam secundum hominem ignorasse Dominum prophetarum» Saeculo VI, cum Themistius diaconus novae sectae Agnoetarum auctor exstisset, prodiit tractatus Eulogii patriarchae Alexandrini *contra Agnoetas*, a Photio in Bibliotheca compendiatum, cuius generale argumentum est, quod Christi humanitas, utpote hypostatice unita Verbo, nihil ignorare potuit sive de praesentibus sive de futuris (2). Hunc tractatum velut catholicae fidei per omnia conformem vehementer commendat Gregorius Magnus l. 10, epist. 35 et 39, eidemque consonat epistola synodica Sophronii ad Sergium, lecta in concilio sexto. Saeculo VIII, Ioannes Damascenus inter haereticos Agnoetas recenset in suo libro de haeresibus n. 85. Imo scribit l. 3 de fide orth. c. 22, eos qui in sapientia Christum Dominum progressum habuisse dicunt, non a primo existendi initio unionem carnis esse factam arbitrari, sed vanissimo Nestorio potius auscultantes, hanc ipsam copulationem solius habitudinis ac merae inhabitationis esse fingere. «Nam, inquit, si caro a primo statim ortu vere Deo unita est, imo potius in ipso exstitit, et identitatem secundum hypostasim cum eo habuit, qui fieri potuit, ut non omnibus prorsus sapientiae gratiaeque donis afflueret? Non quidem ut gratiam participaret, nec per gratiam

(*) Migne, Patr. Lat. Toni. 31. coi. 1229. — Cf. Cassianum l. 1 de Incarn c. 6.

(2) Aliam orationem composuit (Eulogius) contra Agnoetas sive *'ignorantes*. Monachos autem quosdam ait ex Palaestina solitudine excitate pravum dogma, qui Domino nostro I. C. ignorantiam ex iis quae ipse dixit, assignare conati sunt., Sanctus autem Eulogius, Christum «Iesum, neque secundum humanitatem quidem, multo minus vero secundum divinitatem ignorasse.... contendit. Neque enim humanitas Christi in unam inaccessibilis sapientiae hypostasim admissa, quidquam velut rerum praesentium, ita et futurarum poterit ignorare». Photius, Bibliot. cod. 230.

« in communionem eorum quae Verbi erant veniret. Quin potius, ob unionem illam secundum hypostasim, cum humana divinaque unius Christi propria facta esset, quippe qui Deus simul homoque erat, gratiam et sapientiam et bonorum omnium «plenitudinem fontis instar mundo profuderit». Nec alius sententiae sunt Theophylactus (in Luc. 11-52), Beda (Homil. 12 in Domin. post Epiph.), Alcuinus (l. 2 de fide S. Trinit. c. 11), Anselmus (Cur Deus homo, l. 2, c. 13), Bernardus (de grad. humil. c. 3). Denique, ab aetate scholasticorum, tam apertus tamque explicitus est, quoad omniscientiam animae Christi, omnium scholarum consensus, ut clare appareat doctrinam hanc de iis esse, a quibus nulli catholico quacumque ratione recedere licet.

Caeterum nullas ex evangelio rationes critici afferunt, praeter illas quae a SS. Patribus et Doctoribus in pleno lumine iamdudum positae sunt. Ait quidem Christus apud Marcum XIII-32: *De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli, neque Filius, nisi Pater*. Sed cui adhuc vera huius loci interpretatio obscura esse posset? Interrogatus de epocha diei iudicii, (supra, Mare. XIII-4), eo modo respondet quo respondere solent quicumque interrogantur de his quae sub secreto vel sacramentali vel naturali acceperunt. Dixit ergo nescire se iudicii diem, quia praescindendo nunc ab alia explicatione infra afferenda, non sciebat scientia communicabili, non sciebat ut diceret: bonum enim nobis erat ut denuntiatus dies maneret occultus. E contra, Pater ipseque solus (appropriando Patri ea quae divinitatis sunt) sciebat scientia quam poterat utique communicare, et revera communicaverat Christo. Si enim Christo homini datum est ut sciret qualiter oporteat iudicare, ut habetur Ioan. V-27, multo magis datum est ei scire iudicii tempus. Unde Augustinus, Enarr. in Psalm. 36, Serm. 1: < Utiliter Deus latere voluit illum diem, ut semper sit « paratum cor ad exspectandum quod esse venturum scit, et < quando venturum sit nescit. Quia vero D. N. I. C. magister < nobis missus est, etiam Filium hominis dixit nescire illum diem, quia in magisterio eius non erat ut per eum sciretur a nobis ».

Solet etiam more humano eos cum quibus conversatur in-

terrogare, velut Luc. VIII-30, Marc. V-30, IX-20, IX-15, etc. Sed valde difficilem se exhiberet, cui non sufficeret responsio Origenis in c. 13 Matthaei : « Qui novit quae sunt in cordibus hominum Christus Iesus, sicuti de hoc docuit in evangelio Iohannis, non ignarus interrogat. Sed quoniam semel assumpserat hominem, utitur omnibus quae sunt hominis, quorum unum illud est, interrogare. Nec mirandum si id facit Salvator, cum ipse etiam omnium Deus moribus hominum sese accomodans, perinde ac si quis homo morem gerat filio suo, percontetur, velut in hoc, *Adam, ubi es?* et, *ubi est Abel frater tuus?**. Unde, Marc. IX-32, cum interrogasset discipulos: *quid in via tractabatis?* et illi tacerent, non audentes confiteri quod inter se disputaverant de primatu, nihilominus respondet secretis eorum cogitationibus dicens: *57 quis vult primus esse, erit omnium novissimus*, etc. Ut nimirum scias, ipsum non consuevisse interrogare quasi ad cognoscendum ea quae sibi essent ignota, nam *opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine*, inquit Iohannes II-25. At vero, homo inter homines conversans, quomodo ea quae humanae conversationis sunt non usurpasset?

Legitur quoque miratus esse fidem centurionis et civium suorum incredulitatem, Matth. VIII-10, et Marc. VI-6. Sed nota bene quod admiratio non necessario ex ignorantia causatur. Sufficiens enim admirationis ratio est si aliquid occurrat novum atque insolitum. Porro, ut infra docet Angelicus, Q. 15, a. 9: ♦ In Christo non poterat esse aliquid novum et insolitum quantum ad scientiam qua cognoscit res in Verbo.... Potuit tamen aliquid esse sibi novum et insolitum secundum scientiam experimentalem, secundum quam sibi poterant quotidie aliqua nova occurrere. Et ideo.... si loquamur de eo quantum ad scientiam experimentalem, sic admiratio in eo esse potuit. Et assumpsit hunc affectum ad nostram instructionem, ut scilicet doceat esse mirandum quod etiam ipse mirabatur. Unde dicit Augustinus l. 1 super Genesim c. Manichaeos: *Quod mirabatur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri. Omnes ergo tales motus eius non perturbati animi*

« *signa sunt, sed docentis magisterium* ». Non ergo recte concluderetur aliquid unquam latuisse animam Christi, sed tantum non unum fuisse in ea cognitionis modum : quatenus praeter scientiam superiorem quae ab initio plena exstitit et perfecta, agnoscenda est scientia inferioris ordinis, et eiusdem rationis cum nostra, quam expérimentaient vocant, seu etiam acquisitam.

Nec melior conclusio erit ex auctoritate eorum Patrum quarti saeculi, qui Arianis obiicientibus praedicta evangelii loca contra Filii consubstantialitatem, ea quidem ad humanam Filii naturam,, non ad eius divinitatem referenda esse respondebant, sed simul viderentur concedere positivam in eius anima ignorantiam, velut *Athanasius* orat. 3 c. Ananos, n. 43, *Nazianzenus* orat. 30, n. 15, *Cyrillus Alexandrinus*, Thesaur. assert. 22, etc. Ad haec enim duplex responsio est.

Prima: Quod quacunque suppositione facta, auctoritates istae minime sufficerent ad conciliandam quamdam orthodoxiae speciem iis opinionibus quae Christo secundum hominem defectum scientiae attribuunt: tum quia veteres illi Patres ut iam dictum est. unice solliciti fuissent de removendo defectu a Christi divinitate contra positionem Arianam quae sola tunc in controversiam veniebat, et de humanitate eius non data opera ac firma sententia, sed velut transmittendo argumenta fuissent locuti tum praesertim qui non omnia quae veteres in quaestionibus nondum eliquatis dixerunt, possunt etiam postea, facta iam in Ecclesia doctrinae explicatione, tuto et catholice vel tradi vel delendi. Id quidem rectissime animadvertit Cardinalis Franzelin, de Incarn. thes. 42, et huius observationis legitimitas abunde constat ex principiis alias expositis de divina traditione.

Verumtamen non est omnino cur concedamus Patres supra citatos circa praerogativas assumptae humanitatis quocumque tandem modo haesitasse, licet non ita clare locutos eos in quaestione nondum agitata aequum sit admittere. Et re quidem vera, natura a Christo assumpta potest dupliciter considerari, inquit Angelicus Q. 15, a. 3: « Uno modo secundum rationem suae speciei, et secundum hoc dicit Damascenus eam esse *ignorantem et servilem* ; unde subdit : *Nam serva quidem est hominis*

« *natura eius quifecit ipsam, et non habet Juturorum cognitionem.*
 «Alio modo potest considerari secundum id quod habet ex unione
 «ad hypostasim divinam, ex qua habet plenitudinem scientiae
 «et gratiae, secundum illud Ioan, I-14 : *Vidimus eum quasi Uni-*
lgenitum a Patre, plenum gratiae et veritatis l). Et ideo locutiones
 de ignorantia Christi secundum hominem, duplicem sensum fe-
 runt : quatenus scilicet, vel ignorasset absolute et simpliciter, vel
 ignorasset solummodo quantum erat ex vi naturalis luminis hu-
 mani intellectus. Porro multa sunt quae posteriorem hunc sen-
 sum apud Patres, quorum auctoritas obiicitur, credibilem faciunt.
 Primo modus quo loquuntur de progressu Christi in sapientia (1).
 Secundo categorica et expressa affirmatio de eo quod Christus
 qua homo sciebat iudicii diem (2). Tertio explicatio a Nazianzeno
 suppeditata, orat. 30, n. 15 : « Horam quidem ut Deus cognitam
 «habet, ignorat autem ut homo, si quis partem aspectabilem ab
 «ea disiungat quae mente sola perspicui potest». Id est, si ab-
 stractio fiat ab unione ad Verbum, in qua sola erat ratio exigi-
 tiva superioris illius ac plane supernaturalis scientiae quae ad
 omnia praeterita, praesentia, et futura se extendebat. Et haec
 etiam explicatio est Eulogii apud Photium, ubi supra; «Nudae
 «puraeque humanitatis signum proprium est ignorantia. Hac ra-
 «tione ergo Christi humanitati, ut simplici et purae humanitatis
 «naturae consideratae, praecise secundum ea quae a seipsa habet, (*)

(*) Nazanz. Orat. 43, n. 28 : «Proficiebat, inquit, ut aetate, ita etiam
 «sapientia et gratia. Non quod haec in illo incrementum caperent;
 «quid enim eo quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit ?
 «sed quod haec paulatim detegerentur et elucerent». Et Cyrillus l. 3 c.
 Nestor, c. 4 : « At enim in sapientia factum esse incrementum dicis, ta-
 «met si quomodo id non stultum sit? Credimus enim ex ipso ventre atque
 «utero virgineo, ipsum Emmanuel, cum Deus esset, hominem prodiisse
 «plenum procul dubio sapientia et gratia quae illi naturaliter inerat.
 «Quodnam igitur incrementum susciperet, in quo sunt omnes thesauri
 «sapientiae...? Quomodo igitur proficere dictus est? Ut ego arbitror,
 «quia Deus Verbum pro incremento et aetate sui corporis, divinorum
 «illorum bonorum quae sibi inerant, manifestationem admetiebatur».

(1) Cf. Chrysost. Horn. 77 in Matth. n. 11 ; Hilar. l. 9 de Trinit.
 c. 62; Hieron. in Matth. XXIV-36; August, de diversis quaest. Q. 60-65,
 et l. 13 de Trin. c. 19.

« adscribi poterit ignorantia ». Eadem quoque Gregorii Magni, l. io, epist. 39, ubi rem omnem brevi formula complectitur dicens, nosse quidem Christum, diem et horam iudicii *in natura humanitatis, sed tamen non ex natura humanitatis* ‡.

S 2.

Sed si salva orthodoxia, ignorantia in Christo concedi non potest, quanto minus positivus error: praesertim vero error in eius doctrina expressus, in eius praedicatione assertus, in ipso evangelii principio positus. Quid enim, quaeso, magis fondamentale in christianismo, quam quod doctrina Christi sit doctrina infallibilis veritatis, et praedicatio eius, praedicatio de ipso divinitatis fonte defluens ? Et hic nota quod verba Christi erant verba Dei, non solum hoc sensu, quod quidquid in Christo humanitatis erat, attribuendum fuit Deo ratione unitatis suppositi, ;quomodo et ambulatio, comestio, passio, mors Christi, fuit ambulatio, comestio, passio, mors Dei), sed eo etiam sensu, quod referebant ipsissimos conceptus quos per humanitatem sibi hypostatice unitam ad nos

(*) Traditionis testimonium circa scientiam animae Christi optime resumit Vacant, loco supra citato : « Avant Arius, les Pères ne parlent « pas clairement de la différence qu'il y a entre la science divine et la science humaine du Christ. Au IVe et au Ve siècle la controverse avec les Ariens les amène à insister sur cette différence. Ils opposent « la science divine du Christ à sa science purement humaine, sans s'expliquer beaucoup sur la science surnaturelle que l'âme du Christ « possédait. Cependant ils affirment tous cette science surnaturelle, et « expliquent que la sagesse du Christ a progressé dans sa manifestation plutôt qu'en réalité. A partir du VIe siècle on affirme contre les • agnoètes que le Christ, comme homme, n'a pas été soumis à l'ignorance. S. Grégoire le Grand formule une distinction qui concilie tous « les enseignements antérieurs, en disant que le Christ connaissait le jour du jugement dans sa nature humaine, mais non par les lumières « de cette nature... A partir du XIIIe siècle, les scolastiques distinguent nettement trois sciences dans l'âme du Christ. Tous admettent • que le Sauveur a toujours eu comme homme, la vision béatifique, « et qu'en raison de cette vision il n'a jamais rien ignoré au sujet des « créatures ».

dirigebat divinitas, iuxta illud Ioan. VII-16 : *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me*. Nota iterum quod non est simile de Christo et de sanctis Dei hominibus per quos locutus est Spiritus Sanctus. Isti enim fuerunt instrumenta separata, quae identidem tantum assumebantur in organa divinarum communicationum. At humanitas Christi fuit organum increatae Sapientiae coniunctum et permanens, in quo procul dubio falsa opinio, falsa sententia, falsa praesertim praedicatio non nisi impie et blasphematorie fingeretur. Praeterea, si fallibilis Christus, quomodo infallibilis Ecclesia ? Si pseudopropheta in eo quod se habuisset ut totius fundamentum evangelii, quomodo adhuc credibilis Christiana religio ? Denique, si pro haereticis semper habiti sunt illi qui contra traditionem ecclesiasticam detorquebant ad suos privatos sensus doctrinam Christi, quomodo non ultra haereticas eas exegesces censebimus, quae ipsum destruunt principium de infallibili evangelii veritate, hactenus commune apud eos omnes qui christiano nomine utcumque gloriabantur ? Ceterum, alibi demonstratae sunt duae sequentes propositiones. Prima: *Quod omnes textus evangelii qui afferuntur pro praemmiato a Christo fine mundi tamquam proxime et sine mora venturo, fuerunt male a rationalistis et neocriticis intellecti*. Secunda: *Quod absque fundamento erronea persuasio de imminente iam iudicio et parousia Christi, in scriptis apostolicis passim respersa asseritur, imo contra diserta ei expressa quae in iisdem inveniuntur testimonia*. Ad ea ergo quae ibi dicta sunt, ne rem actam iterum agere videamur, liceat benevolum lectorem remittere.

De conscientia demum filiationis divinae et vocationis messianicae quid dicendum, nisi quod mirum sane non est si quaestio de modo quo haec conscientia advenerit Christo, a rationalistis moveatur. Eis enim Christus est purus homo: filiatio divina et vocatio messianica, aliquid ad solam mentalitatem pertinens; conscientia vero eius, merum quoddam psychologiae phaenomenon. Consequens igitur est ut quaerant quo tempore, quibus externis circumstantiis, qua interna evolutione, eiusmodi persuasio

(') *Quaestiones de Novissimis* (2° edit.) Q. S, § 2.

QUAEST. IX-XII.

inceperit intrare in anima Christi. Sed totius quaestionis supposito absolute subtrahitur, semel ac vera creditur incarnatio Dei, veraque hypostatica unio humanitatis ad Verbum. Statim namque apparet, unionem hanc non esse de his ad quae poterat sese extendere scientia naturaliter acquisita a Christo, cum nec per immediatam sensus intimi perceptionem cognoscibilis esset, nec per quamcumque illationem ab iis quae naturali experientiae subliduntur. Apparet quoque conscientiam de qua nunc agitur, per solam scientiam beatam vel etiam infusam haberi potuisse, adeoque non per elaborationem seu evolutionem illam quam adstruunt neocritici. Quorum opiniones in hac parte, non solum impetunt catholicam doctrinam de scientia animae Christi, verum etiam intime cohaerent cum rationalistico errore quo eiusdem Christi Domini nostri vera negatur divinitas.

QUAEST. XIII.

DE POTENTIA ANIMAE CHRISTI

Hucusque consideravimus quidquid perficit animam Christi, vel in sua essentia (ut gratia), vel in ordine ad operationes immanentes (ut virtutes et scientia). Superest itaque dicendum de perfectione eius quantum ad operationes transeuntes in exteriorum effectum, et sic succedit consideratio *potentiae*. Potentiam dico *activam ad extra*, eodem scilicet sensu quo hoc nomen accipitur cum de Deo omnipotentia praedicatur.

Hic igitur, primum omnium sciendum est quod anima Christi dupliciter considerari potest : < Uno modo *secundum propriam* « *virtutem sive naturalem sive gratuitam*. Alio modo prout est < *instrumentum Verbi Dei* sibi personaliter uniti » (x). Priori modo habet potentiam ad operandum ut causa principalis ; posteriori modo ut causa instrumentalis tantum. Et ad huius evidentiam nota esse quosdam effectus ad quos naturalis virtus creaturae omnino proportionatur: quosdam vero alios quorum proportio-

C) S. Thom, hic, art. 2 in corp.

natum principium nequit esse virtus ex intimis creatae essentiae exoriens, sed tamen potest supernaturaliter a Deo infundi creaturae; quosdam denique alios, quibus sola proportionatur virtus divina, sicut producere aliquid ex nihilo, vel (quod eandem in agendo vim requirit atque independentiam), facere in subiecto id ad quod nullo modo naturaliter est in potentia, puta operari miraculum, aut aliud eiusmodi. Est igitur creatura, salva in omnibus necessitate motionis divinae, causa principalis effectuum primi et secundi generis per virtutem propriam vel naturae vel gratiae. Ad effectus vero tertii generis, seclusa creatione, operari quidem potest, sed pure instrumentaliter, hoc est, non per virtutem activam naturalem aut gratuitam sibi inhaerentem, sed quodam modo analogo ad modum quo causant physica quae apud nos sunt instrumenta, cum deferunt virtutem artis in solo artifice a quo moventur residentem.

„ Sic ergo manifestum est quod loquendo de potentia activa animae Christi ad extra, necesse est distinguere ea quae potest secundum propriam virtutem tum naturae tum gratiae, et deinde ea quae potest ut organum sive instrumentum divinitatis. Porro, quod attinet ad primum genus, non est cur specialis instituatur disputatio. Est enim in Christo haec potentia omnino eiusdem rationis ac in caeteris, servata semper proportionem quam exigit perfectionis excessus, sive in naturalibus donis, sive praesertim in gratuitis. Et ideo S. Thomas hic, art. 2 in corp, dicit : « Potentiam habuit (anima Christi) ad illos effectus faciendos qui sunt animae convenientes, puta ad gubernandum corpus, et ad disponendos humanos actus, et etiam ad illuminandum per gratiae et scientiae plenitudinem omnes creaturas rationales ab eius perfectione deficientes, *per modum quo hoc est convenientis creaturae rationali* ». Restat igitur sola consideratio de alio genere effectuum, hoc est, de iis quae potest anima Christi ut instrumentum Verbo Dei coniunctum in persona. Hinc :

THESIS XXII.

(Art. 2-3)

Anima Christi, ut instrumentum coniunctum Verbo, habuit per modum habitus potentiam ad faciendum omnia miracula ordinabilia ad incarnationis finem. Specialiter vero, et eadem de causa, eius potestati omnis dispositio proprii corporis totaliter subdebatur.

Dicit Gregorius Magnus l. 2 Dial. c. 30, quod sancti, non solum orando et impetrando, sed etiam quandoque *potestative*, ac per hoc *cooperando*, miracula faciunt. Quod qualiter esse possit, exponit S. Thomas, de Pot. Quaes. 6, art. 4 in corp. «Constat, « inquit, quod Deus solo imperio miracula operatur. Videmus « autem quod imperium divinum ad inferiores rationales spiritus, « scilicet humanos, mediantibus superioribus, scilicet angelis, per- « venit, ut in legis veteris latione apparet. Et per hunc modum < per spiritus angelicos vel humanos, imperium divinum ad cor- « porales creaturas pervenire potest, ut *per eos quodammodo na- « turaepraesentetur divinum praeceptum*, et sic agant quodammodo «spiritus humani vel angelici ut instrumentum divinae virtutis « ad miraculi perfectionem ». Hucusque S. Doctor. Sed, quid sit huiusmodi praesentatio divini imperii ad naturam, merito inquiritur. Imperium enim divinum est immediate efficax omnium quae imperat, nec potest physice transire per instrumentum, ut mediante instrumento, physice pertingat ad effectum. Dico igitur, tunc praesentari naturae divinum imperium, quando res naturalis designatur ad miraculosam immutationem quae solo Dei imperio perfici potest: designatur, inquam, ea efficaci ordinatione, qua posita, iam debitum, necessarium, atque infallibile est ut sic immutetur. Hac enim ratione res naturalis fit in actu proximo suscipiendi in se omnipotentis imperii effectum, et plane verificatur metaphora qua dicitur *praesentari* ipsum imperium divinum . praesentari, id est, poni coram et veluti in praesentia, quia tunc intimatur ut praesens imperium Dei, quando in natura in-

ducitur destinatio ad id quod hic et nunc requirit interventum omnipotentiae cui ad nutum obediunt omnia. Et sic intelligo id quod legitur in libro Iosue, X-12 : *Tunc locutus est Iosue Domino in die qua tradidit Amorrhaeum in conspectu filiorum Israel, dixitque coram eis : Sol, contra Gabaon ne movearis... Stetit itaque sol in medio caeli..., obediens Domino voci hominis, et pugnante pro Israel.* Obediente, inquit, Domino voci hominis, i. e. exsequente Deo imperio omnipotentiae id quod ordinaverat homo. At non homo ut homo, ex proprio arbitrio agens, sed homo ordinans in auctoritate et ut instrumentum Dei. Sic etiam intelligo sacerdotem operari instrumentaliter ad transubstantiationis effectum; sic dico praesentari naturae divinum praeceptum, cum virtute verborum transit panis in corpus Christi, et vinum in sanguinem.

Hoc modo virtus instrumentalis ad miraculosas immutationes non est virtus physica, sed magis pertinens ad intentiones intellectus ordinantis, adiuncta voluntate. Et licet ad huiusmodi ordinationes naturalis vis animae operetur (semper enim instrumentum aliquid de suo ponere debet), eis tamen efficacia non competit, nisi prout fiunt in virtute supremi dominii quod solus Deus habet in totum universum. Hinc analogia inter instrumenta Dei in operatione miraculorum, et physica quae apud nos sunt instrumenta artium, in duobus consistere videtur. Primo in hoc, quod propriae operationi physici instrumenti respondet conversio rationalis instrumenti ad rem naturalem quam destinat miraculosae immutationi. Tum secundo in hoc, quod physico motui quem in operatione artis principale agens instrumento communicat, respondet destinationis efficacia fluens a voluntate Dei, certos sibi homines vel angelos in instrumenta patrandarum virtutum eligentis.

Sed nunc ulterius considerandum est quod praeter virtutem instrumentalem proprie dictam, attendere oportet in physicis ipsam permanentem instrumentalem formam, per quam res fit habilis ad instrumentales operationes; nam securis instrumentalem quidem virtutem non habet nisi quando actu movetur ab artifice, sed recepit formam instrumenti quando securis effecta est. Unde S. Thomas, 3, q. 73, a. 3 ad 2um : « Instrumentum vir-

« tutem instrumentalem acquirit dupliciter, scilicet quando accipit * formam instrumenti, et quando movetur a principali agente ad «effectum». Porro id quod in instrumentis artium videre est, proportionaliter quoque attendi potest in iis rationalibus instrumentis quae sibi eligit Deus ad opera naturam superantia. Nam licet sacerdoti actu non insit instrumentalis virtus causativa transubstantiationis, nisi in ipsa actuali confectione sacramenti, permanenter tamen retinet formam instrumenti, scilicet characterem per quem destinatur ad exercendas ex officio sacramentales actiones sub Deo agente principali. Verum, quia omne quod recipitur ad modum recipientis recipitur, instrumentalis forma in eo non est ut in re inanimata, sed ut in instrumento quod ratione pollet et libero arbitrio: quo fit ut ad actiones ad quas per characterem deputatur, pro sua voluntate sese determinet, potens effectus eas quando vult exercere. Unde tandem dicitur habere *per modum habitus* potentiam ad convertendum panem et vinum in corpus et sanguinem Christi, quia habituum proprium est ut eis utamur cum volumus. Eadem igitur ratione statuimus in praesenti, animam Christi habuisse *per modum habitus* potentiam ad omnes immutationes miraculosas ordinabiles ad incarnationis finem. Non quod virtus instrumentalis causativa miraculorum sit verus habitus, sed quia humanitas a Verbo assumpta permanenter constituta est in esse instrumenti, et quidem voluntarii ac liberi, respectu quorumlibet miraculorum quae ad instaurationem omnium in coelis et in terra facere possunt. Permanenter, inquam, constituta est in esse instrumenti, non tamen per quamdam qualitatem accidentalem superadditam, qualis est character, sed per ipsam unionis gratiam; nam ad nihil aliud assumpta est nisi ut reparationis nostrae esset instrumentum, et ideo per ipsissimam existentiam in Verbo rationem organi coniuncti consequitur.

Quare, paucis recapitulando praemissa, proponitur demonstranda sequens proportio: Sicut sacerdos habet *per modum habitus* potentiam ad miraculosam conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, ita Christi anima ut Filio Dei hypostatice coniuncta habet *per modum habitus* potentiam, eamque plane inconditionatam, ad omnia miracula quae possunt incarna-

bonis fini deservire ζ1). Et haec demonstratio, primo quidem generaliter perficitur quoad potentiam Christi respectu naturae exterioris; tum secundo specialiter, respectu omnis dispositionis sui proprii corporis.

§ i.

In primis habuit anima Christi potentiam ad facienda miracula ut verum Verbi instrumentum. Nam Christus homo, ut homo, potestative, et non solum orando, miracula patrabat. Sed potestative miraculum facere, nihil aliud est quam agere ut instrumentum divinae virtutis ad miraculi effectum. Ergo, etc. Minor est evidens per se. Maior vero constat ex multis evangelii locis, puta Ioan. XI-43. Nam imperium istud, *Lazare, veni foras, ex humana etiam natura processisse manifestum est, quia praemiserat Christus orationem, et nonnisi consequenter ad exauditionem Patris, cui ut assolet, appropriât ea quae divinitatis sunt, imperavit morti. Sed imperium praesentatum naturae consequenter ad exauditionem huiusmodi, profecto nihil aliud esse potuit quam imperium hominis, ut organi divinitatis. Et simile argumentum trahi potest ex Matth. IX-6 : *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* Indubium enim est quod Filius hominis, etiam qua talis, habuit potestatem peccata dimittendi, quandoquidem et nobis illam commisit. Ergo etiam qua homo operatus est miraculum, huius suae potestatis confirmativum; non autem qua homo, ut causa principalis; ergo ut divinitatis instrumentum. Et eadem est ratio de omnibus aliis miraculis Christi. Recte tamen Sancti Patres operationem miraculorum naturae divinae attribuere solent, eo quod, (*)*

(*) Dico plane inconditionatam, ad differentiam potentiae sacerdotis quae non tantum ad unum miraculum alligatur, verum etiam ad unum determinatum modum operandi illud, mediantibus verbis sacramentalibus ex opere operato. At potentia animae Christi nulli determinato medio erat alligata, sed quibusvis modis pro arbitrio in actum suum exire poterat: vel tactu, vel voce, vel simplici etiam voluntate.

ut notat S. Thomas art. 3 huius quaestionis, « virtus actionis
«non proprie attribuitur instrumento, sed principali agenti».

Sed et potentiam habuit anima Christi ad *omnia* miracula ordinabilia ad incarnationis finem, quia ut bene animadvertit Caietanus, instrumentum ductivum debet esse ad finem, et in ratione instrumenti esse illi commensuratum. Unde ex hoc ipso quod finis incarnationis est omnium instauratio, et anima Christi proprium Verbi incarnati instrumentum effecta est, statim habetur quod instrumentaliter potest ad omnia quae in huiusmodi finem ordinantur. « Ad quod etiam dicta antiquorum doctorum
« concordant, qui humanam naturam in Christo organum quod-
« dam divinitatis posuerunt: sicut et ponitur corpus, organum
« animae. Aliter enim est animae organum corpus, et aliter ex-
« teriora instrumenta. Haec enim dolabra non est proprium ins-
« trumentum sicut haec manus; per dolabram enim multi pos-
« sunt operari, sed haec manus ad propriam operationem huius
« animae deputatur; propter quod manus est organum unitum
« et proprium, dolabra autem instrumentum extrinsecum et com-
« mune. Sic igitur et in unione Dei et hominis considerari po-
« test. Omnes enim homines comparantur ad Deum ut quaedam
« instrumenta quibus operatur. Deus enim est qui operatur in
« nobis et velle et perficere pro bona voluntate, secundum apo-
« stolum ad Philipp. II. Sed alii homines comparantur ad Deum
« quasi instrumenta extrinseca et separata; moventur enim a
« Deo, non ad operationes proprias sibi tantum, sed ad opera-
« tiones communes omni rationali creaturae... Sed humana na-
« ctura in Christo assumpta est ut instrumentaliter operetur ea
« quae sunt operationes proprias solius Dei, sicut est mundare
« peccata, illuminare mentes per gratiam, et introducere in per-
« fectionem vitae aeternae. Comparatur igitur humana natura
« Christi ad Deum sicut instrumentum proprium et coniunctum,
« ut manus ad animam » (*).

Fuit denique in anima Christi potentia miraculorum per modum habitus, quatenus poterat ea uti prout volebat. Huc facit

(*) S. Thorn. 1. 4 c. Gent. 41.

illud Matth. VIII, 2-3: *Domine, si vis poles me mundare*. Nam, ut notat Suarez, licet fuerit a leproso dictum, tamen quod ex recta fide fuerit profectum, ipse Dominus ostendit dicens: *Volo, mundare*. Et constat humanam hanc fuisse voluntatem, eo vel magis quod Christus, dum inter nos versaretur, voluntatem divinam, Patris voluntatem dicere solebat, non suam, ut patet ex his et similibus locis: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, et iterum: *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris*. Similiter Ioan. XI, cum ante suscitationem Lazari orationem praemisisset, dixit se id facere propter eos qui aderant, non quod ipse indigeret: *Pater, inquit, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti. Haec cum dixisset, voce magna clamavit' Lazare, veni foras*. Quo nihil significantius dici potest. Si enim asserit se semper audiri ad operationem miraculorum, huiusque rei conscius se esse, plane consequitur ipsum prout volebat potuisse miracula efficere. Denique hanc habitualementem potestatem probant multitudo, continuitas, excellentia, varietas signorum quae patravit Dominus circa omne creaturarum genus. «Apparuerunt, inquit Chrysostomus, Hom. 12 in Ioan., angeli «in terra cum gloria multa; sed ut servi et Domino obsequentes «omnia faciebant; ipse vero ut Dominus et Imperator, etsi sub «vili forma et habitu apparuerit. Attamen sic quoque creatura «Dominum suum agnovit. Nam daemones undique fugiebant, ipsa «mors repulsa interim, postea penitus abolita est; omne genus «infirmatis solutum est; monumenta mortuos emittebant, morbi «infirmos deserebant. Haec itaque omnia miracula colligens evangelista, quae in corporibus, quae in animis, quae in elementis... «hanc mirabilem emisit vocem: *Vidimus gloriam eius, gloriam «quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis*».

Quapropter Christus ut homo, in miraculorum operatione, dupliciter a caeteris sanctis thaumaturgis distare dicendus est. Primo in hoc quod operatio instrumentalis et operatio principalis erat ab eodem supposito in duplici natura, divina et humana, operante. Et ideo, ut postea dicetur, operatio miraculorum in

Christo vocatur *operatio theandrica*, quod in aliis non fuit. Secundo distat, quia nullus alius sanctus virtutem miraculorum per modum habitus habuit. Non enim alii quandocumque volebant, miracula facere poterant, sicut Gregorius, in 2 Dial, ubi supra, « probat per exemplum Pauli qui stimulum a se removeri petiit, nec impetravit: et per exemplum Benedicti qui detentus « fuit contra suam voluntatem per pluviam sororis precibus impetratam ». Quare, virtus ad cooperandum Deo in miraculis, intelligitur in sanctis similis « gratiae prophetiae quae datur ad « supernaturaliter cognoscendum, per quam propheta non potest « quandocumque vult prophetare, sed solum cum spiritus prophetiae cor eius tangit, ut Gregorius probat in 1 Horn, super « Ezechielem » fl).

Ad illud autem quod de Christo legitur, Marc. IV-5: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit, et mirabatur propter incredulitatem eorum*, nota quod causa finalis miraculorum Christi fuit fides in animis excitanda. Erat enim spiritualis salvator afferens salutem non temporalem, sed aeternam, cui suscipiendae idonei esse non poterant nisi credentes. Et huius rei, Num. XXI, in serpente aeneo illustris praecessit figura: qui aspiciebant, sanabantur. Quo posito, dico Christum non potuisse in civitate sua Nazareth virtutem ullam facere defectu solius congruentiae in opere; videbat enim finem miraculorum apud cives suos non esse obtinendum. Nec obiicias ipsum fecisse miracula apud alios aequae indispósitos, sicut in Corozain, Bethsaida, et Capharnaum. Nam in hoc ipso secundum charitatis ordinem plus dilexit concives quam caeteros, nolens ut in patriam caderet terribile illud anathema: *Vae tibi Corozain...; verumtamen dico vobis, quia terrae Sodomorum remissius erit in die iudicii*. Hinc Hieronymus in c. 13 Matth. dicit: « Non quod illis incredulis facere non potuerit virtutes « multas, sed quod, ne multas faciens virtutes, cives incredulos « condemnaret ».

(') S. Thom, *de Pot.* q. 6, a. 4, in corp.

Nunc autem, quidquid pertinet ad potentiam instrumentaient animae Christi supra suum corpus, non est nisi specialis applicatio doctrinae praecedentis. Et non habet maiorem difficultatem, sed potius maiorem evidentiam; si enim Christo subdebatur mundus exterior, quanto magis propria caro.

Praeterea, ad finem incarnationis omnino requirebatur ut Christus qua homo haberet potestatem in suam vitam corporalem, iuxta illud Ioan. X, 17-18: *Ego pono animam* (i. e. vitam) *meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.* Et ratio est quia alias non potuisset Christus in cruce se offerre in verum ac proprium sacrificium. Nam etsi in sacrificiis cruentis iugulatio materialis ad quemlibet de populo pertinere posset, semper tamen requirebatur visibile ministerium sacerdotis consummantis victimae destructionem, et ordinantis illam ad cultum Dei. Est enim sacerdos, proprius minister sacrificii. Unde in V. T., occisio quidem victimae quandoque fiebat etiam a laicis, sed necessario aderat sacerdos sanguinem de visceribus animalis exceptum fundens super altare, et hoc modo sacrificalem formam oblationi imponens J1). Similiter, non oportuit ut Christus hostia simul et sacerdos semetipsum occideret, causam mortis sibi inducendo; nam materialis mactatio ad carnifices pertinebat. Requirebatur tamen visibilis eius actio consummans seu ordinans destructionem in honorem Dei, eamque constituens in esse oblationis sacrae. Haec porro esse non potuit simplex et mera permissio qua in se admisit impias furentium ludaeorum manus, eo quod permittere se occidendum, victimae est oblatae, non sacerdotis offerentis. Fuit igitur actus humanae voluntatis sensibilibiter manifestatus quo clamans voce magna, *potestative deposuit animam suam*, id est, admisit mortem, quam etsi naturaliter ex illatis cru-

(') Cfr. 2 Paralip. XXX-16.

datibus consequentem, potens tamen erat suo arcere imperio. « Fuit mors Christi, ait S. Thomas, Comp, theol. c. 230, nostrae « morti conformis, quantum ad id quod est de ratione mortis, <quod est animam a corpore separari: sed quantum ad aliquid « mors Christi a nostra morte differens fuit. Nos enim morimur « quasi morti subiecti, ex necessitate vel naturali vel alicuius « violentiae nobis illatae. Christus autem mortuus est, non ne- « cessitate, sed potestate et propria voluntate. Unde dicebat. <Ioan. X: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum « sumendi eam.* Huius autem differentiae ratio est, quia naturalia « voluntati nostrae non subiacent... Quidquid autem in Christo « secundum humanam naturam erat naturale, totum eius volun- « tati subiacebat propter divinitatis virtutem, cui subiacet tota « natura. Erat igitur in potestate Christi, ut quamdiu vellet, anima <eius corpori unita remaneret, et statim cum vellet separaretur « ab ipso. Huiusmodi autem virtutis indicium Centurio cruci « Christi assistens sensit, dum eum vidit clamantem expirare, per « quod manifeste ostendebatur quod non sicut caeteri homines « ex defectu naturae moriebatur. Non enim possunt homines cum « clamore spiritum emittere, cum in illo mortis articulo vix etiam « possint palpitando linguam movere... Non tamen dicendum est « quod Christus ipse se occiderit. Ille enim dicitur aliquem occi- « dere, qui ei causam mortis inducit; non tamen mors sequitur, « nisi causa mortis naturam vincat, quae vitam conservat. Erat « autem in potestate Christi ut natura causae corrumpenti ce- « deret vel resisteret, quantum ipse vellet; ideo et ipse Christus «voluntarie mortuus est, et tamen ludaei occiderunt eum». Itaque voluntaria vitae depositio fuit actio proprie sacerdotalis, per quam sua sacrificio crucis forma fuit indita. Sicut enim Aaronicus sacerdos sanguinem victimae effluentem fundebat super altare Dei, ita sacerdos Christus vitam quam a se nemo per violentiam abstulit, reposuit in manibus Patris, et sic per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa.

Si tamen anima Christi consideretur secundum propriam naturam ac virtutem, constat quod non poterat proprium corpus

a naturali dispositione immutare, sicut etiam non poterat *hoc modo* remove corpora exteriora a regulari cursu legum naturalium. Unde Damascenus ad propriam divinitatis virtutem, et ad instrumentalem animae potentiam quam hucusque exposuimus respiciebat, cum dixit: < In Domino, quae naturalia erant, « voluntatem minime praevertebant. Neque enim coactum quid < in eo conspicitur, sed omnia voluntaria. Volens enim fame, volens morte, volens siti affectus est » (x).

Nota. Ex dictis apparet non posse ullatenus attribui animae Christi *omnipotentiam* respectu miraculorum, tum quia omnipotentia (simpliciter) dicit potentiam supremam ac principalem, tum quia extenditur ad omnia, et non restringitur ad ea solum quae sub incarnationis fine comprehenduntur.

Nunc autem nihil prohibet dicere quod Christus habuit omnipotentiam secundum quid, quatenus potuit et potest efficere omnia quae sunt in sua voluntate, eo modo quo in ea sunt. Imo ratio affirmandi est evidens, quia nemo in scientia et prudentia perfectus, aliquid absolute vult quod suae potestati non subiacet; sed anima Christi nullum habuit in scientia et prudentia defectum. Considerandum tamen quod Christus potuit velle aliquid, non absolute sed limitate, seu potius voluntate non beneplaciti, sed signi, sicut cum Marc. VII dicitur quod ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Sensus enim est quod voluit adhibere omnia media naturalia hic et nunc occurrentia ad hoc ut maneret incognitus, idque pro eruditione nostra, quin tamen ferretur intentio eius in ipsam obtentionem finis.

Hactenus de perfectionibus a Filio Dei in humana natura coassumptis.

QUAEST. XIV-XV.

DE DEFECTIBUS COASSUMPTIS A FILIO DEI.

Postquam dictum est de iis quae pertinent ad perfectionem naturae humanae in Christo, dicendum tandem est de defectibus coassumptis a Verbo in hac vita mortali. Et *primo* de defectibus

(^x) De fide orthodox. l. 3, c. 20.

tam corporis quam animae absolute consideratis. *Secundo* de iisdem prout poterant componi cum statu comprehensoris in quo fuit Christus quantum ad animam, a primo instanti suae conceptionis.

THESIS XXIII.

(Quaest. 14. — Quaest. 15. Art. 1-7).

Christus convenienter assumpsit pro statu viae defectus qui consequuntur ex peccato communi totius naturae, et non repugnant plenitudini scientiae et gratiae : illos scilicet omnes et solos, qui ad passibilitatem tam corporis quam animae pertinebant.

Haec positio, primo quidem generaliter adstruit quinam defectus debeant Christo viatori attribui, quinam vero debeant removeri. Tum deinde explicat in speciali rationem ac modum earum quas de facto a nobis assumpsit, infirmitatum.

Triplex est defectuum humanorum categoria. Quidam sunt qui ex particularibus causis in singulis hominibus innascuntur, sicut caecitas, lepra, morbus caducus, etc. Et isti absolute remouentur a Christo, sive proveniant ex propria culpa hominis (puta ex inordinato victu), sive causentur ex deficientia virtutis formativae in genitoribus. De illis enim solis sermo est qui communes sunt toti naturae. Verum secundo, in iis ipsis communibus defectibus quidam inveniuntur repugnantes perfectioni scientiae et gratiae, sicut ignorantia, difficultas ad bonum, pronitas ad malum sive fomes peccati. Neque hos Christus assumpsit. Unde tertio, remanent ii qui ad passibilitatem et mortalitatem pertinent, sicut esuries, sitis, lassitudo in labore, dolor, tristitia, atque ita porro. Hos defectus vocat Damascenus, (de fide orth. 1. 3, c. 20), *naturales et indetrectabiles passionēs*. Naturales quidem, quia sponte fluunt ex principiis naturae humanae, et nonnisi praeternaturaliter in statu innocentiae impediabantur. Indetrect-

ctabiles vero, quia cum plenitudine gratiae et scientiae sunt componibiles, et morali perfectioni nihil derogant. Hos etiam dicitur Christus *assumpsisse*, non *contraxisse*, quia illud contrahitur, quod simul cum sua causa trahitur; causa autem communium defectuum in natura humana fuit de facto peccatum; unde cum peccati maculam Christus ex sua origine non habuerit, nulli fuerunt in eo defectus contracti, sed magis assumpti. Porro, etsi fuerint assumpti etiam quoad naturalem necessitatem eis subiacendi, adhuc recte dixit Damascenus ubi supra, naturales infirmitates nostras voluntatem in Domino minime praevertisse: tum quia per potestatem miraculorum poterat semper illas impedire, tum quia nunquam eis repugnabat voluntas ut ratio, licet repugnaret voluntas ut natura prout infra dicitur, Quaest. 18.

Nunc igitur, ad demonstrationem positionis quod attinet, quaestio esse potest, vel de facto, vel de convenientia facti.

Factum continetur his et similibus testimoniis: *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati* (*■), id est, in carne simili carni peccatorum, passibili scilicet et mortali. Item: *Debit per omnia fratribus similari* (2), utique quantum ad nostrae naturae infirmitatem, prout totius declarat contextus apostoli. Est autem sermo, ut constat, de solis defectibus communibus qui in omnibus hominibus reperiuntur, a quibus tamen necessario excipi debet quidquid facit ad minorationem scientiae et sanctitatis, iuxta illud evangelii: *Habitavit in nobis plenum gratiae et veritatis*. Non ergo in defectibus assumptis includitur ignorantia, non fomes peccati, non inclinatio ad malum; quia etsi fomes in sanctis non sit *damnationis*, ut loquitur apostolus ad Rom. VIII—i, facit tamen ut in eis aliquid inveniatur adhuc repugnans legi Dei, et nondum subiectum formae sanctificanti. Si autem interior ad malum inclinatio obstat quominus sint in gratia perfecti etiam ii qui gratiam *participant*, quanto magis fuit impossibilis cum absoluta plenitudine illius qui-ab initio unctus est Sanctus Sanctorum. Hinc Damascenus, loco superius citato: « Christum porro naturales minimeque reprehendendas

Rom. VIII-3.

* Heb. II-17-

« hominis passiones assumpsisse confitemur. Nam suscepit to-
 < tum hominem et quaecumque hominis sunt, excepto peccato.
 « Naturales porro et inculpatae passiones hae sunt, quae in vio-
 « lati praecepti poenam humanae vitae irrepserunt: velut fames,
 « sitis, defatigatio, labor, lacrymae, interitus, mortis fuga, metus
 x et agonia ex qua sudores et sanguinis guttae, auxilium ob na-
 « turae infirmitatem ab angelis allatum, aliaque id generis, quae
 « quidem natura universo hominum generi conveniunt. Omnia
 < igitur assumpsit, ut omnibus sanctitatem conciliaret. Tentatus
 « est, vicitque, ut victoriam nobis pararet... Caeterum malus ille,
 « extrinsecus, non suggestis cogitationibus, Christum adortus est,
 « quemadmodum et Adamum, etc. ». Consonant et Gregorius M.,
 Horn, ii in evang., dicens: «Qui in utero Virginis incarnatus
 « in mundum sine peccato venerat, nihil contradictionis in se-
 « metipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit, sed
 «eius mentem peccati delectatio non momordit».

Nunc antem convenientia praedictorum multis rationibus ap-
 paret. In primis, supra enumerati defectus debuerunt esse in
 Christo, ut pro peccato satisfaceret. Deinde ut patientiae nobis
 exhiberet imitandum exemplar. Tertio ut fidem incarnationis con-
 firmaret, et phantasticae carnis removeret suspicionem. Denique
 ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum, iuxta apostoli
 doctrinam, Hebr. II. Dico, ut misericors fieret, ea utique miseri-
 cordiae quae ab experimental! miseriae cognitione procedens, con-
 sistit in vero *compassionis* affectu. Nam haec est misericordia
 veluti propinqua ac vicina nobis, qua nos indigemus, utpote ita
 a natura comparati, ut medias inter tribulationes ad eos potis-
 simum confugiamus, quos eorundem malorum participatio miseris
 succurrere docuit.

At non decebant Christum illae poenae peccati quae repu-
 gnant perfectioni sanctitatis; imo nec iuvissent ad satisfactionem
 pro peccato..« Provenit enim peccatum hominis ex hoc quod a
 « Deo avertitur, conversus ad commutabilia bona. Punitur au-
 « tern homo pro peccato in utrisque. Nam et privatur gratia et
 «caeteris donis quibus Deo coniungitur, et meretur etiam pati
 « molestiam et defectum in eo propter quod est a Deo aversus.

«Ille igitur ordo satisfactionis requirit ut per poenas quas peccator in bonis commutabilibus patitur, revocetur ad Deum. «Huic autem revocationi contrariae sunt illae poenae quibus «homo separatur a Deo. Nullus igitur per hoc Deo satisfacit, «quod privatur gratia, vel quod ignorat Deum, vel quod habet «inordinatam animam, quamvis hoc sit poena peccati; sed per «hoc satisfacit, quod in seipso aliquem dolorem sentit, et in «tenoribus rebus damnum. Non igitur Christus illos defectus «assumere debuit, quibus homo separatur a Deo, licet sint poena «peccati, sicut privatio gratiae, ignorantia, et huiusmodi. Per «hoc enim minus idoneus ad satisfaciendum redderetur. Quin «imo, ad hoc quod esset auctor humanae salutis, requirebatur «ut plenitudinem sapientiae et gratiae possideret, sicut iam «ostensum est», fl). Conveniens ergo fuit, imo necessarium, ut defectus huic plenitudini oppositos in se non sumeret. Sed nec etiam conveniebant defectus corporales ex particularibus corruptionibus in singulis personis contingentes. Nam isti defectus per se non fluunt ex humanae naturae principiis, imo consequuntur causas quae in Christo esse non potuerunt, cum ipse nihil unquam inordinatum in regimine suae vitae exercuerit, et nulli vitio formatio eius in utero virgineo potuerit esse obnoxia. Accedit quod iidem defectus ad derogationem dignitatis in aliquo pertinere videntur. Denique assumptio eorumdem ad satisfactionem non fuit necessaria, cum abunde ad eam sufficeret communis naturae infirmitas.

Sed iam ad penitiorem considerationem susceptae a Christo passibilitatis deveniendum est, prout enuntiatur habes in altera huius positionis parte.

§ 2.

Primum omnium scito quod duplex est passibilitas, pro quanto passio stricto vel largo sensu sumitur.

Passio propriissime accepta, est motus alterationis, quo scilicet removetur patiens a convenienti dispositione, et transmutatur in deterius, incipiens corrumpi. Et hoc modo passio non

(■) S. Thom., Comp. theol. c. 226.

est nisi in corruptibilibus, ac per consequens, in solis corporeis. Sed quia in corporeis sensitivis alteratio dupliciter contingit, duplex etiam *passio proprie dicta* distinguitur: *corporalis* nimirum. et *animalis*. Et passionem *corporalem* dico eam quae fit secundum laesionem membrorum vel organorum irritationem, sicut cum Christus esuriit, fatigatus est ex itinere, flagellis caesus est, et cruci affixus. Passio vero *animalis* ea est qua alteratur homo absque laesione organorum secundum affectiones appetitus sensitivi, sicut cum Christus in horto coepit pavere et taedere et contristari usque ad mortem. De hac animali passione scribit Caietanus in 1-2, q. 22, a. 1: « Absolute loquendo, omnis « passio animae est cum aliqua disconvenienti mutatione (cor- « poreaj, quia cordis motus intenditur aut remittitur a suo na « turali motu, *et ex hoc Hae operationes animae quas vocamus « eius passionis, habent rationem et nomen passionis*. Verum quia « inter disconvenientes mutationes datur latitudo, et minus di- « sconveniens respectus magis disconvenientis habet rationem « melioris, ideo ^{i.}passiones illae quae ad deterius declinant <magis proprie ^{b.}passiones dicuntur^{< ** >}. Declinant autem in dete- « rius mutationes illae, cum sunt materia passionum consisten- « tium in fuga seu retractione, ut timor et tristitia, quam illae « quae sunt materia passionum consistentium in extensione seu « prosecutione, ut amor et laetitia, quia vita humana consistit in « vitali extensione cordis ad totum corpus. Et propterea in lit- « tera dicitur, quod tristitia habet magis rationem passionis quam < laetitia. Ista enim disconvenientiam solam intensionis motus « habet; illa ultra disconvenientiam remissionis motus, habet « motum contrarium vitali expansioni cordis ad corporis par- « tes » ^). Et haec est ratio quare, cum de passibilitate Christi sermo est, passionibus corporalibus annumerari solent solae interiores passionis timoris, taedii, moestitiae, etc., etsi alias ha-

(¹) Quod amor, gaudium, laetitia, prout in appetitu sensitivo, adhuc vere habeant rationem passionis, facile ostendit S. Thomas *de Verit.* q. 26. a. 5, ex hoc quod per has affectiones cor dilatatur vel accenditur, vel qualitercumque disponitur aliter quam sit eius communis dispositio: «Unde ex huiusmodi affectionibus aliquem mori contingit».

buerit Christus quae sunt respectu boni appetibilis, in quibus etiam vere salvabatur passionis ratio (x).

Et haec quidem praemissa velim *de passione proprie dicta*. Nunc autem, quia ut dicitur de Verit. Quaest. 26, a. 1, passio proprie dicta est cum quadam abiectioe dispositionis convenientis, prout patiens ab ea dispositione transmutatur in contrarium, ideo *ampliatur nomen passionis* secundum usum loquentiam, ut pati dicatur illud quod qualitercumque impeditur ab eo quod sibi competit, sicut, si dicamus hominem pati cum prohibetur suam facere voluntatem, vel cum accidit ei aliquid quod naturali tendentiae voluntatis repugnat. Et in hoc sensu passio nihil aliud est quam afflictio in appetitu intellectivo consequens

(*) Ex propria ratione oppositarum passionum de quibus nunc sermo, explicabis agoniam Christi in horto. Cum enim instaret tempus quo pro nostra omniumque salute pati decreverat Iesus Dominus noster, applicavit animae suae potentias circa huius suae passionis causas, rationes, acerbitem, ordinemque universum. Hinc ergo naturaliter oriri debuerunt in appetitu sensitivo tristitia et timor proportionata magnitudini mali apprehensi. Hinc quoque transmutatio corporalis quae ad vitam pellendam suffecisset, nisi fuisset subsecuta contraria impressio. Nam in timore sequitur ex parte corporis contractio caloris et spirituum ad interiora, inquit Angelicus 1-2, Q. 44, a. 1. Et fuit tam intensa, ut iure meritoque diceret: *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Sed ecce apparet consolator angelus, cuius aspectus provocat in phantasia terribilibus undique obiectis praeoccupata, contrarias audaciae, aliasque id genus passionis. Debuit ergo accidere nova transmutatio corporalis opposita priori, et prior quidem trahebat ad mortem, posterior revocabat ad vitam. Inde agonia quam Lucas expresse commemorat ut consequentem angeli adventum. Quippe nova haec humorum ac spirituum impulsio fieri non potuit sine conatu et lucta vehementi (quod est de ratione agoniae), velut si quis toto impetu antrorsum currens retrahatur versus punctum e diametro oppositum. Et si licet parva componere magnis, hanc luctam, hunc conatum nos etiam experimur, cum in timore terribilis somnii prius constituti subito excitamur, et a sensu timoris ad regularem statum revocamur. Agoniam ergo Christi censem fuisse vim illatam sanguini seu humoribus, qui prius per vehementem tristitiam contracti, rursus ad extremitates missi sunt, in tantum ut sanguis etiam pelleretur extra, et foras erumperet. Cf. Calmet, disert. de sudore sanguineo D. N. I. C.

apprehensionem coniunctionis cum malo. Hoc sensu patiuntur tam angeli quam animae separatae in inferno. Hoc etiam sensu patiebatur Christus secundum superiorem animae partem, cum in cruce clamans dicebat: *Deus meus, Deus meus, utquid me dereliquisti*!

His igitur praenotatis, manifestum est quod de passibilitate Christi prout secundum laesionem organorum seu membrorum corporis attenditur, nihil speciale dicendum occurrit. Item, quod attinet ad passibilitatem improprie dictam, prout anima eius fuit spiritali afflictioni et tristitiae obnoxia, gravis equidem habetur difficultas, sed quae tota versatur circa coexistentiam huiusmodi doloris cum gaudio beatifico, et ideo relinquitur exponenda ac dissolvenda in propositione sequenti. Restat itaque dubium circa passibilitatem quae attenditur secundum operationes appetitus sensitivi, eo quod fuerunt philosophi qui passiones has ab animo sapientis, tamquam morali perfectioni repugnantes, eliminandas esse censuerunt.

Videri ergo posset, passiones appetitus sensitivi non fuisse Christo convenientes, nam primo passiones impediunt iudicium rationis et diminuunt voluntarium.

Praeterea, vel versantur circa appetibile, ut amor et gaudium, vel circa refugibile, ut timor et ira. Sed sapientis est non commoveri ex prosperis, sicut nec deprimi ex adversis, quia unum est bonum verum, nimirum bonum virtutis, quod inter prospera et adversa semper idem est in sapiente.

Adhuc, passiones tristitiae, timoris, aliaeque eiusmodi, contrariantur fortitudini et retrahunt rationem a prosecutione boni virtutis. Si ergo removetur a Christo concupiscentia ex hoc quod est inclinatio ad malum, pari ratione debuit removeri ab eo timor ac moestitia, iuxta illud Is. XLII-4: *Non erit tristis neque turbulentus*.

Denique, in anima bene ordinata omnes motus debent esse sub dominio rationis seu voluntatis, et quidem voluntatis consideratae secundum propriam virtutem vel naturae vel gratiae, et non solum secundum potentiam instrumentalem quam forte habet ad patranda miracula. Sed motus passionum appetitus sen-

sitivi non poterant hoc modo esse sub dependentia voluntatis in Christo; dictum est enim supra, quoc passibilitas fuit ab eo assumpta, etiam quoad naturalem necessitatem eis subiacendi. Oportet igitur in Christo agnoscere solas passiones corporales, nullo modo autem animales.

Sed contra est, quod dicit Augustinus, l. 14 de Civ. Dei, c. 9, n. 3: «Etiam ipse Dominus in forma servi agere vitam «dignatus humanam, adhibuit eas (passiones) ubi adhibendas «esse iudicavit. Neque enim in quo verum erat hominis corpus «et verus hominis animus, falsus erat humanus affectus. Cum «ergo eius in evangelio ista referuntur, quod super duritiam «cordis Iudaeorum cum ira contristatus sit (Marc. III-5); quod «Lazarum suscitaturus etiam lacrymas fuderit (Io. XI-35); quod «concupiverit cum discipulis suis manducare pascha (Luc. XXII-15); quod propinquante passione, tristis fuerit anima eius «(Matth. XXVI-38): non falso ista referuntur. Verum ille hos «motus, certae dispensationis gratia, ita cum voluit suscepit «animo humano, ut cum voluit factus est homo». Consonat et Ambrosius, l. 10 in Lucam, c. 22: «*Tristis est, inquit, anima mea*. Et alibi: *Nunc anima mea turbata est valde*. Non «ergo suscipiens, sed suscepta turbatur. Anima obnoxia passionibus, divinitas libera... Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. Non me fefellit, ut aliud esset, et aliud «videretur».

Respondeo itaque dicendum quod in passionibus animae est aliquid quasi materiale, scilicet transmutatio alterans corpus, et aliquid quasi formale, id est, operatio appetitus sensitivi fl). Porro ipsa operatio appetitus sensitivi non est unquam defectuosa nisi *per accidens*, quatenus scilicet vel fertur in illicita, vel praevenit iudicium rationis, vel denique excedit iustum modum, impediens rationem a faciendo ea quae sibi conveniunt. Et deordinatio quidem eiusmodi vere repugnat consummatae plenitudini

(¹) «Attendendum in omnibus animae passionibus, quod *transmissio corporalis quae est in eis materialis*, est conformis et proportionata *motui appetitus qui est formalis*, sicut in omnibus materia proportionate formae». S. Thom. 1-2, Quaest. 37, a. 4, in corp.

moralis perfectionis; sed sicut non est de essentiali ratione passionum animae, ita nec fuit aliquatenus in Christo. Illud igitur quod ad defectum pertinet in passionibus nostris non est nisi materiale, hoc est, alteratio corruptiva compositi ex qua operatio ipsa nomen passionis sortitur. Hic tamen defectus non pertinet ad ordinem moralem, ut constat, sed ad ordinem physicum, et consequitur conditionem mortalitatis in qua nobiscum Christus communicavit. Non ergo perfectioni ei debitae quidquam derogatur, sed imo imperfectio potius in eo fuisset, si absque his passionibus conversatus esset inter nos. Recte enim Augustinus, l. 14, de Civ. Dei, c. 9, n. 4: « Dum vitae huius infirmitatem « gerimus, si eas omnino nulla habeamus, tunc potius non re- « cte vivimus. Vituperabat enim et detestabatur apostolus quos- « dam, quos etiam esse dixit sine affectione (Rom. I-31). Culpa- « vit etiam illos sacer Psalmus, de quibus ait: *Sustinui qui si- « mut contristaretur, et non fuit*. Nam omnino non dolere, dum « sumus in hoc loco miseriae, profecto, sicut quidam etiam apud « saeculi huius litteratos sensit et dixit, non sine magna mer- « cede contingit, *immanitatis* in animo, *stuporis* in corpore... Porro, « si ἀπάθεια illa dicenda est, cum animum contingere omnino « non potest ullus affectus, quis hunc stuporem non omnibus « vitiis iudicet esse peiorem ? ».

Ad iTM ergo dicendum quod passiones impediunt indicium rationis et diminuunt voluntarium, cum rationem praeveniunt, eamque pertrahunt. Sed secundum quod consequuntur ad voluntatem, sic magis addunt ad bonitatem actus duplici ratione « Primo per modum signi, quia passio ipsa consequens in infe- « riori appetitu est signum quod sit motus voluntatis intensus ; « non enim potest esse in natura passibili, quod voluntas ad ali- « quid fortiter moveatur, quin sequatur aliqua passio in parte « inferiori... Secundo per modum adiutorii, quia quando voluntas « iudicio rationis aliquid eligit, promptius et facilius id agit si « cum hoc passio in inferiori parte excitetur, eo quod appetitiva « inferior est propinqua ad corporis motum. Et hoc est quod Phi- « losophus dicit in 3 Ethic., inducens versum Homeri: *Virtutem « et furorem erige*, quia videlicet cum aliquis est virtuosos vir-

< tute fortitudinis, passio irae electionem virtutis sequens facit « ad maiorem promptitudinem actus. Si autem praecederet, vir- « tutis modum perturbaret » (1).

Ad 2um dicendum quod virtus, etsi sit magnum bonum hominis, non tamen est unicum bonum circa quod versari debet affectus: tum quia non est ultimus finis humanae vitae, tum quia multa bona sunt infra virtutem, quae ordinate secundum rationis dictamen appetuntur. Accedit quod non sibi soli virtutem appetit sapiens, sed et aliis, et ideo pro deficientia aliorum a virtute, necnon et pro malis quae inde incurrunt, recte dolet et contristatur.

Ad 3um dicendum, tristitiam et timorem non contrariari virtuti nisi sint praeter et contra rationem, quod contingit dupliciter. Vel quia habent pro obiecto mala non vera, sed apparentia tantum, vel quia iustam mensuram excedunt, in tantum ut voluntatem deliberate operantem aut retrahant aut retardent ab officio suo. Sed neutrum fuit in Christo, nam timor et tristitia eius respiciebant mortem crucis, necnon et peccata hominum cum omnibus consecrariis eorum, quae omnia iudicio rectae rationis sunt mala verissima. Insuper, non retardabant voluntatem ab exsequendo beneplacito Patris, et ideo negatur paritas cum concupiscentia, quia concupiscentia nominat motum appetitus sensitivi praecise in quantum praevenit rationem et exorbitat a regula eius.

Ad 4um denique concedendum quod passiones debuerunt esse sub *proprio* dominio animae Christi quoad operationem appetitus sensitivi. Siquidem appetitus ille *natus est* regi per rationem tamquam *per motorem proprium et connaturalem*, et ideo, absoluta perfectio moralis perfectum requirit dominium super operationem ipsam. Nunc autem, de alteratione corporali adiuncta non currit eadem ratio. Non enim oportet ut in sensu composito operationis, sit sub propria virtute voluntatis: quia lege physica cum operatione connectitur, et nonnisi miraculose, pro praesenti statu unionis animae cum corpore, nata est impediri. Defectus igitur ex hac parte incidens ordinem moralem nequaquam ingre-

C) *De Verit.*, q. 26, art. 7 in corp.

ditur, ut per se constat, et paulo supra sufficienter fuit declaratum. Unde huic etiam difficultati videtur fieri satis.

Adhuc tamen contra omnes praecedentes solutiones instantia heri forsitan posset ex hoc quod fuerunt viri fortes, imo et feminae qui mortem etiam crudelissimam absque timore obierunt, aut certe absque ostensione timoris. Et quod magis est, non defuerunt qui cum maxima spiritus exultatione martyrium fecerunt, quemadmodum de S. Agatha legitur, quae glorianter ibat ad carcerem quasi ad epulas invitata, et de S. Andrea, cuius notus est iubilus in conspectu crucis, et de S. Ignatio qui bestias sibi paratas cogitans, vix prae laetitia sui compos erat. Quae quidem ad laudem fortitudinis eorum quam maxime facere videntur. Quomodo ergo in Christo qui timorem non solum habuit, sed et palam demonstravit, (nam *coepit pavere et taedere ; et dixit illis: tristis est anima mea usque ad mortem*, et reliqua, : quomodo, inquam, non erit ex hoc capite perfectionis diminutio?

Sed ad hoc dicendum est primo, Christum multo magis quam caeteros esse potuisse absque tristitia et pavore, ratione pleni et absoluti dominii in appetitum inferiorem: voluntarie tamen assumpsisse eiusmodi affectus propter fines supra declaratos, § i. In quo quidem, nedum minoratae, imo potius excellentissimae fortitudinis laus continetur: et tanto magis eminens, quod absentia timoris in quibusdam martyribus causam habebat speciale donum Dei, qui in hoc ipso infirmitati eorum indulgebat, ut coram mundi potestatibus illustrius testimonium darent veritati.

Si autem sermo sit de ostensione timoris, nota bene quod tam ostensio quam dissimulatio secundum virtutem esse potest, vel contra virtutem. Secundum virtutem, si fiat quando oportet, ubi oportet, propter quod oportet, et eo modo quo oportet. Contra virtutem vero, si quando non oportet, ubi non oportet, propter quod non oportet: ut si quis ostenderet ex pusillanimitate, vel e contra, stoico more dissimularet ad iactantiam et ad captandam gloriam hominum. Porro, assumptum timorem Christus ostendere debuit: tum ut exemplo suo doceret nos qualiter summa etiam fastidia nostra voluntati Patris postponere debemus: tum ut in via desolationis ductor nobis praeiret, ac per hoc, miseris et af-

llictis levamen afferret: tum denique ut convinceret nos, se non apparentiam tantum malorum nostrorum suscepisse: non me fefellit, ait Ambrosius, ut aliud esset, et aliud videretur. Sed et hunc suum angorem ostendit *quando* et *ubi* oportuit: in horto scilicet, cum intimis familiaribus adhuc conversans, antequam traderetur. O quanta in hoc stupendo evangelii verbo documenta: *coepit pavere et taedere!*

Sed iam de compossibilitate passibilitatis tam corporis quam animae cum gaudio visionis beatificae gravior occurrit difficultas. Ad cuius elucidationem sequens statuitur propositio.

THESIS XXIV.

(Quaest. 15. Art. 10).

Speciali miraculo tribuendum non est quod in Christo, simul cum fruitione beata, fuerint dolores tam exteriores quam interiores, iidemque tam in parte sensitiva quam in parte superiori. Sed horum coexistentia connaturaliter consequebatur ad statum quem habuit Christus in terris, secundum quod unicuique virium permittebatur id agere et pati quod sibi proprium erat, quin bonum vel nocumentum unius potentiae redundaret in aliam.

Christo apud nos degenti vere applicari potest illud Ierem. XIV-8: *Quasi colonus futurus es in terra, et sicut viator declinans ad manendum.* In incarnatione enim duplex stupenda novitas attenditur. Prima est quod Deus in terris visus sit, et cum hominibus sit conversatus. Secunda est quod homo beatus conditionem et statum viatorum participaverit, atque hoc modo se habuerit ut colonus in terra non sua, vel sicut advena, loci legibus subiectus ad quem peregre profectus est. Et haec est novitas quam his verbis enuntiat Angelicus: «Christus ante passionem « secundum mentem plene videbat Deum, et sic habebat beatitudinem quantum ad id quod est proprium animae. Sed quantum ad alia deerat ei beatitudo, quia (ut satisfaceret pro homine), et anima eius erat passibilis, et corpus passibile et mor-

* tale, ut ex supra dictis patet. Et ideo *simul erat comprehensor* < in quantum habebat beatitudinem propriam animae, et *simul* « *viator* in quantum tendebat in beatitudinem secundum id quod « ei de beatitudine deerat ».

Huiusmodi ergo arcanum in praesenti declarandum assumitur. Sed res est difficilis, et contra possibilitatem coexistentiae utriusque status sat graves rationes occurrunt.

Videretur ergo, non fuisse compossibilem in Christo fruitionem deitatis intuitive visae cum doloribus corporis, et a fortiori, animae. Nam beatitudo ex sua essentiali ratione excludit omne malum, eo quod obiectum beatificans satiat animam, nihilque desiderandum relinquit. Sed quisquis fruitur visione divinae essentiae constituitur in statu beatitudinis, et quisquis adhuc est obnoxius doloribus, adhuc habet quod desideret.

Praeterea, contraria non sunt in eodem subiecto. Sed gaudium et tristitia sunt contraria, et propter hoc docet S. Thomas, infra Quaest. 84, a. 9 ad 2um, quod in appetitu sensitivo simul esse non possunt.

Sed si dicatur quod gaudium et tristitia in Christo non fuerunt contraria, 'nec ratione obiecti, quia non de eodem, nec ratione motus, quia gaudium beatificum est sine omni motu), adhuc non quiescit animus. Cum enim virtus animae sit finita, si operatio est valde intensa in una parte, impeditur in altera ; unde intensum gaudium necessario aufert omnem tristitiam, impediendo quominus anima occupari possit circa obiectum triste. Sed nullum potest excogitari gaudium magis intensum, quam sit illud quod ex visione Dei exoritur. Ergo nulla tristitia cum gaudio huiusmodi unquam coexistere potuit.

Sed si dicatur hoc fuisse ex miraculo, primo quidem de huius miraculi intrinseca possibilitate dubitari potest, deinde vero non satisfit. Sequeretur enim Christum in terris fuisse continuo in statu quodam innaturali, quod videtur magnum inconveniens et « quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi ».

Sed contra, firma est evangelii auctoritas quae ponit Christum a principio plenum sapientiae et veritatis, sicut decebat

Unigenitum a Patre, et simul passibilem in anima et corpore donec resurgeret a mortuis.

Ad huius igitur rei elucidationem, primum omnium est considerandum quod nihil repugnat quominus anima gloriosa uniatur corpori passibili; non enim habet anima gloriam in quantum est corporis forma. Et ideo, cum dicitur gloria animae redundare in corpus, non debet hoc intelligi de physica redundantia;" nam alias gratia etiam sanctificans quae est radix luminis gloriae et immediate inhaeret essentiae animae, immutaret modum essendi corporis, quod constat esse falsum. Intelligitur ergo de redundantia quae sit secundum convenientiam, quatenus per se loquendo, rectus ordo requirit ut corpus participet immobilem animae statum, exigitque ut consequenter ad beatitudinem animae in superiori parte rationis, elevetur etiam pars inferior secundum quam anima communicatur corpori ut forma materiae. Caeterum, unio animae gloriosae cum corpore mortali minime est praeter vel contra leges physicas, et pro tanto nunquam dici deberet proprie loquendo miraculosa. Conceditur tantum quod foret praeter ordinem debitae convenientiae, nisi convenientia esset accipienda ex specialibus et extraordinariis conditionibus, sicut revera contigit in Christo, in quo ne improprie quidem miraculosa dici debuit animae gloria in corpore passibili. Exigebatur enim ex ipsa ratione seu fine assumptionis humanae naturae a Verbo, ut saepe in superioribus dictum est. Nullo ergo sensu vero miraculo adscribendum quod in Christo, simul cum gloria animae dolores fuerint exteriores, ad passionem corporalem pertinentes.

Ulterius nunc procedendo dico non esse magis miraculosum, si in anima gloriosa coniuncta corpori passibili, simul cum fruitione divinae essentiae, *coexistat tristitia et dolor in appetitu sensitivo*, sed ad hoc sufficere, ut unaquaeque virium animae sibi permittatur. Non enim tristitia sensibilis et gaudium beatificum sibi invicem repugnant *ex parte obiecti*, quia non sunt de eodem. Quippe obiectum gaudii praedicti est bonum divinum possessum, obiectum vero passionis tristitiae supponitur esse nocumentum tam proprium quam alienum. Proprium quidem, puta mors, om-

nium naturalium terribilium terribilissimum. Alienum etiam, puta malum quod iis quos quis diligit imminere cognoscitur. Neque iterum sibi invicem repugnant gaudium visionis Dei et passio tristitiae *ex parte motus* seu transmutationis corporalis, eo scilicet pacto quo dictae passioni, quae est cum constrictione cordis, repugnat opposita passio laetitia quae est cum cordis dilatione. Num fruitio beatifica est sine omni motu corporeo. Neque tandem physice impossibilia dicenda sunt haec duo *ratione naturalis redundantiae* operationis unius potentiae in aliam, puta partis intellectivae in sensitivam, quia huiusmodi redundantia physice non habetur, nisi quantum ad illas operationes intellectus et voluntatis quas nos in praesenti statu exercemus, et in quibus vires sensitivae cum intellectivis semper communicant. Cum enim noster modus intelligendi sit per conversionem ad phantasmata, nihil intellectu apprehendimus quod simul suo modo non apprehendat imaginatio, ideoque pars intellectiva redundat in sensitivam, et vice versa. Verum in eo qui simul comprehensor esset et viator, conditiones forent ex toto diversae, et praeter omnem status nostri praesentis experientiam, eo quod, ut dictum est, visio et fruitio divinae essentiae penitus transcendit vires sensitivas, quae nullatenus in operatione beatifica cum mente communicant aut communicare possunt. Atque hinc tandem concludo quod redundantia gaudii Beatifici in vires inferiores, eodem modo est intelligenda ac redundantia gloriae animae in corpus. Rectus quippe ordo per se postulat ut animae gloriosae impassibile corpus uniatur, ita ut omnis passibilitas ab ipsa etiam anima auferatur, et pro tanto verum est quod, « secundum naturalem habitudinem quae est inter animam et corpus, ex gloria animae redundat gloria ad corpus » (1). At si propter speciales conditiones rectus ordo aliud postulet, sicut coniunctio animae gloriosae cum passibili corpore nulla ratione esset miraculosa, ita etiam connaturaliter accideret ut anima illa pateretur passione tam corporea quam animali, simul in ea existentibus fruitione beata et doloribus tum exterioribus tum interioribus,

(1) S. Thom. 3, q. 14, a. 1 ad 2^{aa}.

saltem in parte animae inferiori. Unde Damascenus l. 3 de fide orth. c. 20 dicit quod in Christo, beneplacito divinae voluntatis *permittebatur* «naturam pati quae carni erant propria»: hoc ipso insinuans, non deberi hanc dispensationem cuidam miraculosae immutationi, sed magis simplici permissioni qua non impediebantur naturales consequentiae assumptae mortalitatis.

Restat itaque difficultas *quoad solos dolores, in parte intellectiva*. Dolores autem huiusmodi, ut in propositione praecedenti dictum est, nihil aliud sunt quam afflictio in appetitu spirituali consequens apprehensionem conjunctionis cum aliquo malo. Quippe, dolor se habet ad odium sicut delectatio ad amorem, et ideo odium latius patet quam dolor, eadem ratione qua amor latius patet quam delectatio. Ad delectationem enim non sufficit ut sit et apprehendatur in obiecto ratio boni amabilis, sed insuper requiritur coniunctio boni et perceptio huius conjunctionis. Simili igitur modo, ad dolorem non sufficit ratio^{^mali^dibilis^ed} requiritur coniunctio mali et dictae conjunctionis apprehensio il). Quo posito, dico nullum dolorem potuisse contingere animam Christi in superiore sui parte consequenter ad scientiam qua intuitive contemplabatur divinitatem, et omnia creata in ea. Sic enim *introierat in potentias Domini, et memorabatur iustitiae eius solius*. Sic non apprehendebat ulla mala *in seipsis*, sed solum ut contenta in summis rationibus aeternae sapientiae, quo sub respectu materia tristitiae esse nequaquam possunt. Unde dicitur in Comp. theol. c. 232, quod comprehensores qua tales, quidquid ex se tristitiam causare posset, puta aliorum defectus et perditionem, apprehendunt pure et simpliciter secundum quod decenter ordinatum existit, et quod aliquis peccare permittatur, et quod pro peccato puniatur. At vero per scientiam tam infusam quam acquisitam apprehendebat anima Christi mala propria et aliena, primo quidem *in seipsis*, deinde etiam *ut sibi aliquo modo coniuncta*. Coniuncta, inquam, vel in quantum sua propria mala erant, (puta mors crucis), vel in quantum mala erant hominum reposita super se, tamquam super caprum emissarium et universalem hostiam pro(*)

(*) Cf. S. Thom. 1-2, q. 35, a. 1.

peccato. Atque hinc, propter naturalem repugnantiam voluntatis ad coniunctionem cum malo, spiritualem tristitiam ac dolorem concipiebat. Quare iterum, fruitio divinitatis et dolor seu afflictio intellectivae partis animae Christi sese mutuo non excludebant. Non *ratione obiecti*, quia non erant de eodem secundum idem. Quin imo, tristitia se habebat ut materiale respectu gaudii beatifici, sicut < potest alicui displicere quod peccavit, et placere quod hoc ei « displicet, ita quod ipsa tristitia sit materia gaudii » fl). Non *ratione intensitatis*, quia, ut mox dicetur in responsione ad 3⁶⁶, nulla spiritualis operatio potest impedire aliam praecise quia intensa est, sicut intensus actus intellectus non impedit intensum actum voluntatis. Non denique *ratione redundantiae*, quia existente in intellectu cognitione beata simul cum apprehensione ingruentium malorum in seipsis, naturaliter in voluntate sequebantur affectus unicuique cognitioni respondentes ac proportionati.

Sic igitur patet quomodo in Christo omnia contigerunt conaturaliter ad statum quem habuit in terris, et quomodo non opus fuerit miraculo, sed solum ut unicuique virium permitteretur id agere et pati quod sibi proprium erat.

Ad 1⁶⁶ ergo dicendum quod beatitudo de sui ratione excludens omne malum, est beatitudo consummata quae in Christo viatore non fuit, sed fuit in ipso beatitudo quoad principalem et substantialem partem tantum. Ad rationem vero additam, (scilicet satiari animam ex beatitudinis obiecto quod est divina essentia intuitive visa), dico hoc dupliciter intelligi posse. Si enim sensus sit quod nequit voluntas velle aut desiderare quidquid foret coniunctum cum amissione boni quo fruitur et in quo immobiliter figitur, sic assertio veritatem habet. Pone animam fruentem Deo, pone visionem coniunctam cum passionibus quas per tulit Christus in cruce, imo cum acerbioribus; finge impossibile fore ut anima illa e tantis malis unquam eripiatur nisi renuntiando visioni Dei, profecto nunquam renuntiabit nec poterit renuntiare; necessitatur enim. Sed si sensus sit visionem intuitivam per se, necessario, et semper auferre possibilitatem quid-

C) S. Thom. 3, q. 84, a. 9 ad 2um.

libet aliud desiderandi, sic assertionis falsitas patet exemplo animarum quae in coelo adhuc desiderant resurrectionem corporis, et subtus altare Dei, Apoc. VI, clamant: « Usquequo, Domine, <non vindicas sanguinem nostrum de his qui sunt in terra? » (^, Hinc in forma. Visio beata satiat animam, excludendo possibilitatem desiderandi omne id quod sui privationem induceret, *Cone.* Excludendo, possibilitatem desiderandi quidlibet aliud, *Subdist.* Si sit coniuncta cum caeteris omnibus per quae beatitudo completur atque integratur, *Cone.* Alias, *Neg.*

Ad 2um dicendum quod t in ratione et in sensualitate et in «sensu erat tristitia et dolor,..., in quantum secundum has potentias dolebat Christus de poena corporis et aliis huiusmodi, «qui tamen dolor erat quodammodo materia gaudii fruitionis, «in quantum gaudium illud se extendebat ad omnia illa quae «apprehenduntur ut Deo placita. Et sic patet quod dolor qui «erat in anima Christi nullo modo gaudium fruitionis impedi- «bat... Tristitia enim contrarium gaudium impedit sicut quod- «libet contrarium impeditur a suo contrario ; tristitia autem quae «erat in anima Christi nullo modo gaudio fruitionis contraria «erat, quod patet ex tribus. *Primo*, quia non inerat eidem se- «eundum idem, sed vel in diversis potentiis erant, vel in eodem «secundum diversam operationem. *Secundo*, quia non erant de «eodem. *Tertio*, quia unum erat materiale alterius, sicut accidit «in poenitente qui dolet, et de dolore gaudet » (2). Et non est simile de tristitia et gaudio *prout coexisterefingerentur in ap-*

(*) Distingue ergo beatitudinem quoad substantiam, et beatitudinem quoad accidentalia sine quibus nondum habetur status omnium bonorum aggregatione perfectus. Sane vero, beatitudo generatim consistit in perfectissima operatione circa altissimum obiectum quod Deus est. Nunc autem, quia in natura creata, praesertim humana, plures potentiae sunt, et plures etiam actus unius potentiae respectu diversorum obiectorum, ideo cum principali parte beatitudinis componi potest carentia eorum quae ad eius integritatem requiruntur. Solus enim Deus habet boni plenitudinem in supereminenti simplicitate, sed alii per quamdam compositionem consummatam suam perfectionem consequuntur.

(*) S. Thom, in II, D. 15, q. 2, ad 5um.

sensitivo. Sic enim se invicem necessario excludunt, quia sunt necessario contraria ex parte transmutationis corporalis, nam ut dictum est supra, gaudium est cum dilatatione cordis, tristitia vero cum constrictione (1).

Ad 3^{am} dicendum, quod vere quidem experimur quasdam operationes nostras sua intensitate impedire alias, puta intensam operationem intellectus et imaginationis impedire operationem vitae vegetativae, imo quandoque omnino suspendere exercitium virium exteriorum, sicut in extaticis videre est. Et hinc recte accipit S. Thomas documentum ad probandum unitatem animae in homine (2). Factum igitur est extra omnem controversiam, sed ratio facti non videtur bene assignata. — Nam *primo*, cum virtus etiam angeli sit finita, sequeretur angelum impediri a contemplatione per actiones quibus corporalem materiam administrat, hominem custodit, etc.; quod absit. Sequeretur beatos post resurrectionem tanto magis ab operationibus naturae humanae convenientibus abstrahendos, quanto intensius Deum videbunt; imo fore omnes instar extaticorum sine omni sensu et motu corporali. — *Praeterea*, si ideo una intensa operatio animae impedit aliam, quia animae virtus est finita, seu quia determinatam habet summam virium de qua si aliquid expenditur per unam potentiam, tanto minus manet expendendum per alteram, oportet hoc verificari de omni operatione animae. Atqui non verificatur. Non enim ex hoc quod operatio intellectus est summae intensitatis, fit ut pro tanto remittatur operatio voluntatis. Sed potius, quo intensior est operatio prima, tanto intensior est vel esse potest et altera. — *Praeterea*, iste modus dicendi ponit quamdam generalem virtutem in anima, quae antecedit potentias et per unamquamque earum quodammodo effluit. Quod tamen nequaquam concedendum est, quia vires animae sunt formaliter ipsissimae potentiae quae ab invicem distinguuntur. — *Praeterea*, per operationem spiritualis potentiae vis activa non consumitur, quia dicta potentia semper est integra, et agit absque

(¹) Cf. S. Thom., in 3^a Part. Quaest. 84, a 9, ad 2^{am}.

(²) Prima Part. Quaest. 76, a. 3, in corp.

ulla deperditione vel corruptione sui. Et ideo, si qua sit impossibilitas ponendi simul plures actus intellectus, haec impossibilitas nunquam est praecise repetenda ex materiali multiplicitate operationum, sed magis ex irreductibilitate unius ad aliam: quatenus una eademque facultas non potest determinari ad movendum se simul motibus disparatis, sicut nec unus idemque homo ad ambulandum simul versus opposita. Unde si medium in quo res videntur per superiorem scientiam sit ratio medii in quo videntur per inferiorem, nusquam operatio unius scientiae impedit simultaneitatem actuum alterius, sicut contingit ex. gr. quando medium visionis est divina essentia, in qua omnis forma intelligibilis creata rationem sui habet, et ex qua velut exemplata derivatur fl).

Ex his omnibus concludo quod conceptus ille unius summae virium, (puta ut centum vel bis centum), quae expensa ex una parte, manet pro tanto diminuta ex altera, non potest applicari nisi viribus mechanicis vel etiam sensitivis quae subiectantur in organo corporeo, et ipso exercitio consumuntur, non quidem ratione sui, sed ratione *calorici* ad operationem animalem necessariam. Unde vides quo sensu operatio intensa intellectus impedit *apud nos*, imo quandoque suspendit operationes alias. Nunc enim nulla est intellectus operatio in qua suo modo non communicet phantasia, et ideo si calor vitalis impenditur ad functiones organicas imaginationis intellectui deservientes, pro tanto diminuitur ille qui necessarius est ad ciborum digestionem et alia huiusmodi.

Quapropter axioma, obiectum sic distinguendum existimo: Una operatio animalis, quando est intensa, impedit aliam, *Conc.* Operatio spiritualis, *Subdist.* Si sit coniuncta cum operatione animali ei deserviente, iterum *Conc.* Si sit omnino absoluta a quocumque ministerio imaginationis et sensuum. Ratio patet ex praemissis. Nunc autem, tam visio quam fruitio beata est essentialiter a sensibus independens, ut constat. Igitur nullo modo potuit ratione suae intensitatis excludere simultaneitatem quarumcumque operationum in corpore et anima Christi.

(¹) Cf. S. Thom. *De Verit.* Quaest. 8, a. 14 in corp., et ad 1um.

Ad um denique dicendum, non fuisse proprie loquendo miraculosam in Christo coexistentiam fruitionis beatae et passionum tam animae quam corporis. Et ideo conceditur sequela, sed negatur suppositum.

Nota. — Animadversione dignum est quod omnes defectus a Filio Dei assumpti, ad corruptibilitatem corporis reducebantur. Constat quoad passiones proprie dictas, quae in solis corporeis inveniri possunt. Patet etiam quoad passiones animae in parte intellectiva, ad quas requiritur, praeter perceptionem mali in seipso, *conscientia coniunctionis cum malo*. Nam malum de quo doluit Christus, vel fuit proprium malum, id est mors crucis, vel fuit alienum malum, utputa peccata et miseriae hominum. Utrumque autem *non coniungebatur ei nisi ratione similitudinis carnis peccati*, ut recte asseratur fuisse comprehensor quantum ad animam. viator vero quantum ad corpus.

Sed quoad hanc coexistentiam status viatoris et status comprehensoris, observanda veniunt duo. Primum est, quod viator dicitur ille qui adhuc est elongatus a termino, et tendit ad terminum; comprehensor, qui iam terminum est cunsecutus. Est igitur impossibile ut respectu eiusdem termini, hi duo status simul sint, sed respectu diversorum, nihil prohibet. Comprehensor itaque erat Christus, respectu *szibstantiae beaitudinis* quam habuit ab initio; viator respectu *consummationis beatitudinis* nondum adeptae, necnon et respectu humanae redemptionis adhuc perficiendae.

At non solum respectu diversorum, utriusque states assignatur distinctio, verum etiam secundum diversa, hoc est: secundum corpus viator, secundum animam comprehensor. In quo tamen recte intelligendo discretionem opus est. Est enim sensus verus, et posset esse sensus falsus. Esset sensus falsus si quis intelligeret quod solum corpus, et non anima, subiectum exstitit seu privationum seu operationum quae in Christo viatore fuerunt. Nam certe passibilitas pertinebat ad viatorem, et tamen non in solo corpore tamquam in subiecto fuit. Similique modo, operationes, quibus Christus meruit et satisfecit, erant procul dubio operationes viatoris, cum ad meritum et satisfactionem

status viae requiratur. Et tamen non fuerunt solius corporis operationes, sed etiam animae, et quidem multo principalius, ut per se constat. Verus itaque sensus est, quod omnes defectus omnesque conditiones ad statum viatoris pertinentes se tenebant *radicaliter* et *causaliter*, non ex parte animae, sed ex parte corporis, hoc est, carnis mortalis et passibilis in qua nobiscum communicavit, iuxta illud Heb. II-14: «Quia ergo pueri communicaverunt carni «et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem «destrueret eum qui habebat mortis imperium, i. e. diabolum, et «liberaret eos qui timore mortis obnoxii erant servituti ».

CAPUT TERTIUM

(Quaest. XVI-XXVI).

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM.

Deinde considerandum est de his quae consequuntur unionem. Et primo quantum ad ea quae conveniunt Christo secundum se, (Quaest. 16-19). Secundo de his quae conveniunt Christo per comparisonem ad Deum Patrem, (Quaest. 20-24). Tertio de his quae conveniunt Christo per comparisonem ad nos, (Quaest. 25-26). Ita S. Thomas in prooemio quaestionis 16^{ae}.

Hunc porro ordinem ut melius intelligas, finge quaestionem 16^{am} et sequentes poni immediate post quaestionem 2^{am}, ubi de modo unionis Verbi incarnati, nam revera omnes quaestiones intermediae quodammodo ponuntur in obliquo. Sunt enim de extremis unionis seorsim consideratis, hoc est, de persona assumpta ac de natura assumpta cum iis quae eam ornant vel afficiunt. Nunc igitur S. Doctor quasi ad caput redit, et iterum ponit ante oculos modum unionis, inquirens de iis quae consequuntur ex hoc quod «secundum veritatem catholicae fidei, vera natura divina unita est cum vera natura humana, non solum in persona, sed etiam in supposito vel hypostasi» P). Caeterum, non agitur de iis quae unionem consequuntur ordine exigentiae vel realis resultandae, sed de iis quae *logice*, id est, per deductionem rationis erui possunt ex hac generali praemissa: Humanitas est unita Verbo secundum hypostasim. Hinc non oportet ut quae hic dicuntur *consequentia unionem*, semper inveniantur extra rationem intrinsecam et constitutivam ipsius unionis, sed sufficit ut sint quaedam determinationes per analysim metaphysicam deducibiles ex unionis modo, prout in formula fidei, ut supra, continetur.

Primo itaque considerandum est de consequentibus *unionem* quantum ad ea quae competunt Christo *secundum se*. Et quia

C) S. Thom., hic. q. 16, a. 1 in corp.

unum qua tale dicit ens, et addit negationem divisionis, ideo *consequentia unionem* respiciunt in Christo, vel rationem entis (Quaest. 16), vel rationem indivisionis quae est formalis ratio unitatis (Quaest. 17-19).

QUAEST. XVI.

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM QUANTUM AD EA QUAE CONVENIUNT CHRISTO SECUNDUM RATIONEM ENTIS.

Tota haec quaestio versatur circa veritatem et falsitatem propositionum quae de Christo formari possunt, attenta unione naturarum in una Verbi hypostasi, et inter alia plura continet doctrinam quae alias tradi solet sub nomine communicationis idiomatum.

THESIS XXV.

(Art. 1-5)

Ex hoc quod humanitas et divinitas unitae sunt in uno Verbi supposito, consequitur quod concreta utriusque naturae vere et proprie de se invicem praedicantur. Consequitur etiam quod idiomata sive proprietates naturae tam divinae quam humanae adiective significata, possunt indifferenter praedicari de quibuslibet nominibus supponentibus pro hypostasi, sive nomen de quo dicuntur det intelligere utramque naturam, sicut hoc nomen *Christus*; sive solum naturam divinam, sicut hoc nomen *Deus*, vel *Filius Dei*; sive solum naturam humanam, sicut hoc nomen *homo* vel *iesus*. Non tamen ea quae sunt unius naturae possunt praedicari de alia, secundum quod in abstracto significantur.

Hic de terminis abstractis et concretis quaedam praemittere necesse est. Abstrahere, ex vi vocis idem est ac *trahere ab*, seu *separare*, adeoque aliquid dicitur *abstracte*, quando significatur

separatim ab eo cum quo, vel est coniunctum secundum se, vel certe coniungi solet in rebus quae sunt apud nos, et constituunt proprium ac proportionatum obiectum intellectus nostri. Quod si adhuc consideres duplicem esse conjunctionem, videlicet conjunctionem formalitatum quae est secundum rationem, et conjunctionem realium principiorum quae est secundum rem, videbis aliquid triplici potissimum modo *abstracte* dici. — Primo modo, quando significo aliquam rationem entis seorsum a determinationibus quas a parte rei habet, et cum quibus a parte rei identificatur. Sicut cum considerando Socratem, praedico de eo tum rationem transcendentalem entis, tum communem rationem substantiae, tum genericam rationem animalitatis, tum specifi rationem rationalitatis, tum demum rationem individualementis socrateitatis. Et sic abstractio, non solum quoad separationem, sed etiam quoad distinctionem unius ab alio, se tenet ex parte mentis considerantis. — Secundo modo aliquid abstracte dicitur, quando significatur quoddam principium entis separatim a comprincipio vel subiecto a quo realiter quidem distinguitur, sed tamen nec separatur nec ita separari potest, ut separatim persistat in realitate sua. Sicut cum praedico de Socrate scientiam, abstracte dicitur scientia, sed non eodem modo ac prius, quia inter Socratem et eius scientiam realis prorsus, et non tantum rationis distinctio est. Quare abstractio sese hic tenet ex parte mentis quoad solum modum significandi seorsum a subiecto, id quod seorsum ab eo nec est nec esse potest. Et ideo in hac categoria abstractorum inveniuntur omnes termini significantes accidentia praecisive a substantia, vel etiam quaelibet principia realia praecisive a comprincipiis cum quibus componunt concretum ens. — Tandem est et tertius modus quo aliquid abstracte dicitur, quando scilicet significatur forma secundum quod in rei etiam veritate existit separata ab omni potentia subiectiva, sicut cum Deum dico sapientiam, vitam, bonitatem. Et tunc abstractio non se tenet amplius ullo modo ex parte mentis, sed omnino ex parte obiecti, pro quanto perfectio quae *alias* est realiter recepta in quodam principio potenciali, *nunc* vere invenitur abso-

luta ab omni receptivo, et ut talis significatur, videlicet ut pura et in se subsistens perfectio.

In praesenti autem, cum de concretis et abstractis agitur, non attenditur nisi secundus ex tribus modis quibus aliquid abstracte dici potest. Quatenus nempe pro *concretis* habenda sunt illa omnia et sola nomina quae significant naturas ut in hypostasi habente ipsas, vel proprietates ut in subiecto cui insunt. Pro *abstractis* vero, ea quae significant naturas seorsum ab hypostasi, vel proprietates seorsum a subiecto, sive ille significandi modus fundetur in reali compositione obiecti secundum se, ut in iis quae spectant creaturas, sive fundetur solum in conditione illarum rerum ad quarum similitudinem mens nostra apprehendit et significat divina O). — Quibus praemissis :

§ i.

Nomen significans naturam in concreto, supponere potest pro qualibet hypostasi huius naturae, sicut hoc nomen *homo* pro hypostasi Petri vel Socratis, etc., et hoc nomen *Deus* pro hypostasi Patris, vel Filii, vel Spiritus Sancti. Sed consequenter ad unionem, una eademque Verbi hypostasis est simul hypostasis tum divinae, tum humanae naturae. Ergo pro ea supponere potest tam terminus *Deus*, quam terminus *homo*, et ideo, sicut vere ac proprie dicitur quod *Deus est homo*, ita vicissim quod *homo est Deus*. Hinc in Concilio Ephesino, can. 5, legitur: « Si quis audet dicere hominem Christum theophorum, id est, Deum ferentem, ac non potius Deum esse veraciter dixerit, anathema sit ».

Insuper, de quocumque nomine supponente pro aliqua hypostasi praedicari potest quidquid proprium est naturae, cuius est hypostasis. Sed in Christo una est hypostasis duarum naturarum. Ergo de quocumque nomine supponente pro hypostasi eius, indifferenter praedicatur quaelibet proprietas vel divinae vel humanae naturae. Hinc Damascenus l. 3 de fide orth. c. 4(*)

(*) Cf. S. Thom., Prima Part. Quaest. 13, a. 1 ad 2um.

QUAEST. XVI.

dicit: «Cum de persona sermo est, sive ab utraque parte simul,
 « sive ab altera tantum eam appellemus, utriusque naturae pro-
 « prietates (idiomata) ipsi imponimus. Etenim Christus, quae vox
 < utrumque complectitur, et Deus et homo dicitur, *et creatus et*
 « *increatus, et passibilis et impassibilis*. Cum iam ab una parte
 « Filius Dei et Deus nuncupatur, coniunctae ac consubstantientis
 « naturae, hoc est carnis, proprietates recipit, ut et *Deus passi-*
 « *bilis* nominetur, et *Dominus gloriae crucifixus* dicatur: non qua
 « Deus est, sed qua idem ipse simul est homo. Eodemque modo,
 « cum homo et filius hominis appellatur, divinae essentiae pro-
 ci prietates et ornamenta suscipit. *Puer enim omni aevo antiquior*
 « dicitur, et *homo initii expers*: non id quidem, qua ratione puer
 « et homo est, sed qua Deus saeculis anterior cum esset, ad
 « extremum factus est puer. Atque hic est iam alternae comru-
 « nicationis modus, dum unaquaeque natura ea quae sibi pro-
 « pria sunt alteri communicat, propterea quod eadem est hypo-
 < stasis. Qua ratione de Christo dicere nobis licet: *Hic Deus*
 « *noster in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*. Et:
 < *Hic homo increatus est, et impassibilis, et incircumscriptus* ».
 Cf. etiam canonem 4um Concilii Ephesini, ubi sub anathemate
 prohibetur ne quis in personis duabus seu subsistentiis eas voces
 dividat quae de Christo vel dicuntur a sanctis, vel in apostolicis
 et evangelicis scriptis continentur.

Hucusque de concretis nominibus sermo fuit; nunc autem,
 quod de abstractis non sit similis ratio evidentissime patet. Ab-
 stracta enim significant naturas vel proprietates praecisive ab
 hypostasi. In mysterio autem incarnationis non est eadem na-
 tura divina et humana, sed solum eadem est hypostasis utriusque
 naturae, et ideo falsa est ista: *humanitas est divinitas*, tametsi
 vera sit ista: *homo est Deus*, et sic de aliis. Unde Damascenus,
 ubi supra: « Divinitatem nominantes, ea quae humanitati pro-
 « pria sunt ipsi minime assignamus, nec rursus carni sive hu-
 « manitati ea tribuimus quae deitati proprie conveniunt*.

Porro, hic apprime notandum est quod inter abstracta computari debent omnia nomina designantia naturae humanae partes, ut *corpus*, *sanguis*, *anima*. Unde non potest dici quod Deus est anima, etc., et nequidem dici potuit in triduo, quando anima Christi erat separata a corpore, et caro a sanguine. Et re quidem vera, illa sola nomina substantiva ad humanam vel divinam naturam pertinentia de se invicem praedicantur, quae ex modo significandi habent, ut possint supponere pro subsistente in natura, hoc est, pro habente naturam et ea quae naturae insunt, sicut nomen *homo* pro habente humanitatem, et nomen *Deus* pro habente divinitatem. Nam quia in Christo idem est habens utramque, vere dicitur Deum esse hominem, et viceversa. Sed hoc nomen *anima* supponere non potest pro habente animam, neque hoc nomen *corpus* (in quantum accipitur ut pars humanitatis) pro habente corpus; nam ambo significant cum praecisione caeterorum aliquod humanitatis constitutivum, eo modo quo omne nomen partis praecisive significat aliquid quod ad totius constitutionem concurrat. Hinc S. Thomas, infra, q. 50, a. 3 ad 3um : « Verbum Dei propter unionem humanae naturae non « dicitur humana natura, sed dicitur homo, quod est habens na- « turam humanam. Anima autem et corpus sunt partes essen- « tiales humanae naturae. Unde propter unionem Verbi ad rutum- « que eorum, non sequitur quod Verbum Dei sit anima vel corpus, « sed quod sit habens animam vel corpus ».

Praeterea est observandum quod idiomata seu proprietates naturarum significantur in abstracto per nomina substantiva, in concreto autem per adiectiva. Et si quidem consideraretur sola praedicatio idiomatum naturae divinae de supposito Filii Dei, non referret utrum in abstracto per nomina substantiva, an in concreto per adiectiva enuntiarentur. Sicut enim dicere possum quod persona Filii Dei est aeterna, immensa, etc., ita dicere possum quod est sua aeternitas, immensitas, sapientia, bonitas. Sed quia agitur de praedicatione idiomatum tam divinae quam humanae naturae prout indifferenter fieri potest de supposito Christi, consulto apposita est restrictio excludens praedicationem

proprietatum in abstracto, per nomina substantiva, ut ea sola admittatur quae fit in concreto per adiectiva (1).

Tertio notandum quod si contingat nomina abstracte dici secundum ultimum ex tribus supradictis abstractionis modis, non comprehenduntur in hac regula, sed in ordine ad praedicationem concretis aequivalent. Puta, cum loco dicendi: Ille qui est subsistens vita, subsistens sapientia, etc., dicitur; Vita, Sapientia, et ita porro. Hinc sine praeiudicio praesentis doctrinae legimus in quodam sermone de passione Domini: < Ecce pro impio *pietas* « flagellatur, pro stulto *sapientia* illuditur, pro mendace *veritas* « necatur, damnatur *iustitia* pro iniquo, *miser cordia* afficitur pro < crudeli, pro misero repletur *sinceritas* aceto, moritur *vita* pro « mortuo ». Et eodem modo dicit Ecclesia in officio S. Crucis: < Mors mortua tunc est, in ligno quando mortua *Vita* fuit».

Denique operae pretium erit animadvertere quod cum idiomatum communicatio tota fundetur in unitate suppositi cuius

(*) Nota quod eadem ratio currit de substantivis significantibus naturas, ac de substantivis significantibus proprietates naturarum. Hinc recte damnata est propositio 4^a Ioannis Huss: *Duae naturae, divinitas et humanitas, sunt unus Christus*. Nam etsi recte dicatur quod Christus (h. e. persona divina pro qua Christi nomen supponit), est divinitas, non tamen dici potest quod sit humanitas: imo, inter personam divinam et humanitatem tantum distat quantum inter creatum et increatum. Sed quibusdam illusionem facit vulgatum axioma de supposito, non recte intellectum. L^tbi enim dicitur quod quaecumque insunt, praedicantur de supposito, intelligendum est: de supposito tamquam *habente* quae insunt, non de supposito tamquam *identico* cum omnibus quae insunt. Sicut non possum dicere quod Titius *est* anima, corpus, intellectus, voluntas, sed quod *est habens* animam, corpus, intellectum, etc. Simili itaque modo recte praedico naturam humanam et omnia ad eam pertinentia, de supposito Christi seu de Verbo, tamquam de eo *qui habet humanitatem*, non tamquam de eo *qui sit humanitas*. Et quia nomina naturarum concreta naturas significant ut in habente ipsas, recte dico quod Verbum est homo. Quia vero abstracta naturas significant seorsum in seipsis, non recte dico quod Christus est humanitas. Et si bene dicitur quod sit divinitas: id quidem, non in vi principii, quod quaecumque insunt, praedicantur de supposito, sed ex alio capite, se tenente ex parte subiectae materiae, quia propter divinam simplicitatem, quidquid habet Deus in sua natura divina, hoc est.

sunt duae naturae, non incipit currere nisi a signo rationis consequente unionem in facto esse. Unde ex hoc quod *assumi* convenit naturae humanae, non sequitur posse dici assumptum Christum vel Filium Dei, et cum hac cautela facile vitabis difficultates quae in huiusmodi possent occurrere.

THESIS XXVI.

(Art. 6-7).

Loquendo de iis quae conveniunt Christo secundum fieri, haec est vera: Deus factus est homo. Falsa autem ista: homo factus est Deus.

Quoad primum, propositionis veritas patet ex hoc quod Deus vere est homo, idque non ab aeterno, sed ex tempore. Quisquis autem incipit de novo esse aliquid, vere dicitur fieri id quod incipit esse. Caeterum huiusmodi *fieri* non praedicatur de Deo absolute, quasi Deus esset factus; sed relative, hoc est ratione unionis quae est relatio quaedam, realis quidem ex parte naturae assumptae, rationis vero tantum ex parte divinae personae, ut dictum est supra. Et ideo per hoc *fieri* non magis mutatur Deus, quam mutaretur homo qui de novo fieret dexter per solum motum eius qui fieret ei sinister, ut bene observat S. Thomas in praesenti.

Quoad secundum, propositionis falsitas facile etiam apparet. Cum enim dico: Homo factus est Deus, terminus *homo* supponit pro hypostasi Christi quae semper fuit Deus. Quare, ut veritatem habeat, necesse est ut exponatur hoc modo: *Is qui factus est homo, est Deus*; vel: *Homo factus, est Deus*; vel: *Factum est id homo sit Deus*. Porro ex hoc quod sit Deus factus homo, et non e converso homo factus Deus, redarguit iudaeos ipse Christus in illo celebri, et prima quidem fronte sat difficili loco Ioan. X, 33-36, quem expositum habes infra, ubi *de attestata divinitate Christi*, § 1, n. 3.

SCHOLI O N.

(Art. S-12).

1. Dubitatur de sequenti propositione: *Christus esi creatura*. Ad cuius dubii solutionem, nota quod terminus *creatura* quodammodo de transcendentibus est, et ideo tam concrete quam abstracte sumi potest, valens supponere etiam pro hypostasi habente naturam creatam. Quapropter in rigore loquendo, de Christo vel Filio Dei dici posset quod est creatura, eodem sensu quo dicitur et est homo, filius hominis, passus, mortuus, et sepultus. Et hoc etiam confirmatur auctoritate Leonis Magni, Serm. 2 de Pentec. c. 2, ubi Creatorem mundi factum esse creaturam non diffitetur dicens: «Si homo ad imaginem et similitudinem « Dei factus, in suae honore naturae mansisset, Creator mundi « creatura non fieret». Nihilominus, attento errore infidelium et incredulorum cum quibus ne nomina quidem debemus habere communia, nunquam *absolute* dicendum est Christum esse creaturam. Sed oportet, aut abstinere ab huiusmodi locutione, aut expresse addere determinationem sensus orthodoxi, puta *secundum naturam humanam*.

2. A praefata propositione differt haec alia: *Ilic homo* (de monstrato Christo) *incepit esse*, quae ut sonat, non tantum est ambigua sed etiam falsa simpliciter. Exponitur enim hoc modo: *hic homo quandoque non fuit*, et quia negatio est malignantis naturae, removet aeternitatem a supposito Christi. Nec dicas quod possunt tribui Filio Dei proprietates naturae humanae, inter quas invenitur et novitas essendi. Nam regula est intelligenda de proprietatibus positivis per quas affirmatur aliquid de subiecto, non vero de negativis per quas aliquid negatur de eo. Et huius differentiae ratio est, quia ad veritatem affirmationis non oportet ut praedicatum conveniat subiecto secundum totum id quod est, sed sufficit ut conveniat ei secundum aliquid eius. At contra, ad veritatem negationis oportet ut nullo modo praedicatum dici possit de subiecto. Non ergo verum est quod hic homo seu hoc suppositum naturae humanae aliquando non fue-

rit, et ideo, cum propositio *hic. homo incepit esse*, formaliter includat negativam illam, est simpliciter falsa et nullo modo concedenda. Si tamen addatur *secundum naturam humanam*, tunc evadit vera, quia negatio non est amplius absoluta, sed restringitur ad id quod in determinatione ponitur.

3. In propositionibus reduplicativis oportet esse valde cautum. Et primo quidem evidenter falsae sunt omnes propositiones in quibus attribuuntur Christo idiomata naturae humanae secundum quod Deus est, utputa si dicatur: *Christus in quantum Deus, esi natus de Virgine, est passus, mortuus, et sepultus*. Ratio quia quocumque modo hoc nomen *Deus* resumatur in reduplicatione, sive ratione suppositi sive ratione naturae, semper est falsum quod esse natum de Virgine, etc., conveniat Christo secundum quod est persona divina ut sic, vel habens naturam divinam. Sed eadem ratio non currit quoad illas propositiones in quibus attribuuntur Christo idiomata naturae divinae secundum quod homo est, quia forte diceret quis, terminum *homo* resumari posse, non solum ratione naturae, sed etiam ratione suppositi; suppositum autem naturae humanae in Christo esse suppositum aeternum, cui per se convenit esse Deum, et habere omnia quae divinitatis sunt. Nihilominus, quia terminus in reduplicatione positus magis proprie tenetur pro natura quam pro supposito, ut explicatur art. 10 in corp, et ad 2um, non est concedendum quod *Christus in quantum homo, est Deus*. Sed bene dici potest quod *est Deus in quantum hic homo*, quia ratione pronomini individualis *hic*, reduplicatio afficit suppositum. Si tamen praedicatum sit eiusmodi ut non nisi hypostasi qua tali convenire possit, simpliciter conceditur reduplicatio sine adiecta determinatione, ut si dicas quod *Christus in quantum homo* (specificative) *est Filius Dei naturalis*. Cum enim filiatio sit proprietas immediate personam afficiens, non potest esse dubium quin nomen *homo* in reduplicatione positum resumatur ratione suppositi, non autem ratione naturae.

4. Tandem de propositione, *Christus in quantum homo est hypostasis vel persona*, dicendum quod si reduplicetur terminus *homo* ratione suppositi, vera est. Si ratione naturae, iterum vera est, si det intelligere quod oportet naturam humanam esse in

aliqua persona, sed falsa est si intelligatur de eo quod « naturae humanae in Christo propria personalitas debeatur causata a ex principiis humanae naturae..., quia natura humana non est « per se seorsum subsistens a natura divina, quod requirit ratio « personae ».

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM
QUANTUM AD EA QVAE CONVENIUNT CHRISTO
SECUNDUM RATIONEM UNITATIS.

Unum sequitur ens, et addit negationem divisionis, ut dictum est supra. Ideo, postquam consideratum est de convenientibus Christo secundum esse et fieri, inquire debet de convenientibus ei *quantum ad formalem rationem unitatis sive indivisionis*. In quo iterum assumit S. Thomas ut principium, quod vera natura divina unita est cum vera natura humana in supposito seu hypostasi Verbi, et ex hoc principio determinat quid in Christo pluraliter, quidve singulariter debeat dici, ostendens qua ratione ea etiam quae in numerum ponunt consequenter ad dualitatem naturarum, in perfecta nihilominus unitate ordinis constant consequenter ad unitatem suppositi. Ac per hoc exponit quis sit proprius ac specialis modus *indivisionis* in composito theandrico, pro quanto ex fide unionis hypostaticae ratiocinando deducitur. Sciendum tamen est quod non considerantur hic omnia et singula quae pertinent ad unitatem vel pluralitatem, sed tantum principalia circa quae orta est aliquando controversia. Sunt autem haec tria: esse, velle, et operari. Esse, cuius unitas (Quaest. 17) contra auctores primae et tertiae opinionis defenditur. Velle, quod (Quaest. 18) contra monothelitas dicitur duplex simpliciter, et unum secundum quid tantum, id est, quoad remotionem omnis contrarietatis. Denique operari, cuius dualitas (Quaest. 19) contra eosdem affirmatur, salvo in omnibus ordine debito, quo « agit utraque forma cum alterius communione quod « proprium est », ut Leo Papa dicit in epistola ad Flavianum.

QUAEST. XVII.

DE UNITATE IN CHRISTO QUANTUM AD ESSE.

Quaestio ista duos tantum habet articulos, quorum primus, ut cuique legenti patebit, est contra primam; secundus vero, contra tertiam ex tribus opinionibus de quibus in Quaest. 2 dictum est.

Prima quippe opinio ponens in Christo duo supposita, dicebat suppositum creatum non esse personam eo quod nobiliori supposito unitur, et per hanc ipsam unionem amittit esse completum quod illi auctores existimabant esse de ratione personae, non autem de ratione suppositi. Hinc concludebant Christum esse simul unum et duo: unam scilicet personam, et duas hypostases. Porro ad significandam unitatem personae utebantur nomine *unius* in masculino, quia masculinum genus ex modo significandi importat aliquid perfectum atque ultimo formatum; et ideo confitebantur quod Christus est *tinus*, ut in symbolo Athanasiano habetur. Sed ad significandum dualitatem suppositorum utebantur genere neutro, quia genus neutrum ex modo significandi potest importare aliquid etiam informe et nondum ultimo perfectum; unde dicebant Christum esse *duo*, neutraliter scilicet, id est, aliud et aliud. Et hoc modo putabant vitare haeresim Nestorii quae ponebat Christum esse *duo* pariter et *duos*.

At vero tertia opinio duo supposita in Christo non agnoscebat, ac per consequens confitebatur Christum esse unum tam masculine quam neutraliter. Quippe homo vestitus cui comparabat Verbum incarnatum, nullo pacto dici potest duo propter vestem qua induitur. Cum tamen in homine vestito aliud sit esse secundum quod est persona et homo, aliud vero secundum quod est vestitus, ideo opinio ista docens humanitatem non trahi ad subsistentiam Verbi, sed advenire Filio Dei accidentaliter, cogeatur ponere in Christo duo esse, non quidem substantialia, sicut illa prior, sed unum substantiale secundum quod ab aeterno Filius Dei est, et aliud accidentale secundum quod in tempore natura indutus est humana.

Contra utramque opinionem ponit S. Thomas in praesenti duas assertiones quas unica thesi comprehendimus, ut sequitur.

THESIS XXVII.

(Art. 1-2)

Ex hoc quod secundum fidem catholicam una est Dei et hominis hypostasis, consequitur Christum esse simpliciter unum, et nullo modo duo, sicut auctores primae opinionis posuerunt. Rursus contra auctores etiam tertiae opinionis consequitur, non aliud in eo haberi esse secundum quod ab aeterno est Deus Verbum, et aliud secundum quod in tempore factus est homo.

Christum esse simpliciter unum et nullo modo duo, facile probat S. Doctor in primo articulo.

Etenim ad esse duo non sufficit ut in aliquo ente plura sint potentia in numerum, sed requiritur ut ipsummet sit haec plura quae in numerum ponunt. Et re quidem vera, homo non est duo propter animam et materiam quae a se invicem realissime distinguuntur. Cuius ratio est, quia homo neque est anima neque corpus, sed est habens animam et corpus eo pacto quo totum habet partes, in eisque subsistit; non ergo de uno existente secundum unam et alteram partem vere dici potest quod sit duo. Simili itaque modo, proportionem servata, de Christo ratiocinandum est. Ea enim quae in Christo ponunt in numerum sunt solae naturae, et quaecumque naturas consequuntur ut proprietates. Si igitur Christus esset sua humanitas sicut est sua divinitas, Christus vere esset duo. Nunc autem non vere praedicatur de Christo quod sit sua humanitas sicut est sua divinitas; sed tantum praedicatur de ipso quod sit Deus et homo, id est, suppositum unam et alteram naturam habens. Atqui Deus et homo non ponunt in numerum, cum utrumque nomen supponat pro eadem hypostasi quae tam in deitate quam in huma-

nitatem subsistit. Minime ergo concedendum est, Christum esse duo: nec masculine, ut dicebant Nestoriani, duas personas affirmantes; nec neutraliter, ut asserebat prima opinio, irrationabiliter ponens unam personam in duobus suppositis.

Afferentur in contrarium nonnulla loca Augustini, de quibus tamen non oportet esse nimis sollicitum, quia Augustinus antiquior est exorta haeresi Nestoriana. Porro generalis regula est quod Patres ante exortam haeresim *securius loquebantur*, quatenus nullo adhuc adversario fidem perturbante, dictiones quaedam ad rigorem dialecticae non satis exactae, eo sensu catholico consueverant intelligi quo proponebantur. Ubicumque ergo apud Augustinum legitur *homo assumptus*, locutio est exponenda: quatenus concretum sumitur pro abstracto, seu *homo pro humanitate*, sicut in Serm. 67, n. 7: «Suscepit animam, suscepit corpus, suscepit plenum hominem»: id est, naturam hominis integram atque perfectam.

Nota etiam in responsione ad *ium*, quod vox *utrumque* de Deo-homine dicta, non ponitur quasi pro duobus *suppositis*, sed recte accipi potest pro duobus *nominibus* significantibus duas naturas in concreto. Nam si sciscitanti cuipiam an Christus sit Deus vel homo, responderem quod est utrumque, profecto non intenderem Christum esse duo, sed solum esse id quod duobus nominibus importatur. Quippe nomina ista, etsi supponant pro una eademque hypostasi, illam tamen significant ut in alia et alia natura subsistentem. Et cum his et similibus cautelis facile erit respondere ad rationes quae in articulo primo contra Christi unitatem obiiciuntur.

In secundo articulo, ex professo et data opera tractat S. Thomas argumentum de uno esse in Christo, de quo obiter iam egerat in Quaest. 2, a. 2 ad 3TM, et a. 6 ad 2um. Sed cum omnia huc spectantia fuerint pro posse nostro satis discussa et explanata, unum nunc declarandum restat: qua scilicet ratione ponatur unum esse in Christo *inter consequentia*.

unwnem. Si enim unitas exsistentiae unionem hypostaticam consequitur, ergo praesupponit illam. Si autem illam praesupponit, ergo ipsa hypostatica unio in aliquo alio *formaliter* consistere dicenda est, quam in communicatione humanitatis cum Verbo secundum actum exsistendi. Redit igitur sententia Caietani, quae eo ipso in doctrina Aquinatis optime fundata ostenditur.

At contra, eodem argumento probares duo principia operandi in Christo esse aliquid formaliter distinctum ab unione duarum naturarum in una Verbi hypostasi, quia hoc etiam apud S. Thomam in Qq. iS et 19 de consequentibus unionem est. Sequeretur filiationem adoptivam repugnare Christo ratione alicuius quod unio ipsa non esset, sed consecutive tantum ad illam se haberet, quia filiatio naturalis Christo homini contra Adoptianos non vindicatur nisi infra, Quaest. 23, ubi de iis quae consequuntur unionem per respectum ad Deum Patrem. Denique, si sensu adversariorum *consequentia unionem* interpretari placet, quid tandem causae esse potuit cur non hic potius posuerit S. Thomas doctrinam de gratia, de scientia, et de omnibus illis perfectionibus coassumptis quae cum in unione humanitatis ad Verbum rationem sui exigitivam habeant, unionem ipsam vere consequuntur tamquam ab ea realiter distinctae et ordine naturae posteriores?

Haec igitur et alia multa quae adiici possent, ostendunt sermonem nunc esse de consequentiis rationis ratiocinantis, seu educentis conclusiones ex praemissis. Quia enim intellectus noster a generalioribus ad magis determinata procedit, quidquid erui potest ex aliqua generali veritate, recte dicitur consequi illam, quamvis conclusio obiective spectata pertineat ad ipsam intrinsecam et constitutivam rationem rei quae in praemissa exprimitur. Tunc ergo habetur consequentia ordine logico, non autem ontologico, et sic omnino est in praesenti. Sane revelatio fidei docet *Christum Deum et hominem esse unum atque indivisum secundum hypostasim*. Ast generalior haec notio est, a qua ad magis determinata magisque distincta oportet procedere. Quid ergo logica deductione consequatur, explicat S. Thomas in quaestionibus sequentibus, et primo quidem quoad indivisionem

in exsistentia. Non quod indivisio ista sit formaliter aliud ab indivisione secundum, hypostasim, sed quia in intellectu nostro differt *sicut explicitum ab implicito*, sive ut distincta conclusio a principio magis generali a quo ratiocinando eruitur.

Hinc etiam sumitur facilis explicatio responsionis ad ium, ubi dicitur «quod *esse* consequitur naturam, non sicut habentem «esse, sed sicut qua aliquid est; personam autem sive hypostasim consequitur sicut habentem esse». Semper remanendum est in ordine deductionis logicae. Eatenus enim *esse* dicitur *consequi* hypostasim ut habentem esse, naturam vero ut qua aliquid est, quatenus ex hoc quod hypostasis datur, logice concludere potes quod datur etiam *esse* habitum ab ea in proprium; et ex hoc quod natura realis datur, non plus concedere licet quam quod detur *esse* alicuius subsistentis secundum eam. Et sic solvit Angelicus difficultatem propositam contra unum esse in Christo. Non enim est consequens, si duae naturae sunt, ut duo pariter *esse* inveniantur in eo.

In responsione autem ad 3ma occurritur alii difficultati quae procedit ex hoc, quod in divinis unum est esse trium personarum propter naturae unitatem, et haec difficultas iam fuit magna ex parte soluta superius in Thesi 7a. Hic autem respondet S. Thomas quod formalis ratio quae facit ut unum sit *esse* trium personarum, repeti debet ex conditione divinae naturae seu essentiae quae est Ipsum Esse. Quia enim ibi non datur distinctio inter essentiam et esse oportet tres personas habere unum esse, ex hoc quod habent unam essentiam. Verum, etsi possibile sit, plura supposita *relativa* convenire in uno *esse*, semper impossibile erit plura *esse* substantialia convenire in uno supposito, *cuiuscumque tandem rationis sit*. Et ideo signanter dicit S. Thomas quod tres personae «haberent *triplex* (non *quadruplex*) *esse*, si «in eis esset aliud esse personae, et aliud esse naturae». Adhuc enim in singulis earum non esset nisi unus actus essendi distinctus ab esse essentiae, quod in hac impossibili hypothesi foret ut in creatis, quaedam potentia essendi, non autem ipsa subsistens essendi perfectio.

Nec tandem te moveat responsio ad 2um, ubi dicitur «quod

« illud esse aeternum Filii Dei *quod est divina natura*, fit esse < hominis in quantum humana natura assumitur a Filio Dei in < unitatem personae » : quasi inde sequeretur unionem fieri *in natura*, aut totam Trinitatem esse incarnatam. Nam primo, ut supra dictum est, unio cum Deo in natura non differt ab unione in persona ex parte *termini ad quem* est unio, sed solum ex parte *modi quo* fit unio. Ideoque illud ad quod unitur humanitas vere est natura divina, non tamen qua fungitur munere naturae seu essentiae, sed qua fungitur munere actus existendi, potens communicatione sui tribuere consistendam infinitis essentiis, propter sui infinitatem et omnimodam illimitationem. Rursus esse aeternum quod est natura divina, fit esse hominis, non ut tribus personis commune, sed ut distincto modo habitum a Verbo, pro quanto incarnationis unio terminatur ad relationem subsistentem quae est Filius. In qua quidem relatione per rationem distinguitur id quod est subsistere, propter identitatem cum natura divina, et id quod est referri ad correlativum, consequenterque distinguere a correlativo, propter propriam notam relationis. Quapropter relatio quae est Filius, quatenus est per identitatem ipsum esse subsistens, supplet in humanitate assumpta proprium actum essendi, et facit ut humanitas illa non exsistat in se. Quatenus vero est relatio, habet distinctionem a Patre et Spiritu Sancto, facitque ut homo Iesus Christus non sit Pater nec Spiritus Sanctus (1).

QUAEST. XVIII.

DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO QUANTUM AD VOLUNTATEM.

Nota titulum ex quo apparet quod non receditur a consideratione eorum quae, consequenter ad unionem, Christo conveniunt secundum formalem rationem unitatis. Nunc tamen non habetur plus quam *unitas ordinis in dualitate voluntatum*. Et cum(*)

(*) Recole omnia quae de hac difficultate declarata sunt supra* Quaest. 3, Thés. XI. 2 2-3.

ipsa dualitas sit consequentia satis evidens distinctionis naturarum, totius quaestionis operositas versatur circa modum quo oportuit voluntatem humanam sub divina infallibili ordine contineri. Haec enim difficultas fuit, qua permoti haeretici sumpserunt occasionem removendi a Christo voluntatem humanam, aut certe actum voluntatis humanae. Quippe, nescierunt distinguere inter id quod est *simpliciter unum*, et id quod est *ordine unum*, ut dicitur in 1. 4 c. Gent. c. 36, praesertim quia liberum arbitrium quo unaquaeque voluntas pollet, videbatur auferre omnem possibilitatem praedictae subordinationis unius ad alteram. Oportet igitur in primis declarare distinctionem voluntatum et ordinem unitatis inter eas, secundum quod proposita inveniuntur in simplici regula fidei. Postea necesse erit ad theologiam explicationem accedere, et assignatis radicibus tum impeccabilitatis tum infallibilis conformitatis ad divinum beneplacitum in anima Christi, ostendere qualiter salvum manserit liberum arbitrium, specialiter in ordine ad obeundam mortem crucis.

THESIS XXVIII.

(Art. 1-3; 5-6).

Ex hoc quod duae naturae integrae et inconfusae in uno Verbi supposito conveniunt, sequitur esse in Christo duas naturales voluntates non contrarias, divinam scilicet et humanam; ipsamque humanam, tam quae rationis quam quae sensualitatis dicitur, fuisse in omnibus subiectam divinae eius atque omnipotenti voluntati.

Haec doctrina cum ea quae in quaestione sequenti exponenda est, intimo nexu connectitur. Utraque enim est contra *Monotheistas*, unam voluntatem, unum principium operationis, unam demum operationem in Christo praedicantes. Non enim ex hoc quod Monotheitae fuerint appellati, existimandum est eos circa solam voluntatem et solas voluntatis operationes errasse. Sed ideo hoc nomen sortiti sunt quia cum operationem humanam generaliter a Christo removerent, tamen ad opera-

tiones voluntatis principalem controversiam transtulerunt, idque ut reor, duplici de causa. Primo, quia voluntas in operante se habet ut primum movens. Secundo, quia de voluntate maior erat aequivocandi possibilitas, id est, maior facilitas tegendi sub formulis specie tenus orthodoxis venenum doctrinae quae redemptionis mysterium funditus evertibat. Seclusa enim in Christo volitione et operatione humana, actum est de merito et satisfactione eius.

Dico quod de voluntate maior erat aequivocandi possibilitas, eo quod aliquis est sensus haereticus quo dicuntur in Christo plures voluntates, et aliquis est sensus catholicus quo praedicari potest de eo una voluntas. Quantum enim ad contrarietatem et pugnam vel quamcumque insubordinationem appetituum, nequaquam fuerunt in Christo voluntates duae vel plures, sicut in nobis accidit, testante apostolo ubi ait : « Con-
« delector legi Dei secundum interiorem hominem ; video au-
« tem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis
« meae, et captivantem me in lege peccati quae est in membris
« meis ».

Porro, apparet fraus haereticorum vel ab ipso insurgentis disputationis exordio in epistola quam ad Honorium Pontificem scripsit Sergius Constantinopolitanus patriarcha, ut ei nuntiaret ortas acres controversias de una vel duabus operationibus in Christo. Vult Sergius ut abstinence a dictione duarum operationum, eo quod «duarum operationum dictio multos scandalizet, < i utpote a nullo sanctorum et probabilium Ecclesiae institutorum
« edita ; insuper et consequens ei sit praedicare *duas voluntates*
« *contrarias*, Deo Verbo volente impleri salutarem passionem ;
« humana autem natura obsistente eius voluntati et resistente,
« et perinde duo contraria volentes introducantur, quod impium
« est » 0). Pontifex vero, vel erroris iam late grassantis ignarus, vel imprudenter sperans posse per quamdam accommodationem dissidium componi, respondet praemittendo exactissimam professionem fidei de Christo operante divina per divinitatem, et hu- (*)

(*) Labbe, tom. 6, pag. 924.

mana per humanitatem. Tum, inquit, « unam voluntatem fatemur
 « Domini nostri Iesu Christi, *quia profecto a divinitate assumpta*
 « *est nostra natura, non culpa*; illa profecto quae ante peccatum
 « creata est, non quae post praevaricationem vitata... Sine pec-
 « cato conceptus, nullum experiens contagium vitatae naturae...
 « Non est igitur assumpta a Salvatore vitata natura quae re-
 « pugnaret legi mentis eius... Lex alia in membris aut voluntas
 « diversa non fuit, aut contraria Salvatori, quia supra legem
 « natus est humanae conditionis ». Consequenter Honorius, insi-
 stendo in sensu orthodoxo quo Sergius latentem haeresim pro-
 posuerat, approbat ut a dictione duarum voluntatum absterneatur,
 ne intelligantur duae voluntates contrariae.

Nunc autem doctrinam catholicam adaequate propositam
 habes in definitione Concilii VI, quae ad normam epistolae de-
 cretalis Agathonis Papae edita est ut sequitur: « Haec praesens
 « sancta et universalis Synodus fideliter suscipiens et expansis
 « manibus amplectens suggestionem, quae a sanctissimo et bea-
 « tissimo Agathone papa antiquae Romae facta est ad Constan-
 « tinum piissimum atque fidelissimum nostrum imperatorem...,
 « duas naturales voluntates in eo (Christo), et duas naturales
 « operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse,
 « secundum sanctorum Patrum doctrinam concorditer praedicat;
 « et duas naturales voluntates, non contrarias (absit), iuxta quod
 « impii asseruerunt haeretici, sed sequentem humanam eius vo-
 « luntatem, et non resistantem vel reluctantem, sed potius subie-
 « ctam divinae eius atque omnipotenti voluntati. Oportebat enim
 « carnis voluntatem moveri, subiici vero voluntati divinae, iuxta
 « sapientissimum Athanasium. Sicut enim eius caro, caro Dei
 « Verbi dicitur et est, ita et naturalis carnis eius voluntas, pro-
 « pria Dei Verbi dicitur et est, sicut ipse ait: *Quia descendi de*
 « *coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me*
 « *Patris*, suam propriam dicens voluntatem quae erat carnis eius.
 « Quemadmodum enim sanctissima eius caro deificata, non est
 « perempta, sed in proprio sui statu et ratione permansit: ita
 « et humana eius voluntas deificata, non est perempta, salvata
 « est autem magis secundum deiloquum Gregorium dicentem :

* Nam ilhid velle quod in Salvatore intelligitur, non est contra « rium Deo, deificatur » totum » (*).

His praemissis, nihil difficultatis est in declarando qualiter omnia in thesi posita ex fide incarnationis necessario consequantur: dualitas quidem operatarum voluntatum ex dualitate naturarum, absentia vero omnis contrarietatis, imo positiva subiectio atque infallibilis conformitas voluntatis humanae ad divinam, ex unitate suppositi in quo nihil unquam potuit esse, deordinatum. In una enim hypostasi oportet esse unum $\eta\gamma\epsilon\mu\omicron\upsilon\kappa\omicron\nu$, ut Graeci dicunt, id est, unum principium penes quod sit regimen, a quo si quaedam vires exorbitant, imperfectioni tribuendum est. Dicendum itaque, « voluntatem humanam in Christo « omnino sub voluntate divina ordinatam fuisse, ita quod nihil • voluntate humana Christus voluit, nisi secundum quod eum « velle divina voluntas disposuit, secundum illud : *Quae placita*

(') De praetenso lapsu Honorii, eiusque post quadraginta annos condemnatione in Concilio VI, Constantinopolitano III, haec pauca, amice lector, accipe.

Certe, uti sat clare apparet ex fragmento superius citato, epistola Honorii ad Sergium Constantinopolitanum patriarcham nihil habebat quod catholicae fidei consonum non esset. Et ideo, statim ac post Honorii mortem coeperunt haeretici monothelitae eum calumniari tanquam sui dogmatis approbatorem et assertorem authenticum, ab immediato Honorii successore Ioanne Papa IV fortiter reclamatum est. Vide epistolam eius ad Constantinum imperatorem filium Heraclii, apud Aligne (P. L. Tom. So, col. 602. seq.) de integro relatam sub titulo: *Apologia pro Honorio Papa, propter unam in Christo voluntatem, cuius aiunt eum calumniatores mentionem fecisse*. Et non tantum ex parte Romanae Sedis suscepta fuit a primis illis controversiae initiis, Honorii defensio; verum ex Graecis etiam, vindex eius orthodoxiae surrexit doctissimus ille et inclytus martyr S. Maximus monachus, tum in dialogo contra Pyrrhum, tum in epistola ad Marinum presbyterum (Aligne, ubi supra, coi. 483, seq.). Unde, his munitus documentis, jure meritoque scribere poterat Anastasius Bibliothecarius ad Ioannem diaconum : « In « apostolicae Sedis petra, nec etiam per Honorium inventum est un- « quam serpentis, id est virulentae sectae, vestigium. Sume igitur iam « memoratam Ioannis Papae pro Honorio apologiam. Sume etiam et « pro eodem apologiam ex epistola Maximi monachi, et revera philoso- « phi, Christique Dei nostri martyris, missa Marino presbytero, difflo-

« *sunt ei, facio semper* (Ioan. VIII-29 ». Ita S. Thomas, 1. 4 c. Gent. c. 36.

Caeterum in praesenti a moclo quo, salva libertate, intelligi hoc possit, abstrahimus; de hoc enim in propositione sequenti dicitur. Interim vero iuvabit doctrinam magis explicare ex celebri loco Matt. XXVI-39, cum parallelis Marc. XIV-36, et Luc. XXII-42, quae in causa monothelismi hinc et inde proposita fuerunt et discussa: *Procidit in faciem suam orans et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix, iste; verumtamem non sicut ego volo, sed sicut tu*. Apud Lucam vero legitur: *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Ibi in primis habes distinctionem voluntatum, quandoquidem suam voluntatem contradistinguit Christus a voluntate Patris. Ergo quaedam est in Christo voluntas quae non est voluntas Patris, et ista non potest esse nisi humana, quia voluntas divina una numero est in Patre et Filio. Sed et insuper habes expressam rationem secundum quam voluntas humana, tam quae rationis dicitur, quam quae sensualitatis, fuit *non resistens vel reluctans, sed potius subiecta divinae eius atque omnipotenti voluntati*, iuxta praecitatam definitionem Synodi sextae.

Ad cuius rei plenam intelligentiam praesupponendae sunt duae distinctiones. — Prima est de duplici actu voluntatis, qui dici solet voluntas *ut natura*, et voluntas *ut ratio*. Voluntas ut

<ratam. Ipse quippe beatissimus Maximus non solum in jam dicta, sed «et in ea quam scripsit ad abbatem Thalassium epistola, iam nominatum defendit Honorium. Verum etiam in epistola sua dogmatica, quam «ad Petrum scripsit illustrem, magnum hunc et divinum appellat. Ex <qua scilicet epistola de eodem Honorio et Hierosolymitano Sophronio, «atque de Pyrrho Constantinopolitano haeretico patriarcha, diffiorata «quaedam atque translata en tibi afferimus ». (Migne, ubi supra, coi. 493).

Ad condemnationem autem Honorii quod attinet, id unum pro certo retineri potest: Quod scilicet, *in vulgatis exemplaribus* Actorum Concilii insertum revera legitur nomen eius inter nomina eorum quibus dixerunt Patres anathema. Reliqua prorsus incerta. Imo, plus quam suspecta criticis primi subsellii, puta Bellarmino, Baronio, et aliis. Sed de his alias. Interim lege, si lubet, doctissimam *Dissertationem criticam de Honorio Papa I*, apud Migne, in appendice Tomi 80 Patr. Lat. coi. 991, seq.

natura, est inotus voluntatis qui sequitur considerationem obiecti secundum se, prout absolute conveniens vel afilictivum est. Ad huiusmodi enim apprehensionem naturaliter oritur in appetitu fuga vel prosecutio §. Voluntas vero ut ratio est motus voluntatis secundum quod est domina sui actus, seu motus consequens rationem considerantem omnes circumstantias et habitudinem obiecti ad bonum tinis, dum scilicet concludit aliquid esse fugiendum vel amplectendum in ordine ad finem, puta mortem esse obeundam propter bonum virtutis. — Altera distinctio praesupponenda est de duplici genere conformitatis voluntatum. Alia enim est conformitas quantum ad obiectum volitum, quando quis vult id ipsum quod superior voluntas vult. Alia vero est conformitas quae attenditur solum secundum rationem regulae, quando quis vult id quod voluntas superior vult ipsum velle. Et differentia evadet manifesta, si supponas praelatum praecipere aliquid quod Deus non vult. Tunc subditus, volendo id quod praecipit praelatus (modo non sit evidens peccatum), voluntatem habebit conformem voluntati divinae in ratione regulae; vult enim id quod Deus vult ipsum velle. Non tamen conformitas erit circa obiectum volitum, quia ex hypothesis non est volitum a Deo id quod erat in voluntate praelati.

His igitur distinctionibus suppositis, dico significari per haec et similia verba, *transeat a me calix iste*, voluntatem humanam quae est ut natura. Nam calix passionis est malum a quo secundum se considerato, naturaliter refugit voluntas. Naturaliter, inquam, non prout natura quandoque accipitur ut contraria gratiae, (quo sensu importat deordinationem in nobis ex peccato consequentem), sed prout consideratur in seipsa, secluso omni de-

(*) Nota bene quod, cum distinguitur voluntas *ut natura*, a voluntate quae est *ut ratio*, natura non sumitur eo sensu quo sumi solet in operibus asceticis, prout est gratiae contraria, id est, deficiens a rectitudine originalis iustitiae, et peccato corrupta. Sed voluntas *ut natura* nihil aliud est quam voluntas prout naturaliter tendit in bonum sibi conveniens, et naturaliter refugit ab eius privatione, puta a morte, dolore, aliisque malis eiusmodi, quae tamen libere potest amplecti et velle, non quidem propter se, sed in ordine ad finem ex *rationis* imperio.

fectu. Rursus, ille ipse calix consideratus in ordine ad finem redemptionis humanae secundum beneplacitum Patris, erat appetibilis ipsa appetibilitate finis, et ideo per haec quae adduntur, *verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*, significabatur voluntas quae est ut ratio. Porro in hac ultima voluntate apparet perfectissima conformitas cum voluntate divina, ut constat. Circa priorem vero, distinctione secundo loco tradita uti necesse est. Etenim, ut dicit S. Thomas hic, art. 6 in corp., placebat Christo secundum voluntatem divinam, ut voluntas naturalis in ipso secundum ordinem naturae suae moveretur, quin tamen exhinc voluntas ut ratio impediretur aut qualitercumque retardaretur ab officio suo. Fuit ergo voluntas naturalis conformis divinae in ratione regulae. Quod autem attinet ad obiectum, fuit quidem diversitas inter voluntatem naturalem ex una parte, et voluntatem rationis voluntatemque divinam ex altera, nulla tamen contrarietas. Cuius ratio est quia contrarietas non est nisi quando secundum idem attenditur diversitas voluntatum. Si enim, ut l. c. addit S. Thomas, unius voluntas sit de aliquo faciendo secundum quamdam rationem universalem, et alterius voluntas sit de eodem non faciendo secundum quamdam rationem particularem, non est omnino contrarietas volitionum, (puta si index vult suspendi latronem propter bonum publicum, et aliquis eius consanguineus nolit eum suspendi propter amorem privatum). Non est, inquam, contrarietas, nisi forte in tantum se extendat voluntas hominis privati, ut bonum publicum velit impedire ut conservetur bonum privatum; tunc enim circa idem attenditur oppositio voluntatum. Christus autem secundum voluntatem divinam, et etiam secundum voluntatem rationis, volebat impleri passionem propter finem salutis humanae. Voluntate autem ut natura, nolebat passionem absolute consideratam; sed et per hanc naturalis voluntatis repugnantiam nullo modo impediabatur aut retardabatur voluntas ut ratio, sicut aperte monstrat textus evangelicus. Patet igitur quomodo, non obstante diversitate in volito, contrarietas non

(¹) Cf. Damasc. 1. S de fide orthod. c. 18.

Nota in fine, quod cum de Christo agitur, non oportet uti dictione voluntatis *indtliberatae*. Ratio est quia sumi solet haec vox sensu privativo, ad designandum actum qui cum debuisset regi per rationem, praevenit tamen indicium rationis, eique opponitur: quod in Christo non est ullatenus admittendum. Magis itaque utendum nomine voluntatis *ut natura*, quo significatur motus appetitus secundum quod naturaliter inclinatur ad bonum sibi conveniens, eiusque privationi sic nude in se consideratae naturaliter etiam ac necessario repugnat.

THESIS XXIX.

Art. 4).

Cum eo ordine quo humana voluntas sub divina infallibiliter continebatur, optime stat libertas arbitrii. Quin imo, si solum consideraretur speciale divinitatis regimen in voluntatem assumptam, nequidem libertas contrarietatis censenda foret fuisse intrinsece ablata. Sed quia ex alio titulo auferebatur, id est, ex beatitudine animae, simpliciter dicendum est nullam fuisse in Christo libertatem a necessitate, respectu eorum quae per divinam legem vel iuebantur vel prohibebantur.

Ratio prioris assertionis est, quia habet divina voluntas potestatem inclinandi certo et infrustrabiliter humanum cor quocumque sibi placuerit, salva interim libertate et seclusa omni physica praedeterminatione ad unum. Quapropter recte notat Suarez, de Incarn. Disp. 37, Sect. 3, infallibilem conformitatem voluntatis humanae ad divinam optime conciliari in Christo cum libero arbitrio, «supposita infinita praescientia divini intellectus, «qua de omnibus creatis voluntatibus cognoscit non solum quid «possint operari, aut quid de facto operaturae sint, sed etiam «quid essent facturae in omnibus eventis et opportunitatibus, si «hoc vel illo modo excitarentur ad operandum. Hac enim scientia *supposita, facile intelligitur posse Deum aliquam voluntatem «semper ita regere et excitare, ut infallibiliter consentiat, quamvis

« libere, quia potest illam motionem et operandi occasionem illi
 « praestare cum qua infallibiliter praescivit esse operaturam. Et
 « ita intelligendum est factum esse cum voluntate Christi, cuius
 « singularem curam et regimen divina persona assumpsit, quando
 « illam sibi secundum hypostasim univit ». Nam, *sicut in homine*
puro corpus movetur ab anima, et appetitus sensitivus a rationali,
ita in Domino Iesu Christo humana natura movebatur et regebatur
a divina, ut S. Thomas docet in quaestione sequenti art. i in
 corp. Caeterum ea quae hic dicta sunt, non sunt nisi quaedam
 particulares applicationes doctrinae quae in aliis theologiae locis
 demonstrata supponitur, scilicet in materia de gratia efficaci et
 de scientia Dei; ideoque in praesenti non indigent ampliori de-
 terminatione.

Nunc, quod secundo loco propositum est, ulterius conside-
 rare oportet, nequidem potuisse auferri per supradictum regi-
 men divinitatis indifferentiam activam quoniam ex sese habet vo-
 luntas humana, etiam ad contraria, id est, tam ad bonum quam
 ad malum. Etenim regimen huiusmodi non tollit potentiam po-
 nendi actum peccaminosum, quantum est ex proprio operandi
 modo voluntatis, sed solum ponit motiones efficaces: efficaces,
 inquam, non ab intrinseco, nec quasi physice praedeterminantes,
 sed quae per scientiam conditionatorum tales praenoscentur.
 Hinc, si in Domino Iesu Christo nihil aliud attenderetur quam
 convenientia naturae humanae cum divina in uno Verbi suppo-
 sito, ipse Christus se habuisset in modo operandi et servandi
 praecepta sicut confirmati in gratia, qui licet, infallibiliter, libere
 tamen et meritorie praecepta servant. Nec alia deberet disparitas
 agnosci, praeter illam quam assignat Suarez, de Incarn. Disp. 37,
 Sect. 3 dicens: « Non est (omnino) simile de Christo et aliis con-
 « firmatis. Illi enim ab extrinseco habent hanc gratiam, et abso-
 « lute loquendo possunt illa carere; et ideo absolute semper sunt
 « peccabiles, quamquam in sensu composito, id est, supposita
 « tali gratia non possint peccare, quia non possunt componere
 « peccatum cum illa gratia seu providentia Dei. Christus vero
 < absolute dictus habet illud infallibile regimen quasi connatu-
 re raie et ab intrinseco (si suppositum consideres), et nullo modo

¶ potest illo carere, et ideo in ipso nomine Christi includitur «sensus compositus, et ideo simpliciter est impeccabilis». Haec sola, inquam, disparitas deberet agnosci, nisi aliquid aliud fuisset in Christo, penitus auferens *libertatem contrarietatis*. Quod si quis recte consideret, videbit non amplius veram esse conclusionem quam l. c. addit Suarez, ponens *Christum libere perfecisse actum quo implebat praeceptum, quia ita illum faciebat, ut per facultatem profriam suae voluntatis quae intrinsece impedita non erat, posset illum non facere*.

Et re quidem vera, impeccabilitas Christi non in sola unione hypostatica, et regimine illo divinitatis quod humanae voluntati ex consequenti debebatur, causam habebat. Verum oriebatur etiam ex conditione comprehensoris, cuius voluntas est physice determinata ad amorem divini boni, ac per consequens, physice incapax ponendi quemlibet actum huic amoris repugnantem. Voluntas enim videntis Deum, ex necessitate amat quidquid amat sub ordine ad Deum, sicut voluntas non videntis Dei essentiam, ex necessitate amat quidquid amat sub communi ratione boni quam novit. Et ratio est, quia voluntas necessitatur ad bonum, nullamque potentiam habet ad volendum malum sub ratione mali. Sed dum bonum imparticipatum ac per essentiam tale nondum clare in seipso apparuit, consequens est ut in diversis et deficientibus participationibus eius, etiam per aversionem a vero ultimo fine, quaeri possit. Cum autem clare apparuit, immobiliter figit voluntatem. Sicut ergo se habet bonum in communi ad voluntatem viatoris, ita se habet summum bonum quod Deus est, ad voluntatem comprehensoris: quatenus, sicut physice impossibile est ut voluntas viatoris aliquid velit praeter rationem boni in genere, ita physice impossibile est ut voluntas comprehensoris velit aliquid non referibile, et a fortiori oppositum summo bono quod possidet, et in quo finaliter super omnia requiescit. Quare, posito praecepto, comprehensor necessitatur ad obiectum praecepti prout et quatenus praeceptum est: aufertur enim ab opposito ratio referibilitatis ad Deum, imo si de gravi praecepto agitur, ponitur ratio contrarietatis. Nec valet si dicas quod praeter scientiam beatam qua fruebatur Deo, habebat Christus scientiam

tum infusam tum acquisitam, quae non est propria comprehensoris in quantum huiusmodi, et libertatem contrarietatis non tollit. Hoc enim nihil est, nam profecto, homo uno solo vinculo ligatus non ideo dici potest expeditus, quia duobus vel tribus non impeditur; quippe sufficit vinculum unum si semper actu ligat. Atqui scientia beata semper in actu est, et semper nécessitât voluntatem ad amorem divini boni cum quo nullum peccatum potest componi (1).

Caeterum libertas contrarietatis, nedum sit de ratione libertatis in quantum huiusmodi, pertinet potius ad defectum eius. Quapropter nihil restaret hic addendum circa liberum arbitrium in Christo, nisi quaestionem molestissimam crearent ea quae de morte crucis ad humani generis redemptionem in evangelio leguntur. Necesse est enim dicere Christum fuisse liberum libertate indifferentiae, non solum generatim, sed etiam determinate quantum ad sui ipsius oblationem in passione sua. Alias non

(*) Unde facile solvuntur rationes eorum qui putant libertatem Christi remanere sub praecepto integram, etiam circa obiectum praecepti.

1. *Praeceptum non aufert libertatem, sed magis supponit eam.* — Respondeo : Non aufert libertatem absolute, conc. Respectu rei praeceptae, subdist. Per se et ratione sui, iterum conc. Per accidens, et ratione physicae impossibilitatis in qua versatur voluntas videntis Deum, declinandi unquam ab ordine veri ultimi finis, neg. Et ratio constat ex dictis.

2. *Eatenus praeceptum abstulisset a Christo libertatem, quatenus visio beata influxisset in positionem actus. Atqui non potuit influere, quia cum praecepta imponantur viatoribus in quantum viatores sunt, eorum adimpletio in Christo regulari debuit per scientiam quae viatori propria erat, non per scientiam beatam quae est propria comprehensoris.* — Respondeo : Eatenus praeceptum abstulisset libertatem, quatenus visio beata in positionem actus praecepti influxisset, vel directe vel indirecte, conc. Solum directe, neg. Atqui necessario influxisset, saltem indirecte, auferendo simpliciter ab anima Christi intrinsecam potestatem volendi omissionem eius quod praecepto iuebatur.

3. *Ioan. EI7-/o, commendat Christus discipulis suis ut sua praecepta servant, sicut et ipse servavit praecepta Patris. Sed nos libere servamus praecepta. Ergo et Christus.* — Respondeo : Dist. mai. Et praeceptum dicitur univoce in utroque comparisonis membro, neg. mai. Dicitur

fuisset meritoria nec satisfactoria mors ipsius, cum ad merendum et satisfaciendum requiratur libertas a necessitate, ut habetur de fide certum ex condemnatione tertiae propositionis Iansenii. Nunc autem legitur Christus accepisse a Patre mandatum moriendi pro hominibus, iuxta illud Iohannis XIV-31: «Ut cognoscat mundus « quia diligo Patrem, et *sicut mandatum dedit mihi Pater*, sic « facio, surgite, eamus hinc ». Si autem mandatum habuit moriendi in cruce, ergo non potuisset sine peccato calicem passionis respuere, et si non potuisset sine peccato crucem abnuere, sequitur non fuisse liberam in ipso acceptionem crucis: quandoquidem nulla fuit in eo libertas a necessitate, respectu eorum quae sine peccato vel poni vel omitti non poterant. Ad huiusmodi ergo difficultatis solutionem sequens statuitur propositio (!).

analogice, attenta diversitate conditionum, *conc.* Quippe praeceptum quandoque sensu latiori accipitur pro regula actionis in mente superioris existente, cui, etiam citra obligationis impositionem, honestum est ut voluntas inferior se conformet. Proponitur ergo quaedam *proportionum* aequalitas, quatenus nos debemus servare legem Christi, sicut ipse Christus libere adimplevit simplex beneplacitum Patris erga se; de qua acceptione praecepti dicitur in propositione sequenti.

(*) Nota hic bene, quomodo haec sola sit in praesenti residua difficultas. Non enim attendenda videtur illa quam movent *nonnulli*, ducta ex hoc quod actus humani non sunt meritorii nec satisfactorii nisi in quantum charitate formati et a charitate imperati. Porro, *aiunt*, charitatis actus in Christo erat necessarius, non liber. Ergo, ex hoc iam capite, et praecisione facta cuiusvis alius considerationis, sublata dicenda esset ab oblatione crucis ratio actus liberi, adeoque et meriti. Sed hoc revera nihil est. Cum enim dicitur imperium charitatis non fuisse liberum in Christo, nimis obvia est cum distinctione responsio: Quantum ad ea quorum opposita irreferibilia fuissent ad charitatis obiectum, quod est ultimus finis Deus super omnia diligendus et dilectus, *conc.* Quantum ad caetera quae, salvo in omnibus ordine ultimi finis, aut poni poterant aut omitti, utpote quae sub nulla cadebant obligatione praecepti, *neg.* Et confirmatur evidenter, quia secus, nulla remansisset Christo in quovis opere libertas; nulla quoque remaneret in sempiternum, beatis illis comprehensoribus, quorum actus omnes et singuli imperantur a charitate et formantur charitate semper ac necessario in actu. Quae cum satis per se manifesta videantur, una sola remanet quoad

t h e s i s XXX.

Ex praemissis consequitur quod cum vellet Deus absoluta voluntate beneplaciti redemptionem hominum per liberam satisfactionem in morte crucis, eo ipso dicendus est non imposuisse Christo praeceptum patiendi. Sed ipsum beneplacitum divinae voluntatis metaphorice dicitur in evangelio praeceptum sive mandatum, secundum quod apud nos homines praeceptum solet esse signum voluntatis in superiore existentis.

Haec doctrina non est communis inter theologos. Sunt enim plures qui agnoscunt in Christo verum ac proprie dictum praeceptum moriendi pro hominibus a Patre ei impositum, putantque posse adhuc cum hoc praecepto salvari libertatem in sacrificio crucis. Muniunt autem se, vel certe munire possunt sequentibus rationibus.

i. Praesto est diserta evangelii attestatio, ut supra (Iohannis XIV-31), necnon et auctoritas apostoli ab Hebr. X, 5-7: *Ingre-dient mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, corpzis autem aptasti mihi. Holocaustomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: ecce venio; in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam.* Citantur autem ista ex Psalmo XXXIX, ubi haec leguntur addita: «Deus meus, volui, et legem tuam in «medio cordis mei». Atqui lex a ligando dicta, utique importat praeceptum, cuius existentia ex iis etiam vel solis quae recitat apostolus, non obscure erui posset. *In capite*, inquit, *libri scriptum est de me.* Liber iste, liber est vitae in quo conscripti sunt quicumque ad vitam praedestinantur aeternam. Et quia electorum praedestinatio nihil aliud est quam ratio transmissionis ipsorum in beatitudinem coelestem per virtutem sanguinis et mortis Christi,

oblationem crucis examinanda quaestio: habueritne vel non, Christus Dominus veri nominis praeceptum a Patre acceptum «*dandi animam suam redemptionem pro multis*».

ideo in huius libri capite scripta dicitur voluntas seu decretum Dei circa mortem et passionem crucis. Sed hinc oriebatur in Christo obligatio de iure etiam mere naturali, dandi animam suam redemptionem pro multis. Tenetur enim unusquisque exponere, imo perdere vitam corporalem ad succurrendum proximo in extrema necessitate spirituali constituto, quando ei aliter provideri nequit. Sicut si in aliquo incendio esset aliquis infans non baptizatus cui nullus alius subvenit, teneor etiam cum periculo vitae, accurrere ad baptizandum. A pari ergo, imo multo magis, ut videtur, cum esset genus humanum in extrema necessitate spirituali constitutum, nec vellet Deus aliud pretium animarum acceptare praeter pretium sanguinis Christi, tenebatur Christus sese offerre in hostiam et sacrificium, ac per hoc, praecepto sin minus positivo, at certe naturali, ligatus fuisse dicendus est. Et confirmatur, quia Matth. XXVI-23. Petro dissuadenti mortem crucis respondit Christus : *Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum.* Sed nemo recte dicitur esse alicui in scandalum, nisi deterreat ab iis quae citra peccatum omitti non possunt. Ergo iterum, ad existentiam veri et proprie dicti praecepti reducimur.

2. Praeterea, regula generalis est quod verba Scripturae sunt proprio et naturali sensu accipienda, nisi quid in contrarium evidenter obstet. Porro, si quid obstaret quominus mandatum Patris (Ioan. XIV-31) pro vero ac proprio praecepto sumeretur, esset sola impossibilitas componendi simul libertatem a necessitate in humana voluntate Christi. Sed dantur varii conciliationis modi. Primus est iam supra insinuatus, dicentium adimpletionem praecepti non fuisse regulatam per scientiam beatam, per quam solam poterat auferri intrinseca potentia ad oppositum. Quod si non placet iste modus, assignantur duo alii. Alter, eorum qui ponunt praeceptum non determinasse circumstantias, puta tempus, diem, horam, genus passionis, aliaque huiusmodi circa quae liberum manebat Christo eligere utrumlibet. Alter est Lugonis dicentis quod etsi non fuerit Christus liber a necessitate in sensu composito praecepti, fuit tamen in libero eius arbitrio potestas auferendi sensum compositum im-

petrando a Patre dispensationem, iuxta illud Matth. XXVI-53 : *An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum?*

3. Praeterea, si praeceptum metaphorice accipitur, oportebit etiam metaphorice interpretari obedientiam Christi, cum obedientia respiciat praeceptum. Obedientiam autem Christi metaphorice dici, omnino est incredibile, cum Rom. V-19, opponatur inobedientiae Adae, et Philipp. II, 8-10, assignetur ut propria causa exaltationis qua ei datum est nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, terrestrium, coelestium, et infernorum.

4. Denique, etiamsi loca ad praeceptum spectantia metaphorice interpretemur, semper tamen manebit absoluta voluntas Patris, quam ipse Christus in horto testatur dicens: *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Sicut autem non potuit esse ut Christus infringeret praeceptum, ita fuit pariter impossibile ut voluntatem divinam, quocumque tandem modo acceptam, non adimpleret, aut imperfectionem quamlibet in se admitteret. Quapropter, metaphorica illa praecepti acceptio inconvenienter recedit ab obvio sensu Scripturae, nec aliunde idonea est ad solutionem difficultatis propter quam fuit inventa.

Sed contra, manet argumentum in superiori propositione factum, quo invincibiliter demonstratur nullam relinqui animae beatae libertatem circa ea quae ratione praecepti vel naturalis vel positivi, citra aversionem a summo bono omitti nequeunt. Ergo, stante praecepto subeundi mortem, necessitatus fuisset Christus ad hoc ipsum, ac per consequens tolleretur meritum et satisfactio crucis. Restat itaque ut praeceptum omnino amoveatur, iuxta illud Chrysostomi, Homil. 28 in epist. ad Hebr. n. 2: «Licebat ei nihil pati si voluisset... Erat ergo ei promptum, «si voluisset, non venire ad crucem». Quibus similia habent Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Cyrillus, aliique citati apud Petavium, de Inc. l. 9, c. 8, n. 7 et seqq. (x).

(*) Sunt qui afferunt textum Pauli Heb. XII-2, quasi esset sensus quod electioni Christi subiacebat tam via gaudii quam via crucis, et hoc modo videntur intellexisse Chrysostomus et qui ipsum sequi solent.

Nunc autem, qualiter secluso praecepto, adhuc verificentur quaecumque in Scriptura de redemptione dicuntur, ex sequentibus principiis videtur posse explicari: — Primo, potest Deus *absoluta voluntate beneplaciti* velle aliquid a creatura fieri, quin illud praecipiat. Vice versa, potest aliquid praecipere, quin voluntate beneplaciti velit illud fieri, sicut patet in praecepto Abrahae dato de immolando filio. — Secundo, praeceptum dicitur a theologis *voluntas signi* (*) et per se non arguit nisi solam voluntatem beneplaciti qua Deus vult creaturam esse debitricem eius quod praecipit, sive divina voluntas velit etiam evenire id quod est praecepti obiectum, sive non. — Tertio, voluntas beneplaciti seipsam destruere non potest, ac per consequens fieri nequit ut pro obiecto habeat ea quae sese invicem excludunt. — Quarto, absoluta voluntate beneplaciti volebat Deus redemptionem generis humani, per *satisfactoriam mortem* Christi in cruce, ut testimonia Scripturae probant. Quare divino beneplacito suberat, non solum quod Christus pateretur, sed etiam quod hoc modo pateretur, scilicet satisfactorie, adeo cum libertate tum a coactione tum a necessitate. — Hinc quinto, non debuit praedicta voluntas transire in praeceptum constituens Christum debitorem crucis. Sic enim fuisset ipse Christus, etsi non coactus, at certe physice necessitatus ad sese offerendum, ut supra probatum est, et ideo assignaretur pro obiecto voluntatis in Deo coexistentia contradictoriorum, quod repugnat. — Quapropter sexto, oportet ponere voluntatem beneplaciti circa mortem crucis, et ex hoc ipso excludere voluntatem obligandi Christum ad huiusmodi immolationem, sicut iuxta omnes excludi debet voluntas determinandi

Verum difficillimum esset ostendere hunc esse genuinum sensum huius sententiae, quia id potius significari videtur: *Qui, proposita sibi gloria tamquam fructu dolorum crucis, sustinuit crucem et confusionem contempsit*. Quippe, sensus iste multo melius quadrat cum contextu, ubi exemplo Christi animantur Hebraei ad persistendum in sufferendis tribulationibus intuitu gloriae caelestis. Manet tamen auctoritas interpretum qui nullum praeceptum in Christo quoad mortem crucis agnoverunt. Quibus adde Anselmum, Médit. XI de Redempt.

(*) Cf. S. Thom. i, q. 19, art. 11-12, et de Verit. q. 23, a. 3.

ludaeos ad occisionem Christi. — Sed septimo, Deus in sua praescientia disposuit ac decrevit ordinem illum in quo cognovit, et ludaeos ex propria malitia occisuros Christum, et Christum *per conformitatem ad divinum beneplacitum* amplexurum crucem. Atque hoc modo passioni Dominicae quae infallibiliter futura erat, praeparatae sunt causae contingentes et ad utrumlibet se habentes, secluso scilicet praecepto voluntatem comprehensoris omnino nécessitante (1).

Recte tamen in Scriptura beneplacitum Patris dicitur *mandatum, lex*, aut si quid aliud huiusmodi, quia inter homines praeceptum est signum voluntatis superioris. Atqui communis usus habet ut metaphorice accipiatur signum pro re cuius solet esse signum, et vice versa. Sicut ergo apud theologos praeceptum nominatur voluntas Dei, scilicet voluntas *signi*, ita hic ex inverso, absoluta Dei voluntas nominatur praeceptum, et non est magis impropria locutio in secundo casu quam in primo.

Ad ium ergo dicendum, quod ex Scripturae auctoritate, existentia praecepti demonstrari nullo modo potest. Nec valet argumentum quo ostendebatur Christus *naturali praecepto charitatis* obligatus ad succurrendum generi humano. In tantum enim purus homo tenetur facere iacturam propriae vitae, ut succurrat proximo in extrema necessitate spirituali constituto, in quantum vita corporalis spirituali bono animae comparata, longe minoris pretii esse invenitur. Sed ratio haec non valet pro Christo, quia vita Hominis-Dei maioris est appretiabilitatis quam sit bonum spirituale totius etiam humani generis. Atqui non potest esse quod naturale praeceptum charitatis proximi obliget unquam ad dandum maius pro minori, imo vero nec aequale pro aequali. Ideoque Christus, secluso *positivo* praecepto Patris, nulla potuit

(*) Ubi vides explicationem istam valde differre ab ea quam proponit Card. Franzelin, de incarn. thes. 44. Quae non modo reiicit praeceptum proprie dictum, sed nequidem agnoscit in Deo voluntatem absolutam antecedentem circa modum redemptionis per passionem crucis. * Voluntas Patris, inquit, quatenus antecedit liberam Christi «electionem ad ponendam animam suam, intelligi debet divinum beneplacitum humanae voluntati Redemptoris propositum ita, ut etiam

teneri obligatione subeundi crucem, sed ex puro suo liberali erga nos amore dixit: *Filius hominis venit non ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis*. Ad confirmationem vero additam facilis responsio est. Si enim oporteret stricto sensu hic sumere scandalum, sequeretur primo Christum fuisse peccabilem. quia scandalum proprie non cadit nisi in eos qui sunt spirituali ruinae obnoxii. Sequeretur etiam Petrum pec-

< alius redemptionis modus Patri foret acceptus... Consequenter deinde < ad praevisam Christi liberam electionem transiit divina voluntas antecedens conditionata in voluntatem consequentem absolutam, ut Christus hoc modo a se electo genus humanum redimeret». Sed contra hoc est, quod secundum Scripturas, non ideo absolute voluit Pater Christum mori in cruce, quia elegit Christus crucem, sed e converso, ideo Christus crucem elegit, quia voluit Pater ut mortem crucis obiret. Haec enim est voluntas Patris, et quidem antecedens et absoluta, quam invenit Christus scriptam *in capite libri*: cui etiam a primo instanti sese conformavit, *ingrediens mundum*, ut apostolus ait. Haec est voluntas non admittendi ullum pretium pro peccato, praeter pretium sanguinis, quam Paulus explicat in tota continenter ad Hebraeos epistola. Haec voluntas de qua quotidie in missa: D. I. C. qui ex voluntate Patris, coopérante Spiritu Sancto, per mortem tuam mundum vivificasti. Quid plura? Haec est voluntas absoluta de qua Christus ipsemet in horto: *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Nam si absoluta voluntas Patris circa passionem crucis fuisset consequens praevisam determinationem voluntatis humanae, non ea diceret, quibus aperte significat se regulam accipere a divina voluntate, utique antecedente suam. Alioqui, *quomodo non mea, sed tua voluntas fiat, si tua non est nisi consequenter ad meam?* Omnino ergo retinenda voluntas divina antecedens: quae quidem erat infallibiliter implenda propter praeparatas motiones praevisas efficaces, et simul libere libertate a necessitate, propter carentiam seu absentiam praecepti. In absentia enim praecepti utrumque manebat referibile ad ultimum charitatis finem, et velle obire mortem crucis, et velle non obire: primum quidem, quia placebat Patri ut Christus pateretur; alterum vero, quia simul placebat ut posset, si vellet, recusare crucem, plena in hoc libertate gaudens. Non ergo dicendum est quod eligere non pati, idem fuisset pro Christo ac velle ut voluntas Dei absoluta non impleretur. Hoc enim verum non est. Sed fuisset eligere id quod secundum beneplacitum absolutae voluntatis erat eligibile Christo, tametsi de facto certissime non eligendum, propter infallibile regimen divinitatis in voluntatem assumptam de quo supra.

casce dicendo: *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc*, cum tamen constet ipsum fuisse motum quodam affectu pietatis erga Christum. Ergo, «scandalum large ponitur ibi pro quolibet impedito, ... Dominus Petro dixit: *Scandalum mihi es*, quia nitebatur eius propositum impedire circa passionem subeundam». Ita S. Thomas, 2-2, q. 43, a. 5.

Ad 2um dicendum quod nullus ex assignatis conciliationis modis satisfacit. — Primo non satisfacit solutio eorum qui dicunt quod cum Christus fuerit simul viator et comprehensor, unicuique virium permittebatur id agere et pati quod proprium erat, quin bonum vel nocumentum unius potentiae redundaret in aliam: quasi hinc sequeretur, stare potuisse libertatem circa praeceptum aut implendum, aut non implendum, cum necessario amore quo voluntas ferebatur in divinum bonum intuitive visum. Evidens enim est quod negatio huius redundantiae non potuit facere ut impossibilia simul essent in eodem subiecto, puta, *necessarius amor Dei super omnia semper in actu*, cum expedita facultate avertendi se a Deo per conversionem ad creaturam ut ad ultimum finem. Unde ostensum est supra, non fuisse sibi invicem contraria ea quae in Christo viatore simul et comprehensore coexistebant, ut gaudium, tristitia, aliaque eiusmodi. Nunc autem necessitari ad inhaerendum Deo, et esse expeditum ad avertendum se a Deo per transgressionem praecepti, sese invicem in eadem voluntate manifestissime excludunt. — Nec etiam satisfacit solutio altera, ponens praeceptum non determinasse circumstantias. Tum quia omnia documenta quibus adversarii sese muniunt pro exsistentia praecepti, circumstantias etiam respicere videntur, et maxime circumstantiam crucis. Tum praesertim, quia ex hac solutione statim sequeretur oblationem Christi *quoad substantiam* nec satisfactoriam fuisse nec meritoriam; itemque, non fuisse nobis salutarem *obedientiam eius* in quantum huiusmodi, sed illud solum quod in passione pertulit praeter voluntatem Patris. — Tandem, iisdem inconvenientibus gravatur solutio tertia, quae si vera esset, non meruisset Christus patiendo, sed potius non petendo dispensationem. Cuius etiam dispensationis petendae nulla fuisset causa rationabilis, cum supponatur prae-

ceptum impositum, non communitati, sed uni Christo, ab eo cuius aequissima voluntas non potest imponere alicui id quod ei conveniens non est (1).

Ad 3um dicendum quod non sequitur ex dictis, metaphorice esse accipiendam obedientiam Christi, quia obedientiae propria laus consistit in conformando se voluntati superioris. Scilicet formale eius obiectum est specialis honestas relucens in hoc, quod voluntas inferior regulam suae actionis accipiat a voluntate eius cui est subdita, *sive praecipiat ille, sive non*. Hinc S. Thomas, 2-2, q. 104, a. 5 ad 3um, dicit: «(Religiosi) quantum ad « illa sola obedire tenentur, quae possunt ad regularem conversationem pertinere, et haec est obedientia sufficiens ad salutem, f Si autem etiam in aliis obedire voluerint, hoc pertinebit ad « cumulum perfectionis... Sic ergo triplex obedientia distinguitur : « una sufficiens ad salutem, quae scilicet obedit in his ad quae « obligatur ; alia perfecta, quae obedit in omnibus licitis ; alia « indiscreta, quae etiam in illicitis obedit ».

Ad 4^om denique dicendum, quod impossibile quidem fuit ut Christus non adimpleret beneplacitum Patris, aut a regula summae perfectionis quocumque modo declinaret ; non tamen eodem modo quo impossibile fuit ut praeceptum obligans infringeret. Humana enim eius voluntas intrinsece necessitabatur ad non peccandum sive mortaliter sive venialiter, ratione beatitudinis qua fruebatur. Sed quod infallibili conformitate conformaretur voluntati divinae, et ad perfectiora semper se extenderet, etiam in iis quorum opposita nec substantiae nec fervori caritatis repugnant, utpote nec contra nec praeter ordinem ultimi finis existentia : hoc non proveniebat ex aliquo principio ipsi voluntati intrinseco, per quod determinabatur ad unum, sed solum ex speciali regimine divinitatis non auferente vel limitante libertatem, ut satis explicatum est in thesi praecedenti.

Tandem nota, non esse specialem difficultatem quoad conciliationem libertatis in Christo cum cognitione futurorum in genere, et suorum propriorum actuum in specie. Nam illos suos

(') Cf. S. Thom. 1-2, q. 97, a. 4.

DE UNITATE IN CHRISTO QUANTUM AD VOLUNTATEM

futuros actus cognoscebat ut dependentes a suo arbitrio ; unde si scientia abstulisset libertatem, destruxisset seipsam destruendo suum obiectum, quod est impossibile. Ergo concomitanter se habebant exercitium libertatis, et cognitio universorum. Imo, hos suos futuros actus Christus attingebat *ut praesentes* in speculo divinae aeternitatis. Ex qua quidem cognitione nullam aliam in eis necessitatem apprehendebat, praeter necessitatem qua necesse est ut quidquid est, dum est, sit

QUAEST. XIX.

DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO
QUANTUM AD OPERATIONEM.

Postquam dictum est de voluntate et actu voluntatis in particulari, restat inquirendum de unitate operationis generatim, et de modo huius unitatis.

THESIS XXXI.

(Art. 1-2).

Sicut duas voluntates, ita duas operationes secundum totidem operatrices naturas oportet in Christo confiteri. Sed quia «agit utraque forma cum alterius communione quod «proprium est », dum divinitas regit operationem humanitatis, eaque utitur, ac humana vicissim operatio specialem ex divinitate unita sortitur efficaciam, recte Sancti Patres, ad exprimendam hanc ordinis unitatem, operationem in Christo theandricam seu deivirilem praedicaverunt.

i. Videtur tamen dicendum quod in Christo non sunt duae operationes. Si enim operationes ponerent in numerum, hoc esset quia operatio divinitatis distinguitur ab operatione naturae humanae. Sed in humana natura sunt operationes multae. Ergo nullo(*)

(*) Vide ea quae in simili docet S. Thomas, Quodl. ii, a. 3 ; de Verit. Q. 2, a. 12, etc.

modo dici debet, operationes in Christo esse determinate *duas*.

2. Praterea, una eademque est operatio instrumenti et principalis agentis. Sed humanitas coniungitur cum divinitate ut instrumentum eius. Ergo una tantum est in Christo operatio humanitatis et divinitatis.

3. Praeterea, operari sequitur esse. Sed in Christo unum est esse propter unitatem hypostasis. Ergo etiam unum operari.

4. Denique, propria operatio Verbi incarnati ea est quae a Patribus *theandrica* vocatur. Atqui operatio theandrica non plures operationes signat, sed unam. Ergo Verbum incarnatum qua tale unam habet operationem, non duas.

Sed contra est definitio sextae Synodi (x): «Undique igitur
« inconfusum atque indivisum conservantes, brevi voce cuncta
« proferimus : Unum Sanctae Trinitatis, et post incarnationem
« Dominum nostrum Iesum Christum verum Deum esse credentes,
« asserimus duas eius esse naturas in una eius radiantes subsi-
« stentia in qua tam miracula quamque passiones veraciter de-
« monstravit, ob naturalem differentiam in eadem una subsistentia
« cognoscendam, *dum cum alterius communione utraque natura*
« *indivise et inconfuse propria operaretur.* Iuxta quam rationem
« et duas naturales operationes confitemur ad salutem humani
« generis convenienter in eo concurrentes ».

Ad huius autem dogmatis expositionem, primum omnium animadvertendum est quod in praesenti sermo est de operationis unitate vel pluritate, secundum pluralitatem vel unitatem *principii activi propria virtute agentis*, ut recte notat Caietanus in commentario : ita quod unius operationis appellatione nunc veniant omnes operationes, quae sunt ab uno tantum activo principio ex virtute ei propria, nomine autem plurium operationum, illae quae a pluribus. Perinde ergo est quaerere an divinitatis et humanitatis in Christo sit una tantum operatio, ac si quaeretur an sit in ipso unum tantum principium operandi. Unde S. Thomas, art. 2 in corp, dicit : « Iudicantes de unitate operationis, solum ex parte operativi principii. *Sic enim nunc quae-*

(*) *Enchirid.* n. 23S.

« *ritur de unitate vel pluralitate operationum in Christo* ». Et quaestio hoc modo proposita facilem habet solutionem. Quia enim in Verbo incarnato sunt duae naturae, et non privatur humanitas (quae est integra atque perfecta} sua activitate propria, constat duas omnino operationes in ipso esse agnoscendas, iuxta praecitatam definitionem Concilii VI.

At vero, cum ambae illae operationes ad idem suppositum pertineant, necessarium etiam est ut secundum celebrem S. Leonis formulam, inter sese coordinentur. Porro ea quam Patres agnoscunt utriusque naturae *communio in operando*, triplici potissimum modo debet considerari. Primo quidem in ordine perfectionis moralis, in quantum operatio humanitatis per divinitatem ita regebatur, ut esset semper ordinatissima, et omnibus numeris absolutum exemplar prae se ferret, iuxta illud Ioan. XIII-15 : *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego Jeci, ita et vos faciatis*. Quocirca Damascenus l. 3 de fide orth. c. 19, post Dionysium et Maximum martyrem praedicat «novum illud et arcanum « modum quo naturales Christi actiones se explicant,... humanum « item vitae genus novum et admirabile, inque rerum natura incognitum » (x). Et supra, c. 15, ait: «In Christo utraque natura « cum alterius communione operatur, Verbo nimirum quae Verbi(*)

(*) Nonne vere novum et in rerum natura incognitum illud vitae genus fuit, quo palam potuit Christus sese asserere absolute sanctum, prorsus absque delicto ? Sane vero, in humanae sanctitatis fundamento est confessio peccati, aut certe peccabilitatis. Quare Pharisaeus ille qui in templo dicebat : Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut caeteri homines, raptores, iniusti, adulteri, etc., in omnium conscientia condemnatur. Christus autem qui humilem publicani laudavit confessionem, nusquam sibimetipsi pectus percutit. Et alios quidem sic orare docet: «Vos autem, inquit, sic orabitis..., dimitte nobis debita nostra». Ipse vero nusquam sic orat. Quin imo provocat adversarios dicens : « Quis «ex vobis arguet me de peccato?». Sed et *ei soli non vertitur ad insipientiam*, eo quod totius vitae tenor eum ostendebat qui esset sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior caelis factus. Hoc itaque *est vitae genus novum et admirabile, inque rerum natura incognitum, causam sui habens in communione formae Dei cum forma servi in operando*, de qua S. Leo: «Agit utraque forma cum alterius «communione id quod proprium est».

<sunt cum auctoritate et potentia deitatis efficiente ; humanitate
 * autem quae sunt humanitatis exsequente, ad Verbi sibi uniti,
 «cuius etiam propria facta est, arbitrium». Praeterea secundo
 consideratur haec communio in ordine efficaciae ad extra, in
 quantum divinitas humanitate utebatur tamquam instrumento ad
 operationem miraculorum et eorum quae supra naturam erant :
 « At caro vicissim cum operante Verbi divinitate communicabat,
 « quia per corpus veluti per instrumentum quoddam, divinas
 « actiones efficiebat · *f*). Tertio demum est attendenda communio
 divinitatis cum operante humanitate in ordine satisfactionis et
 meriti apud Deum, quatenus Verbi divinitas, non quidem agendo,
 sed formaliter sustentando humanitatem tamquam eius hypo-
 stasis, eo ipso praestabat ut actiones meritoriae et satisfactoriae
 a sola humanitate elicitaе, essent actiones suppositi divini, ac
 per hoc, infinitam quamdam aestimabilitatem ac dignitatem in-
 volverent in genere satisfactionis et meriti. Unde iterum Dama-
 scenus c. 15 : « Nam et patienti carni coniuncta erat divinitas
 < impassibilis perseverans, passionesque salutare reddens et
 « perficiens». Et infra, c. 19 : «Quare divina natura eo nomine
 < cum carne operante communicat, quod carnis actio prorsus sa-
 < lutifera sit ».

Ex his igitur recte concludes, *operationem theandricam* ac-
 cipi pro operatione, quae *cum sit a supposito divinae simul et*
humanae naturae, per alterutram naturam cum alterius commu-
nione secundum aliquem e tribus supradictis modis, *perficitur*.
 Nunc autem, quia nulla fuit humana Christi operatio in qua non
 communicaverit divinitas, dum e contra humanitas in iis solis
 operationibus divinitatis communicavit, quae dispensationem in-
 carnationis et redemptionem spectant, sequitur omnem humanam
 operationem in Christo fuisse theandricam ; non tamen vice versa,
 omnem divinitatis operationem. Unde Rusticus diaconus citatus
 a Petavio de Inc. 1. 18, c. 12, n. 14, dicit: «Anima nullatenus
 « foris a corpore suo habet operationis principium. Deus autem
 « Verbum et in humanitate existens, in coelo et ubique con-

(.) Damasc. 1. c. c. 19.

«suetas operationes implevit, licet quasdam et inaestimabiles, «etiam per corpus. Quid enim differebat ad operationes eius < quae sunt ab initio, utrum non haberet an haberet humani- «tatem, dum per humanitatem non plueret, non tonaret, non «astra moveret, et nihil per eam amplius sit operatus, nisi sola «quae noviter propter nostram sunt facta salvationem, pro qua «et inhumanatus est».

Ad 1um ergo dicendum, quod multae operationes humanae considerantur hic ut operatio una. Nunc enim operationis pluralitatem non attendimus secundum numericam multiplicationem actuum, nec etiam secundum diversitatem specificam quam recipiunt ab obiectis, imo nec secundum solam distinctionem potentiarum, sed pure et simpliciter secundum unitatem vel pluralitatem principii moventis virtute propria, ut dictum est supra. Constat autem quod actuum humanorum *prout humani sunt*, unum est principium movens virtute propria, scilicet ratio, in qua per modum unius accipitur intellectus et voluntas. Si enim ambulare, manducare, scribere, actus humani sunt, hoc non provenit ex virtute propria potentiae locomotivae vel vegetativae, etc., sed ex sola virtute propria rationis quae movet inferiores vires, eisque imperat. Quare ambulatio non ponit in numerum cum operatione rationis *secundum praesentem considerationem*, et idem dicendum de aliis. Equidem verum est quod in nobis, praeter *operationem humanam*, attenduntur et *operatiojies hominis*. «Sed in homine «lesu Christo nullus erat motus sensitivae partis qui non esset «ordinatus a ratione. Ipsae etiam operationes naturales et corporales aliquantulum ad eius voluntatem pertinebant, in quantum «voluntatis eius erat ut caro eius ageret et pateretur quae sunt «sibi propria.. Et ideo, multo magis est una operatio (humanitatis) in Christo, quam in quocumque alio homine » (1). Recte igitur in Verbo incarnato praedicantur operationes *duae*.

Ad 2um dicendum, quod operatio principalis agentis et operatio instrumenti in quantum huiusmodi, una quidem est operatio prout nunc de operationis unitate vel pluralitate loquimur,

(«) S. Thom, hic., a. 2 in corp.

ut constat ex praemissis. Verum, praeter operationem instrumentaient qua talem, semper considerari debet illud quod instrumentum confert de suo ut causa principalis : idque potissimum, si sermo sit de instrumento rationali et libero, quod ita movetur ut etiam se moveat. Non ergo sequitur unam esse operationem in Christo, quia nusquam fuit destituta humanitas propria vi operatrice, praesertim secundum intellectum et voluntatem (*).

Ad 3um dicendum quod operari sequitur esse, in quantum prius est esse secundum aliquam naturam quam per eam operari; non autem in quantum unitas operationis exigitur ad unitatem suppositi sicut unitas essendi. Ratio est quia actus essendi se habet ut constitutivum hypostasis, imo ut ultimus terminus eius, et ideo, cum rei indivisio fundetur supra unitatem termini ultimo complentis et constituentis ipsam, patet quod personae unitas requirit unitatem ipsius esse substantialis. Sed operatio se habet ut quidam effectus personae secundum naturam in qua est, et quia multiplicitas effectuum non praeiudicat unitati causae, ideo operationum pluralitas non praeiudicat unitati personali. Quin imo necessario sequitur pluralitatem naturarum in quibus contingeret unum idemque suppositum subsistere, eo quod natura dicit radicale principium virtutis, cuius actualitas est operatio. Quare S. Thomas in III, D. 18, q. i, a. i, ad 3um : «Unitas

(*J Illud quoque accurate observandum, quod ubi dicitur humanitas assumpta instrumentum divinitatis, non oportet semper eandem instrumenti rationem cogitare, sed vel stricte vel large sumptam, pro subiecta materia et diversis operationum conditionibus. Sane vero, stricto et propriissimo sensu instrumentum fuit in operando miracula, at non in caeteris omnibus, non in exercendo virtutes, non in merendo, non in satisfaciendo. Nam operatio meritoria seu satisfactoria procedebat utique ab humanitate tamquam a causa principali, et solum ei accebat ex divinitate unita infinitus valor, per modum simplicis resultandae a dignitate suppositi. Ergo, si per instrumentum large intelligas id cuius operatio a superiori causa vel dirigitur, vel dignificatur, aut ei utcumque subordinatur, sic profecto humanitas Christi in omnibus fuit instrumentum divinitatis. Minime vero, si stricta sit vocabuli usurpatio, pro eo omni et solo quod movetur ad agendum aliquid ad quod non habet proportionatam virtutem vel naturae vel gratiae.

« rei consequitur esse suum ; unde eodem modo praedicatur de
 « re ens et unum quod convertitur cum ente. Non autem ex
 « actione sua habet res unitatem. Et ideo non potest esse, quod
 « sit suppositum unum, et *esse* eius non sit unum ; potest autem
 « esse quod sit suppositum unum, et actio eius non sit una*.

Ad 4um denique dicendum quod unitas quam signat operatio
 theandrica, illa est qua dicitur aliquid ordine unum, non vero
 unum simpliciter, ut declaratum est supra de voluntate. Hinc
 Damascenus, de fide orth. 1. 3, c. 19: «Nihil igitur aliud thean-
 « drica actio declarat, quam quod Deo facto viro, hoc est, incar-
 « nato, humana quaeque ipsius actio divina erat sive deificata,
 « nec divinae ipsius operationis expers. Rursumque divina ipsius
 « actio, humanae ipsius actionis exsors non erat, verum utra-
 « que una cum altera considerabatur. *Porro modus hic loqicendi*
 « περίφρασι *dicitur, quando quis duo quaedam una dictione com-*
 « *plectitur.* Quemadmodum enim igniti gladii incisam unam ustio-
 « nem atque inustam sectionem dicimus, et tamen sectionem
 « distinctam ab ustione esse, necnon alius aliusque naturae
 « asserimus, (ignis nempe ustionem ac ferri sectionem): ad
 « eundem modum theandricam unicam Christi actionem dicentes,
 « duas ambarum ipsius naturarum actiones intelligimus: divi-
 « nitatis videlicet ipsius divinam, humanitatis autem humanam
 « actionem ».

COROLLARIUM.

*Ad operationem theandricam maxime pertinet satisfactio qua
 Christus condigne satisfecit pro peccatis nostris, necnon et meritum
 quo generi humano meruit restitutionem gratiae.*

Ex dictis sequitur, operationem theandricam in triplici or-
 dine considerari: in ordine moralis perfectionis, in ordine immu-
 tationis rerum exteriorum, denique in ordine satisfactionis et
 meriti apud Deum. Primo modo, operatio theandrica exhibet
 summum illud ac supremum sanctitatis exemplar quod in Christo
 toti generi humano illuxit. Secundo modo, dicit illam miraculo-

rum operationem quam supra descripsit Chrysostomus, Homil. 12 in Ioan, circa finem. Tertio demum modo, dicit satisfactionem per quam sublatum est peccatum mundi, necnon et meritum quo homini lapso restituta est gratia.

Porro, si solum attenderemus splendorem qui nostrae mentis oculos percellit, duobus prioribus modis potissimae partes indubitanter essent attribuendae. Nam in his operatio theandrica sic est effectus incarnationis, ut sit etiam quoad nos maximum eius signum : signum dico faciens incarnationem evidenter credibilem et credendam, ut in tertia huius operis parte exponetur. Nunc autem in tantum dicimus Christi satisfactionem ac meritum ad operationem theandricam *maxime* pertinere, in quantum non potuisset esse *quocumque modo* nisi ab Homine-Deo. Dum contra, norma sanctitatis et miraculorum operatio quae in Christo fuit, non tam necessario nexu cum unione personali naturae creatae ad Deum connectitur.

Sane vero, potuisset Deus *de potentia absoluta* aliquem purum hominem tanta gratia honestare, eiusque actiones ita in omnibus regere et moderari, ut homo ille supra omnes particulares humanae naturae categorias emergens, fieret toti generi humano divinum quoddam virtutis exemplar, a cunctis et singulis imitabile, a nullo aequatum, ab omni sancto participatum, mensura sanctitatis se habente iuxta mensuram imitationis, sicut reipsa contigit in Christo. Potuisset etiam *de eadem potentia absoluta*, per eundem purum hominem tamquam per instrumentum separatum, operari tot et tanta quae per assumptam humanitatem de facto operatus est : puta suscitare mortuos, sanare infirmos, elementis mundi imperare, daemones expellere, et alia innumera patrare mirabilia quae leguntur in evangelio. Sed ad dignam satisfactionem pro peccato absolute requirebatur instrumentum coniunctum, quia omnino opus erat actione satisfactoria naturae creatae, cui infinitus valor accederet ratione unionis ad divinam hypostasim. Bene ergo dicitur satisfactio huiusmodi operatio theandrica per excellentiam.

Huic etiam accensetur meritum quo gratia generi humano restituta est. Nam etsi per se loquendo, de condigno merito gra-

tiae non sit eadem ratio, (quandoquidem nihil repugnat, Deum ordinare et acceptare opera purae creaturae ad merendum etiam aliis supernaturalem beatitudinem), tamen in ordine rerum a divina Sapientia praestituto, causa meritoria gratiae non potuit esse nisi Deus incarnatus. Primo quidem quia meritum a satisfactione dependebat, et per modum unius cum ea exigebatur. Secundo etiam, quia meritum purae creaturae, utpote meritum personae finitae, non potuisset adaequare gratiam prout toti naturae restituendam. Cum enim individua humana sint per se in infinitum multiplicabilia, requirebatur meritum quod nunquam posset exauriri, cuiusmodi non est nisi meritum Hominis-Dei. Hinc S. Thomas supra, q. i, a. 2 ad i"®: <Nec bonum alicuius « personae, vel etiam plurium, poterat per aequiparantiam, totius « naturae detrimentum compensare >.

Sic igitur ex praedictis habes quid sibi velint Doctores, cum de operatione theandrica loquentes, maxime insistunt in hoc quod actiones et passionες humanitatis Christi nobis *salutares* fuerunt. Caeterum, de ipsa operatione humana in quantum fuit meritoria tum ipsi Christo tum nobis omnibus, ut habetur in articulis 3 et 4 huius quaestionis, commodius disputabitur infra, Qq. 48-49, ubi de efficacia sacrificii crucis. Interim vero, sufficiet animadvertere duo.

Primo, operatio humana in Christo non fuit ei meritoria quoad beatitudinem essentialē, sed quoad sola beatitudinis accidentalē. Ita S. Thomas in art. 3. Et ratio est quia nemo ordinatur ad merendum id quod iam habet. — Dicet tamen aliquis: Cum beatitudo possit pluribus titulis haberi, puta titulo haereditatis et titulo praemii, nihil prohibebat quominus Christus mereretur beatitudinem essentialē, licet vel ab initio iure filiationis habitam. — Verum, etsi hic dicendi modus non possit forsitan evidenti argumento refelli, est tamen praeter dicta Sanctorum et universalem theologorum doctrinam. Et re quidem vera, satis intelligitur aliquid duplici titulo dari, *quando datur*; non autem intelligitur iterum dari quacumque ratione id quod iam semel immobiliter datum est. Sed quidquid non potest amplius dari, nec etiam potest merito acquiri, cum haec duo cor-

relativa sint. Hinc theologi inter condiciones necessarias ad meritum, communiter ponunt statum viatoris, scilicet ut sit homo in via ad illud ipsum quod merito acquirendum est. Quia igitur Christus non fuit in via nisi respectu solius beatitudinis accidentalis, ideo ad hanc solam promerendam potuerunt eius opera ordinari, iuxta illud Philipp. II. 8-9 : « Humiliavit semetipsum.... « propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen < quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu « flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum ». (1). Sed hinc aestimabis quanta sit haec beatitudo quae dicitur accidentalis, cum addat supra beatitudinem essentialem, totam differentiam quae est inter Christum in cruce patientem et Christum venientem in iudicio iudicare vivos et mortuos, ad instaurationem regni cuius non erit finis.

Secundo, operatio humana Christi fuit meritoria *nobis*, totius gratiae et beatitudinis (-). In quo quidem insignis attenditur differentia inter Christum et puros homines. Aliorum enim hominum merita non ordinantur a Deo nisi ad propriam ipsius operantis beatitudinem, quia unicuique reddet Deus secundum opera sua, et per praemium vitae aeternae quod singulis retribuitur pro suorum valore meritorum, prorsus exhaustur valor ille qui finitus est. Quoties igitur nobis prodesse dicuntur merita sanctorum, aut sumuntur merita materialiter, id est, non sub formalitate meriti, sed sub formalitate satisfactionis pro poena temporali peccatorum, aut si sumuntur formaliter, sic nobis non prosunt nisi in quantum reddunt sanctos magis idoneos ad impetrandum. Nam sicut apud homines, tanto efficacius aliquis pro amicis apud alium intercedit, quanto melius de eo meritis fuerit, ita contingit et apud Deum. Ipsa tamen sanctorum merita nobis non applicantur ut condignum pretium pro dono gratiae vel glo- (*)

(*) Tota haec consideratio procedit de merito personali, quod se habet ad praemium ut causa efficiens disponens, et non potest esse eo posterius, ordine temporis. Nunc autem alia est ratio de merito Capitis quoad homines universos, ut expositum est in tractatu de Sacram, in gen., Quaest. 62, in prolegomeno.

C) Hic, art. 4.

riae, cum unusquisque retributionem a Deo consecuturus sit, prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. At de Christo alia ratio est. Constitutus est enim caput super homines in ordine ad restaurationem gratiae, sicut Adam fuit caput in ordine ad conservationem vel amissionem originalis innocentiae in humano genere. Eodem itaque pacto quo peccatum Adae extenditur ad posteros, ita meritum Christi extenditur ad genus universum, et sic patet quod operatio eius fuit nobis meritoria. Cf. Rom. V, 18-19.

Verum non oportet in praesenti descendere ad rationem et modum meriti vel satisfactionis Christi in sua habitudine ad justificationem nostram : iustificationem dico tam sacramentalem quam extrasacramentalem. Nam huic doctrinae specialis assignatur locus in quaestionibus de passione Dominica, ubi solvetur difficultas quam obiter tangit S. Thomas in responsione ad 3^m, itemque ostendetur qui fiat ut meritum Capitis non excludat propria merita membrorum, sed imo merita et satisfactiones nostrae dicantur niti meritis et satisfactionibus Christi.

QUAEST. XX-XXIV.

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM QUANTUM AD EA QUAE CONVENIUNT CHRISTO PER COMPARATIONEM AD DEUM PATREM.

Agitur hic, saltem principaliter, de iis quae conveniunt *Christo homini qua tali* per comparisonem ad totam Trinitatem, adeoque et ad seipsum prout unum e suppositis naturae divinae est. Sed quia nos non habemus exemplum unius personae in duplici natura subsistentis, et non facili negotio circumloquimur relationem eiusdem ad seipsum secundum aliam et aliam naturam, ideo relationes et officia quae homini Christo competunt respectu divinitatis in quibuslibet suppositis suis, solemus transferre ad solam personam Patris, sicut ipse nos Christus docuit in evangelio. Hac enim ratione, et vitatur periculum insinuandi distinctionem personae Christi a persona Verbi, et simul perspicuitati sermonis consulitur, ac demum adhibetur modus loquendi

fundatus in natura rerum. Cum enim Pater sit principium in divinis, recte ea quae divinitatis sunt solent ei appropriari.

Primo igitur agendum est de convenientibus Christo secundum quo Patri fuit *subiectus*. Hinc :

THESIS XXXII.

(Quaest. 20).

Christus secundum naturam humanam est subiectus Patri, imo et sibi ipsi prout una cum Patre et Spiritu Sancto in natura divina praeest ac dominatur. Quare toti Trinitati salutare offerre sacrificium, et iustam pro peccatis satisfactionem potuit exhibere.

Hic primum omnium est observandum, iura et officia attribui hypostasi ratione naturae: naturae, inquam, consideratae vel in communi secundum suam speciem, vel in singulari secundum individuales determinationes quibus in supposito afficitur. Nam Socrati determinata quaedam competunt officia et iura quia habet naturam humanam ; quaedam vero alia quia naturam humanam habet, his vel illis conditionibus individualibus differentiatam. Horum ratio est quia ius vel officium non consequitur hypostasim praecise quia hypostasis est, (nam et equus et bos et planta hypostases sunt, quin tamen ullius iuris vel officii capacia exsistant), sed consequitur hypostasim praecise quia talis naturae est. Ex quo fit ut pro sola diversitate vel specifica vel numerica naturarum, diversificetur etiam ius vel officium quod competit hypostasibus. Et ideo, ubi dantur plures hypostases in una numero essentia subsistentes, unum sane atque indivisibile ius est eis attribuendum. Et contra, si detur una hypostasis in duabus naturis, erit distinctio iurium vel officiorum secundum distinctionem naturarum.

Quibus praesuppositis, dicendum primo est quod Christus in natura humana est subiectus Patri, quia cuilibet habenti naturam conveniunt ea quae propria sunt huic naturae. Sed est proprium naturae humanae, quod habeat subiectionem ad Deum,

et maxime secundum officium serviendi. Ergo Christus secundum humanitatem (quae determinatio semper convenientius apponitur ad vitandum errorem tam antiquorum quam modernorum Ariannorum), est subiectus Patri. Unde Isai. XLII-i, de Christo legitur : « Ecce *servus meus*, suscipiam eum, electus meus, com-
« placuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum,
« iudicium gentibus proferet». Et infra, XLIX-5 : c Et nunc dicit
« Dominus formans me ex utero *servum sibi**. Et Zach. III-8 :
« Ecce enim ego adducam *servum meum* Orientem». Quo autem sensu damnata sit in Adoptianis *servi* appellatio fl), dicetur infra, Quaest. 23, ubi de filiatione Christi.

Sed nec minus evidens est quod secundum naturam in qua convenit nobiscum, subest Christus et servit *sibi ipsi* secundum quod in divinitate convenit cum Patre, simulque cum eo praeest et dominatur. Unum enim est dominium, unum ius, una operatio Trinitatis, ut ex praemissis constat, et quidquid boni habet Christus qua homo, habet causatum a seipso qua Deo, indivisibiliter cum Patre et Spiritu Sancto operante. Quia ergo subiectio et servitus nos ad Deum obligans fundatur super receptionem totius boni a Deo, prima causa et primo principio rerum omnium, constat quod dicta servitus fuit in Christo homine, etiam respectu sui qua Deus est. Sed hoc non facile sermone humano explicatur, quandoquidem esse dominum et esse servum attribui solet distinctis suppositis ; hic autem exemplo prorsus singulari, attribuitur uni eidemque hypostasi secundum diversas naturas.

Hinc sequitur Christum hominem toti Trinitati obtulisse sacrificium. Est enim sacrificium cultus praestitus Deo, ut habenti supremum dominium totius universi. Sed in hoc dominio supremo Christus qua homo nullatenus communicat, imo est ei obnoxius. Nihil ergo obstabat quominus in forma servi, hoc est, ut suppositum naturae humanae, vitam offerret in recognitionem dominii Trinitatis, licet in forma Dei, hoc est, ut divinitatis suppositum, esset una e personis quibus praedictus sacrificii cultus deferebatur.

(') Enchirid, n. 258.

Simili quoque modo Christus qua homo non communicat in iure quod laeditur per peccatum qua peccatum est. Peccatum enim formaliter consideratum, est offensa Dei et contra legem Dei; violatio autem iuris creaturae non habet peccati rationem nisi in quantum est contra ordinem finis ultimi, et lege aeterna prohibetur. Si igitur Christus ut creatura non communicat in iure quod laeditur per peccatum, nihil prohibuit quominus illud resarciret per veram satisfactionem, quamvis hoc ipsum ius ei competat secundum quod Deus est. Hac enim ratione adhuc servatur modus et ratio iustitiae prout haberi potest relate ad Deum, dum per aliquam naturam subiectam restituitur debitus honor divinitatis. Nec oportet ibi argumentari ex auctoritate Aristotelis dicentis quod eiusdem ad seipsum non potest esse iustitia, quia, ut bene notat Suarez, de Inc. Disp. 4, Sect. 5, Aristoteles « non
« intellexit duas naturas habentes voluntates liberas et propria
« dominia suorum actuum, posse in eodem supposito convenire.
« Tamen supposito hoc mysterio, dicendum est hanc distinctio-
« nem sufficere ut idem Christus in quantum homo sibi ut Deo
« satisfaciat, et ibi intervenire sufficientem rationem ad alterum,
« quia per diversas voluntates liberas satisfactio offertur et ac-
« ceptatur... etc. ».

Sed cuicumque competit subiectum esse, competit etiam orare eum cui subiectus est. Ergo ordine logico sequi debet consideratio de *oratione* Christi.

THESIS XXXIII.

(Quaest. 21).

Christo secundum quod est homo et humanam voluntatem habens, competit orare : orare autem tam pro se quam pro aliis, et omnis oratio eius fuit exaudita.

11

Videretur tamen dicendum quod Christo non competit orare, quia oratio est quaedam explicatio propriae voluntatis apud Deum ut eam impleat, sicut dicitur hic, art. 1 in corp. Sed quidquid absolute volebat Christus, hoc sciebat divinam voluntatem velle.

Ergo non oportebat quod de hoc ipso rogaret, Similiter pro certo sciebat circa omnia, quid esset futurum. Ergo sequitur eadem conclusio, quia de iis quae sciebat non futura, insipienter rogasset; de aliis vero inutiliter, sicut non oramus ut sol oriatur cras.

Praeterea nemo rogare debet illud ad quod habet potentiam. Sed Christus ut homo habuit potentiam ad facienda omnia ordinabilia ad incarnationis finem. Ergo illa non debuit rogare. Sed nec etiam alia, quia alia non pertinebant ad opus de quo scriptum est, Is. LXII-11 : « Ecce Salvator tuus venit... et opus eius coram illo ».

Praeterea si Christo competeret orare, recte diceretur : Christe, ora pro nobis. Sed ab hoc Ecclesia abhorret, cum ubique dicat : *Christe, audi nos*, vel : *miserere nobis*.

Sed si opponatur auctoritas evangelii, saltem fatendum erit quod non omnis oratio Christi fuit exaudita. Nam, Luc. XXII-42, rogavit ut transiret a se calix, et non impetravit. Rursus, Psalm. XXI-3, in persona eius dicitur : « Clamabo per diem, et non exaudies ». Item rogavit pro crucifixoribus ut peccatum eis non imputaretur, nec tamen omnes conversi sunt ad fidem, sine qua peccatorum remissio non est. Denique rogavit ut discipuli servarentur a malo, cum omnibus qui credituri erant per verbum eorum in ipsum; hoc autem non fuit impletum, saltem quantum ad omnes credentes. Ergo non omnis oratio Christi fuit impleta.

Sed contra est primo, quod omnes fere paginae evangelii attestantur Christum orasse. *Erat pernoctans in oratione Dei* (Luc. III-12). *Ascendit in montem soliis orare* (Matth. XIV-23). *Facta est, dum oraret, species eius altera* (Luc. IX-20). *Iesu baptizato et orante, apertum est coelum, et descendit columba in ipsum* (Luc. III-21). *Cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare* (Luc. XI-1), etc. Certo ergo certius Christo est attribuenda oratio. Et huius rei ratio est, quia cuicumque competit velle aliquid quod per propriam virtutem implere non potest, ei etiam competit, humiliter petendo, explicare suam voluntatem apud eum qui eam implere potest. Voluntas autem humana Christi non est per

seipsam efficax ad implendum omnia quae vult, ut supra dictum est, ubi de potentia animae Christi. Ergo, etc.

Nunc autem oravit tum pro se, tum pro aliis. Pro se quidem. nam sicut in humana natura quaedam bona habebat a Patre iam percepta, ita etiam expectabat ab eo quaedam bona nondum habita, sed percipienda. Unde pro bonis iam perceptis gratias agebat (Matth. XXVI-27, Ioan. XI-41), et a Patre orando petebat ea quae adhuc sibi deerant, iuxta illud Heb. V-7 : *Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque ad euni qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Sed si ei compete-
 V | bat orare pro se, quanto magis pro aliis; de quo vide Ioan. XVII per totum.

Denique, omnem suam orationem fuisse exauditam, (intelligendo illam orationem quae fuit interpret absolute voluntatis), ipse Dominus testatur Ioan. XI, dicens: *Ego sciebam quia semper me audis.* Et ratio etiam in promptu est, quia ut dicitur hic, art. 4, «secundum voluntatem rationis Christus nihil aliud voluit
 « nisi quod scivit Deum velle, et ideo omnis absolute voluntas
 « Christi, etiam humana, fuit impleta, quia fuit Deo conformis,
 « et per consequens, omnis eius oratio fuit exaudita ».

Ad ergo dicendum quod etsi Christus ut homo nihil absolute voluerit nisi quod sciebat esse secundum beneplacitum divinae voluntatis, tamen sciebat etiam divinitatem velle hoc impleri per suam orationem. Et similiter, licet nihil absolute voluntate rogaverit nisi quod sciebat esse futurum, nihilominus non inutiliter adhibuit orationem, quia scivit quaedam esse futura dependenter ab oratione sua, et suam orationem esse causam mediam ad dictos futuros effectus. Porro stulti est velle effectus sine causis mediis, sicut velle colligere frumenta sine seminatione. Huc facit id quod dicitur 1. 3 cont. Gent. c. 96 : « Ostensum
 « est quod divina providentia causas alias non excludit; quin
 « potius ordinat eas ad hoc quod ordo quem apud se statuit,
 « rebus imponatur; et sic causae secundae providentiae non re-
 * pugnant, sed magis providentiae exsequuntur effectum. Sic
 « ergo orationes apud Deum efficaces sunt, non tamen ordinem

4 immutabilem divinae providentiae solvunt, quia et hoc ipsum « quod tali petenti hoc concedatur, sub ordine divinae providentiae cadit. Simile est ergo dicere, *non esse orandum ut* « *aliquid consequamur a Deo* quia ordo suae providentiae est « immutabilis, *ac si diceretur quod non esset ambulandum iit perveniamus ad locum, nec comedendum ut nutriamur*. Quae omnia «patet esset absurda». Sed quaedam sunt quae praeordinantur facienda independenter ab orationibus nostris, sicut quod sol oriatur cras, et pro huiusmodi inutilis foret oratio.

Ad 2um dicendum quod anima Christi habuit potentiam ad omnes immutationes ordinabiles ad incarnationis finem, non tamen per propriam virtutem, sed per virtutem divinitatis, cuius fuit rationale instrumentum. Unde ratio non procedit.

Ad 3um dicendum quod Christo non competit orare secundum principalem naturam quae in eius persona est; et ideo ad discriminandam personam Christi a puris creaturis, non consuevit Ecclesia dicere: Christe, ora pro nobis. Et tamen apostolus, Hebr. VII-25, ait: *Hic autem, eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium, semper vivens ad interpellandum pro nobis*.

Ad 4um denique dicendum quod non oportet ut Christus fuerit exauditus in his quae volebat non simpliciter, sed solum secundum quid, ea scilicet voluntate quae dicitur ut natura, et in absolutam non transit, propter superiores fines quos ratio considerat. Et hoc modo intelligenda est oratio qua in horto oravit Dominus ut transiret a se calix. Quam tamen non inutiliter aut insipienter fudisse dicendus est, cum per illam nos docuerit omnem hominis voluntatem ac repugnantiam Deo esse subdendam, et in omnibus necessitatibus ad eum esse recurrendum, a quo est expectanda gratia in auxilio opportuno. Unde in Psalmo subiungitur: «Clamabo per diem et non exaudies, et « nocte, *et non ad insipientiam mihi* ». Similiter, voluntate antecedente volebat salutem omnium, non autem voluntate consequente. Porro voluntas antecedens non fuit pura et sterilis velleitas, sed voluntas absoluta sufficientium mediorum salutis. Pro omnibus igitur petiit Christus salutem quoad sufficientiam, pro

aliquibus tantum quoad efficaciam, et utroque modo fuit exauditus pro sua reverentia.

Nota. — Occasione eorum quae hic dicuntur de oratione Christi, iuvabit considerare quam perfectus ipse nobis magister orationis exstiterit (Matth. VI, q-îô). et quam vere dixerit Augustinus, nos si recte et congruenter oramus, nihil aliud dicere posse quam quod in ista oratione dominica positum est.

Etenim : < Quia oratio est quodammodo desiderii nostri in-
« terpres apud Deum, illa recte solum orando petimus, quae recte
« desiderare valemus. In oratione autem dominica, *non solum*
< *petuntur omnia quae recte desiderare possumus, sed etiam eo*
« *ordine quo desideranda sunt*, ut sic, haec oratio non solum
« instruat postulare, sed etiam sit informativa totius nostri affectus.

« Manifestum est autem quod primo cadit in desiderio no-
< stro finis, deinde ea quae sunt ad finem. Finis autem noster
« Deus est, in quem noster affectus tendit dupliciter. Uno quidem
« modo, prout volumus gloriam Dei. Alio modo, secundum quod
« volumus frui gloria eius. Quorum primum pertinet ad dilectio-
« nem qua Deum in seipso diligimus, secundum vero ad dilectio-
< nem qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur:
« *Sanctificetur nomen tuum*, per quam petimus gloriam Dei. Se-
« eunda vero ponitur: *Adveniat regnum tuum*, per quam petimus
« ad gloriam regni eius pervenire.

< Ad finem autem praedictum nos ordinat aliquid dupliciter:
« uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem,
« bonum quod est utile in finem. Est autem aliquid utile in finem
« beatitudinis dupliciter. Uno modo directe et principaliter se-
« eundum meritum quo beatitudinem meremur, Deo obediendo,
« et quantum ad hoc ponitur: *Fiat voluntas tua sicut in coelo et*
« *in terra*. Alio modo instrumentaliter, et quasi coadiuvans nos ad
« merendum, et ad hoc pertinet quod dicitur: *Panem nostrum quo-*
« *tidianum da nobis hodie*, sive hoc intelligatur de pane sacramen-
< tali cuius quotidianus usus proficit homini, in quo etiam intelli-
* guntur omnia alia sacramenta; sive etiam intelligatur de pane
« corporali, ut per panem intelligatur omnis sufficientia victus,

« Per accidens autem ordinamur in beatitudinem per remo-

« tionem prohibentis. Tria autem sunt quae nos a beatitudine
 * prohibent. Primo quidem peccatum quod directe excludit a regno,
 et ad hoc pertinet quod dicitur: *Dimitte nobis debita nostra.*
 « Secundo tentatio quae nos impedit ab observantia divinae vo-
 luntatis, et ad hoc pertinet quod dicitur: *Et ne nos inducas*
 « *in tentationem*, per quod non petimus ut non tentemur, sed ut
 « a tentatione non vincamur, quod est in tentationem induci. Ter-
 tio poenalitas praesens ut quae impedit sufficientiam vitae, et
 « quantum ad hoc dicitur: *Libera nos a malo* *. Ita S. Thomas,
 2-2, q. 83, a. 9.

Quae si quis recte consideret, perspiciet quam vere haec oratio, *dominica* dicatur et sit. Non enim hominis fuit tam paucis tamque simplicibus verbis quae docti capiunt pariter et indocti, tot tantasque profunditates comprehendere. Ibi scilicet totius humanae vitae directio ; ibi ordo finis ultimi, et subordinatio mediorum ad ipsum ; ibi revelatio supremi exitus omnium bonorum et malorum huius mundi; ibi simplificatio humani affectus ad normam consummatae sapientiae; ibi medulla totius perfectionis moralis; ibi assignatio verae relationis hominis ad Deum, quae nec per irreverentiam effluat, nec per inordinatum timorem deprimatur. Ibi ergo signum divinitatis omnem humanam mensuram excedens, quod quisquis non miratur, necesse est ut vel intellectu penitus careat, vel sit in summo intelligentiae, aut bellua existens, aut Deus (^,

Sed considerationem orationis Christi, sequitur consideratio *sacerdotii* eius, cum sacerdos sit publicus orator hominum apud Deum. Hinc :

(') Sane vero, si quid unquam philosophi in integris voluminibus de beata vita et fine hominis ultimo qualicumque modo disputaverunt, hisce paucis versiculis orationis dominicae comparatum, evanescit sicut in sereno die, comparente sole, fumosae laternae lux consumitur. Quis unquam vel a longe sic determinavit regulam summae sapientiae ? Quis inter philosophos vel suspicatus est debere primo cadere in desiderio nostro intentionem gloriae Dei, et reliqua huic subordinari ? Quis reposuit in adimplentione divinae voluntatis rationem perfectionis ? Quis praesertim cogitavit nos debere petere a Deo ut ipse nos faciat facere voluntatem suam, et hoc ipsum esse maximam gratiam illius qui ope-

THESIS XXXIV.

(Quaest. 22).

Christus constitutus est in Ecclesia summus sacrorum minister et sacerdos in aeternum. Est autem ipsemet hostia sacerdotii sui, cuius effectus in vera peccatorum expiatione et in adeptione bonorum aeternorum consistere dicendus sit.

Sacerdos dicitur mediator inter Deum et populum, ea quae hominum sunt deferens ad Deum, et vicissim ea quae Dei sunt deferens ad homines. Quorum primum maxime praestat per oblationem sacrificii, quod est cultus publicus per excellentiam ; alterum vero per dispensationem sacramentorum. Principaliter tamen consideratur in sacerdote officium deferendi Deo cultum nomine communitatis ex qua fuit assumptus, teste apostolo ad Hebr. V-i, *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*. Christum igitur iureiurando Dei, hoc est immobili consilio constitutum fuisse sacerdotem summum ac supremum, notissima Scripturae testimonia demonstrant. Vide potissimum Hebr. V, 5-6, ibid. VII-21, et iterum VII-2, quo in loco vocatur Christus των αγίων λειτουργὸ hoc est, publicus sacrorum minister, principalitatem obtinens respectu omnium qui deserviunt in tabernaculo vero « quod fixit Deus et non homo » : puta in Ecclesia Dei vivi quae tabernaculo Mosaico seu templo umbratili Veteris Testamenti opponitur. Quapropter in tractatu de sacramentis ostendi solet

ratur in nobis et velle et perficere? Si voluntas tua est, diceret quispiam humano sensu ductus, procura quo melius poteris, ut fiat ; sed quod ego debeam a te implorare ut fiat, et expectare a te ut per me fiat, absit! Irridens Tullius Cicero aiebat neminem sic unquam adeo desipuisse, ut a diis peteret virtutem. Dominus autem : *Vos autem sic orabitis : Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra*, sublimiter edocens, ipsum bonum usum liberi nostri arbitrii esse donum descendens a Patre luminum. Denique, Ineffabili simplicitate et terminum beatitudinis ostendit, et viam sternit, et impedimenta monstrat, ut simul videant tam docti quam indocti, tam sublimes quam lippientes animae, *quo* et *qua* tendendum sit.

quod omnes characteres sacramentales quibus deputamur ad actiones sacras secundum ritum christianae religionis, sunt quaedam configurationes ad sacerdotium Christi, quatenus monstrant animam obligatam Christo sacerdoti in ordine ad servitium cultus Dei, eo fere pacto quo antiquitus character militiae ostendebat militem obligatum imperatori in ordine ad servitium militare. Atque hoc modo toti multitudini christianae, in quantum per characteres sacramentales hierarchice in varios ordines et gradus distribuitur sub summo hierarcha ac principe Christo, congruit illud Cantic. VI-3 : « Terribilis ut castrorum acies ordinata ». Et iterum illud Num. XXIV-5 : « Quam pulchra tabernacula tua, « Iacob, et tentoria tua Israel ! » Caeterum Christus unctus est sacerdos per ipsam unionis gratiam per quam habet potestatem ad omnia munera sacerdotii, ut evidentius apparebit ex dicendis in Quaest. 26, et ideo dicitur *factus Pontifex per eum qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te*.

Nec tantum factus est summus sacerdos, sed etiam sacerdos in aeternum. *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere; hic autem, eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium*. Quod superius etiam ostenderat apostolus ex typica similitudine Melchisedech, considerans qualiter introducatur Melchisedech sacerdos, quin ulla mentio fiat de genealogia eius, de initio dierum et de fine vitae, de praedecessore et de successore in sacerdotio, idque praeter morem circa alios in Scriptura usitatum. Sed hoc totum non verificatur realiter nisi in Christo, qui cum sit sine matre secundum divinitatem, et sine patre secundum humanitatem, generationem habens utroque modo ineffabilem, reipsa nullam habuit in suo sacerdotio vel praedecessorem vel successorem; sed ipse unus, semel pontificatum adeptus, in eius possessione manet usque in finem. Quare, haec inter novam legem et antiquam attendenda differentia est, quod in antiqua lege sacerdotium summum ab uno in alium iure successionis transibat; in lege autem nova summum sacerdotium est et manet penes unum Christum. Unde evangelici sacerdotes sunt essentialiter sacerdotes vicarii, per characteris impressionem in potestate

constituti. Est enim character ex sua propria ratione, potentia ministerialis involvens relationem ad Christum principem, cuius nomine et delegatione agit quisquis character signatur. Ideo Christus semper administrat sacerdotium suum, ea quae ad illud pertinent per suos ministros iugiter adimplens.

Cum autem principalis sacerdotii actus sit oblatio sacrificii, oportuit et Christum *habere aliquid quod offerat*, ut dicitur Hebr. VIII-3. Et quia in praesenti statu naturae lapsae, praeter adorationem latriae quae semper debetur Deo, attenditur etiam in sacrificio restitutio honoris laesi per peccatum, unum obtulit Christus sacrificium satisfactorium pro peccato, et aliud instituit suo nomine iugiter in Ecclesia celebrandum, tum ad perennem Dei cultum, tum ad applicationem satisfactionum et meritorum crucis. Utroque autem modo ipse est res oblata, ipse offerens saltem principalis, omni alia hostia in perpetuum abrogata, ut aperte colligitur ex apostolo, Hebr. VIII-X

Tandem, effectum sacerdotii Christi esse veram expiationem peccatorum, ex professo l. c. demonstrat Paulus, ubi etiam peccatorum emundationi adiungit adeptionem bonorum aeternorum dicens: *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum*, etc. Caeterum de his conferenda sunt, tum quae infra exponentur de passione et sacrificio crucis, tum quae circa sacrificium Eucharistiae alias declarabuntur.

Nunc autem, ut absolvantur ea quae conveniunt Christo per comparisonem ad Patrem, de eius filiatione necnon et praedestinatione superest disputandum.

THESIS XXXV.

(Quaest. 23). —

Christus qui est Filius Dei naturalis, nullo modo dici potest adoptivus. Sed nec suscipit denominationem filii secundum quamcumque aliam diminutam, imperfectam, et participatam rationem filiationis.

De adoptione divina in genere disserit S. Thomas in tribus primis articulis huius quaestionis. Ubi sciendum est, adoptivum

dici eum qui non genitus ab adoptante, ac per hoc, ei extraneus, ab eo assumitur ad iura filii, et maxime ad ius haereditatis. Quapropter adoptio definiri solet, personae *extraneae* in filium et haeredem gratuita assumptio, ut iam in superioribus notatum fuit. Est autem inter adoptionem divinam et adoptionem humanam haec maxima differentia, quod prior illa ponit aliquid intrinsecum in anima, elevando eam ad quamdam participationem naturae adoptantis; secus vero haec posterior. Et ratio est quia haereditates hominum in auro et argento et titulis et praediis consistunt; porro ad haec possidenda, manens id quod est, quis non idoneus? Non sic autem est de haereditate Dei, quia haereditas Dei metaphorice dicitur quo ipse est dives. « Id autem « quo Deus dives est, est perfructio sui ipsius, quia ex hoc beatus « est. Unde in quantum hominibus *qui ex naturalibus ad illam « fruitionem pervenire non possunt*, dat gratiam (per quam veluti « novam naturam consequuntur)... secundum hoc dicitur ali- « quem in filium adoptare» p). Caeterum constat quod divina adoptio est a tota Trinitate, cum sit quaedam effectio ad extra; et quia relatio filiationis terminatur ad principium a quo filius procedit, manifestum est quod adoptio ponit in adoptato relationem cuius tota Trinitas terminus est. Ideo docet S. Thomas in prima Parte, Quaest 33, a. 3, hoc nomen *Pater* dupliciter sumi in divinis: essentialiter scilicet, et personaliter. Personaliter sumptum, ponit realem relationem ad intra, qua persona Patris ad Filium sibi consubstantialem refertur. Essentialiter vero acceptum dicit relationem rationis quae cointelligitur reali relationi, qua nos adoptivi referimur ad Deum unum in essentia et trinum in personis.

Sed his de adoptione generatim praesuppositis, quae etiam aliis analogicis rationibus filiationis proportionaliter applicari possunt: quid de Christo in hac parte specialiter tenere oporteat, nunc venit declarandum.

Videretur ergo, quod Christus dici possit et debeat filius Dei adoptivus. Primo quia in Scriptura (Isa. XLII-i, et Zach. III-8), vocatur *servus*. Cum igitur servus sit infra filium adoptivum, multo magis vocari potest adoptivus.

(') S. Thom. in III, D. 10, q. 2, a. 1.

Secundo, quia Filius Dei naturalis est genitus, non factus; adoptivus vero est factus, non genitus. Sed Christus qua homo est factus, iuxta illud Galat. VI-4 : *Misil Deus Filium suum factum ex muliere*. Igitur, sicut est Filius Dei naturalis prout subsistens in natura divina, ita et adoptivus prout subsistens in humana.

Tertio, quia qua homo non est immensus, nec aeternus, nec invisibilis, etc. Ergo nec naturalis filius; ergo adoptivus.

Quarto, quia qua homo est naturalis filius Virginis. Sed impossibile est ut secundum idem sit naturalis filius hominis, et naturalis Filius Dei. Ergo dicendum est quod qua homo est naturalis filius hominis, et adoptivus Filius Dei.

Accedit denique, quod Luc. I 35, dicit Angelus ad Virginem: *Spiritus Sanctus superveniet in te..., ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur pius Dei*. Ubi filiatio asseritur, quae suam rationem habet in hoc quod per operationem Spiritus Sancti factum est corpus Christi, sicut patet ex particula causali *ideoque*. Atqui conceptio virginalis de Spiritu Sancto non potest esse ratio cur Christus dicatur naturalis filius Dei. Ergo pluribus modis appellatio filii Dei convenit Christo: proprie quidem ut Deo, ratione generationis aeternae, et simul improprie ut homini, ratione conceptionis miraculosae in qua efficientia divina supplevit partes viri in generationibus ordinariis.

Sed contra est, condemnatio haeresis Adoptianorum in Concilio Francofordiensi ab Adriano I confirmato: «Invenimus in « libelli vestri principio scriptum quod vos posuistis: Confitemur et credimus Deum Dei Filium ante omnia tempora sine « initio ex Patre genitum, coaeternum et consubstantialem, non \ adoptione, sed genere. Item post pauca, eodem loco legebatur: « Confitemur et credimus eum factum ex muliere, non genere « esse Filium Dei, sed adoptione; non natura, sed gratia. Ecce « serpens inter pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quos- « que decipiat ».

Respondeo itaque dicendum quod Christus homo nullo modo dici potest adoptivus, nec sensu exclusive, ut posuerunt Adoptiani, nec sensu cumulative, sicut postea Durandus dixit,

ponens Christum hominem posse dici simul et Filium naturalem ratione suppositi, et filium adoptivum ratione gratiae sanctificantis qua humana eius natura perficitur.

Excluditur primus dicendi modus qui nihil aliud est quam purus putidusque Nestorianismus. Si enim homo Iesus Christus est filius adoptivus tantum, ergo alia persona esta persona Unigeniti, et sic totaliter subruitur fides incarnationis.

Excluditur pariter alter dicendi modus, qui licet non haereticus sicut ille prior, at certe est erroneus, et ab omnibus theologis reiectus. Nec oportet specialiter curare de fundamento Durandi, cuius inanitas sufficienter patet ex alibi dictis (*■), sed proponenda est radicatis ratio ex qua fit ut denominatio adoptivi sit omni ex parte impossibilis cum filiatione naturali. Huiusmodi autem ratio hinc sumitur, quod filiatio non est denominatio quae conveniat immediate naturae, et mediate tantum hypostasi tanquam ultimo attributionis subiecto, sed quae per se primo afficit hypostasim. Nam si causam filiationis requiras, recte communicationem naturae assignas; si autem subiectum cui ipsa filiationis relatio nata est convenire, sic non assignatur nisi sola hypostasis. Hinc fit ut nusquam, et ne improprie quidem, natura etiam singularis appellationem filii suscipere possit. Quis enim, quaeso, ferret naturam dici filiam, tametsi dicatur rationalis, corporea, facta, subiecta, imo et serva? Si ergo Christus diceretur filius adoptivus, haec denominatio non caderet in personam eius mediante natura humana, sicut cum Filius Dei dicitur mortuus, passus, etc., sed primo et immediate afficeret suppositum. Atqui suppositum Christi nullo modo habet respectu Patris illam extraneitatem quam importat adoptio.

Insuper, « non recipitur aliquid participative dici, quod per se dicitur ». Et ideo, ex hoc ipso quod hypostasi Christi convenit appellatio filii proprii et naturalis, excluditur denominatio adoptivi. Denique filius Dei adoptivus dicitur talis respectu totius Trinitatis. Esset itaque Christus filius adoptivus sui ipsius, quo nihil absurdius cogitari potest. Et eadem ipsissimae ra-

(*) Supra, thes. 16, ? 1.

tiones pariter excludunt omnem aliam impropriam ac participatam filii denominationem, ut cuique consideranti patebit.

Ad iae ergo dicendum quod non est simile de filiatione et de servitute. Servitus enim seu subiectio ad Deum de sui ratione habet ut non solum de persona, sed etiam de natura quatali dicatur; adeoque praedicari potest de hypostasi divina in natura creata subsistente, sicut quaelibet humanitatis proprietas de Verbo praedicatur. Sed filiatio non connumeratur inter proprietates seu idiomatica naturae. Hinc in forma: Christus in Scripturis vocatur servus, *dist.* Ratione naturae assumptae, *conc.* Ratione suppositi, *ne%*. Sed servus est infra filium adoptivum, *subd.* Si servus aliquis dicatur, etiam ratione suppositi, *conc.* Si solum secundum naturam assumptam, *neg.* Absit autem ut servitus praedicetur de Christo ratione hypostasis; hoc enim in Adoptianis reprehenderunt Patres Francofordienses. Unde non sequitur quod multo magis dici possit adoptivus, et ratio non concludit.

Ad 2am dicendum quod Christus non est factus secundum id quod est susceptivum denominationis filii. Sive enim consideretur ut hypostasis naturae divinae, sive ut humanae, semper est hypostasis *simpliciter increala*, per naturalem generationem a Patre procedens, tametsi sit *facUis secundum carnem*. Sed appellatio adoptivi poneret in eius hypostasi rationem extraneitatis, ac per consequens, effectiois simpliciter.

Ad 3am dicendum quod nulla est paritas inter idiomatica naturae qua talis, et relationem filiationis quae hypostasim primo et immediate afficit, ut praemissum est.

Ad dicendum quod ly *secundum idem* sumi potest vel sensu causali vel sensu specificativo. Si sumatur *sensu causa i*, sic verum est quod secundum idem non potest esse Christus naturalis Dei et Virginis filius. Nam ideo filius Virginis est, quia naturam humanam habet sibi a Virgine communicatam; ideo filius Dei, quia habet naturam divinam a Patre per generationem aeternam. At vero, cum denominatio filii non cadat in naturam ut ex natura veluti resultet in hypostasi, sed primo attribuaturs hypostasi subsistenti in natura, necesse est ut hypo-

stasis aeterna quae naturali generatione a Deo et homine secundum aliam et aliam naturam procedit, sit secundum idem, *sensu specifcativo*, naturalis filius tam Dei quam hominis. Unde cum dico, *Christus qua homo est pius Dei*, terminus homo, attempta conditione praedicati, resumitur ratione hypostasis; porro verum est quod *haec hypostasis naturae humanae* est hypostasis Filii Dei naturalis. Caeterum, filiatio humana non est in hypostasi Christi nisi relatio rationis, ut suo loco dicetur; filiatio vero divina est relatio realis, imo est per identitatem ipsa Filii persona. Hinc in forma: Impossibile est ut Christus secundum idem sit naturalis Dei et hominis filius, *dist.* Si ly *secundum idem* sumatur pro eo quod in causa est cur sit Dei pariter et hominis filius, *conc.* Si ly *secundum idem* sumatur pro eo quod est susceptivum denominationis filii Dei et filii hominis, *subd.* Hoc impossibile esset si filiatio tam divina quam humana poneret relationem realem in Christo, iterum *conc.* Si filiatio humana non ponit nisi relationem rationis, quae sola convenire potest increatae hypostasi respectu creaturae, *neg.*

Ad 5um denique dicendum quod argumentum nititur super falsam interpretationem textus evangelici, Luc. I-35. Et ad veram eius intelligentiam praemittendum est quod coniunctio *ideo*, ex qua oritur difficultas, importat quandoque causam essendi, et quandoque solam causam inferendi. Exempla primi casus: *ignis fervet, ideoque calefacit*, vel *rota rotunda est, ideoque bene currit*, vel: *Bonum certamen certavi, ideoque reposita est mihi corona iustitiae*: siquidem fervor ignis causa ei est calefaciendi, rotunditas rotae causa bene currendi, meritum boni certaminis causa repositionis coronae iustitiae, etc. Exempla secundi: *Existant entia contingentia, ideoque existit ens necessarium*, vel, *istud futurum erat, ideoque erat in praescientia Dei*, ubi sola importatur causa inferendi. Non enim entia contingentia causa sunt cur sit Deus, sed solum sunt causa cur legitime inferam existere Deum; neque futuritio alicuius rei esse potest in Deo causa praescientiae, sed est mihi causa concludendi quod in divina praescientia erat antequam eveniret, atque ita porro.

Nunc igitur dico quod in textu evangelico, coniunctio *ideo*-

que non accipitur secundum causam essendi, quasi nempe ratio cur nasciturum sanctum vocabitur et erit filius Dei, reponeretur ab angelo in hoc quod superveniet Spiritus Sanctus active operans ad conceptionem: quo quidem modo sequeretur conclusio in obiectione posita. Sed debet accipi alio modo, pro quanto scilicet ex adventu Spiritus Sancti in virginem, relinquitur inferendum quod nascitura proles erit verus ac proprius filius Dei factus homo. Et sane, in sua annuntiatione sese referebat angelus ad prophetias messianicas V. T. *Dabit illi, inquiebat, Dominus Deus sedem David patris sui*, iuxta illud Ps. CXXXI-i t: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. *Et regnabit in domo Iacob in aeternum*, iuxta iusiurandum Dei in Psalmo LXXXVIII-36: Si David mentiar, semen eius in aeternum manebit, et thronus eius sicut sol in conspectu meo. *Et regni eius non erit finis*, iuxta Dan. VII-14: Regnum eius, quod non corrumpetur. Cum autem vellet Maria de mysterio sibi annuntiato amplius instrui, et ad hoc ipsum in medium afferret servandae virginitatis propositum, omne dubium tollebat angelus, asserens fore ut in eius conceptu et partu [*concipies et paries filium*], prophetia impleretur quam Matthaeus quoque ponit in capite evangelii: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel*, quod est interpretatum nobiscum Deus: Deus, inquam, vivus et verus, ipseque idem filius Dei, iuxta repetita antiquae Scripturae oracula, Ps. II-7, CIX-3, etc.

Proinde coniunctio *ideoque* est coniunctio illativa impliciti cuiusdam argumenti, in hunc fere modum: Spiritus Sanctus superveniet in te, et te faciet concipere. Sed ille ad cuius conceptionem operabitur Spiritus Sanctus, non alius est, secundum oracula prophetarum, quam Emmanuel proprius filius Dei. Ergo, *ideoque*, quod nascetur ex te sanctum, etc. Non igitur legitima ea interpretatio est, in qua nomen filii Dei tribueretur nunc Christo, sensu analogo et improprio. Ita fere Franzelin, de Inc. Thes. 7 in corollario.

Restat denique dicendum de praedestinatione Christi.

THESIS XXXVI.

(Quaest. 24).

Christus secundum quod homo, fuit praedestinatus ad hoc quod esset Dei Filius naturalis. Considerando autem praedestinationem ex parte termini, dicendum est praedestinationem eius fuisse causam et exemplar praedestinationis nostrae.

Primum omnium est observandum quod tota haec doctrina, *ad rem quod attinet*, est valde perspicua, et uno brevi ac simplici argumento demonstratur. Evidens quippe est quod de omnibus quae divinitus fiunt in tempore, esse debet ab aeterno quaedam divina praedeterminatio. Sed in tempore factum est ut natura humana uniretur Filio Dei in persona. Ergo hoc ipsum fuit praedeterminatum ab aeterno. Nunc autem aeterna praedeterminatio eorum quae pertinent ad immobilem coniunctionem creaturae cum Deo, dicitur creaturae praedeterminatio. Fatendum igitur est, praedeterminatam fuisse humanitatem Christi ad hoc ut Filio Dei uniretur in persona, et nihil aliud theologi sibi volunt cum de Christi praedestinatione loquuntur. Sed nec maior est difficultas in causalitate quam ei attribuunt respectu praedestinationis nostrae. Nam praedeterminatio nostra dupliciter accipi potest. Formaliter pro ipso praedeterminandi actu, et sic non sumitur ibi, cum sit in Deo et Deus ipse. Terminative pro eo quod praedeterminatur cum dependentia a variis causis iuxta beneplacitum praedeterminantis. Et hoc modo praedeterminatio nostra habet causam et exemplar in praedestinatione Christi, quatenus ad hoc nos a Deo praedeterminamur, ut Christo conformes simus, et per eius redemptionis merita ad beatum finem vitae aeternae perveniamus.

Quae igitur cum per se satis pateant, tota huius quaestionis operositas est circa modum loquendi adhibitum in thesi post S. Thomam, aliosque theologos communiter: Utrum scilicet aeterna praedeterminatio unionis naturae humanae cum Filio Dei in unitate hypostasis, recte exprimi possit per hanc propositionem : *Christus secundum quod homo, praedeterminatus est esse Filius Dei*

naturalis. Er movetur quaestio propter verba Pauli ad Rom. I, 3-4. ubi secundum versionem vulgatam legimus: *De Filio Dei qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui praedestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri*. Sciendum tamen in primis est quod graeci commentatores post Chrysostomum sic interpretantur: *Qui declaratus est Filius Dei in virtute*, videlicet in virtute omnis generis miraculorum; *secundum spiritum sanctificationis*, id est per Spiritum Sanctum quem credentibus in se largitus est; *ex resurrectione mortuorum*, sive per gloriosam resurrectionem ex mortuis, etc. Haec, inquam, est graecorum interpretatio, eaque ut videtur, maxime genuina, praesertim si contextum consideres, qui vix ac ne vix quidem in expositione Latinorum convenientem habet expositionem. Accedit quod in originali sic legitur: Τοῦ ὀρισθέντο υἱοῦ Θεοῦ ἐν οὐνάῃ., ubi non adhibetur verbum προορίζει?, quod est praedestinare, sed ὀρίζειν quod est definire, confirmare, et saepe etiam *declarare*, quia id quod declaratur, confirmari et definiri videtur. Porro in hac expositione, nulla profecto occurrit difficultas. Declarari enim sive manifestari est de consequentibus ad esse, imo aliquid omnino extrinsecum rei declaratae, et nihil sane prohibet quominus dicatur hic homo Christus fuisse *declaratus*, id est manifestatus Filius Dei. At vero latini commentatores acceperunt vocabulum *praedestinatus* quo vulgata utitur, sicut sonat. Et hinc factum est ut apud theologos communiter admitteretur modus loquendi qui nunc in quaestionem venit, et de cuius legitimitate est gravis ratio dubitandi.

Nam sicut illud quod semper fuit, non fit, ita id quod semper fuit, non praedestinatur. Sed homo Christus supponit pro supposito aeterno quod semper fuit Filius Dei. Ergo sicut ratione ista non potest dici homo factus Deus, ita nec dici potest praedestinatus Filius Dei.

Sed contra est auctoritas plerorumque latinorum interpretum, a quibus aequum est saltem propulsare suspicionem erroris in doctrina, tametsi exegetice loquendo, videatur potius admittenda graecorum expositio super textum apostoli. Rom. I-4.

Notandum itaque, quod hoc praedicatum *praedestinatus* non imponitur ab actu qui est in re, sed ab actu qui est in intellectu alicuius praeordinantis, cum praedestinatio non sit aliquid in praedestinato, sed in praedestinante tantum, ut dicitur in prima Parte, Quaest. 23, a. 2. Ideo non est necesse ut conveniat subiecto considerato in ea determinatione quam nunc habet a parte rei, sed sufficit ut conveniat ei sub aliqua consideratione sub qua venire potest in apprehensione intellectus. In apprehensione autem intellectus persona Christi secundum quod homo, potest per prius accipi *vage*, ut suppositum huius numero humanitatis, adhuc sistendo in eo rationis signo in quo secundum naturae ordinem debuisset esse suppositum creatum ac pure humanum. Et quia per singularissimam gratiam praeordinavit Deus ut esset potius ipsum suppositum Filii Dei cui humanitas uniretur secundum subsistentiam, ideo non inconvenit dicere quod suppositum humanitatis, sive Christus in quantum homo, praedestinatus est esse Filius Dei.

Ad rationem ergo in contrarium dico quod praedicatum *factus* imponitur ab actu qui est in re, et quia supposito Christi in sua reali determinatione non convenit fieri Deus, non conceditur ista: hic homo, vel Christus in quantum homo, factus est Filius Dei. Sed praedicatum *praedestinatus* imponitur ab actu qui est in intellectu, ubi potest accipi suppositum Christi *vage et indeterminate* in sensu mox declarato. Nec valet si dicas quod intellectus divinus praedestinans praecisivus non est. Non enim agitur de praedestinatione divina significanda secundum modum quem habet in se, sed secundum quod cadit in apprehensione nostra, et humano sermone exponi potest. Quapropter tota quaestio huc redit: utrum scilicet inter varios modos quibus apprehenditur divina praeordinatio de natura humana trahenda ad esse personale Verbi, inveniatur etiam modus quo praeordinatio ipsa concipitur ut cadens super suppositum humanitatis vage consideratum, illudque determinans ad esse suppositum Filii Dei per hypostaticam unionem humanitatis cum Verbo. Et si quidem affirmative, iam nihil obstat quominus dicatur suppositum huius singularis humanitatis praedestinatum ad esse suppositum

QUAEST. XXV-XXVI.

Filii Dei. Quod est dicere : *Christus secundum carnem est predestinatus esse Filius Dei.*

QUAEST. XXV-XXVI.

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM
QUANTUM AD EA QUAE CONVENIUNT CHRISTO
PER COMPARATIONEM AD NOS

Denique considerandum est «de his quae pertinent ad Christum in comparatione ad nos. Et primo de adoratione Christi, qua scilicet nos eum adoramus ; secundo de hoc quod est mediator noster ad Deum.

DE ADORATIONE CHRISTI

' Adoratio, si etymon spectes, idem est ac *ad os*, quia apud antiquos manus ad os admovebatur in signum reverentiae. Potest autem sumi vel pro actu exhibendi reverentiam, vel pro reverentia exhibita. Et si quidem sumatur pro actu exhibendi reverentiam, sic non habet pro obiecto materiali ipsam personam adoratam, sed magis honorem qui huic personae redditur. Quo fit ut adoratio qua adoramus Deum non sit actus virtutis theologicae, sed moralis, religionis videlicet, quae invenitur inter partes potentiales iustitiae. Quippe actus adorantis terminatur ad ipsam protestationem honorificam sub ratione iusti seu debiti, nam adorans vult exhibere reverentiam qua et quia debitam. Et ideo materiale objectum actus adorandi est protestatio reverentiae ; obiectum formale est ratio debiti, sive specialis honestas tribuendi cuique suum.

Nunc autem debitus ille honor dirigitur ad personam adoratam, quae est obiectum *cui*. Et in hoc obiecto cui, adhuc distinguitur aliquid ut materiale, et aliquid ut formale. Materiale est persona ipsa ad quam dirigitur honor. Formale est ratio quae hanc personam cultu dignam efficit, scilicet aliqua eius *excellencia* causans ac determinans rationem et modum cultus ut

debiti. Sequitur ergo, tot esse adorationis species, quot sunt excellentiae diversae super quas honorificationis debitum fundatur. Porro potissima divisio est in adorationem *duliae* et adorationem *latria*. Et latria quidem non est nisi una. Sed dulia est aliquid genericum ; quin imo, in sua universalissima acceptione analogatur ad Deum et ad creaturas.

Ad cuius evidentiam considerandum est quod in Deo duplex per rationem distingui potest excellentia. Una quae a creaturis participari nequit, et haec est excellentia Creatoris, secundum quod ipse est finis et origo prima nostri esse. Alia vero est quae participatur a creaturis, et haec est excellentia dominii. Nam licet creatura non participet potentiam creandi, participat tamen quamdam similitudinem divini dominii, secundum quod habet particularem potestatem, vel praelationem, vel praeeminendam super aliam creaturam. Porro ad significandum honorem qui debetur Deo ratione illius excellentiae quam creatura nec participat nec participare potest, accommodatum est nomen *latria*, et quia haec ipsa Creatoris excellentia unius rationis est, constat quod latria est una tantum. At vero, ad significandum honorem qui debetur alicui, ratione excellentiae dominii, praelationis, vel cuiuscumque praeeminentiae, impositum est nomen *duliae*, quod e dicit servitutem communiter, cuicumque debeatur» (1). Cum autem huiusmodi excellentiae ratio non sit eadem in diversis, puta in Deo, in sanctis, in praelatis, in patre, in rege, in magistro, et sic de aliis, ideo plurimae sunt species *duliae*. Imo vero, ut dictum est, quaedam est dulia quae a latria nonnisi ratione distinguitur, et exhibetur ipsi Deo, ut docet S. Thomas in praesenti, art. 2 in corp. « Ipsi Deo Patri, inquit, « debetur honor latria propter deitatem, et honor *duliae* propter « dominium quo gubernat creaturam. Unde super illud Psal. « VII : *Domine Deus meus, in te speravi*, dicit glossa interlinearis : *Dominus omnium per potentiam, cui debetur dulia ; Deus « omnium per creationem, cui debetur latria* ». Quibus similia habet, 2-2. q. 103, a. 3, ad ium. Praeiverat Rabanus Maurus,

(1) S. Thom, in III, D. 9, q. 2, a. 1 in corp.

Comment, in Exod. 1. 3, c. 5, dicens : * Dulia debetur Deo tanquam Domino ; latria vero non nisi Deo tanquam Deo ». (*).

Verumtamen, etsi dulia ex proprietate vocabuli analogetur ad cultum debitum Domino dominorum et ad honorem creaturae, peculiari modo appropriatur huic posteriori, fere sicut nomen *gratis data* appropriatur illi gratiae quae infimum locum tenet in genere gratiae, utpote non faciens gratum Deo subiectum in quo est ; vel etiam sicut hoc nomen *angelus* appropriatur infimo ordini ultimae hierarchiae in puris spiritibus. Unde S. Thomas in III, D. 9, q. 2, a. 1, ad iam ait : «Dulia quantum ad proprietatem vocabuti dicit servitutem communiter, cuicumque debeatur. Et quia Deo debetur honor vel servitus secundum modum perfectiorem, ideo nomen duliae commune contrahitur et quodammodo appropriatur ad honorem creaturae, quia non addit aliquam differentiam addignitatem pertinentem, supra commune... Et quia in Deo est omnis ratio honoris qui invenitur in creatura, sed non convertitur, ideo latria debetur sibi secundum id quod est sibi proprium, dulia autem secundum id quod est commune sibi et creaturae per analogiam ». Hinc igitur est, quod dulia absque addito intelligi solet de honore qui creatam excellentiam attendit. Et in hoc genere aliae sunt species duliae aliquibus debitae propter supernaturalem coniunctionem cum Deo, aliae vero species duliae debitae propter aliam quamlibet praeminendam, puta paternitatis, regiminis, magisterii, etc. Potissima autem et suprema omnium species est *hyperdulia*, quae Beatae Virgini debetur in quantum est mater Dei.

Sed iam ad ea quae spectant adorationem Christi oportet accedere, et primo dicendum de adoratione personae eius, tum secundo de adoratione crucis atque imaginum.

THESIS XXXVII.

(Quaest. 25. Art. 1-2).

Una est adoratio Christi Dei et hominis ex parte rei adoratae. Debetur autem ei propter divinitatis excellentiam

C) Migne, *Patr. lat.*, tom. 108.

adoratio latriæ, qua in eius hypostasi et ipsa coadoratur humanitas.

1. Videretur tamen dicendum non unam esse adorationem Christi, quia si esset una adoratio, oporteret honorem latriæ deferri ipsi humanitati, sicut in ultima propositionis parte signanter additur. Atqui hoc est impossibile, quia humanitas est creatura, et vetitum est honorem divinum transferre creaturae.

2. Sed si dicatur quod humanitas non tam adoratur quam coadoratur, responsio non satisfacit, quia etiam Spiritus Sanctus dicitur in symbolo simul cum Patre et Filio adorari et glorificari; quod esse non posset si Spiritus Sanctus esset creatura. Non igitur concomitantia quae importatur per verbum *coadorari*, reddere potest licitam, multoque minus debitam humanitatis adorationem.

3. Praeterea, tot oportet esse adorationes, quot sunt in aliquo excellentiae diversae. Sed in Christo alia est excellentia divinitatis, et alia excellentia humanitatis. Ergo oportet ut alia adoratione adoretur Christus Deus, et alia adoratione Christus homo.

4. Denique si dicatur quod adorationes possunt esse distinctae ex parte causae adorationis, nunquam autem ex parte rei adoratae, quatenus scilicet una eademque Christi persona adoratur latria propter suam divinitatem, et inferiori dulia propter perfectionem humanitatis, iterum non satisfacit. Sequeretur enim quod sicut humanitas coadoratur latria quando causa adorationis est excellentia divinitatis, ita et divinitas coadoraretur simplici dulia quando causa adorationis est humanitatis perfectio. Sed divinitatem coli communi dulia, quis unquam ferret? Dicendum igitur est, duas esse adorationes Christi, etiam ex parte rei adoratae.

Sed contra est canon 8 Concilii Ephesini : « Si quis audet
« dicere assumptum hominem coadorandum Deo Verbo et con-
« glorificandum et nuncupandum Deum, tanquam alterum cum
« altero, ac non potius una supplicatione veneratur Emmanuel,
z unamque ei glorificationem dependit, iuxta quod Verbum caro

< factum est. anathema sit ». Cui accedit canon 6 Concilii V :
 « Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duae
 « adorationes introducuntur semotim Deo Verbo et semotim
 « homini....., sed non *una adoratione Deum Verbum incarnatum*
 « *cum eius carne adorat*, iuxta quod Sanctae Dei Ecclesiae ab
 < initio traditum est, talis anathema sit ».

Et ratio huius rei est, quia honor et adoratio proprie non exhibetur nisi rei subsistenti, tametsi causa honoris possit esse aliquid non subsistens propter quod honoratur persona cui illud inest. In Christo autem non est nisi unus subsistens et unum suppositum ; ergo non est nisi una res adorata seu adoranda ; ergo ex parte rei adoratae, adoratio est una, non duplex. Et licet Verbum Dei sit adorabile seorsum ab humanitate, quia est subsistens independenter ab ea, et non habet ad eam nisi relationem rationis, ut supra dictum est, tamen *humanitas seorsum a Verbo nequaquam adorabilis est quacumque adoratione, sive latriae illa sit, sive duliae*. Non enim subsistit humanitas, sed Verbum secundum eam, et ideo id quod adorari potest non est nisi Verbum cum propria ipsius humanitate. Hinc vides qua de causa uno eodemque anathemate reprobati sint haeretici, tum ex hoc quod personam hominis ponebant in Christo distinctam a persona Verbi, tum ex hoc quod consequentia quadam necessaria adorationes duas introducebant, semotim Deo Verbo, et semotim homini, ut habetur supra in definitione quintae Synodi. Nunc autem, si res adorata nulla alia est nisi Verbum cum propria ipsius carne, evidens est deberi cultum latriae propter excellentiam divinitatis. Caeterum, sicut honor qui redditur Petro terminatur per se ad suppositum, et ratione suppositi ad ea quae insunt, eodem pacto latria defertur supposito Verbi, et in supposito Verbi coadoratur humanitas ei coniuncta secundum subsistentiam.

Ad i'im ergo dicendum quod adoratio latriae non exhibetur humanitati Christi per se consideratae, sed divinae hypostasi cum qua uno honore honoratur. Unde ratio procederet si humanitas adoraretur seorsum a Verbo ; nunc autem adorare humanitatem Christi, nihil aliud est quam adorare Verbum Dei

incarnatum. Hinc Athanasius, epist. ad Adelphium, n. 3 : «Itaque
 « rem creatam non adoramus, absit !..., Sed rerum creatarum
 « Dominum carnem factum, Dei Vçrbum adoramus. Etsi enim
 « ipsa caro seorsum spectata pars sit rerum creatarum, attamen
 « Dei facta est corpus. Neque vero huiusmodi corpus a Verbo
 « dividentes adoramus, neque cum Verbum volumus adorare,
 « ipsum a carne removemus ; sed idem Verbum in carne exsi-
 « stens, Deum agnoscimus. *Quis ergo adeo demens sit, ut Domino*
 «*dicat: Recede a corpore ut te adorem?.,.* Atqui talis non fuit
 « leprosus ille ; Deum enim in corpore existentem adoravit,
 « eumque Deum esse his agnovit verbis : Domine, si vis, potes
 « me mundare». Hinc etiam in Bulla *Auctorem fidei* damnatur
 propositio 61 Pistoriensium his verbis: «Propositio quae asserit.
 « *adorare directe, 'humanitatem Christi, magis vero aliquam eius*
 «*partem, fore semper honorem divinum datum creaturae:* qua-
 « tenus per hoc verbum *directe*, intendat reprobare adorationis
 « cultum quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde
 « ac si talis adoratio qua humanitas ipsa et caro vivifica Christi
 « adoratur, non quidem propter se et tamquam nuda caro, sed
 « prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturae,
 « et non potius una eademque adoratio qua Verbum incarnatum
 « cum propria ipsius carne adoratur : falsa, captiosa, pio ac de-
 « bito cultui humanitati Christi a fidelibus praestito ac praestando
 « detrahens, et iniuriosa ».

Ad 2um notandum quod non eodem sensu dicitur Verbum adorari cum carne sua, quo sensu dicitur Spiritus Sanctus adorari cum Patre et Filio. Nam Spiritus Sanctus est persona per se terminans adorationem, tametsi ratio adorationis eius non alia sit a ratione propter quam Pater et Filius adorantur. Quippe, trium personarum una est divinitas, una excellentia, aequalis maiestas. Et ideo particula *con* se tenet ex parte eius quod est causa honoris, non autem ex parte termini adorati, quasi Spiritus Sanctus per seipsum non esset adorabilis et adorandus. Sed hic dicitur coadorari humanitas, quatenus ipsa seorsum accepta adorabilis non est quacumque adoratione, et multo minus adoratione latriae, eo quod honor adorationis non debetur per

se nisi hypostasi subsistenti, id est Verbo incarnato, ut ex Concilio V, loco supra citato aperte colligitur.

Ad 3um dicendum, tot esse adorationes quot sunt excellentiae distinctae, hoc sensu quod unum idemque suppositum honoratur diversis honoribus propter diversas eius excellentias : non autem in quantum oportet ut tot sint res adoratae, quod sunt excellentiae. Et vere non valet huiusmodi consequentia : plures sunt in Socrate rationes cur ei honor deferatur, ergo plures sunt qui debent honorari. Cum igitur in uno Christi supposito sint duae excellentiae diversae, semper quidem erit ex parte rei adoratae adoratio una, sed divina persona cum carne sua adorari debet latria propter divinitatem, et potest etiam absolute loquendo, adorari dulia propter perfectionem humanitatis.

Ad 4am denique dicendum, esse quidem impossibile ut divinitas colatur simplici dulia in hypostasi solius divinitatis. Sed in hypostasi divinae simul et humanae naturae, nihil absolute impedit quominus ratione excellentiae naturae assumptae honoretur dulia, *quae tamen non excludat latriam sibi debitam propter propriam excellentiam*. Dixi, absolute loquendo, nam de facto non defertur Christo inferior adoratio, ne sit in detrimentum alterius potioris in qua eminenter continetur : * Adorationem duliae, ait « Caietanus, Christo debitam ratione humanae naturae Ecclesia « in mente retinet, non in usu, ad evitandos errores ».

THESIS XXXVIII.

Sicut adoratio dirigitur ad humanitatem ut ad rem non tam adoratam quam coadoratam in persona Verbi, sic et ad partes humanitatis. Recte autem Verbum incarnatum proponitur specialiter adorandum secundum eam partem in qua peculiare consideratur documentum seu symbolum amoris eius erga nos. Unde dicendum est, legitimum esse cultum quem Sacratissimo Cordi defert Ecclesia.

Postquam dictum est de adoratione humanitatis Christi, aliquid iam dicendum venit, de cultu SS. Cordis quod eiusdem

humanitatis pars est nobilissima. Oportet enim perspicere an sit rationabile et verae fidei dictamini consentaneum, dirigere ad ipsum Cor adorationes nostras, simulque qua ratione id fiat accurate determinare, ad removendas impias infidelium irrisiones. Primo igitur de obiecto cultus, deinde de eius convenientia (L).

§ i-

Cum de obiecto hic quaeritur, sermo est de obiecto *cui* deferitur adoratio, in quo etiam, iuxta superius praemissa, distinguitur materiale et formale : materiale, quod est obiectum adoratum ; formale, quod est ratio et causa adorationis. Utrumque autem facili negotio assignatur.

Et obiectum quidem adoratum semper debet esse, proprie loquendo, suppositum seu hypostasis, sed potest esse suppositum specialiter consideratum in aliqua sui jparte. Et sic est in praesenti, quia id ad quod dirigitur adoratio, non est cor cum

(l) Nota bene quod in praesenti agitur de solis actibus qui ad virtutem religionis elicitive pertinent, id est, de actibus adorationis et reverentiae. Solet equidem dici quod ad cultum SS. Cordis maxime pertinet charitas, amor, imitatio virtutum et interiorum affectuum Iesu Christi. Sed tunc sermo est de actibus qui vel imperant cultum, vel imperantur ab eo, et debent foveri per ipsum, iuxta ea quae habet S. Thomas 2-2, Q. Sr, a. 5, ad ium, et in III, D. 9, a. 1. Et sane, quod ex cultu SS. Cordis imperative procedant omnes actus praedicti, constat ex natura rei. Nam etsi diversitas attributorum quae specialiter respiciuntur in re adorata, non diversificet adorationem secundum se, ponit tamen in ea quamdam connaturalitatem ad certos alios actus exercendos, pro quanto congruum est ut quis se conformet in moribus ei quod adorat et colit. Id quidem omnium hominum sensus habet : propterea enim vituperamur, dignaque reprehensione carpimur, si forte vita a cultu dissonet, i. e. si mores sint in oppositione cum eo quod religione prosequimur. Consequens igitur est ut quisquis colit Cor tanto erga nos flagrans amore, in redamationem venire debeat, necnon et in imitationem omnium virtutum seu affectuum quorum se nobis exemplar exhibuit, iuxta illud Matth. XI-29 : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. At nunc, extra terminos praesentis quaestionis non oportet excurrere, et ideo sistendum est in adoratione secundum se, hoc est, in eo actu qui non habet ex alio laudem, nisi quia est in reverentiam SS. Cordis D. N. I. C.

praecisione a divina hypostasi, sed est *ipsa incarnati Verbi persona considerata in corde suo, necnon et in omnibus tum ad divinitatem tum ad humanitatem pertinentibus quae in eodem corde symbolizantur*. Hinc Pius VI in Bulla *Auctorem fidei*, propositionem 63*“ Pistoriensium damnat his verbis : Doctrina Synodi, < in eo quod cultores Cordis Iesu hoc etiam nomine arguit, quod « non advertant sanctissimam carnem Christi, aut eius partem < aliquam, aut etiam humanitatem totam, cum separatione vel « praecisione a divinitate adorari non posse cultu latriae : quasi < fideles Cordis Iesu adorarent cum separatione vel praecisione a « divinitate, dum illud adorant ut est cor Iesu, cor nempe personae Verbi cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum c quo exsanguis corpus Christi in triduo mortis sine separatione « aut praecisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro : captiosa, c in fideles Cordis Christi cultores iniuriosa ». Sicut igitur adorare carnem Christi nihil aliud est quam adorare Verbum Dei incarnatum, ut dicit S. Thomas art. 2 in corp., ita nunc adorare Cor Christi nihil aliud est quam adorare ipsum incarnatum Dei Verbum, prout indutum visceribus misericordiae in quibus visitavit nos.

Nunc autem ratio quae in obiecto adorato accipitur ut causa faciens dignum cultu, semper est excellentia personae. Sed hic, est excellentia eius cum speciali respectu condescendentiae ad nos per amorem. Et cum amorem nunc dico, dico amorem increatum cui deservit amor creatus tam spiritualis quam sensitivus : vel brevius, *amorem dico theandricum*, unum amorem in Christo agnoscendo, eodem sensu quo unam operationem in eo confitemur, non singularitate, sed ordine unam : amorem denique de quo compellans eum sacer Hymnus ait : « Qui daemonis ne fraudibus « periret orbis, impetu amoris actus languidi mundi medela « factus es ». Et iterum : « Commune qui mundi nefas ut expiaries, « ad crucem e Virginis sacrario intacta prodixisti victima ».

Quae igitur cum ita sint, de convenientia huius cultus dubium vix esse potest. Dictum est enim supra, causam adoratio-

nis esse excellentiam rei adoratae, quatenus per adorationem actu exercito hanc ipsam eius excellentiam protestamur, et profiteamur subiectionem erga eum qui sua dignitate excedit vilitatem nostram. Nunc autem eiusmodi adorationis sive submissionis debitum tanto maius est, quanto magis persona aliqua eminens ad nos condescendit. Hoc enim dictat vel ipse inditus naturae rationalis sensus, voluntarias maiorum condescendentias per specialem reverentiam esse recompensandas, ut scilicet quanto minus ipsi distantias curant, tanto magis studeamus vicem rependere, non solum consistendo in nostro proprio gradu, sed et sublimes illas personas peculiariter venerando in suis descensibus ad nos. Si ergo, ut Dionysius dicit, cap. 4 de div. nom., « ipse Deus « propter amorem est exstasim passus », quasi extra se exiens per incarnationis mysterium et nostrae redemptionis operationem, conveniens sane est ut specialiter adoremus Verbum incarnatum in ea assumptae humanitatis parte in qua amatoriae huius exstasis peculiare documentum consideratur.

Atqui huiusmodi pars est Cor. — Primo quia cor est symbolum charitatis ; et in Verbo quidem incarnato symbolum tum charitatis increatae quae fuit causa descensus eius in terras, tum charitatis creatae quam ipse ut Deus sibi ut homini inspiravit, quaeque a primo instanti conceptionis erumpens (Heb. X-5), fuit ei causa veniendi ad crucem. — Secundo quia cor non solum symbolum amoris est, sed etiam organum, imo ideo symbolum quia organum : organum, inquam, amoris sensitivi et compassivi qui subiectatur in coniuncto. Considerandum autem quod etsi in nobis sensibilis compassio saepe praeveniat et trahat voluntatem, id tamen in Christo non fuit, quia in eo omnes affectus appetitus sensitivi perfecte subdebantur superiori voluntati, quae et ipsa per divinam regebatur. Quia igitur cor Christi fuit semper sequens humanam eius voluntatem motam a divina in ordine ad finem reparationis nostrae, iam recapitulantur in eius contemplatione omnia principia ex quibus nostra salus processit, iuxta illud cantici Zachariae, Luc. I-78 : *Ad dandam scientiam salutis plebi eius*, (quae salus efficietur) *per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*. — Tertio quia in

cruce ipsum Cor charitas «vulneratum ictu patenti voluit, amoris « invisibilis ut veneremur vulnera ». Id est, ut in vulnere corporali sensibiliter videremus illud amoris vulnus cum quo Christus in utero virgineo conceptus est, cum quo adolevit, vixit, laboravit, et inivit mortem. Sicut si pictor post completum in tela opus suum, adderet legendam explicativam qua totius picturae sensus intelligi posset: sic post absolutum omnem transitum Verbi incarnati in hoc mundo, mysticum vulnus aperitur, quasi eorum omnium quae egit et pertulit explicativum. Quomodo autem in vulnere cordis sensibiliter exprimatur operatio amoris, explicat S. Thomas in III, D. 27, q. 1, a. 1, ad iura. Aliter scilicet est intellectum in intelligente, et aliter amatum in amante. Nam intellectum in intelligente est solummodo secundum intentionalem sui similitudinem, quae etiam induit modum ipsius intelligentis. Sed amatum est in amante quasi interius trahens ipsum, eo quod non ad similitudinem amati terminatur amor, sed ad ipsum amatum secundum se, et ideo amans semetipsum veluti vulnerat ut penetrationi amati locus sit (*). - Quarto tandem, quia in sanguine et aqua e Corde Christi aperto scaturientibus significata est effusio omnium divitiarum redemptionis, quatenus illic quodammodo vitae ostium pandebatur, unde sacramenta Ecclesiae manaverunt, sine quibus ad vitam quae vera vita est, non intratur. Ideo dictum fuerat Noe, cum figurativa fabricaretur arca: *Ostium autem arcae pones ex latere*. Ideo prima mulier facta est de latere viri dormientis, et appellata est vita materque vivorum. Vides ergo quomodo in iis quae Christum spectant, finis respondet initiis, et posteriora prioribus. Nam cum primum Filius Dei ex alto suae divinitatis in virgineum uterum descendebat, celebrabantur, ut dictum est, viscera misericordiae in quibus visitabat nos. Et cum iam sepeliendus, communibus hominum conspectibus subtrahebatur donec veniant tempora re-

(*) «Ex hoc quod amor transformat amantem in amatum, facit «amantem intrare ad interiora amati, et contra... Et ideo amans quodammodo penetrat in amatum..., et similiter amatum penetrat amantem ad interiora eius perveniens, et propter hoc dicitur quod amor «vulnerat et transfigit iecur». S. Thom. loc. indic.

stitutionis omnium in indicio universali, ecce lancea militis haec eadem misericordiae viscera aperiebantur, ut fieret misericordia eius a progenie in progenies super timentes eum, essetque iugiter fons patens domui David, id est, Ecclesiae, in ablutionem peccatoris et menstruatae.

Concludendum itaque quod vere in Corde sacratissimo recolitur omnis ratio et modus amatoriae illius exstasis qua Summa Natura sese inclinavit ad nos, et consequenter dicendum est convenientissimum esse cultum quem eidem Cordi defert Ecclesia.

THESIS XXXIX.

(Quaest. 25, Art. 3-4).

Colendae sunt sacrae imagines, et eodem quidem cultu quo coluntur exemplaria, terminatione licet transitiva tantum et relativa. Hinc adoratione latriae adoranda est imago Christi; adorandum pariter, praeter caetera passionis instrumenta, ipsum lignum crucis in quo Salvator pro nobis affixus est.

Cum hactenus de ea adoratione egerimus quae directe et immediate terminatur ad Christi personam in seipsa, consequenter dicendum occurrit de cultu imaginum et reliquiarum ipsius. Sed et opportuna sese offert occasio tractandi per prius generale dogma quod contra iconoclastas in Concilio VII firmatum est.

Fundamenti loco ponenda est distinctio inter imagines consideratas *ut res*, vel naturae vel artis, (naturae quoad materiam, artis quoad formam) et imagines consideratas formalissime *ut imagines*, id est, secundum quod ipsa sunt exemplaria, non in esse naturali sed in esse repraesentativo: eodem prorsus modo quo circulus in tabula descriptus, non materialiter quidem, sed tamen representative, est circulus exactus et mathematicus quem solum in suis speculationibus contemplatur geometra. Et hac

distinctione supposita, facile declarari potest quid distet inter *idola* gentium et *imagines* quarum cultum adserit Ecclesia.

Idolum dupliciter accipitur. Primo accipitur pro simulacro quod statuitur in obiectum cultus ut res, id est, absolute et propter se, quasi haberet aliquod numen sibi incorporatum vel infusum. In qua quidem opinione olim erant et adhuc sunt plerique paganorum, confirmati in suo errore per responsa in ipsis simulacris a daemonibus data, vel per alios miros eiusdem generis effectus. Secundo accipitur pro simulacro quod colitur quidem ut repraesentatio, sed ut repraesentatio eius quod in rei veritate aut nullo modo est, aut certe non es. Male quale colitur: ut si daemoni vel soli vel lunae tanquam diis constituentur effigies, in ordine ad divinos honores falsis his numinibus deferendos. Utroque autem modo ab idolo differt imago, prout nunc de imaginibus loquimur. Nam in primis, imago nequaquam accipitur in obiectum cultus ut res. Deinde semper sumitur ut imaginis munus exercens, respectu eorum qui vere tales sunt quales coluntur. Hinc cultus idolorum fundatur totus in falsitate et mendacio, a patre mendacii originem habens; at cultus imaginum nihil prae se fert nisi simplicem et ingenuam veritatem.

Et in lege quidem Mosaica prohibuerat Deus ne imagines fierent et colerentur. Sed rationem interdictionis tibi dabit Damascenus, Orat. 2 de Imag. n. 3: «Laudabilis, inquit, est Scripturarum perscrutatio. Sed hic diligenter animum attendite. «Unus Deus est, unus Veteris et Novi Testamenti legislator, «qui multifariam multisque modis olim locutus est Patribus in «Prophetis, et in novissimis temporibus in Filio suo unigenito... «Considera ergo Deum multifariam multisque modis locutum «esse. Sicut enim peritus medicus non omnibus nec semper idem «remedii ministrat genus, sed tum regionis tum morbi tum temporis tum aetatis habita ratione, medicinam praestat, atque «alia quidem ratione infantem curat, alia virum aetate provectum, aegrotantem alia, alia denique sanum, nec aegrotis omnibus eodem medetur modo..., consimiliter optimus animorum «medicus infantibus adhuc et idololatriae morbo laborantibus, «qui cum simulacra deos esse arbitrarentur, ut tamquam deos

«adorarent, imaginibus interdixit». Distinguenda igitur prohibitio ipsa et prohibitionis ratio. Prohibitio erat iuris positivi et pertinens ad caeremonialia praecepta quae cum abrogatione totius legis antiquae finem nunc acceperunt. Ratio vero prohibitionis respiciebat carnalitatem populi Iudaici et proclivitatem eius ad idololatriam, adeoque locum amplius non habet in populo Christianorum qui iam idoneus effectus est percipere maxima emolumenta quae ex sacrarum imaginum usu *per se* proveniunt. Sunt enim sacrae imagines codices populorum et illitteratorum hominum libri; sunt etiam pro omnibus incitamenta ad virtutem et ad imitationem Salvatoris nostri ac sanctorum eius; denique veneratio earum pars non minima est cultus externi, sine quo apud nos homines cultus internus aut perit omnino, aut paulatim languescit atque extinguatur. «Ubi de imaginibus agitur, «inquit Damascenus ubi supra, veritas quaerenda est, sensusque «illorum qui eas faciunt. Atque si quidem verus rectusque sit, «et ad Dei gloriam sanctorumque eius illae conducant, ad amplectendas item virtutes et fugienda vitia, necnon in salutem «vergant animarum, has tanquam imagines, exempla, et similitudines, ac veluti illitteratorum hominum libros venerari nos «oportet et osculari, ut quae Verbum carni copulatum repraesentent, genitricemque ipsius, aut etiam sanctos qui tum passionum tum gloriae Christi socii exstiterunt».

His itaque in antecessum praenotatis, dico esse dogma ex apostolica traditione descendens, quod licitum ac pium sit colere sacras imagines. Et sane antiquissima nobis praesto sunt monumenta de usu imaginum apud primaevos Christianos, ut norunt omnes qui ex. gr. Romanas catacumbas inviserunt. Praesertim vero, neminem latere potest quomodo ab ipsis Ecclesiae incunabulis viguerit cultus martyrum et reliquiarum eorundem. De qua re locupletissimi testes sunt Hieronymus contra Vigilantium, Augustinus l. 22 de civit, c. 8, Chrysostomus Horn. 83 in Ioan., Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 23, et alii sine numero. Atqui eadem omnino ratio est de cultu reliquiarum ac de cultu imaginum, et quisquis unum asserit, alterum quoque implicite adstruat necesse est. Non enim coluntur reliquiae ut res cultu

abosokito, sed cultu relativo, in quantum repraesentant personas quarum sunt reliquiae. Quamobrem differentia inter reliquias et imagines in hoc demum tota reponitur, quod imagines repraesentant ratione cuiusdam configurationis sculpturae vel picturae; reliquiae vero ratione specialis coniunctionis quam habuerunt aliquando ad personam adoratam. Sive autem ex uno titulo repraesentatio sit, sive ex alio, nihil ad praesens refert, et semper eodem modo valet principium a Patribus Synodi VII proclamatum: «Imaginis honor ad primitivum transit, et qui adorat imaginem, adorat in ea depicti hypostasim».

Caeterum, quod attinet ad actuationem cultus imaginum observare praestat quod quamdiu invaluit idololatria in mundo Romano, opus fuit magna cautela et discretione, propter confusionem adhuc facilem pro moribus et ideis horum temporum, inter imagines et idola. Atque hinc facile explicatur qua de causa cultus ille in ipsis initiis non ita frequens atque universalis fuerit sicut nunc est. Sed post reportatam de paganismo victoriam, post prostrata deorum fana, et eiectum foras principem huius mundi, tunc in omni securitate plenam evolutionem consecuta est imaginum religio, e qua tot praeclarae utilitates christiano populo proveniunt. Tunc vitiata a diabolo naturalis illa propensio repraesentandi in picturis obiecta nostrae adorationis, fuit legitimo suo sensui et rectae interpretationi sine obstaculo restituta; tunc per totum orbem simulacra daemonum imaginibus Christi et sanctorum dederunt locum. Sed tunc quoque non omisit diabolus sumere vindictam, furentissimam iconoclastarum haeresim suscitando, quae in primo suo ortu a Concilio Nicaeno II (1), deinde a Constantinopolitano IV (2), ultimo a Tridentino (3), repressa atque anathematizata fuit.

¶ Definitionem Nicaenam infra referimus, § 2. Vide illam de integro transcriptam apud Denzinger, n. 243.

(¹) « Si quis ergo non adorat iconam Salvatoris Christi, non videat * formam eius, quando veniet in gloria paterna glorificari et glorificare «sanctos suos, sed alienus sit a communione ipsius et claritate; similiter autem et imaginem intemeratae matris eius et Dei genitricis «Mariae.... Et qui sic se non habent, anathema sint a Patre et Filio

§ 2.

Firma ergo fide credendum est imagines sacras habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam. Sed iam paulo distinctius declarandum venit quae-nam sit ratio cultus qui ei deferri debet; non enim in ea re omnino inter se concordant theologi.

Primo ergo singularis fuit sententia Durandi dicentis imagines non esse colendas nisi *improprie et abusive*, quatenus scilicet coram imagine colitur exemplar, imago autem ipsa nullo sensu nullaue ratione est obiectum cultus, sed mera occasio per quam excitamur ad honorandum prototypum. Hanc opinionem comuni consensu reiiciunt theologi, et recte, praesertim quia non salvat proprietatem definitionum Ecclesiae, quibus edocemur imagines ipsas esse venerandas. «Definimus, inquit Concilium «Nicaenum II, venerabiles ac sanctas imagines proponendas... ita «ut istis... incensorum et luminum oblatio ad harum honorem «efficiendum exhibeatur, quemadmodum et antiquis pia consuetudinis erat».

Alia igitur est sententia S. Thomae quae fere universaliter recipitur. Docet haec sententia, imaginem qua talem eodem cultu coli quo exemplar, licet terminatione diversa, videlicet: imaginem terminatione relativa et transitiva, exemplar vero terminatione pausativa, quia in eo adoratio ultimo pausat et sistit. Et

* et Spiritu Sancto». Cone. Constantin. IV, can. 3. Apud Denzinger, n. 273.

(¹) «Imagines porro Christi, Deiparae Virginis et aliorum sanctorum, in templis praesertim habendas et retinendas, eisque debitum «honorem et venerationem impertiendam: non quod credatur inesse «aliqua in iis divinitas vel virtus propter quam sint colendae, vel quod «fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus quae «in idolis spem suam collocabant. Sed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa quae illae repraesentant: ita ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos quorum illae similitudinem gerunt, veneremur». Trident., Sess. 25, de sacris imaginibus.

ratio est quia idem est motus in imaginem ut talem, et in prototypum. « Duplex est motus animae in imaginem. Unus quidem « in ipsam imaginem secundum quod res quaedam est; alio modo « in imaginem in quantum est imago alterius. Et inter hos duos « motus est haec differentia, quia primus motus quo quis movetur in imaginem ut est res quaedam, est alius a motu qui « est in rem. Secundus autem motus qui est in imaginem in « quantum est imago, est unus et idem cum illo qui est in rem (x) ». Sed ad rectam huius principii applicationem nota bene quod imago ut res, non est tantum imago ut marmor vel argentum vel tela cum coloribus, sed etiam ut artefactum quoddam, opus manuum artificis, bene vel male prototypum referens. Et his omnibus modis sumendo imaginem, constat quod non idem motus est in imaginem et in exemplar. Imo vero potest quis diligere exemplar et odisse imaginem, sicut accidit, exempli causa, cum in certis ecclesiis inveniuntur statuæ monstris simillimae, quae tamen characteristicis S. Iohannis, vel S. Petri, vel S. Christophori, aut cuiuspiam alius sancti adornantur. Nunc autem imago ut imago, est imago prout imaginis actum exercens, et semper eodem modo exercens sub qualibet forma artis: sicut ellipsis quam geometra describit in tabula, semper eodem modo exercet actum repraesentandi ellipsim mathematicam, idealem, exactam, etiamsi forte contingat ut materialiter considerata, quam maxime ab ea elongetur. Et si hoc modo imaginem sumas, sic verissime dicitur quod idem est motus in illam et in rem cuius imago est. Nam praescinduntur omnia quae in imagine sunt tanquam in re vel artis vel naturae, et non consideratur nisi imago in actu exercito imaginis, non secus ac si esset speculum ita bene iustatum et adaequatum obiecto, ut nihil speculi videretur secundum quod est vitrum vel metallum, sed visio terminaretur ad ipsum solummodo in quantum est obiectum ipsum in esse repraesentativo. Tunc ergo eadem reverentia debetur imagini et prototypo, sic tamen ut transitive tantum terminetur ad imaginem, quae cum se tota referatur ad prototypum, nihil honoris admittit quod eo-

(l) S. Thom., hic, art. 3 in corp.

dem modo ad prototypum totaliter non reducatur. Et haec quidem est sententia S. Thomae.

Nihilominus, adhuc tertia sententia est, Bellarmini, Catharini, et aliorum quorundam, quasi media inter duas praecedentes. Vult sententia ista, imagines vere quidem et proprie esse venerandas, non tamen eodem honore quo exemplar, adeoque nullam imaginem adorandam esse latria. Et forte differentia est in vocibus potius quam in re ipsa. In primis haec opinio, qua parte negat cultum latriae quibusvis imaginibus deferendum, omnino concordat quoad rem cum sententia S. Thomae. Inteligit enim per latriam cultum supremum qui *absolite* ad rem adoratam terminatur, quique soli Deo in seipso debetur. Quo modo latriam accipit Concilium Nicaenum II, quando ait: « Imaginibus osculum et honorariam adorationem tribuendam, non « tamen eam quae secundum fidem nostram est veram latriam, « quae solam naturam divinam decet ». Dicendo enim, *veram latriam quae solam naturam divinam decet*, satis expressit Concilium latriam absolutam, quam nos quoque removemus, ex hoc ipso quod statuimus imaginem quamlibet colendam esse ut imaginem, non ut rem: semper intelligendo quoad imagines Christi latriam transitivam sive relativam, non autem latriam sine addito, multoque minus cum expressa determinatione a Nicaenis Patribus apposita. Qua parte igitur sententia Bellarmini reiicit latriam sic intellectam, profecto nec sententiae S. Thomae contradicit, nec ulli alii apud catholicos doctores receptae. At nunc, quando explicat Bellarminus suam opinionem qua parte positiva est, non videtur sequendus, nisi forte, ut supra dictum est, quoad solum modum loquendi ab Angelico differat: « Imaginibus, inquit (l), non convenit proprie nec latria, nec hyperdulia, nec « dulia, nec ullus alius eorum qui tribuuntur naturae intelligenti, « (non enim est capax res inanima et rationis expers eiusmodi « cultuum), sed cultus quidam inferior et varius pro varietate « imaginum. Itaque imaginibus sanctorum non debetur proprie « dulia. sed cultus inferior qui dici potest dulia secundum quid,

(l) Bellarm., de Imagin. SS. c. 25.

« vel dulia analogice sive reductive. Similiter imaginibus B. Vir-
 « ginis non debetur hyperdulia simpliciter, sed hyperdulia se-
 « eundum quid, sive analogice et reductive. Denique imaginibus
 « Christi non debetur latria vera et simpliciter, sed cultus sine
 « comparatione inferior, qui tamen reducitur ad latriam ut im-
 « perfectum ad perfectum >. Sed contra est quod cum dicitur res
 inanimata incapax cultus latriae vel duliae, statim quaritur de
 quo cultu sermo sit, an de absoluto, an de relativo. Si de ab-
 soluto, non solum res inanimata incapax est cultus latriae vel
 duliae, sed etiam cuiuscumque alius qui his fingeretur inferior.
 Si autem de relativo, cum in cultu relativo nulla omnino sit
 causa adorationis praeter excellentiam personarum quarum ima-
 gines sunt, consequens profecto est ut *idem ntimero cultus* de-
 beatur imagini et exemplari; hoc solo discrimine quod iste unus
 cultus aliter terminetur ad imaginem, et aliter ad exemplar: ad
 imaginem transitive, ad exemplar pausative. Unde si imaginibus
 Christi honor latriae denegatur, unum de duobus logice conse-
 quitur: vel quod Christus ipse non sit latria colendus, vel quod
 eius imago coli debeat cultu absoluto propter aliquam excellen-
 tiam quae sit imagini propria. Utrumque autem pariter reficien-
 dum est, nam primum poneret negationem divinitatis Christi,
 alterum vero reduceret cultum imaginis ad quamdam speciem
 cultus idoli. Non ergo est cur usquequaque recedatur a senten-
 tia S. Thomae fl).

Quidquid autem mox dictum est de imaginibus Christi, fa-
 cilem applicationem habet ad crucem in qua Salvator affixus

(*) Itaque imago *ut res* nullo cultu colitur; imago *ut imago* eodem
 cultu colitur quo exemplar. Sed quidam introducunt tertiam distinctio-
 nem, imaginis scilicet *prout per benedictionem Ecclesiae est deputata cultui*,
 et sic dicunt quod est colenda cultu distincto. Hoc tamen displicet, quia
 quod aliqua imago per Ecclesiae benedictionem sit deputata cultui, nihil
 aliud facit (ut videtur), nisi quod imago illa iam sit de iure destinata
 ad officium et actum imaginis sacrae, et non possit amplius sumi solum
 ut res, puta ut res venalis in officina mercatoris, vel ut simplex spe-
 cimen artis in musaeo vel pinacotheca. Facit igitur ut iam debeat coli
 ut imago, non autem facit ut alia specie cultus colatur.

fuit. « Dicendum, inquit S. Thomas art. 4, quod honor seu re-
 « verentia non debetur nisi rationali naturae; creaturae autem
 « insensibili non debetur honor vel reverentia nisi ratione ratio-
 « nalis naturae. Et hoc dupliciter. Uno modo in quantum re-
 « praesentat rationalem naturam; alio modo in quantum ei quo-
 « cumque modo coniungitur. Primo modo consueverunt homi-
 « nes venerari regis imaginem, secundo modo eius vestimentum;
 « utrumque autem venerantur homines eadem veneratione qua
 « venerantur et regem. Si ergo loquamur de ipsa cruce in qua
 « Christus crucifixus est, utroque modo est a nobis veneranda:
 « uno scilicet modo in quantum repraesentat nobis figuram Christi
 « extensi in ea; alio modo ex contactu ad membra Christi, et
 « ex hoc quod eius sanguine est perfusa. Unde utroque modo
 « adoratur eadem adoratione cum Christo, scilicet adoratione la-
 « triae. Et propter hoc etiam crucem alloquimur et deprecamur
 « quasi ipsum crucifixum. Si vero loquamur de effigie crucis
 « Christi in quacumque alia materia, puta lapidis vel ligni,
 « argenti vel auri, sic veneramur crucem tantum ut imaginem
 « Christi, quam veneramur adoratione latriae, ut supra dictum est».

Porro eadem fere considerationes valent quoad caetera
 passionis instrumenta, nisi quod ipsa vera crux duobus titulis
 repraesentat Salvatorem, ratione contactus membrorum Christi
 patientis, et ratione figurae secundum quam dicitur *signum Filii*
hominis quod apparebit in coelo. Prima ergo ratio communis
 est et clavis et coronae et lanceae, aliisque (-l); secunda vero
 non. Hinc porro id unum sequitur, quod non solum veram
 Christi crucem adoramus, sed etiam eius effigiem in quacumque
 materia, non autem imaginem clavorum vel quorumcumque
 huiusmodi.

(¹) Unde Damascenus, l. 4 de fide orth. c. 11: «Hoc itaque pre-
 « tiosum ac venerabile lignum in quo se Christus pro nobis hostiam
 « obtulit, uti sanctissimi corporis atque sanguinis tactu sanctificatum,
 « iure debet adorari; clavique item, et lancea, et indumenta, et sacrae
 « eius mansiones, hoc est, praesepe, specus, salutaris Golgotha, vivifi-
 « cum sepulcrum, ac similia... Nam si eorum quos diligimus, et domus,
 « et lectus, et vestis chara nobis sunt, quanto magis ea quae Dei et
 « Salvatoris nostri sunt, per quae etiam parta nobis est salus ».

DE CHRISTO MEDIATORE.

Denique considerandum est « de hoc quod dicitur Christiis * Dei et hominum mediator ». Et doctrina quidem generaliter tantum hic tangitur, quia manet suo loco perficienda, ubi de mysterio redemptionis. Sit ergo haec una propositio.

THESIS XL.

(Quaest. 26).

Christus secundum quod homo, est primus et summus mediator noster apud Deum.

In nomine mediatoris importatur habitudo medii inter duo extrema, utique coniungenda et reconcilianda, post dissolutum foedus pacis. Unde, ut dicit S. Thomas, a. 2 in corp.: « In mediatore duo possumus considerare, primo quidem rationem medii, « secundo officium coniungendi ». Utrumque autem competit Christo qua homo est, eique soli tanquam primo ac principali, cuius mediatio non nititur mediationi alterius. « *Unus enim *Deus*, inquit apostolus, 1 Tim. II-5, *unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* ». '

Et re quidem vera, Christus qua homo est infra Deum propter naturam creatam, et super omnes homines ratione plenitudinis gratiae et gloriae. Praeterea, ut homo obtulit Deo singularem hanc satisfactionem per quam deletum est chirographum decreti quod erat contrarium nobis, et vicissim per virtutem sanguinis sui refudit in homines omnia dona pertinentia ad amicabilem cum Deo societatem, sive per gratiam in praesenti, sive per gloriam in futuro.

Ergo ipse est mediator summus, licet nihil prohibeat aliquos alios secundum quid dici mediatores inter Deum et homines, prout scilicet cooperantur ad unionem hominum cum Deo dispositive vel ministerialiter. Dispositive, sicut prophetae et sa-

cerdotes Veteris Testamenti qui praenuntiabant et praefigurabant verum et perfectum Dei et hominum mediatorem. Ministerialiter, sicut sacerdotes Novi Testamenti qui sunt ministri veri mediatoris, vice ipsius salutaria sacramenta hominibus exhibentes. Ita S. Thomas, a. 1 in corp., ad ium.

Cum his explicit pars prima quae est de ipso incarnationis mysterio. Nunc dicendum de his quae Deus incarnatus egit et passus est, considerando per ordinem mysteria nativitatis, vitae, passionis et resurrectionis Domini ac Salvatoris nostri Iesu Christi.

PARS SECUNDA

DE HIS QUAE DEUS INCARNATUS
EGIT ET PASSUS EST

PARS SECUNDA

DE HIS QUAE DEUS INCARNATUS EGIT ET PASSUS EST.

Post praedicta, inquit S. Thomas in Prooemio Quaest. 27, in quibus de unione Dei et hominis, et de his quae unionem consequuntur tractatum est, restat considerandum de his quae Filius Dei incarnatus in natura humana sibi unita gessit vel passus est. Quae quidem consideratio quadripartita erit, nam *primo* considerabimus de his quae pertinent ad ingressum eius in mundum (Quaest. 27-39); *secundo* de his quae pertinent ad progressum vitae ipsius in hoc mundo (Quaest. 40-45); *tertio* de exitu ipsius ab hoc mundo (Quaest. 46-52); *quarto* de his quae pertinent ad exaltationem ipsius post hanc vitam (Quaest. 53-59).

CAPUT PRIMUM

(Quaest. XXVH-XXXIX).

DE HIS QUAE PERTINENT AD INGRESSUM CHRISTI IN MUNDUM.

In illo tempore, « intravit Iesus in quoddam castellum, et
< mulier quaedam, Martha nomine, excepit illum in domum suam.
« Et huic erat soror nomine Maria, quae etiam sedens secus

« pedes Domini audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequens ministerium », et reliqua.

Quae sunt, salva interim litterali veritate facti, per allegoriam dicta. Castellum enim in quod Salvator ingressus perhibetur, mundus est in quo vivimus; qui recte castelli nomine hic designatur, cum ad totius amplitudinem universi, et praesertim ad curiam Regis aeterni comparatus, vix ac ne vix quidem se habeat ut castellum ignobile et pagus angustissimus. In hunc igitur pagum intravit Filius Dei, quando carnem induit factus homo. Porro intrantem excepit mulier quaedam in domum suam: mulierem dico in mulieribus benedictam, quae prae caeteris creaturis ad inclytum matris decus evecta, duplex in se una Marthae et Mariae officium circa Verbum adveniens summa perfectione coniunxit. Nam ex quo angelicae annuntiationi voluntarium praebens assensum, purissimos illos subministravit sanguines de quibus, Spiritu Sancto operante, formatum est corpus Verbi, de ea continuo accipitur id quod in Martha circa corporalem coelestis hospitis sui necessitatem occupata, legitur adumbratum. Et certe cum infantem caute portavit in utero, cum in lucem editum pannis involvit, cum reclinavit in praesepio, cum proprio lacte aluit, cum diu noctuque super eum vigilavit, cum Herodis furorem fugiens detulit in Aegyptum, cum nutrit in Nazareth, et suo parentem imperio adolescere vidit; cum stans iuxta crucem, pendentis Filii dolorum particeps effecta est, cum de patibulo depositum sinu suo exanime corpus excepit; cum propriis manibus sudario involvit, et iure materno quaecumque ad sepulturam pertinebant ordinavit, nonne multo verius multoque felicius *satagebat circa frequens ministerium*? Verum, ipsa est mater non similem habere visa, non habere sequentem, quae mente prius conceperat quam corpore. Et beata quae crediderat: beata quidem, quia Verbi incarnandi ministra facta fuerat temporalis, sed inde multo beatior quia eiusdem semper amandi custos manebat aeterna. Ideo oportuit in ea adimpleri et figuram alterius sororis, *quae sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius*. Non enim ad Virginem spectat reprehensio quam ministranti Marthae adhibebat Dominus dicens: « Martha, Martha, sollicita

es et turbaris erga plurima ». Intenta Martha, ait Augustinus, quomodo pasceret Dominum; intenta Maria quomodo pasceretur a Domino. Ast utrumque simul virgo benedicta: *conservabat*, inquit, *omnia verba haec, conferens in corde suo*. Quapropter de plenitudine contemplationis eius nos omnes evangelium accepimus. Cum enim testetur Lucas (I, 2-3), se omnia assecutum a principio diligenter ab iis qui viderant: quis, putas, testis esse potuit incarnationis, nativitatis, et totius infantiae Iesu Christi, nisi ea quae omnium ab initio apprime conscia, intentam considerationem mentis a dictis et gestis Salvatoris nusquam distraxerat? Denique, post ascensionem Domini et descensum Spiritus Sancti, expleto iam ministerio eius, quomodo eam tibi cogitatione effinges nisi sub typo illius Mariae quae in aula mentis, divinae vacabat sapientiae, ubi omni strepitu terrenarum silente curarum, in meditationibus sanctis et in deliciis laetabatur aeternis? Sedens ergo secus pedes Domini expectabat donec audiret vocem dicentem sibi: Veni de Libano, sponsa mea, veni, coronaberis.

Vere itaque *optimam partem elegit sibi Maria, quae non auferetur ab ea in aeternum*. Imo verius, non partem sibi elegit, sed plenitudinem accepit eorum omnium quae in mystico Christi corpore inter multos divisa sunt. Ipsa enim supra alios cunctos in specialissimo ordine redemptionis constituta, coniungitur cum Filio in omnibus nexu indissolubili. Et ideo, cum incarnationis exsecutio consideratur, secundum quod de Matre Virgine Verbum caro factum est, primum omnium de ea sermo habendus est.

QUAEST. XXVII-XXX.

DE BEATISSIMA ET AUGUSTISSIMA MATRE DEI ET HOMINUM VIRGINE MARIA.

Visum est praemittere huic disputationi generale quoddam compendium praerogativarum Virginis, prout luculenter elucet in ipso Scripturae postliminio, cum primum hominibus lapsis Salvator promittebatur. Tum postea, ad singula descendere quae tractat S. Thomas in praesenti: videlicet, ad Deiparae gratiam

(Quaest. 27), virginitatem (Quaest. 28), desponsationem (Quaest. 29), annuntiationem (Quaest. 30), et caetera spectantia praeparationem ad concipiendum Filium Dei. Prima ergo positio erit ut sequitur.

THESIS XLI.

De Virgine Matre generaliter tenendum est, quod in ordine reparationis eum locum tenet, quem tenuit Eva in ordine perditionis. Nam sicut ex insigni oraculo Geneseos edocemur, totius redemptionis nostrae ratio in quadam recirculatione contra diabolum consistere dicenda est: quatenus omne id quod machinatus fuerat Satanas ad ruinam generis humani, illud ipsum ordine contrario divinitus dispositum est ad salutem. Quo fit ut novo Adae, id est Christo, indissolubili nexu ad dissolvenda diaboli opera coniungi debuerit nova Eva, id est, Maria.

Considerandum itaque nunc venit celeberrimum illud oraculum in quo, testante Pio IX in Bulla *Ineffabilis*, perhibetur Deus praeparata renovandis mortalibus suae pietatis remedia inter ipsa mundi primordia praenuntiasse, deceptoris serpentis retuldisse audaciam, nostri generis spem mirifice erexisse, ac demum omnem suae providentiae rationem in hominum reparatione compendiose delineasse. Et primo videndum quae sit vis et ratio sententiae latae in serpentem, tum secundo quae Virginis prae-rogativae ibi eluceant.

Quatuor omnino supposita, vel individua vel collectiva, in hoc oraculo invenies designata: serpentem serpentisque semen ex una parte, ex adverso mulierem mulierisque semen.

In primis indubium est serpentis nomine significari diabolum, iuxta illud Apoc. XII-9: «et proiectus est draco ille magnus, *serpens antiquus qui vocatur diabolus et Satanas*, qui se-

i ducit omnem orbem». Quanto enim minus ea quae de proto-parentum deceptore dicuntur, naturali serpenti convenire possunt, tanto manifestius de spiritu nequam debent intelligi. Nec obstat id quod in initio sententiae a Deo latae legitur: «Maledictus es inter omnia animantia et bestias terrae, super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitae tuae». Nihil enim peccaverat animal ut a Deo puniretur. Unde punitio evidenter dirigitur ad eum qui per serpentem tamquam per visibile organum regalem sibi in mundo dominationem comparare tentaverat, quique pro sceleris recompensatione in loco et gradu bestiae quam in instrumentum assumpserat, remanere cogitur. Quidquid ergo infamiae potest figurate intelligi in iis quae naturaliter serpenti competunt, puta quod supra ventrem repat, quod in profundis ac tenebrosis cavernis plerumque delitescere cogatur: totum hoc in poenam diabolo adscribitur, ut qui se ad horam transfiguraverat in serpentem, maneat vel invitus serpens in aeternum. Ipse enim est qui repit super ventrem, dum opus suum perficere non valet nisi per eos quorum, ut apostolus ait, deus venter est. Ipse quoque est qui terram comedit cunctis diebus vitae suae, dum ab infamibus et obscoenis hominibus honores capit, et impiae adorationis haurit incensum.

Nunc autem, si serpentis nomine diabolus designatur, iam ultro occurrit, quid per serpentis semen sit intelligendum. Quippe, vox *semen* apud Hebraeos solet de posteris sive de filiis dici, et cum carnalis posteritas in diabolum non cadat, sequitur eos omnes hic significari quos perversa suggestionem sua quasi quadam spirituali generatione, similes sibi Satanas efficere intenderat, inducendo in actum vel saltem in statum peccati. Ergo semen serpentis, Adam praevaricator; semen serpentis, ii omnes qui tunc in lumbis eius continebantur, et postea nascituri erant originali labe infecti. Quod tamen formaliter, et in sensu (ut aiunt) composito accipiendum esse constat. Nam solius peccati ratione homo semen diaboli nuncupari potest, et statim ac peccatum aufertur, a semine maledicto ipsum segregari necesse est.

Sed iam attende quid ex opposito significant mulier, mulierisque semen. Semen in Scriptura non tantum de posteris col-

lective, sed etiam de uno filio singulariter accipitur (1). Hoc autem in loco, semen mulieris sensu sane primario (2) de singulari aliqua persona dici, attentis fontibus revelationis, certissime constat. Evidens enim est, hic praenuntiari redemptionem humani generis et liberationem ex tyrannide diabolica. Porro redemptionem hanc per unum singularem virum perficiendam fuisse, omnes ubique locorum Scripturae clamant. Ipse est de quo asseritur i Ioan. III-8, quod apparuit ut dissolveret opera diaboli, et Heb. II-14, quod participavit carni et sanguini ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, i. e. diabolus. Insuper, illud mulieris semen de quo hic dicitur, *ipse conteret caput tuum*, hoc est, ad nihilum rediget potestatem oppressoris infernalis, non aliud profecto est ab eo semine quod postea patriarchis promittitur, et in quo *benedicendae erant omnes cognationes terrae* (3). Et sane, sicut in Scriptura infortunium per excellentiam servitus diaboli est, ita benedictio per excellentiam eiusdem servitutis excussio. Quare nemini unquam dubium esse potuit quin semen in persona Abrahae toti mundo promissum, et semen ab initio annuntiatum tanquam serpentis caput contritum, unum omnino sit atque idem. Nunc autem apostolus, Galat. III-16, authentice interpretans promissionem Abrahae factam, ait: «Abrahae dictae « sunt promissiones, et semini eius. Non dicit, in seminibus quasi < in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus ». Ex his ergo indubitanter efficitur, in *semine mulieris* significatum

(¹) Cf. Genes. IV-25, XV-13; 2. Reg. VII-12, etc.

(²) Dixi *sensu primario*, nam sensu secundario indubium est assignificari collectionem eorum qui ad Salvatorem pertinent tanquam corpus eius et plenitudo ipsius. Hoc suadetur ex contextu, quia semen serpentis semini mulieris opponitur; sed semen serpentis accipitur collective; ergo ut sit perfecta oppositio, oportet ut sub aliqua saltem ratione, mulieris semen collective etiam dicatur. Suadetur praeterea ex loco parallelo, Apocal. XII-17: «Et iratus est draco in mulierem, et «abiit facere praelium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei et habent testimonium Iesu Christi ». Ubi ostenditur in actu exercito id ipsum quod a Domino Deo in paradiso fuerat annuntiatum, Dicitur autem serpens facere praelium *cum reliquis* de semine mulieris.

(3) Genes. XXII-18, XXVI-4, etc.

fuisse eum qui se in evangelio *filium hominis* quasi proprio nomine semper appellare consuevit, qui delens quod adversus nos erat chirographum decreti, illud cruci triumphator affixit, et exspolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Hactenus de semine. De muliere autem, quid? Fidenter porro dixerim, non opus esse consideratione a longe petita, cum sensus maxime obvius et naturalis Mariam ultro designet. Si enim per semen mulieris significatur Salvator Christus, statim apparet, per mulierem ipsam significari matrem Salvatoris.

Equidem nonnulli e catholicis etiam interpretibus, mulierem hic *ad litteram* designatam, Virginem Mariam esse minime confitentur. Nituntur autem hac una ratione, quod in tota historia tentationis et lapsus, terminus *mulier*, vel pro Eva vel pro muliere in genere adhiberi consuevit. Ergo, aiunt, etiam in praesenti sic est accipiendus, quia in eodem contextu idem terminus in eadem constanter significatione sumatur oportet. Verum absoluta huius rationis inanitas facile ostenditur, praesertim quia nequaquam verum est sententiam a Deo latam contra serpentem, unius esse tenoris cum narratione tentationis et lapsus. Quippe narratio historica et sententia Dei duo sunt omnino distincta. Narratio exhibet factum, sententia regerit iustam pro facto retributionem. Narratio refert materiam super quam cadit iudicium, sententia ipsum indicium continet, quo et serpenti et mulieri et viro rependitur, unicuique secundum opera sua. Ultro igitur concedendum quod in narratione historiae, terminus *mulier* pro una eademque persona constanter supponit. Et sane, *mulier* quae videt bonum esse lignum ad vescendum, aspectuque delectabile, quae accipit de fructu illius, et comedit, et dat viro suo; *mulier* quam Adam inculpat, quam Deus interrogat de delicto, et postmodum alloquitur annuntians fore ut multiplicentur aerumnae eius tum in partu filiorum tum in subiectione ad virum: haec, inquam, mulier a primo ad ultimum, nonnisi Eva esse potest, quamquam in Evae etiam persona, ad poenam quod attinget, generarim includatur sexus femineus prout originali culpa infectus, et novae conditioni obnoxius cui prima praevaricatio

principium attulerat. At vero, ubi sententiam enuntiat Deus adversus serpentem dicens: *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius*, non amplius factum historicum refertur, sed in seductorem scelus et malitia retorquetur. Nec ambigua aut dubia apparet iustissimi simul ac sapientissimi indicis intentio. Decernit enim ut qui per mulierem vicerat, per mulierem etiam vinceretur, et qui mulieris amicitiam fraudulenter captaverat, mulieris verissimas inimicitias persentiret. Ergo exigit omnino vis et ratio sententiae ut cum in ea mulier nominatur, maneat quidem invariata nominis *significatio*. Quod autem contextus exposcat ut sit etiam eadem ac prius termini *suppositio*, seu ut triumphatrix illa mulier quae in terrorem serpentis a Domino Deo suscitatur, eadem numero sit cum illa quam temptationis ac lapsus historia commemorat: hoc profecto nimis enorme et absonum est, quam ut confutatione indigeat.

Ast non satis. Nedum enim contextus cogat nomine mulieris hic intelligere Evam, fidenter assero hunc sensum tanta evidentia excludi, et Mariam tam aperte designari, ut vix in Scripturis aliud quidquam invenire sit, pluribus et firmioribus fundatum rationum momentis. Omitto interim, nihil vel verosimiliter cogitari posse, quo in Eva verificatae ostendantur singulares illae inimicitiae quae tanta emphasi dicuntur poni a Deo mulierem inter et diabolum. Omitto, easdem inimicitias manifestam habere connexionem cum contritione capitis serpentis in qua Dei sententia terminatur; aliunde vero, unicuique cogitanti statim occurrere, quid tandem egit Eva, quid pertulit, quid meruit, ut diabolo et portis inferi tam exitialis exstiterit. Omitto iterum, Evam in hoc capite Geneseos constanter sustinere personam peccatricis, imo illius peccatricis, qua mediante, totum humanum genus fuerat in semen diaboli conversum. Cui considerationi profecto non officit, quod ipsa protoparens per gratiam Dei ex praevisis Christi meritis fuerit aliquando educta e delicto suo ¹¹⁾, quia hoc est omnino praeter characteristicam et typicam notam sub qua in praesenti Eva delineatur. Nunc enim illa et non alia

(¹¹) Cf. Sap. X-2.

ostenditur Eva, a qua haereditavimus peccatum et poenas peccati. Illa, inquam, non satis deploranda mater, cuius flebiles filii subjacent maledicto, quaeque in initio totius ruinae conspicua apparet, nedum triumphi de serpente reportati quaecumque principium exsistat et origo. Omitto denique, non mediocre argumentum hinc etiam sumi posse, quod mulier a Deo annuntiata, ea mulier sit cui semen Christus attribuitur. Nam si diligentius revolvamus totam seriem Scripturarum, saepius quidem invenies Christum dici semen Abrahae, Isaac, Iacob, David, non autem Sarae, Rebeckae, Bethsabeae, etc. Et in summa, nusquam alibi reperies singularem hanc loquendi formam, *semen mulieris*, nisi in aliquo parallelo loco Apocalypseos (^x), ubi certe non Eva designatur, sed vel Maria vel Ecclesia. Nec mirum hoc cuiquam videri debet, quia formula ista ingerit ex sese ideam maternitatis, quae non sit secundum leges ordinarias, sed omnino sublimior ac prorsus virginalis, sicut egregie declaravit Isidorus Pelusiota inquires: «Illud mulieris semen quod Deus inimicum et «infestum serpenti esse iubet, Dominus noster Iesus est. Nam «ipse mulieris semen, singulari modo ex ea ortus est, ita ut nec «viri semen intercesserit, nec quicquam decesserit castitati» (2). Unde iterum reducimur ad illam Virginem per excellentiam, divino partu honorandam, de qua postea prophetavit Isaias dicens: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Haec itaque omnia, ei alia plura quae commemorare non vacat, per se sola iam abunde intentum conficerent. Sed placuit unice insistere in recirculatione qua utitur Deus contra diabolum, opponendo semen *e sola muliere* ortum, quod est Redemptor cum suo corpore mystico, semini illi quod *per solius mulieris mediationem* sibimet serpens in terra suscitaverat.

Sane vero, poenam deceptoris serpentis in quadam retorsione fuisse sitam, quatenus scilicet omne id quod excogitaverat diabolum ad subiiciendum sibi hominem, fuerit omnino eodem ordine divinitus resumptum 'ad hominem liberandum, vetustis-

9

(²) Apocal. XII, per totum.

(*) Isidor. Peius., apud Passaglia de Imm. Conc., Sect. 5. c. 1.

simi etiam inter Patres tradiderunt. Quod et ex diligenti textus Geneseos consideratione luculenter patet, et ex consueta providentiae ratione confirmatur, quia ut dicitur Sap. XI-17, *per quae peccat quis, per haec et torquetur*. Pulchre Tertullianus, de Carne Christi, c. 17, ait Deum imaginem suam, a diabolo captam *aemula operatione* recuperasse. Ubi nota quod aemulari est proprie paribus armis pugnare, et iisdem mediis contendere. Unde sese magis explicans Tertullianus subdit: «In virginem enim adhuc « Evam irrepserat verbum aedificatorium mortis, in virginem «aeque introducendum erat verbum exstructorium vitae, ut quod « per eiusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem ». Vides igitur, Tertulliano teste, Deum instituere novam mulierem inductivam redemptionis, aemulando Satanam qui adhibuerat mulierem inductivam perditionis. Consonat Iustinus martyr in dialogo cum Tryphone, n. 100: «No- « vimus per virginem Deum hominem factum esse, ut qua via « initium, orta a serpente inobedientia accepit, eadem via etiam « dissolutionem acciperet ». Ubi omnino alludit Iustinus ad historiam et oraculum Geneseos, vultque ut per quos gradus humana natura ceciderat, per eosdem ad pristinam dignitatem erigeretur. Sed adhuc expressiora ea sunt quae dicit Irenaeus, l. 3 c. haeres, c. 22, ubi comparat facinus Satanae cuidam innodationi, operationem vero Dei reparantis denodationi illiusmet quod prius fuerat innodatum : « Quia, inquit, non aliter quod colligatum est « solveretur, nisi ipsae compagine alligationis reflectantur retrorsus ». Statimque explicat quomodo Deus calliditati Satanae suam opposuit sapientiam, qua opus reparationis reflexit secundum omnes praecedentes inflexiones machinationis ruinae, e regione ponendo singula correspondentia, cum eodem respectivo influxu eademque causalitate (1).

(*) « O Dieu ! quelle abondance de miséricorde, et que les sujets « d’espérance se multiplient devant nous ! puisqu’en même temps qu’un « homme et une femme perdaient le genre humain. Dieu qui avait « daigné prédestiner un autre homme et une autre femme pour les « relever, a désigné cet homme et cette femme jusque dans ceux qui « nous donnaient la mort. Jésus-Christ est le nouvel Adam, Marie est « la nouvelle Eve... Tout convient à ce grand dessein de la bonté di-

Quo posito, attende perfidiam serpentis, et vide qualiter se habuerit innodatio eius. Non mulierem, sed virum suis retibus illaqueare intendebat, cum solus vir constitutus esset totius suae progeniei caput in ordine ad conservanda naturae innocentis dona. Non tamen recta perrexerat diabolus ad scopum, sed quaesierat mediatricem mulierem, quam sciebat deceptioni magis obnoxiam, viro item suo familiarissimam, ac per hoc maxime idoneam quae eum, sin minus seductione, at certe precibus et blanditiis in peccatum attraheret. Mulierem igitur adulatione et simulata benevolentia adierat, promittens ei consortium et communicationem cum superioribus spiritibus, (nam deorum nomine hic veniunt spiritus scientia praepollentes), si modo vetitum potum ederet. Tum deinde per seductam mulierem suggestionem suam extenderat usque ad Adam, in quo peccante omnes peccaverant. Vide nunc, qualiter huic calliditati e regione opponatur consilium Dei reparantis : *Quia, inquit, fecisti hoc...., inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius, ipse conteret caput tuum*. Quid est, *quia fecisti hoc* ? Id est: Quia fallacem cum muliere Eva simulasti amicitiam, societatemque ini- visti ex qua fausta accepisti auspicia triumphi, ideo ego alteram

«vine. Un ange de ténèbres intervient dans notre chute, Dieu pré- « destine un ange de lumière qui devait intervenir dans notre répa- « ration. L’ange de ténèbres parle à Eve encore vierge, l’ange de lu- « mière parle à Marie qui le demeura toujours. Eve écouta le tentateur « et lui obéit, Marie écouta aussi l’ange du salut et lui obéit. La perte « du genre humain qui se devait consommer en Adam, commença par « Eve ; en Marie commence aussi notre délivrance ; elle y a la même « part qu’Eve a eue à notre malheur, comme Jésus-Christ y a la même « part qu’Adam avait eue à notre perte. Tout ce qui nous a perdus « se change en mieux. Je vois paraître un nouvel Adam, une nouvelle « Eve, un nouvel ange. Il y a aussi un nouvel arbre qui sera celui de « la croix, et un nouveau fruit sur cet arbre qui détruira tout le mal « que le fruit défendu avait causé. Ainsi l’ordre de notre réparation « est tracé dans celui de notre chute ; tous les noms malheureux sont « changés en bien pour nous, et tout ce qui avait été employé pour « nous perdre, par un retour admirable de la divine miséricorde, se « tourne en notre faveur ». Bossuet, Elévations sur les mystères,. Siècle Semaine, 30me Elév.

suscitabo mulierem prae omnibus eminentem, quam inter et te verissimas firmabo inimicitias, ut quantum tibi prima exstitit favorabilis et propitia, tantum altera infesta sit ac funesta, et quanto facilius per mulierem unam adeptus es victoriam, tanto ignominiosius per mulierem alteram prodigeris. Quid est iterum, *quia fecisti hoc?* Id est: Quia per mulierem deceptam tamquam per instrumentum et opportunam mediatricem, humanum genus in suo capite Adam semen tuum effecisti, ideo ego per mulierem alteram alterum suscitabo semen, hominum redemptorem nec non et caput in ordine gratiae. Ipse factus ex muliere et mediante muliere mundo datus conteret tibi caput, hoc est, plenum de te et de portis inferi et de iis qui in semine tuo propter neglectum redemptionis beneficium remanebunt, triumphum reportabit.

Haec igitur vis est, haec ratio sententiae a Deo in diabolum latae. Quam si recte perpendas, statim tibi apparebit mulierem illam cuius semen Redemptor esse dicitur, omnino excludere consortium viri. Nam alias periret omnis prorsus veritas et decor oppositionis inter divinum reparationis opus et callidam Satanae machinationem, nec amplius qua via initium accepit orta a serpente inobedientia, eadem via etiam dissolutionem acciperet. Ergo a primo ad ultimum, mulier in oraculo Geneseos annuntiata, neque Eva est, neque ulla e feminis quae per generationes singulas in genealogia Salvatoris computantur, sed sola Virgo Maria de qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Cui etiam conclusioni non meram probabilitatem, sed absolutam certitudinem censemus esse adscribendam, post Pium IX in Bulla *Ineffabilis*. Nam, inquit Pontifex, Patres Ecclesiaeque scriptores docuere, «divino hoc oraculo *clare aperteque* praemonstratum «fuisse misericordem humani generis Redemptorem, scilicet Unigenitum Dei Filium Christum Iesum, ac designatam beatissimam eius matrem Virginem Mariam, ac simul ipsissimas utriusque contra diabolum inimicitias insigniter expressas» (1).

C) Hic diligenter nota quod ab hac auctoritate minime se expediunt adversarii dicendo quod etsi mulier quae in praesenti oraculo designatur, sit ad litteram Eva, adhuc tamen *sensu spirituali* est Maria. Non enim id intendit Bulla, sed intendit omnino designari Mariam

Vere igitur dicendum est, Virginem parituram statim post lapsum protoparentibus nostris fuisse propositam, ut in qua

secundum sensum litteralem. Nam primo, ea quae secundum solum sensum spirituales designantur, non *clare aperteque* designantur, sed sub arcano velamento allegoriae, ut ipsum nomen sensus mystici seu spiritualis per se clamat. <Auctor Sacrae Scripturae, ait S. Thomas, i> Part. Q. i, «a. io, est Deus, in cuius potestate est ut non solum voces ad significandum accomodet, quod etiam homo facere potest, sed etiam res ipsas. Et ideo, cum in omnibus scientiis voces significant hoc habet proprium ista scientia, quod ipsae res significatae, per voces, etiam si significant aliquid. Illa ergo prima significatio qua voces significant res, «pertinet ad primum sensum qui est sensus historicus vel litteralis. Illa vero significatio qua res significatae per voces, iterum res alias significant, dicitur sensus spiritualis qui super litteralem fundatur, et eum «supponit». Sicut ex. gr. in historia Cain et Abel, sensu spirituali significatur populus Iudaeorum necem inferens Christo. Sed quis ferret dicentem quod in hac historia mors Christi et scelus populi deicide *clare aperteque* significatur? — Insuper ex sensu spirituali nullum argumentum trahitur, ut docet S. Thomas ubi supra in responsione ad illud, hac evidenti ratione ductus: quia id quod mystice tantum significatur, non potest nobis innotescere nisi ex locis ubi illud idem litteraliter exprimitur. Atqui Bulla *Ineffabilis* affert prophetiam Geneseos, ut quae inimicitias Mariae et serpentis *insigniter* prodat. — Praeterea tertio etiamsi ex sensu spirituali posset aliquando trahi argumentum, certe non in praesenti. Nam Bulla vult ut ex hoc loco demonstrantur inimicitiae prorsus singulares Virginem inter et diabolum, quales scilicet eas esse oportet, ut singularissimum quoque privilegium constituent. Si autem inimicitiae quae in sententia Dei praedicantur, intelligendae sunt per prius et ad litteram de inimicitiis diaboli ad Evam vel mulierem in genere, clarum est nihil posse exinde quocumque modo vel verosimiliter erui in ordine ad aliquod Deiparae privilegium. — Quarto denique, ad hoc. ut quae hic litteraliter dicta sunt de Eva, sensu spirituali intelligi possent de Maria, oporteret ut Eva fuisset typus Mariae praecise in quantum contra diabolum exercuit inimicitias. Atqui nihil magis absonum dici potest. Et vere quidem *forma futurae* Eva, sicut *forma futuri* Adam. Id tamen, (si loquamur de Adamo et Eva ab amisso innocentiae statu), per comparisonem a contrario, non per comparisonem a simili, ut tota traditio Christiana clamat. — Omnibus ergo modis vanum effugium est quod ex sensu spirituali quaeritur, et quisquis recipit ea quae de oraculo Geneseos in Bulla *Ineffabilis* traduntur, confiteatur necesse est B. Mariam designari sensu litterali, illo scilicet sensu qui immediate verbis subest.

totius nostri generis spes reponeretur; eamdemque in afflictis ac penitus profligatis rebus primam omnium illuxisse instar iridis, secuturae serenitatis praenuntiae. Vere ac fideliter confitendum, habere Mariam in ordine reparationis eas ipsissimas partes quas habuit Eva in ordine ruinae, tantumque influere in restaurationem nostram ac serpentis cladem, quantum influxit Eva in nostram perditionem (1). Vere demum credere oportet, Mariam cum ipso Salvatore Iesu Christo indissolubili nexu in ordine ad dissolvenda diaboli opera esse coniunctam, voluntatemque Dei fuisse ut nova mulier cum suo semine nequaquam ad ordinem ruinae, sed omnino ad ordinem excussae tyrannidis pertineret. Superest nunc ut quae generali conclusione enuntiata sunt, explicatius proponantur.

Dicit Apostolus, Rom. V-14, Adam fuisse formam futuri, id est, typum Christi per comparisonem a contrario, et hoc idem, ut ex hactenus disputatis constat, de Eva sentiendum est respectu Mariae. Ex quo fit ut sicut Christus recte nominatus est novissimus Adam (2), ita et eodem sensu, novissima Eva dicenda sit et Maria. Sed quid per hoc nomen *nova Eva* significatum existimabimus?

i. Nova Eva, id est, omnino immaculata, et ab omni naevo peccati, non actualis tantum, sed et originalis, penitus immunis. (*)

(*) Hinc etiam apparet, lectionem femininam Vulgatae, ipsa *conteret caput tuum*, virtualiter contineri in lectione masculina textus originalis, nec nisi modaliter ab ea differre. Sicut enim dici posset: dextras iunxit prima mulier cum serpente, mulierisque vir cum principe tenebrarum, et ipse vir, vel ipsa mulier ei subiecit totum genus humanum, (dicendo enim ipse, directe significares causam principalem nostrae deiectionis, et adsignificares causam inductivam, id est, Evam quae determinaverat virum ad peccandum; dicendo autem ipsa, e converso significares directe causam inductivam, et adsignificares principalem): ita nihil in praesenti refert utrum legas: *ipse* vel *ipsa* conteret caput tuum. De quo cfr. Passaglia, de Immac. Conceptu, Sect. 5, n. 998.

C) i Cor. XV-45.

Et generale quidem argumentum sumitur ex idea fundamentali totius vaticinii, id est, ex recirculatione illa qua contra serpentem retorquetur quidquid ipse excogitaverat et exsecutus fuerat ad dominationem suam in mundo inducendam: dum scilicet mulieri amicae serpentis et foedere societatis cum eo iunctae, contraponitur a Deo mulier serpenti inimica, dissolvens quidquid fuerat partium mulieris in opere diabolico. Claudicaret enim eiusmodi recirculatio, essetque manca prorsus atque imperfecta, (quod de opere divino cogitare nefas) si nova illa mulier fuisset et ipsa, particeps contagii quod per primam Evam in genus humanum diabolus induxerat. Ut ergo a communi naufragio exaperetur, ratio ordinis in reparatione nostra a Deo praestituti omnino exigebat.

At vero, argumentum hoc vim et robur plenae demonstrationis obtinebit, si accuratius consideres quomodo se habeant illae mulieris inimicitiae de quibus dictum est: *Inimicitias ponam inter te et mulierem*.

Sunt primo inimicitiae in quibus principaliter consistit poena et humiliatio serpentis. Per hoc enim eius superbia potissimum retunditur, quod cum vicisset per mulierem, per mulierem quoque foret profligandus. Atqui nulla omnino esset ratio huius tantae humiliationis, praecise ut oriundae a muliere, si de ea gloriari potuisset- diabolus tamquam a se per prius contaminata, et propter contractum originalem reatum, suo aliquando subiecta imperio.

Sunt praeterea inimicitiae super quas tota cadit emphasis sententiae, ita ut ad eas tanquam ad caput caetera consequentia revocari videantur. Nam etsi principalis causa eversionis regni diaboli futurus esset solus redemptor, ipse tamen nonnisi subobscurus, et (liceat dicere), quasi in umbra mulieris diabolo inimicae nunc ostenditur. Sed inimicitiae illae quas cum tanta emphasi praenuntiat sermo divinus, quomodo non essent perfectae, absolutae, et omnem cum diabolo communionem vel a primo instanti excludentes?

Sunt denique inimicitiae a Deo ipso positae. *Inimicitias*, inquit, *ponam*. Atqui nulla possibilis communicatio inter eos quos

separat et dividit Dominus omnipotens. Id tamen ut recte intelligas, animadvertes quod in personis quas divina sententia separat a diabolo, primo est mulier, secundo semen mulieris quod est Christus, tertio semen mulieris quod est collectio eorum qui ut viva membra adhaerent Christo, suntque corpus eius et plenitudo eius. Et semper quidem absoluta a diabolo separatio est, sed solum in sensu composito appellationis sub qua a Deo positae dictae sunt inimicitiae. Porro fideles Christi semen mulieris non sunt nixi ex adventitio et accidentali dono; natura enim erant filii irae, ut dicitur Eph. II-3. In eis ergo consideratur etiam sensus divisus, et licet a diabolo segregati existant ex quo et in quantum benedictum mulieris semen effecti sunt, nequaquam tamen ab eis excluditur antecedens diaboli servitus, et quidquid de originali hac conditione etiam post iustificationem relinquitur. At in Christo qui est semen mulieris secundum quod *ipse*, sensus divisus possibilis non est; unde absolute et pro semper, ipsa quoque vi praesentis oraculi a Satana separatur. Eodem igitur pacto ab eodem separatur Virgo Maria, cum nunquam profecto potuerit esse in ea sensus divisus ab illa muliere de qua dictum est: *inimicitias ponam inter te et mulierem*. Uno demum verbo, sicut semen mulieris inimicum diabolo asseritur in quantum huius mulieris semen, ita et mulier in quantum haec determinata mulier. Sed Beata Virgo a primo instanti et semper fuit haec mulier. Sequitur ergo quod a primo sui ortus initio splendore gratiae refulsit, tota pulchra et prorsus immaculata.

Hunc porro eximium singularemque Virginis triumphum, eiusque ab omni peccati labe integritatem viderunt etiam Patres: «tum in arca illa Noe, quae divinitus constituta a communi totius mundi naufragio plane salva et incolumis evasit; «tum in scala illa quam de terra ad caelum usque pertingere «vidit Iacob, cuius gradibus angeli Dei ascendebant et descendebant, cuiusque vertici ipse innitebatur Dominus; tum in rubo «illo quem in loco sancto Moyses undique ardere, ac inter crepitantes ignis flammis non iam comburi aut iacturam vel minimam pati, sed pulchre virescere ac florescere conspexit; tum «in illa inexpugnabili turri a facie inimici ex qua mille clypei

«pendent, omnisque armatura fortium: tum in horto illo concluso qui nescit violari neque corrumpi ullis insidiarum fraudibus: «tum in corusca illa Dei civitate, cuius fundamenta in montibus «sanctis; tum in augustissimo illo Dei templo quod divinis refulgens splendoribus, plenum est gloria Domini; tum in aliis eiusdem generis omnino plurimis, quibus excelsam Deiparae «dignitatem, eiusque illibatam innocentiam, et nulli unquam «naevo obnoxiam sanctitatem insigniter praenuntiatam fuisse «Patres tradiderunt». (1).

Cum autem S. Thomas in praesenti, quaest. 27, a. 2 ad 2 dicit, quod *si numquam anima Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis omnium Salvator*, reipsa affert rationem quae probat Virginem non fuisse in sua origine immunem a peccato vi conceptionis. At vero, praeter immunitatem ab originali vi conceptionis, est et exemptio ab eodem vi privilegii ex meritis Christi Salvatoris concessi, quam nec S. Thomas nec alii coevi scholastici, Deo ita permittente, satis consideraverunt (2). Et haec exemptionem quae utique supponit debitum contrahendi peccatum, non derogare quomodolibet redemptioni Christi, imo vero commendare quam maxime eius efficaciam, ipsemet Caietanus agnovit dicens: «Si tenetur Beatam Virginem, non ex vi conceptionis, sed ex gratia singularissima in ipso instanti infusio-

(*) Pius IX, Bulla *Ineffabilis*.

(¹) Signa temporum unusquisque intelligat, nec calumniatur antiquos doctores scholasticos qui circa Virginis conceptionem pro humana fragilitate erraverunt. Nunc enim bellum cum serpente undequaque crudescit, usquedum veniant dies in quibus, testante evangelio, inducerentur in errorem, si fieri posset, etiam electi. Quare, ut magis accenderetur fervor fidelium huius periculosissimi temporis erga eam quae est serpenti terribilis ut castrorum acies ordinata, consulto voluit Deus veritatem Conceptionis Immaculatae nunc tantum post longas moras in plena fidei luce apparere. Ideo permisit ut quaestio ista ab antiquioribus Scholasticis non satis examinaretur, permisit et piures falli usque ad horam a se praefinitam: quippe ipse est, qui congrua quibusque temporibus novit servare praesidia, quique pro circumstantiarum exigentiis profert de thesauro suo nova et vetera.

« nis animae praeservatam ab originali peccato, quod tunc in-
« currisset nisi gratia affuisset, nihil contra fidem tenetur, *sed*
« *specialis modus redimendi et salvandi a peccato originali Chri-*
isto attribuitur respectu suae matris. Sic enim ipsa Beata Virgo
« indiguit redimi et salvari a peccato per Christum... Et ita pu-
« ritas eius fuit maxima sub Christo, qui nullo modo indiguit
redimi, quia ex vi suae conceptionis fuit sanctus (x) ». Et hoc
ipsum est quod nunc fide tenemus, profitentes Mariam *sublimiori*
modo redemptam, ita ut ipsa extra numerum aliorum posita, fungi
potuerit respectu caeterorum munere coreparatricis, sicut statim
ostendo, amplius declarando novae Evae nomen.

2. Nova Eva, id est, medium per quod Salvator nobis
effectus est : ut scilicet contraponeretur primae illi Evae, qua
mediante, in omnium condemnationem praevaricator evasit qui
primus formatus est pater orbis terrarum.

Hic autem diligenter attendendum quomodo non in sola phy-
sica Filii Dei conceptione reponendus sit Virginis concursus ad
ortum Salvatoris. Non enim ad tam excellens munus passivum
requirebat Deus instrumentum, sed omnino liberum ac volunta-
rium. Neque etiam satis consisteret oppositio inter Evam et Ma-
riam, nisi concurrisset Virgo per actus proprie humanos, eodem
pacto quo voluntate propria Eva concurrerat ad ruinam. Lnde
ex evangelica historia manifeste habetur, expectatum fuisse fide-
lem Mariae consensum velut conditionem sine qua non fuisset
celebrata incarnatio. Quod ipsum virgo apprime intellexit, ubi
dixit, *fiat*. Utquid enim istud diceret nisi perspiceret liberam a
se requiri fidem et obedientiam? Id rursus Elisabeth repleta Spi-
ritu Sancto testata est cum exclamavit: *Beata quae credidisti quo-*
niam perficientur in te ea quae dicta sunt tibi a Domino, ostendens
omnia quae physice effecta sunt in Maria, uti connexa, imo de-
pendentia a viva fide quam de altissimo atque inscrutabili my-
sterio praestiterat Deo loquenti per angelum. Id demum Patres
indubitanter asserunt dicendo Virginem *prius mente concepis-
se quam corpore*. Quapropter in hoc adaequato sensu sunt intel-(*).

(*) Caietanus in 3am Part., Quaest 27 a. 2, in fine.

ligendi, quando Deiparam esse aiunt, « salutis caput, causam
« universalis salutis, cornu potentiae quo Satanae robur fractum
Placet; salutem fidelium, mundi, generis nostri; laetitiae auctri-
« cem, causam communis gaudii, solutionemque moeroris; instau-
« rationem eorum quae obsoleverant, restitutricem originalis in-
« genuitatis, principium et causam communis erectionis; vitae et
* casus reparatricem, vivificatricem omnium, solamque deiecto-
« rum restitutricem; mundi propitiatorium, maledicti solutionem
« et condemnationis ablatricem; eam quae mortem demerserit,
« vicerit, quaeque destruxerit diaboli tyrannidem, draconis ab-
« sciderit audaciam, regnumque daemonum subverterit fl)». Sed
non est cur nunc exeat protestans quispiam, de certitudine salu-
tis mundi sollicitus, ex hoc scilicet quod a libero Virginis con-
sensu dependisse dicatur incarnationis executio. Hinc enim ne-
quaquam sequitur redemptionem nostram fuisse in ancipiti, et
consilium Dei potuisse evacuari. Habet siquidem Deus huma-
num cor in manu sua, et quocumque voluerit flectit illud, miris
modis faciendo ut libere simul atque infallibiliter consentiat no-
stra voluntas. Quare, si quando executio aeterni cuiusdam con-
sillii a contingenti actu creaturae dependeat, non oportet conclu-
dere : ergo incertus est eventus, et poterit aliquando non esse
id quod vult Deus voluntate etiam absoluta. Et ratio est quia
aeternum atque infrustrabile consilium Deus habuit, non solum
de hoc faciendo, sed etiam tali modo faciendo, id est dependen-
ter a talibus causis, quae etsi in se contingentes, in praescien-
tia tamen ac providentia aeterna sic praeparatae fuerunt, ut cer-
tissime sint eventurae. Dicendum itaque, eiusmodi causas fuisse
ad incarnationis executionem praeordinatas, quae divinae sapien-
tiae proposito congruebant : inter quas recensetui· Mariae fidelis
ac prompta obedientia, perfidiae primae mulieris ex opposito
respondens, ut homo cursibus eisdem quibus dilapsus fuerat ad
mortem, rediret ad vitam (2).

Ast non satis. Quippe Eva fuit medium quo factus est Adam

(lj Apud Passaglia de Immac. Concept, n. 1389.

f2) Petrus Chrysol., Serm. de Annuntiatione.

praevaricator; fuit etiam medium quo, naturalis generationis via, peccatum capitis in omnes posteros propagatur. Simili igitur modo, Maria medium est quo nobis Redemptor est datus; est etiam medium per cuius intercessionem bonum redemptionis nobis dispensatur. Hanc porro rationem maxime considerare est in Virgine sub cruce Salvatoris, quando operi nostrae redemptionis fuit intime associata. Sed distingue inter redemptionem simpliciter et melius esse redemptionis. Redemptionem simpliciter, solutionem dico condignae satisfactionis pro peccatis hominum, et condigni pretii pro donis gratiae generi humano concedendis, quam solus Christus ad exclusionem alterius cuiuscumque, sese offerendo dedit. Melius esse redemptionis intelligo perfectionem quamdam accidentalem, qua homines congruentius revocantur ad finem aeternae vitae: dum scilicet inter ipsos et regem gloriae Christum adest mater seu mediatrix, in qua nihil austerum, nihil terribile, sed omnia potius plena mansuetudinis et misericordiae, cuius proinde interventus in dispensatione meritorum crucis, suavitati reparationis nostrae confert quam plurimum. Eiusmodi autem redemptionis perfectionem dico fuisse fructum dolorum Virginis Filio compatiensis. Unde in ipso actu condendi aeternum testamentum ac reconciliandi mundum Patri, Redemptor noster dixit: *Mulier, ecce filius tuus*, et rursum: *Ecce mater tua*, nos omnes in persona Ioannis considerans, sicque faciens habitare sterilem in domo, matrem filiorum laetantem.

Uno verbo, coreparatrix effecta est Maria dupliciter. Primo quidem, quatenus fuit voluntarium medium per quod nobis ortus est Redemptor. Tum praeterea, quatenus doloris gladio secundum Simeonis prophetiam transfixa, merito quidem proprio tametsi innixio infinitis meritis Christi, meruit fieri cunctorum mater viventium, cuius intercessio ad omnes se extendit.

3. Nova Eva, id est, novo Adae indissolubiliter coniuncta in cultu et religione Christiana. — Sane vero, si religio generatim est illud quo religamur ad Deum, religio Christiana ea est qua ad Deum religamur per Christum mediatorem. Et haec religio quae ante peccatum non fuit, (cum nullo opus esset mediatore priusquam dissolveretur foedus pacis) statim

post peccatum incepit, quandoquidem statim post peccatum revelatus est Christus hominibus, ut per ipsum denuo haberent accessum ad Patrem. Quare initia revelatae christianae religionis sumenda sunt ab illa sententia divinitus contra serpentem lata, quam Patres protoevangelii nomine passim nuncuparunt. Et re quidem vera, tota religio Christiana ibi continetur, sed quoad substantiam tantum, id est, quoad principale obiectum quod toti generi humano, antecederet ad omnes progenierum vel gentium divisiones, proponebatur. Atqui in his religionis nostrae primordialibus fundamentis non solus proponitur Christus, sed simul cum ipso mulier cuius est semen, et cum qua adhuc magis gratiae quam naturae indissolubili vinculo colligatur: adeo ut mihi videar perspicere symbolum religionis christianae prout *tunc* fuit protoparentibus propositum, in imagine illa quae *mine* in omnibus mundi altaribus erigitur, mulieris scilicet cum semine suo, id est, Virginis in sinu tenentis Filium. Est ergo Maria in religione christiana omnino inseparabilis a Christo, idque tam ante quam post incarnationem: ante incarnationem in spe et expectatione mundi, post incarnationem in cultu et amore Ecclesiae. Non enim aliter religamur et revocamur ad coelestia quam per beatum par, quod est *mulier illiusque semen*. Unde tandem infero, cultum Virginis esse notam negativam verae religionis christianae. Et dico negativam, quia non ubicumque est ille cultus, ibi eo ipso necesse est esse et veram Ecclesiam, sed saltem ubicumque non est, ibi eo ipso abest et genuina christiana religio. Non enim genuina illa christianitas esse potest, quae truncat rationem religationis nostrae per Christum a Deo institutam, separando benedictum mulieris semen a muliere ipsa cuius est semen, et abiiciendo ordinem quo solo solvitur antiqua innodatio qua per diabolum fuimus colligati.

Hactenus igitur habes Virginem Matrem in suis praecipuis lineamentis satis generaliter descriptam. Reliquum est ut ad particularia magis specialiter descendamus.

THESIS XLII.

(Quaest. 27).

Gratia Virginis omnem aliam gratiam, non hominum modo, verum etiam angelorum, longe exsuperat. Quippe, recti ordinis convenientiae omnino exigebant ut mulier non acquireret ad Deum relationem matris ad filium, nisi mediante proportionata coniunctione secundum spiritum. Ideo haec una sublimis ac prorsus singularis maternitas est, in qua cognatio sanguinis spiritualem unionem consequitur, et vicissim unio spiritualis intimitati corporalis cognationis plane commensuratur.

Iam in superioribus declaratum est quomodo eadem aeterna Sapientia quae in hoc visibili universo omnia disposuit in numero et pondere et mensura, singulis rebus proportionatas attribuens vires et formas, easdem etiam proportionalitates et iustas mensuras servavit in distributionibus gratiae, atque hoc modo summae unioni ad Deum quae est secundum subsistentiam, summum etiam gradum gratiae debuit assignare. Atqui unioni secundum subsistentiam qua natura creata efficitur propria Dei, proxime accedit coniunctio secundum naturae communicationem, qua persona creata efficitur mater Dei. Ergo et divinae maternitati necesse fuit eam gratiae mensuram attribuere quae esset maxima sub Christo, omnemque aliam gratiam, non hominum tantummodo, verum etiam angelorum, longe superaret. Et re quidem vera, sicut corpus non fuit assumptibile a divina persona, nisi ratione animae intellectivae quae est capax beatitudinis et gloriae, ita prorsus uterus virgineus non fuit decenter inhabitabilis a Filio Dei, nisi ratione nitoris gratiae quae Virginis animam exornaret. Ratio est quia cum mens sit vicinior Deo quam corpus, oportebat ut Verbum per intermediam coniunctionem spiritus uniretur mulieri ut matri, eodem fere pacto quo per intermediam mentem, teste Damasceno ubi supra, unitum est carni secundum hypo-

stasim (*). Unde etiam videmus in evangelio, omnia et singula quae corporaliter gesta sunt in Maria concipiente Filium Dei, ortum habuisse a spiritualibus, iuxta formulam a Patribus consecratam : *rius mente quam corpore*. Quod sane in nulla alia maternitate inventum est unquam, seu inveniri unquam poterit^). Eapropter non dubitaverunt iidem Patres etiam asserere, cognationem sanguinis qua Filio Virgo devincitur, debuisse quodammodo super spiritualem, ut sic dicam, cognationem fundari, et hanc posteriorem ex intimitate illius prioris mensuram atque amplitudinem suae perfectionis accepisse. Huc faciunt haec et similia testimonia: «Tu hominum exornasti naturam, ait Mariam <alloquens Sophronius, tu angelorum ordines superasti, tu fulgores archangelorum obtenebrasti, tu sublimes Thronorum < sedes infra te ostendisti, tu altitudinem Dominationum depressisti, tu Principatuum ducatus praecucurristi, tu enervasti < fortitudinem Potestatum, tu ipsis Virtutibus potentior virtus < prodiisti, tu Cherubim oculatissimum visum terrestribus oculis < vicisti, tu Seraphim sex alas habentium volatus animae pennis

(*) Hic tamen notanda est differentia, quia gratia habitualis est aliquid accidentale, quod non potest praesupponi ad constitutionem naturae in supposito suo. Ideo, id quod facit naturam humanam a divina persona convenienter assumptibilem, non est gratia, sed anima sive mens prout capax est gratiae; ipsa autem gratia consequenter tantum se habet ad assumptionem. At vero, ad divinam maternitatem quae non est aliquid substantiale, ordinat non solum gratiae capacitas, sed gratia iam in actu habita ut praevia dispositio.

(2) Nec dicas quod si qua sint diversi ordinis, (sicut maternitas divina quae est secundum carnem, et gratia quae solam afficit mentem), unum non potest exigere aliud. Ad hoc enim respondeo, principium esse verissimum si per res diversi ordinis intelligas ea quae ita sunt disparata, ut nulla dependentiae habitudine inter se connectantur; aliter autem esse falsissimum, sicut patet de potestate spiritali quae in Pontifice exigit ad bene esse, potestatem politicam. A fortiori fallit argumentum, si ea quae dicis diversi ordinis, dicenda potius essent diversae rationis in uno eodemque ordine, puta in ordine coniunctionis cum Deo. Quare divina maternitas, non secus ac unio hypostatica, exigitiva est perfectionis gratiae, quia importat affinitatem ad Deum tanquam parentis ad filium, quae tanta est, ut nulla alia, salva distinctione personarum, in comparisonem venire possit.

«divinitus agitatis transvolasti, tu denique omnem creaturam
 <longe transgressa es, quippe quae prae omni **creatura** enituisti
 « puritate, et omnium creaturarum Conditozem in te excepisti,
 « ipsumque et sinu tuo gestasti, et sola ex omnibus creaturis
 « Dei mater effecta es... Et alii quidem, iique plures, ante te exi-
 <mia sanctitate floruerunt. Sed nemini quemadmodum tibi plena
 « gratia impertita est... Et merito quidem, nemo enim sicut tu, ad
 <Deum tam prope accessit. Omnia vincis, omnia superas quae
 « effusa a Dei largitate in quoslibet dimanaverint ».

Et haec est singularis plenitudo gratiae in Maria, quam si-
 gnificat salutatio angelica; singularem plenitudinem dico, respon-
 dentem inauditae singularitati salutationis: «Quia vero angelus,
 «inquit Origenes in Lucam, Horn. 6, n. 16, novo sermone Ma-
 « riam salutavit, quem in omni Scriptura invenire non potui, et
 < de hoc pauca dicenda sunt ». Et Ambrosius, l. 2 in Lue, n. 9:
 « Benedictionis novam formulam mirabatur, quae nusquam lecta
 <est, nusquam ante comperta. Soli Mariae haec salutatio ser-
 « vabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quae sola gra-
 « tiam quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiae re-
 « pleretur auctore ». Et S. Thomas in expositione salutationis
 angelicae: «**Antiquitus** erat valde magnum quod angeli appa-
 « rerent hominibus, vel quod homines facerent eis reverentiam
 « habebant pro magna laude. Quod autem angelus faceret ho-
 « mini reverentiam, nunquam fuit auditum, nisi postquam salu-
 <tavit Beatam Virginem..., quousque aliquis inveniretur in hu-
 « mana natura, qui excederet angelos in plenitudine gratiae, in
 « familiaritate divina, etc. ». Et Suarez quidem existimat gratiam
 quam accepit Virgo in primo instanti suae conceptionis, fuisse
 maiorem suprema illa **gratia** in qua alii cuncti consummantur.
 Cui rei accommodat illud Psalm. LXXXVI: *Fundamenta eius in*
montibus sanctis, et iterum illud Isai. II: *Erit praeparatus mons*
domus Domini in vertice montium, quatenus Beata Virgo quae
 vera est Dei domus et civitas, ibi initium habuit ubi maximi
 sanctorum qui montes dicuntur, habuerunt finem (1). Nec omnino

(1) Suarez, de Incarn. Tom. 2, Disp. 4.

arbitraria accommodatio. Cum enim una Virgo prae aliis cunctis
 specialissimo modo fuerit redempta, oportet sane ut ei uni plus
 gratiae sit collatum quam toti simul corpori Ecclesiae, in quo
 longe inferior redemptionis modus consideratur.

Sed inter documenta antiquae Traditionis circa gratiam Vir-
 gini concessam ad vincendum omni ex parte peccatum, minime
 praetereundum est celeberrimum illud Augustini testimonium
 quod in controversia pelagiana positum, tanto expressius atque
 validius invenitur, quanto magis videbatur negandum adversario.
 Nam cum adstrueret Pelagius homines sanctos posse esse in hac
 vita omnino absque peccato, suamque assertionem variis exem-
 plis studeret confirmare, commemorando plurimos ex eis quos
 Scriptura laudat, sive viros sive mulieres, ac demum *ipsam Do-*
mini ac Salvatoris matrem, quam aiebat sine peccato confiteri
necesse esse pietati: an forte in hac etiam postrema assertionem suo
 adversario contradicet Augustinus? « Excepta itaque sancta Vir-
 « gine Maria, inquit l. de natura et gratia c. 36, de qua propter
 < honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, ha-
 « beri volo quaestionem, (inde enim scimus quod ei plus gratiae
 « collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quod
 « concipere ac parere meruit quem constat nullum habuisse
 « peccatum): hac ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos
 « et sanctas, cum hic viverent, congregare possem et interro-
 « gare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros pu-
 « tamus? Utrum hoc quod iste (Pelagius) dicit, an quod Ioannes
 « apostolus? Nonne una voce clamassent: Si dixerimus quia
 « peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in no-
 « bis non est? ». Quae si conferas cum dictis aliorum Patrum
 de summa atque supereminenti puritate Matris Dei, facile intel-
 liges non fuisse Chrysostomum traditionis testem, sed privatum
 interpretem, imo verius amplificatorem, cum Homil. 20 in Ioan,
 dicit ex humanae forsitan gloriae desiderio processisse verbum
 Virginis ad filium in nuptiis Cana, *vinum non habent*. Ideo, sim-
 pliciter est approbanda solutio S. Thomae, Quaest. 27, a. 4 :
 « Ad tertium dicendum, quod in verbis illis Chrysostomus ex-
 « cessit ».

Nec ullatenus ipsi Chrysostomo patrocinator severa, specie quidem tenuis, responsio Christi ad matrem: *Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea*. Quia hinc non sequitur, Virginem carnali affectu miraculum petiisse a filio, sed Christum data occasione voluisse instruere eos omnes qui in sacro ministerio occupantur, de modo quo ad parentes se habere debent, cavendo quam maxime ne unquam subordinetur usus divinorum charismatum intercessionibus consanguineorum in quantum consanguinei sunt. Considerandum enim quod in Matre Virgine oportet distinguere maternitatem vestitam omnibus adiunctis quae in hac sublimi et singulari maternitate requirebantur, et maternitatem ut sic, prout est in nuda sui acceptione. Primo modo importabat coniunctionem cum filio secundum spiritum gratiae. Alio modo, coniunctionem secundum sanguinem, et sub hac praecisione gerebat Virgo personam carnalium parentum in ordine ad totius Ecclesiae informationem seu eruditionem. Nam cum miraculum petebatur, quod proprium erat opus divinitatis, humanitatis autem nonnisi in ratione divini instrumenti: *Quid, inquit, mihi et tibi est, mulier?* Id est, quid commune inter nos, si ego consideror praecise ut potentiam miraculorum habens, et tu consideraris praecise ut a qua genitus sum secundum carnem? *Nondum venit hora mea*. Quod non est assertive accipiendum, ne eventus assertioni contrarius inveniatur, sed magis interrogative more obiicientis, videlicet: Quid si nondum venit hora mea, illam dico horam in qua secundum altissimam regulam divinarum rationum oportet me manifestationem gloriae meae initiare? Caeterum, responsionem fuisse directam ad Virginem pure et simpliciter in quantum repraesentabat eos qui temporalia commoda ex divinis ministeriis filiorum quaerere solent, evidenter patuit ex eventu ipso. Nam statim dixit Maria ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite*, et Christus precibus eius annuens, *hoc fecit initium signorum, et manifestavit gloriam suam*, ut in Ioannis evangelio legitur.

Hactenus de gratia gratum faciente. De gratiis vero gratis-datis non est dubitandum, inquit Angelicus art, 5 ad 3um, quin Beata Virgo acceperit excellenter gratiam virtutum et etiam gratiam prophetiae. Non tamen accepit ut haberet omnes usus harum et similium gratiarum sicut habuit Christus, sed secundum quod conveniebat conditioni suae. Sane vero, miraculorum usus ei non competeat dum viveret, quia tunc temporis confirmanda fuit doctrina, vel a Christo ipso, vel ab iis qui doctrinae eius baiuli et promulgatores erant. Habuit tamen usum prophetiae, ut patet in cantico quod fecit: *Magnificat anima mea Dominum*. In quo quidem animadvertes insigne et remotum ab omni humana coniectura oraculum: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Considerabis etiam quomodo in omnia futura saecula prospiciens Virgo, asserebat se gestare in utero ipsum misericordiae fontem, exinde per omnes progenies diffundendum: *Quia fecit mihi magna qui potens est, et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum*. Timentibus eum, inquit, iisdem utens verbis quibus postea Petrus a Cornelio accersitus vocationem Gentium annuntiabat, Act. X-35: «In veritate » comperi quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni » gente, qui timet eum et operatur iustitiam acceptus est illi». Levabat igitur in circuitu oculos suos, videbatque gentes ambulantes in lumine partus sui, et reges in splendore ortus illius. Maximam vero mutationem in mundo futuram adhuc expressius significabat per haec verba: *Fecit potentiam in brachio suo*, more prophetarum praeteritum usurpans pro futuro. Quasi dixisset: Coeli et coeli coelorum sunt opera *digitorum* eius, sed nunc in *brachio* extento faciet opus maioris potentiae, disperdendo superbos mente cordis eorum, destruendo munitiones et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, deponendo principes, et humiles apostolos rectores orbis efficiendo. Denique, sine ambage aut dubitatione ulla protestabatur puella penitus ignota, adimpletas in se promissiones generi humano a saeculo-

et ab ipso mundi exordio factas: *Suscepit fsrael puerum suum recordatus misericordiae suae, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula.*

Superest ultimo inquirendum an gratiae plenitudo hactenus considerata compati potuerit in Virgine defectus illos quibus in praesenti statu naturae lapsae, ipsi etiam sancti sunt obnoxii. Pro quo sit sequens corollarium.

COROLLARIUM.

Pro certo tenendum, originalem gratiam in Maria penitus fomitem abstulisse, et ideo in ipsa sicut in Domino /esu Christo, non fuerunt nisi naturales et indetrectabiles defectus qui perfectioni sanctitatis omnino non repugnant.

Primum argumentum desumitur ab immaculata Virginis conceptione seu exemptione ab originali peccato. Nam concupiscentia ille est defectus per quem inferiores vires quae erigi debebant ad rationem, depressae sunt ad inferiora. Et licet per se loquendo, principia naturae sponte consequatur, in praesenti tamen ordine pertinet omnino ad peccatum originale ut eius materiale. « Tota ordinatio originalis iustitiae, ait S. Thomas in « i* 2^m, Quaest. 82, art. 3, ex hoc est, quod voluntas hominis < erat Deo subiecta. Quae quidem subiectio primo et principaliter < erat per voluntatem, cuius est movere omnes alias partes in « finem. Unde ex aversione voluntatis a Deo, consecuta est inordinatio in omnibus aliis animae viribus. Sic ergo privatio originalis iustitiae per quam voluntas subdebatur Deo, est *formale* « in peccato originali; omnis autem alia inordinatio virium animae se habet in peccato originali sicut quiddam *materiale*. « Inordinatio autem aliarum virium animae praecipue in hoc attenditur, quod inordinate convertuntur ad bonum commutabile; « quae quidem inordinatio communi nomine potest dici concupiscentia. Et ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter vero est defectus originalis iustitiae*. Consequens igitur est, ut omnimoda exemptio ab originali in-

eludat plenam immunitatem a fomite. Nec obstat quod ablato per baptismum originali peccato, adhuc maneat in renatis concupiscentia. Nam ut peccatum dicatur auferri, sufficit auferri id quod est formale in eo, quia « remoto formali cuiuscumque rei, « tollitur species, sicut remoto rationali, tollitur species humana ». Unde et in peccato personali, ablato per poenitentiam reatu aversionis a Deo, remanet in homine iustificato illud quod est materiale, scilicet reatus conversionis ad creaturam, donec per satisfactionem vel poenam purgatorii tollatur. Sic igitur, ex hoc quod in renatis manet fomes, nihil aliud sequitur nisi quod emundatio ab originali non consummatur in hac vita. Sed hinc potius recte concludes, *praeservationom* a peccato originis non dari sine *immunitate* ab omni deordinatione appetitus sensitivi, et quarumcumque animae virium.

Secundum argumentum hinc sumitur, quod Virgo nullum peccatum actuale commisit, ut habetur in Tridentino, Sess. 6, ■can. 23: « Si quis hominem semel iustificatum dixerit posse in « tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi *ex speciali* « *Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia,* « anathema sit ». Sed si nullum unquam peccatum, etiam semi- ■deliberatum admisit, signum est non fuisse in ea motus inordinatos rationem praevenientes, ex quibus provenit in nobis necessitas identidem incidendi in venialia, per initialem et imperfectum consensum (1). Hinc, vel dicendum quod in Virgine fo-

(¹) Iuxta praeclaram S. Thomae doctrinam, de Verit. Quaest. 24, art. 12, ex eadem ratione provenit quod homo iustus in praesenti naturae statu non potest vitare omnia venialia, ex qua fit ut homo existens in statu peccati non potest per longum tempus vitare omnia mortalia. Scilicet, quicumque in mortali est, habet voluntatem habitu aversam a vero ultimo fine, et habitu conversam ad pravum ultimum finem, hoc est, ad creaturam tanquam ad id quod diligitur super omnia. Et ideo, quando homini sic disposito occurrit aliquid faciendum secundum habitualement inclinationem quam habet ad finem, repente fertur in illud per electionem, nisi multa deliberatione et multo conatu seipsum cohibeat. Impossibile autem est hominem semper esse vel diu in tanta vigilantia, tantoque conatu, quantus ad hoc requiritur. Quare, ut possit diu nova mortalia vitare, necesse est ut se rectificet circa ultimum finem per in-

mes non fuit, vel quod divina Providentia impedivit ne prorumperet in actum. Sed ex his duobus modis, secundus esset omnino innaturalis, et praeter suavem Dei providentiam quae regimen suum accommodat intrinsecis dispositionibus rerum. Caeterum media opinio quam tenet S. Thomas art. 3, dicens fomitem fuisse tantum ligatum in Maria usque ad conceptionem carnis Christi, et postea totaliter subtractum, connexionem habet cum opinione eius de originibus Virginis. Si enim eam agnovisset in sua conceptione immaculatam, profecto approbasset simpliciter primum dicendi modum quem in corpore articuli posuit: « Posset intelligi, inquit, quod totaliter fuerit sublatus fomes, hoc modo quod : praestitum fuerit B. Virgini ex abundantia gratiae descendentes in ipsam, ut talis esset dispositio virium animae in ipsa, quod « inferiores vires nunquam moverentur sine arbitrio rationis, sicut dictum est Quaest. 15 fuisse in Christo, quem constat fomitem peccati non habuisse, et sicut fuit in Adam ante peccatum per originalem iustitiam ».

Tertium tandem argumentum sumitur ex specialissimo modo quo, ut docet Pius IX in Bulla *Ineffabilis*, Maria fuit redempta. Redemptio enim caeterorum eo spectabat ut a peccato quod incurrerant, liberarentur. Sublimior vero modus redemptionis Virginis in hoc est, quod cum haberet debitum peccati contrahendi, virtute tamen sanguinis Iesu Christi pro ea singulariter effusi, a peccato iisque omnibus quae peccati sunt vel ad peccatum inclinant, servata est totaliter immunis. De mortalitate autem et aliis huiusmodi inculpabilibus defectibus non est eadem ratio;

teriore poenitentiam, et recuperet gratiam sanctificantem, per quam solam efficitur ut mens humana bono incommutabili tamquam fini adhaereat. Nunc igitur, sicut peccator habet insubordinationem voluntatis ad Deum ultimum finem, ita iustus in praesenti statu naturae lapsae, habet insubordinationem virium inferiorum ad voluntatem seu rationem; unde necesse est ut repente insurgant motus inordinati. Porro non potest homo esse semper vel diu in tanta vigilantia, tantoque conatu, quantum requiritur ad hoc ut vel ab initio motus isti perfecte retundantur, et hinc sequitur necessitas incidendi identidem in venialia saltem senii-deliberata. Cfr. omnino S. Thomam, loco citato.

nain ista fuerunt assumpta a Christo in finem redemptionis, et evidens est quod Virgo non debuit eximi ab iis poenalitatibus quibus ipse Christus subiavit. Caeterum, et ipsam mortalitatem in ea non fuisse nisi ut Filio conformaretur, luculenter apparet ex sensu Ecclesiae in festo Assumptionis. Cito enim creditur a morte liberata, ut in omnibus inseparabiliter cohaereat *mulier cum semine suo*.

Nullus igitur in Virgine Matre unquam defectus fuit, perfectioni sanctitatis repugnans. Addo etiam semper ab ea abfuisse defectum ex parte intellectus, scilicet *ignorantiam*. In quo quidem notandum est, ignorantiam dupliciter accipi. Primo pro eo quod est contrarium scientiae, puta pro illa pronitate quam habemus in statu praesenti ex deordinatione phantasiae et passionum, ad errorem et falsas opiniones abducentes nos a consecutione veritatis. Et sic ignorantia, non secus ac fomes, pertinet ad materiale originalis peccati, a quo Virgo fuit immunis. Alio modo ignorantia, sumitur pro carentia scientiae alicui debita secundum conditionem et decentiam sui status. Et sic, ad removendam a Virgine ignorantiam, sufficit cogitare Sapientiam divinam quae matrem quam sibi eligebat non potuit non ditare omnibus donis quae ad excellens eius ministerium requirebantur. Quod autem specialiter attinet ad incarnationis mysterium, Mariam fuisse de eo plenissime instructam, ipsa evangelica narratio (Luc. I. 26-55) aperte testatur.

Sunt tamen duo fere loca in evangelio, quae nonnullam declarationem exigunt. Legitur enim Luc. II-48 et seq., quod cum Maria et Joseph invenissent puerum in medio doctorum, ait Iesus ad illos: *Quid est quod me quaerebatis? Nesciebatis quia in his quae Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos*. Qualiter autem huiusmodi intelligentia conciliari possit, tum quidem cum plenitudine cognitionis incarnationis mysterii quae Matrem Virginem decebat, tum etiam cum iis quae superius in eodem Lucae evangelio leguntur de annuntiatione angelica et mysterio visitationis, forsitan difficile esset videre. Ad huius itaque solutionem difficultatis, primo animadvertendum est quod Christus, cum insciis parentibus re-

mansit in templo, et post tres dies ab eis fuit inventus agens cum doctoribus de regno Dei, voluit erudire Ecclesiam suam circa relationes filiorum ad parentes: ad parentes, inquam, qui saepius carnali sensu et affectu filios ipsos a regno Dei quaerendo subducere conantur. Et licet carnalis iste sensus a Ioseph et Maria longe abesset, in ipsorum tamen facto quaedam habebatur externa similitudo eorum quae humani parentes moliri solent, non intelligentes illud evangelii: «Qui amat patrem vel «matrem plus quam me, non est me dignus». Volens ergo ostendere Christus, filios parentibus non subdi in iis quae contra Dei servitium exiguntur, respondet ad Mariam et Ioseph secundum quod carnalium parentum tunc figuram gerebant: «Quid «est quod me quaerebatis? Nesciebatis quia in his quae Patris «mei sunt oportet me esse?». Duriuscula sane responsio, et quasi ex alto divinitatis prolata. Igitur in tantum dicitur Virgo non fuisse assecuta mentem Filii, in quantum ignoravit cur tam severe, et specie tenus tam dure praeter solitum responderit: vel etiam in quantum non est assecuta quare ad agenda ea quae Patris sunt, opus habuerit Iesus sese a providentia et dependentia parentum subtrahere, ne monendo quidem eos de sua remansione in Ierusalem, et quasi exprobrando eis quod ipsum dolentes quaesivissent. Et hoc modo carentia intelligentiae non res dictas, quis scilicet esset Pater eius, et quae essent negotia Patris), sed circumstantias vel modum dicendi respiciebat. Sic quippe nos communiter dicimur non intelligere verbum alicuius, quando non assequimur quo affectu, qua intentione, qua de ratione, vel aliquid interrogant, vel de aliquo reprehendit, vei quidpiam *modo insolito* pronuntiat. Atqui cognitio illa non erat tunc debita Virgini pro persona quam in his circumstantiis gerebat, quia revera communes parentes verbum Christi intelligere non solent. Recte igitur Dominus celavit intentionem suam, quin inde sequatur fuisse aliquando in Virgine carentiam scientiae debitae, id est, ignorantiam.

Minor adhuc difficultas invenitur in his aliis verbis Luc. II. 33: *Et erat pater eius et mater mirantes super his quae dicebantur de illo*. Non enim obstat quod primi omnium multo maiora,

multoque altiora de Christo cognoverint, quia ad admirationem rei altissimae et humanam mensuram undequaque excedentis, sufficit ut novo modo proponatur et per alias vias, scilicet secundum novam rationem cognitionis. Sed et admiratio ista illustre testimonium exstitit sublimis virtutis eorum. Quod enim in templo audientes Simeonem et Annam mirati sint, quin et ipsi dictis consonarent, ipsi manifestarent ea quae ante alios omnino non noverant, imo in partu virginali experti fuerant, id sane omnem modum communis virtutis transcendit. Sed consilio sibi a Deo revelato subserviebant usque ad abiectionem omnis existimationis humanae, scientes Iesum fuisse sibi commissum usque ad tempus ostensionis eius sicut Verbum absconditum. Ideo silent, ideo se gerunt non secus ac si nihil acceperant, ideo solam admirationem manifestant, multum longeque distantes a pruritu illorum fratrum Christi qui postea dicebant: *Nemo in occulto quidquam facit, vade et manifesta te ipsum mundo*. Inde enim et sibi ipsis gloriam expectabant.

THESIS XLIII.

(Quaest. 28).

**Fide catholica tenendum est Beatam Mariam perman-
sisse virginem, ante partum, in partu, et post partum.**

Dico integram assertionem ad fidem catholicam pertinere, et non eodem modo ac recens definitum dogma conceptionis immaculae, de quo aliquando habitae sunt controversiae intra ipsius Ecclesiae fines. Perpetua enim Mariae virginitas de iis est veritatibus quae statim ab initio explicite propositae fuerunt ad credendum, ita ut non potuerit unquam sive ex toto sive ex parte contumaciter negari, quin ipso facto et ante omnem solemnem definitionem haeresis incurreretur.

Et virginitatem quidem ante partum et in partu explicite attestatur prae primis celebre oraculum Isai. VII-14: ad cuius intelligentiam notandae prius occurrunt circumstantiae editae prophetiae. Coniuraverant scilicet contra regem Achaz et regnum

Iuda duo reges Syriae et Samariae, volentes deturbare e throno prosapiam David, et substituere Syrum quemdam filium Tabeel (1-6). Cum autem in temporibus illis eversio dynastiae secum traheret totius familiae regnantis interneccionem, accidebat ut domus David e qua oriundus Messias, in summo versaretur periculo. Propterea iubetur Isaias ire ad Achaz, ut promitteret ei ex parte Dei incolumitatem domus eius, libertatem et salutem, nec non et duorum conjuratorum regum interitum, (7-9). Iubetur insuper offerre regi et proceribus de genere Davidico petendum signum promissae salutis, quodcumque voluissent. Sed recusat impius Achaz simulatione religionis, alludendo ad praeceptum Deuteronomii: Non tentabis Dominum Deum tuum. Fit ergo ei secundum arrogantiam responsionis eius, et loco signi sensibilis -quo se non indigere insolenter affirmabat, assignatur a Deo ipso signum futurae incolumitatis domus David: sed signum sui generis, quod in oculis solius fidei valorem haberet: videlicet, grande prodigium suo tempore in ea domo divinitus operandum: e virgine paritura nasciturus Emmanuel (12-14). Hanc virginem parientem, hunc Emmanuelem ex eius utero egredientem, tamquam praesentes intuetur Isaias, et quasi esset iam natus infans ille mirabilis erectus in signum protectionis Dei super regiam familiam, secundum annos aetatis eius computat propheta tempus liberationis Iudaeae ab instanti discrimine, necnon et vastationis hostilium regnorum Syriae ac Samariae (16-17). Hic generalis sensus est insignis oraculi: in quo procul dubio, mater Emmanuelis, i. e. Messiae, luculenter proponitur ut quae virgo futura esset maneretque, et ante partum et in partu. Id demonstrat primo, vocabulum *almah*, quod in bibliis constanter significat puellam in domo custoditam sub tutela parentum. Demonstrat secundo, constructio phrasis in hebraico: *ecce, inquit, virgo concipiens et pariens*, ut non possit intelligi ea quae prius virgo, postea pareret cessando a virginitate. Demonstrat tertio, natura rei de qua in oraculo: sermo siquidem est de grandi prodigio, loco signi quod petere noluerat Achaz. Demonstrat denique quarto, constans intellectus Synagogae elucens in ('paraphrasisibus •Onkelos et loathan, necnon et in omnibus versionibus graecis et

chaldaicis. Ubique emphasis est in verbo quo significatur virginitas: Ἰδοὺ ἡ παρθένο ἐν γαστρὶ εἰ... Et est emphasis tanta, ut virginitatem perpetuam, etiam post partum, satis superque prodat: neque enim ἡ παρθένο per excellentiam vocari posset illa, cui virginitatis decor aliquando esset auferendus.

Impletam porro prophetiam, cum diserta asseveratione virgin-
ginitatis tum in concipiendo tum in pariendo, explicite tradunt
Matthaeus et Lucas in ipso evangelii exordio. De virginitate
autem post partum perpetua, nihil equidem explicitum habet Evan-
gelica scriptura, sed quam maxima evidentia resplendet dogma in
regula traditionis, speciatim vero in lege supplicandi per quam lex
credendi statuitur, puta cum in canone missae sic oramus: « Com-
municantes et memoriam venerantes in primis gloriosae *semper*
virginis Mariae ». Et tam manifesta est, tamque dilucida in hac
parte totius Ecclesiae fides, ut scriptores nostri Deiparam indu-
bitanter agnoscant sub typo orientalis portae templi, Ezech.
XLIV-2, signatam: *Porta haec clausa erit, non aperietur, et vir*
non intrabit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus
est per eam, eritque clausa Principi. Quod exponens S. Thomas,
art. 3 huius quaestionis, ex vetusti cuiusdam scriptoris auctoritate,
ait: « Quid est *porta in domo Domini clausa*, nisi quod Maria sem-
per erit intacta? Et quid est *homo non transibit per eam*, nisi
quod Joseph non cognoscet eam? Et quid est *Dominus solus*
intrat et egreditur per eam, nisi quod Spiritus Sanctus im-
pregnabit eam, et angelorum Dominus nascetur per eam? Et
quid est *clausa erit in aeternum*, nisi quod Maria virgo est
ante partum, et virgo in partu, et virgo post partum? ».

Ad solutionem autem argumentorum quae fiunt in contrarium, videnda sunt ea quae habet S. Thomas in compendio theologiae, c. 225. Abominandus est, inquit, error Helvidii, qui eriamsi assereret Christum ex virgine conceptum et natum, dixit tamen ipsam beatam matrem postmodum ex Ioseph alios filios genuisse. Neque hoc eius suffragatur errori, quod Matth. I-25 legitur: *Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primum-genitum*, quasi postquam peperit Christum, eam Ioseph cognoverit. Est enim consuetudo sacrae Scripturae, ut usque tunc spe-

cialiter asserat aliquid factum vel non factum, quousque posset esse dubium, sicut cum dicitur Psalm. CIX-i : «Sede a dextris «meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ». Dubium enim sensui humano esse poterat, an Christus sederet ad dexteram Dei, quamdiu adversus eum fremerent inimici, cum in sessione tranquillitas et summa securitas designetur; postmodum vero nullus omnino remanet dubitandi locus. Similiter etiam, dubium poterat occurrere an ex viro suo Maria conceperit Christum. Unde hoc evangelista remove curavit, quasi indubitabile et extra omnem possibilem suspicionem relinquens, quod post talem ac tantum partum cognita non fuerit il). Et eadem

(0 Multiplicat exempla Hieronymus l. de perpetua virginitate B. Mariae, n. 6 et seq., ostendens conjunctionem *donec, usque ad*, quae saepe certum tempus utique significat, saepe etiam significare infinitum : «Ut «est illud quod Deus ad quosdam loquitur in Propheta: *Ego sum, ego «sum, et donec senescatis ego sum*. Numquid postquam illi senuerint, «Deus esse desistet? Et Salvator in evangelic ad apostolos : *Ecce ego, « inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi*. « Ergo post consummationem saeculi a discipulis suis Dominus absce- «det, et tunc, quando in duodecim soliis iudicaturi sunt duodecim tri- «bus Israel, Domini consortio fraudabuntur? Paulus quoque apostolus «Corinthiis scribens: *Primitiae*, ait, *Christus; deinde hi qui sunt Chri- «sii*, etc. Quid sibi vult hoc quod ait : *Oportet enim illum regnare do- « nec ponat omnes inimicos sub pedibus eius?* Numquid tamdiu regna- « turus est Dominus, donec incipiant esse inimici sub pedibus eius, et « postquam illi sub pedibus fuerint, regnare desistet? cum utique tunc « magis regnare incipiet, cum inimici coeperint esse sub pedibus. Da- « vid quoque in quarto graduum psalmo: *Sicut oculi ancillae in manibus « dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec mi- «screatur nostri*. Ergo tamdiu propheta oculos habebit ad Dominum, « quamdiu misericordiam impetret, et post impetratam misericordiam «oculos torquebit in terram?... Poteram super hoc innumerabilia exem- « pia congerere, et omnem lacescentis procacitatem testimoniorum nube « celare... (Itaque) animadvertat (Helvidius) Scripturae sanctae idioma, « et nobiscum intelligat, ea de quibus posset ambigi si non fuissent «scripta, signari, caetera vero nostrae intelligentiae derelinqui... Iuxta « quod et illud intelligitur de Ioseph, evangelistam id indicasse, de quo «scandalum poterat moveri, non eam cognitam esse a viro suo usque «ad partum, ut multo magis intelligeremus cognitam non fuisse post « partum ».

omnino responsio adhibenda est quoad illud quod paulo supra habetur: *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*. Non quod postea convenerint, sed quia dum videri potuissent conventuri, praevenit conceptio per Spiritum Sanctum; unde inulto minus postea convenerunt fl). Neque iterum incredulis suffragatur quod Christus in evangelio dicatur Mariae primogenitus. Solet enim in Scriptura primogenitus dici, ante quem nullus est genitus, etiamsi post ipsum nullus sequatur, sicut patet de primogenitis qui secundum legem, Exod. XIII-2, Domino offerebantur et sanctificabantur (2). Item nihil obstat quod fratres Christi quandoque commemorantur, utputa Matth. XII-46, et alibi passim. Scriptura enim fratres nominat eos omnes qui sunt eiusdem cognationis, et secundum hoc consanguinei Domini dicuntur eius fratres, eodem scilicet sensu quo Genes. XIII-11: « Divisi sunt alteruter (Abraham et Lot.) a fratre suo » (3).

(9 Iterum ad rem Hieronymus, ubi supra, n. 8 : « Qui ergo somnio « tantum credidit, ut uxorem non auderet attingere, (uti concedebat « Helvidius) : is postquam pastorum voce cognoverat angelum Domini «venisse de coelis, et dixisse ad eos: *Ecce evangelizo vobis gaudium «magnum quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator «qui est Christus Dominus in civitate David*, et cum eo laudes militiae «concinuisse coelestis: *Gloria in excelsis Deo, et super terram pax «hominibus bonae voluntatis*', qui Simeonem iustum inter amplexus par- «vuli viderat praedicantem: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, se- «eundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum;* qui Annam prophetissam, Magos, stellam, angelos viderat: qui, in- «quam, miracula tanta cognoverat, Dei templum, Spiritus Sancti sedem, «Domini sui matrem audebat attingere?».

(2) Multis rursus id demonstrat Hieronymus, n. 10, et praesertim ex lege praesentationis primogenitorum in templo, cui, teste Luca II-22, obtemperaverunt Ioseph et Maria ducentes puerum in Ierusalem ut sisterent eum Domino. «Si, inquit, haec lex tantum ad primogenitos per- «tinet, primogenitum autem sequentes (filii) faciunt, non debuit lege «primogeniti teneri qui de sequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege «primogeniti, etiam ille quem fratres caeteri non sequuntur: colligitur «eum primogenitum vocari, ante quem nullus sit, non eum quem fra- «ter post genitus subsequatur».

(3) Ibi quoque plenam responsionem dat Hieronymus, per prius observans Iesum morientem commendasse matrem Iohanni : quod utique

Hinc in Symbolo absolute dicitur: *Qui natus est de Maria virgine*. Et virgo fuit ante quam post partum, quia non cognita viro. Virgo etiam in partu, quia corpus Christi quod ad discipulos ianuis clausis intravit, pari potestate potuit de clauso matris utero exire: «Cur ergo, ait Augustinus, sermone 191, « n. i, qui potuit per clausa ostia magnus intrare, non potuit « etiam per incorrupta membra parvus exire? Sed neque hoc « neque illud volunt credere increduli. Ideo potius fides utrumque « credit, quia infidelitas utrumque non credit ». Virgo itaque corpore, sed et mente etiam magis propter votum virginittis quod verba eius ad angelum, Luc. I-14, protestantur. Unde iterum Augustinus l. de sancta virginitt. c. 4: « Ipsa quoque virginitt « eius ideo gratior et acceptior, quia non eam conceptus Christi « stus viro violaturo quam conservaret ipse praecepit, sed prius « quam conciperetur, iam Deo dicatam de qua nasceretur elegit. « Hoc indicant verba quae sibi fetum annuntianti angelo Maria « reddidit: *Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante « vovisset». Huic autem voto non repugnat veritas matrimonii cum S. Ioseph (I). Votum enim solummodo facit ut sit illicitus matrimonii usus: illicitus inquam, ut contra virtutem religionis existens. Sed sicut vis voti non in eo est ut de novo aliquid ponat sub dominio Dei, (Domini enim est terra et plenitudo eius), ita nec in eo esse potest ut auferat a creatura dominium participatum et dependens, quod sub Deo habebat prius. Hinc impedire nequit quominus quis valide matrimonium contrahat, et vere ad coniugem transferat potestatem in proprium corpus. Imo non impedit quomi-

non fecisset si Maria habuisset filios et filias quas impius ei Helvidius attribuebat, (n. 13). Tum deinde, ad directam solutionem veniens, multis adductis exemplis ostendit, fratres in Scriptura quadrupliciter dici: natura, gente, cognatione, affectu; concluditque eos quos fratres Domini evangelium appellat, fratres fuisse *cognatione*: «Quomodo Lot « Abrahae, quomodo Iacob Laban est appellatus frater, quomodo et « Abraham ipse Saram sororem suam habuit uxorem», (n. 14-15).

(I) Cf. de Ecclesiae Sacramentis, Torn. 2, Thes. 35.

nus ex communi consensu licita etiam et sancta sit matrimonii celebratio, dicente Augustino l. 2 de cons, evang. c. 1, quod exemplo Mariae et Ioseph « magnifice insinuat fidelibus coniugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere vocarique coniugium ».

Sed de hoc ipso matrimonio specialis est thesis proponenda Hinc :

THESIS XLIV.

(Quaest. 29).

Oportuit Mariam ante conceptionem Filii Dei desponsari Ioseph, cum quo vero matrimonio fuit coniuncta.

De adventu Christi accipitur illud Psalm. LXXI: « Descendet « sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram ». Unde Bernardus, Homil. 2 super Missus est, n. 7, dicit: « Pluvia voluntaria quam segregavit Deus haereditati suae, « placide prius et absque strepitu... suo se quietissimo illapsu « virgineum demisit in uterum. Postmodum vero ubique terrarum diffusa est per ora praedicatorum, non iam sicut pluvia « in vellus, sed sicut stillicidia stillantia super terram, cum quondam utique strepitu verborum ac sonitu miraculorum... Etenim « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae « verba eorum ». Duo ergo tempora in adventu Christi Redemptoris distinguenda sunt. Primo namque comparatur Christus pluviae descendentis in vellus, adeo leniter et placide generi sese immiscuit humano, quasi unus de vulgo inter nos conversatus. Postea vero comparatur imbri cadenti super terram, quando scilicet per se et per apostolos manifestatus est mundo Filius Dei in virtute, contestante Deo signis et portentis. Porro manifestationem istam ideo praecedere debuit profunda obscuritas, ut primo a dispensatione incarnationis omnino removeretur terror maiestatis; ut secundo, communis ac vulgaris hominum conditionis particeps Christus effectus, verificaret in se praeclarum illud nomen Emmanuel quod est interpretatum *nobiscum Deus* ;

ut tertio, humilitatis, subiectionis, et obedientiae in domo parentum valde necessarium omnibus exhiberet exemplum.

Iam age. Nascebatur Christus de virgine. Et quia, ut dictum est, divinis consiliis non congruebat ut virginalis partus statim ab initio miraculis et signis publice notificaretur: nisi fuisset virgo desponsata viro, sinistra apud homines de Domino Iesu tamquam ex fornicatione nato opinio habebatur, quod absit. Necessario igitur desponsata est mater Iesu Maria Ioseph, qui ideo fuit « homo specialis et electus, per quem et sub quo Christus «est ordinate et honeste introductus in mundum». *Ordinate*, inquam, et *honeste*, ita ut omnibus servatis convenientiis, opus non fuerit anticipare tempus manifestationis Messiae in Israel, quod quidem in detrimentum totius dispensationis mysterii evasisset. Fuerunt itaque alii, Ioannes scilicet et apostoli, veluti voces ad publicandum Christum; fuit e converso Ioseph veluti velamen ad decenter occultandum eum. Et quia nonnisi ad tempus oportebat Christum occultari, hinc est quod antequam fieret verbum Domini super Ioannem Zachariae filium in deserto, iam e vivis sublatus fuerat Ioseph, ut velamine opportune remoto, paulatim assuescerent homines cogitare Christum sine patre secundum carnem. Sed exinde tandem considera, quam sublimis sanctitatis fuerit ille, cuius heroicae fidelitati commissa sunt virginitas Mariae, infantia Iesu Christi, incarnationis denique secretum a Deo Patre, mediante angelo, communicatum. Virginitatis Mariae in vero ac proprio matrimonio custodienda; infantia Iesu Christi in summis angustiis ac periculis protegenda; secretum denique Dei Patris fideli corde credendum, et nulli hominum manifestandum, eo ipso tempore quo de instante adventu Messiae totus Israel erat sollicitus. Vir vere dignus qui felici omine nominis sui singulariter adiungeretur duabus personis in quibus ab initio reposita erat spes mundi: «Fidelis, «inquit Bernardus l. c., servus et prudens, quem constituit « Dominus suae matris solatium, suae carnis nutritium, solum «denique in terris magni consilii coadiutorem fidissimum».

Hinc colliges primo, ministerium Ioseph necessarium fuisse ad introductionem Filii Dei in mundum, quia requirebatur ut

esset possibilis vita Christi abscondita: possibilis, inquam, ea possibilitate quae cum decentia et honestate foret coniuncta. S.clusa enim ipsa vita abscondita, mysterium incarnationis suam notam characteristicam amisisset, non satis amplius verificans divinum Emmanuelis nomen. — Colliges secundo, Ioseph magis de propinquo quam caeteros attigisse Christum: tum quia erga eum omnia quae patris sunt, generatione excepta, ex officio exercuit, tum quia fuit caput illius societatis coniugalis quae ad Christum suscipiendum et educandum fuit directe ordinata. Ex quo apparet quod non debet dici Ioseph *vitricus* vel *pater adoptivus* Christi, ut notavit S. Thomas in IV, D. 30, Q. 2, a 2, ad 4um; « Proles non dicitur bonum matrimonii solum in quantum per matrimonium generatur, sed in quantum in matrimonio suscipitur et educatur. Et sic bonum illius matrimonii « (Mariae et Ioseph) fuit proles illa (Iesus Christus), et non « primo modo. Non tamen filius adoptivus qui a matrimonio « educatur est bonum matrimonii, quia matrimonium non ordinatur ad educationem illius, sicut hoc matrimonium (Ioseph « et Mariae) fuit ad hoc ordinatum specialiter, quod proles illa « susciperetur in eo et educaretur». Caeterum, cum casus sit omnino sui generis et prorsus singularis, non est in vocabulario humano nomen quo talis relatio significetur. Ideo magis possumus dicere quo nomine non debeat, quam quo debeat Ioseph nominari: utique si sermo sit de nomine quod proprie et adaequate exprimat vinculum quo coniungitur ad Christum. — Colliges denique tertio, quod cum fuerit quasi umbra ad decenter occultandum Christum, debuit et ipse multo magis in obscuritate esse et permanere. In obscuritate profunda dum viveret, in obscuritate etiam post mortem; non enim invenitur nisi tarde in publico Ecclesiae cultu, eo quod necessarium erat ut per prius animis fidelium alte insideret dogma virginitatis Deiparae, omnesque assuescerent habere Mariam tamquam solani veram parentem Salvatoris (x).

(x) Operae pretium erit adiungere hic, instar corollarii ad duas theses praecedentes, observationem quamdam circa prophetiam Isaiae de virgine paritura: quia non defuerunt qui eam dicerent, non modo

THESIS XLV.

(Quaest. 30).

Quia demum oportuit secundum ordinem a divina Sapientia praestitutum, ut incarnationis exsecutio a Virginis consensu dependeret, ipsaque Virgo Verbum Dei prius mente conciperet quam corpore, ideo id quod in ea erat generandum, ei debuit per angelum annuntiari.

Iam ostensum est Virginem fuisse ordinatam a Deo, ut quae in nostra reparatione eas haberet partes quas Eva habuit in nostra perditione. Nunc autem, cum Eva cooperata sit ad perditionem nostram in quantum ea fuit, *cuius mediatione et funesta inductione primus ille Adam in quo solo omnes peccaverunt, factus est totius naturae eversor*, ideo oportuit et Mariam cooperari ad

inutilem, verum etiam deceptivam, in sensu utique composito coniugii Mariae et Joseph. Inutilem quidem, eo quod non potuit suppeditare Judaeis ullum lumen ad Messiam agnoscendum; imo deceptivam, quia eis esse potius debuit causa credendi quod Jesus Messias non esset, siquidem noverant eum omnes filium mulieris coniugatae, de cuius virginitate nullum indicium erat, nulla suspicio.

Sed nihil horum valet. Non valet primum, quia non ad hoc facta fuerat prophetia, ut in suo adventu Messias agnosceretur, aut revelationis messianicae divina origo probaretur. Alias, signum virginis pariturae fuisset de genere eorum quae Achaz recusaverat, sub ementito praetextu non tentandi Deum. Nunc autem, ut dictum est, signum fuit soli fidei datum, et quidem nec plus nec minus, signum quod domus David servaretur incolumis ab internecione quam coniurati reges machinabantur.

Neque etiam valet secundum, quia prophetia dicebat Messiam nasciturum de virgine, non dicebat nasciturum de non coniugata. Et licet ludaei non habuerint medium directum iudicandi de ortu virginali, (id enim natura rei non patiebatur), habebant tamen omnia signa publica ad Messiae agnitionem data: ex quibus credibile eis fiebat quidquid de eodem Messia Scripturae praedixerant, ac per hoc, etiam virginalis nativitas, quam veritas desponsationis ad tempus occultare debuit, minus vero credibilem facere prorsus non potuit.

nostram reparationem, in quantum ea fuit, *per quam et ex qua secundus Adam in quo solo omnes redempti sunt, processit totius mundi salvator*. Bene ergo concludebatur, non in sola physica conceptione Filii Dei (in qua praecise spectata mere passive se habuit Maria), reponi debuisse concursum eius, sed per prius in libero ac meritorio actu voluntatis: ut scilicet, tantum laudabilis appareret in cooperando ad reparationem, quantum se vituperabilem exhibuerat Eva in cooperando ad ruinam. Quapropter necesse fuit ut prius proponeretur ei credenda incarnatio tamquam in suo virginali utero perficienda, expectareturque voluntarius eius consensus ex viva fide procedens: quod totum in angelica annuntiatione verificatum atque adimpletum fuisse constat.

Sane vero, incarnationis executionem dependisse a fide quam Virgo angelo Dei praestitit, et a voluntate qua sedulam se ac promptam ad obsequium obtulit dicens: *ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, tum Scripturae tum Patres aperissime tradiderunt. Scripturae quidem, nam « beata quae cre-
« didisti, quoniam perficientur ea quae dicta sunt tibi a Do-
« it mino ». Patres vero, ubi Mariam dicunt prius gestasse corde
quam carne: ita certe Augustinus, serm. 215, n. 4, Leo Magnus,
serm. 1 de nativitate Domini, et alii passim. Sed nullus in huius
veritatis expositione aequavit Bernardum, Homil. 4 super *Missus est*, n. 8: « Audisti, inquit, Virgo, factum; audisti et modum...
« Et quoniam auditui tuo datum est gaudium et laetitia, audia-
« mus et nos a te responsum laetitiae quod desideramus. Audisti
« quia concipies et paries filium; audisti quod non per hominem,
« sed per Spiritum Sanctum. Exspectat angelus responsum, tem-
« pus est enim ut revertatur ad Deum qui misit illum. Exspe-
« ctamus et nos, o Domina, verbum miserationis, quos misera-
« biliter premit sententia damnationis. Et ecce offertur tibi pre-
« tium salutis nostrae; statim liberabimur si consentis. In sem-
« piterno Dei Verbo facti sumus omnes, et ecce morimur; in
« tuo brevi responso sumus reficiendi, ut ad vitam revocemur.
« Hoc supplicat a te, o pia Virgo, flebilis Adam cum misera
« sobole sua exui de paradiso, hoc Abraham, hoc David. Hoc

.. caeteri dagitant sancti patres, patres scilicet tui, qui et ipsi
 «habitant in regione umbrae mortis. Hoc totus mundus tuis
 «genibus provolutus expectat. Nec immerito, quando ex ore
 «tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, libe-
 «ratio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam,
 «totius generis tui. Da, Virgo, responsum festinanter. O Do-
 «mina, responde verbum, quod terra, quod inferi, quod exspe-
 «ctant et superi. Ipse quoque omnium Rex et Dominus quan-
 «tum concupivit decorem tuum, tantum desiderat et respon-
 «sionis assensum, in qua nimirum proposuit salvare mundum.
 «Et cui placuisti in silentio, iam magis placebis ex vebo, cum
 «ipse tibi clamet de coelo: O pulchra inter mulieres, fac me
 «audire vocem tuam. Si ergo tu eum facias audire vocem tuam,
 «ipse te faciet videre salutem nostram. Numquid non hoc est
 «quod quaerebas, quod gemebas, quod diebus et noctibus orando
 «suspirabas? Quid igitur? Tu es cui hoc promissum est, an
 «aliam expectamus? Imo tu ipsa, non alia. Tu, inquam, illa
 «promissa, illa exspectata, illa desiderata, ex qua Iacob iam
 «morti appropinquans vitam sperabat aeternam, cum dicebat:
 «*Exspectabo saltitare tuum, Domine.* In qua denique et per quam
 «Deus ipse rex noster ante saecula disposuit operari salutem
 «in medio terrae... Responde itaque citius angelo, imo per an-
 «gelum Domino... Aperi, Virgo beata, cor fidei, labia confes-
 «sioni, viscera Creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus foris
 «pulsat ad ostium. O si te morante pertransierit, et rursus
 «incipias dolens quaerere quam diligit anima tua! Surge,
 «curre, aperi. Surge per fidem, curre per devotionem, aperi per
 «confessionem». Haec igitur fuit praecipua angelicae annuntia-
 tionis ratio.

Sed et alias eiusdem causas compendiose attingit S. Thomas
 in III, D. 3, q. 3, a. 1 dicens: «Necesse fuit Virgini suam con-
 «ceptionem annuntiari, tribus potissimum de causis. *Primo*, quia
 «cum mens Deo sit vicinior quam corpus, non decebat ut Dei
 «Sapientia eius uterum inhabitaret, cuius mens cognitione Verbi
 «incarnati non resplenderet, et ideo non decuit eam ignorare
 «quod in ea fiebat, sed oportuit hoc sibi annuntiari. *Secundo*,

«quia ipsa Virgo futura erat certissima testis inusitatae conce-
 «ptionis; unde oportuit quod de tam magno mysterio per an-
 «nuntiationem erudiretur (1). *Tertio*, quia Deus non diligit
 «coacta, sed voluntaria servitia, ut qui obsequuntur, ex ipso
 «ministerio mereantur. Unde cum B. Virgo singulariter in Dei
 «ministerium eligeretur, quem in utero portavit, lacte aluit, et
 «brachiis baiulavit, decuit ut consensus eius, angelo nuntiante,
 «requireretur».

Hucusque igitur de Virgine Matre, et de eius praeparatione
 ad concipiendum Filium Dei. Quibus convenienter praemissis,
 de ipsa conceptione Salvatoris nunc agendum est.

QUAEST. XXXI-XXXIV.

DE CONCEPTIONE CHRISTI.

Circa virginalem conceptionem tripartita esse debet consi-
 deratio. Nam primo considerare oportet materiam de qua corpus
 Salvatoris conceptum est (*Quaest. jz*); secundo conceptionis
 auctorem (*Quaest. j.*?); tertio demum, modum et ordinem con-
 cipiendi (*Quaest. jj*). De perfectione enim prolis conceptae, de

(1) Nota quod evangelia sunt non solum libri sacri inspirante Deo
 conscripti, sed etiam et simul libri vere historici, in quibus conscri-
 bendis omnia servata sunt praesidia quantum ad oculatorum testium
 depositiones et alia eiusmodi. Idque expresso Dei consilio, ut scilicet
 libri illi, praeter auctoritatem divinam et sacram, haberent etiam inde-
 pendentem auctoritatem historicam quae in praeambulis fidei valeret
 pro omni hominum genere. Nunc autem quoad publica facta vitae,
 passionis, et resurrectionis Christi, praeter apostolos innumeri aderant
 testes. Sed quoad ingressum eius in mundum et omnia vitae initia
 usque ad annum trigesimum, quis vel qualis testis poterat accedere, ut
 Lucas assecutus omnia a principio diligenter ab iis qui audierant vel
 experti fuerant, ex ordine nobis scriberet? Una erat Maria conscia
 omnium ab initio, quae etiam conservaverat cuncta conferens in corde
 suo. Et ipsa una destinabatur a Deo testis, ita ut ea quae in duobus
 primis capitulis Matthaei et Lucae continentur, ex testificatione Virginis
 conscripta sint, tametsi Spiritu Sancto inspirante.

qua S. Thomas in Quaest. 34, nihil dicendum superest, cum omnia fuerint anticipata ubi de gratia et scientia quam habuit Christus a primo incarnationis instanti.

(Quaest. 31).

DE CONCEPTIONE CHRISTI QUANTUM AD MATERIAM EX QUA.

Secundum fidem tenendum in primis est quod ex purissimis sanguinibus Virginis conceptum est corpus Christi. « Dei « Filius, ait Damascenus l. 3 de fide orth. c. 1, ex castis purissimisque Virginis sanguinibus carnem anima rationali et intelligenti animatam ipse sibi compegit ». Cuius ratio obvia est, quia ut ex Luc. I-31 et Matth. I-15 colligitur, conceptio Christi, licet miraculosa ex parte principii activi, fuit tamen naturalis ex parte matris, pro quanto facta est ex ea materia quam ad proles conceptum ministrant aliae matres. Dicitur autem *ex castis purissimisque sanguinibus*, ut omnis excludatur impuritas ab eo conceptu quem operatus est Spiritus Sanctus, quique matris virginitatem, nedum abstulerit, magis consecravit.

Quia igitur materia corporis Christi fuit non caro vel os Virginis, vel aliqua actualis pars corporis eius, sed sanguis qui est in potentia caro, ut dicitur in articulo 6°; item quia materiale sanguinis principium non est acceptum a parentibus, sed ex eo quod de alimento in substantiam sumentis convertitur: satis apparet abiiciendum esse errorem (caeteroqui absurdum) quorundam antiquorum, qui opinabantur conceptionem Christi factam fuisse ex aliqua parte corporis Adae determinate signata, quam ponebant concupiscentia non infectam, et de generatione in generationem usque in Virginem Mariam transmissam. Cui errori valde accedit doctrina Rosmini de Immaculata Conceptione Deiparae, ut videre est in 34^a ex quadraginta propositionibus per decretum S. Officii nuper proscriptis.

Recte nihilominus dicitur Christus fuisse in Adam et Abraham caeterisque patriarchis *secundum corpulentam substantiam*. non quidem sicut in materiali principio, (hoc enim modo nullus

homo continetur in patribus suis) sed virtualiter sicut effectus in causa efficiente. Etenim oportet ut materia quam mater ministrat sit praeparata per virtutem eius generativam. Virtus autem generativa matris originaliter ab Adam descendit, et ideo, « per virtutem generativam Adae et aliorum ab Adam descendentium usque ad Beatam Virginem factum est ut materia c praepararetur ad conceptum corporis Christi » p). Sed est inter Christum et caeteros maxima et insignis differentia. Nam quoad caeteros, originaliter provenit ab Adam non solum virtus qua mater praeparat materiam, sed etiam virtus in patre residens qua materia praeparata formatur in prolem. Hoc autem non contigit in conceptione Christi, qui propterea dicendus est fuisse in Adam *sicut in originali principio praeparationis materiae*, non autem *sicut in originali principio formationis foetus*, adeoque nec secundum seminalem rationem et concupiscentiae legem. Hinc, ex ipsa vi et ratione conceptus, peccatum Adae nullo modo debuit pervenire ad Christum, dicente angelo ad Virginem: « Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei ». Nec obstat quod secundum Scripturas factus sit Christus ex semine David. Ad hoc enim sufficit ut ipsa Virgo quae eum genuit, fuerit seminaliter in patribus a quibus et accepit virtutem generativam quae matris propria est. Ideo, « *mediante beata Virgine*, Christus secundum carnem dicitur « esse ex semine David per modum originis » (2).

Habuit itaque Christus genealogiam suam, quam Matthaeus texit descendendo ab Abraham usque ad Ioseph « virum Mariae » de qua natus est Iesus ». Lucas vero e converso, ascendendo a Christo usque ad Adam qui fuit Dei. Descendebat quippe Dominus ad mortalitatem nostram ut nos reduceret ad coelestia, et bene notavit Augustinus quod in generationibus Matthaei significatur nostrorum susceptio peccatorum per assumptam in nativitate similitudinem carnis peccati. Sed in generationibus

(*) Art. 6, ad ium.

(') Ibid, ad 2na.

Lucae, (ubi a Christo in Iordane baptizato, transeundo per generationes singulas, ultimo pervenitur ad Deum Adae plasmatores), significatur Iesum esse eum qui cunctis hominibus exinde ab Adam multiplicatis est principium reconciliationis cum Deo, cui per ipsum mundati et expiati coniunguntur. Verum haec, utpote mystica, ad nostrum institutum directe non pertinent.

Gravior autem occurrit quaestio circa concordandam evangeliorum, cum duae genealogiae, a Ioseph ad Zorobabel, et iterum a Salathiel ad David, omnino non convenire videantur. In quo quidem magis communis responsio est, Matthaeum describere *naturalem* genealogiam Ioseph, de cuius tribu et cognatione iuxta mandatum Legis filius erat et Alaria, Lucam vero *legalem*. Quam responsionem approbat et tradit S. Thomas, a. 3 huius quaestionis ad 3^{am}.

In contrarium vero occurrit, quod cum una tantum generatio sit, in qua non ex puris coniecturis, sed ex certissimis documentis scimus reipsa intervenisse patres duos, naturalem unum, legalem alterum: uterque evangelista naturalem patrem nominat, legali praetermisso. Legitur enim Ruth. IV-10, quod Booz accepit in uxorem Ruth viduam Mahalon ut suscicaret semen defuncto propinquo suo, ex quo matrimonio deinde ortus est Obed. Erat igitur Obed naturalis filius Booz, legalis vero filius Mahalon. Nihilominus Lucas dicit III-32: «Qui fuit Obed, qui « fuit Booz ». Et similiter Matthaeus I-5: « Booz autem genuit « Obed ex Ruth ». Quomodo ergo si dicendo Ioseph filium Heli, et iterum Salathiel filium Neri, in utraque hac generatione ad patrem legalem Lucas attendisset, pari iure Obed filium Mahalon non posuisset? Ex quo mihi persuadeo, nec Lucam nec Matthaeum respexisse ad patres legales, sed utrumque naturales generationes describere.

Est itaque alia solutio quam omnino veriore existimo, Matthaeum scilicet tradere naturalem genealogiam Ioseph, Lucam vero naturalem genealogiam ipsius Iesu per Virginem Matrem. Quae ambae confunduntur ab Abraham ad David, et iterum a

David ad Salathiel et Zorobabel, tametsi Matthaeus ducat generationes a David ad Salathiel descendendo per lineam masculinam, Lucas vero, ascendendo a Salathiel ad avum eius maternum Neri, qui et ipse descendebat de David per Natham fratrem Salomonis. Huius porro solutionis principalis ratio sumi potest ex ipsomet contextu Lucae, quem adversarii tradidisse existimant legalem genealogiam Ioseph. Nam ut recte animadvertit Suarez, de mysteriis vitae Christi, Disp. 2, Sect. 3: «Cum « evangelista ex professo sermonem de Christo haberet, et solum per occasionem nominasset Ioseph non est credibile totam « sequentem genealogiam ad Ioseph, et non potius ad ipsum Iesum retulisse, ita ut verbum illud, *putabatur filius Ioseph*, « per parenthesim legatur. Et haec constructio apprime quadrat « cum textu graeco, ubi non fit ascensio per relativa, sed per «genitivos». Legitur enim: Καὶ αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς ἦν ἀρχὸς ἵενο ὥσει ἐτῶν τριάκοντα, ὧν υἱὸς (ὃ ἐνομιζέτο) Ἰωσήφ*, τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Ματθᾶτ, etc. Hoc est: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, qui putative quidem erat filius Ioseph, vere autem filius Heli, Mathat, Levi, etc. Et revera, in aliis omnibus genealogiis quae sub forma quam elegit Lucas, describuntur, post primum patrem nominatum currit enumeratio maiorum per repetitionem vocis *filii* fil) Hic autem, loco dicendi, *ut putabatur filius Ioseph, filii Heli, filii Mathat, filii Levi*, statim mutata forma ait, *ut putabatur filius Ioseph*, τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Ματθᾶτ, etc. Profecto quia τοῦ Ἡλὶ non refertur ad Ioseph, sed ad Iesum. Est ergo Heli avus maternus Christi, pater Beatae Virginis. De identitate vero nominum Heli et Ioachim vide Calmet, Dissert, de genealogia Christi, sub finem. Quamquam difficultas ista non sit eiusmodi quae nos debeat multum detinere, quia traditio quae patri Virginis assignat nomen Ioachim, est traditio pure historica, et in re parvi momenti, ubi facile potuisset quaedam nominis corruptio accidere.

(■) Cf. r Reg. I; Iudith VIII; i Esdr. VII, etc.

(°) Num. XXXVI, 6 et seq.

(Quaest. 32).

DE CONCEPTIONE CHRISTI QUOAD PRINCIP UM ACTIVUM.

Virginalis conceptionis Christi activum principium fuit tota Trinitas, et si per appropriationem loquamur, Spiritus Sanctus. Notandum autem cum S. Thoma l. 4 c. Gent. c. 47, quod etsi de Spiritu Sancto et Virgine Christus conceptus dicatur, non tamen ipse Spiritus Sanctus potest dici pater Christi secundum humanam generationem, sicut Virgo dicitur mater eius. Ratio est quia non produxit humanam naturam in Christo ex sua substantia, sed sola sua virtute operatus est ad eius productionem. Quo fit ut respectu Spiritus Sancti non verificetur in hac conceptione, notissima illa definitio generationis : origo viventis a vivente principio coniuncto, id est consubstantiali, in similitudinem naturae.

Si autem quaeratur utrum et Virgo fuerit activum principium conceptionis corporis Christi, distinctione opus est. Nam in conceptione prolis actio principalis est formatio et organizatio, cuius respectu agens non est nisi pater ; mater vero materiam tantum ministrat. Cum igitur beata Virgo non accepit ut esset pater Christi, manifeste sequitur quod in principali actione formationis prolis nihil active egit, sed virtus divina operata est id totum quod in aliis conceptionibus per virtutem paterni seminis efficitur. Active tamen operata est Virgo sicut aliae matres, praeparando materiam ut esset apta conceptui; unde et vere mater fuit. Ita fere S. Thomas in III, D. 3, q. 1, a. 1.

Nunc vero, ex hoc quod in conceptione Christi principium activum non idem fuit ac in caeteris, non sequitur derogari quidquam verae et naturali humanitati eius. Nam, ut dicitur l. 4 c. Gent. c. 45, quicumque effectus per quamcumque causam producit, potest per Deum absque illius causae adminiculo produci eiusdem speciei et naturae. Semen autem viri, cuius efficaciam supplevit virtus divina, pure active se habet, et non intrat materialiter in constitutionem concepti. Quamquam nihil adhuc se-

queretur si hoc ultimum verum non esset. Nam similitudo aliquorum aut dissimilitudo non attenditur secundum statum materiae in initio generationis, sed secundum conditionem materiae iam praeparatae, prout est in termino generationis. Unde, dato etiam quod materia ex qua communiter generantur corpora nostra, ab utroque parente assumeretur, adhuc esset Christus eiusdem speciei nobiscum, sicut eiusdem speciei fuit Adam e limo terrae immediate a Deo formatus. Vere ergo per omnia fratribus similatus est quantum ad naturae humanae constitutiva, proprietates, et passiones, tametsi quantum ad causam generativam super alios excelluerit ut verus Deus et Salvator.

(Quaest. 33).

DE MODO ET ORDINE CONCEPTIONIS CHRISTI.

De conceptione Christi quoad modum et ordinem, omnino tenendum est quod *non successive, sed in instanti perfecta est ; et hoc instans fuit terminus temporis, infra cuius brevissimum intervallum, sanguis a Beata Virgine ministratus pervenit ad locum generationis.*

Hic nota in primis quod motus materiae ad locum generationis non est nisi conceptionis praeambulum, cui semper repugnat instantaneitas, quandoquidem omnis motus proprie dictus de ratione sua habet ut tempore mensuretur. Conceptio autem formaliter sumpta consistit, ut iam supra dictum est, in formatione corporis organici animati anima rationali. Et haec etiam successive fit secundum ordinarias naturae leges, nam inter primum instans constitutionis foetus, et instans animationis sive infusionis animae in corpus, mediat tempus in quo nondum est homo nisi in fieri et praeparatione.

Sed quod ad Christum attinet, oportet secundum doctrinam Sanctorum ponere conceptionem subitanam, in qua non distinguitur fieri a facto, esse : « Ubi primum sancta Virgo assensa «est, ait Damascenus, de fide orth. lib. 3, cap. 2, in eam iuxta « Domini sermonem Spiritus Sanctus supervenit, qui vim ei ad

< gignendum suppeditavit. Tunc porro Dei filius carnem animam rationali animatam ipse sibi compegit, non id quidem seminali « procreatione, sed Conditoris more per Spiritum Sanctum. *Non « ut paulatim per additamenta, corporis figura absolveretur, sed « uno eodemque momento perficeretur, dum ipsum Dei Verbum « carni fieret hypostasis... Quamobrem, simul caro, simul Dei « Verbi caro, simul caro animata rationis particeps et intelligent *tiae.* Nam cum natura Deus perfectus esset, idem ipse natura « perfectus homo fuit, et quidem ita ut carni anima rationali animatae, *inque ipso existentiam nactae,* personali modo absque <confusione unitus sit ». Vide etiam epistolam Sophronii lectam atque approbatam in Concilio VI, quae supra est recitata.

Ratio autem huius veritatis demonstrativa est duplex. Prima est, quia in aliis conceptionibus virtus activa non transcendit ordinem corporum, sed paulatim disponit materiam ad hoc ut sit animae susceptiva. Sed hic, principium activum fuit agens infinitae virtutis qui in instanti operatur, et materiam subito disponit ad formam. Alia ratio est, quia ipse Filius Dei conceptus esse dicitur, ut patet ex symbolo : *qui conceptus est de Spiritu Sancto.* Ergo, ut tota conceptio Filio Dei potuerit cum veritate attribui, oportuit unionem divinae personae cum carne fieri statim ab initio. Nam ante assumptionem idiomatica non communicantur, et cum aliunde caro non sit assumptibilis nisi mediante anima, ut dictum est in Q. 6, simul esse debuit assumptio carnis et animatio eius. « Propter quod, ait S. Thomas in III, D. 5, « q. 3, a. 2, oportet conceptionem illam subitanam ponere, ita < quod haec in eodem instanti fuerunt, scilicet conversio sanguinis materialis in carnem, et formatio membrorum organicorum, « et animatio corporis organici, et assumptio corporis animati in « unitatem divinae personae ».

Hic tamen posset quispiam opponere quod conceptio simpliciter attribuitur puro homini, puta Socrati, tametsi in initio conceptionis Socrates nondum sit: nec quoad naturam, cum formale constitutivum naturae humanae sit anima rationalis, nec quoad esse, quia existentia hominis est existentia animae, quae acquiritur et corpori. Ergo a pari, posset adhuc Filio Dei attri-

bui conceptio, etiamsi facta fuisset non in instanti, sed per temporis intervalla, dummodo assumptio ad divinam personam dicatur fuisse re idem cum creatione animae et animatione foetus. Verum absolute est neganda paritas. Licet enim ab initio conceptionis purus homo nondum sit ut in facto esse, bene tamen ut in fieri, quia secundum naturae ordinem motus generationis *fer se* terminatur ad hominem, et hunc numero hominem, id est, ad substantiam humanam singularem cum proprio esse existentiae. At varo, si conceptio virginalis non fuisset instantanea, motus generationis non habuisset terminum *per se* in persona divina incarnata, *sed per accidens* tantum, adeoque conceptio in fieri nulla vera ratione ipsi Dei Filio attribueretur. Insuper derogaretur quam maxime catholico dogmati maternitatis divinae de quo nunc, exponendo ea quae Christi nativitatem spectant, accurate agendum est.

QUAEST. XXXV-XXXVI.

DE NATIVITATE CHRISTI.

« Consequenter post Christi conceptionem, agendum est de « eius nativitate ». Notandum autem quod sermo est de nativitate *in* et *ex* utero. Porro nativitas *in* utero, etsi non re, ratione tamen a conceptione distinguitur, quia *conceptio* significatur ut actio qua mater capit apud se id quod generatur, *nativitas* vero significatur ut processio qua genitus oritur a generante. Quapropter conceptio perficitur, quando primum exsistit homo in utero matris. Non autem perficitur tunc nativitas, quia processio a generante non completur nisi exeunte prole ab utero : quo tantum tempore simpliciter et absolute dicimus hominem esse natum. Si ergo nativitas adaequate spectata comprehendit conceptionem, et addit aliquid aliud, (quamquam conceptionem non includat formaliter ut conceptio est, sed in quantum est identice origo seu processio viventis a vivente), recte S. Thomas in nativitate Christi includit ipsa generationis eius initia, et in hac quaestione divinam Beatae Mariae maternitatem principaliter considerat. Hinc :

THESIS XLVI.

(Quaest. 35. Art. 1-5).

Beata Virgo, cum sit Mater Christi secundum temporalem eius nativitatem, Dei genitrix vere dicitur et est. Imo in hoc nomine Deiparae, tota recapitulatur fides incarnationis.

Videretur tamen impossibile esse ut Beata Virgo vere et proprie sit mater Dei. In tantum enim Dei genitrix diceretur, in quantum cooperata fuisset ad unionem naturae humanae cum persona Filii Dei, cuius unionis ratione, hic homo Christus est Deus. Sed nihil operata est Virgo ad unionem hypostaticam. Ergo. etc.

Praeterea, maternitas et filiatio sunt correlativa. Si ergo Beata Virgo vere esset mater Dei, Deus esset vere filius eius. Sed hoc est impossibile, quia filiatio est realis quaedam relatio, eademque personalis, quae quidem in persona divina respectu creaturae esse omnino nequit.

Praeterea, docet S. Thomas art. 5 huius quaestionis, quod in Filio Dei non sunt secundum rem filiationes duae, ergo pari iure, nec duae natiuitates. Non ergo est ipsi attribuenda natiuitas temporalis, secundum quam solam Beata Virgo vere diceretur Deipara.

Sed contra est, quod in capite anathematismorum contra Nestorium quos Synodus III suscepit, sic habetur: « Si quis « non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propterea, « Dei genitricem sanctam Virginem, (peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est, « Verbum caro factum est), anathema sit ».

Et sane, omnis mulier quae vere aliquem genuit, illius mater vere dicitur et est. Atqui Beata Virgo vere genuit Deum, prout tam Scripturae testimonio quam ratione theologica facile evincitur. Et in Scriptura quidem, praeter Matthaei testimonium de Virgine concipiente et pariente *Emmanuelem*, (quod est in-

terpretatum *nobiscum Deus*), occurrunt apud Lucam verba Gabrielis archangeli: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. Hinc enim efficitur, Filium Dei esse qui nasciturus erat de Maria. Et quia omne nomen significans in concreto naturam aliquam, potest supponere pro qualibet hypostasi illius naturae: si Maria genuit Filium Dei, genuit Deum. Quod rursus ratio theologica evidenti discursu confirmat, distinctione prius facta inter eum qui generatur, et id secundum quod generari dicitur. Nam *id secundum quod* aliquis generatur, est natura illa in qua assimilatur generanti. Sed *is qui* generatur, nonnisi suppositum est, seu hic subsistens in tali natura, quia eius est fieri secundum naturam aliquam, cuius est esse sive subsistere secundum naturam hanc. Atqui manifestum est ex praemissis de conceptione Christi, quod nullum aliud suppositum originatum est a Virgine, praeter suppositum Verbi in natura humana. Ergo iterum, ille qui de Maria nascebatur, divina erat hypostasis in humanitate assumpta, et hinc ultro consequitur B. Virginem vere et proprie dici Genitricem Dei.

Nunc, quod in nomine *Deiparae* tota recapituletur incarnationis fides, luculenter ostendit Damascenus l. 3 de fide orth. c. 12, dicens: « Merito igitur et vere sanctam Mariam Deiparam « appellamus. Hoc enim nomen totum incarnationis mysterium « adstruit. Nam si Dei mater est quae genuit, profecto Deus est « qui ex ipsa genitus est, profecto etiam homo. Nam qui fieri « potuisset ut Deus qui ante saecula exstabat, ex muliere nasceretur, nisi homo factus esset?... Quod si ille ipse qui ex muliere natus est, Deus est, unus procul dubio atque idem est, « qui ex Deo Patre genitus est, quod ad divinam substantiam « attinet, quique extremis temporibus secundum substantiam quae « initium habuit, h. e. humanam, ex Virgine natus est. Hoc vero « unam Domini nostri Iesu personam, duasque naturas et duas « generationes significat ».

Ad idum ergo neganda est maior argumenti, quia cooperatio ad unionem naturae humanae cum persona Filii Dei non solum non requirebatur, sed nihil omnino ad rationem divinae maternitatis conferre potuisset. Proprium enim munus matris, quod a

munere patris apprime distinguendum est, consistit pure et simpliciter in subministrando *materiam ex qua*. Non ergo debuit Beata Virgo aliquid active agere, praesertim circa id quod nequidem ingreditur rationem constitutivam naturae communicatae, cuiusmodi est unio hypostatica, sed solum debuit conferre id quod conferunt aliae matres, suppeditando purissimos illos sanguines ex quibus per virtutem omnipotentem Spiritus Sancti formata est humanitas Christi : et non prius formata quam tracta ad esse personale Verbi, imo formata ea ipsissima actione quae in sui ratione involvebat unionem ad Verbum. Hoc enim modo, illud quod primo natum est in utero virgineo, ipse est Filius Dei factus homo, et exinde consequitur Virginem esse veram ac naturalem matrem eius p). Caeterum, ut veritas adhuc magis elucescat, considera sequentem discursum ex Comp. theol. c. 222 desumptum : « Femina ex qua aliquis homo nascitur, mater illius dicitur, ex eo quod materiam ministravit humano conceptui. Unde Beata Virgo Maria quae materiam ministravit humano conceptui Filii Dei, vera mater Filii Dei dicenda est. « Non enim refert ad rationem matris, quacumque virtute materia ab ipsa ministrata formetur.... Si quis autem dicere velit

(⁴) Obiectio proposita, quanto minoris roboris est si de *matre Dei* sermo sit, tanto esset difficilior si de patre ageretur. Pater enim est principium activum virtute sui seminis transformans materiam a matre subministratam, usquedum inducatur ultima ad animae infusionem dispositio. In tantum igitur est parens hominis concepti, in quantum per virtutem a se decisam inducit in foetu dispositiones exigitivas formationis hominis, et huius numero hominis. Sed impossibile est fingere dispositiones quae exigèrent constitutionem humanitatis tractae ad esse personale Dei. Hinc suppositum divinum in natura assumpta non posset esse terminus *per se* generationis prout generatio a viro est, sed solum terminus *per accidens*, et praeter vim influxus qui in conceptione humana patri proprius est. Ex quo mihi persuadeo, non esse possibilem paternitatem divinam in creatura, imo nec maternitatem praeter illam quae virginalis sit: dum scilicet per obumbrantem virtutem Altissimi¹ materia materno more suppeditata formatur, et in divina hypostasi existentiam simul nanciscitur. Unde, si ex abundantia bonitatis suae Deus ex hominibus nasci voluit, et non solum fieri homo, sed etiam hominis filius, absoluta necessitate matrem virginem sibi debuit eligere.

« Beatam Virginem Dei matrem non debere dici, quia non est « ex ea assumpta divinitas, sed caro sola, manifeste vocem suam « ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater, quia « totum quod in ipso est, ex ea sumatur. Homo enim constat ex « anima et corpore, magisque est homo id quod est, secundum « animam. Anima autem nullius hominis a matre sumitur, sed a « Deo immediate creatur. Sicut igitur cuiuslibet hominis mater « aliqua femina dicitur, ex hoc quod ab ea corpus eius assumitur, ita Dei mater Beata Virgo Maria dici debet, si ex ea assumptum est corpus Dei. Oportet autem dicere quod sit corpus Dei, si assumitur in unitatem personae Filii Dei, qui est « verus Deus. Confitentibus igitur humanam naturam esse assumptam a Filio Dei in unitatem personae, necesse est dicere « quod Beata Virgo Maria sit mater Dei. Sed quia Nestorius negabat unam personam esse Dei et hominis Iesu Christi, ideo « ex consequenti negabat Virginem Mariam esse Dei matrem ».

Ad 2um dicendum quod Deus est vere filius Virginis. Nunc autem, quia filiatio est talis relatio quae non habet pro subiecto nisi ipsum suppositum ; insuper, quia in Christo suppositum aeternum non potest esse subiectum alicuius temporalis relationis, necesse est ut filiatio qua Christus refertur ad matrem non sit realis relatio, sed rationis tantum, sicut et caeterae quae dicuntur de Deo ad creaturas. Et tamen, sicut Deus realiter est dominus creaturae, ita et Deus incarnatus realiter filius Mariae est, in quantum vere terminat relationem maternitatis quam Virgo realiter habet ad ipsum p). Hinc in forma: Maternitas et filiatio sunt correlativa, *dist.* Ita ut filiatio quae respondet maternitati, sit relatio vel realis vel rationis tantum, *cone.* Semper relatio realis, *subdist.* Si persona genita sit suppositum creatum quod per nativitatem incipit esse simpliciter, *conc.* Si sit persona increata quae incipit esse, non simpliciter, sed in natura assumpta, *neg.*

Ad 3^{ura} denique dicendum quod non est paritas inter nativitatem et filiationem. Non enim absurde dicitur corpus Christi esse natum de Virgine, cum tamen nec corpus nec natura hu-

(¹) Cf. S. Thom. *Quodl.* 9, a. 4.

mana denominationem filii unquam suscipere possit. Revera nativitas est apud nos in praedicamento passionis, et importat in creatis quoddam fieri quod debet attribui personae ut rei subsistenti *quae* fit, naturae vero ut formae *secundum quam* res illa fit. Quapropter attribuenda est Christo realis nativitas ratione temporalis naturae quam accepit ex Maria. -Nunc autem filiatio est in praedicamento relationis, et non attribuitur naturae, sed soli personae. Ideoque in mysterio incarnationis contingit ut ex reali nativitate non resultet realis filiationis relatio, quia persona est aeterna, et « quaecumque relationes temporales de aliquo aeterno dicuntur, sunt relationes rationis, et non rei ». Recte ergo S. Thomas negat esse in Christo realem relationem filiationis temporalis, et simul attribuit ei temporalem nativitatem, secundum quam Beata Virgo est vera et naturalis mater eius.

DE CIRCUMSTANTIIS NATIVITATIS CHRISTI

(Quaest. 35, Art. 6-8).

Nativitatis Dominicae circumstantias exponit S. Thomas in ultimis huius quaestionis articulis, sed non vacat de iis longiori sermone disserere. Ideo haec pauca velut compendiose dicta nunc accipe.

Primo, natus est Christus in diebus Herodis regis a quibus initium sumit cessatio sceptri in populo iudaico : illam cessationem dico, quam futuram praenuntiaverat Iacob in memoranda prophetia de adventu Messiae. Erat enim Herodes alienigena, et hoc nomine a regno exclusus ipsa fundamentalis lege in Deuteronomio his verbis expressa : « Cum ingressus fueris terram < quam Dominus Deus tuus dabit tibi et dixeris : Constituam super me regem sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus* » (fl). Insuper, vi et armis Romanorum per atrocissimas caedes, totaque natione invita ac penitus repugnante, idem Herodes principatum fuerat adeptus, ut narrat

C) Deuteron. XVII. 14-15.

Iosephus, Antiquit. l. 14 et 15. Nec processu temporis extincta odia, sed magis aucta ; unde facile explicantur quaecumque in adventu magorum et post eorum discessum evangelica refert historia. Statim enim vidit Herodes quale fermentum rebellionis foret in populo annuntiatus puer, quem prodigiosae indicio stellae ut proprium Iudaeorum regem, id est, ut expectatum Messiam, magi ab Oriente quaerebant,

Secundo, natus est Christus tempore census, cum exisset edictum a Caesare Augusto ut describeretur universus orbis

(¹) De hac descriptione universi orbis sub Augusto occurrit difficultas. Aiunt enim rationalistae ipsam esse imaginariam, vel si unquam censita est Iudaea a Quirino, descriptionem istam nonnisi post Christum natum fieri potuisse, cum natus sit Iesus sub Herode I, et non venerit Quirinus, in Iudaeam nisi decem vel undecim post annis, Archelao Herodis filio in exilium pulso, et Iudaea tunc primum in provinciam Romanam conversa. Ergo iter Mariae et Ioseph in Bethleem mera fabula est. Ergo Iesus in Bethleem Iudae non est natus, sed inventa fuit historia ut personae Iesu accommodarentur prophetiae messianicae. — Sed contra est quod testatur Tacitus l. 1 Annal, c. 1r, Caesarem Augustum post pacem terra marique compositam, sollicitum fuisse de condendo libello imperii in quo opes publicae continebantur : < quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, etc. >. Et quia hoc ipsum fieri nequaquam potuit, nisi effecta prius descriptione imperii, constat Tacitum, (cui etiam addendus est Suetonius, Octav. Aug., n. 48), apprime confirmare narrationem Lucae. — Equidem Tertullianus censum attribuit, non Quirino, sed Cneio Sentio Saturnino quem etiam, nascente Christo, ordinarium Syriae praesidem alia historiae monumenta attestantur. Verum, dum idem Tertullianus tanta securitate invocatur auctoritatem archivorum imperii ad ipsius evangelii Lucae confirmationem, signum evidens est quod nec ipse, nec alius quispiam sui temporis, mendum aliquod in hac re suspicabatur. Quaecumque igitur conciliationis ratio sit, certum aliunde est nullum esse dissidium. Porro, ex variis explicationibus propositis, melior illa apparet quam sustinet Patrizi, de Evang. l. 3, Dissert. 17. Vide illum. — Alia etiam ab aliis probabiliter sustinetur, dum illud Lucae : Ἀὐτῇ ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμόνεύοντο τῇ Συρίᾳ Κυρην.οο, non vertunt cum Vulgata ; *Haec descriptio prima facta est a praeside Syriae Quirino*, sed : Haec descriptio prior fuit Quirino Syriae praeside, seu, ante illam quam operatus est Syriae praeses Quirinus.

QUAEST.

Hanc autem circumstantiam ordinasse videtur divina Providentia non tam eo fine ut Christus conceptus in Nazareth, in Bethlehem iuxta Scripturas nasceretur, (nam istud multis aliis modis poterat procurari, neque ad hoc requirebatur tanta commotio gentium), sed eo potius fine ut conficerentur tabulae nativitatis eius, modo qui et nascentis maiestati et universalis Salvatoris qualitati congrueret. Decebat enim eum quem universo orbi Maria pariebat, referri in tabulis universi orbis, facta exinde omnibus potestate ad Romana archivaria accedendi ut genus illius, ortusque locum et tempus edicerent. Unde Justinus in secunda sua apologia scribens ad Imperatorem Antoninum Pium, ad S. P. Q. R. universum ait : « Vicus quidam est Bethlehem in regione Iudaeorum, ubi natus est Christus Jesus, quemadmodum *t et ex* descriptionibus census acti quae sub Cyrenio primo vestro in Iudaea procuratore sunt confectae, intelligere potestis ». Et similiter Tertullianus refutans Marcionem qui ab evangelio Lucae *molestos semper Caesaris census* volebat auferri, provocat ad tabulas census prout suo adhuc tempore in publicis archivariis servabantur, c De censu denique Augusti, inquit l. 4 c. Mare. c. 7, quem testem fidelissimum Dominicae nativitatis Romana « archivaria custodiunt ». Et infra, c. 6: « Sed et census constat actos sub Augusto nunc in Iudaeam per Sentium Saturninum, apud quos genus eius (Christi) inquirere potuissent ».

Tertio, natus est Christus in Bethlehem Ephrata iuxta Michaeae prophetiam. « Salve Bethlehem, *domus panis*, in qua natus est ille panis qui de caelo descendit. Salve Ephrata, *regio uber-rima* atque καρποφόρα, cuius fertilitas Deus est. De te quondam Michaeas vaticinatus est : *Et tu Bethlehem dormis Ephrata, non minima es in millibus Iuda*. In te enim natus est princeps qui ante luciferum genitus est, cuius de Patre nativitas omnem excedit aetatem. Et tamdiu in te Davidici generis origo permansit donec virgo pareret, et reliquiae populi credentis in Christum converterentur ad filios Israel, et libere praedicarent : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulisti illud, ecce convertimur ad Gentes*. Bene David iurabat, bene vota faciebat dicens : *Si introiero in tabernaculum domus meae,*

« *jz ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob*. Et statim quid desideraret exposuit, atque oculis prophetalibus, quem nos venisse iam credimus, ille venturum esse cernebat : *Ecce audivimus illum in Ephrata, invenimus eum in campis sylvae*. Unde loquitur confidenter : *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius** (1).

Quarto, Christus natus positus est in praesepio, hoc est in ciborio animalium, ut mysterium Eucharistiae quo tota incarnationis ratio consummatur, iam ex tunc esset praenuntiatum. Hinc Theodorus Ancyranus, homilia Ephesi habita ipso natali die Salvatoris nostri Jesu Christi : « Iste qui tunc magos ineffabili virtute ad pietatem traxit, idem laetam hanc festivitatem hodierno die constituit, non iam in praesepe positus, sed in hac salutari mensa propositus. Illud namque praesepe mater factum est huius mensae. Propterea in illo est positus, ut in ista edatur, et fidelibus fiat salutaris cibus. Sed illud praesepe quidem clarissimam hanc mensam designavit. Virgo autem choros istos virginum germinavit. Bethlehemetici autem diversorii vilitas, clara haec templa extruxit ; et panni quibus tunc involutus est, facti sum praesentium resolutio peccatorum ».

Item, media nocte natus est Salvator, ut se verum lumen in tenebris exortum ostenderet ad illuminandum eos qui sedebant in umbra mortis. Item, eo anni tempore quo dies iam breviores effecti incipiunt incrementum accipere, utpote nobis auctor existens crescendi in divinam lucem. Item, cum signo summae paupertatis, ut viam contemptus mundi dedicaret, et vitae initium fini faceret conforme. Quem enim nascentem excepit stabulum animalium, eundem morientem crux sustinuit, et qui in patriam praelegerat vicum ignobilem, civitatem regiam voluit esse ignominiosae mortis theatrum : < Per hoc, inquit S. Thomas (2),

(*) Verba Paulae ingredientis specum Salvatoris, apud Hieronymum epit. 108 ad Eustochium, n. 10.

(*) Hic, art. 7, ad ium.

«hominum gloriam confutavit, qui gloriantur de hoc quod ex < civitatibus nobilibus originem ducunt, in quibus etiam praeci-
«pue volunt honorari. Christus autem e converso, in civitate
n ignobili nasci voluit, et in civitate nobili pati opprobrium ». Sed et multa alia pie cogitanti ultro occurrent, quae nunc fe-
stinans ad alia, praetereo.

DE MANIFESTATIONE CHRISTI NATI.

(Quaest. 36)

Christi nativitas non debuit communiter omnibus manife-
stari, ut constat ex praemissis in quaest. 29, thes. 44. Conve-
nienter tamen fuit aliquibus paucis notificata, tum ut manifesta-
tio ista, postmodum in evangelio consignata, totius Ecclesiae eru-
ditioni deserviret; tum etiam ut iam ab initio apud populum
Israel, imo et caeteras gentes, fama spargeretur ortus Salvatoris.
Mirabili autem divinae Sapientiae dispositione effectum est ut
signa tunc edita initiali obscuritati Christi minime officerent, dum
ipse Salvator, primum quidem in Aegyptum clam illatus, dein
ex Aegypto redux, usque ad trigesimum aetatis suae annum in
civitate Nazareth reipsa permansit omnino ignotus.

Sed cum in manifestatione Christi nati magna lateant
mysteria, primum omnium de ordine eius nonnulla sunt prae-
mittenda. Et tota quaestionis difficultas spectat tempus adventus
magorum, de quo valde disputant moderni interpretes †,

(*) Plerique modernorum volunt nativitatem Christi fuisse hoc or-
dine manifestatam : primo pastoribus, secundo Simeoni et Annae, ulti-
mo Magis, quos dicunt advenisse duobus circiter annis a nativitate. Sed
contra hanc opinionem, praeter locutionem iMatthaei : *Cum natus esset
Iesus in Bethleem Hilda, ecce magi*, etc. (quae locutio breve intervallum
significare videtur), militat quam maxime id quod habet Lucas referens
praesentationem in templo : *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Do-
mini, reversi sunt in civitatem suam Nazareth*, etc. Nam si magi post
biennium, adhuc invenissent puerum in Bethleem, oporteret dicere
reversionem illam non fuisse reversionem ad manendum, sed solum ad
quaerendam suppellectilem : ex hoc scilicet quod aestimavissent paren-
tes Christi voluntatem Dei esse ut ibi adolesceret et educaretur puer,

Dico autem magos advenisse ante quadragesimum a nativi-
tate diem, ita ut primo pastoribus, dein magis, postremo Simeoni
et Annae manifestatus sit Iesus. Cuius assertionis solida ratio
esse videtur, quia magi in Bethleem puerum invenerunt; necesse

ubi speciali consilio divinae providentiae fuerat natus. At hypothesis ista
non salvat nativam vim verborum evangelii, et praeterea innaturalem
statuit consequentiam eventuum, pro qua nulla verosimilis ratio assignatur.

In primis non salvat nativam vim verborum evangelii. Sive enim
consideres quid importet *reversio in propria* simpliciter et sine addito
dicta, sive praesertim attendas quod apud Lucam reversio in Nazareth,
connectitur cum relata consuetudine parentum Christi eundi per singulos
annos a Nazareth in Ierusalem in die solemni Paschae, intelliges profecto
nequaquam ibi sermonem esse de reversione transitoria, facta animo
quaerendi suppellectilem ut deinceps in Bethleem sedes figeretur.

Insuper ponit innaturalem eventuum consequentiam. Quaeritur enim
undenam parentes Christi opinionem trahere potuerint, voluntatem Dei
esse ut puer adolesceret potius in Bethleem ubi fuerat natus, quam in
Nazareth ubi conceptus. Quaeritur praesertim quomodo consilium ma-
nendi in Bethleem, nonnisi post Christi nativitatem eis advenerit. Nam
quando ad Caesaris edictum primo profecti sunt, certissime sciebant
Christum nasciturum esse in Bethleem, tum propter notissimam pro-
phetiam Michaeae (Cf. Ioan. VII-42), tum quia tempus Mariae adve-
nerat. Si ergo putassent esse in voluntate Dei ut adolesceret puer in
loco nativitatis suae, certo certius tulissent secum omnia quibus indi-
gebant, nec opus fuisset reversione illa quam fingunt adversarii.

Sed nec solida videtur ratio deducta ab eo quod dicit Matthaeus
de Ioseph redeunte ex Aegypto : *Audiens autem quod Archelaus regna-
ret in Iudaea pro Herode patre tuo, timuit illo ire, et admonitus in som-
nis secessit in partes Galilaeae*, etc. Nam revera, post omnes eventus
improvisos qui praesentationem in templo consecuti fuerant, postquam
praesertim iussus fuerat Ioseph redire *in terram Israel* quae per excel-
lentiam erat Iudaea proprie dicta, potuit utique suboriri opinio quod
in Iudaea sedes esset figenda. Sed ante fugam et repetitas angeli jus-
siones non apparet verosimilis ratio quare consilium inierint habitandi
in Bethleem, relicta sua civitate Nazareth. De quo vide Augustinum
l. 2 de cons. evang. cap. 9.

Denique, loco omnium rationum esse potest vel solum computum
historiae quoad mortem Herodis, quam communiter ponunt, ne excep-
tis quidem adversariis, non duobus annis, sed omnino sex mensibus
post nativitatem Christi.

igitur est ipsos ante praesentationem in templo advenisse, cum testetur Lucas, Mariam et Ioseph reversos esse in Galileam statim ut perfecerunt omnia secundum legem Domini. Ne tamen in conciliando Luca cum Matthaeo difficultatem patiaris, prae oculis habe regulam Augustini, l. 2 de cons. ev. n. 16 : «Sic unum-
« quemque evangelistam, contexere narrationem suam ut tam-
« quam nihil praetermittentis series digesta videatur; tacitis enim
« quae non vult dicere, sic ea quae vult dicere, illis quae dice-
« bat adiungit, ut ipsa continuo sequi videantur. Sed cum alter
« ea dicit quae alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat
« locum ubi ea potuerit, a quo praetermissa sunt, transilire, ut
« ea quae dicere intenderat, ita superioribus copularet, tamquam
« ipsa nullis interpositis sequerentur». Atqui ordo diligenter con-
sideratus videtur his capitibus comprehendere. *Primo* venit mani-
festatio nativitatis ad pastores ; *secundo* circumcisio ; *tertio* ad-
ventus magorum ; *quarto* praesentatio in templo ; *quinto* reditus
parentum Christi in Galilaeam ; *sexto*, dum in itinere seu actu
redeundi essent, apparitio angeli et fuga in Aegyptum ; *septimo*
reditus de Aegypto, et adventus in civitatem Nazareth ubi et
manserunt. Quoniam autem Lucas omittit omnia quae de Chri-
sti infantia a Matthaeo fuerant sufficienter enarrata, silet de iis
quae acciderunt in ipso actu redeundi in Galilaeam, et coniun-
gens profectionem e Ierusalem cum adventu in Nazareth, (tametsi
inter duos hosce terminos, propter improvisam angeli iussionem
et fugam in Aegyptum notabilis mora temporis intercesserit),
dicit: «Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi
« sunt in Galilaeam in civitatem suam Nazareth. Puer autem
« crescebat et confortabatur », etc.

Opponet forsitan quispiam : Si Maria et Ioseph iam erant in
actu redeundi Nazareth, quid causae fuit cur in Aegyptum fugere
debuerint, cum satis esset puerum extra fines Bethleem inveniri,
ut e manibus Herodis eriperetur? Respondeo negando omnino
assumptum, nam etsi postea in solos pueros Bethleem omnem
furorem suum Herodes exseruerit, non inde sequitur Nazareth
ipsi Christo tutum fuisse refugium. Si enim totius seriem histo-
riae diligenter attendas, videbis Herodem procurasse ut magi in

Bethleem *clam* pervenirent ('), sine testibus et sociis, imo tem-
pore noctis prout reapparitio etiam stellae suadere videtur ; clan-
culum enim natum puerum volebat extinguere. Dum autem fru-
stra magorum reditum expectaret, ecce rumor mirabilium quae
ipso die praesentationis acciderant (2), auxit suspiciones tyranni,
nec ipsum amplius dubitare sivit quin a magis fuisset illusus.
Ideo omnem primo adhibuit curam ut ex variis indiciis hinc et
inde acceptis, puerum lesu in particulari detegeret. Sed ut vi-
dit omnia tentamina esse infructuosa, tandem cogitavit interfi-
cere pueros Bethleem et omnium finium eius, eo quod illae par-
tes erant ubi probabilius reputabat adesse eum quem quaerebat
ad necem. Quod si iussit occidi *a bimatzi et infra*, ratio fuit quia
ut Chrysostomus dicit, Horn. 7 in Matth., «conveniens in eum-
« dem tyrannum pavor et furor pro abundantia cautionis et li-
« centia persecutionis maius etiam tempus inclusit, ne quis pro-

(*) Clanculum, inquam, pervenirent, prout non obscure innuit Mat-
thaeus II-7. Atque hinc, ut opinor, praecipua quaedam clavis totius hi-
storiae sumenda est. Nam alias, difficulter intelligeretur quomodo magi
post commotionem totius urbis Ierusalem potuerint ire in Bethleem, et
alia via reverti in regionem suam, quin ullus sciret quid rei circa ipsos
actum esset, praesertim cum Bethleem a Hierosolyma vix duarum hora-
rum itinere distaret. Sed ordinavit divina providentia ad suum finem
ipsum medium quod excogitaverat Herodes ad perdendum puerum. Ipse
enim Herodes, sicut ratio politica suadebat, suos ministros in aciem in-
struxit ne moveret quisquam pedem aut manum in tota Ierusalem, pro-
curavitque ut per amica silentia noctis pergerent magi in Bethleem.
Unde etiam, unius noctis spatio contingere potuit magorum adventus,
adoratio, et discessus, quin attentio Bethleemitarum excitaretur, prae-
sertim si, ut dicendum videtur, adhuc erat Christus in spelunca deserta
in qua et natus est.

(') « Et venit (Simeon) in spiritu in templum. Et cum inducerent
« puerum lesu parentes eius ut facerent secundum consuetudinem
« legis pro eo, et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum
« et dixit : Nunc dimittis.... Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel,
« de tribu Aser, et haec ipsa hora superveniens confitebatur Domino,
« et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel »
Luc. II, 27:38.

«fecto eius aetatis, et forte is potissimum propter quem alii in-
«terimebantur, effugeret.» (*).

Sic igitur declarato ordine quo manifestata est nativitas
Saltatoris, dicendum nunc est ordinem illum fuisse figuraient
atque propheticum. Significavit enim ordinem vocationis hominum
ad fidem, quam apostolus Rom. XI, ostendit primo pervenientem
ad electionem iudaeorum, postea ad plenitudinem gentium, ultimo
(hoc est in fine mundi) ad plenitudinem populi Israel.

Et vere, primam evangelii lucem receperunt apostoli, disci-
puli, et primitiva illa ecclesia Hierosolymitana de qua Lucas,
Act. II-IV. Erant autem omnes de gente prophetarum, cives san-
ctorum. domestici Dei, ac per hoc, quasi *vicini fidei Christi*. Hos
profecto figuratos agnoscimus in persona pastorum, qui ante
caeteros omnes ad Christum nascentem *de vicinis locis* vocati
sunt, dum essent «*in regione eadem* vigilantes et custodientes
«vigilias noctis super gregem suum».

Sed postquam iudaei sese maxima ex parte indignos judi-
caverunt aeternae vitae, apostoli (Act. XIII-46) conversi sunt ad
Gentes, quae Christi fidem post Hebraeorum primitias recepe-
runt. Erant autem gentiles *alienati a conversatione Israel et ho-
spites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo
in hoc mundo*, ut dicitur Eph. II-2; unde et *a longe* veniebant.
Bene ergo in adventu magorum quos *de remotis terris* stella du-
cebat ad Christum, praefigurabatur Gentium conversio cum omni-
bus circumstantiis eius. Imo propheticè signabatur quid tandem
connexionis futurum esset secundum arcana providentiae consi-
lia, inter paganorum vocationem et permissionem casus plero-
rumque iudaeorum. «Nam etiam atque etiam, ait Augustinus,

(*) Adde quod terminus *a quo* supputationis Herodis fuit tempus
apparitionis stellae. Et non est credendum stellam solum apparuisse
ipso die nativitatis Christi, sed potius eo tempore quo ipsam apparere
necesse fuit, ut moram haberent magi cogitandi, reflectendi supra cae-
leste indicium, maturandi consilium, committendi se itineri, et tandem
adveniendi post paucos a nativitate dies. Dato ergo quod ab appari-
tione stellae iam duo anni transiissent, adhuc minime sequeretur a tanto
tempore natum fuisse Christum.

<serm. 201, n. 3, considerare delectat, quemadmodum magis
«quarentibus ubi Christus nesceretur, iudaei responderunt *in*
«*Bethleem iudae*, nec tamen ad eum venerunt ipsi... Ad hoc au-
«tem sunt interrogati iudaei, ut demonstraretur eos non ad suam,
«sed ad Gentium salutem et agnitionem testimonia divina por-
«tare. Propter hoc enim illa gens regno suo pulsa est et di-
«spersa per terras, ut eius fidei cuius inimici sunt, ubique te-
«stes fieri cogerentur. Perdito quippe templo, sacrificio, sacer-
«dotio, ipsoque regno, nomen genusque custodiunt, ne permixti
«gentibus sine discretionem dispereant, et testimonium veritatis
«amittant, velut Cain accipiente signum ut eum nullus occidat,
«qui fratrem iustum invidus et superbus occidit... *In eis quippe*
«*inimicis fidei Christianae demonstratur Gentibus quomodo firophe-*
«*tatus est Christus, ne forte cum vidissent tanta manifestatione*
«*impleri prophetias, putarent easdem Scripturas a Christianis esse*
«*confictas, cum de Christo praedicta recitarentur, quae completa*
«*cernuntur. Proferuntur ergo codices a iudaeis, atque ita Deus*
«*demonstrat nobis in inimicis nostris*». Unde et remanserunt
iudaei relate ad nos, id quod fuerunt respectu magorum. Facti
sunt tamquam lapides ad milliaria, viatoribus ambulanti-
bus aliquid ostendentes, sed ipsi stolidi atque immobiles consistentes.

Verum apostolus non vult nos ignorare mysterium hoc,
quia in fine mundi omnis Israel salvus fiet (*). Populus enim iste
semper est Deo charissimus *propter patres* (2), et vere *respon-*
sum accepit a Spiritu Sancto in persona maiorum suorum, *non*
visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini. Tertia
igitur manifestatio nativitatis Christi, quae facta est ad senem
Simeonem, prophetica fuit figura eius quod instante iam iudicio
complebitur. Tunc Israel senio confectus veniet in Spiritu in tem-
plum, hoc est in veram Ecclesiam, et ablato velamine quod erat
super cor eius, tamdiu expectatam suscipiet consolationem, ac
dicet: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum*
tuum in pace, quia viderunt oculi mei Salutare tuum, quod para-

(*) Rom. XI, 25-32.

(·) Ibid., vers. 28.

sii.... lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuae Israel.

Recte ergo S. Thomas, art. 6 huius quaestionis, ait : « Per
« pastores significantur apostoli et alii credentes ex ludaeis, qui-
« bus primo manifestata est fides Christi. Secundo autem fides
« Christi pervenit ad plenitudinem gentium, quae est praefigu-
« rata per magos. Tertio autem perveniet ad plenitudinem ludaeo-
« rum, quae est praefigurata per iustos; unde et in templo lu-
« daeorum est eis Christus manifestatus ».

QUAEST. XXXVII.

DE LEGALIBUS CIRCA PUERUM IESUM SERVATIS.

Deinde considerandum est de circumcissione Christi. Et quia circumcisio est quaedam professio legis observandae (Galat. V. 3), simul quaerendum est de aliis legalibus circa puerum Iesum observatis.

THESIS XLVIL

Conveniens fuit ut Christus circumcideretur, et quadragesimo die in templo secundum consuetudinem legis praesentaretur.

Oportuit Christum circumcidi, quia ipse debuit secundum ritum mosaicum in mundo conversari. *Primo* propter exemplum, ut scilicet auctor esset hominibus observandi legem quae, novo testamento per mortem cnicis nondum initiato, adhuc ludaeos obligabat. *Secundo*, ut vetus testamentum approbaret, et factis ipsis ostenderet se non venisse solvere antiquam religionem, sed adimplere. *Tertio*, ut figurativas observantias suscipiendo, illas in seipso terminaret, ostendens quod ad seipsum erant ordinatae. *Quarto*, ut homines a servitute legis liberaret, secundum illud ad Gal. IV 4: *Misit Deus Filium suum... factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.*

Accedit quod circumcisio erat non solum protestatio fidei in Christum redemptorem de semine Abrahae nasciturum, verum

etiam remedium simul et nota originalis peccati in quo homo concipitur. Conveniebat ergo ut qui nos salvare venerat suscipiendo in se peccata nostra, externum etiam characterem ac veluti cauterium peccatoris nascendo reciperet, iuxta illud Is. LIII-6: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Unde Bernardus, Serm. 3 de circum. Dom. n. 3: «Ipsa ergo die (nativitatis) minoratus est paulo minus ab angelis, et habitu inventus «ut homo; hodie vero mirabilius aliquid audio. Iam minoratus «est multo minus ab angelis, qui non solum formam hominis, «sed formam habet peccatoris, et infigitur velut quodam cauterio «latronis. Quid est enim circumcisio nisi peccati indicium?» etc.

Denique attendebatur in circumcissione figura incorruptionis quam nobis attulit Christus, quaeque inchoatur in praesenti per repressionem concupiscentiae, et consummatur in futuro per beatam immortalitatem. Hinc considerat apostolus Rom. II-19. eos qui in abscondito ludaei sunt, corde scilicet et spiritu circumcisi, quorum omnium constat Christum esse ducem et exemplar.

De oblatione in templo adhuc manifestior est ratio. Lex quam sic refert Lucas : *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*, continetur in Exod. XIII-2, et Numer. XVIII, 15-17. In qua quidem lege tria ad rem notanda occurrunt.

Primo, verbis legis illi soli ad litteram comprehendebantur, qui nascuntur modo ordinario : *Omne masculinum*, inquit, *adaperiens vulvam*. Secundo, in hoc quod dicitur *sanctum Domino vocabitur*, intelligi debet segregatio et destinatio ad immolationem Quo sensu dixit postea Christus, Ioan. XVII-19 : *Pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, hostiam me offero. Quo etiam sensu, legitur Ierem. XII-13 : *Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis*. Tertio denique, omnia primogenita mascula distinguebantur in munda et immunda. Immunda, inter quae recensentur et homines, debebant pretio argenti redimi ; munda vero, eaque sola, irrevocabiliter devovebantur ad sacrificium, ut habetur Num. XVIII, 15-17.

Quae si diligenter consideres, videbis ibi annuntiatam substitutionem in ara crucis futuram, innocentis pro reis ; sancti, impolluti, segregati a peccatoribus, pro immundis et pollutis

QUAEST. XXXVI.

dicente apostolo: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum* (i. e. hostiam pro peccato) *Deus fecit*. Unus enim inter cunctos fuit de facto *sanctus Domino*, seu in verum ac proprium sacrificium oblatus; ille scilicet qui ingrediens mundum dicit: *Hostiam et oblationem noluisti, tunc dixi, ecce venio*. Et ille unus inter omnes primogenitos Israel, utpote natus sine apertura vulvae, a communi huius sanctificationis obligatione eximebatur. Unde ipsum lex singulariter respiciebat, et singulariter etiam excipiebat; singulariter excipiebat a debito, singulariter respiciebat in facto. Necessario igitur oblatus est in templo puer, ut secundum legem sanctificaretur Domino, id est, ad mortem sacram devoveretur; devoveretur, inquam, non sicut alii quadam fictione iuris, sed omnino in rei veritate, sicut animal mundum quod Numer. XVIII-17, manebat ad aras destinatum.

Demum, circa purificationem Beatae Mariae similiter dicendum quod dispositio Levitici (XII-2), Virginem non attingebat. Merito tamem legalem observantiam implevit, tum quia in foro externo inter alias puerperas censebatur, tum quia, Christo existente sub lege, non oportuit matrem se a legis iugo subtrahere.

QUAEST. XXXVIII-XXXIX.

Ultimo considerandum est de baptismo in Iordane, in quo initiatum est publicum Christi ministerium.

Baptismus Ioannis fuit quaedam professio poenitentiae praeparatoria ad spirituale regnum Messiae, cuius revelatio iam instabat. Convenienter autem Christus ipse hunc baptismum suscipere voluit, ut qui caeteris, non verbo solum, sed et exemplo anteibat, regnum coelorum iamiam praedicaturus, exteriorem eius et communem initiationem non recusaret.

Sed bene etiam ex tunc toti populo incepit manifestari tamquam ipse Messias cuius regnum expectabatur, cum « lesu bapti- » zato et orante, apertum est coelum, et descendit Spiritus Sanctus « corporali specie sicut columba in ipsum, et vox de coelo facta « est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi

DE BAPTIZACIONE CHRISTI

453

Insuper dicendum quod in baptismo Christi dedicatum est et praefiguratum baptisma Novae Legis. Ex contactu enim sanctissimae carnis fuit deputata aqua ad usum spiritualis regenerationis. Praeterea manifestata est tota Trinitas in cuius nomine baptizamus: Pater in voce, Filius in homine, Spiritus Sanctus in columba. Ultimo apparuit effectus sacramenti in aperitione coeli et descensu Spiritus Sancti, ut late explicat S. Thomas, q. 38, art. 5 et 6.

Nota demum analogiam huius mysterii cum transfiguratione. Nam sicut in baptismo ubi declaratum est mysterium primae regenerationis, ostensa est operatio totius Trinitatis, pariter etiam ostensa est in transfiguratione quae est sacramentum secundae regenerationis. Sed Spiritus Sanctus tunc in nube clara apparuit, hic autem in columba; quia sicut in baptismo dat innocentiam quae per simplicitatem columbae designatur, ita in resurrectione dabit electis suis claritatem gloriae et refrigerium ab omni malo, quae designantur in nube lucida.

Hactenus de ingressu Christi in mundum, secundum quod de Matre Virgine incarnatum est Dei Verbum, et ad nos venit plenum gratiae et veritatis. In quo animadvertes, cum quanta simplicitate, quanta decentia, quanto demum decoro, proponatur in evangelio Filius Dei descendens in terras, factus homo; et hinc accipies signum credibilitatis pro doctrina fidei circa hoc mysterium. Proponere enim decenter et verosimiliter ipsum verum Deum de coelis descendentem, de homine nascentem, inter homines adolescentem, conversantem ac viventem (idque non in abstracto theoriae, verum sub historiae coloribus), omnem humanae fictionis possibilitatem transcendebat. Quid enim in hoc genere valeat imaginatio popularis et fictio humana, satis ostendunt fabulae veteres de diis et deabus, ostendunt adhuc multo evidentius evangelia apocrypha, quorum auctores, etsi non illitterati, etsi habentes in evangeliis veris praeexsistens exemplar, in iis tamen quae addiderunt de suo, non potuerunt non continuo impingere in scopulum puerilitatis et manifestae indecentiae. Impossibile igitur est ut historia evangelica, Matth. I-II, et Luc. I-II, fuerit inventa humanitus; impossibile est ut obiectum eius non sit verus Deus vere factus homo.

CAPUT SECUNDUM

Quaest. XL-XLV.

DE HIS QUAE PERTINENT AD PROGRESSUM VITAE CHRISTI
IN HOC MUNDO.

Consequenter agendum est de his quae per Deum incarnatum acta sunt, ab eius baptismo in Iordane usque ad passionem in cruce : quo quidem temporis spatio concluditur publicum ministerium Christi apud populum Judaeorum. Considerat autem S. Thomas, *primo* quidem modum conversationis Filii Dei inter homines (Quaest. 40) ; *secundo*, tentationem eius in deserto (Quaest. 41) ; *tertio*, praedicationem (Quaest. 42) ; *ultimo* miracula, tam in generali quam in particulari (Qq. 43-45).

QUAEST. XL-XLII.

DE CONVERSATIONE, TENTATIONE, ET DOCTRINA CHRISTI.

§ I.

Quoad modum conversationis generaliter observa, Christum non solitariam, sed socialem vitam agere debuisse, prout exigebat incarnationis finis et ratio. Hinc, *in iis quae per se sunt ad perfectionem indifferentia*, oportuit ipsum communi modo se habere, cum sit convenientissimum ut is qui cum aliquibus conversatur, sese eis in usu vivendi conformet, iuxta illud apostoli : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificerem*.

Nec est in praesenti praetereunda differentia Christum inter et praecursorem, quam ipse Christus, Matth. XI-18, signat dicens : *Venit Ioannes neque manducans neque bibens*, et dicunt : « daemonium habet. *Venit Filius hominis manducans ei bibens*, et edicunt: ecce homo vorax et potator vini». Huius porro differentiae in exteriori genere vitae triplex potissimum ratio fuit.

Prima, quia Ioanni fuerat divinitus demandatum munus pa-

randi Christo viam, et digito demonstrandi eum, «quem scripsit « Moyses in Lege, et Prophetae » il). Quapropter non debuit ipse Ioannes computari inter discipulos Christi, nec eumdem ac Christus, servare tenorem vitae. Sed contra, oportuit ipsum habere proprios discipulos, propriamque veluti disciplinam, ut posset aemulus credi, ac per hoc, testimonio eius tamquam evidenter depurato ab omni motivo proprii interesse, maior accederet auctoritas. «Quanta dicit de Christo, inquit Augustinus, serm. 293, « n, 6, quam praeclara! quam excelsa! quam digna! si tamen de « illo aliquid ab aliquo digne dicitur. Et tamen non ambulat inter « discipulos Domini, non eum secutus est, ut Petrus, ut Andreas, « ut caeteri. Sed discipulos sibi ipse etiam congregavit, et con- « stituto hic licet Domino cum discipulis suis, habebat discipulos «et Ioannes... Hoc erat procul dubio necessarium praecursori « fidei, ab eo Christum praedicari, *qui posset aemulus credi...* « Intende hoc ipsum. Perhibebant Domino testimonium, verbi « gratia, Petrus, Andreas, Ioannes et caeteri, cum diceretur eis : « laudatis quem sequimini, praedicatis cui adhaeretis. Veniat lu- « cerna confundens inimicos, colligat discipulos. Habet Christus, « habet et Ioannes. Baptizat Christus, baptizat et Ioannes ; et « venit ad Ioannem, et dicitur ei : *Ille cui testimonium perhibuisti, « ecce baptizat, et omnes veniunt ad eum*, ut quasi aemulus in- « diae de Christo aliquid mali loqueretur. Sed ibi lucerna ardet « tutius. . *Iam*, inquit, *dixi vobis quia ego non sum Christus*. Tunc « illi credentes Christum admirabantur, tunc vero inimici confun- « debantur, quando quodammodo compellebatur praedicare qui « credi poterat invidere ». Cum autem ad hunc ipsum scopum maxime conferret diversum exterioris conversationis genus, bene elucet in Ioanne summa vitae austeritas, opposita com- muni vivendi modo quo Christus utebatur.

Praeterea, *Ioannes signum fecit nullum*, ut dicitur Ioan. X-41 : et recte quidem, quia nusquam sigillum principis committitur ei qui non est minister eius. Sed miraculum erat proprium sigillum Christi, extra cuius curiam in foro externo propter rationes iam

(*) Ioan. I-45.

dictas Ioannes versabatur. Necesse igitur fuit ut opinionem populorum suo muneri necessariam sibi conciliaret solo miraculo poenitentiae. Ideo *erat in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israel vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos eius, et locustas et mei sylvestre edebat* (2). Ex deserto autem veniens in omnem regionem Iordanis, apparuit coram omnibus in spiritu et virtute Eliae. Unde postea, interrogante Christo an baptismus Ioannis de coelo esset, an ex hominibus: *Scribae cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus, de coelo, dicet: quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi sunt enim Ioannem prophetam esse* (3).

Denique non erat Ioannes exemplar humano generi, omnibusque ac singulis hominum categoriis propositum. Sed Christus qui reliquit nobis exemplum ut sequamur vestigia eius, debuit in exteriori genere vitae eiusmodi temperamentum adhibere, quod omnibus conveniret. Quanquam anachoreticae etiam austeritatis regulam ipsemet ostenderit, quando fuit « in deserto quae draginta diebus et quadraginta noctibus, et tentabatur a Sana, eratque cum bestiis, et angeli ministrabant ei » (4).

§

Quoad tentationem in deserto, dicendum quod ex parte Christi permittentis se tentari, ordinata fuit ad salutem exemplumque nostrum; ex parte vero daemonis tentantis facta est experimenti gratia. Cum enim Satanas de Christi divinitate suspicionem haberet quam maximam, praesertim postquam cognovit ea quae ad ripas Iordanis, baptizato Domino, acciderant, rem voluit explorare, ut si quacumque ratione Christum suis suggestionibus consentientem inveniret, certitudinem hinc acquireret, nihil fuisse quod timuerat.

(*) Luc. I-80.

(*) Marc. I-7.

(*) Luc. KX-5-

(*) Marc. I-13.

Servavit autem tentandi ordinem quem alias observare solet, a levioribus ad graviora procedens. Nam primo tentavit Christum de eo quod appetunt et spirituales viri, scilicet de sustentatione corporalis naturae per cibum: non quod uti necessariis ad alimentationem corporis sit peccatum, sed quia ex desiderio huius sustentationis inordinate miraculum attentare, utique peccatum reputatur. Secundo processit ad id in quo spirituales viri quandoque deficiunt, dum aliqua ad vanam gloriam operantur: *Si Filius Dei es, inquit, mitte te deorsum*. Denique, cum adhuc dubitaret qua de causa suis suggestionibus resisteret Christus, an forte ex impotentia faciendi, vel etiam ex contemptu tam inutilium operum, perduxit tentationem ad summum; « Ostendit illi omnia regna orbis terrae in momento temporis, et ait illi: tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa: tu ergo si adoreris coram me, erunt tua omnia ». Quibus in verbis totus daemon continetur: vanus, mendax, histrio, blaterator, et princeps superbiae.

Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus.

§ 3-

Circa doctrinam Christi, quod ad praesentem considerationem attinet, solum occurrit declarandus ordo quem Dominus in vita sua constanter observavit, solis Iudaeis praedicando, iuxta illud Matth. XV-24: *Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel*, et infra, X-5, quando apostoli recens electi per castella Galilaeae mittebantur: *In viam gentium, inquit, ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves quae perierunt domus Israel*. Quod igitur conveniens fuerit praedicationem Christi, tam per ipsum quam per apostolos, a principio solis Iudaeis exhiberi, duabus potissimum rationibus ostendit S. Thomas, Quaest. 42, a. 1, in corpore.

Prima est quia oportebat ut Christus ostenderet impleri per suum adventum promissiones antiquitus factas Iudaeis, non autem Gentilibus. Unde apostolus dicit ad Rom. XV-8: *Dico Chri-*

stum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, id est, apostolum et praedicatorem Iudaeorum, *propter veritatem Dei ad confirmandas Promissiones patrum*. Alia item ratio fuit, quia quae a Deo sunt, ordinata sunt. Hoc autem debitus ordo exigebat, ut Iudaeis qui Deo erant propinquiore per fidem et veram religionem, prius doctrina Christi proponeretur, ac per eos deinde transmitteretur ad Gentes, « sicut etiam in coelesti hierarchia per superiores « angelos ad inferiores divinae illuminationes deveniunt ». Unde dicitur Isai. LXVI-19: *Mittam ex eis qui salvatiferint, scilicet ex Iudaeis, ad gentes, et annuntiabunt gloriam meam gentibus*. Hinc etiam post adventum Spiritus Sancti commissa est Petro tamquam apostolorum principi, specialis cura perducendi Iudaeos ad fidem: *Creditum est mihi*, inquit Paulus ad Gal. II-7, *evangelism praeputii, sicut et Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatam circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes*.

Cave ergo ne sis exaggeratus antisemita. Contradiceres enim apostolo, cum Iudaeos vocat bonam arborem cui nos Gentiles tamquam oleaster inserti sumus, socii effecti radicis ac pinguedinis olivae. Quod si nunc naturales rami a trunco excisi iacent, rursus suae olivae inserentur. « Sine poenitentia enim sunt dona « et vocatio Dei. Sicut enim aliquando et vos non credidistis « Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum : ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur... O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei ! Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius.¹ ».

Et de modo conversationis, de tentatione, de doctrina Christi, hactenus. Sequitur consideratio de miraculis eius.

QUAEST. XLIII-XLV.

DE MIRACULIS CHRISTI.

« Deinde considerandum est de miraculis a Christo factis. Et primo in generali, secundo in speciali de singulis miraculorum generibus, tertio in particulari de transfiguratione ipsius*.

Miracula ista facta sunt a Christo circa omne genus creaturarum. Circa spirituales substantias seu daemones quos undique, praeludens exorcismo orbis, verbo et imperio fugabat. Circa homines in anima et corpore, vel convertendo corda, vel suscitando mortuos, vel sanando omnem languorem in populo. Denique circa res irracionales, sicut cum ventis imperavit et mari, panes multiplicavit, arborem infructuosam arefecit, etc. Visum est autem totam disputationem reducere ad terminos articuli quarti Quaest. 43 : *Utrum miracula per Christum facta sufficienter eius divinitatem ostenderint*, adaptando quae dicenda sunt ad praesentem statum controversiae cum coaevis fidei inimicis.

Quod veritatem necnon et vim probantem miraculorum Christi luculenter demonstrat nobis Deus in inimicis nostris.

Sapienter notavit Melchior Cano, de loc. 1. 2, c. 2, omnino nos meminisse debere « id quod in proverbii consuetudinem venit : contra negantem principia, quoniam frustra id fiat, non esse disputandum. Accedit quod paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quae si vis argumentando refellere, res minime dubias argumentando dubias facis. Cum enim illa quae in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his quae ex antecedentibus consequuntur, verendum sane est, quando eorum placita coarguimus, ne res maxime absurdas minore evidentia refellentes, peccatum hoc ratiocinationis vitiosae ineptaeque peccemus ».

Et hoc profecto verendum maxime est, quando rationalistica amentia circa Christi miracula confutanda venit. Hinc, ut opinor, melior confutationis ratio in ipsorum fundamentorum quibus adversarii nituntur, *fidelissima relatione* consistit. Sic quippe evidentius demonstratur nobis quantus sit ille fulgor veritatis quem doctissimi negatores effugere non valent, nisi tot voluntariis tenebris sese contegendo. Accipe igitur paucis expositas definitivas

scientiae, ut aiunt, *criticae* conclusiones, certamque ac ratam in qua conquiescit sententiam. Attende processum, pondera argumenta, demum indica et conclude.

i. Processus scientiae criticae hisce quinque capitibus continetur.

Primo, «Scientia critica non admittit ullo in casu miraculorum existentiam» (x).

Secundo, quidquid tentaverint Paulus, Bolten, et caeteri, qui primi omnium criticam artem invenerunt, nequaquam possibile est ut facta quae in evangeliiis leguntur, ad naturae normam explicentur: «Tempus et operam perdunt qui volunt reducere intra «limites naturalium eventuum historias quales illae sunt de «stella magorum, de transfiguratione, de multiplicatione panum... «etc.» (2).

Tertio: Nihil ergo criticae scientiae reliquum est quam ut supernaturalia facta quibus evangelia scatent, loco mythorum habeat: «Cum nulla sit possibilitas admittendi realitatem factorum «legibus naturae adeo repugnantium, pro poeticis fictionibus su- «mantur oportet» (3). Et supra, η. XXIII: Permitteremus evangeliiis sua miracula, sed ea conditione ut pro puris mythis habeantur».

Sed quarto, quia extra omnem fidem est, testes oculos mythicam ac fabulosam historiam herois quocum intime erant conversati, de integro confinxisse quando recens adhuc erat factorum memoria: hinc cogitur critica scientia ponere temporum intervalla oculos testes inter et definitivam evangeliorum redactionem. Imo cogitur definitivam hanc formam, non alicui scriptori individuo, sed collectivae ac populari elaborationi adscribere. «Ex ratione suae compositionis, ait Strauss l. c., et ex «habitudine quam inter se habent, evangelia sese produnt tam- «quam scripta successive elucubrata, quae non facta historica

(¹) Strauss, Nova vita Iesu, Introd. π. XXIII,

(¹) Ibid. η. XXV.

C) Ibid.

«sed conceptiones, tendentias, ac praedominantes opiniones epochae qua in lucem sunt edita, fideliter referunt»[^]).

Quapropter quinto, ad discernendum quid in libris N. T., quales ad nos usque pervenerunt, historicum valorem habeat, quid vero non, criticae scientiae praesidio erunt, praeter inconcussa de absoluta repugnantia miraculi principia, criteria illa intrinseca quae alias sunt in usu: «In narrationibus evangelicis mi- «raculum est elementum peregrinum, et historiae ἀντιπαθητικόν. «Notio vero mythi est instrumentum quo potest eliminari, quod- «cque possibilem reddit historicam vitae Iesu expositionem... «Sed et praeter eliminationem miraculi per mythum, crisis evangelica utetur omnibus mediis quae crisis historica in suis operationibus alias adhibere solet, etc.» f2) Addit demum nihil opus esse ut de his mediis specialiter disseratur. Lepide tamen demonstravit quidam, quomodo operando in vitam ipsius Strauss secundum criteria ab eo postmodum in usum inducta, invenitur praedictus Strauss propter plurimas maximeque notabiles anti-

(¹) Consonat fidelissimus pedissequus Ernestus Renan, suo modo vestiens id quod invenit apud magistrum. Ait enim (*Vie de Jésus*), introd, pagg. xxi, seq.), non esse dubium ullum quin cito conscripti sint sermones Iesu cum praecipuis actis vitae eius. «Verum, huius- «inodi scriptis parum momenti in initio tribuebatur. Ratio, quia finem «mundi appropinquare et iam instare credebant; unde non curabant «transmittere ad posteritatem res memorabiles. Quid igitur rei agebatur? Unicus erat scopus conservandi in corde vivam imaginem illius «quem sperabant se mox visuros in nubibus. Hinc minimam auctoritatem evangelicis textibus per 150 annos concessam fuisse necesse «est. Nemo non licitum existimabat inserere additiones varias, sus «deque vertere ordinem, complere unum libellum ex altero. *Le pauvre «homme qui n'a qu'un livre, veut q' il contienne tout ce qui lui va au «cœur!* Sibi mutuo commodabant Christiani dictos libellos; unusquis- «que ad marginem transcribebat verba vel parabolas quas alibi inveniebat, et quae sibi conveniebant». Nec veretur auctor, pudendi sui mendacii apprime conscius, concludere: *La plus belle chose du monde* (i. e. evangelium), *est ainsi sortie d'une élaboration obscure et complètement populaire.*

(*) Strauss. l. c. η. XXIII et XXVI.

logias, nunquam exstitisse in natura rerum, sed esse simplicem mythum et allegoricam personificationem saeculi sui (l).

Hucusque ergo modus procedendi. Succedunt argumenta quibus demonstratur principium in quo tota illa scientifica fabrica fundatur.

2. Pro fundamentali principio argumenta demonstrativa. — Impossibile est ut miraculi existentiam unquam admittat Scientia critica, primo quia, «cum orthodoxia Christiana «adiurat Scientiam ut ius civitatis miraculo concedat in solo «christianismo, alibi vero nusquam: Scientia legi suae generali «renuntiare nequit ut huic particulari exigentiae faciat satis. «Respondet itaque Scientia: Vel admittam possibilitatem miraculi «in historia omnium religionum, vel nullibi recipiam » fl).

Impossibile est ut miraculi existentiam unquam admittat Scientia critica, secundo quia, «generalis possibilitas miraculi «nihil aliud esset quam ipsa negatio historiae. Si enim ad criticam historicam pertinet non solum discernere facta quae reapse «contigerunt, sed etiam et praesertim exponere qualiter eventus «alii ex aliis processerunt: oporteret ipsam nobilissimo suo muneri renuntiare si semel miraculo eum concederet locum, qui «ordinem rumperet et concatenationem effectuum ad causas vel «causarum ad effectus » f3).

Impossibile est ut miraculi existentiam unquam admittat Scientia critica, tertio quia, «quoties ipse theista assurgit ad «normam verae philosophiae, apprime sentit repugnantiam miraculi. Non enim potest non agnoscere quod si daretur Deus «identidem miraculum efficiens, id est, modo exercens unam e «suis potentiis, modo vero ab opere quiescens: huiusmodi Deus «foret ens subiectum temporis, non autem ipsum absolutum. Videt «igitur concipiendam esse actionem divinam veluti actum aeternum, simplicem, et identicum secundum se, tametsi hominibus «sese manifestet per modum effectuum successivorum et ab in-

i') Cf. Tholuck et Valroger, *Crédibilité de l'histoire évangélique*, ad calcem: *Une leçon au collège de France en 6547*.

(*) Strauss, η. XXIV.

l3) Ibid.

vicem independentium. Et hac profecto ratione Leibnitzius considerabat miraculum veluti germen ab initio creationis divinitus in mundo depositum, quod iuxta proprias leges naturaliter se evolvit, seseque suo tempore manifestat sine alio extraordinario Dei interventu. Hoc tamen temperamentum displicuit theologis... Et ideo Wolf rotunde declarat quod omnis miraculosus Dei interventus esset quaedam creationis correctio, «argumentum imperfectionis in opere divino, ac per consequens «iniuria divinae Sapientiae gratis illata » (').

Impossibile est ut miraculi existentiam unquam admittat Scientia critica, quarto quia «ex parte philosophiae scepticae «et criticae, analysis quam proponit Hume, tantam habet vim «convictionis, ut quaestionem penitus exhauriat». Affertur deinde argumentum desumptum ex hoc quod cum de miraculo agitur, contra testimonium viri quantumvis probi semper praevalet certitudo de impossibilitate rei attestatae. Unde sequitur conclusio: «Cum vix ac ne vix quidem impugnari possit huiusmodi argumentatio, malunt illam eludere attenuando naturam miraculi » ²

Egregie quidem. Sed praestat demum audire quibus fundamentis innitur doctrina, qua parte positiva et affirmans est.

3. Pro explicatione mythica rationes convincentes. — Critica Scientia facile admittit hypothesim mythorum in evangelio.

Nam, «formatio mythorum primitivorum christianismi concordât cum iis quae de aliis religionibus compertum habemus. «Et in hoc consistit progressus hisce nostris diebus per Scientiam effectus, ut scilicet intelligatur mythum primitivum non «esse quamdam fictionem individualement praevolitam et praeditatam, sed fetum aliquem conscientiae generalis unius populi «vel unius sectae religiosae. Mythus, ait Weicker, germinat in «mente sicut semen in terra... Norunt quod quatuor e discipulis «Christi piscatores erant, et quod Iesus iocando in verbis, eos «fecit piscatores hominum. Comparatione porro instituta inter

(') Strauss, ibid.

(«) Ibid.

« piscationem novam et antiquam quae vix necessaria vitae sup-
« peditabat, nova piscatio inventa est magis proficua, et ut talis
« fuit a multis celebrata. Postmodum transeundo de ore in os,
« forsitan vulgare factum transformatum fuit in piscationem mi-
« raculosam lacus Genesareth. Similiter ea quae ad resurrectio-
« nem Iesu attinent, primo intuitu videntur esse vel documenta
« vere historica, vel mendacia ex conducto proposita. Nullo tamen
« modo. Redeamus ad initia christianismi. In decursu contro-
« versiae unus aut alter Judaeus dicit: Quid mirum si sepulcrum
« inventum est vacuum? Corpus tuleratis. Tuleramus corpus! re-
« spondet Christianus; ecqui potuissemus? nonne apposueratis
« custodes ad ostium monumenti? Et Christianus, haec dicendo,
« existimabat se verum dicere. Alter superveniens, modo magis
« affirmativo asserebat adfuisse custodiam; tum inveniebat apud
« Daniele sigillum appositum super os laci leonum... Forsitan,
« iterum aiebat Judaeus quispiam, ipse vobis apparuit, sed sicut
« vacuum et inane phantasma. Sicut phantasma! respondebat
« Christianus, nonne retinebat cicatrices clavorum? nonne illas
« nobis ostendit? Alter narrator adiciebat plagas fuisse etiam a
« discipulis palpatas; atque hoc tandem modo mille eiusdem ge-
« neris narrationes bona fide prodire potuerunt, quin unciam
« containerent veritatis historicae » (*).

O Scientia Critica, quam puro lumine tuorum collustras
mentes electorum! Si modo dociles invenias animos, quibus loco
rationum, sufficiat castus amor tui: quos rapis in uno oculorum
tuorum et in uno crine colli tui!

Quod argumenta quibus ex ipsa sacri textus relatione
ostensionem divinitatis in Christi miraculis elevare conan-
tur, vana sunt et inania.

Vere igitur realitatem et vim probantem evangelicorum mi-
raculorum demonstrat nobis Deus in inimicis nostris. Vim pro-
bantem quidem, cum ipsi non congerant tot abnormia contra

C) Strauss, Nova vita Iesu, Introd., η. XXV

valorem historicum dibrorum N. T., nisi quia illo admissio, nul-
lum vident medium evadendi. Materialem etiam factorum veri-
tatem, dum deficientibus machinis suis, vel inviti ostendunt quanta
firmitas intus exstructa sit, id est, quam solide in ratione testi-
monii etiam pure humani consurgat evangelii auctoritas. Sed
videndum nunc est, quaenam veluti *ad hominem* ex ipso evan-
gelico textu nobis opponunt.

i. *iSunt loca in evangelio* (Matth. XVI-10, etc.), *ubi districte
i prohibet Iesus ne apostoli cuiquam dicant ipsum esse Christum.*
« *Idem silentium iniungit daemioniis* (Marc. I-34, Luc. IV-41). *Ergo
« nec suae missioni, nec suis ipse miraculis credebat ».*

Respondeo nullam esse consequentiam. Et primo, quod ad
daemonium attinet, solum sequitur Christum recusasse testimo-
nium a patre mendacii. Nam quando adversariis ex ipso textu
evangelii argumenta sumere placet, aequum est ut patiantur re-
sponsionem dari ex evangelii principiis. Porro daemon, si dae-
mon est, totus est positus in maligno, decipere intendens et no-
cere; nec unquam veritatem sponte sua dicit, nisi quia existimat
veritatem ore suo publicatam pro mendacio haberi posse, vel
certe quia ex inopportuna et inordinata veritatis manifestatione
aliquod emolumentum sibi proventurum sperat. Stultum igitur
est opponere silentium iniunctum daemioniis.

Quoad apostolos, duo sunt animadvertenda. Primum est
quod officium praedicandi et indigitandi Messiam antequam a
mortuis resurrexisset Filius hominis, non apostolis, sed prae-
cursori fuerat divinitus commissum (*). Vivente enim Christo,
potuisset esse suspectum discipulorum testimonium velut ex qua-
dam humana ambitione procedens. Alterum est quod apostoli
ante resurrectionem Christi et adventum Spiritus Sancti minime
idonei, imo maxime impares erant veritati incarnationis praedi-
candae, tum quia a praeiudiciis vulgi circa Messiam non omnino
immunes erant (2); tum etiam quia ex zelo inconsiderato ordinem

(*) « Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes; hic venit
« in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine ». Ioan. i-6.

(2) Act. 1-6; Matth. XVI-22, etc.

sapienter institutum in opportuna dispensatione difficillimi et altissimi mysterii perturbassem. Non mirum igitur est si etiam post mortem Ioannis Baptistae, revelationem sui sibi ipsi reservatam esse voluit Christus; apostolos vero quaquaversus miserit ut solum annuntiarent appropinquare regnum coelorum (*).

2. « *Omnia fere miracula quae Iesus putavit se facere, videntur fuisse miracula curationum. Porro ars medica eo tempore erat in Iudaea id quod nostris adhuc diebus in toto Oriente est, scilicet minime scientifica, et individuali inspirationi prorsus commissa. In hoc igitur statu cognitionum, praesentia viri exquisiti qui suaviter agit cum aegroto, eique dat securitatem sanitatis mox recuperandae, est saepe remedium decisivum. Quis enim auderet dicere quod in multis casibus, extra laesiones organicas proprie dictas, contactus personae exquisitae non aequivaleat omnibus pharmaceuticae remediis?* » (2).

Risum teneatis amici! Suadendum profecto est exquisitissimis adversariis ut modum praedictae medicationis pertentent, etiam in Oriente quem saepe peragant, proprioque experimento agnoscant quid in hoc genere valeat *contactus personae exquisitae*! Porro eadem confutatione eodemque risu digna est explicatio quam alii proponere ausi sunt, aequiparando miracula Christi cum phaenomenis in magnetismo seu mesmerismo observatis. Dato enim quod phaenomena huiusmodi absque invisibilium agentium interventu sufficienter explicari queant, (et hoc tamen minime concedendum est): quaenam non dico initialis, sed vel remotissima similitudo inveneri potest inter illa qualicumque miracula quae a delirantibus in summa amentia fiunt, et pelagus immensum omnis generis signorum quae a Domino vivente in carne, tanta celebritate, tanta efficacia, tanta demum salubritate, per tres annos continuos palam prodierunt? Et vide in phaenomenis magnetismi omnes characteres qui recensentur in praestigiis daemonum: inefficaciam scilicet virtutis, inutilitatem et nocivitatem signorum, denique turpitudinem quoad modum operandi. In veris

C) Matth. X-6.

(2) Renan, *Vie de Jésus*, chap. 26.

autem Christi miraculis summa apparebat virtutis efficacia, summa item signorum utilitas ac beneficentia, summa demum honestas atque sanctitas in modo ac fine operis.

3. « *Impossibile est scire an circumstantiae conatum, fremi-tuum, aliaque circulatorum gesticulationibus similia, vere historica sint, an non potius additiones scriptorum qui theurgiae sive magiae principiis valde praeoccupabantur, et sub hoc respectu modernis spiritistis videntur omnino assimilandi* » (*). Fit autem allusio ad Ioan. XI, 33-43 I Marc. VII, 32-35, etc.

Respondeo, has circumstantias magis magisque ostendere habitudinem evangelicorum miraculorum ad finem qui solus est Deo dignus, videlicet ad finem spiritualem per informationem inorum et instructionem intellectus de reconditis mysteriis gratiae. Miracula enim Christi fuerunt non solum opera supra naturam facta, verum etiam mirae adumbrationes caelestium sacramentorum, et secundum hoc respondebant symbolicis actionibus prophetarum. Sed actiones istae materialiter inspectae mere naturales erant, et solum ad significandum adhibebantur. At miracula Christi erant in seipsis miracula, habentia rationem sui sufficientem independentem ab omni significatione, et simul quoad modum quo fiebant, prae se ferebant imaginem et typum rerum spiritualium. Quippe, providet Deus suis creaturis secundum proprium modum naturae earundem. Est autem naturale homini ut per sensibilia ad intelligibilia veniat, quia omnis nostra cognitio a sensu initium habet; et ideo in Sacra Scriptura convenienter traduntur nobis spiritualia sub metaphoris corporalium; impossibile enim est, ut Dionysius dicit, « aliter nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum ». Haec igitur principia, si quis post Augustinum (2), miraculis evan-

(1) Renan, l. c.

(2) Non sufficit intueri in miraculis Christi quod sunt praeter et supra omnes naturae leges. « Interrogemus ipsa miracula, inquit Augustinus, Tract. 24 in Ioan. n. 2, quid nobis loquantur de Christo; habent enim si intelligantur linguam suam. Nam quia ipse Christus « Verbum Dei est, etiam factum Verbi verbum nobis est... Vidimus, spectavimus magnum quiddam et omnino divinum, quod fieri nisi a

gelicis, ut par est applicuerit, videbit objectionis fundamentum verti in veritati argumentum. Spiritualis enim salvator advenerat Christus, qui nos ad supernaturalia revocaret, et de mysteriis regni caelorum nos omni modo instrueret. Eodem etiam redit quod fidem ab iis quos sanabat, saepe praeexegit, ut scilicet sanatio corporis typus esset sanationis animae, intelligerentque homines, nihil sibi profuturam redemptionem nisi fidem conciperent, quae salutis aeternae radix est et fundamentum (1).

4. « *Res vere singularis, et specie tenus inexplicabilis, in hoc est, quod solet Iesus intendere miraculis suis clam faciendis; itemque in hoc quod iis quos sanat, summopere commendat ut nemini dicant* » etc. (-).

Respondeo: prima adversarii assertio purum mendacium est. Constat enim, longe maximam partem evangelicorum miraculorum in maximo publicitatis lumine fuisse patrata. Constat insuper, Christum semper redarguisse inimicos palam appellando ad sua opera, tamquam ad signa quae testimonium perhiberent de se. Sed praeter illa miracula quae ideo paucos habuerunt testes, quia sic adiuncta ferebant, vix duo aut tria sunt in quibus expresso consilio, multitudinis praesentiam evitavit Christus.

Et primo quidem, quod suscitaturus filiam lairi, turbam tu-

« Deo non possit, laudavimus de facto factorem. Sed quemadmodum « si litteras pulchras alicubi inspiceremus, non nobis sufficeret laudare « scriptoris articulum, quoniam eas pariles, aequales, decorasque fecit, « nisi etiam legeremus quid nobis per illas indicaverit: ita factum hoc « qui tantum inspicit, delectatur pulchritudine facti ut admiretur artifi- « cem; qui autem intelligit, quasi legit. Aliter enim videtur pictura, « aliter videntur litterae. Picturam cum videris, hoc est totum vidisse; « litteras cum videris, non hoc est totum, quoniam commoneris et le- « gere. Etenim dicis cum videris litteras, si forte non eas nosti legere: « Quid putamus esse quod hic scriptum est? Interrogas quid sit, cum « iam videas aliquid. Aliud tibi demonstraturus est, a quo quaeris agno- « scere quod vidisti. Alios ille oculos habet, alios tu. Nonne similiter « apices videtis? Sed non similiter signa cognoscitis ».

(*) Cf. omnino egregium opusculum Card. Wiseman, *Melanges religieux et littéraires. Les miracles du N.*

(2) Renan, l. c.

multuantem eiecerit, et solum admiserit tres discipulos cum parentibus puellae, hoc pertinet omnino ad mysterium in hoc miraculo significatum. « Tres mortuos, inquit Augustinus, Serm. 98, « n. 3-6, invenimus a Domino resuscitados visibiliter, millia in- « visibiliter... Videamus ergo *quid nos discere voluit in tribus « mortuis quos suscitavit...* Ista tria genera mortuorum sunt tria « genera peccatorum quod hodie dum suscitatur Christus. Illa enim « mortua filia archisynagogi intus erat in domo, nondum erat de « secretis parientibus elata in publicum, ibi intus suscitata est, « viva parentibus reddita. Iste autem, (filius viduae Nairn), iam « quidem non erat in domo, sed tamen nondum in sepulcro, pa- « rietibus elatus erat, terrae mandatus non erat. Qui suscitavit « mortuam nondum elatam, suscitavit mortuum iam elatum, non- « dum sepultum. Tertium restabat, ut et sepultum suscitaret, et « hoc fecit in Lazaro. Sunt ergo qui peccatum intus in corde « habent, in facto nondum habent. Nescio quis commotus est « aliqua concupiscentia... ; nondum accessit corpore, consensit in « corde. Et, ut fit, ut novimus, ut quotidie homines in se expe- « riuntur, aliquando audito verbo Dei tamquam Domino dicente « *surge*, condemnatur consensus ad iniquitatem, respiratur in « salutem atque iustitiam. *Surgit mortuus in domo, reviviscit cor- « tin cogitationis secreto; facta est ista resurrectio animae mortuae « intus, intra latebras conscientiae tamquam intra domesticos pa- « rietes.* Alii post consensum eunt in factum, tamquam efferentes « mortuum, ut quod latebat in secreto appareat in publico. Num- « quid iam isti qui in factum processerunt, desperati sunt? Nonne « et illi iuveni dictum est: *tibi dico, surge?*... Qui autem faciendo « quod malum est, etiam mala consuetudine se implicant, tales « consuetudine maligna pressi tamquam sepulti sunt, ita sepulti, « ut de Lazaro dictum est, *iam putet.* Moles illa imposita sepulcro, « ipsa est vis dira consuetudinis qua premitur anima, nec sur- « gere, nec respirare permittitur... Venit ergo Dominus cui utique « facilia erant omnia, et difficultatem aliquam ostendit tibi. In- « fremuit spiritu, ostendit multo clamore obiurgationis opus esse « ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis « Domini rupta sunt vincula necessitatis, tremuit inferni domi-

« natio, redditus est Lazarus vivus... Ergo quicumque mortui
 « sunt, in quacumque horum trium morte se invenerint, agant
 « ut celeriter iam resurgant ». Patiantur ergo rationalistae, mi-
 racula Christi non fuisse tantum opera potentiae, sed etiam sa-
 pientiae, id est mirabiles quasdam adumbrationes mysteriorum
 gratiae. Et similis ratio est de sanatione surdi et muti, Mare.
 VII-33. *apprehendens eum*, inquit, *de turba seorsum, misit digitos*
suos in auriculas. « Prima salutis ianua est, infirmum apprehen-
 « dente Domino de turba seorsum educi. Apprehendens namque
 « infirmum de turba seorsum educit, cum mentem peccatis lan-
 « guidam visitatione suae pietatis illustrans, a consuetis humanae
 « conversationis moribus avocat, atque ad sequenda praecepto-
 « rum suorum itinera provocat. Mittit digitos suos in auriculas,
 « cum per dona Sancti Spiritus aures cordis ad intelligenda ac
 « suscipienda verba salutis aperit.. *Et suspiciens in caelum in-*
gemuit, et ait illi: Effeta, quod est adaperire. Suspexit namque
 « in caelum, ut inde mutis loquelam, inde surdis auditum, inde
 « cunctis infirmitatibus medelam doceret esse quaerendam. In-
 « gemuit autem..., ut nobis gemendi daret exemplum, cum vel
 « pro nostris vel pro nostrorum erratibus proximorum, supernae
 « pietatis praesidia invocamus » (1).

Quod autem in monte excelso *seorsum*, coram tribus tantum
 testibus specialiter ad hoc electis transfiguratus sit Christus,
 hoc ideo fuit quia transfiguratio pertinebat ad ostensionem fu-
 turae gloriae. Res autem futurae gloriae non intuitive revelantur
 communitati hominum viatorum, sed per testes praeordinatos a
 Deo : a Deo, inquam, qui omnia in numero et pondere et men-
 sura dispensat. Et haec eadem ratio est cur Christus ex mortuis
 resurgens, non quidem ad vitam huius saeculi sicut prius, sed
 ad vitam gloriosam quae comprehensoribus propria est, nequa-
 quam in media urbe Ierusalem et in conspectu totius multitu-
 dinis se ostendit, sed solis apostolis ac discipulis, quibus median-
 tibus notitia gloriosae resurrectionis ad caeteros derivaret. Quod
 profecto, nedum faciat difficultatem, vertitur iterum in veritatis

(1) Beda, in Marci evangelium expositio, l. 2.

argumentum, quia haec et similia ostendunt Dominum *bene omnia*
fecisse, hoc est ordinate, non sicut sensus humanus excogitat,
 sed sicut ordo summae supremaeque sapientiae requirit.

Denique fundamentum alterius allegationis conclusionem ad-
 versarii nequaquam demonstrat. Si enim *quandoque* post conces-
 sum beneficium miraculosae sanationis, commendavit Dominus
 ut factum non divulgaretur, hoc suo agendi modo nobis potius
 omnibus commendavit fugam iactantiae, contra eos qui omnia
 opera sua faciunt *ut videantur ab hominibus*. Unde, Matth. XII,
 15-21 : « Secuti sunt (Iesum) multi, et curavit eos omnes, et prae-
 « cepit eis ne manifestum eum facerent, ut adimpleretur quod
 « dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus
 « quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animae meae.
 « Ponam spiritum meum super eum... Non contendet, neque cla-
 « mabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius; arundinem
 « quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet,
 « donec eiiciat ad victoriam iudicium, et in nomine eius gentes
 « sperabunt ».

De his igitur satis. Iam enim constat quam leviter rationa-
 listae fabulosis suis doctrinis assensum adhibeant. Constat de
 ipsis vere accipi id quod dicitur Psalm. XXV : « *Concilium va-*
nitatis ». Et iterum Psalm. LXI : « *Decipientes de vanitate in*
*idipsum**. Et iterum Tob. III: « *Qui in levitate ambulant* ». Quippe asserunt quidquid volunt, et pro ratione voluntas. Nihi-
 lominus tamquam scientiae prodigia habentur, ut adimpleatur
 sermo qui dictus est per Ioannem, Apoc. XIII-3 : *Et admirata*
est universa terra post bestiam.

Quod duplici de causa miracula per Christum facta,
 eius divinitatem ostenderunt.

Sane vero, Dei incarnatio sufficientissimis signis est homi-
 nibus manifestata, cum divinitas nullo modo convenientius ma-
 nifestari possit quam per ea quae sunt propria Dei. Atqui pro-
 prium est Dei ut naturae leges immutare possit, operando supra

naturam cuius est auctor. Nunc autem si opponatur, similia miracula etiam per alios fuisse facta, dicendum quod inter Christum et caeteros quoslibet duplex est differentia quam maxime attendenda.

Prima est quia nullus alius unquam visus fuit qui miracula operatus sit in propriae divinitatis testimonium. Sed Christus cum a Iudaeis accusaretur, *quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum*, respondebat: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem Jacio, et si mihi non vultis credere, operibus credite* fl). Cum igitur miraculum semper irrefragabile signum existat veritatis doctrinae quam sigillat, Christi miracula vel solo hoc nomine eius divinitatem manifestabant, quod ab eo fiebant in confirmationem attestationis qua se verum Deum asserebat.

Altera differentia, eaque magis intrinseca, spectat modum operandi miracula. Si enim Christus ut homo legitur aliquando praemisisse orationem vel gratiarum actionem, ea fuit oratio qua dependentia humanitatis a divinitate significabatur. Sed quod in uno eodemque supposito esset humanitati coniuncta divinitas, ceu causa principalis causae instrumental!, luculenter apparebat ex hoc quod nunquam naturae imperare visus est tamquam ex virtute quae esset suae personae extrinseca. Nam Ioan. V-21: *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, sic Filius quos vult vivificat*. Et Luc. VII-14: *Adolescens, tibi dico, surge*. Et Matth. VIII-3: *Volo, mundare*. Et Luc. VI-14: *Virtus de illo exibat, et sanabat omnes*. Quo certe modo nullus alius miracula effecisse commemoratur. Nam si quando sancti, non solum orando, sed etiam potestative signa ediderunt, semper in eis palam apparuit ratio instrumenti separati, velut cum Petrus, Act. III-6, dixit paralytico: *In nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula*, vel cum Moyses ea exsequebatur quae sibi a Deo minutatim determinata et iniuncta erant. Bene ergo apostolus, Heb. III, 3-6: « Amplioris gloriae iste Christus) prae Moyse dignus est habitus, quanto ampliore honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo; qui autem

«omnia creavit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tamquam famulus, Christus vero tamquam filius in domo sua».

Si autem scire desideras quare miracula evangelica facta sunt multis in lapidem offensionis et in petram scandali, lege caput sextum Ioannis per totum. Ibi videbis expresse delineatam habitudinem mundi ad Christum prout perseverat usque nunc. Neque enim mutatur mundus in maligno positus, et Christus inter mortuos in quos invidia exerceri amplius non potest, nequaquam computatur. Scilicet, ut iam in superioribus notatum habes, tres omnino characteres in evangelicis miraculis considerari dantur. Fuerunt quippe opera summae efficaciae, misericordiae, et sanctitatis. Summae efficaciae, quia supra totius naturae vires, sive quoad substantiam, sive quoad modum. Summae misericordiae, quia in rebus hominibus utilibus consistebant, puta in sanationibus infirmorum, suscitationibus mortuorum et remediis debilium. Denique summae sanctitatis, quia ad finem conjunctionis cum Deo et abiectionis peccati, tota quanta erant, ordinabantur. Vide nunc multitudinem hanc magnam quae (Ioan. VI-2) sequebatur Christum trans mare Tiberiadis, *quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur*. Considera praesertim motum excitatum in hoc populo post multiplicationem panum. Quamdiu enim nihil aliud istis hominibus apparuit in opere Christi praeter virtutis efficaciam et misericordiae bonitatem, dicebant: *Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum*. Imo debuit Christus fugere solus in montem, sciens quia venturi essent ut raperent eum et facerent eum regem. Verum cum sequenti die requisitus a multitudine, incepit dicere: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam...* etc., id est, statim ut apparuit character sanctitatis, sive finis omnino spiritualis ad quem miraculum ordinabatur, murmurabant et dicebant: *Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos novimus patrem et matrem?* Scilicet, voluntarie avertebant considerationem suam a mirabilibus Christi, ut ex obscura eius conditione argumentum incredulitatis sumerent. Idem faciunt nunc increduli, quia gyrans gyrando vadit mundus, et in circulos suos revertitur.

Quaest. XLVI-LII.

DE EXITU CHRISTI AB HOC MUNDO

Consequenter considerandum est de his quae pertinent ad exitum Christi de hoc mundo. Et primo de passione eius (Qq. 46. 49); secundo de morte (Quaest. 50); tertio de sepultura (Quaest. 51); quarto de descensu ad inferos (Quaest. 52).

QUAEST. XLVI-XLIX.

Circa passionem occurrit triplex consideratio. Prima, de ipsa passione secundum se (Quaest. 46). Altera, de causa eius efficiente (Quaest. 47,1. Tertia, de eius causalitate et effectu (Quaest. 48-49).

Rursus, si de passione in seipsa sermo sit, oportet declarare eius convenientiam, tum generalitatem doloris atque acerbiter, demum circumstantias accidentales loci, temporis, etc.

THESIS XLVIII.

(Quaest. 46. Art. 1-4).

Convenientissimum fuit ut reparatio nostra, quae finis fuit adventus Christi in mundum, fieret per eius passionem, passionem autem crucis.

Hominem liberari per Christi passionem, primo quidem conveniens fuit *ex parle iustitiae divinae*. Hoc enim habet ordo iustitiae, ut pro peccato poena infligatur, quia quicumque peccat, plus suae voluntati indulget quam debet, transgrediendo ordinem rationis et legis divinae. « Ad hoc igitur, inquit S. Thomas, « Opusc. 3. c. 7, quod ad iustitiae ordinem reducatur, oportet

«quod voluntati subtrahatur de eo quod vult; quod fit dum punitur, vel per subtractionem bonorum quae vellet habere, vel «per illationem malorum quae pati recusat. Haec ergo redintegratio iustitiae per poenam quandoque fit per voluntatem eius «qui punitur, dum ipsemet sibimet poenam imponit ut ad iustitiam redeat; quandoque vero fit, eo invito, et tunc quidem «ipse ad iustitiam non reducitur, sed in eo impletur iustitia. «Erat autem totum genus humanum peccato subiectum. Ad hoc «ergo quod ad statum iustitiae reduceretur, *oportebat invenire «poenam quam homo sibi ipsi assumeret, ad implendum divinae «iustitiae ordinem*. Nullus autem homo purus tantus esse poterat, qui posset satisfacere sufficienter Deo, poenam voluntariam «aliquam assumendo, etiam pro peccato proprio, nedum pro peccato universorum. . *Oportuit igitur ut esset aliquis homo infinitae dignitatis, qui poenam subiret pro omnibus* ». Et sic conveniens passio ostenditur per respectum ad iustitiam Dei fl).

Nunc autem, non minus evidens attenditur convenientia *per respectum ad homines* qui ita erant a peccato liberandi, ut in bono etiam firmarentur. Nam per tot ac tantos Christi dolores, primo quidem maxime provocatur homo ad Deum diligendum. Tum deinde accipit sublime exemplum omnium virtutum quae sunt ad salutem potissimum necessariae. Inducitur etiam ei maior necessitas sese conservandi immunem a peccato, dum se recogitat redemptum sanguine Domini sui. Quid plura? .Semper pie cogitanti altiora et maiora occurrent, suadentia nullum potuisse reparationis modum inveniri, quo efficacius ad omne bonum homines pro-

(*) Has sane rationes flocci faciunt et exsufflant modernistae, sed habent contra se intimum testimonium humanae conscientiae. Omnium quippe hominum animis insertum est, quod ubi violatus est ordo ille essentialis consistens in sublezione ad primum principium ultimumque finem universi, dum scilicet, postposito Deo summo bono et bonorum omnium fonte, creata voluntas rebellis insurgit, privatae suae libidini indulgendo: ad reparationem violati ordinis per se requiritur compensans ream libidinem iusta poenalitas. Hinc notiones illae de *expiatione*, quae ab origine universaliter obtinent in genere humano, quia ortae de illa naturali, et prima, et velut innata philosophia, quae per sophismata obscurari poterit, tolli unquam et radicari omnino non poterit.

moverentur. Unde et videmus passionis mysterium fuisse omnibus heroibus Christianis principium contemnendi omnia quae pravi homines cupiunt, omnia perpetiendi quae horrescunt, omnia faciendi quae mirantur, ac demum ad supremum illum perfectionis apicem contendendi quo reipsa pervenerunt.

Haec igitur de convenientia passionis, in genere breviter dicta sufficiant. Succedunt rationes pro convenientia passionis *in cruce*.

Prima desumitur ex ipso genere mortis, quo nihil fuit execrabilius et formidabilius, ut Augustinus dicit l. 83 Qq., q. 25. Et vere ignominiam mortis in cruce, praeter alia historiae documenta, vel sola ratio agendi Judaeorum in iudicio Christi satis superque attestatur. Ideo quippe sacerdotum principes traderunt lesu Pilato, recusando etiam facultatem concessam iudicandi secundum propriam legem; ideo omni ope coegerunt praesidem ut causam ad suum tribunal evocaret, quia crucis supplicium per legem mosaicam nequaquam decernebatur, sed erat a Romanis statutum contra rebelles subditos (^, Neque enim infensissimis inimicis satis erat lesu morti addicere; sed intendebant quam maxime eius memoriam in populo penitus abolere, ut hoc modo totus moreretur, et praecedentium signorum nulla amplius recordatio remaneret (2). Huic autem scopo nihil magis idoneum duxerunt quam mortem in cruce, infamem quidem apud omnes populos, sed maxime apud Judaeos de genere Abrahae et lege Moysis gloriantes; unde apostolus dicit: *Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitia* (3) Verum haec

(») «Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Judaei: *Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo lesu impleretur quem dixit, significans *qua morte esset moriturus* ». (Ioan. XVIII, 31-32).

(') Eorum voces audimus, Ierem. XI-Γ9: «Eradamus eum de terra viventium, et nomen eius non memoretur amplius»,

(') De cruce in historia sacra V. T. sermo non est nisi quater: *Genes. XL*, ubi Pharaon suspendere tacit principem pistorum secundum

ipsa infamia arcanis congruebat Christi consiliis, tum ut pro nobis satisfaceret perfectius, tum ut hominum animos ab amore mundanae gloriae ad gloriae divinae amorem transmutaret, tum denique ut illustrior ac diviniior appareret triumphus qui mortem ac resurrectionem consecutus est.

Secunda ratio sumi potest ex ipsa exteriori forma patibuli, in qua sensibiliter exprimitur mysterium *universalis redemptionis ac providentiae*', quatenus scilicet figura crucis a medio tractu in quatuor cornua partita, quodammodo iungit ima summis, extrema extremis, exhibetque virtutem eius qui in ea pependit, ubique diffusam. Unde Gregorius. Nyssenus, Or. 1 in Christi resurrectionem: « Novit (apostolus), ea figura quatuor cornibus e medio provenientibus descripta, potentiam per omnia commensatam et providentiam illius qui in ea manifestatus est, significari... Potest autem ex iis quae in anima tua fiunt, ea quae de Deo cogitanda sunt declarata contemplari. Coelum enim summe et partes infimas animo complectere, extremosque ac summos orbis terminos cogitatione comprehendere, atque considerare quaenam potentia tamquam universitatis vinculum haec omnia devinciat atque contineat: videbisque sponte sua in ea divinae potentiae contemplatione crucis figuram exprimi in animo ac mente tua, a superis ad infera, ab extremis ad extrema protentam atque descriptam ».

Tertia denique ratio assignatur, quia in homine crucifixo pulchre relucet typus hominis christiani, qui ad bona opera ex-

praedictionem Ioseph; *Iosue VIII*, ubi expugnata urbe Hai, regem eius chananaeum Iosue cruci affigi iubet; *2 Reg. XXI*, ubi Gabaonitae qui erant reliquiae Amorrhaeorum, crucifigunt septem filios Saul; *Esth. V*, ubi Aman parat crucem Mardocheo, in qua ipsemet postea, iussu Assueri fuit appensus. Et nullibi invenitur hoc supplicium per iudices Israel constitutum; re enim vera aberat a codice mosaico, sed pro gravioribus criminibus blasphemiae, adulterii, etc., erat determinata poena lapidationis. Nec contra est quod legitur Deuter. XXI-23. Solum enim sequitur quod cum specialis ratio criminis id postularet, post confectos lapidatione reos, frigida eorum cadavera manibus alligata in elato patibulo quandoque suspendebantur, ad terrorem ingerendum.

tendit manus suas, per patientiam et longanimitatem persistit in laboribus huius vitae, per spem futurorum bonorum emergit supra mundum, et per occultam Dei gratiam sustentatur ne succumbat. Ideo Augustinus, epist. 140, n. 64: * In hoc mysterio « (latitudinis, longitudinis, altitudinis, et profunditatis, de quo « Eph. III-14) figura crucis ostenditur. Qui enim, quia voluit mortuus est, quomodo voluit mortuus est... Nam *latitudo* est in eo « ligno quod transversum desuper figitur; hoc ad bona opera « pertinet, quia ibi extenduntur manus. *Longitudo* in eo quod ab « ipso ligno usque ad terram conspicuum est; ibi enim quodammodo statur, id est, persistitur et perseveratur, quod longanimitati tribuitur. *Altitudo* est in ea ligni parte quae ab illo quod « transversum figitur sursum versus relinquitur, hoc est ad caelum « put crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam vero illud ex ligno quod non apparet, quod fixum occultatur, « unde totum illud exsurgit, *profunditatem* significat gratitae « gratiae: in quo multorum ingenia conteruntur id investigare conantia, ut ad extremum eis dicatur: O homo tu quis es ut « respondeas Deo ? ».

Sed nunc, post declaratam convenientiam passionis tum in genere tum in specie, de eius generalitate atque intensitate agendum est. Sit itaque:

THESIS XLIX.

(Quaest. 46. Art. 5-8).

Christus passus est omne genus passionis humanae, et dolor eius fuit maximus inter dolores praesentis vitae, tametsi ratio superior in ipso, in summa contemplationis iucunditate excelsa divinitatis semper inhabitans, inalterabili essentialis beatitudinis gaudio semper frueretur.

Cum de universalitate passionis in Christo agitur, passio sumi debet acceptione amplissima, secundum quod cum dolore, cuiuscumque tandem rationis sit, convertitur. De quo vide ea quae superius declarata sunt in Quaest. 15.

Quod igitur Christus passus sit secundum genus omnem passionem humanam, potest declarari tripliciter, ut apud S. Thomam, art. 5 huius quaestionis.

Primo modo, *ex parte hominum a quibus passus est*, quatenus omnes et singuli hominum ordines, vel neci eius cooperati sunt, vel certe doloribus eius aliquid addiderunt: Iudaei scilicet et Gentiles, optimates et plebei, viri et mulieres, laici et sacerdotes, familiares et extranei, ac si quid aliud in humanae societatis categoriis invenire sit. Neque hoc tantum, sed et omnia ac singula peccatorum genera suam veluti personam egerunt in nece illa, propriumque tormentum attulerunt. Praesertim vero, etiam atque etiam considerandum est quam grandi mysterio, in tribus illis tribunalibus ad quae iudicandus adductus est Christus, tres apparuerint principales formae peccati de quibus 1 Ioan. II-17: « Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae ». Nam in Caipha et pontificibus qui ne loco cederent et sacerdotii amitterent principatum, primi exstiterunt auctores deicidii, et veluti mens agitans molem, *superbiam vitae* indubitanter agnoscimus incarnatam: « Collegerunt, inquit, pontifices et pharisaei concilium, et dicebant: quid facimus, quia hic homo multa signa facit?... Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo ». Et rursus: « Pharisei autem dixerunt ad invicem: videtis quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abit ». Et demum ». « Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis » fl). Haec est sententia *inextinguibilis odii* qua usque nunc superbia vitae prosequitur Christum, cum scilicet humanae rationis independentiam praedicantes, nullumque supra se divini iuris adsertorem ac vindicem ferentes, « summo studio moluntur ut Christo a mentibus humanis, a vita et moribus po-

(«) Ioan. XI-47; XII-19; Marc. XIV-64.

«pulorum excluso, merae quod vocant rationis vel naturae re-
«gnuni stabiliatur» ¶. Ast in Herode viva cernitur imago *con-*
cupiscentiae carnis. Ipse est qui tulerat Herodiadem fratri suo
Philippo uxorem, et ad preces impudicae mulierculae, medias in-
ter convivii delicias caput Ioannis afferri iusserat in disco: prin-
ceps incestuosus qui etiam in iudicio Christi suam personam
constanter sustinet, nihil aliud intendens quam occasionem fruendi
novo spectaculo, et ubi videt se nihil proficere, irridendi atque
lasciviandi; < Herodes autem, ait Lucas, viso Iesu, gavisus est
«valde; erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo
«quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre
«ab eo fieri. Interrogabat ergo eum multis sermonibus. At ipse
«nihil respondebat. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu
«suo, et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum». Il-
lusit, inquam, indutum' veste alba. Cum enim apud Romanos ii
qui ambibant magistratus albis vestibus indui solerent, et pro
tanto candidati appellarentur: ideo indigna comoedia, ad Ro-
manum praesidem medios inter chachinnos remittitur Christus
quasi ridiculus regiae dignitatis candidatus. Et haec est senten-
tia *bestialis irrisio*nis propria vitio carnis, prout videre est usque
nunc, qua late in mundo patet dominatio luxuriae. Denique post
Caipham et Herodem, Pilatum attende. Ipse est *conctipiscentia*
oculorum·, vir nimirum fortunae inhians, qui sponte quidem sna
nusquam in scelus Iudaeorum consensisset, sed propter respec-
tum Tiberii Caesaris cuius iras et suspiciones pertimescebat,
tandem adiudicavit Innocentem voluntati impiorum, suaque igna-
via furori Iudaeorum liberam aperuit viam. Quod idem eodem
semper modo ac tenore hodie dum peragitur, quia cum ea sola
quae ad Christum attinent, mundano respectui noscantur obno-
xia, consequens est ut qui inhiant honoribus et divitiis, subter-
fugia quaerant quibus mundi servitium cum qualicumque reli-
gionis observantia concilient, donec in regotiis tam privatis quain
publicis ad Pilati indicium veniant: «Iesum vero tradidit volun-
«tati eorum». Vere ergo in Christo consideratur passionis ge-

(·) Conc. Vatie. Sess. 3, in prooem,

neralitas ex parte eorum a quibus homo potest pati, quique Deo
et iustitiae eius per omnia adversantur.

Secundo modo patet idem *ex parte eorum in quibus homo*
potest pati. Passus est enim Christus in suis amicis eum dese-
rentibus, in fama per blasphemias contra eum prolatas, in honore
et gloria per irrisiones et contumelias, in rebus per hoc quod
etiam vestibus spoliatus est, in corpore per vulnera et flagella,
in tota demum anima per tristitiam, taedium, et timorem, usque
ad profundum illum amaritudinis abyssum de quo dicit in Psalm.
XLVIII, 2-3: «Intraverunt aquae usque ad animam meam, in-
«fixus sum in limo profundi, et non est substantia; veni in
«altitudinem maris, et tempestas demersit me ».

Tertio demum modo passionis universalitas considerari po-
test *quantum ad corporis membra*. Passus est enim Christus in
capite pungentium spinarum coronam; in manibus et pedibus
fixionem clavorum; in facie alapas et sputa; in toto corpore
flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum:
secundum tactum quidem, flagellatus et confixus: secundum gu-
stum, felle et aceto potatus; secundum auditum, vocibus blasphe-
mantium et irridentium laccessitus; secundum visum videns ma-
trem et discipulum quem diligebat flentes. Ita fere S. Thomas
in praesenti.

Nunc, Christi dolorem fuisse maximum *inter dolores prae-*
sentis vitae, (neque enim fit comparatio cum dolore animae se-
paratae sive in inferno sive in purgatorio), ex triplici iterum
consideratione demonstratur.

Prima se tenet ex parte causarum doloris, in quarum tamen
aestimatione non oportet consistere in solis causis corporalibus.
Nam etsi mors confixorum in cruce sit maxime acerba, (confi-
guntur enim in locis nervosis et maxime sensibilibus, et ipsum
pondus corporis pendentis continue auget dolorem, et cum hoc
etiam est doloris diuturnitas quia non statim moriuntur sicut hi
qui gladio interficiuntur), possunt tamen genera mortis excogi-
tari adhuc acerbiora tam quoad passionis gravitatem quam

quoad diuturnitatem. Considerando vero in Christo causas doloris interioris, inveniuntur esse extra omnem comparisonem possibilem, praesertim si ratio habeatur omnium peccatorum generis humani pro quibus satisfaciebat patiundo. Unde quasi ea sibi adseribens dicit in Psalm. XXI-2: *Longe a salute mea verha deliciarum meorum*, et rursus in Psalm. XXXIX-13: *Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus. Comprehenderunt me iniquitates meae, et non potui ut viderem. Multiplicatae sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me*

Verum secundo, ad doloris vehementiam, ut par est, aestimandam, non oportet tantum attendere causas doloris secundum se, sed multo magis sensibilitatem sive perceptibilitatem patientis quae in Christo fuit simpliciter maxima. Nullum enim corpus fuit perfecte complexionatum sicut corpus Christi operatione Spiritus Sancti in virgineo utero formatum; nullus praesertim intellectus fuit aequae potens ad penetranda mala de quibus erat dolor; nulla item caritas aequae repugnans peccato et poenis aeternis quibus peccando homines se involvunt.

Sed tertia consideratio adhuc evidentiorē suppeditat demonstrationem. Nam illud omnino singulare ac proprium invenitur in Christo, quod passio eius tam quoad substantiam quam quoad intensitatem, perfecte voluntaria fuit, ac per consequens commensurata fini ad quem ordinabatur. Equidem verissimum est quod attenta infinita personae dignitate, minimum opus satisfactorium sufficiebat ad compensanda peccata totius mundi et ultra. At vero omnia documenta ad redemptionem nostram attentia manifeste evincunt, non ea mensura usum fuisse Christum. Voluit igitur ut in ipso opere satisfactorio secundum se considerato esset quaedam proportio cum magnitudine finis, qui erat liberatio hominum a peccato et introductio eorumdem in beatitudinem Dei. Et hinc etiam illustrari potest ratio quam S. Thomas interposuit de doloris puritate, quatenus non fuit aliquatenus mitigata interior afflictio, sicut solet contingere quando

Cf. Levit. XVI-12 et seq.

ratio in ea constituit medium ne iustam mensuram excedat. Habito enim respectu ad passionis finem, dolor Christi, quantumvis magnus in quantitate absoluta, iustos limites nunquam potuit excedere. Et si non fuit hoc modo mitigatus dolor interior, neque etiam exterior, quia dolor exterior non est natus mitigari per rationem nisi indirecte, seu per viam redundantiae a superioribus viribus ad inferiores. Dicendum igitur est dolorem Christi fuisse simpliciter maximum inter dolores praesentis vitae, ita ut merito Dominum intuens propheta dixerit: *virum dolorum!*

Haec tamen dicta sint sine praeiudicio beatitudinis essentialis qua potitus est Christus a primo suae conceptionis instanti. Et ideo Dominus in passione sua fuit instar montis excelsi et sublimis valde, cuius cacumen purae lucis serenum inhabitat, dum inferiora eius atra nube et densa caligine obvolvuntur. Quod quidem mysterium iam fuit in superioribus, pro posse nostro, utcumque declaratum. Specialiter vero ostensum est, duplicem aspectum in malo esse distinguendum, prout consideratur vel secundum se vel secundum quod a Deo suum ordinem habet. Porro per scientiam beatam apprehensum nequit contingere animam nisi hoc posteriori modo, quia beatae mentes qua tales cuncta creata nonnisi in rationibus aeternis intuentur. At vero, quamdiu Christus ut incola huius mundi capax fuit proprii nocumenti, et quaedam veluti pars exstitit societatis viatorum, animam eius tangebatur malum, etiam prout malum et afflictivum est, dum scilicet apprehendebatur per scientias inferiores per quas res creatae cognoscuntur in seipsis. Hinc procedit distinctio quam ponit S. Thomas inter rationem superiorem et rationem inferiorem in Christo. Non enim, ut ipse docet Ia Part. q. 79, a. 9, ratio superior et ratio inferior distinguuntur tamquam duae diversae potentiae, sed «distinguuntur per officia actuum et se-eundum diversos habitus». Unde in Christo ratio superior accipitur pro intellectu in quantum per habitum luminis gloriae intendebat aeternis conspiciendis, ratio vero inferior pro eodem

intellectu in quantum per scientiam quae non est constitutiva beatitudinis, circa temporalia operabatur. Eruebatur ergo anima Christi secundum solam rationem superiorem, patiebatur secundum omnes alias vires; et quia vires radican- tur in essentia, tota anima fruebatur et tota patiebatur, non tamen secundum eandem potentiam vel habitum.

Caetera vide supra, ubi de defectibus in hac mortali vita a Filio Dei coassumptis, et nota iterum, quo sensu dicatur fuisse viator quoad corpus. Quatenus scilicet, causa totius passibilitatis, etiam in anima, se tenebat ex parte corporis, corporis mortalis, corporis corruptibilis, corporis facti, ut apostolus ait, in similitudinem carnis peccati. Inde enim pendebat coniunctio cum malo de quo dolebat: cum malo proprio, quod erat malum passionis crucis: cum malo etiam alieno, quod erat malum universi generis humani. Nam ut malum alienum coniungatur cum aliquo, et causa afflictionis ei esse possit, oportet ut iste participet statum et conditionem eorum qui malo sunt pressi, pars existens eiusdem communitatis eiusdemque consociationis. Et hoc in Christo verificabatur ratione conditionis corporis, prout dictum est suo loco.

Sed iam ad considerationem circumstantiarum passionis nos inducit rerum continuatio.

DE CIRCUMSTANTIIS TUM TEMPORIS TUM LOCI PASSIONIS DOMINICAE.

Quaest. 46 - Art. 9-11).

Circumstantias temporis in passione Christi mysticas fuisse atque figurales, vel ex hoc sufficienter apparere potest, quod eas omnes in solemnitate paschali religiose servat Ecclesia, non solum quantum ad anni solaris tempus, sed etiam quantum ad lunae diem, imo et feriam hebdomadae. « Quaeris, inquit Augustinus, epist. 55 ad Ianuarius, quae causa sit *cur anniversarius dies celebrandae Dominicae passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies quo creditur natus*. Et deinde subiungis: *Si hoc fit propter sabbatum et lunam, quid sibi velit*

tin hac re observatio sabbati et lunae ». Respondet autem Augustinus hoc esse sacramenti causa, ut figurate nobis insinuentur ea quae ad mysterium pertinent; plus enim movent et accendunt amorem, quam si nuda sine ullis sacramentorum similitudinibus ponerentur,

I

Praemittendum est quod iuxta legem (Exod. XII, 227) immolabatur agnus paschalis quarta decima luna mensis primi ante solis occasum, et circa noctis initium in singulis domibus manducabatur; porro dies sequens, id est, decimus quintus, dies erat solemnis paschae. Nunc autem non defuerunt aliqui opinantes, Christum futurorum praescium anticipasse ultimum pascha, et celebrasse coenam in qua instituta est Eucharistia luna decima tertia ad vesperam; ex quo esset consequens, passionis diem coincidis- se cum vigilia paschatis Iudaeorum. Sed haec opinio quam Petavius sequitur, habet contra se explicitam auctoritatem Marci et Lucae (ℓ), et omnes textus quibus se adversarii muniunt nihil omnino evincunt, sicut videre est apud S. Thoma in praesenti, art. 9, ad ium. Quod autem attinet ad rationem qua contendunt, pharisaeos observantiarum legis tenacissimos nusquam in die festo potuisse verosimiliter attentare iudicium et necem Christi: observandum est, non esse confundendam requiem sabbati cum requie festorum. Plura enim erant legaliter

(*) «Primo die azymorum, quando pascha immolabant», inquit Marcus, XIV-12. Et Lucas, XXII-7: «Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi pascha». Nec est in oppositum, quod Ioannes, XIX-14, diem sequentem, i. e. diem crucifixionis Christi, fuisse dicat *parasceven paschae*: quod quidam accipiunt quasi idem esset ac *praeparatio* sive *vigilia* paschae, sed falso. Nam praeparatio quam importat parasceve nomen, non intelligitur per ordinem ad pascha, sed per ordinem ad sabbatum, iuxta illud Marc. XV-42: *Quia erat parasceve, quod est antesabbatum*, παρασκευή, ὃ ἐστὶν προσάββατον. Eodem quippe modo quo nunc omnis feria prima nomen habet dominicae, et omnis feria septima nomen sabbati, ita tunc omnis feria sexta parasceve vocabatur, eo quod hac die praeparabantur ea quae ratione rigorosae requiei diei insequentis necessaria erant. Dicitur ergo apud Ioannem: *Erat autem parasceve paschae*, eodem intransitivo sensu quo nos dicimus, dominica paschae, feria secunda paschae, etc., videlicet: Erat feria sexta in solemnitate paschae.

licita in festis quae in sabbatis non licebant; quin imo, licitum fuisse in diebus festis reos morti addicere, expresse tradit Rabbi Akiba, apud Patrizzi (1); denique, si de opere servili sermo sit, constat, non Iudaeos sed Gentiles affixisse Christum cruci. Dicendum itaque est, coenam fuisse celebratam iuxta morem, ipso tempore quo a toto populo Iudaeorum manducabatur agnus, sacrificii Eucharistiae figura et typus (2). Hinc, ipso etiam paschalis die fin quo replebatur transitus Israel de Aegypto, eiusque liberatio a captivitate), Christus per passionem et mortem suam de hoc mundo transivit ad Patrem, liberans humanum genus a diaboli servitute, eique aperiens viam vitae (3). « Quia enim, sicut « dicit apostolus, *mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit « propter iustificationem nostram*, transitus quidam de morte ad « vitam in illa passione Domini et resurrectione sacratus est. « Nam etiam vocabulum ipsum quod *pascha* dicitur, non graecum sicut vulgo videri solet, sed hebraeum esse dicunt qui . linguam utramque noverunt. Neque enim a passione, quoniam « graece *πάσχα* dicitur pati, sed ab eo quod transitur, ut dixi, « de morte ad vitam hebraeo verbo res appellata est, in quo « eloquio *pascha transitus* dicitur, sicut perhibent qui hoc sciunt... « (Quod) evangelista exprimere voluisse intelligitur, cum celebraturo Domino pascha cum discipulis suis, ubi coenam eis « mysticam dedit: *Cum vidisset*, inquit, *Iesus quia venit eius hora « ut transiret de hoc mundo ad Patrem*. Transitus ergo de hac vita « mortali in aliam vitam immortalem (hoc est enim de morte ad « vitam), in passione et resurrectione Domini commendatur» (4),

Nunc autem considerandum est quod ad huius commenda-

(1) Patrizzi, de Evangeliiis, Dissert. 50.

(2) S. Thom. 3, q. 73, a. 6.

(3) In veteri paschate celebrabatur transitus angeli exterminatoris Aegyptiorum et liberatoris Israel, qui fuit praeludium transitus de captivitate in libertatem per mare rubrum. Christus autem verus est angelus exterminator, qui transitu suo de hoc mundo ad Patrem exterminavit potentiam daemonum, et genus humanum liberavit, parans ei in rubro mari sanguinis sui transitum ad beatam aeternitatem.

(4) August, ep. 55 ad Ianuarium, n. 2.

tionem mysterii de luna ducitur similitudo. Nam quamdiu luna inter terram et solem posita, ipsi terrae manet invisibilis, symbolum quoddam existit status innocentiae, illius dico status in quo homo ab infimis aversus, perfecte ad Deum qui sol iustitiae est, convertebatur. Sed cum paulatim recedens a sole, tanto magis incipit terrae apparere, quanto magis in suo recessu progreditur, donec tandem plenissima nobis illuceat, figuram monstrat hominis labentis in peccatum, id est, a iustitia recedentis, seseque convertentis ad terrena. Hinc oportet ut in motu inverso quo dentio accedens ad solem, sese a terra magis ac magis abscondit, accipiatur symbolum hominis resurgentis a peccato, et de temporalibus transeuntis ad aeterna. Bene igitur passus est Christus, luna existente plenissima, id est luna decima quinta, quia stipendium peccati cuius poenam luebat, mors est. Resurrexit autem luna decima septima, cum in ipso sidere attenditur symbolica similitudo transitus de peccato in gratiam, de mortalitate ad immortalitatem, et de hoc mundo ad Patrem. «At- < tende, inquit Augustinus, epist. ad Ianuarius. n. 8, quod in Pro- « verbiis legitur: *Sapiens sicut sol permanet, stultus autem sicut iluna mutatur...* Ducuntur autem saepe ex rebus visilibus ad « invisibilia congruae similitudines. Quis est ergo ille stultus qui « tamquam luna mutatur, nisi Adam in quo omnes peccaverunt? « Anima quippe humana recedens a sole iustitiae, ab illa scilicet « interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires « suas in externa convertit, et eo magis magisque obscuratur in « interioribus ac superioribus suis. Sed cum redire coeperit ad « illam incommutabilem sapientiam, quanto magis ei appropin- « quat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrumpitur, « sed interior renovatur de die in diem, omnisque lux illa in- « genii quae ad inferiora vergebat, ad superiora convertitur, et « a terrenis quodammodo aufertur, ut magis magisque huic sae- « culo moriatur, et vita eius abscondatur cum Christo in Deo... « Ac per hoc Spiritus Sanctus de visibilibus ad invisibilia, et « de corporalibus ad spiritualia sacramenta similitudinem ducens, « transitum illum de alia vita in aliam vitam, quod pascha no- « minatur, a quarta decima luna voluit observari, ut... propter

< ipsam conversionem ab exterioribus ad interiora, de luna si-
« militudo assumeretur... Non igitur nos de sole et luna, annuis
< menstruisve temporibus, actionum nostrarum eventa coniici-
< mus, sed ad rem sacrate significandam similitudines aptas re-
< ligiosissima devotione suscipimus, sicut de caetera creatura, de
« ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de pecoribus, de pi-
« scibus, de arboribus, de hominibus, ad sermonem quidem mul-
< tipliciter, ad celebrationem vero sacramentorum, iam Christiana
« libertate, parcissime... ».

Nec tandem mysterio vacavit ipsa hebdomadae dies. Sexta enim feria crucifixus est Christus, ut se ostenderet ipsum Deum qui cum initio dignitatem humanae substantiae mirabiliter creando condidisset, mirabilius nunc redimendo reformabat. Unde Beda, serm. in fer. 3 Palmarum : « Quia ergo sexta die factus est
« homo, et tota est mundi creatura perfecta, septima autem Con-
« ditor, ab opere suo requievit..., recte Salvator eadem sexta die
« crucifixus, humanae restaurationis implevit arcanum. Ideoque
« cum accepisset acetum, dixit: consummatum est, hoc est, sextae
« diei, quod pro mundi refectione suscepti, iam totum est opus
expletum. Sabbato autem in sepulcro requiescens, resurrectionis
< quae octava die ventura erat, exspectabat eventum ».

§ 2.

Locus etiam in quo passus est Salvator convenienter fuit electus, quia sicut omnia tempora sunt in manu Christi, ita et omnia loca. Et vere, Jerusalem erat locus a Deo designatus ad sacrificia sibi offerenda ; quae quidem figuralia sacrificia figurabant Christi passionem quae est verum sacrificium, ut dicit S. Thomas a. 10 in corp. Expresse tamen notat apostolus, Heb. XIII-12, crucifixum fuisse Dominum, non intra muros, sed extra portam : < Pascha nostrum, ait Leo M. serm. 8 de pass. c. 5,
« immolatus est Christus ; qui se novum et verum reconcilia-
« tionis sacrificium offerens Patri, non in templo cuius iam erat
« finita reverentia, nec intra septa civitatis ob meritum sui see-
« Ieris diruendae, sed foris et extra castra crucifixus est, ut

« veterum victimarum cessante mysterio, *nova hostia novo im-*
*poneretur altari, et crux Christi non templi esset ara, sed mundi**.
Accedit quod locus Calvariae locus communis erat damnatorum. Decebat autem ut qui antiquae sententiae debebat chirographum sustinendo poenam caeteris constitutam, ibi subiret mortem ubi veris reis solebat inferri, iuxta illud Is. LIII-12: *Et cum sce-*
leratis reputatus est. Et eidem mysterio deserviebat circumstantia latronum in quibus novimus figuratos homines universos sive quos gratia Christi a peccato trahit ad iustitiam, sive quos ultima dies propter neglectum beneficium redemptionis iusto iudicio inveniet condemnandos.

Nunc post considerationem passionis secundum se, sequitur consideratio de causa eius efficiente.

THESIS L.

(Quaest. 47).

In causis efficientibus passionis Christi aliter et aliter numerantur tum Iudaei a diabolo moti, tum ipse Christus secundum quod homo, tum denique Pater, imo tota Trinitas.

Iudaeorum principes fuisse causam directam corporalis passionis et mortis Christi, manifeste constat ex narratione evangelii. Non tamen excluduntur Gentiles, puta Pilatus et milites, iuxta illud Luc. XVIII: *Tradetur Gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et postquam flagellaverint, occident eum*. Sed quia Gentiles non fuerunt nisi instrumenta furoris Iudaeorum, operatio autem magis proprie principali agenti tribuitur quam instrumento, ideo ii sunt simpliciter dicendi Christi occisores, qui Pilatum coegerunt et dixerunt : *Sanguinis eius super nos et super filios nostros !*

Insuper, cum causa efficiens indirecta dicatur ille qui non impedit cum posset impedire, manifestum etiam est ipsum Christum *tradidisse in mortem animam suam*, ut dicitur Is. LIII-12. Habebat enim ut homo potestatem cohibendi inimicos (1), imo

(*) Ioan. XVIII, 4-6.

repellendi mortem in sensu etiam composito confixionis in cruce. Et nos quidem morimur quasi morti subiecti ex necessitate vel naturae vel alicuius violentiae nobis illatae. Christus vero potestate mortuus est, quia quidquid in eo secundum naturam humanam erat naturale, totum hoc subiacebat humanae eius voluntati, uti suo loco ostensum est. Cum igitur vero quodam modo causa fuerit propriae suae passionis et mortis, ideo in art. 2 quaerit S. Thomas, ex quo motivo seipsum tradiderit. Respondet autem quod ex obedientia passus et mortuus est iuxta dicta superius, ubi etiam exposita est celebris de praecepto moriendi controversia. Qua in re sententia S. Thomae non constat, quia quaestionem nullibi ex professo tractat; unde afferuntur variae eius locutiones, modo uni, modo alteri opinioni faventes. Caeterum, etsi demonstraretur S. Doctorem agnovisse praeceptum proprie dictum, adhuc remanerent rationes superius assignatae quae videntur convincentes satis fl). Et iam fuit exclusa solutio quam proponit Suarez de Incar. Disp. 37, Sect. 4, dicens quod Christus habebat praeter scientiam beatam, scientiam sive infusam sive acquisitam, cuius ratione, ait, liber fuit a necessitate quoad observationem praecepti, tametsi liber non esset ratione visionis. Nam revera ex coexistentia scientiae inferioris solum sequitur quod fuisset sufficiens causa libertatis indifferentiae, nisi aliunde adfuisset causa necessitans et penitus ligans voluntatem: quae si semel potiatur summo bono, non potest amplius sive moraliter sive physice eligere quidquam quod cum iactura suae

(») Vide supra, Thes. XXIX. — Et nota iterum, formalem obedientiae rationem in hoc consistere, quod quis se conformet voluntati superioris qua talis, sive praeceptiva illa sit, sive non. Nec valet si dicas, quod conformare voluntatem suam voluntati Dei, ad charitatem potius quam ad obedientiam pertinere videatur. Hic enim distinctione opus est. Nam charitas respicit amicum ut alterum se, et vult amico bonum sicut sibi, imo multo magis, si bonum diligentis non est nisi bonum participatum a dilecto. Nunc autem obedientia non respicit eum cui obedit ut alterum se, sed magis ut superiorem, et pro obiecto habet *honestatem submissionis* qua inferior sese in agendo determinat ex regula in voluntate superioris existente.

essentialis beatitudinis intelligit esse connexum. Et haec quidem circa doctrinam art. 2.

Sed cum in causis efficientibus passionis, praeter persecutores Christi et ipsum Christum hominem, intervenerit etiam divinitas, exponit S. Thomas in art. 3, quotuplici sensu Deus Pater auctor passionis Filii sui dicendus sit. Primo igitur fuit auctor passionis, quatenus ab aeterno decrevit ordinem illum in quo praevidit et Iudaeos Christum occisuros, et Christum sponte sua se oblaturum, permittendo quidem scelus, praeordinando autem Christi caritatem et obedientiam ad humani generis redemptionem. Secundo fuit auctor passionis, in quantum ipsi Christo inspiravit voluntatem moriendi pro nobis. Tertio demum, in quantum non cohibuit occidentes, sicut dicitur Ioan. XIX-11: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi data tibi fuisset desuper*. Unde Christus in cruce pendens dicebat: *Deus meus, Deus metes, ut quid dereliquisti me?*

Sed iam sequuntur duae quaestiones de effectu passionis Christi: prima de modo causandi, altera de ipso effectu secundum se.

THESIS LI.

(Quaest. 48).

Passio Christi causavit salutem nostram per modum satisfactionis, per modum meriti, per modum sacrificii, per modum redemptionis, ac demum per modum efficientiae.

Notum est, effectum salutis nostrae constanter attribui in Scripturis passioni crucis iuxta illud Matth. XX-28: «Filius hominis venit dare animam suam redemptionem pro multis». Quod tamen non ita est accipiendum, quasi caeterae Christi passiones atque actiones ad reparationem nostram nihil contulerint, aut ratione sui sufficere non potuissent. Sed quia Christi satisfactio et meritum esse non potuit nisi secundum praesuppositionem divinae ordinationis, ut postea dicetur: specialiter proponitur mors crucis ut causa nostrae redemptionis, quatenus per voluntatem Patris fuit principaliter deputata ad pretii solu-

tionem, dum caetera omnia ad hunc finem non destinabantur nisi in sua connexionem cum cruento sacrificio per quod erant consummanda. Sciendum enim est, « quod ad emptionem duo
 « requiruntur: scilicet quantitas pretii, et deputatio eius ad ali-
 « quid emendum. Si enim aliquis det pretium non aequivalens
 « ad rem aliquam acquirendam, non dicitur esse simpliciter em-
 * ptio, sed partim emptio et partim donatio: puta si aliquis emat
 « librum qui valet viginti libras pro decem libris, partim emeret
 « librum, et partim sibi donaretur. Rursus, λ *daret etiam, maius*
 « *pretium et non deputaret ad emendum, non diceretur emere li-*
 < *brum*. Si ergo loquamur de redemptione humani generis quan-
 * tum ad quantitatem pretii, sic quaelibet passio Christi, etiam
 < sine morte, suffecisset ad redemptionem humani generis, pro-
 « pter infinitam dignitatem personae. *Si autem loquamur quantum*
 < *ad deputationem pretii, sic dicendum est quod non sunt deputatae*
 x *ad redemptionem humani generis a Deo Patre et Christo aliae*
 « *passiones Christi absque morte, et hoc triplici ratione. Primo*
 † quidem ut pretium redemptionis non solum esset infinitum
 < valore, sed etiam esset eiusdem generis, ut scilicet nos de
 < morte per mortem redimeret. Secundo ut mors Christi non
 « solum esset pretium redemptionis, sed etiam exemplum virtu-
 « tis, ut videlicet homines non timerent pro veritate mori. Tertio
 « ut mors Christi esset etiam sacramentum salutis, dum nos vir-
 « tute mortis Christi morimur peccato, et carnalibus concupi-
 < scentis, et proprio affectui... Et ideo humanum genus non est
 x redemptum per aliam passionem absque morte Christi » (*).
 Quare, omnia quae Christus in hoc mundo libere egit et pas-
 sus est, per modum unius considerata sunt: sic tamen ut
 mors crucis habeatur tamquam principale, sine quo caetera
 non ordinabantur ad solutionem nostri debiti, vel acquisitio-
 nem justificationis nostrae. Bene ergo in ipsa crucis oblatione
 reponitur principium salutis humanae, et quotuplicis generis
 fuerit eius causalitas, iure inquiritur.

Dicitur autem quod passio causavit salutem nostram, pri-

(1) S. Thom. Quodl. 2, art. 2 in corp.

mo *per modum satisfactionis*. Est autem satisfactio de qua nunc loquimur, illatae iniuriae recompensatio secundum aequalitatem, dum scilicet ea offertur reparatio quae adaequet crimen laesae Dei maiestatis. Et satisfactionis quidem generaliter consideratae *directus effectus* est ablatio reitatis, et ideo passio Christi in quantum causans per modum satisfactionis, valuit directe ad remotionem offensae quam homines peccando incurrunt; indirecte vero, id est ut removens prohibens, ad restitutionem gratiae, secundum quod gratia consideratur ut principium beatitudinis in peccati poenam amissae (1).

Ast, haec ipsa restauratio gratiae in hominibus causam directam habere debuit, et non solum indirectam quae tantum removet impedimentum. Hinc secundo, passionis causalitas dicitur fuisse etiam *per modum meriti*. Meritum autem et merces ad idem referuntur. « Id enim merces dicitur, quod alicui recompensatur « pro retributione operis vel laboris, quasi quoddam pretium « ipsius» (2). Intelligitur ergo in passione Christi valor quidam Deo exhibitus, pro cuius recompensatione coelestes gratiae thesauri fuerunt rursus humano generi aperti.

Porro ad eandem causalitatem, sive satisfactoriam sive meritariam, pertinent duo sequentes modi, scilicet *per modum sacrificii*, et *per modum redemptionis*. Nam cum dico *per modum sacrificii*, intendo quod passio per quam Christus satisfecit et meruit, fuit opus excellens virtutis religionis, id est verum ac proprium sacrificium. Et similiter cum dico *per modum redemptionis*, explico specialem quemdam respectum qui attendi debet in satisfactione crucis. Quia enim iuste ordinaverat Deus ut ra-

Nota quod gratia sanctificans dupliciter consideratur. Primo, ut principium rectae habitudinis ad Deum, seu conversionis ac debitae ordinationis ad finem ultimum, utique in praesenti ordine elevationis ad ordinem supernaturalem. Et hoc modo, privatio gratiae habet rationem habitualis a Deo aversionis, i. e. *culpae*. Secundo, ut principium beatitudinis nostrae, perfectionis animae nostrae, summi bene esse animae nostrae. Et hoc alio modo, privatio gratiae rationem habet, non culpae, sed *poenae* : poenae quidem damni, non re, sed tamen formalitate ab ipso culpae reatu distinctae. Et sic consideratur in praesenti.

(?) S. Thom. 1-2, Quaest. 114, a. 1.

tione peccati in tyrannicam diaboli servitutem incideremus, statim ac per Christi sanguinem restituimur in libertatem gloriae filiorum Dei, profecto redimimur, pretio quidem soluto, non diabolo cui nullum ius inerat, sed Deo, quo permittente et ordinante, humanum genus captivitatem incurrerat.

Verum in causalitate hactenus exposita nondum apparuit causalitas efficiens respectu gratiae hominibus restituendae. Ultimo igitur quaerit S. Thomas, utrum passio quae causavit per modum satisfactionis et meriti, aliquid etiam contulerit *per modum efficientiae*. Cui quaestioni respondet affirmative dicens : « Duplex est efficiens, principale et instrumentale. Efficiens quidem principale humanae salutis est Deus. Quia vero humanitas Christi est divinitatis instrumentum, ideo ex consequenti, omnes actiones et passiones Christi instrumentaliter operantur in virtute divinitatis ad salutem humanam. Et secundum hoc, passio Christi efficienter causât salutem humanam ». Non quod in ipso actu transeunte passionis adfuerit virtus quaedam instrumentalis effectiva gratiae in nobis, sed quia, patiente humanitate quae unita erat divinitati ut eius instrumentum ad nostrae salutis operationem, debitum fuit ut per ipsammet, puta per sacramenta a Christo pro nobis passo instituta et iugiter in eius nomine administranda, conferretur gratia in passione promerita. Et pro tanto passio dominica dicitur accepisse a divinitate unita, praeter valorem infinitum in genere meriti, virtutem etiam operatoriam in genere efficientiae.

Caeterum, cum S. Thomas art. 6, ad 3am dicit, « quod passio Christi secundum quod comparatur ad divinitatem eius, agit per modum efficientiae, in quantum vero comparatur ad voluntatem animae Christi, agit per modum meriti; secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis » : constat distributionem fieri sensu accommodo, non per membra se invicem excludentia. Nam in passione efficaci praecipue consideratur unio naturae patientis ad divinitatem, et in formali ratione meriti consideratur actionis honestas prout a creata voluntate est, et in formali ratione satisfactionis consideratur poenalitas quae in carne fuit maxime conspicua. Constat

tamen quod non est satisfactio nisi poena sit voluntarie suscepta, nec satisfactio condigna pro peccato nisi a divinitate unita valorem accipiat, et sic dicendum de aliis.

His igitur praemissis ad intelligentiam terminorum et totius status quaestionis, videndum est primo, quaenam rationes contra unumquemque ex assignatis causalitatis modis militare videantur.

Videretur autem dicendum quod passio Christi non causavit salutem nostram *per modum satisfactionis*. Sic enim pro nobis satisfacisset Christus. Sed nemo satisfacit pro altero, quia eiusdem est satisfacere cuius est peccare, sicut patet in aliis poenitentiae partibus quae sunt contritio et confessio. Insuper absurdum est innocentem pati pro reo, quia poena non est nisi ad emendationem delinquentis.

Nec *per modum meriti*, quia testante apostolo ad Rom. III-24, justificamur gratis per gratiam. Si autem Christus meruisset salutem nostram, iustificatio non esset gratia, sed merces. Praeterea meritum nullo modo potest esse posterius tempore, eo quod per meritum acquiritur, ut dicitur supra, Quaest. 19, a. 3, et iterum de Verit. Quaest. 29, a. 6. Sed gratia data est patribus antequam Christus pateretur. Non ergo passio causavit salutem antiquorum per modum meriti.

Rursus nec *per modum sacrificii*, quia in omni vero sacrificio oportet victimam mactari a sacerdote qui offert. In cruce autem Christus seipsum non mactavit, sed fuit occisus a crucifixoribus qui sacerdotes non erant, et non fecerunt sacrum sed purum sacrilegium.

Adhuc, nec *per modum redemptionis*. Tunc enim aliquis redimitur, quando extrahitur a potestate detinentis, pretio soluto. Sed detinebamur a diabolo cui Christus nullum pretium solvit aut solvere potuit. Ergo, etc.

Nec tandem *per modum efficientiae*, quia prorsus repugnat ut causa efficiens sit tempore posterior quam suus effectus : non ergo potuit passio Christi habere efficientiam respectu patrum antiquorum. Sed nec etiam respectu nostri, quia pariter impossibile est ut causa efficiens causet quando iam non est: passio

autem Christi fuit aliquid transiens et momentaneum. Nullo ergo modo causavit salutem hominum per modum efficientiae.

Sed contra est quod omnes modos assignatos Scripturae et Patres apertissime tradunt.

Primo docent Scripturae Christum fuisse a Patre missum in mundum ut portaret iniquitates humani generis (Is. LIII, per totum'. Ut per sui immolationem destrueret chirographum decreti quod erat contrarium nobis (Coloss. II-14). Ut fieret agnus tollens peccatum mundi (Ioan. I-29). Ut pro peccato victima expiatoria offerretur, non quidem umbratilis et figurativa sicut hostiae V. T., sed vera et perfecta quam aliae omnes praefigurabant (Heb. IX, 11-15; X, 1-12). Denique in evangelio, Matth. XX-28, et Marc. X-45, ipse Christus dicit se venisse ut daret animam suam λύτρον pro multis †. Ergo passio Christi causavit salutem nostram per modum satisfactionis.

Secundo docent Scripturae homines fuisse redemptos pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi (1 Petr. I, 18-19); iustificatos in sanguine ipsius, (Rom. V-9); per eundem sanguinem consecutos fiduciam in introitu sanctorum, (Heb. X-19), etc. Ergo effusio sanguinis Christi fuit valor cuius intuitu nobis restituitur gratia et aeterna beatitudo: quod est passionem eius causasse nostram salutem per modum meriti et redemptionis.

Tertio docent Scripturae mortem Christi fuisse oblationem, hostiam, sacrificium pro peccato, iis ipsis formulis adhibitis quibus sacrificia proprie dicta in V. T. significabantur (Eph. V-2; 2 Cor. V-21, etc.). Imo apostolus in tota continenter ad Hebraeos epistola ex professo explicat quomodo Christus, cum sit veri nominis sacerdos, et longe praestantior sacerdotibus Aaronicis, offerre debuit meliorem hostiam, id est seipsum, per proprii sanguinis effusionem (Heb. VIII-5; IX, 11-26; X, 10-12, etc.).

(*) Equidem modernistae dicunt quod uterque locus, tum apud Matthaeum tum apud Marcum, confictus fuit sub influxu theologiae Paulinae. Non secus ac narratio coenae, ubi apud synopticos legitur: *hic est sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Et totidem sunt haereres, de quibus si vel umbram probationis quaeras, frustra quaeres: nihil et praeterea nihil.

Ergo passio Christi causavit nostram salutem per modum sacrificii (x).

Quod demum ratione superius declarata causaverit etiam per modum efficientiae, satis evidenter constat, quia iustificationis gratia ad nos non derivat nisi per sacramenta in re vel in voto, prout suo loco solet demonstrari. Hinc, non solum intuitu meritorum Christi confertur nobis gratia, sed etiam per ipsum Christum pro nobis passum confertur, hoc est, per ministros eius et sacramenta ab eo instituta tamquam suae redemptionis applicativa (2). Et hanc passionis efficientiam significavit fluxus sanguinis et aquae ex aperto latere Salvatoris, ut docent Augustinus, tract. 120 in Ioan., Chrysostomus, hom. 85 in Ioan., Bonaventura, opusc. de ligno vitae, et alii Patres passim.

Ad ium ergo dicendum quod contritio ex sua essentiali ratione est dolor de peccato *commisso*, quo homo retractat deordinationem suae voluntatis, et rectifiant se, vel perfecte vel saltem initialiter, circa ultimum finem. Non ergo salvari potest ratio contritionis, nisi in eo ipso qui peccatum commisit. Similiter propria confessionis laus reponitur in hoc, quod ipse peccator reatum suum humiliter agnoscit, et cum salutari verecundia declarat suum delictum. Satisfactio autem generatim dicit quamdam restitutionem pro honore laeso ad iustitiae aequalitatem; porro restitutionem efficere potest, non solum ipse debitor, sed alius etiam qui loco eius se subrogat. Caeterum, cum satisfactio Christi praecesserit ut causa universalis, quae non excludit, sed magis exigit causas proximas et subordinatas, profecto non est consequens quod nihil remaneat peccatoribus agendum ad propriorum remissionem delictorum, ut infra dicetur, Quaest. 49.

(*) Cf. Card. Franzelin, de Incarn. Thes. 48.

(*) Sane vero, si de potentia absoluta loquamur, fieri potuisset ut Christus homo solum mereretur gratiam, Deus vero illam nobis per se dispensaret, secluso omni ministerio humanitatis assumptae. Sed hoc rectus ordo non ferebat, quia si humanitas est organum divinitatis, debuit etiam esse administra eorum quae merito comparavit, Ac per hoc, sicut a Christo pro nobis passo oritur meritum, ita ab eodem descendit dispensatio et effectio bonorum quae patiundo nobis promeritus est.

Ad id autem quod addebatur, poenalitatem scilicet non esse nisi ad emendationem delinquentis: in primis negandum est absolute assumptum, nam principalis finis poenae est redintegratio violati ordinis iustitiae, ut pulchre ostendit S. Thomas 1-2, Q. 87, a. i. Insuper passio pro nobis a Christo tolerata, praescindendo etiam ab interna eius virtute, vim emendatoriam habuit quam maximam, dum summa peccati gravitas, summa item Dei sanctitas et iustitia, excellens demum animarum pretium ac dignitas ita fuerunt in ea manifestata, ut inde efficacissime moveamur ad adversandum peccatum et Deum redamandum, atque in spem firmissimam erigamur salutis consequendae.

Si autem sumatur argumentum ex eo quod semper iustitiae et honestati contrarium est, pro reo innocentem puniri, considerandum est quomodo non oporteat confundere poenam simpliciter cum poena satisfactoria. Cum enim sermo est de pura poena vindicative quae *coactione* infligitur propter culpam, sic contra iustitiam est ut sit in eo qui nec culpam habet, nec culpae est particeps. Sed de poena satisfactoria longe alia est ratio, cum sit *sponte ac libere* suscepta in reparationem, et nihil sane prohibeat quominus innocens violati ordinis iustitiae voluntarius reparator accedat. Quin imo, nedum id repugnet sensui morali, maximum potius habet decus, ingentemque laudem, quod qui culpae particeps non fuit, pro iis qui culpam commiserunt respondeat, voluntate et amore unum cum eis effectus, ut ait S. Thomas 1-2, Q. 87, a. 7. Quia igitur in passione Christi non simplex ratio poenae, sed poenae satisfactoriae consideratur, constat nihil fuisse contrarium iustitiae in hoc quod ipse innocens poenam pro reis sustineret.

Ad 2am dicendum quod justificatio est semper gratuita *respectu nostri*, tametsi fuerit pretio sanguinis Christi Salvatoris acquisita. Unde signanter dicit apostolus ad Rom. III-24: *iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quae est in Christo Iesu*. Sed nec obstat quod gratia data sit hominibus, etiam antequam Christus veniret et nos redimeret, quia non eadem est conditio meriti quo quis *sibi ipsi* meretur, et meriti quo *aliis* meretur. Nam meritum personale respicit iustitiam di-

s tributivam per quam praemium datur secundum dignitatem in ipsa persona praemiata existentem. Et hoc modo « meritum est «causa praemii *secundum reductionem ad causam efficientem, in quantum meritum facit dignum praemio, et per hoc ad praemium disponit*. Id autem quod est causa per modum efficientis, «nullo modo potest esse posterius tempore, eo cuius est causa; « unde non potest esse quod aliquis mereatur id quod iam «habet» (^j. Sed meritum Christi pro nobis, non distributivam, sed commutativam potius iustitiam respiciebat, in quantum non causavit inducendo dispositionem sive dignitatem ad praemium, sed pure et simpliciter per modum finis sive obiecti, ut *id cuius gratia* aliquid conceditur. Et hoc modo meritum potest esse tempore posterius suo effectui, maxime apud eum cui omnia futura praesentia sunt. « In iustitia commutativa contingit quandoque < quod praemium, vel id quod est loco praemii, praecedat meritum, ut patet in emptione et venditione. Qui enim rem emptam prius accipit quam pretium solvat, quodammodo praemium ante meritum accipit > (2). Multo igitur magis, causalitas meritoria in Christo se extendere potuit ad eos etiam homines qui eius adventum praecesserunt.

Ad 3um dicendum quod *iuxta superius praemissa* (3), materialis mactatio non est necessario ponenda a sacerdote, sed satis est si per ipsum destructio victimae quodammodo consummetur et ordinetur ad significandum honorem debitum Deo, modo explicato. Nihil ergo ex hac parte deesse potuit in morte crucis, quominus verum esset sacrificium. Sed nec deerat institutio legitima, cum Christus fuerit a Patre ordinatus sacerdos ad se ipsum cruento offerendum, ut testimonia Scripturae satis superque evincunt.

Ad 4^ dicendum quod redemptionis ratio non requirit ut pretium solvatur ei qui captivum detinet. Sufficit enim ut sol-

(■) S. Thom. de Verit. q. 29, art. 6.

(2) S. Thom., in II, D. 27, a. 4, ad 2m.

(') Supra, Thes. 22.

vatur ei ex cuius permissione et iusta ordinatione captivus incurrit servitutem (*).

(*) Quantum ad rationem redemptionis quam ex industria obscurant modernistae, iterum atque iterum observa quod *redemptio* a captivitate diaboli idem prorsus est ac *satisfactio* pro peccato, et *meritum* pro gratia nobis restituenda, addito solum respectu ad conditionem servitutis in qua versabamur. Et huius redemptionis pretium diabolo utique solutum non fuit, qui nullum profecto ius habebat, sed meram dominationem de facto. Quando autem PP. dicunt quod Deus cum diabolo, non potentia seu violentia, sed iustitia egit in redemptionis opere: sensus non est quod diabolo compensatio aliqua aut fuerit appensa, aut debuerit appendi ad hoc ut salva esset iustitia in nostra liberatione. Quis enim sanae mentis compos tam enormia potuisset unquam imaginari? Et tamen ista sunt quae serio imputant Patribus usque ad Anselmum, i. e. per integrum primum millenarium aetatis Christianae! Et congerunt testimonia ut hoc persuadeant!

Sed animadvertendum cum Bernardo contra sophismata Abelardi, epist. ad Innocentium II, n. 22, quod dominatio diaboli dupliciter considerari potest: vel ex parte ipsiusmet diaboli qui illam exercebat, vel ex parte Dei qui illam permiserat et in peccati poenam ordinaverat.

Si ex parte Dei consideretur illa in nos diaboli dominatio, sic erat iusta, et iustitia egit Deus in nostra liberatione, quia sicut iustum fuerat ut pro merito peccati seu consensus diabolo dati, ordinaret Deus ut in diaboli tyrannidem incideremus: sic iustum fuit ut pro satisfactione seu pretio a Christo persoluto, Deus destrueret chirographum captivitatis nostrae, nosque in pristinam restitueret libertatem. Si autem ex parte diaboli consideretur dominatio in nos exercita, sic erat iniusta, contra ius acquisita, ait Bernardus, nequiter usurpata. Et ideo, ne per somnium quidem de diaboli damno resarciendo, ut iusta esset redemptio, sermo esse potest. Adhuc tamen PP. dicunt, Deum cum diabolo, respectu ipsius diaboli, non tam potentia egisse, quam iustitia, *hoc sensu, quod in deturbatione diaboli a dominio quod defactô habebat, et quo privari utique poterat solo nutu potentiae, adhuc servatus est quidam iuslae retributionis modus*: dum scilicet deturbatio haec fuit proportionata poena intemperantiae qua Christum qui nullo modo ei obligatus erat, persecutus est ad mortem, mortem autem crucis. Et in eodem sensu crux muscipula fuit in qua captus est diabolus, qui meruit omnium captivorum amittere servitutem, dum nihil sibi debentis, persecutus est libertatem, ut S. Leo ait, serm. n de passione Domini.

Itaque, si qui unquam Patres dixerunt Christum tradidisse vitam suam diabolo ad hoc ut redimeret nos, intellige: eodem modo quo legitur tradidisse illam iudaeis, Ierem. XIII-7, permittendo se ab eis oc-

DE PASSIONE CHRISTI

SOI

Ad 5um denique dicendum quod passio non causavit iustificationem antiquorum in V. T. existentium per modum efficientiae, sed per modum meriti tantum, ut ratio facta optime probat. Similiter non causât efficienter justificationem eorum qui sunt in Novo Testamento, prout in sua transeunte actualitate considerata, sed in quantum oportuit ut media effectiva gratiae ab ipso Christo pro nobis passo descenderent, sicut dictum est initio propositionis in expositione terminorum.

Sed iam de quantitate seu perfectione redemptionis agendum est, ut sequitur.

THESIS LII.

(Quaest. 48. - Art. 2-4).

Christus ex rigore iustitiae satisfacere et mereri nequaquam potuit. Quo tamen non obstante, satisfactio eius ac redemptio fuit ex sua intrinseca dignitate, non solum aequivalens et condigna, verum etiam superabundans, imo infinita.

Nonnulli theologi in satisfactione et merito Christi ponunt *rigorem iustitiae*, qui profecto iustitiae rigor multum addit supra condignitatem et superabundantiam redemptionis. Cum enim iustitia consistat in quadam mutua obligatione unius ad alterum, non satis est ad iustitiae rigorem ut habeatur aequalitas inter meritum et mercedem, sive satisfactionem et offensam. Sed insuper requiritur ut qui meretur vel satisfacit, praecise in quantum huiusmodi, non sit sub dominio eius a quo meretur vel cui satisfacit, nec ab eo habeat virtutem operandi et applicationem ad agendum. Alias illud quod dat seu offert non est simpliciter

4
eidi. Caeterum in manus solius Patris commendavit spiritum suum, et quidquid in morte crucis fuit iustae recompensationis pro liberatione hominum, nonnisi absurde, impie, blasphematorie diceretur diabolo expensum. Puderet sane in talium refutatione immorari, nisi magno eruditionis apparatu, haec modernistae serio Patribus imputarent, et in nostro dogmate contineri contenderent.

et absolute *suum*, sed est potiori titulo *illius cui offertur*, et ideo non amplius intercedit perfecta illa aequalitas sive independentia, sine qua impossibile est ut acquiratur operanti ius strictum adversus eum in cuius obsequium *operatur*.

Hinc in merito quo aliquid meremur a Deo, non est nec esse potest *iustitia simpliciter*, cum omnia merita nostra sint ipsius Dei dona. Sed invenitur tantum *quidem deficiens iustitiae modus*, secundum quod actus nostri (quibus per gratiam Spiritus Sancti accrescit condignitas ad mercedem vitae aeternae), sunt *etiam*, ratione liberi arbitrii, in nostro dominio nostraque potestate, et ad Dei obsequium sub praemii repromissione ordinantur. « Sicut reddere iustum pretium pro re accepta ab aliquo est <actus iustitiae, ita etiam recompensare mercedem operis vel « laboris est actus iustitiae. Iustitia autem aequalitas quaedam <est, et ideo simpliciter est iustitia inter eos quorum est simpliciter aequalitas; eorum vero quorum non est simpliciter « aequalitas, non est simpliciter iustitia, sed quidam iustitiae « modus potest esse... Et propter hoc, in his in quibus est simpliciter iustum, est etiam simpliciter ratio meriti et mercedis; « in quibus autem est secundum quid iustum, et non simpliciter, <in his etiam non simpliciter est ratio meriti, sed secundum « quid... Manifestum est autem quod inter Deum et hominem est « maxima inaequalitas, et totum quod est hominis bonum, est a « Deo... Et ideo meritum hominis apud Deum esse non potest « nisi secundum praesuppositionem divinae ordinationis, ita scilicet « licet ut id homo consequatur a Deo per suam operationem « quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputavit, « sicut etiam res naturales hoc consequuntur per proprios motus « et operationes, ad quod a Deo sunt ordinatae, differenter tamen, quia creatura rationalis se ipsam movet ad agendum per <liberum arbitrium; unde sua actio habet rationem meriti, quod « non est in aliis creaturis » (x). Quia igitur talis est conditio nostri meriti apud Deum, nunquam Deus ipse efficitur simpliciter debitor nobis; imo vero, non est debitor nisi sibi ipsi, in quantum

(x) S. Thom. 1-2, q. 114, a. t.

debitum est ut sua ordinatio impleatur (x). Sed cum ista ordinatio sit de aliquo consequendo per modum retributionis pro liberis operibus praemio proportionatis, adhuc salvatur aliqualis iustitiae ratio, iuxta illud 2 Tim. IV-8 : *Reposita est mihi corona iustitiae quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex*. Constat tamen, haec et similia esse intelligenda secundum exigentiam subiectae materiae, ut scilicet eo modo accipiatur iustitia, quo intercedere potest Creatorem inter et creaturam.

Quae igitur cum ita sint, statim apparet easdem rationes applicari merito ac satisfactioni Christi, quia omnia opera humanitatis eius erant sub dominio divinitatis eodem titulo ac nostra. Nec refert quod persona satisfaciens fuerit persona divina; non enim fuit persona divina operans per naturam divinam, sed per naturam creatam. Porro, etsi unio divinae personae conferre poterit operationibus humanitatis assumptae quemdam valorem infinitum, non tamen potuit eas subtrahere a dependentia quae essentialiter inest omni rei creatae respectu causae primae. Et re quidem vera, si iustitiae rigor intercessisset, Christus ut homo acquisivisset strictum ius adversus Deum. Sed hoc est impossibile, quia quidquid habetur a creatura est in potestate Dei et sub summo ac supremo dominio eius; ponere autem strictum ius quod potest perimi ab eo ipso erga quem habetur, est contradictorium in terminis.

Non ergo est admittendus rigor ille iustitiae quem quidam, verbo saltem tenus, introducunt (2); neque in hac linea quaerenda est differentia inter Christum et nos. Sed differentia est in duobus. Primo in hoc quod passiones et actiones Domini fuerunt a Patre ordinatae ad merendum et satisfaciendum pro omnibus hominibus quorum caput effectus est. Secundo in hoc quod valor operum ipsius compensavit ultra condignum omnes culpas quae unquam factae sunt vel fient, fuitque superabundans pretium gratiae nobis restituae, prout nunc restat declarandum.

(1) Ibid, ad 3m.

P) Cf. Franzelin, de Incarn. Thes. 47.

I. M

Videretur tamen dicendum quod satisfactio Christi non fuit aequivalens nec condigna. Cum enim peccatum contra Deum commissum quamdam infinitatem habeat ex infinitate divinae maiestatis, condignitas satisfactionis Christi repetenda foret ex infinito valore eius. Sed hoc est impossibile, quia valoris infinitas esse non potuit nisi a divinitate unita, cum tamen oporteat satisfactionis pretium esse ab humanitate, ut iam dictum est supra (*), et obvia ratio ultro ostendit.

Praeterea, non datur infinitum infinito maius ; sed peccati iniuria est infinita; non ergo dari potest infinita satisfactio, excedens peccati gravitatem. Et ideo si redemptio Christi fuit aequivalens et condigna, saltem non potuit esse ultra condignum.

Praeterea, dicit apostolus, Coloss. I-24: «Adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia». Non ergo sufficientes fuerunt passionem Christi, quibus adhuc aliquid superest addendum, et sic, eadem sequitur conclusio ac prius.

Sed contra est id quod dicitur in decretali Clementis VI, Extravang. comm, de poenit et remiss, c. 2 : « Unigenitus Dei < Filius de sinu Patris in uterum dignatus est descendere matris, in qua et ex qua nostrae mortalitatis substantiam divinitati suae in suppositi unitate ineffabili unione coniunxit, ut haberet unde hominem lapsum redimeret, et pro eo satisfaceret Deo Patri... Ipse namque factus nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio et redemptio, non per sanguinem hircorum ac vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa. Non enim corruptibilibus auro et argento, sed sui ipsius agni incontaminati et immaculati pretioso sanguine nos redemit. Quem in ara crucis innocens immolatus, *non guttam sanguinis modicam quae tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius humani generis suf-*

C) In Quaest. 20, Thes. 32.

fecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse..

Quantum ergo exinde ut nec supervacua, inanis, aut superflua
« tantae effusionis miseratio redderetur, thesaurum militanti Ec-
«clesiae acquisivit, volens suis thesaurizare filiis pius pater, *ut*
i sic sit infinitus thesaurus hominibus, quo qui usi sunt, Dei ami-
«citiâê participes sunt effecti».

Et re quidem vera condignitatem satisfactionis Christi aperte
demonstrant omnia Scripturae loca in quibus dicimur fuisse *empti*,
empti pretio magno (1 Cor. VI-20; ibid. VI-23); *redempti pretioso*
sanguine agni immaculati Christi (1 Petr. I-19) etc. Constat enim
quod emptio in rei veritate non est, ubi pretium saltem aequi-
valens non datur.

Superabundantiam vero ipsius redemptionis significat apo-
stolus per emphasim illam : *Pretio empti estis*. Cur enim hoc
diceret, cum alioqui quidquid emitur, pretio ematur ? Significat
ergo magnum et inaestimabile pretium, cuius magnitudo, utpote
excedens condigni mensuram, addit supra simplicem emptionis
rationem. Et ad idem valet comparatio quam Rom. V, 15-21,
inter Adam et Christum instituit apostolus, docens multo maio-
rem vim habere meritum Christi ad hoc ut gratia abundet in
multos, quam habuerit delictum Adae ad hoc ut peccato infi-
ciantur quicumque ab eo carnali generatione procedunt. Unde
Chrysostomus. Homil. 10 in epist. ad Rom. dicit : « Quemad-
« modum ergo si quis decem obolos debentem aliquem in car-
« cerem coniiciat : nec ipsum solum, sed cum eo pariter coniu-
« gem ipsius et filios ac servos, illius causa: tum alius veniens,
« non decem tantum obolos numeret, sed innumera talenta auri
« largiatur, ac vinctum istum in palatium introducat et in supremi
« magistratus solium, participemque summi honoris et reliqui
« splendoris faciat, non iam foenerator mentionem facere amplius
« possit decem obolorum illorum: ita et in nobis factum est. Nam
« *multo plura quam debebamus persolvit Christus, ac tanto plura*
quanto stillam exiguam immensum pelagus excedit » (2).

Ratio demum theologica est, (*) quia minima Christi passio

(*) Cf. Petav. de Inc. l. 13, c. 9.

potuisset sufficere, imo vero et ipsa debitum excessisset. Valor enim et aestimabilitas cuiuscumque obsequii ex dignitate suppositi operantis accipit mensuram, ut notum est apud omnes. Et hic nota quomodo aliter influat dignitas Dei offensi in peccati gravitatem, aliter vero dignitas personae operantis in moralem valorem actionum et passionum Verbi incarnati. Nam maiestas Dei offensi in peccati gravitatem non influit nisi media cognitione seu apprehensione offendentis. Et ideo peccatum est quidem in supremo ordine iniuriae ex hoc quod peccator absolute cognoscit Deum quem offendit, sed non contrahit gravitatem simpliciter infinitam, quia divinam maiestatem homo finite tantum et imperfecte apprehendit. At vero dignitas personae operantis per se ipsam dignificat operationes; unde consequens est quod minima etiam Christi reparatio fuisset pretii simpliciter infiniti, tam in ratione meriti quam in ratione satisfactionis. Et ex eodem principio adhuc consequitur quod si consideres opera Christi in sua entitate creata, sic dantur alia aliis absolute maiora et perfectiora. Sin autem illa consideres ut subsunt dignificationi ex divinitate unita derivatae, sic non fuit valor minor in uno quam in altero; imo nec fuit plus valoris *intensive* in omnibus simul, quam in singulis seorsum. Quia tamen ad rationem meriti non sufficit intrinsecus operis valor, sed praesupponere oportet ordinationem Dei deputantis opus ad mercedem, adhuc potuit Christus plus mereri per opera totius vitae quam per singula, atque aliquid per unum obtinere, quod non per aliud.

Ad 1°“ ergo dicendum quod valoris infinitas in satisfactione Christi provenit quidem *a divinitate unita*, sed est tamen *in ipsa actione humana* per modum simplicis resultantiae a dignitate personae, seu ex hoc solo quod divina hypostasis est hypostasis humanitatis operantis. Cum autem dicitur satisfactionis pretium debere esse ab humanitate, sensus est quod actio satisfactoria debet esse elicitive a natura humana tamquam a causa principali (1), non autem quod inveniri debent in natura humana(*)

(*) Cum dicit S. Thomas satisfactionem condignam pro peccato non potuisse esse nisi ab *instrumento* coniuncto divinitatis, lato sensu

omnia a quibus pendet operatio ipsa, sive quoad suam physicam entitatem, sive quoad moralem valorem. Alias repugnaret omnis ratio meriti et satisfactionis apud Deum, a quo semper habemus et naturalem operandi virtutem, et gratiam ad actus salutare, et motionem qua ad agendum applicamur. Proposita itaque difficultas optime ostendit, non esse hic quaerendum impossibilem rigorem iustitiae; nequaquam vero demonstrat non fuisse in ipsis actibus liberis humanitatis Christi valorem eiusmodi, qui reparandae offensae comparatus inveniretur aequivalens, imo et in infinitum praeponderans.

Ad 2um dicendum quod peccati gravitas est *simpliciter finita*, tametsi sit inadaequabilis per obsequium purae creaturae, ut initio dictum est in Quaest. 1.

Ad 3um denique dicendum, quod in graeco ad litteram habetur: *Adimpleo in carne mea ea quae reliqua sunt passionum Christi*, (id est, quae posterius adhuc restant toleranda), *pro corpore eius quod est Ecclesia*. Non quod Christus non satis passus sit ad redemptionem nostram, ideoque supplemento martyrum opus habeat. Sed quia iuxta divinam ordinationem oportet ministros evangelii pati in dispensatione thesauri meritorum crucis, per conformitatem ad Christum qui tanta passus est in eius acquisitione. Quasi diceret apostolus: « Multis laboribus, « sudoribus et afflictionibus opus est ad colligendam Ecclesiam « hominesque ad fidem vocandos, et ad salutem perducendos. « Huiusmodi passiones multas, easque gravissimas, sustinuit « Christus in hac vita et in carne sua mortali, (et hae solae in « ratione causae primariae et universalis nobis fuerunt salutare). « Verum multae adhuc restant tolerandae toto decursu saeculi, « donec tota Ecclesia collecta atque perfecta fuerit; tolerandae, « inquam, ab iis quibus evangelii praedicandi munus incumbit, « quae proinde et Christi passiones dicuntur, quia passiones « sunt ministrorum eius. Harum igitur passionum ego partem

sumit instrumentum. Nam operatio satisfactoria fuit ab humanitate ut a causa operante per propriam virtutem; infinitus autem satisfactionis valor resultabat ex infinita dignitate suppositi in quo erat humanitas.

« meam expleo, tamquam minister evangelii laborans pro salute * Ecclesiae * » (1). Sed hinc sponte adducimur ad declarandum qualiter praecesserit meritum Christi ut causa universalis, cuius virtus non provenit ad singulos nisi media applicatione. De qua re specialis in thesi sequenti instituitur disputatio.

THESIS LIII.

(Quaest. 49)

Passio Christi praecessit ut quaedam universalis causa remissionis peccatorum, quam necesse est singulis applicari ad propriorum peccatorum deletionem. Valet autem ad liberationem ab omni malo, perfectamque beatitudinem certo ordine consequendam, et quia ordo iste in hoc maxime consistit, ut per prius constituamur in via ad regnum coelorum, constat merita Christi non excludere merita et satisfactiones nostras, quae recte dicuntur niti meritis et satisfactionibus eius.

Causa universalis hic intelligitur causa ex qua possunt quaecumque peccata remitti, vel praeterita, vel praesentia, vel futura, quin tamen virtus eius, quantum est de se, immediate determinetur ad aliquod subiectum in particulari. Unde indiget per varia media applicari ad singulas personas, ut suum effectum in eis consequatur. Sicut si dicerem solem quamdam universalem causam illuminationis, quatenus continet in se virtutem illuminandi omnes et singulas partes terrae, quas omnes, quantum in se est, aequè indifferenter respicit; quo fit ut ad ipsum illuminationis effectum oporteat virtutem eius singulis applicari per convenientem earumdem partium approximationem et sublectionem ad ipsum.

§ i.

Prima igitur propositionis assertio facile constat. Manifestum enim est, passionem crucis non fuisse a Deo Patre ordinatam ad hoc ut omnibus et singulis hominibus iustificationis gratia

(1) Estius in cap. 1 epistolae ad Colossenses.

ipso facto proveniret, sed *servato ordine debito*, quo unusquisque Christo pro nobis passo spiritualiter subiicitur et quodammodo coniungitur. Apertissime enim tradunt Scripturae, nos omnes, non obstante redemptione Christi, adhuc nasci in peccato, ac per hoc, necessarias esse certas condiciones ad remissionem peccatorum quam multi de facto non consequuntur. Huc etiam facit comparatio ab apostolo (Rom. V-14) instituta inter Christum et Adam qui fuit *forma futuri*. Nam ut dicitur l. 4 c. Gent. c. 55, « oportet universalem causam applicari ad unumquodque specialiter, ut effectum universalis causae participet. Effectus igitur c peccati primi parentis pervenit ad unumquemque *per carnis* « *originem*. Effectus autem mortis Christi pertingit ad unum- « quemque *per spiritualem regenerationem*, perquam homo Christo « quodammodo coniungitur et incorporatur, et ideo oportet quod « unusquisque quaerat regenerari per Christum, et alia susci- « pere in quibus virtus mortis Christi operatur». Unde et Tridentinum, Sess. VI, cap. 3 : « Sicut revera homines nisi ex se- « mine Adae propagati nascerentur, non nascerentur iniusti, cum « ea propagatione, per ipsum dum concipiuntur, propriam in- « iustitiam contrahant : ita, nisi in Christo renascerentur, nun- « quam iustificarentur, cum ea renascentia per meritum passionis « eius, gratia qua iusti fiunt, illis tribuatur ». Neque in hoc generali principio specialis nobis est cum protestantibus controversia, quandoquidem fatentur et ipsi, opus esse ut passio Christi singulis adhibeatur ad propriorum deletionem peccatorum. Sed inter ipsos et nos quaestio est tantum de mediis per quae redemptionis virtus applicatur; nam ipsi dicunt medium esse solam fidem, quod negant catholici. Quare tota ratio dissidii discutienda relinquitur in materia de iustificatione et sacramentis il).(*)

(*) Nota iustificationem fieri duplici modo. Primo modo *per sacramentum in re susceptum*, et tunc non requiritur alia hominis dispositio praeter illam quae removet obicem, quia sacramentum ex virtute sanguinis Christi instrumentaliter operatur interiorem renovationem. Alio modo per sacramentum susceptum *solum in voto*, et tunc requiritur id quod est ex natura rei ultima ad sanctificationis formam dispositio, id est actus charitatis sive contritionis perfectae. Sed quia fides charitate

In iis autem quibus applicatur, passio Christi ad hoc valet, ut non solum a peccato et diaboli servitute, sed etiam ab omnibus peccati sequelis *certo ordine* liberentur. Certo, inquam, ordine : quia sicut Christus multas passiones sustinuit priusquam ad immortalitatis gloriam perveniret, sic debent fideles eius prius subiacere passionibus, quasi portantes in seipsis insignia crucis iuxta illud apostoli, Rom. VIII-17 : *Sifilii et haeredes, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et conglorificemur*. Accedit quod non congruebat ordini a Deo instituto, ut effectus passionis Christi in nobis consisteret in quadam immutatione physica, sensuum experimento subiecta. Habemus enim formam fidei nostrae in fide Abrahae, qui « obe-
« divit in locum exire quem accepturus erat in haereditatem, et
« exiit nesciens quo iret ». Et ideo nequidem decuit ut regenerati per baptismi gratiam, a concupiscentia immunes evaderent, statimque redintegrarentur in perfecto illo dominio quod homo innocens habebat in inferiores vires. Hoc enim caderet sub experientia sensus, et sic meritum fidei multum imminueretur. Denique, quotiescumque aliquid reducitur de uno extremo in aliud extremum oppositum, oportet ut gradibus quibusdam procedatur. Conveniens igitur fuit ut statui peccati succederet status justificationis in quo adhuc ingemiscimus gravati, donec ultimo perveniamus ad plenam libertatem gloriae filiorum Dei, per Dominum nostrum lesu Christum qui reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.

§ 2.

Hactenus de modo quo ex virtute passionis Christi provenit ad homines prima iustificationis gratia. Quam iustificationem constat esse quoad nos omnino gratuitam, et ex solis meritis Redemptoris, sive in sacramento illam consequamur, sive extra

formata nonnisi per gratiam Salvatoris homini divinitus inspiratur, constat hominem utroque modo iustificari, media applicatione redemptionis quae est in Christo lesu.

DE PASSIONE CHRISTI

sacramentum. Verum postquam iustificatus est homo, operatur ipsemet ad merendum et satisfaciendum, gratia coopérante, et quaenam sit in hac parte redemptionis causalitas, paucis restat declarandum.

Considerandum igitur est quod ordo raparationis nostrae requirit ut per prius constituamur *in via* ad regnum coelorum. *Sic currite, inquit, ut comprehendatis.* Et quia quisquis constituitur in via ad terminum, ideo in via ponitur, ut per propriam operationem consequatur finem, necesse est ut sit locus propriis nostris meritis, quae non solum non excluduntur per merita crucis, sed magis eis innituntur tamquam suo principio ac fundamento: quatenus *ex meritis illis est, et gratia principium meriti, et bonorum nostrorum operum ordinatio ad mercedem vitae aeternae.* Porro, tantum abest quin per hoc derogetur vel minimum perfectioni redemptionis, ut inde potius eius fecunditas commendetur quam maxime. Quod egregie contra protestantes prosequitur Bellarminus, l. 5 de iustif. c. 5: «Argumentum, inquit, quanto ab adversariis magis rhetorice, vel potius tragice amplificatur, tanto cum discutitur, inanius invenitur. Siquidem merita iustorum non opponuntur meritis Christi, sed ab illis nascuntur, et quidquid ipsa iustorum merita laudis habent, id totum redundat in laudem meritorum Christi. Ipse est enim vitis, nos palmites; et sicut palmes non potest ferre fructum nisi manserit in vite, sic et nos nihil possumus sine Christo facere. Et sicut nemo unquam ita desipuit ut diceret detrahi de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum afferant: ita nemo nisi plane stultus dicere potest detrahi de gloria Christi, si servi eius per gratiam eius, per spiritum eius, per fidem et charitatem ab ipso inspiratam, bona opera faciant quae ita vere sint iusta, ut eis debeatur a iusto iudice corona iustitiae. At, inquiunt, si requiruntur merita hominum, non igitur sufficebant merita Christi. Non ita est. Nam merita hominum non requiruntur propter insufficientiam meritorum Christi, sed propter maximam eorum efficaciam. Meruerunt enim Christi opera apud Deum, non solum ut salutem consequeremur, sed etiam ut eam per merita propria consequere-

« mur. Sicut etiam, quod Deus sole utatur ad mundum illustran-
 « dum, igne ad calefaciendum, aura et pluviis ad refrigerandum,
 « non est in causa imbecillitas Dei, quasi non posset ipse per
 < se absque sole, igne, aura, mundum illustrare, calefacere, re-
 frigerare, sed omnipotentia eius qua potuit non solum ista
 « facere, sed etiam rebus creatis vim faciendi tribuere... Denique
 « nos ipsi non minus salutem nostram totam atque integram
 « Christo acceptam referimus cum illam meritis nostris acqui-
 « rimus, quam si absque ullis meritis nostris illam acciperemus.
 « Imo multo magis illi nunc nos debitores esse fatemur, quando-
 « quidem *non solum per eius gratiam salvamur, sed etiam per*
 « *eamdem nobilissimo modo, honorificentissimoque salvamur*». Qui
 enim habet aliquid per meritum proprium, habet quodammodo
 illud per seipsum; unde nobilius habetur beatitudo per meritum,
 quam sine merito.

Hinc rursus apparet, nihil derogari perfectioni redemptionis
 ex hoc quod per indulgentias, superabundantes etiam sanctorum
 satisfactiones vivis ac defunctis applicantur, ut eis prosint ad
 remissionem temporalis poenae peccati iam remissi quoad cul-
 pam. Ratio est quia et illae satisfactiones nituntur satisfactioni
 ac merito Christi, nec propter eiusdem insufficientiam adiun-
 guntur thesauro quem commisit Deus per Beatum Petrum coeli
 clavigerum fidelibus salubriter dispensandum: sed *primo* ut com-
 mendetur excellentia satisfactionis crucis, quae in tantum fru-
 ctuum abundantiam excrevit: *secundo* ut conveniens honor de-
 feratur sanctis quos sibi associat Christus ad bonum aliorum
 procurandum; *tertio* ut ostendatur perfecta unitas corporis my-
 stici, et quanta sit communio bonorum in ea Ierusalem quae
 aedificatur ut civitas, cuius participatio eius in idipsum. Et si-
 miles rationes aliis similibus instantiis facile possunt adhiberi.

COROLLARIUM.

*Pro omnibus hominibus mortuus est Christus, et ideo redem-
 ptio eius est universalis quoad sufficientiam, tametsi passionis fru-
 ctus, nec ad omnes proveniat quoad efficaciam, nec etiam prove-
 niat aequali modo ad eos ipsos qui re et actu participes eius effi-
 ciuntur.*

Coincidit fere haec quaestio cum quaestione de voluntate
 Dei salvifica. Vult enim Deus salutem eorum omnium pro qui-
 bus mortuus est Christus, et vicissim pro iis omnibus mortuus
 est Christus, quorum salutem vult Deus. Sed in Deo generalis
 voluntas salutis omnium non est nisi voluntas sufficientiae me-
 diorum. Unde generalitas redemptionis in hoc est, quod Christus
 sua passione instituit universalem causam liberationis nostrae,
 nemine excluso, providitque media applicationis quae *de se* pos-
 sunt omnibus et singulis adhiberi, omnesque et singulos ad iu-
 stificationis gratiam perducere: nisi tamen obstat, vel libera ho-
 minum culpa sive renitentia, vel etiam regularis cursus causarum
 naturalium, quemadmodum in materia de baptismo solet exponi.
 Ideo satis conciliatur redemptionis universalitas cum defectu ef-
 ficaciae in multis, multoque magis cum -diversissimis ipsius ef-
 ficaciae gradibus et modis, ut per se constat.

Et redemptionem quidem non fuisse ad solos praedestinos
 restrictam, est de fide definita ex condemnatione quintae pro-
 positionis Iansenii: « *Semipelagianum est dicere, Christum pro*
 « *omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fu-*
 « *disse*. Declarata et damnata uti falsa, temeraria, scandalosa; et
 « intellecta eo sensu ut Christus pro salute duntaxat praedesti-
 « natorum mortuus sit, impia, blasphema..., et haeretica». Nunc
 autem, Christum pro omnibus sine exceptione fuisse passum,
 sin minus definitum, at certe theologice est certissimum, propter
 Scripturae testimonia a quorum sensu obvio et naturali nulla est
 excogitabit ratio recedendi. Nam, 2 Cor. V, 14-15, dicitur: *Si*

unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. Et i Tim. II, 5-6; *Unus mediator Dei et hominum homo Christus /esus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Et ibid. IV-1 : *Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium.* Maxime fidelium, inquit: tum quia ad eos iam provenit efficacia redemptionis saltem inchoative per fidei lumen, tum quia ratione characteris baptismalis habent ius participandi omnes divitias quas in Ecclesiam copiose contulit Christus.

Pro eadem veritate facit etiam missio apostolis data : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos,* etc. Si enim ad omnes indiscriminatim mittuntur ut redemptionis pretium ubique terrarum dispensent, ergo ad omnes etiam se extendit redemptio, et omnibus parata est medicina. Cuius rei *signum perenne* est catholicitas verae Ecclesiae, quae per totum orbem ex omnibus generibus et categoriis hominum congregatur. Ideo Augustinus pugnans contra Donatistas qui Ecclesiam veram in sola Mauritania consistere dicebant, confutare eos solet, ducto argumento ab effusione sanguinis Christi pro omnibus : « Ecce Christus » passus est, inquit (*), ecce mercator ostendit mercedem, ecce » pretium quod dedit, sanguis eius fusus est. In sacco ferebat » pretium nostrum ; percussus est lancea, fusus est saccus, et » manavit pretium orbis terrarum. Quid mihi dicis, o haeretice ? » non est pretium orbis terrarum ? Africa sola redempta est ?... » Psalmum attendite, psalmum legite. Ecce Christus passus est, » sanguis eius fusus est : ecce redemptor noster, ecce pretium » nostrum. Quid emit dicatur mihi. Quid interrogas ? Codicem » portas, ibi habes unde emit, ibi quaere quid emit. Ecce ibi habes : *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terrae.* Fines enim terrae commemorabuntur. Sed haeretici oblitii sunt, et ideo audiunt omni anno. Putas ibi ponunt » aures quando lector ipsorum dicit : *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terrae ?* Eia, forte unus » versus est; aliunde cogitabas, cum fratre tuo fabulabaris quando

C) Enarrat, in Psalm. XXI, habita in solemnitate passionis Domini.

« illud dixit ; attende quia repetit, et surdos pulsat : *Et adorabunt in conspectu eius universae patriae gentium.* Adhuc surdus » est, non audit, pulsetur iterum : *Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Tres istos versus tenete, fratres...» etc.

Nunc autem solent arguere ex relativa paucitate eorum qui etiam post consummatam redemptionem ad Ecclesiam pertinent, quasi hoc nequaquam posset componi cum nostro dogmate de redemptionis universalitate. Sed considerandum est primo, sermonem esse de universalitate quoad sufficientiam, non autem quoad efficaciam. Considerandum est secundo, media salutis late difundi etiam extra Ecclesiae fines, ut in aliis theologiae locis explicatur (r). Considerandum est denique, nos nihil scire posse de viis providentiae circa singulos homines in particulari, et ideo nullum praesto esse *in ordine factorum* sat firmum fundamentum ad quamcumque conclusionem in quamlibet partem. Unde exspectandus est iudicii dies in quo iustificabitur Deus in sermonibus suis, apparebitque qua ratione media proxime sufficientia ad consequendum redemptionis fructum nemini adulto unquam defuerunt, nisi propter neglectam gratiam remote saltem sufficientem.

QUAEST. L-LII.

DE CHRISTI MORTE, SEPULTURA, ET DESCENSU AD INFEROS

Deinde considerandum est de iis quae passionis consummationem consecuta sunt usque ad resurrectionem exclusive. Comprehenduntur autem una propositione ut sequitur.

(>) Vide de Ecclesia, Thés. XVI, § 3.

THESIS LIV.

Christus est vere mortuus per animae separationem a corpore, manente interim unione disiunctarum partium ad suppositum Verbi. Fuit etiam sepultus, ad veritatem mortis magis comprobendam, et tribus diebus tribusque noctibus, secundum Scripturas permansit in sepulcro. Denique statim ac in cruce exspiravit, descendit ad inferos, et per praesentiam animae suae penetravit in limbum patrum, quos ipso instanti aeternae gloriae effecit participes.

Christum esse mortuum, aperte in evangelio traditur. Imo ut de mortis veritate certissime constaret, plura fuerunt divinitus ordinata et disposita, praesertim vero apertura lateris, et consequens fluxus sanguinis et aquae, in quo, ut periti perhibent, indubium extinctae vitae signum apparuit.

Humanitate autem destructa, divinitas nec ab anima nec a corpore mortuo fuit separata, sicut colligitur ex symbolo fidei, ubi de Filio Dei dicitur quod sepultus est et descendit ad inferos. Nisi enim tam corpus iacens in sepulcro, quam anima ad inferos descendens, permansissent ei copulata in unitate hypostasis vel personae, nequaquam ista ei vere attribuerentur Ad

(9 Nec obstat quod communiter dicimus Titium sepeliri, etsi corpus quod terrae mandatur non sit actu corpus personae Titii, sed solum aliquando fuerit. Nam in puris hominibus, morte interveniente, suppositum destruitur, et non remanent nisi eius partes. Insuper cadaver remanens continuat ad sensum suppositum ipsum, cuius erat ratione materiae quaedam pars constitutiva. Et ideo, improprie quidem, sed tamen per naturalem synecdochen qua pars sumitur pro toto, dicimus Titium sepeliri. Sed in Christo nihil horum verificatur, quia Christo moriente, suppositum Filii Dei permanebat. Insuper humanitas et partes eius non fuerunt unquam quaedam suppositi constitutiva. Ideo, si in morte Christi non perdurasset unio hypostatica ad partes humanitatis destructae, nullum fuisset fundamentum tribuendi ipsi personae

rem Damascenus de fide orthod, 1. 3, c. 27 : « Quamvis igitur
 « Christus ut homo mortem obierit, sanctaque ipsius anima ab
 « immaculato corpore distracta sit, divinitas tamen a neutro, hoc
 « est, nec ab anima nec a corpore quoquo modo seiuncta est;
 « neque propterea hypostasis una in duas divisa fuit. Siquidem
 « et corpus et anima simul ab initio in Verbi persona existen-
 « tiam habuerunt, ac licet in morte divulsa sint, utrumque tamen
 « eorum unam Verbi hypostasim semper habuit. Quamobrem
 « una eademque Verbi hypostasis, tum Verbi, tum animae, tum
 « corporis erat hypostasis». Hinc aliquid in morte Christi con-
 siderari datur quod non contingit in caeteris, prout iam supra
 fuit declaratum. Permansit scilicet suppositum * simpliciter idem,
 tametsi de hoc supposito per triduum mortis non potuerit dici
 quod esset homo, sed solum homo mortuus. Insuper, anima fuit
 eadem tam natura quam supposito : corpus vero, utique suppo-
 sito idem, fuit nihilominus specie seu natura diversum : pro
 quanto non habuit formam substantialem corporis vivi, sed aliam
 quae corpori mortuo propria est. « Corpus Christi mortuum et
 « vivum, inquit S. Thomas, Quaest. 50, a. 5, non fuit simpliciter
 « idem numero, quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid
 « de essentia corporis viventis ; est enim praedicatum essentiale,
 « non accidentale. Unde consequens est quod corpus quod desi-
 « nit esse vivum, non totaliter idem remaneat. Si autem dicere-
 « tur quod corpus Christi mortuum totaliter idem remanserit,
 « sequeretur quod non esset corruptum, corruptione dico mor-
 « tis (x), quod est haeresis Gaianitarum ».

Filii Dei, etiam improprie et per synecdochem, tam sepulturam quam
 descensum ad inferos. Nam si amputato atque inhumato brachio, non
 potest etiam improprie dici homo inhumari, multo minus, separato cor-
 pore a persona Verbi, eoque inhumato, dici potuisset sepeliri Filius
 Dei. Et dico multo minus, quia brachium est pars integrans humanum
 suppositum, quod de humanitate vel partibus eius respectu personae
 Verbi, omnino non verificatur. Firmum igitur de integro manet argu-
 mentum deductum e verbis symboli, ubi de Filio Dei dicitur: *Passus*
sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos.

(') Nota hic cum Damasceno, 1. 3 de fide orth. c. 28, quod *cor-*
ruptionis nomen dupliciter sumitur. Significat enim humanas has pas-

Nunc autem putant quidam insolubilem se invenire difficultatem in axioma universaliter recepto : *Quod Verbum semel assumpsit, numquam dimisit*. Dicunt enim : Si in corpore Christi fuit forma substantialis quae cadaveri est propria, vel usque nunc manet in Christo, vel axioma fallit. At respondeo: Nego disiunctionem, et assigno tertium menbrum : vel est sano modo intelligendum axioma seu effatum quo usi sunt antiqui theologi post Gregorium Nyssenum l. 1 cont. Eunom., praecise ad significandum qualiter in morte unio hypostatica non fuerit dissoluta. Quippe intelligi debet in sensu suorum auctorum, de eo quod a Verbo assumptum est *per se et ratione sui*, scilicet de humana natura et partibus eius constitutivis. Forma autem cadaveris non fuit in supposito Filii Dei quasi per se assumpta, sed per accidens et ratione alterius, id est ratione materiae ab anima separatae et eidem mox reuniendae, quae interim informis omnino manere non potuit. Insuper, non fuit in resurrectione forma illa proprie loquendo *dimissa*, sed naturaliter et necessario desiit sicut aliae omnes formae substantiales non spirituales, quotiescumque substantialis fit transformatio, puta viventis in mortuum, vel mortui in viventem. Si igitur talis fuit quae de potentia etiam absoluta non posset perseverare in rerum natura quando anima Christi denuo unita est corpori suo, utquid dimissum diceres id quod nequidem habuit unde retineretur ?

§ 2.

Quoad sepulturam in primis dicendum est conveniens fuisse Christum sepeliri, tum ut comprobaretur veritas mortis, tum « ad « exemplum eorum qui per mortem Christi spiritualiter moriuntur « peccatis, qui scilicet absconduntur a conturbatione hominum » iuxta ea quae docet apostolus ad Coloss. III-3, et ad Rom. VI-4.

siones, famen, sitim, mortem, seu separationem animae a corpore, et quaecumque talia. Significat etiam eiusmodi dissolutionem corporis in ea ex quibus compositum est elementa, quam nos *putrefactionem* soleamus appellare. Primo modo corruptibile et corruptum fuit corpus Christi ; sed secundo modo fuit ab iniuria mortis praeservatum immune, iuxta illud : *Nec dabis Sanctum tuum indere corruptionem*.

Insuper notandum quod Christo iam constituto extra statum viae, debuit sepultura ista esse omni modo honorifica ex parte divinitatis unitae, in cuius virtute corpus fuit praeservatum ab omni putredine: nam *providens* (David) *locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem* (1). Honorifica etiam ex parte hominum cum dives hucusque timidus, ipso momento quo pavor ad extremum usque venire debuisset, erigit animum et audacter petit a Pilato coipus. Adiungitur autem diviti Ioseph alius dives nominatus inter principes, (idem ipse qui dum miraculis coruscaret Christus, venerat ad eum nocte), et ambo sumptuose ac splendide exsequuntur sepulturam. « Ideo autem Salvator in aliena ponitur sepultura, quia pro aliorum moriebatur salute; sepulcrum autem mortis est habitaculum. Per hoc etiam considerari potest paupertatis abundantia pro nobis susceptae; nam qui doctum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, et nudus existens a Ioseph cooperitur. In novo autem ponitur monumento, ne post resurrectionem, caeteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur; potest autem et novum sepulcrum, Mariae virginalem uterum demonstrare. In monumento autem exciso in petra conditus est, ne c si multis lapidibus aedificatum fuisset, tumuli fundamentis suffossis, ablatus furto diceretur. Unde et saxum magnum quod appositum fuit, ostendit quod non absque auxilio plurimorum c sepulcrum potuisset reserari » (2).

Tandem observa quomodo verificata sit prophetia Christi: « Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, c ita erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus «noctibus». Qua in re non est accipiendus dies per oppositionem ad noctem, sed potius per modum unius, ut scilicet intelligatur spatium viginti quatuor horarum, *quod indifferenter comprehendit tam tempus diurnum quam tempus nocturnum*. Cum autem ex consueto atque usitato loquendi modo, a parte totum su-

C) Act, II-31.

(') S. Thom., hic a. 2, ad 4am.

matur, prima dies et prima nox computatur ab extrema parte sui, id est a vespera parasceves ad initium sabbati. Secundus dies est integer, cum viginti quatuor horis nocturnis pariter et diurnis. Tertia denique dies et tertia nox currit a primo initio Dominicae usque ad summum mane, quo tempore facta est resurrectio: ante diluculum scilicet, et cum adhuc tenebrae essent, ut aperte colligitur ex Ioan. XX-1.

Dum autem corpus sepulcro inferebatur, anima iam ad inferos descenderat, ut de fide certum est ex symbolo, cui consonat apostolus ad Eph. IV-9: *Quod autem ascendit, (captivam ducens captivitatem) quid est nisi quia et descendit primum in inferiores Partes terrae?* Descendit autem tamquam solus existens *inter mortuos liber*, non ut ibi poenam subiret, sed ut alios a poena absolveret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur. Et per effectum quidem suae potentiae penetravit tum infernum damnatorum, eos de sua incredulitate et malitia confutando, tum infernum animarum purgantium, eis spem dando gloriae consequendae. Per praesentiam vero animae suae descendit ad solum limbum patrum, quos a beatitudine consequenda nihil retardabat praeter pretium redemptionis nondum actu persolutum; statimque se ostendit eorum liberatorem, nondum educendo eos de loco inferni, sed in ipso inferno eos luce gloriae illustrando, iuxta illud quod in cruce pendens dixerat latroni: *Hodie mecum eris in paradiso*.

Caeterum, nec damnatos liberavit quorum poena irremediabilis est et aeterna, nec etiam purgatorium evacuavit, quia descensus Christi ad inferos liberatorius fuit in virtute passionis ipsius. Passio autem eius non habuit tunc maiorem vim quam habeat nunc. « Et ideo illi qui fuerunt tales quales nunc sunt « qui in purgatorio detinentur, non fuerunt a purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos. Si qui autem inventi « sunt tales quales etiam nunc virtute passionis Christi a purgatorio liberantur, tales nihil prohibet per descensum Christi

« ad inferos esse liberatos » fl). Hinc etiam recte dicitur ipse Christus *momordisse* infernum, non absorbuisset, quia scilicet partem liberavit et partem reliquit: *Ero mors tua, o mors*, inquit Os. XIII-14, *morsus tuus ero, inferne!*

Denique credendum est animam Christi remansisse in inferis toto tempore quo corpus iacuit in sepulcro. Neque enim ad solum corpus pertinebat id quod dictum fuerat: *Erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et iribus noctibus*. Sed iam puro gaudio anima sanctissima fruebatur, ab omni dolore in perpetuum absoluta, quia ut dictum est supra, omnis passibilitas animae in Christo ex coniunctione cum passibili corpore oriebatur. Quin imo gaudio essentialis beatitudinis iam accesserat gaudium acquisitionis tot animarum, quas veluti primitias fructuum sanguinis sui in limbo invenerat, aperiens eis portas aeternales. Non tamen poterat esse consummata beatitudo donec fieret resurrectio. Videndum igitur superest qualiter verus Ionas exierit e ventre ceti, morte devicta. Dicit enim Damascenus l. 3 de fide orth. c. 27: « Accedit itaque mors, corporisque Dominici « escam avide deglutiens, *divinitatis hamo transfigitur*; atque de « gustato insonte ac vivifico corpore, ipsa interit, omnes quos « olim absorbuerat evomens ».

(*) S. Thorn, hic, a. 8 in corp.

(Quaest. LIII-LIX).

DE EXALTATIONE CHRISTI POST HANC VITAM

Consequenter considerandum est de his quae pertinent ad exaltationem Christi. Et primo de resurrectione (Quaest. 53-56); secundo de ascensione (Quaest. 57); tertio de sessione ad dexteram Patris (Quaest. 58); quarto de iudiciaria potestate (Quaest. 59).

QUAEST. LIII-LIV.

DE GLORIOSA RESURRECTIONE CHRISTI.

Quatuor omnino quaestiones de Christi resurrectione habet S. Thomas, scilicet de resurrectione ipsa, de qualitate resurgentis, de manifestatione resurrectionis, demum de eius causalitate.

Circa resurrectionem ipsam docet necessarium fuisse multiplici ex capite Christum a mortuis resurgere, idque nec subito post mortem, nec longo post tempore. Si enim statim post mortem rediisset ad vitam, mortis veritas sufficienter comprobata non fuisset; si vero diu tardasset, signum superatae mortis in eo non resplenduisset. Convenienter ergo *tertia die* resurrexit secundum Scripturas. Resurrexit autem omnium primus ad vitam immortalem, nam alii quidem ante ipsum surrexerant vel ab ipso vel a prophetis suscitati, omnes tamen iterum morituri. Christus vero resurgens a mortuis *iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur*, ac per hoc, conditionem moriendi primus evasit, mortalitatis iugo penitus excusso. Unde etiam vocatur ab apostolo, i Cor. XV-20, *primitiae dormientium*, quasi primitivus fructus e terra erumpens in spem futurae segetis electorum, ut bene ostendit Augustinus, serm. 361, n. 9 et seq. Neque in hoc difficultatem facere potest testimonium Matthaei narrantis quod moriente Christo, « petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et *multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt*,

«et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt
« in sanctam civitatem, et apparuerunt multis ». Nam etsi di-
cendum videatur sanctos illos ad vitam immortalem surrexisse,
non sequitur eos surrexisse ipso mortis Christi instanti, cum
ad instans mortis Christi sola referatur monumentorum apertura,
egressus vero de sepulcris expresse dicatur fuisse *post resurre-
ctionem eius*. Si autem egressus, ergo et sanctorum illorum re-
surrectio, quia non est existimandum rediviva corpora toto triduo
remansisse in tumulis. Tandem quod attinet ad efficientem re-
surrectionis causam, nemini dubium esse potest quin fuerit divinitas,
et pro tanto dicitur Christus fuisse a Deo suscitatus fl). Quia vero
divinitas ad idem suppositum pertinebat ad quod pertinebant
destructae humanitatis partes, dicendus etiam est suscitasse seip-
sum, et propria virtute surrexisse a mortuis. Non enim extraneo
sicut caeteri, indigebat adiutorio, inter mortuos liber, nec ad vo-
cem et imperium alterius revivixit, sed sola nox meruit scire
tempus et horam in qua ab inferis victor ascendit.

Quoad qualitatem Christi resurgentis, dicendum quod habuit
eas corporum beatorum dotes quae exponi solent in tractatu de
novissimis. Factum est itaque corpus eius impassibile et immor-
tale, non quidem sicut primi hominis, potens non mori, sed om-
nino non potens mori, sicut de nobis ipsis in futurum expecta-
mus. Et quia ante mortem Christus fuit comprehensor propter
beatitudinem animae, et viator propter corporis passibilitatem,
consequens est ut post resurrectionem viator ultra non fuerit,
sed solum comprehensor (2). Fuit etiam corpus Christi claritatis
dote ornatum, fuit et spirituale quasi omnino spirituali animae
subiectum, cuius scilicet omnis actio voluntati spiritus subdebatur:
idque non amplius ex sola potentia miraculorum, sed connaturaliter
ad ipsum novum modum unionis corporis cum anima. Controver-
titur autem antribuendum sit inditae potestati corporis gloriosi,
vel potius speciali miraculo, quod Christus subito appareret, su-
bito dispareret, et ianuis clausis intraret ad discipulos, ab eisque

(») Act. II-24; X-40. etc.

(*) Comp, thcol. cap. 237.

discederet. Hoc certe ultimum ex miraculo fuisse docet S. Thomas in IV, dist. 44; hic vero ζl) quaestionem remittit inferius examinandam, in ea parte quam morte praeventus non absolvit. Et re quidem vera, proprius locus huius discussionis aliarumque similium est in tractatu de novissimis, ubi de futura resurrectione in communi, cum in hoc puncto eadem sit ratio de Christo ac de aliis.

Inquiri etiam S. Thomas in Quaest. 56 de causalitate resurrectionis dominicae respectu justificationis et resurrectionis nostrae. Et constat quidem, nullam hic intervenisse causalitatem meritoriam, quia Christus extra statura merendi iam inveniebatur. Fuit igitur in primis causalitas exemplaris, testante apostolo qui dicit quod *reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.* Praeterea, cum deposuit Christus similitudinem carnis peccati, id est mortalitatem, monstravit formam secundum quam, deposito peccato ipso, debemus nos in novitate innocentiae ambulare, et hac ratione dicitur Rom. IV-25, quod *resurrexit propter iustificationem nostram.* Fuit etiam in resurrectione dominica causalitas efficiens instrumentalis, de qua fere sentiendum est sicut de efficientia passionis (2), in quantum a mortuis resurgendo, convenienter constitutus est Christus principium efficiens resurrectionis nostrae per media suae redemptionis applicativa. Rectus enim ordo omnino exigebat ut summus minister nostrae glorificationis ipse prior consequeretur perfectionem quam in nos virtute divinitatis unitae influit, et hoc sensu verum est resurrectionem capitis se habere ut quamdam causam efficientem futurae resurrectionis membrorum.

Quae cum non videantur peculiarem continere difficultatem, restat ut de manifestatione resurrectionis, ubi praecipua cum incredulis reponitur controversia, specialiter disseramus. Hinc :

(¹) Quaest. 54, art. 1, ad i®.

(*) Supra, Thes. 51.

THESIS LV.

(Quaest. 55).

Convenienti ordine et sufficientissimis argumentis manifestata est mundo resurrectio Christi.

i. Videretur tamen dicendum quod de ordine manifestationis resurrectionis Christi nihil certo determinari possit. Narratio enim evangelica iis scatet antilogiis quas impossibile est ad concordiam reducere. Ex quo etiam maximum sumitur contra ipsam resurrectionis veritatem praeiudicium.

2. Praeterea Christus a Magdalena tangi non vult, ab aliis autem mulieribus attrectari se permittit quando tenuerunt pedes eius. Imo discipulis se ultro palpandum offert dicens: «Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere». Sed huius differentiae nulla rationabilis causa assignari potest. Non ergo convenienti modo facta est manifestatio resurrectionis Christi.

3. Praeterea, solis discipulis ostensus est Christus redivivus, nec aliud praesto est resurrectionis argumentum praeter testimonium amicorum. Non ergo sufficientia fuerunt signa mundo suppeditata; inimicis enim et occisoribus, quorum testificatio suspecta non fuisset, debuisset potissimum manifestari resurrectio.

4. Praeterea, non apparet quid causae fuerit cur angelus discipulos ire iubeat in Galilaeam ad videndum Christum, si Christus eisdem ipsa die in coenaculo decreverat sese ostendere.

5. Praeterea, ianuis clausis, subito venit ille quem dicuntur vidisse discipuli. Ergo ad summum concludere licet quod fuit phantasma.

6. Praeterea, non fuit agnitus Christus a discipulis euntibus in Emmaus, imo legitur quod oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent. Ergo saltem sequitur sensus ipsorum a naturali dispositione fuisse remotos, quod profecto hallucinationem sapit. Sed si isti duo hallucinati fuerunt, quidni et alii? Non igitur idonei adsunt resurrectionis testes.

«

7. Denique, vel a priori apparet quod factum resurrectionis historice constare non potuit: tum quia Christus redivivus iam non pertinebat ad ordinem praesentis vitae qui est ordo sensibilis experientiae, tum quia omne argumentum naturale facti supernaturalis est necessario mancum et deficiens, tum quia ingressus mortui in vitam immortalem subtrahitur observationi.

Sed contra est quod resurrectio fuit principale miraculum quo missio Christi in mundum confirmatur, iuxta illud Matth. XII, 39-40: *Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae*. Debuit ergo inconcussis constare argumentis.

Ad cuius veritatis expositionem praenoto quod praecipua materiae difficultas versatur circa concordandam evangeliorum. Et difficultas ex hoc potissimum oritur, quod nullus evangelistarum pro scopo habuit completam eorum quae acciderunt conficere narrationem. Unde piures circumstantiae aut omittuntur omnino, aut vix ac ne vix quidem indicantur, et quod ab uno uberius explicatur, ab altero compendiose attingitur, ac viceversa. Quare non mirum est si quaedam primo aspectu contradictoria appareant. Quotidie enim experimur in similibus adiunctis, nos non posse piures narrationes unius eiusdemque facti satis conciliare, donec vel innotescat circumstantia aliqua cuius omissio totius erat causa antilogiae, vel determinantur certi modi loquendi qui ratione concisionis suae multiplici interpretationi ansam praebebant. At vero, nedum conciliatio sit in casu impossibilis, fidenter dico difficultatem ipsam verti in magnum veritatis argumentum, quia antilogiae apparentes demonstrant independentiam testium, et removent quamlibet fraudulentae conspiracy suspicionem. Insuper, accurata evangelistarum collatio ostendit quam naturaliter omnia procedant, et quam longe sint ab omni specie morbidae hallucinationis per credulos rationalistas assertae, praeter et contra omnem rationem. Solutio autem difficultatis repetitur ex tribus animadversionibus quas omnibus dicendis praemittere necesse est.

Prima est, quod gratis supponeretur unicam fuisse mulierum turmam de qua Matthaeus et Lucas. Imo vero ipse evangelista-

rum contextus exigit ut duae omnino turmae distinguantur. Una, quam commemorant Matthaeus (XXVIII-i), et Marcus fXVI-i), recensentes *Magdalenam, Mariam iacobi, et Salome*, sive solae illae fuerint, sive ut forte probabilius est, extiterint praecipuae inter caeteras. Altera, cuius meminit Lucas (XXIII-55). Nomina ipse reticet, tametsi ex historiae serie appareat ducem caeterarum fuisse illam *Joannam*, de qua idem ipse Lucas, tum VIII-3., tum praesertim infra, XXIV-ro, ubi enumerat mulieres eo ordine quo ad apostolos venerant post apparitiones Christi et angelorum. Constabit autem ex dicendis, Ioannam cum sociabus reipsa secundo loco advenisse, scilicet post Magdalenam, et ante Mariam iacobi. Et ratio evidens introductae distinctionis in eo est, quod Matthaeus et Marcus dicunt mulieres remansisse vespere parasceves sedentes contra sepulcrum, et *cum transisset sabbatum*, emisse aromata ut crastino mane venientes ungerent Iesum p. At contra, mulieres apud Lucam non remanent sedentes contra sepulcrum, sed festinanter redeunt in urbem, et *ipso parasceves die* ante initium sabbati parant aromata : quo facto, sabbato silent secundum mandatum, et diluculo diei dominicae proficiscuntur ad monumentum (2).

Secunda animadversio est, quod narrata a Marco (XVI, 2-8), gratuito haberentur tamquam uno, ut sic dicam, tractu accidissent. Nam si quis bene ponderet locutionem evangelistae, videbit multa debuisse interponi a tempore primi itineris usque ad instans quo acciderunt ea quae narrantur vers. 5 et seq. Dicit enim Marcus : *Et valde mane, una sabbatorum, veniunt ad monumentum orto iam sole*. Atqui, *valde mane*, et *orto iam sole* duae horae sunt a se invicem satis distantes. Nam *valde mane* coincidit cum hora assignata a Ioanne (XX-I), *cum adhuc tenebrae essent*, scilicet nondum facto diluculo, et notabiliter ante ortum solem. Aliunde vero, prope civitatem erat locus ubi crucifixus fuerat Iesus ; a praetorio namque ad Calvarium vix quadrantis iter computatur. Quare mulieres valde mane profectae(*)

(*) Matth. XXVII-6I ; Marc. XVI-i.

(2) Luc. XXIII, 55 S6.

ut ante lucem pium opus exequerentur, non post ortum solem introissent in monumentum, nisi in intervallo quaedam accidissent quae omittit Marcus, (insinuat tamen vers. 9, ubi Magdale* nam seiungit a sociabus), late autem prosequitur Joannes (XX, 1-18). Hinc intelligi datur, primam illam mulierum catervam fuisse prius impeditam ab accessu ad sepulcrum, ad quod non rediit nisi post ortum solis, sed sine Magdalena quae in eodem intervallo sese separaverat a caeteris, et prima omnium viderat Christum redivivum, quemadmodum concorditer tradunt Marcus et Ioannes. Dicendum ergo quod per modum unius accipit *breuiator Marcus* (r iter mulierum a prima profectioe usque ad ingressum monumenti, omittens intermedias circumstantias, nec monens expresse abfuisse Magdalenam quando *introeintes viderunt iuvenem coopertum stola candida, et obstupuerunt*. Quippe absentia Magdalenae non impediabant quin eadem ac prius turma esset, quae moraliter identica sibi ipsi semper permansit.

Tertia demum animadversio sit, quod gratuito etiam supponeretur? narrata a Matthaeo (XXVIII, 1-10) sese mutuo, continuis atque indisruptis temporum intervallis excepisse. Imo vero contextus requirit ut distinguantur tempora tria a se invicem distantia. Primum est *vespere sabbati*, quod ideo dicitur illucescere in prima sabbati, quia ad occasum solis expirabat feriatas dies (2). Secundum est tempus resurrectionis, quod utique ipso teste Matthaeo, non fuit nisi incepto die tertio a morte Christi, atque ideo, pluribus horis post vespere sabbati de quo in vers. 1. Tertius denique est tempus ingressus mulierum in monumentum et apparitionis angeli, quod etsi a Matthaeo non determinetur, determinatur tamen apud Marcum, ut paulo supra dictum est.

His praemissis, omnia facile ad concordiam revocantur. Ordo enim eventuum est huiusmodi :

In primis iter Magdalenae ad sepulcrum vespere sabbati ut *videret* illud (Matth. XXVIII-1). Tum appositio custodiae et signatio lapidis eodem sabbati vespere (Matt. XXVII, 62-66).

(*) August, de cons, evangelistarum.

(.) Cf. Luc. XXIII-54.

Postremo resurrectio Christi circa horam secundam vel tertiam post mediam noctem. Item terrae motus et descensus angeli a quo in fugam vertuntur custodes, ut liber mulieribus pateret accessus (Matth. XXVIII, 2-4).

Iam sequuntur ea quae Marcus narrat. Valde mane Maria Magdalene, Maria Iacobi, et Salome veniunt ad monumentum ; et cum de custodia circa noctis initium apposita nihil scirent, dicebant ad invicem : *Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti?* Sed ecce respicientes viderunt revolutum lapidem, erat quippe magnus valde. Scilicet a longe viderunt, ut apparet ex ratione quam affert evangelista ; nec obstat quod adhuc tenebrae essent, cum luna fere plena tunc terris illuceret. Porro non absurde diceretur, causam quae mulieres impedit ab ingressu monumenti, fuisse in eo ipso quod lapidem revolutum viderunt. Quanto enim terrore perculsas eas existimabimus ad huiusmodi aspectum, cum omne insidiarum genus suspicari possent, seseque praesidio destitutas viderent tempore noctis, extra urbem, post tremendos eventus dierum praecedentium ! Optime ergo hic interponuntur ea quae narrat Ioannes (XX, 1-18). Magdalena enim caeteris intrepidior suadet sociabus ut domum redeant, vel certe in tutum locum se conferant, donec ipsa necessarias compleat inquisitiones. Recedunt itaque Maria Iacobi et Salome, et si quae aliae cum eis erant. Magdalena vero sola monumentum explorat, currit ad Petrum et Ioannem, redit ad sepulcrum. Abeuntibus duobus apostolis, manent plorans ad ostium, se inclinat ut iterum iterumque introspiciat, videt angelos, et paulo post ipsum Dominum, a quo illico mittitur ut primum afferat desolato gregi resurrectionis nuntium. *Venit ergo Maria Magdalene annuntians discipulis, quia vidi Dominum et haec dixit mihi*.

Interim inceperat illucescere dies, et altera mulierum turma *valde diluculo* appropinquabat ad monumentum cum iis quae paraverant aromatibus (Luc. XXIV, 1-9). Ipsae autem non vident nisi duos angelos stantes in veste fulgenti, et ab iis pariter mittuntur ad undecim.

Sed dum Magdalena occupabatur in persuadendo discipulis dominicae resurrectionis veritatem, reditum eius frustra expecta-

bant Maria Iacobi et Salome. Tandem videntes ortum iam solem, timore aliquo depono, statuunt pergere usque ad sepulcrum in quo introeunt. Tunc ergo accidunt ea quae habentur apud Matthaeum (XXVIII, 5-10) et Marcum (XVI, 5-8); speciathn vero secunda Christi apparitio, dum essent mulieres in via ut irent ad discipulos. Porro Lucas (XXIV-10) enumerans resurrectionis praecones ipso ordine quo aliae post alias supervenerant, ait: *Erat autem Maria Magdalene, et Ioanna, et Maria Iacobi, et caeterae quae cum eis erant, quae dicebant ad apostolos haec. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non crediderunt illis.*

Quia vero decreverat Christus non manifestare se *communitati* discipulorum nisi praeconcepta fide resurrectionis suae, ut hoc modo inculcaret fidem esse sperandarum substantiam rerum, per quam scilicet pervenitur ad visionem gloriae: ideo, cum mulieres aut nihil aut parum proficerent, alios sibi debuit eligere testes, tam in ordine praecipuorum apostolorum, quam in ordine sequentis gradus discipulorum: Petrum quidem inter apostolos (!), illos vero duos qui ipsa die ibant in Emmaus, inter discipulos inferiores (2). Denique, postquam Petrus praeludens muneri suo, fratres suos plerosque in fide confirmasset, (dicebant enim, *quia surrexit Dominus vere et apparuit Simoni*), novumque robur testimonio Petri accessisset ex testificatione duorum qui ab Emmaus festinanter redierant, ecce tandem accidit circa mediam noctem quinta et ultima primae diei apparitio, ad congregatos in coenaculo apostolos (3).

In his igitur habes sufficientia solutionis elementa, ad conciliationem evangelistarum quod attinet, nam apparitiones sequentium dierum usque ad ascensionem, specialem non faciunt difficultatem. Vides etiam resurrectionem inimicis simul et amicis fuisse notificatam, aliter tamen et aliter. Inimicis quidem, per terrae motum, revolutionem lapidis, et descensum angeli, quo

(*) Luc. XXIV-34; i Cor. XV, 5.

(*) Luc. XXIV, 13-35; Marc. XVI, 12-13.

(:) Marc. XVI-14; Luc. XXIV, 36-43; Ioan. XX, 19-23.

apparente, facti sunt custodes velut mortui, Amicis vero per ipsius Christi redivivi apparitiones, primo ad mulieres, deinde ad quosdam discipulos privatim, ultimo ad omnes communiter. Atque hinc concludo convenientissimo ordine et sufficientissimis argumentis manifestatam esse resurrectionem Christi, sicut ex responsionibus ad obiecta evidentius apparebit.

Ad iiii ergo patet responsio ex dictis. Quod enim modo dicantur interfuisse angeli duo, modo unus tantum; quod modo stantes describantur, modo sedentes; modo super lapidem, modo in interioribus sepulcri, non ad eandem circumstantiam, sed ad diversas referendum est. — Item intelligitur qua ratione sola Magdalena omnium prima viderit Christum ad ostium monumenti, tametsi fuerit initio associata Mariae Iacobi et Salome, quibus nonnisi post notabile temporis intervallum, dum in urbem regrederentur, occurrit et apparuit Iesus. — Adhuc difficultatem non facit quod dicatur Petrus nunc cucurrisse cum Ioanne ad monumentum in quod et introivit (*), nunc autem venisse solus, et non introivisse, sed procubuisse et vidisse lintamina sola posita (2). Bis enim venit Petrus ad sepulcrum: primum monitus a Magdalena dicente sublatum fuisse corpus, postmodum vero quando iam non de ablatione corporis, sed de resurrectione et apparitionibus angelorum agebatur. Prius cucurrerat exploraturus an verum esset quod dicebat Magdalena, sepulcrum scilicet esse vacuum; postea cucurrit mutato statu quaestionis, si forte videret et ipse angelos in sepulcro, sicut se vidisse mulieres testabantur. Nec improbabiler senties Christum apparuisse Petro, quando Petrus secunda vice solus recedebat, *secum mirans quod factum fuerat*. Quae omnia nedum sint inter se pugnantia, attestantur potius divinissimam agendi rationem Christi cum amicis suis. Ipse enim est de quo scriptum est: *Arun-dinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet*. In tanta autem consternatione discipulorum funesta fuisset apparitio omnino improvisa. Quare, ut suaviter et per gradus

(') Ioan. XX, 6-7.

(') Luc. XXIV-12.

quosdam reducerentur ab extremis moeroris ad oppositum insperati gaudii extremum, intercedere debuerunt omnes memoratae circumstantiae, quas si rationalistae vertant in hallucinationis argumentum, dolendum est de tanta caecitate, sed supervacanea videtur omnis disputatio.

Nec tandem oportet nos esse sollicitos de eo quod discipuli Emmaus, quando veniunt ad undecim, inveniunt eos, teste Luca, dicentes *quia surrexii Dominus vere et apparuit Simoni*, cum tamen Marcus dicat: *Post haec, duobus ex his ambulantis ostensus esi in alia effigie euntibus in villam, et illi euntes nuntiaverunt caeteris, nec illis crediderunt*. Haec enim contraria non sunt, quia etsi plerique crediderint, quidam tamen non crediderunt, sicut de Thoma Ioannes narrat. Et quia in tota narratione sua intendit evangelista monstrare quam parum credulos in his omnibus sese ostenderint discipuli, ideo nunc solos eos commemorat quorum obstinatio plus nobis ad fidem profuit, ut Gregorius dicit, quem fides caeterorum.

Ad 2^{am} dicendum, quod Christus in manifestatione resurrectionis suae duo voluit inculcare, corpus videlicet suum esse eiusdem naturae et alterius gloriae. Hoc est, ostendere intendebat se vere quidem surrexisse, sed surrexisse ad vitam novam ac plane coelestem, in qua non haberet cum viatoribus eas relationes quas habuerat prius (1). Divisit autem inter mulieres nuntias resurrectionis, sicut divisit inter evangelistas, ut nempe Magdalena esset sublimiorum praeco, caeterae vero humiliorum. Magdalena ergo mittebatur ut annuntiaret caelestem resurgentis gloriam in qua erat ascensurus ad Patrem, et ideo a contactu dominici corporis prohibetur. *Noli me tangere*, inquit, quasi adhuc terrae incola existerem, nam etsi nondum ascenderim ad Patrem meum, tamen in eo statu sum et in ea gloria in qua ad ipsum mox ascendo, hocque nuntia fratribus meis apostolis. E contra, aliae mulieres destinabantur ut testes solidae realitatis redivivi corporis; propterea ad tactum corporalem fuerunt admissae, cum testante Matthaeo, *tenuerunt pedes eius*.

(*) Cf. S. Thom, hic, art. 3.

Hinc etiam, ut in omnibus servaret Ioannes assumptam ab initio aquilae faciem, solus describit apparitionem et dicta Christi ad Magdalenam, dum caeteri tres occupantur circa apparitiones alias, nam ipsi « tamquam cum homine Domino in terra ambulant », ut Augustinus dicit Tract. 36 in Ioan.

Ad 3am dicendum quod licet solis apostolis et discipulis ostensus sit Christus, ipsi tamen inimici ordinati sunt in irrefragabiles resurrectionis testes, per quos apostolicum testimonium *invicte* confirmaretur. Habebant enim Iudaei corpus Christi ad vesperam parasceves in sua potestate. Neque hoc tantum, sed memores quod *seductor ille dixerat, post tres dies resurgam*, sepulcrum custodibus munierant, omnesque adhibuerant cautiones ut elapso tertio die, debitis probationibus factis, superstitio Nazareni palam convicta in perpetuum aboleretur. Ipsorum ergo est respondere universo orbi de modo quo initio diei tertiae corpus disparuit, et suppeditare documenta ex quibus poterit contradictorie examinari alterius partis depositio. Porro Iudaeorum depositio est: *Discipuli Christi nocte venerunt et furati sunt eum dormientibus custodibus*. Unicam hanc fuisse explicationem a Iudaeis unquam adhibitam, constat in primis ex diserta asseveratione Matthaei qui paucis post annis, medios inter Iudaeos, et pro Iudaeis specialiter scribens, numquam eiusmodi assertionem emisisset nisi mera fuisset et notoria veritas: *Et divulgatum est, inquit, verbum istud apud Iudaeos usque in hodiernum diem*. Imo vero, nihil aliud hodie in Thalmud, caeterisque libris rabbinicis, circa resurrectionem Iesu invenitur, nisi illud ipsum quod in suo evangelio Matthaeus consignavit. Idem etiam constat ex impugnatione antiquissimorum religionis christianae adversariorum (puta Celsi, Porphyrii, Iuliani), necnon et ex apologiis Patrum caeterorumque scriptorum ecclesiasticorum, qui unice versantur in refutanda calumnia de furato a discipulis corpore Christi. Constat denique tertio, quia si quid aliud in medium prolatum fuisset, profecto in re tantae celebritatis per munimenta historiae ad nos usque pervenisset; praesertim quia multi Iudaei cosmopolitae propter paschatis festum ex variis et longinquis regionibus Hierosolymam convenerant tempore quo

Christus passus et mortuus est, et iterum propter festum pentecostes, tempore quo incepit apostolica praedicatio (1) ; unde reduces in propria, tamam eventuum in toto Oriente, necnon et in occidentalibus partibus romani imperii *statim* divulgant. Si ergo nullibi apparet vel levissimum vestigium alius explicationis, praeter illam quae in evangelio consignatur, signum evidens est nullam aliam fuisse apostolico testimonio oppositam.

Concordant itaque depositiones apostolorum et iudaeorum, *primo* in hoc, quod Iesus vere et realiter est mortuus (2) ; *secundo* in hoc, quod corpus eius sepultum est, signato ostio sepulcri et appositis a Synedrio custodibus ; *tertio* in hoc, quod ipsum corpus disparuit intra intervallum temporis quod currit ab hora qua custodes fuerant appositae, ad horam qua iidem e sepulcro consternati discesserunt. Discordant vero in hoc, quod iudaei dicunt, *furatum fuisse corpus, dormientibus custodibus*. Apostoli vero, *resurrexisse Christum, quem viderunt, palparunt, contrectaverunt, cum quo et manducaverunt*. Iam, duae istae assertiones aequivalent duabus contradictoriis, quarum una est necessario vera, altera necessario falsa. Non enim datur medium possibile, quandoquidem si assignabile fuisset, utique ab iis qui dispositionis locorum totiusque seriei eventuum optime conscii erant, et quorum maxime intererat imposturam comprimere, fuisset propositum (3). Et ideo de veritate resurrectionis convinci potest mundus non solum ex depositione apostolorum per se considerata, sed etiam ex contradictoria ponderatione explica-

(1) Act. II, 9-11.

(2) Dicit tamen Strauss, Christum de cruce depositum in lethargia fuisse, et postea odore aromatum ad vitam rediisse !

(3) Omnes scilicet explicationes quae post saecula decem et octo primo proponuntur, nullam in antiquorum testimoniis radicem habentes, eo loco haberi debent, quo ponere oportet assertiones e sola auctorum suorum imaginatione ac cerebro procedentes. Agitur enim de facto cuius illi soli receptibiles aestimatores existunt, qui eventibus interfuerunt, praesertim cum aestimatio facti nullatenus dependeat ex scientificis quibusdam cognitionibus, et novellarum suppositionum nullum omnino sit fundamentum praeter absurda illa principia de quibus supra, ubi de miraculis Christi.

tionis a parte adversa subministratae. Quae si absurda, fabulosa, et in aestimatione ipsorum inventorum manifeste inanis inveniatur, nova, eaque distincta, circa facti veritatem habetur demonstratio. Non ergo, ut obiectio supponit, in solo testimonio amicorum nititur notificatio resurrectionis Christi.

Sed insuper, omnino negandum est testificationem apostolicam per se sumptam quolibet insufficientiae vitio laborasse. Nisi enim absoluta fuisset testimonii integritas, non maximam publicitatis lucem ad inaugurandam suam praedicationem quaesivissent apostoli; non ipsam urbem in qua acciderant universa, elapsis vix quinquaginta diebus post mortem Iesu, non solemne festum ad quod convenerant advenae Iudaei ex omni regione quae sub coelo est; non omnes denique circumstantias locorum et adiunctorum elegissent, convincendae imposturae maxime idoneas. Qua enim fronte et supra humanum aeneo pectore eos praeditos dicere oportebit, ut tanta auctoritate, tanta energia, tanta specie sinceritatis super tecta Ierusalem resurrectionem publicassent, in facie eorum qui morti addixerant Iesum, prope locum ubi fuerat sepultum corpus, ultro provocantes severissimas inquisitiones de ipsius corporis disparitione, principesque Iudaeorum audacter accusantes his et similibus verbis: *Hunc definito consilio et praescientia Dei traditum, fer manus iniquorum affligentes interemistis... Quem vos quidem tradidistis et negastis ante faciem Pilati, indicante illo dimitti. Vos autem Sanctum et Iustum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vitae interfecistis.* Qua praesertim audacia invocasset Petrus permanentiam sepulcri David ut demonstraret, non de ipso David intelligenda esse verba Psalmi decimi quinti, dicens: *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est et sefulius, et sepulcrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset... providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum restitavit Deus, cuius nos omnes testes sumus.* Quomodo demum, si testificationi apostolicae rationabiliter contradici potuisset, siluisset Synedrium in cuius manu erat potestas? Quomodo appositae

essent ipso die animae circiter tria milia, de numero eorum qui consenserant consiliis impiorum: *His auditis, compuncti sunt corde, ei dixerunt ad Petrum et ad reliquos apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos: Poenitentiam, inquit, agite... Qui ergo receperunt sermonem eius baptizati sunt, et appositae sunt in die illo animae circiter tria millia* (1).

Tandem nota id quod dicit S. Thomas, a. r huius quaestionis in corpore. «Ea quae pertinent ad futuram gloriam, communem hominum cognitionem excedunt. Et ideo huiusmodi ab homine non cognoscuntur nisi divinitus revelata, Quia igitur Christus resurrexit gloriosa resurrectione, ideo eius resurrectio non omni populo manifestata est, sed quibusdam quorum testimonio deferretur in aliorum notitiam». Rationalistarum igitur exigentia tota procedit ex sensu carnali, solumque ostendit et probat quousque assurgere possit humana cogitatio. Sed ut alias dictum est ubi de miraculo transfigurationis, Christus bene omnia fecit: bene, id est ordinate, et ideo publice passus est quia patiebatur ut viator, sed non publice resurrexit quia resurgebat comprehensor. Accedit demum quod scopus Christi nec fuit, nec esse debuit, omnes homines infallibiliter convincendi, sed dandi talia resurrectionis suae signa, quae nemo posset rationabiliter reficere.

Ad 4^{wb} dicendum quod apparitio quae in Galilaea promittitur, celeberrima omnium fuit, utpote consecrata per definitivam missionem apostolorum in orbem universum, et ingenti adstantium numero illustris. Illa enim sine dubio extitit in qua visus est Christus plus quam quingentis fratribus simul, iuxta testimonium Pauli I Cor. XVI-6. Nulla ergo contradictio in eo est quod statim ab initio constitutus sit locus celebrioris apparitionis quo omnes convenirent, interim vero iis qui Hierosolymis aderant, et maxime summis apostolis sese manifestaverit Christus.

Ad 5^{im} dicendum quod corpus etiam gloriosum naturaliter est impenetrabile, et non habet ex potestate sibi indita ut claudis ianuis vel introeat vel egrediatur. Necessitas enim distinctionis duorum corporum in situ causatur a natura quantitatis di-

mensivae, quam dos subtilitatis a corpore glorioso non aufert. Sed id quod est secundum leges naturae impossibile, potest fieri operatione virtutis divinae, cum nulla in casu inveniatur repugnantia aut contradictio, ut suo loco ostenditur (J). Obiectio igitur rationalistae iterum procedit ex absurdis principiis circa impossibilitatem miraculi, de quibus in superioribus iam satis.

Nec dicant possibilis fuisse quod decepti sint sensus discipulorum, quam quod palpabile et solidum corpus penetraverit obstacula. In casu enim hoc omnino negandum est. Nam quaecumque suppositione facta, naturae ordo et cursus fuit immutatus. Non enim habet naturae cursus ut tot homines, vel seorsum vel simul, ita decipiantur ut palpare credant quod non palpant, et videre quod non vident. Et etiamsi contra omnem evidentiam hallucinationis ratio haberetur, constat hallucinationem ex causis morbidis et mere subiectivis ortum habere, quae non sunt eadem in multis. Nunc autem naturae ordo non immutatur ad deceptionem. Falsum igitur est possibilis fuisse discipulos decipi, quam Christum ianuis claudis advenisse.

Ad 6um dicendum quod nullo modo sequitur oculos discipulorum Emmaus fuisse a sua naturali dispositione remotos. Nam omnia quae leguntur in evangelio optime explicantur, tum quidem ex hoc quod Christus sub *habitu peregrino* apparuit (2), tum etiam ex hoc quod duo discipuli firmiter credebant Christum esse inter mortuos, et nihil minus quam eius adventum expectabant. Quare ipsa propriorum animorum dispositione tenebantur ne eum sub peregrini specie agnoscerent, sicut alias in similibus frequenter contingere solet. Vana igitur est adversariorum instantia. Imo potius obiectio ipsos confodit, quia hallucinatio est semper circa ea obiecta quibus phantasia hallucinati vehementer praeoccupatur: ideo si hallucinatio fuisset, potius in eo fuisset quod Christum primo non agnoverant, quam in eo quod postea agnoverunt. Demum animadvertite, *minime ad hallucinationem esse praedispositum robustum illud piscatorum genus ad*

(*) S. Thom. in IV, D. 44, q. 2, solut. 3.

(') Luc. XXIV-18.

(') Cf. Act. II-V, per totum.

quod pertinebant apostoli. Mulierculas mihi afferres nervis laborantes, vel etiam viros hypnotismo, magnetismo, spiritismo, caeterisque daemoniorum doctrinis ac praestigiis operam dantes, sane transmitterem. Sed, dii immortales! morbidam huiusmodi affectionem gratis attribuere iis iuvenibus qui sub dio viventes, duris laboribus marini negotii ab infantia assueti erant, idque non uni in particulari tantum, sed omnibus simul, et *positivissimos* homines pro mera necessitate causae praeiudicatae, in somniantes idealistas transformare, hoc concessos ipsi etiam impudentiae limites undequaque transcendit. Itaque, sive numerum sive qualitatem sive alias omnes circumstantias testium consideres, videbis hypothesim hallucinationis meram esse insaniam, quae absolutam rationum penuriam ex parte adversariorum attestatur.

Ad 7um denique dicendum quod nulla ex allatis rationibus valet. Equidem Christus redivivus non pertinebat amplius ad ordinem praesentis vitae. Ex quo utique consequitur quod non debebat sicut prius inter mortales versari, et rebus eorum interesse, et secundum communis conditionis leges, communes quoque cum incolis huius mundi servare relationes. Idque ultro concedimus iuxta superius praemissa in responsione ad 7um; imo hinc sumimus idoneam ad plura argumenta solutionem. At non sequitur quod ordinem sensibilis experientiae transcendebat, quando ponebantur conditiones ex parte obiecti corporei semper requisitae, ut sub sensuum nostrorum apprehensione cadere possit. Et ideo aiebat: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere* fl). Quod autem dicitur de insufficientia argumenti naturalis in ordine ad factum supernaturale, nullam revera difficultatem habet, dummodo animadvertas quod gloriosa Christi resurrectio supernaturalis dicitur et est quantum ad causam, itemque quantum ad certas quasdam corporis gloriosi dotes, minime vero quantum ad naturam seu speciem corporis redivivi. Et si redivivum corpus naturam corporis humani utique non exuerat, ergo adhuc poterat naturaliter tangi,

(*) Luc. XXIV-39.

facta convenienti applicatione ad sensum tactus, naturaliter videri, supposita actione in sensum visus, atque ita porro ζl). Tandem, ad rem omnino non est in quod additur de ingressu mortui in vitam immortalem, quia ad historicitatem facti resurrectionis non requiritur ut immortalis vita Christi resurgentis, reduplicative qua immortalis, fuerit observationi subiecta. Sed satis est ut eum qui prius fuerat mortuus, redivivum experti sint apostoli, et de vera eius vita posthuma testes tam receptibiles existant, ac si de quovis sensibili facto secundum naturales causas contingente ageretur.

QUAEST. LVII-LIX.

DE CHRISTI ASCENSIONE, SESSIONE AD DEXTERAM PATRIS, ET IUDICIARIA POTESTATE.

I.

(Quaest. 57).

De Christi ascensione pauca explicanda occurrunt. Nonnulla invenies art. 4 circa proprietates loci, antiquorum physicorum placitis conformia, quae omnino a parte ponenda esse videntur. Profecto ad caelos corporeos ascendebat Christus, de quibus tamen non oportet nos in particulari disserere, cum sufficientia desint documenta. Hoc unum scimus, caelos illos suo splendore esse corporibus gloriosis appropriates, et Christum in ascensione sua ultimum accidentalis gloriae complementum accepisse.

¶ Cf. S. Thom. Suppl. Q, 85, a. 3. — Mera igitur aequivocatio est in eo quod dicunt, omne argumentum naturale facti supernaturalis esse necessario mancum et deficiens. Et distinctione opus est, videlicet: omne argumentum quod sumeretur e naturalibus causis ad probandam supernaturalis effectus existentiam, est deficiens, imo nullum, *conc.* Omne argumentum sumptum e naturali experimento, *subdist.* Si eatenus factum est supernaturale, quatenus naturalem sensuum experientiam transcendens, iterum *conc.* Si eatenus, quatenus causam habet quae esse non potest in viribus naturae, adhuc tamen est per se ordinis externi et sensibilis, *neg.*

Quapropter, cum Filius Dei in tantum dictus sit *de caelis descendisse*, in quantum terrestrem naturam assumpsit: dum haec natura a terrestri conditione eximitur, et accipit plenitudinem caelestis illius gloriae quae humanitati Verbi debebatur, idem ipse Dei Filius metaphorice dicitur *eo reverti unde descenderat*.

Ergo *reversio* figurate accipienda est, *ascensio* autem literaliter et proprie. Nec dicas quod iuxta verissimas universalis gravitationis leges, nulla caeli pars assignari potest tamquam sursum existens vel deorsum; praesertim cum abiicienda sit sententia veterum imaginantium terram esse in centro universi, et iam de antipodis nulla sit sane ratio dubitandi, etc., etc. In his enim aliisque huiusmodi, nihil prorsus commune est cum fide qua Christum in caelos credimus *ascendisse*. Nam per ascensionem nihil aliud intelligimus quam motum localem quo contra leges gravitatis terrestris exivit Christus e spatio terrestris atmosphaerae, ivitque in locum sui regni caelestis. Qui etsi nec absolute nec respectu nostri planetae sursum sit aut deorsum, tamen in universali modo loquendi dicitur esse sursum, pro quanto omnis pars firmamenti dum se offert conspectibus nostris supra nos sita et apparet et est. Caeterum ascensio ista non fuit in Christo ex potestate miraculorum, sed tum ex imparticipata virtute divinitatis, tum ex virtute participata corporis gloriosi quod ita animae moventi subiicitur, ut vis eius locomotiva praevaleret cuiuscumque influxui materialis gravitatis.

Ultimo considera ascensionem Christi fuisse causam nostrae salutis. Quod dupliciter explicari potest. — Primo ex parte nostra, quia subtractio corporalis praesentiae Salvatoris nobis utilis fuit, tum propter argumentum fidei quae est de non visis, tum ad spei sublevationem iuxta illud Ioan. XIV-3: *ὁἱ abiero et praeparavero vobis locum, iterum veniam et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi ego sum, et vos sitis*; tum denique ad erigendum charitatis affectum in caelestia, dicente apostolo ad Coloss. III-i: *Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram*. — Ex parte etiam ipsius Christi, quia viam nobis praeparavit ascendendi in caelum, iter pandens ante nos: in cuius signum, *ascen-*

deus in altum captivam duxit captivitatem id est, animas sanctorum quas de inferno eduxerat, secum traduxit in caelum. Accedit quod in veteri Testamento pontifex intrabat sanctuarium ut assisteret Deo pro populo: ita et Christus *introivit in ipsum caelum ut appareat nunc vultui Dei firo nobis*, dum ipsa repraesentatio sui ex natura humana, quaedam est pro nobis efficax interpellatio: ut ex quo Deus humanam naturam sic exaltavit in Christo, etiam eorum misereatur pro quibus Filius Dei humanitatem assumpsit. Denique in caelorum sede quasi Deus et Dominus constitutus, exinde mittit divina dona hominibus, secundum illud Eph. IV-10: *Ascendit super omnes caelos ut impleret omnia*: impleret, inquam, donis suis, ut habetur in Glossa. Ita fere S. Thomas art. i ad 3um, et art 1 in corp. Sequitur quaestio de sessione ad dexteram Patris.

II.

(Quaest. 58).

Locutio qua dicitur Christus *sedere ad dexteram Patris*, est evidenter metaphorica, et siquidem intelligeretur de aequalitate cum Patre in gloria deitatis, et in beatitudine infinita, et in iudiciaria ac regali potestate: sic non competeret ei nisi in quantum Deus est a Patre aeternaliter procedens. Nunc autem cum sessio a dextris Dei, tum in evangelio tum in symbolo proponatur ut terminus ascensionis in qua Christi hominis consummata est exaltatio, constat locutionem hanc alio sensu esse hic accipiendam.

Significat ergo iuxta superius praemissa, excellentem illam participationem omnium bonorum divinorum supra cunctas creaturas, de qua exultât Christus in Psalm. XV-11, dicens: *Notas mihi fecisti vias vitae, adimplebis me laetitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem*. Significat etiam summum illum honorem quo omnes debent honorificare Filium cum natura assumpta, sicut honorificant Patrem. Unde Damascenus de fide orth. 1. 4, c. 2: « Quocirca per *paternae dexterae* vocabulum « significamus divinitatis honorem et gloriam, in qua cum

< Filius tamquam Deus Patrique consubstantialis ante saecula
 < esset, ad extremum caro factus corporeo quoque modo consi-
 « det, in eandem nimirum gloriam ascita ipsius carne. Una enim
 « eademque cum sua carne, adoratione ab omnibus creatis re-
 « bus colitur v>.

Nec tandem quarendum est cur Marcus dicat Dominum Iesum *sedere* a dextris Dei, Stephanus vero in agone suo *stantem* eum perspexerit; nam ratio satis obvia est, cum in sessione quies, in habitu autem stantis succursus pugnantibus praestitus significetur. Recte ergo describitur sedens, maxime in facie inimicorum quorum in summa securitate vanos irridet conatus. Sed suis militibus pro se certantibus usque ad mortem, in medio gloriae suae stans ostenditur, quasi dux certaminis, addens animos ad victoriam. Per hoc ergo intelligi datur quod quanto minus movetur fremitu meditantium inania, tanto magis suorum laboribus adest, potens eis per gratiam suam auxiliari.

III.

' Quaest. 59).

Sessioni ad dexteram Patris adiungitur in symbolo exercitium iudiciariae potestatis quae Christo homini competit, auctoritate derivata a divinitate ipsius. Se extendit haec potestas ad ipsos angelos; principaliter tamen respicit homines et res humanas omnes, ut declarat S. Thomas art. 4 huius quaestionis.

Fuit autem maxime conveniens ut Pater daret Filio potestatem *iudicium facere, quia filius hominis est*. Primo quidem quia conveniens est ut iudicem videant qui iudicandi sunt; videre autem in sua natura Deum apud quem residet iudicis auctoritas, est ipsum praemium quod per iudicium redditur. Oportuit igitur ut Deus iudex non in natura propria, sed in natura assumpta videretur ab omnibus pariter iudicandis, tam bonis quam malis; si enim mali viderent Deum in sua divinitate, iam praemium reportarent quo se reddiderunt indignos. Secundo eadem convenientia probatur, quia aequum est ut qui aliquibus aliqua bona acquisivit, eadem ipsis dispenset; dispensatio autem bonorum in

multos requirit indicium, ut unusquisque secundum suum gradum accipiat. Recte ergo Christus qui in natura humana mysteria humanae salutis implevit, in eadem constituitur iudex super homines quos salvavit. Accedit tandem quod summa indicandi auctoritas fuit iustum praemium humiliationis qua passus est ab homine indice iudicari. Ita fere S. Thomas, Comp, theol. c. 241.

Et indicium quidem iam nunc agitur statim post uniuscuiusque mortem. Manet tamen et aliud in consummatione temporum publice celebrandum, quando sancti plenam accipient mercedem operum suorum, et Christus in regia gloria coram mundo universo apparebit. Ideo novissimus ille dies dicitur Tit. II-13, *adventus gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi*. Dicitur etiam 2 Cor. III-13, et alibi saepissime, *dies Domini*. Cum enim in Scripturis dies alicuius ille sit in quo quis apparet in maximo suo posse, distinguitur dies hominis et dies Domini, secundum quod homini ad tempus praevalere permittitur, donec appareat Dominus Iesus Christus solus potens et solus altissimus. Iterum novissimus dies, Matth. XIX-28, dicitur *regeneratio*, quia tunc habebitur omnium instauratio et veluti novus natalis universi, dum a fundamentis qui antea vigeabat ordo immutabitur. Dicitur etiam *tempus messis* (1), *aestas* (2) *consummatio saeculi* (3) quia sicut in tempore messis et calente aestate, omnes fruges ad maturitatem perducuntur, ita in die Domini omnia opera hominum sic erunt ad maturitatem perducta, ut de illis plenum tandem iudicium secundum omnes respectus et habitudines ferendum sit. Considerandum enim id quod ex S. Thoma docet Suarez, de Incarn., Torn. 2, D. 53, sect. 1, dicens: «Opera
« hominum quodammodo manent post mortem eorum, vel in alio-
« rum existimatione et fama, vel in effectibus suis qui varii et
« multiplices esse solent. Ergo licet Deus iudicet actiones unius-
« cuiusque hominis in morte eius, oportet nihilominus ut de eis

(1) Matth. XIII-30.

(2) Marc. XIII-28.

(3) Matth. XXVI-3.

« faciat publicum et universale iudicium in quo constet tam de
 « ipsis actionibus, quam de omnibus effectibus earum, et nocu-
 « mentis ac fructibus qui ad alios ex eis redundarunt,... Primo
 c ad accidentarium praemium vel poenam, ut iniqui omnium
 « actionum suarum fructus intuentes magis confundantur, boni
 « vero e contrario de bonis fructibus gaudeant. Secundo et ma-
 « xime, quia effectus ostendunt malitiam vel bonitatem operum
 « unde orti sunt. Ut ergo illis omnibus propositis et ponderatis,
 « evidentius pateat aequitas divini iudicii, valde congruum fuit,
 « post consummatas ac finitas omnes actiones humanas huius
 « vitae omnesque effectus earum, fieri universale iudicium in quo
 « omnia exactissime perpendentur». Vides igitur quam recte iu-
 dicii dies appellatus sit tempus messis et aestatis. Dicitur tan-
 dem Luc. XX-28, *redemptio nostra*, quia quamvis multis futu-
 rus sit in poenam et damnationem, primario tamen erit ad bo-
 norum gloriam et definitivam ab omni malo liberationem. Tunc
 ergo vel maxime adimplebitur in Christo figura Melchisedech,
primum quidem qui interpretatur rex iustitiae, deinde autem et rex
Salem, quod est rex pacis, et ideo rex pacis in toto mundo quia
 rex iustitiae, unumquemque constituens loco debito ordine immo-
 bili. Neque enim in illo die, ut verbis utar Augustini, serm. 353,
 n. 3, quisquam eius regno subtrahetur, cuius aeterna lege in di-
 stributione dandi atque reddendi, et meritis praemiorum atque
 poenarum, et iustissima ordinatione creaturae cunctae coerce-
 buntur.

Et hactenus quidem de his quae Deus incarnatus egit et
 passus est. Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria
 Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepul-
 tus; descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascen-
 dit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde
 venturus est indicare vivos et mortuos. Amen.

EXPLICIT THEOLOGICA TRACTATIO

DE VERBO INCARNATO

PARS TERTIA

PARS TERTIA

DE CREDIBILITATE MYSTERII INCARNATIONIS.

Huius tertiae partis obiectum est demonstratio credibilitatis ipsius fundamentalis articuli ex quo tamquam fide credito processit theologica scientia de Verbo incarnato. Non enim ratione demonstratum est aut demonstrari potuit quod Unigenitus Dei Filius, ipse verus Deus, propter nos homines descendit de caelis factus homo. Sed assumpta est haec veritas ex iis quae in variis fidei regulis continentur, ut praesupposito huiusmodi fundamento, procederetur ad scientificam expositionem convenientiae, quidditatis, et consequentiarum revelati nobis mysterii. Nunc ergo quaeritur de fundamento ipso, an scilicet *rationabiliter* fide divina credatur hunc hominem Iesum Christum esse verum Deum, id est, an de vera eius divinitate habeatur evidentia quam vocant *credibilitatis*. Ad huius autem quaestionis solutionem duo praestanda sunt. Demonstrandum enim est primo, Christum in libris N. T., et maxime quidem in evangelio (cuius *sola nunc historica auctoritas* consideratur) de se ipso testimonium dedisse tamquam de vero Deo homine facto. Secundo demonstrandum est attestationem hanc iis signis sigillari, quae non potuerunt procedere nisi a prima Veritate, cui toto corde credendum esse ipsa naturalis ratio manifestissime dictat.

Et prima demonstratio continetur in thesi sequenti, quae

eatenus etiam haberi debet ut complementum tractatus de incarnatione, quatenus ostendit aspectum *historicum* in Christo esse in plena conformitate cum aspectu *theologico*, quem modernistae reducunt ad nescio quam evolutionem ideae subiectivae in conscientia Christiana.

THESIS LVI.

Christus in terris degens, verum se esse Deum disertis ac perspicuis testimoniis asseruit, Imo in hac asseveratione fastigium est et culmen totius revelationis qua semetipsum mundo manifestavit.

Testimonia, ut dictum est, sumenda sunt ex documento historico vitae et conversationis Iesu Christi apud nos, quod in evangeliiis noscitur esse repositum.

Porro circa evangelia praevia quaedam observatio facienda est. Sciendum scilicet rationalistas videre oppositionem quam maximam, eamque irreductibilem, Iohannem inter et caeteros tres. « Iohannes ponit in ore Christi sermones, quorum stylus, tonus, « ratio, et doctrinae, nihil commune habent cum sermonibus quia « synopticis referuntur. Sub hoc respectu talis ac tanta est « differentia, ut necesse sit ex toto seligere. Si loquebatur Iesus « ut vult Matthaeus, non potuit loqui ut vult Iohannes. Inter duas « auctoritates nullus criticus haesitavit aut haesitabit unquam » (*). Praeiverat Iulianus apostata, cuius fragmentum exstans apud Cyrillum Alexandrinum, l. io cont. Iui., est eiusmodi: « Tam « infortunati estis, ut ne manseritis quidem in iis quae vobis ab « apostolis sunt tradita... Iesum quippe illum neque Matthaeus

(1) Renan, Vie de Jésus, introd., pag. XXI.K : « Jean met dans la « bouche de Jésus des discours, dont le ton, le style, les allures, les « doctrines n'ont rien de commun avec les *logia* rapportés par les synoptiques. Sous ce rapport la différence est telle, qu'il faut faire son « choix d'une manière tranchée. Si Jésus parlait comme le veut Matthieu, il n'a pu parler comme le veut Jean. Entre les deux autorités « aucun critique n'a hésité ni n'hésitera ».

« Deum dicere ausus est, neque Lucas, neque Marcus, *sed bonus* <ille *Ioannes*, cum sensisset magnam multitudinem in plerisque urbibus Graecis et Italicis iam tum eo morbo captam esse, « primus id prodere ausus est ». Videndum igitur est an notatae differentiae id prodant quod rationalistis placet, valorem historicum quarto evangelio denegantibus, an aliunde potius suam explicationem habeant. Solutio autem maxime pendebit a consideratione diversarum circumstantiarum in quibus evangelia fuerunt scripta atque in lucem edita.

Et tria quidem priora sub nomine *synopticorum* veniunt. Ratio appellationis est, quia fundum habent communem, et eundem veluti prospectum vitae Christi Domini exhibent: ita scilicet, ut tabella synoptica construi possit, ponendo in conspectu ea quae Matthaeus, ea quae Marcus, ea quae Lucas narrat. Habent, inquam, fundum communem, primaevum evangelium orale, sive catechesim apostolicam primi ab ascensione Domini tricennii. Id certe Lucas diserte testatur in suo prooemio, 1-2. « De Marco * quoque vox traditionis est, quod discipulus et interpret Petri, « iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romae a fratribus, breve scripsit evangelium » (x). Sed et Matthaeum, priusquam e Iudaea discederet, suae caeterorumque coapostolorum praedicationis commentarium fidelibus palaestinis reliquisse, late tradit Eusebius, Hist. Eccl. 1. 2, c. 24. Quamquam nihil sane prohibeat quominus, non obstante communitate fundi, singulus quisque suas proprias narrationes habeat, propriumque modum, pro speciali scopo quem sibi praefixerat. Nam evangelium Matthaei eo maxime tendit, ut ostendantur Iudaeis adimpletae promissiones quae Abrahae factae fuerant, et posteris eius. Faciem habet *hominis*, iuxta Apocalypsis visionem, eo quod benedictum semen mulieris seu filium hominis per excellentiam, ex genere David oriundum, venisse annuntiat. Marcus, cuius narratio a voce clamantis in deserto usque ad sessionem a dextris Dei protenditur, scripsit pro Romanis dominatoribus terrae. Eminent

(*) Hieron. de viris illustr. c. 8. — Vide etiam Eusebium Hist, eccl. 1. 2. c. 15.

stylo maxime succincto et nervoso, eoque tendit ut vis, robur, et potentia Christi declaretur. Faciem habet *leonis*, iuxta eamdein visionem Apocalypsis. Evangelium Lucae, forma et venustate sermonis absolutissimum, destinatum fuit Graecis sive gentilibus quorum Paulus fuit specialis apostolus. Ostendit Christum salvatorem cunctarum gentium, habetque faciem *bovis*, i. e. victimae ad sacrificium universalis redemptionis. Sed illud praecipue quoad tria synoptica animadvertendum, quod edita sunt ante Hierosolymae excidium, imo ante annum aerae nostrae circiter sexagesimum quartum. Certe evangelium Lucae prius venit in lucem quam liber Actuum, (Act. I-i), et liber Actuum, vivo adhuc Paulo procul dubio scriptus est, cum in eo a cap. 13 acta Pauli singulariter et exclusive describantur, et non producat narratio ultra biennium Romae commorantis apostoli in prima eius captivitate, (Act. XXVII-30). Ergo ante expletum biennium, quod fere coincidit cum anno Neronis nono, aerae vulgaris 63, prodierat in lucem Lucae evangelium; prodierant a fortiori alia duo, quae omnium consensu anteriora sunt. Et de synopticis quidem, haec annotasse sufficiat.

Nunc de quarto evangelic dicendum in primis, unanime esse totius antiquitatis testificationem, iis quoque consonam quae libri contextus prae se fert, (XXI-20-24), quod auctorem habet Ioannem apostolum, testem oculatum vitae Christi Domini, testem auricularem praedicationis eius. De qua re vide omnino Eusebium l. 3, c. 24. Equidem locus est Papiae in quo videretur asseri existentia alicuius Ioannis presbyteri distincti a Ioanne apostolo, (apud Euseb. l. 3, c. 39). Sed quidquid sit de distinctione sat dubia inter unum et alterum Ioannem, notetur diligenter quod nemo e veteribus suspicatus est unquam, paternitatem evangelii alicui alii quam apostolo esse adseribendam. Et nequidem Eusebius qui primus omnium de alio Ioanne quaestionem movit, et timide ait eum fuisse fortasse apocalypsis auctorem; de evangelio vero asserit indubitanter quod pleno omnium consensu, Ioannis apostoli est. Si qua ergo in argumentis modernistarum apparentia veritatis, tota se tenet ex parte solius criterii interni, pro quanto scilicet, quartum evangelium alius

indolis se prodit ac caetera tria. Sed praeterquam quod eiusmodi argumentum nusquam praevalere posset contra positivum historiae testimonium, quod in praesenti proprius est demonstrationis locus, dico differentias notatas inter loannem et synopticos perquam naturaliter explicari, si ad sequentia attendamus.

Et prima quidem observatio sit, quod loannes ultimus omnium scripsit, sicut constans est veterum asseveratio, criterio etiam interno plene confirmata. Siquidem quartum evangelium sese ubique implicite refert ad synopticos, quos notissimos supponit, et sub omnium oculis positos; ac propterea ex industria omittit ea quae in tribus aliis consignata iam fuerant, nonnisi praetermissa ab eis Christi gesta narrare in proposito habens (*).

Secunda observatio est, quod loannes non solum scripsit ultimus, verum etiam longo post tempore scripsit, id est, quadraginta circiter annis ab editis synopticis, cum eversa iam Hierosolyma, funditusque destructo regno iudaico, mutatae erant circumstantiae omnes in quibus prodierat primaeva catechesis apostolica, ut inde valde verosimilis accipiatur ratio cur plura quae synoptici omiserant, utique non parvi momenti, solus loannes postea litteris commendaverit (2).

(x) Certe loannes sic incipit : *In principio erat Verbum...*, et *Verbum caro factum est et habitavit in nobis*. Sed quomodo, ubi, unde carnem sibi copulavit? An forte somniat Verbum carnem factum sic de coelo descendisse? Absit. Non ignorat auctor quarti evangelii matrem Iesu, de qua ter mentionem facit, quamque iuxta crucem stantem commemorat. Cur ergo, ne verbum quidem, ne allusio vel longinqua ad modum et circumstantias historicas descensus Verbi incarnati, sicut inaudita rei singularitas prorsus requirere videbatur? Sed sese refert ad ea omnia quae ex Matthaeo et Luca omnes acceperant. — Simili modo, Ioan. VI-68, sermo est ex abrupto de *duodecim*, de quibus nulla antea mentio. Et qui sunt hi duodecim? Sed notum supponit ex synopticis collegium apostolorum, quorum electionem, nomina et numerum illi referunt. — Adhuc, celebris illa promissio panis vitae magnum aenigma continebat, quod in ultima demum coena suam habuit enodationem : de qua tamen loannes nihil, sed soli synoptici.

(s) Exemplum est de resurrectione Lazari. Quaerunt qui tandem fieri potuerit ut apud synopticos nulla relatio sit de celeberrimo hoc miraculo, si vere historicum fuit, imo, ut loannes tradit, totius coniu-

Tertia observatio erit, quod scripsit Ioannes quando iam inter christianos inceperant haereses surgere, Cerinthi scilicet et aliorum, ut refert Hieronymus de viris illustr. c. 9. Unde facile explicatur quare consulto elegerit in praedicatione Christi eos sermones, in quibus contra scribas hierosolymitanos de sua aeterna origine disputaverat; itemque in eius gestis, ea quae fecerat miracula cum explicit fine demonstrandi suam cum Patre consubstantialitatem. Frustra ergo dicunt, quartum evangelium sese prodere tamquam thesim, cuius enuntiatio est in exordio, et demonstratio in corpore libri, nescio quot enormia congerentes, ut artificialitatem suadeant, indolem vero historici commentarii dissimulent. Nam his interim omissis, quis nesciat duo esse genera thesium: alias a priori, alias a posteriori, quae non modo non excludunt historiam, sed in ea potius suum fundamentum habent? Et sic ultro fatebimur selecta potissimum a Ioanne in vita, dictis, et actis Iesu Christi, quaecumque magis idonea visa sunt ad demonstrationem fidei contra certas illas haereses ad quas alludit in epologo evangelii, (XX-31), et quas diserte memorat in sua ad Parthos epistola, (II-18 et IV-3).

Quarta adhuc observatio: quod Ioannes scripsit ad fideles qui iam erant domestici fidei, et in christianis mysteriis prae-docti. Non mirum igitur est si sublimiora et intimiora attigit in Christo, secus ac primitiva illa catechesis apud synopticos servata, quae facilia, ut circumstantiae ferebant, debuit proponere. Unde, de divinis processionibus, de relationibus aeternis, aliisque ad profundum Trinitatis pertinentibus ea refert, quae

rationis Synedrii contra Christum proxima causa seu occasio. Porro nihil adhuc sequeretur, etiamsi nos rationem praetermissionis assignare non possemus. Nunc autem valde verosimile est, ut ipse quoque annotavit Rosenmuller ad Matth. XXVI-51, rationem esse repetendam ex differentiis temporum. Quia tempore quo catechesis apostolica primae-vam habebat formam quam retinuit apud synopticos, suadebat prudentia ut de Lazaro sileretur, quem Iudaei cogitaverant interficere, eo quod multi propter illum abibant et credebant in Iesum (Ioan. XII, 10-11). Eadem quoque ratio erit cur reticet Lucas, XXII-47, nomen eius qui amputavit Malcho auriculam, et non ita Ioannes, XVIII-10.

apud alios desunt. Et dum alii externa tradunt sacramentorum constitutiva, utputa baptismi et eucharistiae, ipse circa intimos eorum effectus occupatur, sicut in colloquio cum Nicodemo, et in sermone de pane vitae.

Ultimo demum animadvertes quod historicitas quarti evangelii nequaquam requirit ut in eo sermones Domini sub eadem semper verborum materialitate contineantur, in qua prolati sunt. Sed bene stat quod modo suo proprio sensum et argumenta, eaque non in extenso, sed compendiose Ioannes retulerit: ita ut diversitas styli comparative ad *logia* synopticorum, difficultatem veram minime facessere possit.

Ex his igitur, aliisque similibus considerationibus omnino explicantur notatae differentiae, quae longe sunt ab omni specie contrarietatis. Nihilo tamen minus, ut exigentiis adversariorum quantumvis omni fundamento destitutis morem geramus, seorsum proponuntur testificationes quas de sua divinitate dat Christus apud Ioannem, seorsum vero illae quae inveniuntur apud tres synopticos. Integram autem demonstrationem ad certa capita reducemus, trahendo primo argumentum ex hoc quod Christus se asseruit Filium Dei.

§ *.

Filius proprie dicitur ille qui ab alio processit tanquam a consubstantiali principio in similitudinem naturae, communicatam habens eam quae in patre est essentiam, vel specie vel numero eandem. Sicut ergo filius hominis est homo, ita et filius Dei Deus est, si tamen filius dicatur sensu adaequato et proprio, et non tantum analogico vel participato. Ratio restrictionis evidens est, quia et in humanis nomen filii non uno sumitur modo, sed ubicumque aliqua occurrit analogia, sive ad generationem naturalem ex qua relatio filii innascitur, sive ad ea quae hanc relationem consequuntur, ibi etiam non absurde quaedam ponitur filiatio. Nam filius apud nos dici potest quisquis ab altero instruitur secundum spiritum, quasi quadam spiritali parturitione ab eo procedens: *Pilioli mei*, inquit apostolus, *quos iterum par-*

turio donec formetur Christus in vobis. Item filii nomen suscipit is qui suggestionem seu influxu ab aliis accepto, similis eis efficitur moribus, sensu, cogitatione, principiis: qua ratione in evangelio commemorantur *filii huius saeculi, filii diaboli, filii gehennae*, etc. Item, si quis ab aliquo assumatur in ius haereditatis quod naturali ordine consequitur nativitatem, non genere quidem, sed adoptione filius appellatur. Nec operae pretium est ad singula exempla descendere, quoniam res omnino in aperto est. Sed et sine tergiversatione conceditur, filiationem ad Deum obnoxiam esse eidem multiplicitati acceptionum cui obnoxia est in humanis. Unde tandem non ex appellatione filii mere materialiter considerata sumendum est nunc argumentum, sed ex ratione et modo prorsus singulari quo de Iesu Christo haec filiatio praedicatur.

i. Quod nomen Filii Dei, singulariter, absolute, et sine addito in Evangelic a Christo assumptum, est ex sese certissima divinitatis eius affirmatio.

Si diligentius revolvamus libros tam Veteris quam Novi Testamenti, videbimus filiationem divinam sensu analogico et participato hominibus attribui, vel ratione professionis, vel ratione officii, vel ratione moralis perfectionis, vel demum ratione gratuita assumptionis in communionem bonorum et beatitudinis Dei. — Primo occurrit mentio filiorum Dei, Genes. VI-2: *Videntes filii Deifilias hominum quod essent pulchrae*, etc. Quo in loco filiae hominum sunt mulieres e progenie Cain; filii vero Dei sunt Sethitae apud quos hactenus conservatus fuerat verus Dei cultus (1). Et sane, cum ad filios pertineat colere et revereri patrem, non male illi qui professione saltem verae religionis ab aliis distinguuntur, sub filiorum Dei appellatione veniunt. Unde etiam Ps. XXVIII-1, invitantur Israelitae ad frequentationem sacrificiorum in tabernaculo foederis, his verbis: *Afferte Domino filii Dei, filios arietum, afferte Domino gloriam et honorem*. Et Esth. XVI-16, vocat Assuerus Iudaeos iustis legibus et sanctae religioni servientes, *filios altissimi et maximi semperque viventis*

(*) Cf. Genes. VI-26.

/?ri. — Secundo dicti sunt aliqui filii Dei ratione auctoritatis participatae a Deo, eo quod filiorum est participare auctoritatem patris supra famulos. Recte ergo de iudicibus Israel populum indicantibus, sed sua potestate abutentibus, intelliguntur ista Psalmi LXXXI: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Usquequo iudicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?...* Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini, etc. — Tertio apud Iob, nomine filiorum Dei recensentur angeli boni, per oppositionem ad Satan qui in veritate non stetit, sed contra Deum divisus, e domo Dei eiectus est. *Quadam autem die, cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* — Quarto, in evangelio Christus hortatur nos ut simus filii Dei moribus et imitatione, benefaciendo etiam inimicis nostris: *Ut sitis filii Patris vestri qui solem suum oriri facit super bonos et malos.* — Quinto ibidem filios Dei vocat eos qui digni habebuntur saeculo venturo in gloriosa resurrectione a mortuis, ac per hoc, in Dei et beatitudinis eius consortium assumuntur: *Aequales angelis sunt,* inquit Luc. XX, 35-36, *et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.* Sed et alias frequentissime annuntiatur filiatio illa propria Novi Testamenti quae iam est in praesenti per gratiam, per iustificationem ex fide (Rom. IV, 1-2), per acceptionem spiritus adoptionis (Rom. VIII, 15-16; Galat. IV, 6-7) per fidem quae est in Christo Iesu (Galat. III-26), per semen Dei quo a filiis diaboli secernimur (1 Ioan. III, 9-10), etc. Uno demum verbo, aut filii Dei dicuntur aliqui comparative ad alios, ita ut ex ipsa oppositione ratio appellationis innotescat, aut si absoluta appellatio est, semper coniungitur conveniens explicatio. Ex quo iam apparere potest quid sentiendum foret de hoc nomine *Filii Dei*, si forte singulariter, absolute, et sine addito, tamquam proprium ac personale nomen alicui attribueretur.

Sane vero, quisquis filius alicuius per naturam non existens, ipsius filium nihilominus se affirmat, determinare habet qua ratione, quave de causa filiationem hanc sibi vindicet. Et multo evidentius urget ista necessitas si asserta filiatio in controversiam veniat, si de ea in iudicio solemni attestatio quaeratur, si

eousque res processerint ut nulli aequivocationi locus amplius esse possit. Alioquin, in his praesertim circumstantiis filium se affirmare, nulla declaratione adiuncta, idem est ac asserere filiationem cuius ea sola ratio sit, quam sponte sua filii nomen importat, id est filiationem propriam et naturalem.

Atqui de Christo narrant evangelistae quomodo vocatus in iudicium capitale, adiuratus sit a summo pontifice Synagoga, assidente universo synedrio, hoc modo : *Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei*. At ille respondit : *Tu dixisti*. Ita referunt Matthaeus, Marcus, et Lucas. Sed et apud Ioannem dicunt Iudaei ad Pilatum : *Secundum legem debet mori, quia Filium Dei sefecit*. Denique, testante Matthaeo, dum penderet Christus in cruce, praetereuntes principes sacerdotum irridebant clamantes : *Dixit enim, quia Filius Dei sum*. Haec de iudicio Christi, et de causa condemnationis eius. – Quibus consona sunt ea quae tam ante quam post passionem, sive apud Ioannem sive apud synopticos invariabiliter traduntur. Apud Ioannem quidem, in locis innumeris : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret* (III-i 6). *Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei* (V-28). *Tu credis in Filium Dei?... Qui loquitur tecum, ipse est* (IX,35-37), etc. Apud synopticos vero, ubi Christus magno encomio laudat et coelitus inspiratam dicit confessionem Petri : *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. XVI, 16 17). Item, ubi complacens sibi iu humilibus et parvulis quibus revelata sunt secreta caelestia, dicit : *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. XI-27; Luc. X-22). Item, in illa parabola in qua ostendit omnes prophetas Dei servos a Iudaeis occisos, postremo se filium a Patre missum eadem sorte a malefidis donandum, (Matth. XXI, 33 et seq.). Item post passionem, quando apostolos in totum mundum mittit dicens : *Euntes docete., baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (\ — Atque hisce ipsius Christi de seipso attestatio-(*))

(*) Praecipua consideratione digna est haec formula baptismi apud Matthaeum, quoniam evidentissime in ea asseritur Filius, ut qui in ex-

nibus adiungitur apud synopticos vox de coelis audita, primum quidem in ripa Iordanis: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui* (Matth. III-17, Mare. I-i 1, Luc. III-22) ; postea in monte transfigurationis: *Ille est Filius meus dilectus, ipsum audite* (Luc. IX-35, Matth. XVII-5, Marc. IX-6). Sed et in omnibus evangelis, coram Iesu Christo sub absoluta appellatione Filii Dei curvatur omne genu, coelestium, terrestrium, et infernorum. Nam angelus ad Virginem apud Lucam ait: *Filius Allissimi vocabitur*, et iterum: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*, (Luc. I, 32-35). Apud Matthaeum, Marcum, et Lucam, conterriti daemones clamant: *Quid nobis et tibi, Iesu Filii Dei* (Matth. VIII-29, Marc. V-7, Luc. VIII-28). Protestatur Ioannes Baptista: *Quia hic est Filius Dei*. Confitetur Nathanael: *Tu es Filius Dei, tu es Rex Israel*. Adorat caecus natus, interrogatus an crederet in Filium Dei: *Credo, Domine, et prociens adoravit eum*. Exclamant ii qui in navicula erant, videntes quomodo ventis imperasset et mari: *Vere Filius Dei es*. Et centurio post prodigia in morte visa: *Quia vere Filius Dei erat iste*.

Iam ergo indubitanter efficitur, Iesum Christum sub singulari appellatione Filii Dei fuisse mundo manifestatum, idque sine aliqua conditione seu explicatione diminvente, imo vero cum exclusione illiusmet, attentis omnibus circumstantiis et adiunctis

cellentia auctoritatis omnimode cum Patre communicat. Dignus quoque textus alius, Matth. XI-27. Quid est enim, quod *nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare?* quid, inquam, nisi quod Filius est in eodem cognoscibilitatis gradu ac Pater, adeoque eiusdem ontologicae excellentiae seu naturae? lucem sicut Pater inhabitans inaccessibilem, quem in sua natura propria nemo hominum vidit, sed nec videre potest? Haec fatentur modernistae, qui idcirco ad solitum effugium recurrunt, negando textuum historicitatem. Prioris quidem (Matth. XXVIII-iy), quia verba sunt Christi a mortuis redivivi, qui non est historicus et realis Christus, sed Christus mysticus, cuius realitas tota est in conscientia credentium. Posterioris vero (Matth. XI-27), quia textus incipit his verbis: *Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec*, etc., quae essent imitatio orationis Iesu filii Sirach, Eccli. LI-i, cum tamen verosimile non sit, Christum voluisse imitari Ecclesiasticum!

hactenus declaratis. Sed nunc multum crescit argumentum si consideretur quo sensu nomen Filii Dei fuerit intellectum ab iis quibus praedicavit Christus, quove modo communis omnium intelligentia omnibus modis ab eo confirmata.

2. Quod appellatio Filii Dei fuit ab iis inter quos Christus vixit, in sensu verae et propriae divinitatis constanter intellecta.

In primis falso quis existimaret, nomen *fili Dei* fuisse tunc temporis in usu ad designandum Messiam qualis a vulgo expectabatur, sub sola ratione liberatoris, seu restitutoris regni Israel collapsi, ut multis ostendit Franzelin, de Incarn. Thes. 3. Haec enim appellatio nusquam occurrit in ore turbarum, aut cuiusquam eorum quos sola docuerat traditio popularis, sed quoties in evangelio sermo est de Messia *scundum communem opinionem*, nominatur filius David, vel propheta venturus, vel rex Israel, vel salvator mundi, vel Messias aut Christus sine addito (r). Et sane in die palmarum Messiam turbae acclamabant dicentes: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. XXI-9); *benedictum quod venit regnum patris nostri David* (Marc.

(') Nota bene quod praesens argumentum intendit destruere id quod aiunt Sociniani tam veteres quam moderni: nomen filii Dei nihil aliud importasse apud coetaneos Christi, quam quod commune praedicium huius temporis de Messia ferebat. Declarandum igitur assumit, abfuisse revera hanc appellationem a nominibus Messiae secundum vulgarem opinionem. Caeterum, si sermo esset de Messia prout obiective in Scripturis V. T. proponitur, vel etiam prout erat in fide illuminata eorum paucorum quos oraculorum arcana non latebant: sic dubium non est quin nomen filii Dei tantumdem valeret, quantum nudum Messiae nomen. Sed hoc ideo praecise est, quia Scriptura vetus non proponit Messiam ut temporalem liberatorem, imo neque ut simplicem salvatorem spiritualem, verum etiam ut Deum verum de Deo vero. Sic in psalmo 109, ubi nativitas eius aeterna, ante luciferum in splendoribus sanctorum celebratur. Sic in Isaia, ubi appellatur Emmanuel, admirabilis, Deus fortis. Sic in Zacharia, ubi Messias confixus in cruce est ipse Iehovah effundens super domum David spiritum gratiae et precum. Sic in Malachia, ubi idem est Iehovah mittens angelum seu praecursorem ante iaciem suam, et Messias ante cuius faciem praecursor mittitur.

XI-10); *benedictus qui venit rex in nomine Domini* (Luc, XIX-38); *hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel* (Ioan. XII-12). In die etiam multiplicationis panum haec vox erat multitudinis: *Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum* (Ioan. VI-14). Et in festo scenopegiae dicebant multi de populo: *Hic est vere propheta*; alii, *Hic est Christus* (Ioan. VII-40). Samaritana quoque referens id quod vulgo credebatur, ait: *Scio quia Messias venit*. Et caecus natus post miraculosam sanationem, suum benefactorem ultro prophetam fatetur, de Filio autem Dei adhuc nihil scit. Accedit vel maxime confessio Petri, Matth. XXI-16. Quis enim crederet Petrum, confitendo Filium Dei vivi, nihil expressisse praeter id quod tot alii iuxta vulgarem de Messia existimationem in persona Iesu agnoverant, et fuisse ridicula prorsus emphasi laudatum, ut qui ultra humanum intendisset oculos, pervenissetque ad cognitionem altissimi mysterii cui revelando non caro nec sanguis sufficeret, sed solus Pater? Sed est aliquid adhuc fortius. Nam, Matth. XXII-qr, ad hanc interrogationem: *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est?* scribae et pharisaei nihil aliud respondent nisi: *David*. Et cum eis affertur auctoritas Psalmi 109, ex qua apparet aliquid excellentius de Messia esse sentiendum, cum sit dominus ipsius David: non habent quid respondeant, et suas de Messia ideas cum hac auctoritate conciliare nesciunt.

Elucet etiam distinctio inter nomina *Christi* et *Filii Dei* in communi intelligentia populi Iudaeorum ex ratione processus apud Pilatum, quem hic breviter referre iuvabit. Nimirum, post sententiam mortis in suo concilio edictam, Iudaei statuerant rem deferre ad Romanum procuratorem. In quo quidem non adeo solliciti fuerant legalitatis secundum quam eis non licebat interficere quemquam, cum scirent Romanos in causis religionis facile relaxare de rigore iuris, imo vero licentiam expresse a Pilato datam iudicandi secundum propriam legem, mox essent recusaturi. Unde, ut alibi iam dictum est, vera ratio et causa fuit, quia in lege Moysis pro crimine blasphemiae statuta erat lapidatio quae odio eorum non erat satis. Volebant enim Christo infamem mortem crucis, solo iure et more Romano inflictam iis

qui Romana civitate carebant. Quapropter in accusatione ad praesidem delata, de blasphemia et appellatione Filii Dei mentio heri non debuit. Sed, inquiunt, *hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Caesari*, et dicentem se Christum regem esse. Quippe hic erat aspectus politicus, quo solo moveri poterat politicus magistratus. Interrogat ergo Pilatus Iesum, et statim ac intellexit nihil Caesari esse timendum a rege cuius regnum non esset de hoc mundo: *Ego*, inquit, *nullam invenio in eo causam*. Non acquiescunt Iudaei, et urgent dicentes: *Commovet populum, incipiens a Galilaea usque hunc*. Erat enim Galilaea tunc temporis fomes rebellionis contra Romanam dominationem ¹⁾, et hac de causa, paucis ante mensibus, Pilatus ipse integram Galilaeorum turmam occidi iusserat in templo Ierusalem ²⁾, inimicitiasque Herodis sub cuius potestate erant, inde sibi promeruerat. At praeses intelligens inanitatem delationis, non mutat priorem de Christo opinionem, sed medium evadendi quaerit, et putat se ibi invenisse solutionem ubi implicari putabatur. Nam optimam occasionem nactus, non solum expediendi se a iudicio iniusto, verum etiam reconciliandi se cum tetrarcha, iubet Iesum remitti ad Herodem qui et ipse propter paschatis festum Hierosolymis erat his diebus. Res equidem accidit Herodi gratissima, sed nulla negotii conclusio. Et ideo congregatis mox principibus sacerdotum et magistratibus et plebe, statum quaestionis exponebat Pilatus dicens: *Obtulisti mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei*. Videt nihilominus periculosissimum fore, si in tanta commotione animorum offenderet Iudaeos, praesertim iura Caesaris specie tenus adserentes. Quare iterum ad subterfugia descendit, occasionem arripiens ex consuetudine dimittendi unum vinctum in paschate, quemcumque populus petisset. Ve-

C) Act. V-37.

(-) « Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de « Galilaeis quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum » Luc. XIII-1.

rumtamen neque sic intentum obtinet finem, nam ^{invalescabant} dicentes: *Non hunc, sed Barabbam*. Succedit flagellatio qua sperabat praeses invidiae persequentium fieri satis. Non enim ipse persequendo flagellavit, sed ludaeorum furori satisfacere volens, ut vel sic mitescerent et desinerent velle occidere, cum flagellatum viderent. At frustra, nam cum vidissent eum pontifices et ministri portantem coronam spineam et purpureum vestimentum, instantius clamabant: *Crucifige, crucifige euni*. Pilatus vero: *Accipite eum vos et crucifigite, ego enim non invenio in eo causam*. Sed iam intelligunt ludaei se habere praesidem in sua potestate, et rem eousque processisse ut infallibiliter obtemperaturus sit omni eorum voluntati. Ideo tandem totam de integro causam exponunt, utque palam fieret in eamdem concurrere condemnationis sententiam, et legem Caesaream propter assumptam dignitatem regiam quae Messiae propria erat, et legem Judaicae religionis propter impiam et blasphematoriam divinae filiationis usurpationem: *Nos, aiunt, legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*. Iam age. Appellationem *Christi regis* et *Filii Dei* non fuisse eamdem in communi intelligentia, sed hanc secundam multum addidisse supra primam, apparet primo ex distinctione accusationis, et ex progressu quo ludaei ab una delatione veniunt in aliam. Apparet secundo ex terrore quo, nova hac revelatione accepta, concussus est Pilatus; nam, inquit evangelista, *cum audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit*. Ideo ingreditur praetorium iterum, et dicit ad Iesum: *Unde es tu?* An de coelo, an de terra? Esne homo, esne Deus? Perspexerat enim quid distaret inter dicere se Christum regem, et facere se Filium Dei. Nec difficile erit invenire timoris ingravescentis causam. Nam omnia ea quorum testis hactenus exstiterat, tam ex parte victimae quam ex parte persequentium, communes atque ordinarias proportionales omnino excedere ei videbantur. Insuper superstitiosum hominem mox monuerat uxor de somnio terribili, et ecce sententia mortis petebatur adversus eum qui cum Filium Dei se fecisset, forte non erat mentitus, id de se asserendo! Quapropter, *exinde (magis) quaerebat Pilatus dimittere eum*, quoadusque tandem vinceret respectus Caesaris: *Ὅϊ hunc dimittis,*

non es amicus Caesaris... non habemus regem nisi Caesarem. Quibus auditis, tradidit illum ut crucifigeretur. Ex his igitur palam fit, nomen Filii Dei fuisse ab omnibus pariter acceptum in sensu longe diverso ab eo quem prae se ferebat nomen Christi vel Messiae in opinione communi; imo vero tantum distasse unum ab alio, quantum a terra caeli exaltantur. Et quid tandem putas hoc nomen addidisse? Quid nisi veram ac proprie dictam divinitatem? Nam sane, quamcumque divinitatis creatam participationem assignaveris, eam iudaei a suo Messia alienam non estimabant. Sed nunc conclusio magis firmanda est ex consideratione iudicii coram Caipha et toto sacerdotum consessu celebrati.

Narrant synoptici quomodo interrogatione facta: *Sz tu es Christus Filius Dei*, ad responsionem affirmativam: *tu dixisti*, princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: *blasphemavit*, caeterique conclamaverunt: *reus est mortis*. Confer nunc legem in cuius virtute huiusmodi sententia pronuntiatur. Continetur in Levitico (XXXIV-16): «Qui blasphemaverit nomen Domini, « morte moriatur, lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive « ille civis sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen « Domini, morte moriatur ». Atqui falso se dicere Dei filium secundum quamdam creatam divinitatis participationem, quantumvis excellentem, mendacium quidem est atque impostura; blasphemia autem sive convicium irrogatum Deo, nulla verisimilitudine dici potest. Per hoc enim nihil negatur de Deo quod ei conveniat, nihil de eo asseritur quod ei non conveniat, in quo blasphemiae ratio stat et summa malitia. E contra, arrogare sibi respectu Dei propriam ac naturalem filiationem (secundum quod Filius Dei, Deus est, eo pacto quo filius hominis, homo est), nihil est aliud quam arrogare sibi ipsam divinitatem, ac per consequens facere Deum creaturam. Haec igitur maxima blasphemia est pro qua, utpote iuridice tandem cognita, reus mortis ab omni concilio declaratur Christus. Illa, inquam, ipsa quae ei in decursu suae praedicationis fuerat toties exprobrata, puta apud Lucam, V-21: *Cooperunt cogitare scribae et pharisaei dicentes, quis est hic qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Et apud Matthaeum IX-2: *Dixit paralytico: confide.*

fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, hic blasphematur. Et apud Ioannem, V-18: Quaerebant eum Iudaei interficere, quia patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo. Et ibid. X-33: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum.

Manet ergo demonstratum quod nomen Filii Dei fuit ab iis inter quos Christus vixit, in sensu verae divinitatis indubitanter intellectum. Nunc autem solum superest videndum an isti in sua interpretatione erraverint, vel ei quem perdere intendebant, gratuitam imposuerint calumniam.

3. Quod sensus qui communiter nomini Filii Dei attribuebatur, fuit constanter et omnibus modis a Christo confirmatus.

Certe cum in controversia de violatione sabbati accusatores suos refellebat, non modo ex qualitate operum quae sub lege sabbati non cadebant (Luc. XIII 15, XIV-5), verum etiam, altius repetendo principium, ex conditione operantis qui lege illa non teneretur, utpote *dominus existens etiam sabbati* (Matth. XII-8, Marc. II-28), nonne evidens praebebat fundamentum imputationi cui alludit apostolus cum dicit: *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo?* Quis enim est dominus legis nisi ipse legislator, et quis legis sabbati auctor nisi Deus? Non ergo errabant Iudaei intelligendo filiationem divinam quam sibi Christus attribuebat, sensu filiationis propriae et naturalis.

Adhuc, cum in eadem de sabbato controversia aiebat: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Ioan V-17), quaenam esse poterat, quaeso, consequentia, nisi intenderet unam atque eandem esse Patris et Filii operationem, aut certe operationem in Filio, non secus ac in Patre, nulli legi esse obnoxiam? Utroque autem modo causa dabatur adversariis concludendi: ergo patrem suum dicit Deum, aequalem se faciens Deo. Atqui nedum legitimae huic conclusioni attenuationem quaereret Christus, amplificabat eam magis, asseverans se operari omnia quae Pater operatur, se vivificare quos vult sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit (I°an. V-21). Et quia revelatio pluralitatis personarum

in Deo non debebat esse sine adiuncta revelatione processionum seu originum quae sunt secundum operationes naturae intellectualis, (ne quis scilicet in divinis cogitaret materiale generationem et multiplicationem individuorum, aliaque eiusmodi absurda): ideo suam attestans filiationem, concomitanter etiam explicabat modum processionis a Patre, ducta analogia ex sensibilibus quae apud nos sunt similitudinibus. Huc spectat visio illa ac demonstratio de qua aiebat: *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit. Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei quae ipse facit.* Cum enim apud nos ratio facturae operis, mediante visu et demonstratione communicari soleat ab uno artifice in alium, inde sumebat exemplum ut in lingua nostra, et veluti balbutiendo cum balbutientibus (quippe humanitus ad homines loquebatur de ineffabilibus sacramentis), significaret se eatenus cuncta operari, quatenus aeterna processione secundum actum intellectus, communicatam a Patre habet rationem effectationis operum, sive artem, vim, et actionem creatricem quae est cum divina natura omnino idem (1).

Adhuc, urgentibus ludaeis in hunc modum: *Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam,* respondit: *Loquor vobis, et non creditis... Sed vos non creditis quia non estis ex ovibus meis. Oves meae vocem meam audiunt, et ego vitam aeternam do eis, et non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus.* Quo in loco manus Patris est omnipotentia Patris, cui nulla praevalet creata potestas. Et haec omnipotentia Patris in Christo pariter est, quia est illud maius omnibus quod aeterna generatione Filio dedit Pater. Unde consequitur quod oves ad vitam aeternam praedestinatae, utpote in manu Christi repositae, infallibiliter salvabuntur et non peribunt in aeternum. In his igitur satis evidens continetur divinitatis assertio.

Sed ne quis cavilletur in diversitate lectionum (nam qui-

(1) De his cf. tractatum de Trinitate, ubi de processionibus divinis.

dam codices loco lectionis vulgatae : *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est*, habent : *Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est*), considerationem nunc restringe ad ultima verba in quibus potissima vis reponitur, et quae per se sola rem faciunt. *Ego et Pater*, inquit, *unum sumus*. Quid sibi vult istud *unum*? Sane vero, vel unum simpliciter, unitate scilicet consubstantialitatis ; vel unum secundum quid, unitate quae habetur inter principem et ministrum, inter amantem et amatum, inter participantem et eum a quo participat, aut si qua alia unitas est eiusmodi. Atqui impossibile omnino est hanc posteriorem unitatem-intelligere. Nam in primis, quamcumque accidentalem unitatem assignaveris, profecto non sufficiet ad salvandam vim huius verbi, *unum sumus*, absolute et sine addito prolati. Quis enim Dei minister, quis Dei amator, quis Dei sacerdos, organum, aut vicarius, ita desipuit unquam ut dicere auderet: ego et Deus unum sumus ? Ait quidem apostolus : *Qui adhaeret Domino, unus spiritus est*. Sed valde diversa sunt istud *ego*, et istud *qui adhaeret Domino*, cum hic importetur accidentalis conditio personae, illic vero persona simpliciter. Valde etiam differunt, *unum sumus*, et *unus spiritus est*, cum unus spiritus idem sit ac unum cum addito, unum nempe spiritu, affectu, et mutua illa inhaesione qua amans est in amato et amatum in amante. Dicit iterum apostolus : *Quid igitur est Apollo ? quid vero Paulus ? ministri eius cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit*. Sed numquid forte seipsum dicet esse unum cum Domino? Imo vero, inquit, *ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit ; itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus ; qui autem plantat et qui rigat unum sunt*, id est, in eodem gradu sunt, scilicet in gradu ministrorum, et ita quidem ut ipsi non debeant attendi, sed solus Deus cui ministrant. Dicit etiam Christus in ultima oratione sua ad Patrem pro discipulis : *Ut sint unum sicut et nos unum sumus... Ut omnes unum sint sicut tu in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*. Sed numquid in ipsa unitate Patris et Filii sunt et discipuli ? Absit, nam Patris et Filii unitas solum proponitur ut exemplar unitatis Ecclesiae, eodem scilicet pacto quo perfectio

Patris proponitur ut exemplar perfectionis nostrae, cum dicitur a Christo: *Estote ergo vos perfecti sicut et Pater vester coelestis perfectus est*. Quid plura? Nonne homo qualiscumque eiusmodi sententiam enuntians: ego et Deus unum sumus, indubitanter haberetur ab omnibus ceu dementia captus? dementia, inquam, vel physica quae causam habet physicam laesionem cerebri, vel morali quae est summa mentis hebetudo?

Verum, esto quod insolita prorsus atque abnormi phraseologia, asserta cum Patre unitas aliquid aliud significare potuisset quam naturae unitatem. Id saltem certissimum, Iudaeos verba Christi de facto accepisse in sensu obvio et naturali, imo sustulisse lapides ut lapidarent eum, *quia tu*, inquiunt, *homo cum sis, facis teipsum Deum*. Quid ergo oportuisset eum respondere si in modo intelligendi assertionem suam, decepti fuissent adversarii? Erratis, debuisset ipse dicere, in sensu non genuino sumentes verba mea. Non enim intendebar id quod ad litteram sonant, et non est cur de blasphemia me accusetis quasi me fecissem aequalem Deo; nam etsi purus homo sim, tamen Dei legatus et minister exsisto, etc., etc. Haec sane et alia eiusmodi oportuisset ipsum regerere, eo vel magis quod si error erat, erroris causa fuisset ipsemet, propter talem ac tantum abusum sermonis humani. Nunc autem, quid responderit diligenter attende. *Nonne*, inquit, *scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est*, id est, si illos homines dixit deos, quibus ex adventio fuit dignitas a qua appellati sunt dii, quamque eis contulit sermo Dei ad eos factus: *quem Pater sanctificavit*, id est hostiam fecit seu agnum tollentem peccatum mundi (X aptando ei corpus in quo

(‘) Eodem sensu quo infra. Ioan. XVII-19; *Pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, hostiam me offero. Eodem etiam sensu quo dicitur, 2 Cor. V-21: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id est, Deus Pater Filium suum qui sine peccato erat, hostiam pro peccato fecit. Alludit ergo Christus ad testimonium Ioannis Baptistae: *Ecce agnus Dei*, etc., et suam effectiorem in victimam, sanctificationem vocat, more usitato in Scriptura: *Sanctifica mihi*, inquit Exod. XIII-2, *omne primogenitum quod aperit vulvam in filiis Israel*, et alibi pluries. Recole dicta superius, ubi de legalibus circa puerum Iesum servatis, Q. 37.

posset offerri loco holocaustum hircorum et taurorum quae non placuerunt (x): hunc, inquam, cui ex adventitio est, non forma Dei, sed forma hominis quam tunc accepit quando eum Pater *misit in mundum*, *vos dicitis: quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum?* Ubi vides oppositionem inter eos ad quos sermo Dei factus est, et eum quem Pater sanctificavit atque in mundum misit. Isti erant homines facti aliquo modo dii; hic e converso, est Deus factus homo. Isti fuerant effecti id unde dii appellantur; hic vero nequaquam effectus est id unde dicitur Filius Dei, sed id unde adversarii sumunt causam accusandi dicentes: *tu homo cum sis*. Est igitur ibi argumentum ad hominem, a maiori ad minus, hoc modo: Si humana natura quae propria et nativa fuit natura eorum quos alloquitur Scriptura, non obstitit quominus illi sine blasphemia dicerentur dii: quanto minus humanitas quae mihi in forma Dei praeexistenti fuit unita, cum factus sum hostia pro peccato et missus in mundum, in causa esse poterit cur blasphemiae sim reus, dicendo me Filium Dei? Hinc tandem concludit dicens rem esse diiudicandam ex miraculosis signis atque operibus quibus sua attestatio sigillatur: *Si non facio*, ait, *opera Patris mei, nolite credere mihi; Si autem facio, et si mihi ?ion vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre*.

Adhuc, cum Matth. XXII, Pharisei consilium ineunt ut caperent eum in sermone, et mittunt primo Herodianos percontantes an liceret dare tributum Caesari, tum Sadducaeos interrogantes de resurrectione mortuorum, ultimo legis doctorem tentantem et dicentem: *Magister, quod est mandatum magnum in lege?* intentio subdola satis perspicua est. « Sadducaeis confusis, inquit Chrysostomus, Horn. 72 in Matth. « pharisei rursus aggrediuntur, cumque quiescere oporteret, « decertare voluerunt, et legis peritiam profitentem praemit-
« tunt, non discere, sed tentare cupientes, ac ita interrogant: (*)

(*) < Ingredieris mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, « corpus autem aptasti mihi. Holocaustum pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, ecce venio, etc. ». Psalm. XXXIX-7, apud Paulum ad Heb. X-5.

< *Quodnam primum mandatum in lege sit.* Nani cum ^{primum}
 « illud sit: *Ego sum Dominus Deus tuus, non habebis deos alienos*
 < *coram me*, putantes causas sibi allaturum ad mandatum hoc
 « corrigendum, aliquid addendo, quoniam Deum se faciebat, hoc
 * modo interrogant ». Quid igitur Christus? Primo directe re-
 spondet ad interrogationem scribae. Imo non tantum exponit
 primum ac maius mandatum, sed et totam legem moralem bre-
 viter complectitur, omnia praecepta recapitulando in una di-
 lectione Dei, et sui, et proximi. Hanc sublimitatem non potest
 non mirari scriba ille: *Bene, Magister, in veritate dixisti, quia*
unus est Deus, et non est alius praeter eum, et ut diligatur ex
toto corde..., et diligere proximum tamquam seipsum, maius est
omnibus holocaustibus et sacrificiis. Ait ergo illi Iesus: *Non*
longe es a regno Dei (1). Quo facto, iam convertit se ad pha-
 risaeos qui scribam miserant, ut responderet secretae intentioni
 quae causam dederat artificiosae interrogationi. Intenderant
 enim, si se Dei Filium diceret, accusare ipsum quasi ea asse-
 rentem ex quibus sequeretur non esse unum Deum quem De-
 calogi lex iubet adorare. Interrogat itaque eos et Christus circa
 legem in qua se peritos profitebantur. *Quid, inquit, vobis videtur*
de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: *Quo-*
modo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit
Dominus Domino meo, sede a dextris meis donec ponam inimicos
tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Domi-
num, quomodo filius eius est? Et statim apparet subintellecta
 conclusio: Ergo ex ipsa Scriptura vestra Christus non modo
 filius David, sed et Deus Dei filius est. Ergo primum ac magnum
 mandatum de uno Deo colendo non solvitur si me Deum et Dei
 Filium assero. Ergo concidit de integro tota argumentationis
 fabrica in qua confidebatis, ut me traduceretis tamquam ever-
 sorem fundamentorum legis et destructorem decalogi. Sic pro-
 fecto obstruebatur os cogitantium inania, et ad nihilum reduce-
 bantur conatus inimicorum, nam *nemo poterat ei respondere ver-*
bum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interro-

C) Marc. XII, 32-34.

gare. Sed quanta vis in hac tacita illatione, et quam valida confirmatio genuini sensus in quo sibi filiationem divinam vindicabat Christus !

Demum attende quid declaret apud tres synopticos, quando adiuratus est a summo sacerdote ut diceret si esset Filius Dei: *Tu dixisti* inquit. *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli.* Quid sibi vult istud *verumtamen*? Hoc est, tu dixisti quia Filius Dei sum ego, quamvis id nunc supra fidem esse videatur, cum forma vestris conspectibus obiecta non sit nisi forma hominis qui et iudicatur a vobis. Verumtamen, hominem nunc a vobis indicatum amodo videbitis sedentem a dextris Dei, venientemque iudicare mundum, et tunc, etiam inviti agnoscetis eum qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit e fuit habitu inventus ut homo. Haec sane categorica attestatio est quae omni ambiguitati tollebat locum, ratione praesertim habita illius sessionis a dextris Dei per quam consortium in honore supremo, soli vero Deo debito, procul dubio significatur. « Non enim loci instar esse Patris dexteram affirmamus. Qui enim fieri possit ut qui circumscriptionis est expers, loco definitam dexteram habeat? Dexteram enim et sinistra iis demum conveniunt quae loco circumscribuntur. Quocirca per paternae dexteræ vocabulum significamus divinitatis honorem et gloriam » (à). Et re quidem vera, tam usu biblico quam recepto apud omnes loquendi modo, creaturae quantumvis praecellenti competit ut sit divinitatis sedes, thronus, templum, aut si quid aliud eiusmodi. Consedere autem ad dexteram, nonnisi ei convenire potest qui cum Deo Patre eadem adoratione adoratur, et in sede maiestatis pari latria conglorificatur. Nomine igitur Filii Dei certo certius venit proprius ac naturalis Dei Filius cui supremus impenditur honor; honorem dico latriae qua in eius hypostasi et ipsa coadoratur humanitas, uti supra suo loco dictum est. Et ad omnem dubitationem adhuc magis removendam praesto sunt ea quae acta sunt in causa Stephani. Nam cum Act. VII-52,

(') Damasc., de fide orth., l. 4, c. 2.

CREDIBILITAS INCARNATIONIS

Stephanus adductus in concilium, sermonem suum concludebat dicens: «Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? < Et occiderunt eos qui praenuntiabant *de adventu Iusti*, (id est « Messiae), *cuius vos nunc proditores et homicidae fuistis* > : seniores et scribae dissecabantur quidem cordibus suis, et stridebant dentibus in eum; nondum tamen velut blasphemiae reum ipsum condemnabant. At vero, statim ut (vers. 55) dixit Stephanus: « Ecce video caelos apertos, *et lilium hominis stantem a dextris « Dei* » : continuo continuerunt aures suas, et impetum fecerunt in eum, infligentes poenam in Lege statutam contra eum qui blasphemaverit nomen Domini, quia his ultimis verbis divinitatem Iesu expresse fuerat confessus.

Omnibus ergo modis efficitur, Christum asserendo se Filium Dei, verum se Deum attestatum fuisse.

Ea quae dicta sunt hactenus, amplius confirmari possunt ex locis quam plurimis ubi Iesus Christus vel signate vel exercite sibi vindicat incommunicabilia divinitatis attributa, idque indifferenter apud Ioannem et apud synopticos.

Ut ab evangelio Ioannis exordiar, statim in ipso limine adest testimonium praecursoris toties rati habitum et laudatum a Christo. In quo quidem haec inter alia leguntur: *Ipsa est qui post me venturus est, qui ante me factus est* (id est antepositus est mihi), *quia prior me erat*. Et infra: *Qui desursum venit... qui de caelo venit super omnes est*. Quibus verbis testatur aliam inesse Christo naturam praeter illam quae oculis carnis apparebat; naturam scilicet in qua illic praeexistebat, unde in terras venisse asseritur, et ratione cuius dici potuit Ioanne antiquior, cum ut homo, iunior noscatur extitisse fl). His porro gemina sunt quae Christus ipse proprio ore saepius attestatur dicens :

(*) De testimonio Ioannis haec Augustinus, Tract. 4 in Ioan. n. 11: «*Post me venit, quia posterius natus est. ante me factus est, quia praedixatus est mihi. Prior me erat, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,*».

Qui descendit de coelo, Filius hominis qui est in coelo. Et rursus Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius (1). Et rursus: *Exivi a Patre et veni mundum. Et iterum: Clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset, apud te.* Porro, quatenus sit illa caelestis natura in qua erat antequam mundus existeret, superfluum est inquirere, cum res per seipsam sit in aperto. — Si tamen disertam affirmationem desideres, attende celeberrimam illam ad pharisaeos responsionem: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit et gavisus est. Dixerunt ergo iudei ad eum'. Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? Dixit eis Iesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Non dicit, factus sum. Non dicit, eram, quemadmodum requiri videbatur ex oppositione ad priorem propositionis partem. Sed *sum*, inquit. Sum antequam fieret Abraham, sum quando fiebat, sicut sum ipso tempore quo loquor ad vos. Quippe, in duratione mea non est nisi nunc immobile quod ad quaslibet successivae ac temporaneae durationis partes secundum ordinem praesentis ad praesens indifferenter comparatur. Ibi ergo proprie dicta significatur aeternitas. — Considera iterum notissimum illud dictum quod totam incarnationis rationem et mirabilem oeconomiam comprehendit: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Utique via secundum humanitatem assumptam, veritas et vita secundum divinitatem, ut in una eademque persona haberetur, et quo perveniendum sit, et qua eundem sit. Quaeris quo perveniendum sit? Ad eum *qui est*. Ad eum qui non habet participatam veritatem et vitam, sed purus essendi actus existens, totius veritatis et vitae abyssus fontalis est. Et

(1) Secundum metaphoram intelligi debet ista *reversio* ubi erat prius, sicut etiam secundum metaphoram accipitur *descensus* de caelis. Filius enim Dei dicitur descendisse de caelis, pro quanto incepit esse in natura terrestri, terrestribus conditionibus alligata quoad corpus. Et simili modo dicitur ascendere ubi erat prius pro quanto ipse in natura assumpta a terrestri conditione penitus eximitur, et accipit plenitudinem illius gloriae coelestis quae debebatur vero Unigenito Patris, homini facto.

ideo, «quidam suspirans amator in psalmis ait: *Unam petii a i Domino hanc requiram*. Et quaeris quid petat?... Ardet enim < amore, et multum suspirat, et aestuat, et anhelat. Videamus «quid petat... *Ut contempler*, inquit, *delectationem Domini** fl). Sed quia ad illam stabilitatem nostram ubi quod est est, non habebamus qua iremus, venit inde ad quem ire volebamus, et cum esset ipse terminus in natura sempiterna, factus est via in humanitate assumpta, in qua et suppeditat medium perveniendi, et tam infallibiliter dirigit in eundo, quam impossibile est ut qui sequitur viam, non veniat ad terminum quem via contingit. Iterum ergo de unione divinitatis cum humanitate in eadem persona Iesu Christi, clara et aperta testificatio est. — Adhuc, paulo infra, obiectum se aeternae beatitudinis sanctis re-promissae contestans dicit: *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum*. Atqui vita aeterna secundum Scripturas, in nullo alio reponitur quam in visione Dei. Rursus igitur Deum se affirmat. Nec difficultatem facessere potest, quod Patrem nominet solum Deum verum. Nam sensus non est quod solus Pater sit verus Deus, sed quod Pater est solus verus Deus, ut patet ex graeco ubi vox μόνον non afficit terminum personalem os, sed terminum essentialem Θεόν, hoc modo: *Ἰνα γινώσκουσιν σε, τον μόνον ἀληθινόν Θεόν, ζαί ον ἀπέστειλα Ἰησουν Χριστόν*. Vere autem non est nisi unus verus Deus. Sed iste unus verus Deus est Trinitas, adeoque et Pater et Filius et Spiritus Sanctus, tres simul et singillatim unusquisque eorum, etsi soleat divinitas speciali modo *appropriari* Patri propter rationem principii in divinis.

Praeterea, in eodem Ioannis evangelio gravissimis verbis attestatur Iesus se esse eum, cuius auctoritati innititur fides ad aeternam vitam necessaria, in quem etiam sicut in Deum oportet reponere spem, qui cum Patre demum pari amoris affectu est super omnia diligendus. Et primo quidem, ubique fidem in se- ipsum exigit Iesus Christus: quod vel solum, ad testificationem

divinitatis iam videretur satis. Nam etsi mittantur Dei ministri atque apostoli ut ad fidei obsequium reducant hominum mentes, nusquam tamen dicti sunt aut dici poterunt ii esse *in quos credere oportet ad consecutionem aeternae vitae*. Et ratio est in aperto, quia non creditur nisi in eum ad quem fidei motus terminatur, in eum in quem credendo itur, in eum denique cui plena et absoluta praestatur mentis obedientia. Talis autem non est nisi Veritas prima, Deus. Sane vero de Ioanne scriptum est : *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum*, δι' αὐτοῦ, hoc est, per ministerium eius. Similiter, Act, XIX-4 : *Ioannes baptizavit baptismo poenitentiae populum, dicens ut crederent*, non in se, sed *in eum qui venturus esset post ipsum*. At Christus: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν*, non pereat, sed habeat vitam aeternam. *Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei*, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Et iterum : *Qui credit in me, non morietur in aeternum*. Et rursus : *Tu credis in Filium Dei?* et alibi saepe. Sed et in sermone habito post coenam, iubet discipulos erigere animum propter auxilium quod ipse eis repromittit : *Non turbetur cor vestrum, inquit, creditis in Deum, et in me credite... Non turbetur cor vestrum neque formidet; audistis quia ego dixi vobis, vado et venio ad vos*. Atqui virtus auxiliatrix cui Christiana spes innititur, non est nisi virtus divina, quam sibi aperte vindicat Iesus Christus, cum ait consequens esse ut quisquis in Deum credit et sperat, in se pariter credere debeat ac confidere. Denique ibidem ait : *Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum. Si quis diligit me, Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*. Ubi iterum, dilectio qua quis diligit Christum, aequiparatur in omnibus dilectioni qua diligendus est Pater. Et cum ad utrumque aequaliter terminetur, sic etiam ab utroque simul praemium habet ac recompensationem : inhabitationem dico et mansionem utriusque, intus in anima diligentis, per gratiam.

Quod si nunc ad synopticos considerationem convertas, videbis ubique eundem Deum qui apud Ioannem se revelat. Nonne ait Iesus Christus apud Matthaeum et Marcum, pueros innocentes, ex hoc quod innocentes existunt et aeternae vitae participes, esse ipso facto vel actu vel habitu credentes in se? *Qui autem scandalizaverit*, inquit, Matth. XVIII-6, *unum de pusillis istis qui in me credunt*, ἐνὰ τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστεῶντων εἰ ἐμὲ. Et Marc. IX-41 : *Unum ex his pusillis credentibus in me*. Nonne etiam exigit pro se amorem super patrem, super matrem, super animam propriam, ac per hoc, super omnia omnino quae in mundo cara esse possunt? *Qui amat patrem aut matrem*, inquit Matth. X-37, *plus quam me. non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus*. Et Luc. XIV-26: *57 quis venit ad me, et non odit patrem suum, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus*. Itaque, sicut se exhibet veritatem primam in quam oportet credere, ita et summum bonum cui necesse est amore appretiative summo inhaerere (!). Item apud synopticos legem fert tamquam Deus; *Audistis*, inquit Matth. V, *quia dictum est antiquis: non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit indicio... Audistis quia dictum est antiquis: non moechaberis. Ego autem dico vobis quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo*, etc. Quibus verbis perficit decalogi intellectum, corrigendo falsas pharisaeorum interpretationes. Et in hac nova promulgatione legis naturalis, quae pari gradu ince-

(!) Nec contra hoc valet responsio ad iuvenem, Matth. XIX-17: *Quid me interrogas? Unus est bonus, Deus*. Nam ut doceret nullam creaturam esse bonam in comparatione Dei, qui solus est per essentiam bonus. respondet ad interpellationem secundum mentem interpellantis: *Quid me bonum dicis, quern ut purum hominem habes?* «Quia, inquit « Lhrysostomus, Horn. 63 in Matth. n. 1, illum ut simplicem hominem « habebat, et ut doctorem Iudaicum, ideo ut homo ipsum alloquitur. ' Nam saepe secundum multorum opinionem respondet. Cum igitur ait « *nemo bonus*, non hoc dicit ut se bonum non esse significet, absit. «Non enim dicit: *Quid me dicis bonum? non sum bonus; sed nemo* «*bonus, id est, nullus hominum* ».

dit cum ea quae facta est in Sinai, propriam suae personae auctoritatem interponit, etiam quoad actus mere internos, puta interiorem iram, interiorem concupiscentiae motum, aliaque eiusmodi de quibus nullus humanus legislator praecipere habet, nullus humanus iudex cognoscere. Item, auctoritatem remittendi peccata eo modo exercet qui soli vero Deo incarnato competere potest: *Quis potest remittere peccata nisi solus Deus? Ut autem sciatis*, ait Luc. V-24, *quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*, ait paralytico: *tibi dico, surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam*. Rursus, supremum se iudicem et remuneratorem omnium hominum affirmat (Matth. XXV, 31-46). Angelos quoque, quos omnis Scriptura tam Veteris quam Novi Testamenti soli Deo assistere et ministrare docet, suos esse dicit: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis... Mittet angelos suos cum tuba et voce magna* (Matth. XVI-27, XXIV-31; Marc. XIII-27). Thronum denique sive sedem maiestatis in regno caelorum sibi vindicat, (Matth. XIX-28, XXIV-31), cum tamen thronus non sit nisi eius penes quem est summa imperii, et prima atque imparticipata potestas (x). Quae et alia si quis bene consideret, evidenter ei apparebit differentiam quam rationalistae vident inter Christum Ioannis et Christum synopticorum, sicut ipsi dicunt, eodem loco reponendam esse quod reponendae sunt caeterae eorundem assertiones, omni fundamento, ut saepe iam vidimus, destitutae.

Hactenus de testificationibus quas ipse Iesus Christus apud nos degens de sua divinitate dedit. Sequuntur iam testimonia apostolorum eius.(*)

(*) Nec iterum opponi potest responsio ad filios Zebedaei, Matth. XX-23: *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo*. Solum enim dicit non esse suum, id est, non esse suae humanae voluntatis, dare primas sedes in regno coelorum, praesertim ex illo carnali affectu quem ambitione abrepti duo fratres in eo supponebant. Additque id dependere ab electione Patris, cui more suo appropriât ea quae divinitatis sunt, quando loquitur ut homo.

Et a principe apostolorum aequum sane est incipere, praesertim quia modernistae ex Petro praecise argumentum sumunt, ratione sermonis quem habuit ad populum in ipso actu inaugurandi apostolicam praedicationem, Act. II, 14-39.

Dicunt scilicet, quod in hoc primo sermone, sicut etiam in aliis proxime consequentibus per decem priora capita libri Actuum, invenire est quae et qualis impressio fuerit quam in animis suorum discipulorum de se reliquerat Iesus: impressio primitiva, nondum deflorata, nondum adulterata, sed adhuc germana, genuina, nulloque peregrino influxu modificata. Atqui priores illi Petri sermones sunt de Iesu, nec plus nec minus tamquam de viro approbato a Deo, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, qui fuit crucifixus per iudicium Pontii Pilati, quique tertia die suscitatus, factus est a Deo Christus et Dominus. De Iesu autem qui se asseruisset verum ac consubstantialem Dei filium; imo qui pro tunc, etiam post effbrmatam convictionem de suscitatione a mortuis, pro Deo habitus esset a communitate apostolica, nullum indicium, nullum argumentum, nulla significatio. Quam longe absumus, inquit, ab affirmatione Pauli: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo!* Quam longe ab auctore epistolae ad Hebraeos: *Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae eius!* Quam longe a prologo quarti evangelii: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum!* Et inde triumphant, inde confirmant evolutionis systema, inde deducunt distinctionem inter realem Christum historiae et mysticum Christum fidei, et non distinctionem modo, verum etiam oppositionem tantam, quanta esse potest inter solidam veritatem et mythum in humana phantasia procreatum.

Verum omnia in argumentatione posita, longe longeque a vero abhorrent. Illud praesertim enorme, quod collocant in maiore tamquam totius constructionis fundamentum: nimirum, debere inveniri in primis Petri sermonibus plenam atque adaequatam

professionem fidei seu convictionis apostolicae circa Christi personam. Imo vero, diceret quispiam vel solo sensu communi ductus, in prima praedicatione, *praecise quia prima*, non solum esse non debuit, sed debuit omnino non esse. Cogita adjuncta et circumstantias, tum temporis, tum loci, tum personarum: vix elapsis quinquaginta diebus a crucifixione, in media urbe Ierusalem, coram multitudine illa confusa quam describit historia Actuum! Quis, quaeso, non sentiet, oeconomia et discretione maxima opus fuisse in tam subitanea publicatione legis christianae, post recentissimam et fere hesternam catastrophem crucis? Si ergo ex distantia observata inter praedicationis exordia quinquagesimo a passione die, et scripta directa ad fideles in christianismo iam fundatos, eruere volunt proportionalem evolutionem factam in ipsa fide apostolorum: dolendum quidem de tanta obcaecatione, sed supervacanea est omnis confutatio. Tam absurdum enim est, ac absurdum esset quaerere in sermone Pauli ad iudices areopagi, plenitudinem doctrinae inventae in epistolis ad Romanos, ad Corinthios, ad Philippenses, etc.

Proinde, etiamsi esset verum quod dicunt, divinitatem Iesu fuisse in ea circumstantia sub silentio penitus praetermissam, nihil profecto sequeretur. At vero addendum nunc est, neque hoc esse simpliciter concedendum: quamquam non ita explicita affirmatio sit, sed obumbrata potius et tecta, sicut circumstantiae ferebant, sub auctoritate antiquae prophetiae. Annuntiat enim Petrus resurrectionem illius quem definito consilio et praescientia Dei traditum Iudaeorum principes interemerant, tum deinde ascensionem in caelum et sessionem ad dexteram Patris attestatur dicens: *Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus Sancti accepta a Patre, effudit hunc quoniam vos videtis et auditis. Non enim David ascendit in caelum. Dixit autem ipse'. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Atqui, uti paulo ante declaravimus, sedere ad dexteram Dei, nullius purae creaturae est, quia nulla pura creatura particeps esse potest supremi honoris qui Deo deferitur in throno maiestatis. Ergo, et ex natura rei, et ex communi omnium intellectu, annuntiare sedentem ad dexteram Pa-

tris, idem est ac affirmare humanam naturam in Christo esse divinae hypostasis, quae cum sua carne una adoratione ab omnibus rebus creatis colenda est atque reverenda il). Cum autem concludit Petrus dicens : *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum fecit Deus hunc lesum quem crucifixistis*, sensus non est quod Iesus in sua resurrectione atque ascensione factus sit Dominus et Christus, cum antea non esset. Sed est sensus quod in resurrectione et ascensione factus est habens in actu quidquid pertinet ad dignitatem Domini et Christi, iuxta illud evangelii : < Nonne oportuit pati Christum et ita «intrare in gloriam suam (2)».

(*) Ex hoc quod in Psalmo XLIV, Ecclesia dicitur adstare a dextris Christi, non solum non infirmatur praesens demonstratio, sed confirmatur etiam magis. Ubique enim adstare vel sedere a dextris importat consortium in honore. Nunc autem in Christo est duplex excellentia, et propterea duplex honor ei deferri potest, ut dictum est in Quaest. 25, ubi *de adoratione Christi*. Quia ergo Ecclesia triumphans participat honorem qui Christo debetur propter creatam excellentiam, eo pacto quo sponsa cum sponso consortium honoris habet, recte dicitur a dextris eius adstare. At Christus ipse exhibetur sedens a dextris Dei, ac per hoc, communicans in honore qui debetur soli Deo. Quod non esset si in eo, praeter creatam excellentiam, non daretur etiam increata excellentia divinitatis.

(2) Integram solutionem argumenti modernistarum accipere est ex Cyrillo Alexandrino, *adversus nolentes confiteri S. Virginem, esse Deiparam*, n. 20 : « Huic demum obiectioni ipse beatus Petrus his fere ver-
« bis mihi videtur occurrere : Ne me ita locutum putetis, quasi unus de
« vobis sit homo Christus. Haud id equidem dico, sed rem miram et
« insperatam prudente sermone revelo. Quaenam vero haec est ? Spi-
« ritus descendentis fragore audito. Iudaeorum populus ad nos accur-
« rit. Ego idoneum piscandi homines tempus nactus, neque tamen va-
« lens manifesto directoque sermone Christum Deum praedicare, quia
« illi paulo ante hunc crucifixerant, molestumque illis huiusmodi nego-
« tium accidisset, celo sermonis hamum, sicuti fit obiecta piscibus esca,
« sub horum humilitate verborum, et Iesum Nazarenum nomino atque
« crucifixum, et quod Deus ipsum e mortuis suscitaverit; atque ita non
« sine velamine ingero, nec sine arte quadam theologicam ipsius noti-
« tiam. Etenim Davidis verba in mentem ipsis revoco, quoniam viri il-
« lius potius oracula sine suspitione admittebant : quo facto, iisque ad

Rursus, act. III, 12-16, cum ad portam templi sanatus fuisset claudus, ex utero matris, videns Petrus populum ad se concurrentem, de resurrectione Christi novum testimonium reddit : *Vas autem sanctum et iustum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitae interfecistis. Atqui auctor vitae quis unquam dictus est, nisi verus Deus? Oportet igitur ex testificatione Petri, ut in Domino Iesu Christo utraque conveniat substantia : divina scilicet, ratione cuius auctor vitae appellatur, et humana in qua occisus est atque suscitatus. Adhuc, Act. IV, 5-12, cum Annas princeps sacerdotum et Ioannes et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali, in suum concilium vocavisset apostolos ut de suis gestis rationem redderent, dixit Petrus ad eos: *Principes populi et seniores,... notum sit omnibus vobis et omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. In nomine, inquit, hoc est, in potestate atque auctoritate eius factum est miraculum quod implevit populum stupore et exstasi. Atqui iterum, solus Deus est in cuius potestate atque auctoritate miracula fiunt. — Caeterum, primam Petri confessionem in ipso evangelio legimus. Ultimam vero in epistola quam loco testamenti ad fideles misit, iam morti proximus et certus quod velox esset depositio tabernaculi sui: «Simon Petrus, servus et apostolus Iesu Christi, iis qui coaequalem nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia Dei nostri et Salvatoris Iesu Christi, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Et consonat doxologia per quam epistola terminatur: *Crescite in gratia et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Iesu Christi. Ipsi gloria, et nunc, et in diem aeternitatis. Amen.***

Paulus quoque, in singulis fere epistolis suis de divinitate Iesu Christi expressum et categoricum ponit testimonium. Nam, Rom. IX-5 : *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est su-*

«compunctionem conversis, manifestius deinde Deum ipsum demonstro
«per huius baptismi in eius nomine conferendi indictionem, docens si-
«mul vi huius fieri peccatorum remissionem».

5-°

CREDIBILITAS INCARNATIONIS

per omnia Deus benedictus in saecula. Et ad Philip. II, 6-7: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Et ad Colos. I, 16-17: *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.* Et ad Tit. II-13: *Expectantes beatam spem, et adventum magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτήρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Et ad Heb. I. docet Christum portare omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum facere, sedere ad dexteram maiestatis in excelsis, eum esse cuius est thronus divinitatis, qui in principio terram fundavit, qui caelos creavit, cuius proprium attributum est immutabilis aeternitas, opposita mutabilitati omnis creaturae: « Ipsi peribunt, tu autem permanebis. Et « velut amictum mutabis eos et mutabuntur, tu autem idem ipse « es, et anni tui non deficient ».

Ioannes in epistola sui evangelii dedicatoria quam misit ad ecclesias instar praefationis ad lectorem, exorditur dicendo se annuntiare *Verbum vitae* carnem factum, seu *Vitam aeternam quae erat apud Patrem, et apparuit nobis.* Concludit autem his verbis: *Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus et vita aeterna, οὗτό ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιο* (1). *Filioli custodite vos a simulacris. Amen.* — Et in Apocalypsi quae est evangelium Iesu Christi suscitati a mortuis, sedentisque ad Patris dexteram in gloria caelesti, proponit Agnum summo cultu latriae simul cum Patre ab omni creatura adoratum et conglorificatum: *Et omnem creaturam quae in caelo est, et super terram, et sub terra, et quae sunt in mari, et quae in eo, omnes audiivi dicentes: Sediti in throno et Agno, benedictio et honor et gloria et potestas in saecula saeculorum.*

Iacobus demum epistolam ad duodecim tribus dispersionis missam sic inscribit: *Iacobus Dei et Domini Iesu Christi servus,*

(1) Pronomen *hic* οὗτό, non potest referri nisi ad *Filium*, tum quia *Filius* est nomen quod proxime praecedat, tum quia si demonstratio referretur ad *verum Deum* de quo prius, sensus esset: *verus Deus est verus Deus*, quod plane absonum est.

Ἡοὐ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλο . In quo solum superest notandum quod nomina Deus et Dominus, non duas ibi distinctas personas designant, sed unam eandemque, quemadmodum evidentius apparet in simili formula, Tit. II-13, et, 2 Petr. I-i, adhibita. Evidentius, inquam, apparet propter articulum communem utrique substantivo, τοῦ θεοῦ καὶ σωτήρο . Nam si duae personae essent, ut bene observavit Cardinalis Franzelin, repetitio articuli fuisset necessaria, hoc modo: τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ σωτήρο . Nunc autem idem est Deus et Dominus apud Iacobum, ac Deus et Salvator apud Petrum et Paulum, quia secundum Scripturas Iesus Christus salvavit homines, acquirendo et redimendo eos pretio sanguinis sui. Unde fit ut non solum peculiari ratione ac titulo dominus noster soleat appellari, verum etiam ex eodem recipiat *Domini* nomen, a quo nomen *Salvatoris*.

Indubium itaque sit, Iesum Christum tam per se quam per apostolos suos seipsum mundo manifestasse ut verum Deum hominem factum. In quo quidem, credibilitatem incarnationis iam pene demonstratam dicere quis posset. Si enim Iesus Christus non in veritate est quod se esse asseruit, unum de duobus consequitur: Vel incredibili et inaudita per omnia retro saecula hallucinatione captus fuit, vel omnibus impostoribus qui phrenesi superbiae et audacia mendacii eminuerunt, longe peior atque execrabilior dicendum est. Sed cuinam, quaeso, qui vel cursim legerit evangelium, oculosque intenderit in eum cuius splendida figura ibi refulget, utraque haec consequentia monstruosa ac penitus eliminanda non apparebit? Sane vero, nec ipsi rationalistae eousque unquam procedere ausi sunt. Ideo omnia movent ut divinitatem Christo a posteris adsertam, non ab ipso Christo sibi vindicatam persuadeant. Si igitur ex documentis certissimis, id est ex toto tenore historiae referentis modum *quo intravit et exivit inter nos Dominus Iesus*, haec eorum positio refellitur, iam causa cadunt, et ipsismet fatentibus, credibilis evadit Verbi incarnatio. Verum non his contenti sumus. Oportet nunc ad signa divinitus edita animum convertere, et primo quidem ad signum illud quod omnia saecula suo splendore adimplet, quod est signum prophetiae.

THESIS LVII.

Attestationes supradictas evidenter credibiles faciunt in primis prophetiae messianicae, quae ab antiquissimis temporibus multifariam multisque modis editae, in ipsa persona Iesu Christi mirabiliter sunt adimpletae.

Nomine prophetiae nunc intelligimus praescientiam et praedictionem futuri contingentis, quod cum in causis creatis praesistentibus determinatum non sit, nullum esse quoad nos habet, et ex consequenti nullam cognoscibilitatem, sed ei soli notum esse potest cui nihil est praeteritum, nihil futurum, eo quod eius aeternitas tota simul existens ambit totum tempus 11). Quare omnibus consentientibus, signum prophetiae est evidens signum divinitatis; nec aliud quidquam praeter communem hominum sensum exprimebat Isaias, cum idola Gentium irridens aiebat: *Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos*. Hinc, si forte pervulgata fuissent ab antiquissimis temporibus certa oracula de aliquo salvatore seu duce salutis a Deo in mundum mittendo, quae postea adveniente tempore praenuntiato, in una determinata persona ad amussim noscerentur adimpleta, et quidem quoad tot et tales contingentes circumstantias, ut palam fieret praedicationes ipsas, nec casui, nec naturalibus hominum coniecturis, sed certissimae praescientiae esse necessario adscribendas; profecto in his rerum adiunctis de veritate divinae

11) «Futura in seipsis a nullo cognosci possunt nisi a Deo. Cuius ratio est quia futura prout futura sunt, nondum habent esse in seipsis. «Esse autem et verum convertuntur. Unde cum omnis cognitio sit aliquius veri, impossibile est quod aliqua cognitio respiciens futura in ratione futuri, cognoscat ea in seipsis. Cum autem praesens, praeteritum, et futurum sint differentiae temporis temporalem ordinem designantes, omne quod qualitercumque est in tempore comparatur ad futura sub ratione futuri. Et ideo impossibile est quod aliqua cognitio subiacens ordini temporis, cognoscat futura in seipsis » S. Thom. de Malo, Quaest. 16, a. 7.

missionis non esset ambigendi locus, adeoque talis personae asseverationes, utpote authentico Primae Veritatis sigillo munitae, pro infallibili verbo Dei indubitanter essent habendae. Atqui non ficta haec hypothesis est, sed factum illustre quod circa personam Iesu Christi considerandum se offert, prout nunc declarare ac demonstrare intendimus ex solis historiae monumentis, communibus exegesis principiis, et caeteris criteriis quae naturali rationi usui esse possunt (1).

Praesupponere oportet oracula V. T. in medium afferenda, vere esse illorum auctorum aut certe antiquorum temporum quibus adscribuntur. Nec gratuita sane suppositio est, sed quae tribus potissimum firmatur inconcussis argumentis. Primum desumitur ex testimonio totius populi Iudaici, nominis christiani hostis infensissimi, qui nunc per gentes orbemque universum dispersus, non solum testatur se a maioribus suis suas scripturas accepisse longe ante suae cladis initium, verum etiam ex patriis annalibus et immemorabili traditione tempora assignat et auctores, a Moyse usque ad Malachiam prophetarum ultimum. Unde Augustinus, Enarrat, in Ps. 56, n. 9: « Quando volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas litteras. Et ne forte dicant duri ad fidem quia nos illas christiani composuimus...., hinc eos convincimus, quia omnes ipsae litterae quibus Christus prophetatus est, apud Iudaeos sunt: omnes ipsas litteras habent Iudaei. In quali ergo opprobrio sunt Iudaei? Codicem portat Iudaeus, unde credat Christianus. Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant». Secunda ratio hinc accipitur, quod Ptolemaeus Philadelphus rex Aegypti, accitis undique Iudaeorum peritissimis, 250 circiter annis ante Christum natum, sacros Hebraeorum libros in graecum transferri curavit. Eo autem tempore prophetae iam desierant, et ideo nullum est vaticinium messianicum quod versione tunc

(1) Nunc omnino abstrahendum ab inspiratione Scripturae, ab auctoritate Patrum et Ecclesiae, quia in praeambulis fidei versamur, in quibus si quis ex fidei regulis argumenta depromeret, vitiosa foret ineptaque ratiocinatio.

condita *septuaginta interpretum* non contineatur. Novum igitur exinde argumentum pro indubitata oraculorum praecessione, necnon et validissimum contra arbitrarias neotericorum interpretationes praesidium parabatur. Quid enim adversarios iuvabit si ope accentuum massoreticorum qui recentis inventionis sunt, contentur celebriora vaticinia corrumpere, quasi in aequivocatione posita, et tam unius quam alterius significationis susceptiva? Poteruntne versionem graecam de medio tollere? aut dicere septuaginta interpretes ex industria fecisse pro causa nostra? Denique, quo casu fortuito, eodemque magis stupendo quam foret ipsa prophetia, divinassent isti ea quae mirabiliter in Iesu Christo postea completa sunt? Non ergo sine expresso divinae providentiae consilio factum est ut longe ante eventum ponerentur oracula messianica in idiomate Gentium celeberrimo, quod etiam usque nunc classicum permansit. Accedit tandem criterium intrinsecum, sicut indicabitur infra quoad libros Novi Testamenti. Prophetici enim libri historiam profanam undequaque compenetrant, et singularum epocharum in quibus prodierunt, certissima servant vestigia (^,

Hoc itaque praesupposito fundamento, ostendendum nunc est talem esse ac tantam praedictionum concordandam cum iis quae in adventu, vita, passione, et morte Iesu Christi contigerunt, ut nullum alium praeter Deum qui omnibus simul temporibus in sua aeternitate praesentialiter adest, ipsa oracula potuerint habere auctorem. Porro, ut in argumento evolvendo certus ordo servetur, successionem prophetiae distinguemus in periodos tres. Prima erit ab initio mundi usque ad David. Secunda a David usque ad transmigrationem Babylonis. Tertia ab initio captivitatis Babylonicae usque ad reaedificationem templi, quo tempore postremi omnium prophetaverunt Aggaeus, Zacharias, et Malachias.

(^; Cf. Le Hir, Etudes bibliques, Tom. i, Les prophètes d'Israël, art. 3. Authenticité et intégrité des prophéties d'Isaïe.

Prima prophetiae periodus.

Exordimur ab oraculo Geneseos (III-15), in quo iuxta superius praemissa, futurum annuntiatur mulieris semen quod noxii capitis elationem sua virtute conteret, diaboli opera dissolvat, et de eo plenum reportabit triumphum per finalem ac definitivam portarum inferi eversionem. Haec est *prima in libris prophetis Messiae delineatio, et quasi rudimentalis figura cui per insequentem aetatem, alia atque alia superinducentur lineamenta et notae*, — Absolute loquendo non requiritur ut de individualitate huius promissi seminis iam constet, quia etiamsi adhuc maneret indeterminatum ex sola contextus inspectione an dictum semen pro collectione aliqua accipiendum sit, an potius pro uno salvatore individuo, facilis esset ex sequentibus vaticiniis dubii resolutio, ut mox apparebit. Verum fidenter dico non deesse rationes quae iam aliquo modo suadeant, unum singularem virum iuisse principaliter designatum. Et sane, futurum illud semen mulieris non est integrum genus humanum, seu ipsa Evae posteritas in quantum huiusmodi. Opponitur enim semini serpentis quod etiam hominibus constat ex Eva sine dubio procreandis. Itaque proponuntur ibi duae civitates in quas mundus dividitur, et sicut semini serpentis caput adest diabolus, ita ex opposito, semini pugnantem adversus diabolum caput aliquod et principium oportet attribuere. Ipse igitur est qui principaliter in oraculo censendus est annuntiari. Praeterea, quis non intelliget in his verbis: *ipse conteret caput tuum, et tu conteres calcaneum eius*, singulare certamen inter Satanam ducem omnium malorum, et supremum quemdam bonorum principem infernali duci divinitus oppositum? (1). Accedit demum parallelismus ordinis ruinae cum ordine

(1) Nota quod *Realcaneum Redemptoris* recte accipitur pro ipsius humanitate, vel pro corpore eius tam vero quam mystico. Hoc calcaneum contrivit Satan in passione Christi, iuxta illud Luc. XXII-53: « Sed < haec est hora vestra, et *potestas tenebrarum**. Cui etiam horae potestatis tenebrarum allusio fit apud eundem Lucam (IV-13), cum dicitur

promissae reparationis, qui tam necessario agnoscendus est in hoc fundamentalis vaticinio, ut si semel excludatur, nulla sat certa sententiae adversus diabolum latae appareat consequentia. Re- cole dicta superius, Thes. 41.

Verum ea quae ad annuntiatum semen pertinent, potius de- terminanda sunt ope sequentium oraculorum, quorum connexio- nem cum primo tanto accuratius declarare necesse est, quanto altius in ipsis exordiis adhuc consistimus. De continuitate enim prophetiae ratiocinandum est sicut de continuitate fluminis, quae cum sit maxime conspicua quando flumen iam pleno alveo per planities camporum excurrit, non ita visibilis est quando parvus adhuc rivulus de cacumine montis per varios anfractus descendit. Porro, evidens atque manifestum est quod sicubi in sequentibus promissionibus prophetis sermo sit de benedictione quadam per emphasim dicta, eademque ad omnes tribus et populos et cognationes terrae extendenda, procul dubio intelligi debebit de liberatione a malis quae ipso tentationis die in suis protoparen- tibus genus humanum incurrerat, ideoque de salute afferenda per eum de quo dictum est: *ipse conteret caput tuum*. Cogita enim hominem quem nobis antiqua scriptura describit, in para- disi felicitate tamquam in umbra vitae, unde iustitia custodita in meliora conscenderet, prius collocatum; cogita eum dein exsulem effectum, omnibusque bonis primitivi status spoliatum, ut per miseras doloresque innumeros traheretur ad mortem sub domi- natione diaboli possessoris sui: his, quaeso, in adiunctis, quae aia *excellens benedictio* eidem perduto homini reponebatur praeter eam quae in dissolutione operum Satanae consisteret? Unde

« Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo *usque ad tempus* ». Sed et calcaneum quod est corpus mysticum, conatur con- terere Satanas usquedum veniant tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os sanctorum suorum a saeculo prophetarum. Ante centum annos principalis dux hodiernae coniurationis antichri- stianae, ignorans forsitan voces antiquae prophetiae, animos addebat satellitibus suis per ipsissima verba quibus in paradiso annuntiata fuit lucta serpentis contra benedictum mulieris semen: *Ecrasons l'infâme*, hoc est, *conteramus infamem*!

dato quod haec ipsa benedictio statim ab initio legatur humano generi annuntiata, constat nullam aliam posse excogitari, quoties- cumque in posterum sermo erit de benedictione per excellentiam in omnes hominum progenies refundenda. Hic igitur filum habes connectentem primum vaticinium cum iis quae proxime sequuntur in Genesi, (XXII-16, XXVI-i, XXVIII-r^). Iteratis quippe vi- cibus dicitur ad Abraham, Isaac, et Iacob: *Benedicentur in se- mine tuo omnes gentes terrae*. In semine tuo, inquit. Ipsum est mulieris semen de quo supra, quod nunc dicitur oriundum ex progenie Semitica (x), annuntiaturque ut filius domus Abrahae, dignitate primogenitus.

Sed cum familia Abrahae inciperet fieri in gentem et po- pulum (2), ecce insignior prodiit de ipso promisso semine pro- phetia. Iacob moriens vocat omnes filios suos, capita duodecim tribuum, ut annuntiet eis quae ventura sunt in novissimis diebus. Singulis autem benedicens benedictionibus propriis, cum ad ludam pervenisset, dixit: *Iuda, te laudabunt fratres tui..., adorabzmi te filii patris tui... Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eizis, donec veniat qui mittendz is est, et ipse erit expectatio gentium*. Quod quidem vaticinium adeo manifeste est de eo *in quo benedicen- dae erant omnes cognationes terrae*, ut nomen Schelloh vel Schiloh quo vaticinans patriarcha utitur, habitum sit apud Iudaeos ut unum e propriis nominibus Messiae. « In Talmude, inquit Drak (3), « quaeritur: Quodnam est nomen Messiae? Et respondetur: «Schiloh est nomen eius». Sed variae lectiones in aliquibus differunt. Septuaginta in vetustissimis exemplaribus habent: *Non deficiet princeps de Iuda, et dux de femoribus eius, donec*

d.) *Genes. IX-26*: «Benedictus Dominus Deus Setn... Dilatet Do- minus Iaphet, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan ser- vus eius».

(') Initia transformationis familiae Abrahae in populum referenda sunt ad mortem Iacob. Cum ergo dicantur praedici ea quae in novis- simis diebus eventura erant populo ex tunc incipienti, quomodo potuis- set praetermitti id in quo reponebatur principalis spes domus Abrahae, imo ratio ac finis totius exsistentiae Gentis Israeliticae?

(') Drack, Lexic. Hebraic.

veniat, cui repositum est. Aquila (Iudaeus, saec. II) vertit: *Non deficiet sceptrum a Iuda, et legislator de inter pedes eius, donec veniat cui repositum est, et ipsi coetus populorum.* Symmachus (Ebionita saec. II): *Non auferetur potestas a Iuda, donec veniat cui repositum est, et ipsi obedientia populorum.* Aliae versiones, sed multo recentiores, habent: *Donec veniat Pacificus, vel Tranquillator.* Hebraica lectio fert ad litteram: *Non deficiet virga de Iuda, et Mechokek e medio pedum eius, donec veniat Schelloh* (vel Schiloh) *et ei obedientia populorum.* Ortae sunt lectionum differentiae ex eo quod si legas Schiloh, vertendum erit *mittendus* vel *tranquillator*, prout a radice Schalah vel Schalahh derivatam vocem contendes. Si autem legas Schelloh, vertendum erit *is cuius*, vel *is cui* (est sceptrum). Locum parallelum vide apud Ezech. XXI-27. Verissimam autem et genuinam esse hanc ultimam lectionem, omnino convincor ex rationibus quas affert et congerit Lehmann §. In ea quippe lectione conveniunt maior veterum Iudaeorum interpretum pars, ne exceptis quidem Septuaginta apud Iustinum, Dialog, cum Tryph. n. 120. Eidem videtur alludere Paulus Gal. III-19: «Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret *semen cui* promiserat». Denique ea lectione admissa, planissima est in vaticinio patriarchae sermonis consequentia et dictorum connexio.

Ad cuius rei intelligentiam nota praerogativam primogeniturae aetate patriarchal! duo potissimum importasse: praeeminentiam super fratres, et ius ad duplicem portionem in bonis paternis. Haec duo iure nativitatis competeabant Ruben filiorum Iacob natu maiori, et ideo vers. 3 dicitur: «Ruben primogenitus «meus... prior in donis, maior in imperio (esse debebas)». Sed patriarcha, testamentum condendo propheticum, praerogativa primogeniturae privat Ruben propter incestum Gen. XXXV-22 commemoratum, Similiter Simeon et Levi qui ordine aetatis proxime succedebant, ratione sceleris in Sichimitas admissi, Gen. XXXIV, 25-30, reficiuntur. Itaque, inter Iudam ordine nativitatis quartum,

(*) *Le sceptre de la tribu de Juda entre les mains de J. C.*, pag. 75 et seq.

et Ioseph eodem ordine undecimum, dividuntur primogeniturae iura. Ioseph enim qui succrevit in duas tribus Ephraim et Manasse, duplicem haereditatis portionem accepit. Illud autem quod in primogenitura erat praecipuum et magis excellens, reservatur et defertur Iudae: praeeminentiam dico respectu caeterorum fratrum sive aliarum tribuum Israel. Et quia insigne praeeminentiae erat sceptrum, optime consonant ista: *Iuda, te laudabunt fratres tui, adorabunt te filii patris tui, non auferetur sceptrum de Iuda*, etc. Quapropter sceptri nomine, non quidem regiam auctoritatem, sed praeponderantiam tribus Iudaicae respectu tribuum duodecim, (qualis solebat competere primogenito respectu fratrum), praenuntiari manifestum est. Iam si animadvertas verum Abrahae et Israel primogenitum filium esse *benedictum semen* quod ratio erat et finis totius fecunditatis promissae patriarchis, intelliges etiam verum dominum sceptri domus Abrahae nullum alium esse praeter ipsum Messiam, adeoque sceptrum non fuisse datum Iudae nisi titulo depositi, ut scilicet veniente temporum plenitudine, transiret in manus Messiae cui sensu altiori et multo excellentiori modo manebat reservatum. Hinc optime intelligitur illud: *Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat is cui est repositum*. Ad haec, praenuntiatur non esse auferendum *ducem de femore Iudae*. In quo observabis hebraicum Mechokek generatim dicere eum qui decernit seu iubet: quare significat vel legislatorem cuius est legem condere, vel iudicem cuius est legem applicare. Prior sensus non convenit in praesenti, cum in populo Dei unus legislator semper agnitus sit Deus: posterior vero quadrat cum moribus gentis et contextu vaticinii. Significatur ergo non futuros magistratus indigenas, per quos tribus Iudaica administrabitur secundum leges proprias populi Dei. Et cum praerogativa sceptri pertineat ad Iudam consideratum in ordine ad caeteras tribus Israel, permanentia ducis de femore eius spectat autonomiam tribus in seipsa absolute consideratae.

His praemissis, facile intelligitur quid de Messia vaticinium Iacob determinet: *Non auferendam praeeminentiam et autonomiam a Iuda donec Christus veniat*. Difficultas, si qua sit, versatur circa vocabulum *donec*, quod quandoque sumitur indefinite, ut Psalm.

CIX-2, et Mattii. I 24, frequentius tamen finite ad signandum cessationem ac $\chi\alpha\nu\sigma\iota\nu$, ut Petavius dicit. Est autem hic ratio positiva propter quam finite accipi debeat. Nam patriarcha annuntiat perventionem sceptri domus Abrahae ad eum cui tamquam vero domino reservabatur. Ergo oportet ut veniente domino, auferatur a depositario, seu melius, ut veniente eo cuius est verum regnum in omnes cognationes terrae, cesset figurativa praeeminentia domus Iuda in reliquis tribus Israel. Aliunde vero, cum permanentia sceptri et tribus autonomia per modum unius in vaticinio se habeant, oportet etiam ut vox *donec* quae finite accipi debet quoad primum, finite etiam accipiatur quoad secundum. Ideoque, ablato sceptro a Iuda, eodemque reposito in manus Messiae cui obedientia populorum, auferetur et iudex atque omnis autonomia gentis, ea scilicet simultaneitate quam patitur natura mutationum huiusmodi, quae non instantanée, sed per gradus fieri natae sunt atque compleri.

Sic igitur, ea quae Messiam spectant, (Gen. XLIX-10) determinantur quantum ad tria: Primo quidem, quantum ad progeniem et familiam e qua oriundus sit. Secundo, quantum ad tempus quo adveniet, vergente nimirum in definitivum interitum republica Iudaica. Tertio, quantum ad maximam mutationem quam in mundo efficiet ille cui erit obedientia gentium. Quam eandem mutationem Balaam, ducentis circiter post annis, de excelsis Moab praenuntiabat, Num. XXIV. Sed et eam multo expressius praedixerunt posteriores vates, apud quos nota maxime characteristic regni Messianici est gentium omnium adunatio in unam catholicam sive universalem Ecclesiam.

Sed iam, praetermissis brevitatis gratia caeteris ad primam prophetiae periodum attinentibus, considerandum est qualiter omnia supradicta vaticinia, (quorum primum annis ante Christum plus quam quater millibus, ultimum vero mille circiter et sexcentis editum est), in persona Iesu miro ac vere stupendo modo fuerint adimpleta. Ipse certe Iesus est qui factus de muliere, vere filius hominis per excellentiam, regnum diaboli in mundo evertit, idololatriam destruxit, homines e turpitudinibus infernalis tyrannidis eripuit; cuius calcaneo per orbem universum etiam nunc

Satanas insidiatur. Ipse ex progenie Sem, Abraham, Isaac et Iacob. In ipso benedictae sunt omnes cognationes terrae, et hodie benedicuntur. Non enim dubium est quin sanctitatem et virtutes omnis generis in terras Iesus Christus attulerit; quin populi eius fide instituti, bonis insignibus, maxime spiritualibus, fuerint repleti; quin denique regnum eius sit vere universale, constans subditis ex omni lingua et natione quae sub coelo est. Ipse orbi illuxit eo praecise tempore quod in vaticinio Iacob fuerat determinatum. Natus est enim in ultimis annis Herodis I regis alienigenae, et vix duodecimum aetatis annum attigerat, quando Iudaea, (hoc est regnum Israel a praedominante tribu Iuda nomen accipiens), conversa est in provinciam Romani imperii. Cum de morte ei infligenda ageretur, universa Synagoga per os suorum principum conclamavit dicens: «Nobis non licet interficere quemquam s. Et iterum: «Non habemus regem nisi «Caesarem». Denique accidit ultima clades Ierusalem, superstite adhuc generatione coeva Iesu, atque hoc modo vita Iesu Christi medium tenet locum in epocha quae currit a primis initiis cessationis ducis de femore Iudae, usque ad consummatam eversionem totius status Iudaici. Ipse tandem Iesus Christus fuit gentium expectatio. Nam circa tempus adventus eius «percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis ut «eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur». Ita Suetonius in Vesp. c. 4. Quibus gemina sunt ea quae scribit Tacitus, Hist. 1. 4 § 13; Tertullianus, 1. 2 de Divinat., etc. fl).

Mitto, fuisse etiam in Iesu adimpleta ea quae praenuntiantur a Moyse, Deuter. XVIII-15: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus; ipsum audies. Ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, et ignem hunc maximum non videbo, ne moriar.* Advenit enim Iesus novus legislator, novique mediator foederis, in quo quidem Moysi recte comparatur. Verumtamen minister exstitit, non sicut Moyses in Sinai, foederis servitutis et terroris, sed gratiae et amoris. Unde

hr.'

r*.'

v>t

p) Cf. de Champagny, *Rome et la Judée*, passim.

mirabantur homines in verbis gratiae quae procedebant de ore eius, et quocumque dirigebat gressus, ingentes multitudines ad se trahebat specie sua et pulchritudine sua, propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam. Mitto demum, lesum esse eum quem audire noluit maxima iudaeorum pars; unde venerunt super illos mala a Moyse (Deuteron. XXVIII-55 et seq.) signanter annuntiata: < Servies inimico tuo quem immittet tibi «Dominus in fame, et siti, et nuditate, et omni penuria, et po-
« net iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat.
< *Adducet Dominus super te gentem de longinquo et de extremis*
« *terrae finibus, in similitudinem aquilae volantis cum impetu,*
« cuius linguam intelligere non possis... Donec te disperdat, et
«conterat <in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi
« atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua.
« *Obsideberis intra portas tuas in omni terra tua quam dabit tibi*
« *Dominus Deus tuus. Et comedes fructum uteri tui, et carnes*
«*filiorum tuorum et filiarum tuarum quas dederit tibi Dominus*
« *Deus tuus, in angustia et vastitate qua opprimet te hostis tuus.*
« *Disperget te Dominus in omnes populos, a summitate terrae*
«*usque ad terminos eius...* In gentibus quoque illis non quie
« sees, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi
« Dominus ibi cor pavidum, et deficientes oculos, et animam
« consumptam moerore... Reducet te Dominus classibus in Aë-
i gypsum, per viam de qua dixit tibi ut eam amplius non vi-
< deres. Ibi venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non
«erit qui emat».

His itaque omnibus ut par est ponderatis, manifestissime apparet dictas praenuntiationes, nonnisi ex ipsis splendoribus aeternitatis cui sunt omnia tempora praesentia, descendere potuisse. Quippe vel sola substantia prophetiae, fore ut surgeret aliquando vir qui destructa idololatria, religionem universalem introduceret in mundum, gentesque omnes, moribus, linguis, praeiudiciis, mutisque inimiciis tam profunde divisas in unum spirituale regnum congregaret: hoc ipsum, inquam, omnem antiquorum coniecturam et suspicionem transcendebat. Ast multum abest quin sola fuerit substantia facti praenuntiata. Mira-

bili enim fidelitate determinatur tanti operis modus. Determinatur in individuo, et repetitis per temporum intervalla oraculis, progenies e qua Salvator sit oriundus. Determinatur etiam tempus adventus eius, dato scilicet signo ex facto quod ab infinita pene causarum contingentium complicatione dependebat, definitivam dico Judaicae reipublicae quae nondum tunc existebat, eversionem. Determinatur tandem et ad vivum describitur, Deuter. XXVIII-45, status rerum qui in Hebraeorum gente Iesu Christi passionem et mortem consecutus est.

Ergo indubio prophetiae signo divina Christi missio confirmari dicenda est.

Secunda prophetiae periodus.

A temporibus Iudae Patriarchae progenitores benedicti seminis inter omnes stirpis Judaicae propagines expresse designatos invenies. Nam, Ruth IV, 18-22, series generationum ducitur a Phares filio Iudae usque ad David, cui Psalm. LXXXVIII, 20-38, fit huiusmodi promissio: *Ponam, in saeculum saeculi semen eius, et thronus eius sicut dies coeli... Semel iuravi in Sancto meo, si David mentiar, semen eius in aeternum manebit*, etc. Ex quibus aliisque quam plurimis constat praenuntiatum Messiam tanquam futurum ex progenie David, cum quo principium sumpsit illustrior periodus prophetiae. Nam sicut nos cum aliquem videmus a longe, prius deprehendimus esse corpus quam esse animal, et prius esse animal quam esse hominem: et prius esse hominem quam esse hunc numero hominem, ita illi antiqui patres a longe aspicientes incarnati Verbi mysterium, prius sub ratione magis confusa videbant, deinde minus ac semper minus confusa, donec labentibus saeculis, prophetica Messiae imago in suis ultimis lineamentis compleretur. Sane vero, si psalmos David posterioresque Isaiae et Jeremiae prophetias percurras, videbis tunc primum revelari Messiam sub novo quodam atque inexpectato respectu, qui vix antea per varias allegoriarum umbras fuerat indicatus. Quippe incipit apparere *vir dolorum*, et describi passio

**

illa quam futuram Gentibus stultitiam, Iudaeis autem scandalum pronuntiat apostolus. Psalmum 2um messianicum esse, imo in persona Messiae loquentis fuisse conscriptum, manifestissime apparet in secunda parte carminis, in qua ille ipse qui modo erat in profundo doloris immersus, mutato repente tono, praecinere incipit triumphum, in haec verba erumpens : *Apud te laus mea in Ecclesia magna... Reminisceniur ei convertentur ad Dominum universi fines terrae, et adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium... Et anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi.* Nam ecquis ille est qui hic exhibetur tamquam excitaturus a longo somno, somno videlicet oblivionis et ignorantiae, populos universos, facturumque ut relictis idolis, in unam Ecclesiam magnam coadunati laudent et colant Deum universorum Dominum ac Patrem: quis, inquam, nisi ille de quo dictum est : *Et ipsi obedientia populorum* (Gen. XLIX-10), et iterum : *Ipse conteret caput tuum* (Gen. III-15)? Sed nunc attende qualiter Messias dicatur addicendus supplicio, cuius etiam supplicii species graphice describitur. Non enim potest intelligi effossio manuum et pedum (vers. 17) de quocumque vulnere illato, sed necessario agnoscenda est confixio in cruce; alioquin quae esset ista consequentia: *Foderut manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea?* Ut possint dinumerari ossa, profecto oportet ut corpus violenter extendatur et pendeat ex alto. Dinumeratio ergo ossium consequens effossionem manuum et pedum, patibulum crucis manifeste designat. Verum non illud solum praedicatur. Imo cum regius Psalter ubique Messiam concelebre ut qui dominabitur a mari usque ad mare, et principes terrae sibi adversantes reget in virga ferrea, iudicans in nationibus, suae maiestatis implens omnem terram : nihilominus signanter etiam praenuntiat ipsum per ignominiosissimam mortem crucis intraturum esse in hanc gloriam suam. Sane, Psalm. XXI, ex ipso crucis patibulo intonat Messias hymnum triumphalem, et remissionem ac conversionem populorum terrae palam proponitur in prophetia ut passionis fructus. Denique, id quod de cruce tamquam de universalis regni symbolo et instrumento dicunt Patres

Ecclesiae, primus David mille annis ante eventum enuntiavit (J). Nunc autem, omnia quae in Davidico vaticinio continentur, usque ad iota et apicem in Iesu Christo impleta inveniuntur: non solum quoad genus et circumstantias mortis, verum etiam quoad praenuntiata consecutaria. Ergo rursus, eadem sit conclusio ac supra: certissimo nimirum prophetiae signo, divinam Iesu Christi missionem confirmari. Credibilis quippe esset Iliadem Homeri ex fortuito characterum concursu ortam esse, quam ex phantasia vatis vel casuali divinatione prodiisse oracula huiusmodi, quae cum sint de obiecto penitus singulari, inexcogitabili, humanoque

(>) « David l'a vu de loin (scilicet Messiam), et l'a chanté dans ses * psaumes avec une magnificence que rien n'égalerait jamais. Le Messie «lui a paru assis sur un trône plus durable que le soleil et que la lune. «Il a vu à ses pieds *toutes les nations* vaincues, et ensemble *bénites en* «.lui (Psalm. LXXI, 5, 11, 17), conformément à la promesse faite à «Abraham. Il a élevé sa vue plus haut encore: Il l'a vu *dans les lumières des saints, et devant l'aurore, sortant éternellement du sein* de son « Père *pontife éternel* et sans successeur, ne succédant aussi à personne, «créé extraordinairement, non selon l'ordre d'Aaron, mais *selon l'ordre* «de *Melchisédech*, que la loi ne connaissait pas. Il l'a vu *assis à la droite* «de *Dieu*, regardant du plus haut des cieux *ses ennemis abattus*. Il est «étonné d'un si grand spectacle, et ravi de la gloire de son fils il l'appelle *Son Seigneur* (Psalm, CIX)... Et encore que le règne de ce grand «Messie soit souvent prédit dans les Ecritures sous des idées magnifiques, Dieu n'a point caché à David les ignominies de ce béni fruit «de ses entrailles... La croix paraît à David comme le trône véritable « de ce nouveau roi. Il voit *ses mains et ses pieds percés, tous ses os mar-* **qués sur sa peau* par tout le poids de son corps violemment suspendu, « *ses habits partagés, sa robe jetée au sort, sa langue abreuvée de fiel et de vi-* « *naigre, ses ennemis frémissant autour de lui, et s'assouvissant de son sang* «(Psalm. XXI et LXVIII). Mais il voit en même temps les glorieuses « suites de ses humiliations: *tous les Peuples de la terre se ressouvenir de* « *leur Dieu oublié* depuis tant de siècles; *les pauvres venir les premiers à* « *la table* du Messie, et ensuite, *les riches et les puissants, tous l'adorer et* « *le bénir*; lui présidant *dans la grande et nombreuse église*, c'est-à-dire, «dans l'assemblée des nations converties, et *y annonçant à ses frères le* « *nom de Dieu* et ses vérités éternelles (Psalm. XXI-26 et seq). David «qui a vu ces choses, a reconnu en les voyant, que le royaume de son «fils n'était pas de ce monde». Bossuet, Discours sur l'histoire universelle, 2ème Partie, ch. 4.

sensui undequaque repugnante, eventu ipso ad amussim noscuntur comprobata,

Iam, post tempora David passio Messiae adeo clare proponitur in prophetia, ut evangelistas potius audire crederes quam vates. Insigne est inter alia multa id quod apud Isaiaam legitur, c. LUI per totum II). Huius vaticinii ineluctabilem vim sentiunt adversarii, et ideo nihil intentatum reliquerunt ut sibi persuaderent, non referri ad Messiam, sed vel de natione Iudaica dici, vel de prophetis generaliter consideratis, vel denique de solo Isaia. Verum prophetae contextus, Messiam, eumque solum manifeste designat. Resume dictorum seriem a capite praecedenti, vers. 7. Vates invitat Sion ad laudem et laetitiam, quia consolatus est Dominus populum suum, redemitque plebem quae sub spiritualibus Aegyptiis seu Assyriis captiva gemebat, hancque redemptionem esse salutem a Messia afferendam apertius ostendens, prosequitur: *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terrae Salutare Dei nostri*. Iam, paucis interiectis de praedicatoribus, quibus praecipitur ut recedant de medio pollutae civitatis, et in toto mundo publicent bonum nuntium (2), rursus sine ambiguitate designatur Messias Salvator per haec verba: *Ecce... servus meus exaltabitur..., et sublimis erit valde... asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum*, (quippe velut prodigium inauditum et stupendum nimis manifestabitur in mundo). Denique, nullis interpositis, sic incipit Isaia: *Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo*, etc. Agitur ergo absque dubio de eo qui hucusque dictus est salutare Dei paratum ante faciem omnium populorum, exaltandus et sublimis futurus valde, expiaturus gentes, a regibus in silentio admirationis adorandus. Eo vel magis quod ne(*)

(*) Ad litteram in hebraico: «Sub oppressione mansit mitis et patiens, «et non aperuit os suum. Ductus est sicut agnus ad sacrificium, et sicut «ovis coram tondente non aperuit os. Sustollitur per violentiam et per «sententiam (iudicis). Quis supputabit durationem eius, quando de terra «viventium abscinditur, percussus propter scelera populi mei? ».

(2) Cf. Act. XIII-46.

contrarietas characterum inter se adeo dissidentium, (ineffabilis scilicet gloriae et inauditae ignominiae), obstaret quominus unus idenique salvator in prophetia descriptus intelligeretur, ipse Isaias praemittit se locuturum de re humano sensu incredibili: *Quis, inquit, credidit auditui nostro !* hoc est, quis credet stupendum hoc quod ego narraturus sum ? *Et brachium Domini cui revelatum est ?* hoc est, potentiam ac virtutem quam Deus in opere redemptionis ostensurus est, quis mente assequetur? Ipsa ergo contradictio quae est inter glorias in fine c. 52 celebratas, et passiones doloresque initio c. 53 exponendos, novum supeditat argumentum pro identitate personae utrobique descriptae. His positis, reddit argumentum paulo supra expositum. Passio enim Iesu Christi, non quidem quoad supplicii speciem, sed quoad alias circumstantias, et praecipue quoad rationem immolationis expiatoriae, ita ad vivum hic depingitur, ut superflua sit omnis demonstratio. Insuper, quod praeterendum non est, consecraria dictae passionis multo illustriori modo apud Isaiam quam apud Davidem praenuntiantur. Vide c. 54um, et nota quomodo cohaeret cum praecedenti. Vide etiam sequentia usque ad 60um inclusive, et ne mireris magnificentiam verborum quasi non esset proportionata realitati quam in Ecclesia Christi oculis nostris conspiciamus. Etenim, ut comparisonem Augustini adhibeam, alio modo apparet aedificium in ipso aedificandi actu, quando adhuc superinducta lignorum et machinarum strue quodammodo obruitur; alio vero modo quando remotis machinis, in toto suo splendore incipit apparere. Idem dic de Ecclesia. Nunc obruitur machinis ad aedificationem necessariis, nam quaecumque circa ipsam fiunt, puta persecutiones, defectiones, scandala, aliaque eiusmodi, quasi quaedam machinae sunt ad structuram. His tamen non obstantibus, si quis paululum introspiciat hanc mirabilem domum, videbit in ea de integro verificari magnifica Isaiae, aliorumque prophetarum dicta.

Non tamen id solum quod Messiae passionem et eius passionis consecraria spectat, apud prophetas huius secundae periodi assignatum invenies. Sed quoad caetera etiam, quo magis appropinquat temporum plenitudo, eo magis benedictum *Germen*

(Is. IV-2, Ierem. XXXIII, Zach, VIII 12), in quodam quasi utero prophetiae, et per prophetiam in spe et expectatione mundi maturescit. ac voces de venturo Christo instantius sonat P. Vox

« Les autres prophètes n* ont pas moins vu le mystère du Messie. « L'un voit *Béthleem, la plus petite ville de ftda*, illustrée par sa naissance, et en même temps élevé plus haut, il voit une autre naissance, < par laquelle *il sort de toute éternité* du sein de son Pere. L'autre voit « la virginité de sa mère, *un Emmanuel, un Dieu avec nous* sortir de ce « sein virginal, et un enfant *admirable* qu'il appelle Dieu. Celui-ci le « voit entrer *dans son temple* : cet autre le voit *glorieux dans son tombeau*, « où la mort a été vaincue. En publiant ses magnificences, ils ne taisent « pas ses opprobres. Ils Γ ont vu *vendu* ; ils ont su le nombre et l'emploi « *des trente pièces d'argent* dont il a été acheté. En même temps qu'ils « Font vu *grand et élevé*, ils Γ ont vu *méprisé et méconnaissable au milieu* « *des hommes, l'étonnement du monde* autant par sa bassesse que par sa « grandeur, *le dernier des hommes, l'homme de douleurs* chargé de tous nos « *péchés, bienfaisant et méconnu, défiguré par ses plaies, et par là guérissant* < *les noirs, traité comme un criminel, mené au supplice avec les méchants, et* « *se livrant comme un agneau innocent paisiblement à la mort; une longue* « *postérité naître de lui* par ce moyen, et la vengeance déployée sur son « peuple incrédule. Afin que rien ne manquât à la prophétie, ils ont « compté les années jusqu'à sa venue, et à moins de s'aveugler, il n'y « a plus moyen de le méconnaître.

« Mais ce que les prophètes ont vu le plus clairement, et ce qu'ils < ont aussi déclaré dans les termes les plus magnifiques, c'est la bédiction répandue sur les Gentils par le Messie. *Ce rejeton de Jessé* et « de David a paru au saint prophète Isaïe *comme un signe* donné de Dieu « *aux peuples et aux Gentils, afin qu'ils l'invoquent*. L'homme de douleur, « dont les plaies devaient faire notre guérison, était choisi *pour laver les* « *Gentils par une sainte aspersion*, qu'on reconnaît dans son sang et dans « le baptême. *Les rois saisis de respect en sa présence n'osent ouvrir la* « *bouche devant lui. Ceux qui n'ont jamais ouï parler de lui, le voient, et* « *ceux à qui il était inconnu sont appelés pour le contempler*. C'est le témoin « *donné aux peuples, c'est le chef et le précepteur des Gentils*. Sous lui un « *peuple inconnu se joindra au peuple de Dieu, et les Gentils y accourront de* « *tous côtés*. C'est le *juste de Sion, qui s'élèvera comme une lumière; id est* « *son sauveur qui sera allum comme un flambeau*. *Les Gentils verront ce* « *ajuste et tous les rois connaîtront cet homme tant célébré dans les prophé-* « *ties de Sion...* Son caractère essentiel est de joindre ensemble la « douceur avec l'efficace; c'est pourquoi cette voix si douce passera « en un moment d'une extrémité du monde à l'autre, et sans causer

est *loelis* (II-28 scq.) vaticinantis effusionem Spiritus in diebus novissimis, hoc est, in diebus Messiae qui ideo novissimi dicuntur, quia Lex a Messia introducenda ultimum ac definitivum signat statum generis humani ante mundi consummationem, seu «antequam veniat dies Domini magnus et horribilis». Vox *Michaeae* (V-2) designantis civitatem e qua egredietur qui sit dominator in Israel, cuius egressus ab initio et a diebus aeternitatis. Vox *Ieremiae* praenuntiantis qualiter Messias edoctunis sit genus humanum adorare Deum in spiritu et veritate, imprimendo divinam legem in cordibus, et mentes ad invisibilia aeternaeque bona convertendo (XXXI, 31-35). Sed qui in omnibus principatum tenet, ipse est *Isaias*. Videt et describit qualiter erit Messiae obedientia populorum (II, 2-5, XI, 1-10), item quis futurus sit status domus David, quando idem Messias adveniet (XI-1, coll, cum LIII-2). Ministerium similiter Messiae graphice describit, quoad locum ubi incipiet (IX, 1-7), quoad signa quibus confirmabitur (XXXV per totum), quoad rationem secundum quam exercebitur (LXI 1, seq.). Iudaeorum tandem obcaecationem et desolationem futuram evidentius annuntiat. Vide praesertim c. XXXIX. Postquam dictum est vae Ariel, h. e. Ierusalem : «Obstupescite et admiramini, fluctuate et vacillate... quoniam « miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros: « prophetas et principes vestros qui vident visiones operiet. *Et « erit vobis visio omnium sicut verba libri signati*, quem cum « dederint scienti litteras, dicent: lege istum, et respondebit: non «possum, signatus est enim... Et dixit Dominus: eo quod ap- «propinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, « cor autem eius longe est a me... Ideo ecce ego addam ut ad- « mirationem faciam populo huic, miraculo grandi et stupendo; « peribit enim sapientia a sapientibus eius, et intellectus pru-

« aucune sédition parmi les hommes, elle excitera toute la terre. *Il*
 4 *n'est ni rebutant ni impétueux*, et celui que l'on connaissait à peine
 «quand il était dans la Judée, ne sera pas seulement le fondement *de*
 «*l'alliance du peuple*, mais encore *la lumière de tous les Gentils**.
 « Bossuet, ubi supra.

«dentium eius abscondetur...». Quibus verbis profecto praedicatur populus Israel obcaecandus *circa obiectum principale totius prophetiae*, hoc est circa Messiam in quo alias (Dan. IX) dicitur implenda *visio* et *prophetia*. Accedit illud Oseae III-4: «Dies < multos sedebunt filii Israel sine rege et sine principe, et sine « sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim », omnino cohaerens cum iis quae iam cognovimus praenuntiata a Moyse Deut. XXVIII, et ab Isaia ubi supra, cum iis etiam quae infra afferentur ex Daniele IX 26.

Iam igitur conclusio quam in fine praecedentis paragraphi declaratam habes, multo maiori nunc pondere firmatur. Quo enim magis multiplicantur determinationes de Messia, quo a pluribus personis eduntur vaticinia, et per plures temporum differentias: eo magis ac magis removetur possibilitas fortuitae concordandae vel conjecturalis cognitionis. Porro, inter tot ac tanta quae in hac secunda prophetiae periodo praedicta sunt, unum est quod specialissimam meretur considerationem, scilicet *fore ut ad Messiam passum et crucifixum congregarentur Gentes et ab eodem Iudaei maxima ex parte sese averterent*. Sed si, ut dictum est, vel sola substantia veteris prophetiae circa universale seu catholicum Messiae regnum, omnem humanam suspicionem transcendebat, quanto magis praeter et contra omnem fidem erat deviatio Iudaeorum et obedientia Gentium, quae tamen simul praenuntiantur, et cum expressa oppositione unius ad alterum!

§ 3-

Tertia et ultima prophetiae periodus.

In hac periodo quae ab initio captivitatis currit, datur quasi ultimum signum adventus Regis: Ecce venit! Enumerantur quatuor imperia quae sibi invicem succedent usque ad tempora Messiae; quin et supputantur anni qui adhuc residui sunt (Dan. II, 36-46; IX, 21-27). Praedicatur novum templum sub Zorobabele erectum, praesentia ipsius Messiae fere illustrandum (Agg. II, 7-10, coli, cum Malach. III-i). Dicitur filiae Sion: *Ecce Rex tuus veniet tibi iustus et salvator, ipse pauper et ascendens super*

asinam et superpullum filium asinae (Zach. IX>9), Novus cultus, *incrumentumque* sacrificium describitur quasi iam toto orbe, caeteris victimis repudiatis, foret celebratum (Malach. I-i i). Exspirat demum Prophetia designando et indigitando praecursorem qui immediate praeparabit Messiae viam (Malach. III-i; IV, 4-6).

Verum de oraculo Danielis IX-21 specialiter dicendum est. Septuaginta hebdomades sunt hebdomades annorum. Evidens enim est quod hebdomades dierum non sufficebant ad tot tantosque eventus, quales illi sunt qui ab angelo assignantur; porro praeter hebdomades dierum, non erant in usu apud Iudaeos nisi hebdomades annorum quas notissima Iubilaei institutio consecrabat (Levit. XXV-8 etc.). Angelus autem per hebdomades annorum tempora computavit ut numerus septuagesimus servari posset. Orabat quippe Daniel ut iuxta sermonem factum ad Ieremiam, non ultra septuagesimum annum captivitas extendere-tur (IX-2). Sed dum peteret liberationem a captivitate Assyriorum, ecce adest angelus certiores eum faciens de redemptione Messiae, ad quam prior illa liberatio se habebat ut typus ad antitypum (Isai. XLV). Ut ergo servaretur parallelismus, opposuit angelus septuaginta annorum hebdomades usque ad Messiam, septuaginta annis captivitatis Babylonicae. Initium computi est ab edicto Artaxerxis Longimani, *ut iterum aedificetur Jerusalem*, et hoc edictum est edictum de quo 2 Esdr. II, datum anno vigesimo (1). Porro annus vigesimus Artaxerxis incidit in annum(*)

(*) Apprime distinguendum est decretum de reaedificatione murorum Ierusalem a variis edictis quae pro aedificatione vel ornatu templi data sunt, anno primo Cyri (1 Esdr. I-1), anno secundo Darii (1 Esdr. IV-24), et anno septimo Artaxerxis (1 Esdr. VII-7). Initium computi septuaginta hebdomadarum est *exitus sermonis ut iterum aedificetur Ierusalem... Et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum*. Et hoc decretum de instaurandis muris et turribus et portis, postremum omnium fuit, sub Artaxerxe anno vigesimo regni eius a Nehemia impetratum, ut constat evidenter ex 2 Esdr. II-III. Non ergo subscribendum est opinioni nunc antiquatae, quae computi initium ducebat ab edicto dato anno septimo Artaxerxis; nam in eo non agitur nisi de ornatu templi et victimis in eo offerendis (1 Esdr. VII, 7-26). Caeterum, non mirum si computum auctorum huius opinionis cum nostro fere

454 ante aeram vulgarem. Adde annos 490, id est septies septuaginta, et pervenies ad annum aerae vulgaris 36. Sed in medio hebdomadis septuagesimae occidendus dicitur Christus; unde tandem mors Messiae praedicitur futura eo circiter anno, qui fuit aerae vulgaris 32 vel 33. Et ex tunc deficiet hostia et sacrificium, Mosaica Lege in perpetuum abrogata. Ex tunc etiam praeparata aderit in causis eversio civitatis et templi, idque non solum ex parte iustitiae divinae quae excidium Jerusalem ordinavit in vindictam deicidii, verum etiam ex parte Judaeorum qui ideo Romanos ad iracundiam provocaverunt, variis Pseudo-Christis gladio armatis adhaerendo, quia pacificum Messiam lesu noluerunt agnoscere. De impletione tandem prophetiae et impossibilitate naturalis concordiae praedictionis cum eventu, superfluum esset disputare.

§ 4-

Consummatio prophetiae per Praecursorem.

Notatu dignum est quod annis circiter quingentis ante celeberrimam illam epocham quae erat *in fatis*, (ut vetus et constans ferebat opinio, cuius supralaudatus meminit Suetonius, penitus cessaverunt oracula in populo Israel. Et simile quid accidit cum populus congregatur ad recipiendum triumphatorem. Undique clamores audiuntur, sonantque confusae voces ut murmur aquarum multarum. Sed cum fit ultima iamiam adventantis annuntiatio, statim concidunt voces, succeditque silentium in signum reverentiae et suspensae expectationis. Sic etiam postquam ab ipso mundi exordio, instanter, instantius, instantissime insonuisset

coincidebat quoad terminum ad quem. Ratio est quia ipsi sequebantur chronologiam prius receptam, in qua initium regni Artaxerxis referebatur ad annum 465 ante aeram vulgarem, cum tamen iuxta chronologiam reformatam, toto fere decennio sit anticipandum. Ideo apud ipsos, annus septimus Artaxerxis tribus tantum vel quatuor annis distabat a sede anni vigesimi in chronologia nunc recepta, quam sequimur.

Prophetia, appropinquante tandem temporum plenitudine, omnino siluit: ut scilicet omnium animi in ipsum venientem Regem intenderent, et conveniens servaretur distantia inter *praedictionum finem et initium impletionis earumdem*.

At vero, ut evidentius constaret quanta certitudine et infallibili praescientia fuerant omnia praenuntiata, ecce *in hoc ipso primo initio* ac veluti *limine Novi Testamenti*, apparet homo missus a Deo propheticè demonstrans personam iam praesentem in qua erat implenda *visio et prophetia*. Ille, inquam, homo est qui in eremo indigitans Iesum adhuc mundo incognitum, clamabat: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi... Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei*. Ille cui apud Malach. III-1, commissum legitur munus praeparandi viam ante faciem Domini, et perducendi ad suum terminum longissimam illam vaticiniorum seriem de qua supra. Ille demum qui seipsum definiēbat dicens: *Ego vox clamantis*. Utique vox per quam praeterita tempora continuabantur cum futuris, vox in qua reviviscebant voces omnes editae *per os sanctorum qui a saeculo sunt, prophetarum eius*.

Et hoc est quod monstratum fuit quando nato Ioanne, antiqua prophetia quae a quinque, ut dictum est, saeculis silebat, recuperavit in persona Zachariae peremptae organa vocis, et iam finem dicendi factura, in una veluti peroratione resumpsit omnia dicta sua. Si quis enim diligenter consideret, videbit quod canticum *Benedictus* (Luc. I, 67-80) nihil aliud est quam quaedam veterum vaticiniorum *resonantia* simul et *consonantia*, congruens ortui illius de quo est scriptum: *Lex et prophetae usque ad Ioannem*. Nam: *Benedictus Dominus Deus Sem* (Gen. IX-26), quia visitavit (Gen. XXI-i), et redemptionem misit populo suo (Psalm. CX-9), et produxit cornu David (Psalm. CXXXI-17), sicut locutus est in visione sanctis suis Psalm. LXXXVIIH-20): ad salvandum nos de manu odientium, et redimendum nos de manu inimici (Psal. CV-10): ad faciendam misericordiam super Iacob (Is. XIV-1), et memorem esse testamenti sui (Psalm. CX-55): ad dandam veritatem et misericordiam quae iuravit Abrahae et Iacob patribus nostris a diebus antiquis (Mich. VII-20): quod possideremus portas

inimicorum nostrorum (Gen. XII-17), et sine timore malae bestiae (Is. XXXV-9), de manu mortis liberati (Os. XIII-14), serviremus ipsi (Psalm. XXI-31), ut populus sanctus (Is. LXIII-12), in iustitia sempiterna (Dan. IX-24). Et tu, puer, angede Dei exercituum, praeparabis viam ante faciem Domini (Malach. III-i), ut videat omnis caro salutare Dei (Is. XL-5), per quod finem accipiet peccatum et delebitur iniquitas (Dan. IX-24): quia miserens visitavit nos (Zach. X, 3-6), cui nomen est Oriens (Zach. VI-12), illuminare eos qui ambulabant in tenebris, et habitabant in regione umbrae mortis (Is. IX-2); et erit iste pax (Mich. V-5).

Vide ergo quam stupenda unitate omnia constant, et quam recto itinere prophetia tendat ad Christum, non declinans neque ad dexteram neque ad sinistram. Vide quam sit mirabilis ordo ille religionis sese absque ruptura evolventis ab Adam ad Moysen, et a Moyse ad Christum. A Deo aeterno factum est istud, et est mirabile in oculis nostris!

Bene itaque Augustinus, epist. ad Volusianum, n. 15-16:
 « Quem non moveat ad credendum tantus ab initio ipse rerum
 «gestarum ordo, et ipsa connexio temporum praeteritis fidem
 « de praesentibus faciens, priora posterioribus et recentioribus
 «antiqua confirmans? Eligitur unus ex gente Chaldaeorum, pie-
 «tate fidelissima praeditus, cui promissa divina post tantam
 «saeculorum seriem novissimis temporibus complenda prodantur,
 «atque in eius semine omnes gentes habiturae benedictionem
 «praenuntiantur. Hic unum Deum verum colens universitatis
 «creatorem, gignit filium senex de coniuge quam spe pariendi
 «penitus destitutam sterilitas aetasque iam fecerat. Propagatur
 «ex illo numerosissimus populus multiplicatus in Aegypto, quo
 «illam stirpem ex orientalibus partibus, promissis effectisque
 «crebrescens dispositio divina transmiserat. Educitur ex Aegypti
 «servitute gens valida horrendis signis atque miraculis, pulsis-
 «que impiis gentibus, in terra promissionis perducta et consti-
 «tuta regno etiam sublimatur. Deinde praevaléscente peccato,

«sacrilegis ausibus Deum verum qui eis tanta beneficia contu-
 « Ierat saepissime offendens, variisque flagellata cladibus et pro-
 « speritatibus consolata, usque in Christi incarnationem declara-
 < tionemque perducitur. Quem Christum Dei Filium, Deum in
 « carne venturum, moriturum, resurrecturum, in coelum ascen-
 « surum, praepollentissimo suo nomine in omnibus gentibus di-
 « catos sibi populos habiturum, inque illo remissionem peccato-
 « rum salutemque aeternam futuram esse credentibus, omnia
 « gentis illius promissa, omnes prophetiae, sacerdotia, sacrificia,
 « templum, et cuncta omnino sacramenta sonuerunt (*). Venit et
 < Christus. Complentur in eius ortu, vita, dictis, factis, passio-
 < nibus, morte, resurrectione, ascensione, omnia praeconia pro-
 ie phetarum. Mittit Spiritum Sanctum, implet fideles una in domo
 « congregatos. Impleti autem Spiritu Sancto loquuntur repente
 « linguis omnium gentium, arguunt fidenter errores, praedicant
 « saluberrimam veritatem, exhortantur ad poenitentiam praete-
 « ritae culpabilis vitae, indulgentiam de divina gratia pollicentur.

(*) Considerandum quod non solum oraculis vocalibus fiebat pro-
 phetica praeparatio, sed etiam caeremoniis Legis Mosaicae, observan-
 tiisque quam plurimis quae omnes in figura venturi Christi dispone-
 bantur. Quin imo, fiebat per eventus historicos sub dispositione divinae
 providentiae. Qui modus est adhuc sublimior, quia arguit interventum
 divinitatis non solum quantum ad praescientiam futuri, sed etiam quan-
 tum ad rationem significandi rem praeviam; homo quippe accommodat
 ad significandum solas voces, Deus autem eventus ipsos. Sic exempli
 gratia, quaecumque gesta sunt in Cain et Abel significaverunt Christum
 et populum Iudaeorum, necem Christo intentandam a deicidis fratribus,
 inde secuturam maledictionem gentis, statumque dispersionis per totam
 terram cum indelebili signo perfidiae sub quo, sicut Cain, a destructione
 protegitur. Sic iterum, mysterium Christi praelineabant ea quae gesta
 legimus per Noe inebriatum, per Cham iridentem et hac de causa
 maledictum, per Sem et Iaphet cum pietate patrem operientes et ideo
 benedictos. Significabant ista, opprobria Christi amore inebriati et sic
 pendentis in cruce, impietatem massae Iudaeorum conviciantium cru-
 cifixo, annuntiantiumque cum derisione passiones eius atque ignominias,
 et ex adverso, pietatem primitiarum ex Iudaeis necnon et plenitudinis
 Gentium, reverentium opprobria Domini sui, accedentiumque ad Chri-
 stum pro nobis passum, faciebus aversis, quasi detestantium scelus dei-
 cidarum, etc. Cf. Augustinum, l. 12 et 22 c. Faustum.

¶ Numero exigui per mundum disseminantur, populos facilitate
 « mirabili convertunt, inter inimicos augentur, persecutionibus
 « crescunt, per afflictionum angustias usque in terrarum extrema
 t dilatantur... Revelatae veritatis quae diu promissis mysticis ve-
 « labatur, sacrificio succedente, illa sacrificia quibus hoc figura-
 batur, templi ipsius eversione tolluntur. Reproba per infideli-
 statera gens ipsa ludaeorum a sedibus exstirpata, permundum
 « usquequaque dispergitur, ut ubique portet codices sanctos, ac
 « sic testimonium prophetiae qua Christus et Ecclesia praenun-
 « tiata est, ne ad tempus a nobis fictum existimaretur, ab ipsis
 « adversariis profertur, ubi etiam ipsos praedictum est non fuisse
 « credituros. Tempia et simulacra daemonum, ritusque sacrilegi,
 « paulatim atque alternating secundum praedicta prophetica sub-
 « vertuntur. Haereses adversus nomen Christi, sub velamento
 « tamen nominis Christi, ad exercendam doctrinam sanctae reli-
 « gionis, sicut praenuntiatae sunt, pullulant. Haec omnia sicut
 * leguntur praedicta, ita cernuntur impleta, atque ex his iam tot
 « et tantis, quae restant exspectantur implenda. Quae tandem
 « mens avida aeternitatis, vitaeque praesentis brevitatem permota,
 : contra huius divinae auctoritatis lumen culmenque contendat?»

Haec sunt quae gentili homini ad fidem reducendo ante annos mille et quadringentos scribebat Augustinus. Sed quid splendoris divinissimo huic prophetiae signo superaddidisse nunc dicam nova saecula quae abhinc decurrerunt? Ei namque proprium est ut nedum processu temporum obfuscetur, maiore potius in dies evidentia inclarescat: ratione scilicet evolutionis eventuum qui a primis initiis olim praenuntiati, et in libris N. T. adhuc magis determinate signati, tanto manifestius ostendunt numinis interventum, quanto longius ab aetate editorum vaticiniorum receditur.

Sane vero, in ipsis mundi incunabulis futura praedicebatur mulier e qua nostra salus oriretur, sicut e muliere perhibetur orta in paradiso nostra perditio 1). Et haec mulier quae singulari locutione in vaticinio adhibita, aliquantulum iam designabatur

i') Cf. supra, Tes. 41.

ut virginali partu decoranda, evidentius apud Isaiam innotescebat his verbis: *Dabit Domitius ipse vobis signum, ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Porro ipso tempore quod in messianicis prophetiis fuerat praestitutum, legitur salutata ab angelo virgo obscura de pago Galilaeae: salutata, inquam, velut benedicta inter omnes mulieres, cui ex virtute Altissimi fecunditas donaretur ut pareret Messiam Redemptorem. Quae etiam de annuntiato sibi partu nequaquam dubitans, repentina annuntiatione non exaltatur, sed exultante spiritu eius in Deo salutari suo: *Respexit, inquit, humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Vide nunc scripturam hanc impletam in oculis nostris. Vide mulierem quam prima mundi aurora venturam perspexerat, in plena luce cultus Ecclesiae catholicae nunc eminentem; imagines eius in toto orbe veneratas, beatitudinem eius semper instantius praedicatam, sanctuaria eius frequentia populorum ubique celebrata, et mundo declinante in extrema, fessisque rebus aetatem ultimam protestante, omnes eius praerogativas quasi ultimis amotis velis splendidius coruscantes.

Praedixerant prophetae fore ut esset Messiae obedientia gentium, et hanc ipsam gentium congregationem in messianico regno symbolice describens Isaias aiebat: *Habitabit lupus cum agno, et pardus cum haedo accubabit, vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos; vitulus et ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum, et leo quasi bos comedet paleas* (^, Vere novum ac stupendum hoc prodigium est, quod in iisdem pascuis reperiantur animalia quibus tam contrarios instinctus natura contulit, quod inter se amico foedere iungantur velut ad unum ovile pertinentia, et ad unius parvuli imperium quaquaversum deducantur! Atqui quo magis saecula procedunt, eo etiam magis propheticus iste sermo inclarescit, dum scilicet magis magisque adimpletur id quod dictum fuerat a Christo: *Praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimo-*

(*) Isai. XI, 6-7.

nium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio (1). O quam gloriosa in dies proveniunt huic civitati Dei, intra cuius moenia ad terminos orbis dilatata inhabitatur de omnibus progeniebus terrae! *Ecce alienigenae, et Tyrus, et populus Aethiopum, hifuerunt illic*. Et cum sint omnes tam diversae originis, tamen omnes coalescunt in unum corpus, et omnes unam fidem profitentur, et omnes unius vocem sequuntur pastoris, qui bene sub typo pueri parvuli exhibetur in prophetia, quia nulla humana potentia, nulloque naturali fretus praesidio, prodigiosum hunc gregem gubernat et continet. Sic igitur, ex successione temporum novus huic prophetiae accedit splendor, prout semper magis magisque extenditur prodigium in vaticiniis annuntiatum, et post mortem Christi in adventu Spiritus Sancti statim inchoatum: dum scilicet una nunc Christi Ecclesia per orbem diffusa loquitur linguis omnium gentium, sicut in promulgatione Novae Legis linguis omnium gentium loquebatur unus homo.

Praedixerant prophetae fore ut Iudaei dispergerentur in Omnes populos a summitate terrae usque ad terminos eius, diesque multos sederent sine rege et sine principe et sine sacrificio et sine altari et sine ephod et sine theraphim, donec in ovile Christi intraret plenitudo gentium, et postmodum, id est in fine mundi, Omnis Israel salvus fieret (2). Quibus vaticiniis clare significabatur conservandum fore populum hunc in dispersione sua intermixtum caeteris gentibus, idque praeter et contra omnes leges in aliis omnibus constanter observatas. Ipse enim est verus Cain qui eiectus e suis sedibus in nefandi sceleris poenam, dixit ad Dominum : « Ecce eiicis me hodie a facie terrae, et a facie tua » « abscondar, et ero vagus et profugus in terra; omnis igitur qui » « invenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus : nequaquam » « ita fiet. *Posuitque Dominus Cain signum ut non interficeret eum* » « *omnis qui invenisset eum* » (3). Atqui stupendam hanc Iudaici populi conservationem tam asseveranter tamque repetitis vicibus

C) Matth. XXIV-14.

(') Deut. XXVIII-64 ; Osee III, 4-5; Rom. XI, 25-26.

(a) Genes. IV, 14-15.

a quadraginta iam saeculis praenuntiatam, oculis nostris conspicimus, et tanto in dies mirabiliorem, quanto longius a dispersione tempus iam effluxit.

Praedixerant prophetae, templum fore dissipandum, auferendam hostiam et sacrificium, et usque ad consummationem et finem duraturam desolationem (x). Insuper Christus signanter asseruerat non relinquendum lapidem super lapidem qui non destrueretur (2). Quae omnia sicut leguntur praedicta, ita cernuntur impleta usque in praesentem diem. Nam post tempora Iuliani imperatoris qui ut vaticinia nostra falsa demonstraret, templi Iudaeorum instaurationem aggressus est, sed prodigiis divinitus editis quorum omnes meminerunt coevi auctores (3), debuit ab incepto desistere, non fuit iteratum tentamen. Imo usque nunc Iudaei qui sunt Hierosolymis, in sacco et cinere singulis sabbatis veniunt prope locum ubi fuit sanctuarium et ingens gloria Israel, plorantes et ingeminantes lamentationem le-

(¹) Dan. IX, 26-27.

(^{*}) Marc. XIII-12.

(3) « Subsequent! nocte quae ad incipiendum opus iam sola restabat, » (Rufini verbis utor, l. 1, c. 38), *terrae motus ingens oboritur, et non solum fundamentorum saxa longe lateque iactantur, verum etiam totius loci pene aedificia complanantur. Porticus quoque publicae, in quibus Iudaeorum multitudo quae operi videbatur insistere commanebat, ad solum deductae, omnes Iudaeos qui reperti sunt oppressere.* « Postquam terrae motus conquievit, qui supererant Iudaei, tum imperatoris mandatis quibus parere nefas erat pressi, tum complaciti operis perficiendi desiderio stimulati, rursus instare operi. Ac dum denudare fundamenta et aedificare apparant, metuendi flammaram globi, prope fundamenta ex Ammiano Marcellino, vel ex fundamentis ipsis secundum Chrysostomum ac Sozomenum, crebris assultibus erumpentes, » (Ammiani verbis utor, lib. 23, init.), *fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum ; adeo ut plurimis fodientium consumptis, caeteri fuga salutem comparare coacti sint.* Iidem ignes ex Chrysostomo lapides etiam loci illius combussere, quos nimirum terrae quassus nocte non excusserat... Socrates aliud prodigium ignis e coelo delapsi narrat, qui, cum frequens convenisset ad spectanda tot monstra Iudaeorum multitudo, iis praesentibus omnia opificum instrumenta consumpsit, malleos, scalpra, secures, ascias, etc.». Apud Migne, Patr. graec., Torn. 33, col. 95.

remiae prophetae: a Demolitus est tabernaculum suum, oblivioni
 « tradidit Dominus in Sion festivitatem et sabbatum, et in op-
 « probrium et in indignationem furoris sui regem et secerdotem.
 « Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suae,
 «tradidit in manu inimici muros turrium eius. Cogitavit Dominus
 «dissipare murum filiae Sion, tetendit funiculum suum, et non
 «avertit manum suam a perditione».

Praedixerant prophetae novum sacrificium, id est, incruen-
 tam oblationem quae, iudaicis repudiatis victimis, ab ortu solis
 usque ad occasum in omni loco offeretur Maiestati Dei (1). Et
 nunc mystica oblatio altaris christiani ubique terrarum, omni
 die, omni hora celebratur, in Oriente et in Occidente, in novo
 mundo et in antiquo, in mari et in terra, in civitatibus et pagis
 et locis etiam desertis, de qua re plura diximus ubi de sacri-
 ficio Missae.

Praedixerant prophetae, regnum Messiae fore perpetuum : *Po-
 testas eius, inquit, potestas aeterna quae non auferetur, et regnum
 eius quod non corrumpetur.* Et rursus angelus ad Mariam: *Regni
 eius non erit finis.* Praedixerant etiam, hoc regnum fore in lucta
 perpetua cum principe tenebrarum usque ad definitivam potestatis
 adversae eversionem : *Ipse conteret caput tuum, et tu conteres calca-
 neum eius.* Et iterum : *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris
 meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Sed Chri-
 stus utrumque horum uno oraculo comprehendens, necnon et for-
 mam ac visibile caput huius regni sui indigitans atque instituens:
*Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et
 portae inferi non praevallebunt adversus eam.* Quod sane usque nunc
 splendidissimo eventu sub omnium oculis impletum perspicitur.
 Cui enim conspicua non est cathedra Petri, supra quam tota de
 integro fundatur Ecclesia? Quis etiam ignorare potest hanc ipsam
 Ecclesiam ita sustinuisse impetum portarum inferi, ut vere de ea
 dictum accipiatur quod in evangelio legimus : *Descendit pluvia,
 et venerunt flumina, et flavemint venti, et irruerunt in domum illam,
 et non cecidit, fundata enim erat supra petram ?* Nam potestates

saeculi, nunc sub regimine protectionis, nunc sub regimine tolerantiae, nunc sub regimine apertae persecutionis, omnes suas machinas adversus catholicam converterunt. Tanta etiam fuit vel ab initio irruentium haeresum colluvies atque hostilium doctrinarum inundatio, ut enarrari vix possit. Cogita haereses antiquas quibus singula capita fidei christianae impugnata sunt. Cogita haeresim protestantium quae fundamentum ipsum ecclesasticae constitutionis atque auctoritatis tanta vi impetiit. Cogita philosophismum, liberalismum, materialismum modernorum, cum omni apparatu diariorum, libellorum, et aliorum seductionis mediorum sine numero. Sed et adhuc evidentius nostro aevo apparet Ecclesia omni ope temporali destituta, contra quam occultarum sectarum furor magis magisque exercetur. Accesserunt causae ruinae intestinae, scandala dico et depravatos mores tam fidelium quam eorum qui videbantur columnae esse, praesertim vero dirum illud Occidentis schisma, materiale quidem, sed inevitabilis periculi. Accedit etiam naturalis illa rerum humanarum inconstantia, necnon et temporis edacitas quae instituta diutius absque mutatione consistere non permittit. Ista est pluvia, haec sunt flumina, validi venti et tempestates atroces, quae in ecclesiasticum aedificium undique irruerunt. Et non cecidit; imo vero in persecutionibus semper crevit et epurata est Ecclesia. Haereses non solum devictae sunt, sed hoc etiam emolumentum attulerunt, ut dogmata liquidius proponerentur, instantius praedicarentur, et strictius definirentur. Vinculum unitatis inter assultus dissolventium elementorum sic firmatum est, ut consensus totius corporis cum capite Petro, splendidior nunc eluceat quam in principio. Nil demum valuit ingenita illa rerum humanarum caducitas, nisi ut caeteris institutionibus collabentibus, Catholicae stabilitas comparatione contraria emereret. In his igitur habes, praeter ingens miraculum morale, impletionem prophetiae in dies semper magis illustrem, magisque conspicuam.

Quid alia commemorem oracula de martyrum Christi passionibus, et immortalis odio quo ipsum Christi nomen in vera Christi Ecclesia mundus prosequitur? Dixerat quippe Magister: *Occident vos et critis odio omnibus gentibus propter nomen meum.*

Et rursus: *Tradenti vos in conciliis, et in synagogis suis flagella* bunt vos, et ad praesides et ad reges ducemini propter me.* Quid si ipsa defectio a centum fere annis notata in multis qui Christiano caractere signantur, novam confirmationem veritatis prophetiarum suppeditet? Nam Paulus. 2 Thessal. II-3, deterrens fideles sui temporis ne putarent iam instare indicii diem, apostasiam magnam futuram praedicat quae antichristo praeparabit viam: *Nisi venerit discessio primum, γ αποστασία, et revelatus puent homo peccat:, Jihus perditionis..., ille iniquus quem Dominus /esus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui.* Et Christus ipse dixerat, Luc. XVII1-8: *Verumtamen Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?* Et alibi describens tempora quae ante iudicium erunt, Luc. XVII-25: *Primum oportet (Filius hominis) reprobari a generatione hac. Et sicutfactum est in diebus Noe, ita erit in diebus Filii hominis. Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in diem qua intravit Noe in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes. Similiter sicutfactum est in diebus Loth; edebant et bibebant, emebant et vendebant, plantabant, et aedificabant. Qua die autem exiit Loth a Sodomis, pluit ignem et sulphur de coelo, et omnes perdidit; secundum haec erit, qua die Filius hominis revelabitur.*

Ergo omnibus modis missio Iesu Christi in mundum, ac per hoc, sollemnis attestatio qua se Deum et Dei Filium asseruit, divino prophetiae signo communiter apparet. Ergo ipsa eius divinitas est evidenter credibilis, et firmissima atque indubitata fide credenda.

THESIS LVIII.

Fundamentale Christianae religionis dogma evidenter etiam credibile faciunt facta miraculosa quae in libris Novi Testamenti referuntur, speciatim vero ineffabilis ex omni parte perfectio ipsius Iesu Christi, qui in nobis habitavit plenus gratiae et veritatis, omnemque humanae naturae proportionem supra modum excedens, terras pertransivit.

Haec assertio, quod ad facta evangelica attinet, iam satis constat ex praemissis in Quaest. 44, praesertim ubi ostensum est qua ratione veritas et vis probativa miraculorum Christi luculenter demonstretur nobis per nostrae fidei adversarios.

Et vere, si ea quae ibi exposita sunt in mentem revoces, non erit tibi dubium quin vel solus procedendi modus a doctissimis viris adhibitus, sit instar victricis apologiae. Etenim miracula evangelica sunt de ordine factorum; factorum, inquam, quae vel splendore suae veritatis, vel quacumque alia ex causa, eam in mundo habuerunt celebritatem cui nulla alia comparari potest. Quod Iesus Christus suscitaverit mortuos, quod caecis visum, claudis gressum, mutis loquelam restituerit, quod seipsum exhibuerit dominum cui tota natura obedit ad nutum, quod mortuus sit et sepultus, quod in sepulcro ab infensissimis inimicis caute custoditus e manibus eorum die tertio elapsus sit, quod vivus visus sit a suis discipulis in circumstantiis diversissimis, quod apparuerit coram plus quam quingentis fratribus simul, non ut umbra a mago quopiam evocata, verum in solida realitate solidae veritatis: haec non sunt theoriae abstractae quae rationibus metaphysicis vel asseruntur vel refutantur, sed res ordinis sensibilis, experimentalis, undequaque positivi, quas discutere oportet ponderatione testimoniorum. Quippe quaestio integra in hoc est: Apostoli, seu primi praedicatores fidei christianae annuntiaverunt mundo legem Iesu Christi; pro signo dederunt

eiusdem Iesu Christi miracula, potissimum vero gloriosam eius a mortuis resurrectionem. Et qui tunc erat mundus, adeo vicinus eventibus ipsis, omnia media habens revocandi ad trutinam factorum veritatem, testimonio apostolorum vel eorum qui eis proxime successerunt, convictus est. Tum ipse vicissim testimonium perhibuit, et hoc testimonium sanguine martyrum obsignatum (1), roboratum silentio adversariorum (2), in maxima traditionis luce positum, de ore in os et de manu in manum venit usque ad nos. Nihil ei ademptum ex longa successione annorum, sed adhuc vivens atque integrum est in Ecclesia magna per totum orbem dispersa, quae non alia est ab Ecclesia apostolicorum temporum, sed una eademque, haud secus ac flumen pleno alveo per campos excurrens idem est cum fonte qui descendit e cacumine montis. Quaeritur ergo utrum receptibile sit testimonium eiusmodi, praecisione facta ab omni praeconcepata theoria de impossibilitate miraculi, ad quam tota negatio rationalistica, ultimato tandem reducitur.

Sicut autem procedendi modus, ita et intrinseca rationum inanitas suo modo attestatur fundatissimam evangelicorum factorum subsistentiam. Quocumque enim te vertas, sive extrinsecum critérium consideres, sive intrinsecum, character historicus evangelii undequaque resplendet, et percellit etiam lippientes oculos. Sane si vel sola ratio habeatur status politici in Iudaea tempore Christi, et circumstantiarum *prorsus singularium* in quibus se evolvit historia Novi Testamenti, iam satis superque apparet inventorem quempiam qui aut testis oculatus non fuisset, aut a testibus oculatis eventuum notitiam immediate non accepisset,

(') Cf. apologiam Quadrati apud Eusebium, Hist. eccl. 1. 4, c. 3.

(*) Sane, nihil omnino in antiquis fidei inimicis reperitur contra materiale veritatem miraculorum Christi. Nihil in Iudaeorum libris, puta in Talmude, praeter aniles fabulas quae nulli unquam adversario usui esse potuerunt. Nihil etiam apud Celsum (Saec. II), et Iulianum apostatam (Saec. IV), nisi repetitio calumniae quae in evangelio refertur: *In Belzebub principe daemoniorum eiicit daemonia*. Ait Celsus apud Origenem, 1. 1 cont. Ceis. n. 38, *illum (Christum) clam educatum, cum in Aegypto suam locasset operam, ariesque ejficiendi miracula didicisset, hinc reversum esse denique, et propter illa miracula se pro Deo venditasse*.

non potuisse in plerisque non turpiter errare, et ad omnem fere passum non impingere in scopulum. Scilicet, praeter traditiones suas quarum erant tenacissimi, retinebant iudaei vestigia dominationis Graecorum, quorum per multos annos ante Christum exstiterant tributarii. Dominationi autem Graecorum recens successerat dominatio Romana post expeditionem Pompeii in Oriente. Et iudaea quidem prius in regnum imperio foederatum sub Herode I constituta, mox mortuo Herode, in quatuor tetrarchias sub singulis principibus fuerat divisa. Rursus post decem annos iudaea proprie dicta quae Archelao obtigerat, a Caesare adiungebatur provinciae Syriae sub Romani procuratoris auctoritate, dum interim in *statu quo* remanebant Galilaea, Abilina, et Ituraea. Porro tot et tantae et tam continuae mutationes, habita etiam ratione universalis expectationis Regis Messiae, necnon et animositatis iudaeorum contra Romanos, creaverant statum sui generis cui nullus alius in historia comparari potest. Denique paulo post mortem Christi, sub Tito et Vespasiano, in excidio Jerusalem tanta incidit mutatio ut praeteritorum temporum nullum vestigium remanserit. Hinc est quod si scriptores N. T. non fuissent oculati testes, impegissent in scopulos omnis generis, maxime cum in evangelio innumera haec adiuncta temporum et locorum et personarum, non ex proposito et data opera describantur, sed obiter, ubi fert historiae Christi expositio, quasi per accidens. Qua in re vel sola narratio passionis, quod attinet ad indicium Christi, splendidam suppeditat demonstrationem †. His

(*) Certe, tria illa tribunalia ad quae eodem die adducitur Christus, ex una quidem parte attestantur maximam complicationem status politici in iudaea pro tempore illo; ex alia vero commonstrant summam fidelitatem evangelii, ubi istae tres diversae iurisdictiones sic procedunt, et tales inter se relationes servant, ut ab initio ad finem appareat evidenter, ultra quam dici potest, narratio plene historica, a veris testibus exarata.

Omnia profecto quae dicuntur de Caipha et collegis eius quam maxime quadrant cum iis quae de summo pontificatu, inclinatis iam iudaeorum rebus et ad interitum properantibus, Iosephus refert. Et primo quidem intuitu viderentur falli evangelistae cum *pontifices* seu *sacerdotum principes* in plurali commemorant, quia iuxta Legem unus tantum

demum si addas, non in sola iudaea circumscribi historiam N. T., sed eam pro theatro habere praecipuas Graeciae, Italiae, et

sacerdos supra caeteros habebat principatum. Nunc autem, Iosepho teste in l. 18 Antiquit. c. 3, ad Romanorum arbitrium tunc temporis deponerentur et assumebantur pontifices : « Praetor, inquit, in iudaeam < missus est Valerius Gratus, qui Ananum pontificatu privavit, et eum « Ismaeli Phabi filio tribuit, atque hunc non multo post abdicavit, et id « munus Eleazaro Anani pontificis filio commisit ; uno autem post anno « sacerdotium huic ademptus Simoni Camithi filio tradidit, cumque is « dignitatem non ultra anni spatium tenuisset, Iosephus cui etiam Cai- « phae nomen fuit, ei successit. Et Grato quidem, his actis, Romam « reverso successit Pontius Pilatus ». Hinc igitur factum ut cum pontifice qui actu praesidebat, connumerarentur ii qui summi sacerdotii dignitate aliquando aucti, eius honorem quadantenus retinebant.

Quaecumque etiam in causa Christi per Concilium seu Synedrium aguntur, adamussim concordant cum constanti usu Romanorum relinquendi subiectis populis plenam libertatem in rebus pure religiosis. Synedrium apud evangelistas habet in sua potestate custodiam pro servitio templi ; per suos satellites apprehendit Iesum, et regulariter indicium exercet in crimine blasphemiae ; solvit constitutam traditori pecuniam, quae non in moneta romana per denarios, nec graeca per mnas vel drachmas, sed in moneta antiqua per argenteos computatur, quoniam de templi thesauro sumpta est. Equidem, ad strictum legalitatis apicem, iure gladii quod cum iure imperii necessario connexum est, destituuntur, et ideo signanter dicunt ad Pilatum : *Nobis non licet interficere quemquam*. Facile tamen eis a Pilato licentia offertur exsequendi sententiam secundum praescripta suae religionis, et si hac licentia uti nolunt, rationes iam pluries in superioribus expositae in perfecta harmonia inveniuntur cura omnibus historiae documentis.

Coram Pilato accusatur Christus his verbis : *Commovet populum incipiens a Galilaea usque huc*. Confer nunc ea quae testatur Iosephus l. 18 Antiquit c. 1, de Iuda Galilaeo qui paucis ante annis *populum ad defectionem concitaverat*, et novae sectae apud suos auctor exstiterat : *hominum scilicet, qui caeteroquin cum pharisaeis sentiunt, sed libertatem sic amant ut eam mordicus tueantur, Deum unum pro rectore et domino habentes*. Hinc tibi apparebit qua de ratione iudaei coram Pilato Galilaeam commemorant, traducentes Iesum ut ducem agitationis quae ibi pro independentia fervescebat.

Adhuc, ubi Pilatus iubet Iesum remitti ad Herodem, obiter de Herode notat Lucas : *qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus*, hoc dicendi modo significans, tam Herodem quam Pilatum non adfuisse nisi ex qua-

Asiae minoris partes, ubique autem reperiri in determinationibus geographicis et politicis accuratissimam dicendi rationem (J) ; si praesertim consideres fabularum inventores necessitate absoluta cogi ad consistendum in quadam confusa generalitate, dum contra, evangelia nostra ita ad vivum cuncta describunt ut res sub oculis ponant, eoque candidae sinceritatis tenore insigniuntur, quem in nullo alio historico reperire est : intelliges profecto, non relinqui locum rationabili dubio quoad miraculosa facta quae in evangelicis referuntur documentis.

§ 2-

Sed non in solis languidorum curationibus aut mortuorum suscitationibus nostri stat summa argumenti. Ecce tibi aliquid longe mirabilius quod est Iesus Christus ipsemet, prout ex alto suae ineffabilis perfectionis cunctis generationibus humanis innotescit, et velint nolint, iismetipsis qui in via negationis ad extrema pervenerunt. Proponetur autem ratio integra sub forma quam adhibebat Augustinus in libro de vera religione, cap. 3, hoc modo.

Si interrogaretur quilibet sapiens, puta Plato vel alius recta solum ratione utens, et status ac virium, caeterarumque conditionum humanae naturae apprime conscius: si, inquam, interrogaretur de viro aliquo qui olim in pleno lumine historiae Deum se hominem factum asseverans, hanc personam ita digne, decen-

dam accidentali causa. Et re quidem vera, Pilatus seu praeses ordinariam sedem habebat in Caesarea, ut ex multis fontibus scimus, et speciatim ex Iosepho l. 18, c. 3 ; sed propter extraordinarium concursum in festo paschae, e Caesarea se contulerat Jerusalem ut ordini invigilaret. Et simili modo Herodes e Galilaea venerat, ut Iudaicae religionis quam titulo proselyti colebat, observantias impleret.

Et haec quidem, exigui speciminis instar. Qui plura vult, consulat inter alia, egregium opus Henrici Wallon : *De la croyance due à l'Évangile*.

(») Cf. ad exemplum, navigationem Pauli a Caesarea in insulam Melitam, et inde Romam, Act. XXVII-XXVIII.

ter, et divine sustinuisset, ut licet eius vita in maxima publicitate et quodam quasi culmine observationis ex tunc mansisset exposita, nunquam tamen post tot etiam saecula desiisset credibiliter videri verus Deus :

Cuius tanta fuisset plenitudo sanctitatis, ut omnes particulares temporum et locorum differentias transcendens, exemplar praeberit omnibus numeris absolutum, quod apud Graecos, Romanos, Barbaros, laponts, Sinenses, Indos, eandem semper habuisset sanctificantem efficaciam, eademque inseruisset insignium semina virtutum :

Cui etiam vere lucis hominum nomen competeret, utpote qui mundo in tenebris sedenti attulisset circa Deum et res aeternas fulgoris lucernam *qua sola usque nunc* ipse mundus illuminaretur, potuissetque persuadere hominibus, « non corporeis oculis
« sed pura mente veritatem videri..., ad quam percipiendam nihil magis impedire quam vitam libidinibus deditam...; quomobrem sanandum esse animum ad intuendam incommutabilem
« et eodem modo semper se habentem pulchritudinem » :

Qui iterum, adeo bonus, adeo serenus, adeo beneficus generi humano quondam illuxisset, ut exemplo undequaque singulari, adhuc reficeret lassos venientes ad se, adhuc fatigatis animis requiem daret, adhuc turbatos ac formidantes erigeret, adhuc in se confidentibus pacem largiretur exsuperantem omnem sensum :

Quem demum, licet ab hominum oculis iam a saeculis ereptum, pars nihilominus generis humani perenni et actuoso et efficaci amore prosequeretur, pars vero inexterminabili ac semper recrudescente odio ; qui vere hic manens in aeternum, non visibili praesentia, sed spirituali efficacia, eandem semper ac dum viveret, sustineret contradictionem, ab iisdem semper peccati formis et a singulis ipsarum eodem constanter modo laccessitus :

« Si inquam, de tali viro interrogaretur quilibet prudens, responderet, credo, ille, non posse hoc ab homine fieri, nisi
« quem forte ipsa Dei Virtus atque Sapientia ab ipsa rerum natura exceptum... tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta denique maiestate subveheret... De honoribus vero

« eius frustra se consuli, cum facile possit aestimari quanti ho-
 « nores debeantur Sapientiae Dei, qua gestante et gubernante,
 « ille pro vera salute generis humani, magnum aliquid proprium,
 « et quod supra homines esset mereretur» (x). Imo, cum ipse de
 sua vera et propria divinitate solemnem, ut supponitur, dedis-
 set attestationem, pro vero Deo homine facto indubitata fide es-
 set habendus.

Atqui omnia haec de Iesu Christo in facie omnium ge-
 nerationum verificata sunt, et semper verificantur.

Sane vero, vixit Iesus Christus, non aetate quadam ignota,
 sed maxime historica, eaque celebratissima inter omnes epochas
 antiquitatis. Vixit sub dominatione Romana, in regione quae com-
 municabat cum orbe universo, imo erat tunc temporis quasi
 quoddam centrum universi. Nam Iudaei debebant ubique terra-
 rum, et per singulos annos in solemnibus festis paschae et pen-
 tecostes e cunctis partibus Hierosolymam confluebant; unde re-
 duces in propria, notitiam eorum quae in Palaestina agebantur
 secum asportabant. Hinc effectum est ut omnium quae gesta sunt
 in tribus vitae Christi publicae annis, speciatim vero in passione,
 resurrectione, et promulgatione legis evangelicae, totus veluti
 mundus testis exstiterit: « Parthi et Medi, et Aelamitae, et qui
 « habitant Mesopotamiam, Iudaeam et Cappadociam, Pontum et
 « Asiam, Phrygiam et Pamphiliam, Aegyptum et partes Lybiae
 « quae est circa Cyrenen, et advenae Romani» (2). Insuper apo-
 stoli statim profecti ad praedicandum ubique *ea quae viderant*
oculis suis, quae perspexerant et contrectaverant de Verbo vitae,
 non angulos adibant cubiculorum, sed plateas, et celeberrimos
 consessus, et maximas urbes: puta Antiochiam, Athenas, Corin-
 thum, Ephesum, Romam. « Cum duodecim apostoli, inquit Leo
 « M. Serm. 82, cap. 3, imbuendum evangelio mundum, distribu-
 « tis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus
 « princeps apostolici ordinis ad arcem Romani destinatur impe-
 « rii, ut lux veritatis quae in omnium gentium revelabatur sa-

(■) Aug. 1. c.

(*) Act. II-9, seq.

« lutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet. Cuius autem nationis homines in hac tunc urbe non essent? aut quae unquam gentes ignorarent quod Roma didicisset?... Ad hanc ergo urbem tu, beatissime Petre apostole, venire non metuis, et... silvam istam frementium bestiarum et turbulentissimae profunditatis oceanum constantior quam cum supra mare gradereris, ingrederis. Nec mundi dominam times Romam, qui in Caiphae domo expaveras sacerdotis ancillam ». Itaque trophaeum crucis Christi statim ab initio Romanis arcibus caeterisque tam Orientis quam Occidentis celebrioribus centrīs illatum, quasi *in vertice montium* plantabatur; ibique postea mansit per saecula tamquam signum elevatum in nationibus, cui usque nunc contradicitur. Nusquam enim a summa publicitate initiorum excidit Iesus Christus, et si quis recte consideret, intelliget nihil intentatum relictum fuisse, ut a divinitatis sede deturbaretur: adhuc consilium inire Scribarum doctissimos ut capiant eum in sermone, adhuc ad eum accedere Sadducaeos qui dicunt resurrectionem non esse (x), adhuc per mundi ambitum verificari id quod in Jerusalem die Scenopegiae accidisse narrat Ioannes (VII-n). *Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: quia bonus est. Alii autem dicebant: non, sed seducit turbas.*

Porro, post tot et tantas inquisitiones, observationes, oppositiones nemo ad hanc usque diem valuit explicare vitam Iesu Christi, eum ad puri hominis proportionem decurtando, sed mansit ipse Iesus Christus *aenigma insolubile*, seclusa veritate divinitatis. Dum ex inverso, si qui unquam homines divinos honores affectaverint, vel a posteris fuerint ad quaecumque numinis culmen elati, tanta evidentia patet absurditas ut ne primam quidem discussionem ferat. «Omnia tentamina, inquit Strauss, Introduct. η. XXIII, hactenus proposita ad delineandum biographiam «Iesu vere historicam, irrita fuerunt et inania». Quo non obstante, alter antichristianae scientiae coryphaeus dicere non timet, hunc Iesum cuius biographia vere historica non datur, in

(*) Matth. XXII-15, et seq.

tantum evasisse lapidem humanae societatis angularem, ut impossibile esset tollere nomen eius de hoc mundo, quin mundus ipse convelleretur usque ad ima sua fundamenta (1). Evidentia enim facti constringitur, nec potest omnino eludere testimonium humanae conscientiae, quae etiam libidinibus ac concupiscentiis evigorata, etiam falsis diis exancillata, quoties resipiscit ut ex crapula, ut ex sommo, ut ex aliqua valetudine, et sanitatem suam patiens respicit in divinam hanc figuram qua evangelium resplendet, vel invita dicit: ecce quomodo nascitur, vivit, loquitur, agonizat, et moritur verus Deus factus homo.

Quid si nunc iugem ac perennem vim consideres ad convertenda corda, reformandasque animas? Iure optimo rationalistae dicunt neminem hominum posse ex sese totaliter emergere supra conditiones medii in quo nactus est existentiam, transcendendo scilicet omnes particulares determinationes stirpis, regionis, vel temporis: ideoque omnem hominem fore semper filium familiae suae, populi sui, et saeculi sui. At vero Iesus Christus heri et hodie, ipse in toto mundo suam usque nunc respectu hominum cuiusvis generis, actuosam efficacitatem servat. Ipse *non fictus Orpheus*, ut verbis utar Clementis Alexandrini, Exhort, ad Gent., qui in cithara et lyra et cantu, hoc est, sanctissimae divinaeque vitae ac passionis mysteriis feras indomitas semper mansuefacit, e vitiorum coeno homines educens, exemplumque eis praebens nusquam antiquatum, quo in omne bonum contendant et ad omnem moralem perfectionem informantur.

(1) Renan, *Vie de Jésus*, ch. 25: «Repose maintenant dans ta gloire, *«ait alloquens Iesum... Pour des milliers d'années le monde va relever de toi. Drapeau de nos contradictions, tu seras le signe autour duquel se livrera la plus ardente bataille. Mille fois plus vivant, mille fois plus aimé depuis ta mort que durant les jours de ton passage ici-bas, tu deviendras à tel point la pierre angulaire de l'humanité, qu'arracher ton nom de ce monde, serait l'ébranler jusqu'aux fondements. Entre toi et Dieu on ne distinguera plus. Pleinement vainqueur de la mort, prends possession de ton royaume, où te suivront par la voie royale que tu as tracée, des siècles d'adorateurs».* Crederes audire daemonia ab obsessis corporibus exeuntia, et clamantia: *Scio te qui sis. Sanctus Dei* (Luc. IV-34).

Caeteri hominum, quantum ex se est in tenebris sedentes et regione umbrae mortis, indigent lumine quo in hac ignorantiae nocte circa res aeternas illuminentur. Iesus Christus vero apparuit inter nos quasi natus in Dei secreto Deique gloria, et in dies magis semper ac magis comprobatur, eos omnes qui *huic luci hominum* oculos claudunt, velut in densissima caligine positos hac illae errare manu tentantes, et incassum quaerentes viam *). Caeteri hominum indigent confortatione, auxilio, pace, Iesus Christus vero dixit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, sed et solus talia dicere potuit quin eo ipso ceu dementia captus haberetur; cuius salutaris influxus usque nunc erigit iacentes, et lassos reficit interius, et ad omnem tribulationem ferendam semper adiuvat pusillanimes. Caeteri hominum mortui sunt et dormiunt in sepulcris suis. Mortui sunt, inquam, in corde posterorum. Nam pro Socrate, pro Platone, pro Cakya-Mouni quis forsiram audeat mori, quis contemnat divitias, quis renuntiet deliciis, quis relinquat patrem et uxorem et filios et agros, quis custodiat vias duras? Sed ex quo Iesus Christus resurgens ex mortuis in coelum ascendit, consurrexerunt martyres sine numero, pro eo « ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti... in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis et in cavernis terrae ». Neque hoc per accidens fuit in uno aut altero saeculo, in una aut altera parte terrae tantum. Plenus enim est mundus monumentis eorum qui ei dederunt testimonium illius caritatis qua maiorem nemo habet, sed nec habere potest, et usque hodie ubique inveniuntur, quos nihil ab eo separaret, nec tribulatio, nec angustia, nec fames, nec nuditas, nec periculum, nec persecutio, nec gladius. Caeteri hominum mortui sunt, et dormiunt in sepulcris suis. Quo fit ut simul cum amore exstincta sit et omnis invidia nominis eorum; contra mortuos

C) Cf. Jouffroy, *Nouveaux Mélanges, Mémoire sur l'organisation des sciences philosophiques*, 2de partie, p. 139, seq.

DE ATTESTATA DIVINITATE CHRISTI

enim quis conaretur ? Sed vidit infernus sepulcrum Christi vi* ventis, et gloriam sensit resurgentis. Ideo duellum quondam inceptum continuatur per saecula; quin imo, quo magis properatur ad saeculorum consummationem, eo ardentior evadit lucta contra eum de quo prophetizans senex Simeon dixit: *positus est hic in signum cui contradicetur*.

Quicumque enim vel leviter attendet ad ea quae in toto mundo nunc peraguntur, facile intelliget nihil aliud esse in quaestione praeter Christum, eisque causam. Quod ut manifestius tibi appareat, accipe passionis narrationem, prout iacet in evangelio. Ubicumque Caiphae et totius concilii Synagogae occurrit mentio, cogita occultam illam et praevalem in toto orbe sectam massonicam, quae a medio saeculo xvm initia duxit (τ), habetque in vexillo suo scriptum: Conteramus Iesum Nazarenum, eradamus eum de terra viventium et nomen eius non memoretur amplius ! Quando nominatur Herodes cum exercitu suo, cogita legionem eorum, quorum, ut apostolus dicit, deus venter est ; quique in suis theatris, foliis, picturis, et quibuscumque conventibus, bestialiter spernunt atque irrident Christum. Cum Pilatum legis, eos intellige qui hodie in plerisque regionibus rei publicae praesunt, in sublimitate constituti. Sub Caesaris quoque nomine cogita democratiam, et loco Barabbae pone eos qui socialism! sive anarchiae iura tuentur. In his habes elavem intelligentiae : in his rationem historiae vere scientificae, id est, per altissimas causas. Et modernus quidem Pilatus vellet in pace relinquere Christum, sed timet Caipham simul et Caesarem, quia sicut antiquus Caiphas fingeat curare interesse Caesaris, ita nunc massonica secta dicit: si hunc dimittis, non es amicus democratiae! Fluctuat ergo modernus Pilatus, quandoque remittens Iesum ad Herodem, quandoque terrens de Barabba, quandoque castigans et flagellans eum in quo non invenit causam, dum sperat se exigentibus coniuratorum facturum satis quin ad extrema devenire cogatur. Finaliter tradet Sanctum voluntati eorum, et tunc consummabitur mysterium iniquitatis, quando revelatus erit « homo

(*) Cf. Barruel, *Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme*.

CREDIBILITAS INCARNATIONIS

« peccati filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra
te omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in templo Dei
« sedeat, ostendens se tamquam sit Deus... Quem Dominus
« Iesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione ad-
« ventus sui...., ut iudicentur omnes qui non crediderunt ve-
« ritati > il).

Haec igitur et alia multa si consideres, videbis Iesum Chri-
stum tantum excedere omnes humanae naturae proportionem,
quantum coeli a terra exaltantur. Ideo rursus, evidenter cre-
dibilis est attestatio qua se asseruit in carne assumpta, super
omnia Deum benedictum in saecula.

(*) Thess. II-3 et seq.

PARS PRIMA

DE IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

Huius partis divisio in tria capita

CAPUT PRIMUM

QUAEST. De convenientia incarnationis.

- Quaest. i. — Thesis Incarnatio de sui ratione nullam
habet in quacumque hypothesi disconvenien-
tiam cum divinis attributis; sed absolute di-
cenda est convenire Deo, et non dedecere
eius Maiestatem.....
- Thesis II. Fuit etiam convenientissima incar-
natio in ordine ad reparationem generis hu-
mani lapsi. Imo, ut divinae iustitiae pro pec-
cato condigne satisfieri posset, omnino requi-
rebatur
- Thesis III. Quamvis, peccato non existente,
sua adhuc incarnationi fuisset convenientia,
ad factum tamen quod attinet, probabilius di-
citur hoc divinum opus in reparationem hu-
manae naturae lapsae ita ordinatum, ut vi
praesentis decreti, si homo non peccasset,
Deus incarnatus non fuisset

Thesis IV. Conveniens demum fuit ut incarnatio nec statim fieret ab origine mundi, nec etiam differretur in finem saeculorum, sed in medio temporum perficeretur, sicut reipsa effecta est.....

CAPUT SECUNDUM

QUAEST. II-XV. De modo unionis Verbi incarnati.

Comprehendit quaestiones de modo unionis secundum se, de persona assumente, et de natura assumpta.

1. De ipsa unione hypostatica.

Quaest. 2. — Necessitas praeviae disputationis de natura et supposito.....54.....

Principia S. Thomae - - - - - 57

Principia ab aliis theologis propugnata . . . 86

Principia heterodoxa..... 96

Quaestionis *partitio*.....

Thesis V. Unio Verbi incarnati facta est in persona, non autem in natura..... 99

Thesis VI. Haeretica est sententia eorum qui unionem incarnationis in persona, sed non in supposito seu hypostasi factam esse dixerunt. Item eorum qui posuerunt, partes naturae humanae a se invicem separatas uniri Filio Dei accidentaliter. Sed fide catholica tenendum est, unionem divinitatis ad humanitatem esse *hypostaticam*, id est, *secundum subsistentiam*. Adeoque recte dici potest, personam Christi post incarnationem esse compositam, in quantum una et eadem in duabus naturis subsistit

Thesis VII. Non explicatur unio incarnationis per hoc quod Verbum assumpsit naturam cui omnia adsunt positiva hypostasis creatae constitutiva, et sola deest ad personae rationem assumptionis negatio. — Item nec per hoc quod humanitas propriam habens existentiam, sed modalitate personalitatis destituta,

formaliter conjungitur Verbo per quemdam, ut aiunt, unionis modum substantialem. — Item nec per hoc quod personalitas Verbi est loco illius termini quo alias, iuxta Caietanum, natura creata ultimo terminatur et fit suppositum. — Sed explicatur per hoc quod humanitas sic communicatur Verbo, ut in illo exsistat et non in semetipsa ; quatenus scilicet, esse personale Filii Dei supplet vices creatae existentiae, sive proprii actus essendi qui eidem humanitati naturaliter debebatur . . . 123

Thesis VIII. Unio hypostatica sumpta pro relatione innascente inter duo unita, est in sola natura humana realiter, in Verbo autem secundum rationem tantum.....260.....

Thesis IX. Unio incarnationis, etsi facta non sit per gratiam habitualement, est donum supernaturale per excellentiam ; ipsam nulla merita, nec ipsius Christi, nec alterius cuiusvis, praecedere potuerunt; dici tamen potest Christo naturalis, in quantum est in humanitate ipsius ex virtute naturae divinae a primo instanti conceptionis sive nativitatis 163

Conclusio in qua tota quaestio breviter recapitulatur165.....

2. De persona assumente

Quaest. 3. — Thesis X. Personae divinae propriissime et primario convenit denominatio assumentis, naturae autem nonnisi secundario, et ratione personae cum qua est realiter idem ; quod quidem omni ex parte adhuc maneret verum, etiamsi per impossibile non essent relationes quibus in Deo supposita multiplicantur . . .

Thesis XI. Solus Filius secundum Scripturas homo factus est, non autem Pater nec Spiritus Sanctus, adeoque fides catholica manifeste docet, unam personam divinam posse sine alia naturam creatam assumere. Sed quoad huius veritatis expositionem, nulla reperiri potest inter varias sententias differentia, quia

	omnes indiscriminatim dicere debent, uniri humanitatem cum esse Verbi, quod est ipsum esse divinum distincto atque incommunicabili modo habitum per relationem filiationis . . . ,	177
	Sholion. <i>Loquendo de potentia absoluta, nihil repugnantiae est in hoc quod plures personae divinae unam numero naturam assumant, vel e converso, una persona plures naturas</i>	186
	Thesis. XII. Habita ratione finis incarnationis, conveniens iuit ut Verbum incarnaretur, potius quam Pater vel Spiritus Sanctus	187
 § 3. De natura assumpta		
ET COASSUMPTIS PERFECTIONIBUS AC DEFFECTIBUS		
Quaest. 4. — Thesis. XIII.	Humana natura prae aliis omnibus naturis fuit a Filio Dei assumptibilis .	
Quaest. 5. — Thesis XIV.	Filius Dei assumpsit verum corpus, scilicet carnem ex stirpe Adae propagatam. et similiter animam, eamque intellectivam seu rationalem.....	194
Quaest. 6. — Thesis XV.	Simul tempore facta est assumptio totius humanitatis et omnium partium eius. Sed ordine naturae, recte dicitur Verbum assumpsisse corpus mediante anima, animam mediante spiritu, et partes mediante toto . . .	199
Quaest. 7. — Thesis XVI.	Fuit in anima Christi gratia habitualis; fuerunt etiam virtutes et dona, iis solum exceptis quae cum statu comprehensoris componi nequaquam possunt - - - -	202
	Thesis VII. In Christo, eoque solo, est absoluta et perfecta habitualis gratiae plenitudo. Unde gratia eius vero quodam sensu dicitur esse infinita, et sicut nunquam potuit adaugeri, ita nunquam per gratiam cuiuslibet purae creaturae poterit adaequari.....	210
Quaest. 8. — Thesis XVIII.	Christus est secundum diversos gradus caput omnium qui vel actu vel potentia supernaturalem vitam participant. Caeteris	

tamen paribus, plenius et perfectius est caput hominum, quam sit angelorum. Denique gratia capitis in eo, non re, sed ratione tantum differt a gratia habituali qua anima eius in seipsa sanctificatur.....	
Quaest. 9-12. — Thesis. XIX. In Christo a primo instanti suae conceptionis fuit scientia beata qua divinitas in seipsa videtur. Fuit insuper in eo haec scientia secundum summum gradum perfectionis qui dari potest in actuali ordine rerum. Per eam denique anima Christi cognoscit omnia quae Deus scit scientia visionis	
Thesis XX. Praeter scientiam beatam, fuit ab initio in anima Christi scientia infusa, per quam absque dependentia a phantasmatibus cognovit omnes res naturalis ordinis, necnon et omnia mysteria gratiae quae unquam facta sunt vel fient. Agnoscendum etiam in eo est tertium genus scientiae, scilicet acquisitae, in qua sola profecit secundum naturae ordinem, mensuram aetatis, et rerum experientiam . .	233
Scholion et conclusio circa modos scientiae quos habuit anima Christi.....	244
Thesis XXI. Vana sunt argumenta quae novi exegetae ex historia evangelica depromunt contra veram et catholicam doctrinam de omniscentia animae Christi. Sed et apertam haeresim prae se ferunt opiniones quas e rationalisas acceperunt, de positivo errore in quo fuisset idem ipse Christus circa mox venturam consummationem saeculi, et de progressiva evolutione per quam pervenisset ad conscientiam filiationis divinae vel vocationis messiauicae.....	247
Quaest. 13. — Praevia declaratio circapotentiam animae Christi.	256
Thesis XXII. Anima Christi, ut instrumentum coniunctum Verbo, habuit per modum habitus potentiam ad faciendum omnia miracula ordinabilia ad incarnationis finem. Specialiter vero, et eadem de causa, eius potestati omnis dispositio proprii corporis totaliter subdebatur	

INDEX

Quaest. 14 15, — Thesis XXIII. Christus convenienter as-	PAG.
sumpsit pro statu viae defectus qui conse-	
quuntur ex peccato communi totius naturae,	
et non repugnant plenitudini scientiae et gra-	
tiae : illos scilicet omnes et solos qui ad pas-	
sibilitatem tam corporis quam animae perti-	
nebant.....	268
Thesis XXIV. Speciali miraculo tribuendum non	
est quod in Christo, simul cum fruitione beata	
fuerint dolores tam exteriores quam interio-	
res, iidemque tam in parte sensitiva quam in	
parte superiori. Sed horum coexistentia con-	
naturaliter consequebatur ad statum quem ha-	
buit Christus in terris, secundum quod uni-	
cuique virium permittebatur id agere et pati	
quod sibi proprium erat, quin bonum vel	
nocumentum unius potentiae redundaret in	
aliam.....	279
Nota de Christo comprehensore quantum ad ani-	
mam. et viatore quantum ad corpus - - - -	283

CAPUT TERTIUM

QUAEST. XVI-XXVI. De consequentibus unionem.

Hic sermo esi de iis omnibus quae per logicam deductionem	
erui possunt ex hac generali praemissa : h u-	
MANITAS EST UNITA VERBO SECUNDUM HY-	
POSTASIM	290

§ I. De consequentibus unionem
quantum ad ea quae competunt Christo

TAM SECUNDUM RATIONEM EN IIS, QUAM SECUNDUM RATIONEM UNITATIS.

Quaest. 16. — Thesis XXV. Ex hoc quod humanitas et divi-
nitas unitae sunt in uno Verbi supposito, con-
sequitur quod concreta utriusque naturae vere
et proprie de se invicem praedicantur. Con-
sequitur etiam quod idiomata sive proprietates
naturae tam divinae quam humanae, adje-
ctive significata, possunt indifferenter praedi-
cari de quibuslibet nominibus supponentibus

INDEX

pro hypostasi : sive nomen de quo dicuntur	
det intelligere utramque naturam, sicut hoc	
nomen <i>Christus</i> ; sive solum naturam divinam,	
sicut hoc nomen <i>Deus</i> , vel <i>Filius Dei</i> ; sive	
solum naturam humanam, sicut hoc nomen	
<i>homo</i> , vel <i>lesus</i> . Non tamen ea quae sunt	
unius naturae possunt praedicari de alia, se-	
cundum quod in abstracto significantur. . . .	
Thesis XXVI. Loquendo de iis quae conve-	
niunt Christo secundum fieri, haec est vera :	
<i>Deus jactus est homo</i> ; falsa autem ista : <i>Homo</i>	
<i>factus est Dens</i>	
Scholion in quo expenduntur varia quaesita	
circa modos loquendi. . . .	
— Thesis XXVII. Ex hoc quod secundum fidem	
catholicam una est Dei et hominis hyposta-	
sis, consequitur Christum esse simpliciter unum,	
et nullo modo duo, sicut auctores primae opi-	
nionis apud Magistrum posuerunt. Rursus,	
contra auctores etiam tertiae opinionis conse-	
quitur, non aliud in eo haberi esse existen-	
tiae secundum quod ab aeterno est Deus	
Verbum, et aliud secundum quod in tempore	
factus est homo.....	
— Thesis XXVIII. Ex hoc quod duae naturae	
integrae et inconfusae in uno Verbi suppo-	
sito conveniunt, sequitur esse in Christo duas	
naturales voluntates non contrarias, divinam	
scilicet et humanam; ipsamque humanam, tam	
quae rationis quam quae sensualitatis dicitur,	
fuisse in omnibus subiectam divinae eius atque	
omnipotenti voluntati.....	
Thesis XXIX. Cum eo ordine quo humana vo-	
luntas sub divina infallibiliter continebatur,	
optime stat libertas arbitrii. Quin imo, si solum	
consideraretur speciale divinitatis regimen in	
voluntatem assumptam, nequidem libertas con-	
trarietatis censenda foret fuisse intrinsece	
ablata. Sed quia ex alio titulo auferebatur, id	
est, ex beatitudine animae, simpliciter dicen-	
dum est nullam fuisse in Christo libertatem	
a necessitate, respectu eorum quae per di-	

	vinam legem vel jubebantur vel prohibebantur. . .	
	Thesis XXX. Ex praemissis cansequitur quod cum vellet Deus absoluta voluntate beneplaciti redemptionem hominum per liberam satisfactionem in morte crucis, eo ipso dicendus est non imposuisse Christo praeceptum patiendi. Sed ipsum beneplacitum divinae voluntatis metaphorice dicitur in evangelio praeceptum sive mandatum, secundum quod apud nos homines praeceptum solet esse signum voluntatis in superiore existentis.....	PAG 3'9
QUAEST. 19. —	Thesis XXXI. Sicut duas voluntates, ita duas operationes secundum totidem operatrices naturas opertet in Christo confiteri. Sed quia « agit utraque forma cum alterius commu- * nione quod proprium est », dum divinitas regit operationem humanitatis, eaque utitur, ac humana vicissim operatio specialem ex divinitate unita sortitur efficaciam, recte Sancti Patres, ad exprimendam hanc ordinis unitatem, operationem in Christo <i>theandricam</i> seu <i>deivirilem</i> praedicaverunt.....	327
	SCHOLTON. <i>Ad operationem theandricam maxime pertinet satisfactio qua Christus condigne satisfecit pro peccatis nostris, necnon et meritum quo generi humano meruit restitutionem gratiae.....</i>	333
? 2. De consequentibus unionem quantum ad ea QUAE CONVENIUNT CHRISTO PER COMPARATIONEM AD DEUM PATREM.		
Quaest. 20. —	Thesis XXXII. Christus secundum naturam humanam est subiectus Patri, imo et sibi ipsi prout una cum Patre et Spiritu Sancto in natura divina praeest ac dominatur. Quare toti Trinitati salutare offerre sacrificium, et iustam pro peccatis satisfactionem potuit exhibere	338
Quaest. 21. —	Thesis XXXIII. Christo secundum quod est homo, et humanam voluntatem habens, competit orare. Oravit autem tam pro se quam pro aliis, et omnis oratio eius fuit exaudita .	34°

QUAEST. 22. —	Thesis XXXIV. Christus constitutus est in Ecclesia summus sacrorum minister et sacerdos in aeternum. Est autem ipsemet hostia sacerdotii sui, cuius effectus in vera peccatorum expiatione, et in adeptione bonorum aeternorum consistere dicendus sit.....	346
Quaest. 23. —	Thesis XXXV. Christus qui est Filius Dei naturalis, nullo modo dici potest adoptivus . .	348-
Quaest. 24. —	Thesis XXXVI. Christus secundum quod homo, fuit praedestinatus ad hoc quod esset Filius Dei naturalis. Considerando autem praedestinationem ex parte termini, dicendum est praedestinationem eius fuisse causam et exemplar praedestinationis nostrae	355
% 3. De consequentibus unionem, quantum ad ea quae conveniunt Christo per comparisonem ad nos.		
Quaest. 25. —	<i>Praenotiones de adoratione latriae, duliae, hy- perduliae.....</i>	358.....
	Thesis XXXVII. Una est adoratio Christi Dei et hominis ex parte rei adoratae. Debetur autem ei propter divinitatis excellentiam adoratio latriae, qua in eius hypostasi et ipsa coadoratur humanitas.....	360
	Thesis XXXVIII. Sicut adoratio dirigitur ad humanitatem ut ad rem non tam adoratam quam coadoratam in persona Verbi, sic et ad partes humanitatis. Recte autem Verbum incarnatum proponitur specialiter adorandum secundum ipsas partes in quibus peculiare consideratur documentum vel symbolum amoris eius erga nos. Unde dicendum est legitimum esse cultum quem Sacratissimo Cordi defert Ecclesia.....	364
	Thesis XXXIX. Colendae sunt sacrae imagines, et eodem quidem cultu quo coluntur exemplaria, terminatione licet transitiva tantum et relativa. Hinc adoratione latriae adoranda est imago Christi. Adorandum pariter, praeter caetera passionis instrumenta, ipsum	

lignum crucis in quo Salvator pro nobis fixus est	»'AG.
Quaest. 26. — Thesis XL. Christus secundum quod homo est primus et summus mediator noster apud Deum.....	3^9 37S

PARS SECUNDA

DE HIS QUAE DEL'S INCARNATUS EGIT ET PASSUS EST

Divisio huius partis in quatuor capita . . .	3S3
--	-----

CAPUT PRIMUM

QUAEST. XXVII-XXXIX. De his quae pertinent ad ingres-
sum Christi in mundum

<i>Praemittitur allegoria de Virgine matre, ex Luc. X-38 et seq.</i>	3S3
Quaest. 27. — Thesis XLI. De Virgine matre generaliter tenendum est. quod in ordine reparationis eum locum tenet quem tenuit Eva in ordine perditionis. Nam sicut ex insigni oraculo Ge- neseos edocemur, totius redemptionis nostrae ratio in quadam recirculatione contra diabo- lum consistere dicenda est : quatenus omne id quod machinatus fuerat Satanus ad ruinam generis humani, illud ipsum ordine contrario divinitus dispositum est ad salutem. Quo fit ut novo Adae, id est Christo, indissolubili nexu ad dissolvenda diaboli opera coniungi debuerit nova Eva, id est, Maria. . . . , .	3S6
Thesis XLII. Gratia Virginis omnem aliam gratiam, non hominum modo, verum etiam angelorum, longe exsuperat. Quippe, recti ordinis convenientiae omnino exigebant ut mulier non acquireret ad Deum relationem matris ad filium, nisi mediante proportionata conjunctione secundum spiritum. Ideo haec una sublimis ac prorsus singularis maternitas est, in qua cognatio sanguinis spiritualem unio- nem consequitur, et vicissim unio spiritualis intimitati corporalis cognitionis plane com- mensuratur.....	404

Corollarium. <i>Pro certo tenendum, originalem gratiam in Maria penitus fomitem abstulisse, et ideo in ipsa sicut in Domino Iesu Christo, non fuerunt nisi naturales et indetrectabiles defectus qui perfectioni sanctitatis omnino non repugnant</i>	410
Quaest. 28. — Thesis XLIII. Fide catholica tenendum est Beatam Mariam permansisse virginem ante partum, in partu, et post partum.	415
Quaest. 29. — Thesis XLIV. Oportuit Mariam ante conceptionem Filii Dei desponsari Joseph, cum quo vero matrimonio fuit coniuncta.	421
Quaest. 30. — Thesis XLV. Quia demum necesse fuit secundum ordinem a divina Sapientia praestitutum, ut incarnationis exsecutio a Virginis consensu dependeret, ipsaque Virgo Verbum Dei prius mente conciperet quam corpore, ideo id quod in ea erat generandum, ei debuit per angelum annuntiari.....	424
Quaest. 31-34, — De Christi conceptione <i>quantum ad materiam ex qua</i> , deque eius genealogia.	427
De Christi conceptione <i>quantum ad principium activum</i> — — — — —	432
De modo, ordine, instantaneitate conceptionis Christi.....	433
Quaest. 35-36. — Thesis XLVI. Beata Virgo cum sit Mater Christi secundum temporalem eius nativitatem, Dei genitrix vere dicitur et est. Imo in hoc nomine <i>Deiparae</i> tota recapitulatur fides incarnationis.....	436
Scholion I <i>de circumstantiis nativitatis Christi quoad tempus et locum</i> — — — — —	440
Scholis II <i>de manifestatione Christi nati, et de mysteriis in ea latentibus</i>	444
Q. aest. 37, — Thesis XLVII. Conveniens fuit ut Christus circumcideretur, et quadragesimo die in templo secundum legis consuetudinem praesentaretur.	450
Qi aest. 38-39. — De baptismo <i>per quem initiatum est publicum ministerium Christi apud populum Israel</i>	452

CAPUT SECUNDUM

QUAEST. XL-XLV. De his quae pertinent ad progressum vitae Christi in hoc mundo.

<i>Partitio capitis</i> - - - - -	454
Quaest. 40-42. — De conversatione, tentatione et doctrina Christi . . . -	<i>ibid.</i>
Quaest. 43-45. — De miraculis Christi. . . .	458
Quod veritatem necnon et vim probantem miraculorum Christi luculenter demonstrat nobis Deus in inimicis nostris.....	459.....
Quod argumenta quibus ex ipsa sacri textus relatione ostensionem divinitatis in Christi miraculis elevare conantur, vana sunt et inania	464
Quod duplici de causa miracula per Christum facta eius divinitatem ostenderunt - - - -	471

CAPUT TERTIUM

QUAEST. XLVI-LII. De exitu Christi ex hoc mundo.

<i>Capitis partitio</i>	474
Quaest. 46. — Thesis XXVIII. Convenientissimum fuit ut reparatio nostra, quae finis fuit adventus Christi in mundum, fieret per eius passionem, passionem autem crucis.....	<i>ibid.</i>
Thesis XLIX. Christus passus est omne genus passionis humanae, et dolor eius fuit maximus inter dolores praesentis vitae, tametsi ratio superior in ipso in summa iucunditate contemplationis excelsa divinitatis semper inhabitans, inalterabili essentialis beatitudinis gaudio semper frueretur.....	478
Scholiox <i>de circumstantiis passionis quoad tempus et locum.</i>	484
Quaest. 47. — Thesis. L. In causis efficientibus passionis Christi, aliter et aliter numerantur tum ludaei a diabolo moti, tum ipse Christus secundum quod homo, tum denique Pater, imo tota Trinitas.....	489

Quaest. 48. — Thesis LI. Passio Christi causavit salutem nostram per modum satisfactionis, per modum meriti, per modum sacrificii, per modum redemptionis, ac demum per modum efficientiae.....

491

Thesis LII. Christus ex rigore iustitiae satisfacere et mereri nequaquam potuit. Quo tamen non obstante, satisfactio eius ac redemptio fuit ex sua intrinseca dignitate, non solum aequivalens et condigna, veram etiam superabundans, imo infinita.....

501

Quaest. 49. — Thesis LIII. Passio Christi praecessit ut quaedam universalis causa remissionis peccatorum, quam necesse est singulis applicari ad propriorum deletionem peccatorum. Valet autem ad liberationem ab omni malo, perfectamque beatitudinem *certo ordine* consequendam. Et quia ordo iste in hoc maxime consistit, ut per prius constituamur in via ad regnum coelorum, constat merita Christi non excludere merita et satisfactiones nostras, quae recte dicuntur niti meritis et satisfactionibus eius.....

5°S

Scholion. *Pro omnibus hominibus mortuus est Christus, et ideo redemptio eius est universalis quoad sufficientiam, tametsi passionis fructus, nec ad omnes proveniat quoad efficaciam, nec etiam proveniat aequati modo ad eos ipsos qui re et actu participes eius efficiuntur* . . .

513

Quaest. 50-52. — Thesis LIV. Christus est vere mortuus per animae separationem a corpore, manente interim unione disiunctarum partium ad suppositum Verbi. Fuit etiam sepultus ad veritatem mortis magis comprobendam, et tribus diebus tribusque noctibus, secundum Scripturas permansit in sepulcro. Denique statim ac in cruce expiravit, descendit ad inferos, et per praesentiam animae suae penetravit in limbum Patrum quos ipso instanti aeternae gloriae effecit participes. . .

CAPUT QUARTUM

QUAEST. LIII-LIX. De exaltatione Christi post hanc vitam.

<i>Capitis partitio</i> - - - - -	522
Quaest. 53-54. — De resurrectione Christi <i>secundum se</i> , tum <i>quoad qualitates resurgentis</i> , tum <i>quoad causa-</i> <i>litatem respectu iustificationis et resurrectionis</i> <i>nostrae</i> - - - - -	<i>ibid.</i>
Quaest. 55. — Thesis LV. Convenienti ordine et sufticientis- simis argumentis manifestata est mundo resur- rectio Christi. ...525.....	
Quaest. 57-50. — De Christi ascensione, sessione ad dexte- ram Patris, et judiciaria potestate.....539....	

PARS TERTIA

DE CKEDIBÎLITATE MYSTERII INCARNATIONIS

<i>Huius tertiae partis ratio et obiectum</i>	547
Thesis LVI. Christus in terris degens, verum se esse Deum disertis ac perspicuis testimo- niis declaravit. Idemque post ipsum praedi- caverunt missi ab eo apostoli - - - - -	548
Thesis LVII. Supradictas de Christi divinitate attestationes evidenter credibiles faciunt in primis prophetiae messianicae, quae ab anti- quissimis temporibus multifariam multisque modis editae, in una persona lesu Christi mi- rabiliter fuerunt adimpletae.....	5«2
Thesis TATII. Fundamentale Christianae reli- gionis dogma evidenter credibile etiam faciunt facta miraculosa quae in libris N. T. referun- tur ; praesertim vero ineffabilis ex omni parte perfectio lesu Christi, qui in nobis habitavit plenus gratiae et veritatis, omnemque huma- nae naturae proportionem supra modum exce- dens, terras pertransivit . . . ▼	6Γ3

Nihil obstat quominus imprimatur

Patavii - die 26 Septembris 1927.

Can.cus Doct. Aemilius Seraglia
Cens. Eccl.

IMPRIMATUR

Patavii - die 27 Septembris 1927.

Can.cus Doct. Primus Carmignoto
Vic. Gen.